

73575
MINISTERUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

LITERATURA ROMÂNĂ

CULEGERE DE TEXTE

PENTRU CLASA a IX-a



VOLUMUL I



EDITURA DE STAT DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ

1954

1/66

Biblioteca Centrala

L12921160



Biblioteca Centrala Universiara - Sibiu

2/383 III 55 V

V/2

MINISTERUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

5



LITERATURA ROMÂNĂ

CULEGERE DE TEXTE
PENTRU CLASA a IXa

VOLUMUL I

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA”
- SIBIU -
INVENTARIAT 1998

INVENTAR
2020

R

626R



20 FEB 1986

EDITURA DE STAT DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ
1954

ANTICARAT
Lol 5

Bibl. Instit. de Inv. superior Sibiu
INV. Nr. 53.091 1978

Biblioteca Universității „Lucian Blaga” din Sibiu

Această Culegere de texte din literatura română s'a alcătuit sub îngrijirea
Institutului de Istorie Literară și Folclor al Academiei R.P.R.
și a Editurii de Stat Didactice și Pedagogice.



NICOLAE FILIMON

(1819—1865)

CIOCII VECHI ȘI NOI
SAU „CE NAȘTE DIN PISICA ȘOARECI MÂNÂNCA“

(1863)

Romanul „Ciocii vechi și noi“ începe cu o dedicație și un prolog, în care autorul caută să definească tipul social al ciocoiului. Mai jos sunt reproduse fragmentele cele mai caracteristice din dedicație și prolog.

DEDICAȚIE

Vouă, dar, străluciți luceferi ai vițiilor, care ați mâncat starea stăpânilor voștri și v'ați ridicat pe ruinele acelor ce nu v'au lăsat să muriți în mizerie: vouă, care sunteți putrejunea și mușegaiul ce sapă din temelii și răstoarnă împărățiile și domniile; vouă, care ați furat cu sfațul din funcțiunile cele mici și cu miile de galbeni din cele mari, iar acum, când v'ați cumpărat moșii și palate, stropiți cu noroi pe făcătorii voștri de bine, vouă și numai vouă dedic această slabă și neînsemnată scriere. Citiți-o cu băgare de seamă, domnii mei, și oricâte hoții îmi vor fi scăpat din vedere, însemnați-le pe un catastih și mi le trimiteți, ca să le adaog la a doua edițiune.

PROLOG

Ciocoiful este, totdeauna și în orice țară, un om venal¹, ipocrit, laș, orgolios, lacom, brutal până la barbarie și dotat de o ambițiune nemărginită, care eclată² ca o bombă, pe dată ce și-a ajuns ținta aspirațiilor sale.

Pepiniera în care crește acești inamicii ai onoarei și ai tuturor virtuților cetățenești, este mai totdeauna casa bogatului și mai cu seamă a bogatului parvenit. Aci vine ciocoiful umilit și cere a servi pe boier pentru o bucată de pâine, o cameră de dormit și un vestmânt, ca să se apere de asprimea frigului.

În anii dinții, aceste vulpi cu două picioare, care întrec în ipocrizie și vicleșug pe cele cu patru picioare din fabulele lui Esop și La Fontaine, petrec împreună cu servitorii cei îmbătrâniți în păcate de tot felul, îi studiază cu cea mai mare atențiune, încât la etatea de douăzeci de ani, ei știu foarte bine cum să fure cloșca depe ouă fără să cârâie, cu alte cuvinte: știu cât să fure dela aprovizionarea de toate zilele, cât dela aprovizionările cele mai mari, cât dela arendarea moșiilor și alte mai multe transacțiuni ale casei boierești în care se află servind.

Știm cu toții că între slugile dela casele bogaților, ca în toate meseriile sociale, există o ierarhie oarecare. Ciocoiful dar, își începe uneori cariera dela postul de rânđaș; iar alteori, dela lacheul ce se pune în coada trăsurii boierului; devine cu încetul sufragiu, apoi vâtaf de curte, iar mai pe urmă se face și el boier și cu toate că unii-alții îi zic în deriziune³ *boier făcut*, copiii lui însă devin boieri și fii de boieri.

În timpul pe când ciocoiful umblă după trasura boierului, el află toate slăbiciunile stăpânului său și îi ajută cât poate ca să și le împlinească în paguba lui și în folosul său. Se întâmplă însă, de multe ori ca stăpânul ciocoifului să aibă și virtuți, dar aceste lucruri pătrate nu pot să intre în capul și în inima cea triunghiulară și îngustă a ciocoifului, plecat pe drumul de a deveni om mare cu orice preț.

Ca sufragiu se obișnuiește atât de mult cu mâncările delicate, încât nu mai poate să trăiască fără friptură de fazan, brânză de Parma, salam de Verona, iere moi, conserve de Franța și vinuri din cele mai celebre dealuri ale Europei. Astfel dar, când ciocoiful ajunge la gradul de vâtaf, este conrapt moralicește și fizicește până la măduva oaselor.

Înălțat la acest din urmă și mai suprem grad al slugăriei, ciocoiful devine prevăzător ca un prezident de cabinet... din Europa. Ideea ce-l preocupă ziua și noaptea este de a afla metoda prin care să-și facă stare. Diferite planuri i se prezintă în imaginațiune, unul mai întunecos de cât celălalt; le studiază pe toate și găsindu-le realizabile, le pune în lucrare fără mustrare de conștiință.

S'a zis de mai mulți filozofi și cărturari, că conștiința este cel mai aspru jude al criminalului. O fi, nu tăgăduesc; dar vâtaful de curte cunoaște secretul de a face din acest aspru judecător, un consilier întocmai după cum îi trebuie lui.

El zice în sine: „Tot omul este creat de Dumnezeu, cu dreptul de a se hrăni pe pământ; de ce dar unii oameni au mai mult decât le trebuie, când alții n'au nici chiar mijloacele necesare spre a se susține? De ce unii sunt puternici și alții nebăgați în seamă? Dece unii stăpânesc pământuri întinse, iar alții nu au nici chiar pământul necesar spre a se înmormânta? Aceasta este o stare de lucruri anormală” — zice înțeleptul vâtaf de curte — „și cată să o combat din toate puterile“, adaogă el.

¹ *venal* — acel care e în stare să facă orice pentru bani.

² *a eclata* — a izbucni (franțuzism).

³ *în deriziune* — în batjocură.

Nu trece mult și ingeniosul vătaf de curte se pune cu ardoare a nivela starea societății. Își cumpără moșioare, vilizoare și alte diminutive de acestea, care fac viața lesne și plină de plăceri.

După ce a ruinat de ajuns pe nenorocitul boier care nu l-a lăsat să piară de foame pe drumuri, și după ce și-a luat rangul de *Pitar*, la care nu este vătaf de curte să nu aspire, omul nostru caută un pretext și părăsește casa stăpânului său, tocmai atunci când aceasta simte cea mai mare nevoie de dânsul.

Este cunoscut că omul îmbogățit prin furtișag, nu se satură niciodată de avere, oricât de bogat ar deveni; ci din contră, caută noi mijloace de a-și mări bogățiile. Căsătoria dar, devine pentru dânsul o nouă mină de exploatat. Se propune ca ginere pe la toate fetele bogate; trimite samsari de căsătorie în toată țara și nu se însoară decât numai atunci când găsește o zestre după placul lui, fără să se tulbure cât de puțin, dacă femeia cu care își leagă soarta este jună, frumoasă și crescută bine, sau slută și depravată.

Omul ce se însoară numai pentru ca să-și mărească starea, niciodată nu ia soție bună. Ciocoiul o știe și aceasta, dar îi pasă foarte puțin, căci el nu are altă țintă decât realizarea planurilor sale celor ambițioase. N'apucă să treacă luna de micre, și casa ciocoiului devine o cafenea în care se adună toată lepra societății. Soția sa devine o Mesalină; copiii se nasc, dumnezeu mai știe cum, crește împreună cu slugile, și tocmai când ajung la gradul cel mai înalt al corupțiunii, îi trimite în Franța ca să învețe carte.

Nenorocii copii, lipsiți de educațiune morală și neîntăriți prin virtuți și exemple de onoare învățate din casa părinților, cum ajung la porțile Parisului, cad în mâinile femeilor și junilor celor stricați, care îi depravează și mai rău; iar când se întorc în patrie, nu aduc decât vițiul și depravarea sau, dacă vreunul dintr'înșii reușește a învăța câte ceva, această cultură intelectuală, nefiind susținută de o educație morală, produce mai mult rău decât bine nenorocitei țări ce hrănește în sânul-i asemenea vipere.

Ciocoiul sau puilul de ciocoi, ajuns om de stat, se deosebește de omul onest prin mai multe fapte, dar mai cu seamă prin purtarea sa. El nu se pronunță definitiv pentru nicio doctrină politică, nu se face adept credincios al niciunui partid, nu doară că are spiritul drept și nepărtinitor, ci ca să poată exploata deodată toate doctrinele și partidele în folosul său.

Amorul de patrie, libertatea, egalitatea și devotamentul sunt vorbele sacramentale ale ciocoiului, pe care le rosteste prin adunări publice și private; dar aceste virtuți cetățenești, de care face atâta pompă, nu sunt decât treptele scării pe care voeste a se sui la putere; și uneori, când ele nu servă de ajuns, el aleargă la străini și primește dela dânsii posturi în țara sa.

Ajuns la gradul de mărire, pentru care a comis toate mișeliile, a suferit toate umilințele și a declamat, fără de a le simți, toate virtuțile din lume. Ciocoiul își ridică masea ipocriziei dela ochi și se arată lumii în mizerabila și uricioasa nuditate a sufletului său celui mic.

Inima lui, asprită de suferințele, umilirile și înjosirile prin care a trecut, devine incapabilă de orice simțimânt frumos și uman. Libertatea presei îl supără, căci descoperă inicitățile¹ și vicțiile sale și nu-l lasă să despoaic de averi pe stat și pe particulari; funcțiunile statului le imparte la ciocoi cu cea mai mare prodigalitate² și, ca să se poată folosi mai bine de orânduiri în servicii, își recrutează un ciocoi tot de calibrul său și speculează printr'înșul pâinea nenorocitorilor funcționari.

Iată tipul ciocoiului din toate țările și mai cu seamă din țara noastră, unde lumina adevăratei civilizațiuni n'a risipit încă norii cei groși a³

¹ *inicitate* — nedreptate.

² *prodigalitate* — dărnicie exagerată, risipă.

ignoranței și ai depravațiunii. Iată tipul ce ne propunem a urmări în deosebitele faze prin care el a trecut în secolul nostru, dela ciocoiul cu anteriu și cu călimări la brâu al timpurilor fanariotice, până la ciocoiul cu frac și cu mănuși albe din zilele noastre.

PARTEA I DELA 1814 PÂNĂ LA 1830

Cap. I DINU PĂTURICĂ

Intr'o dimineață din luna lui Octombrie, anul 1814, un june de 22 de ani, scurt la statură, cu fața oacheșă, ochii negri, plini de viclenie, un nas drept și cu vârful cam ridicat în sus, ce indică ambițiune și mândrie grosolană, îmbrăcat cu un anteriu de șamalagea ¹ rupt în spate, cu caravani ² de pânză de casă văpsiți cafeniu, încins cu o bucată de pânză cu marginile cusute în gherghief, cu picioarele goale, băgate în niște iminiei ³ de saftian ⁴, care fuseseră odată roșii, dar își pierduseră culoarea din cauza vechimei, la încălzitoare cu niște călimări colosale de alamă, în cap cu cauc ⁵ de șal a cărui culoare nu se putea distinge din cauza peticelor de diferite materii cu care era cârpit și purtând ca vestmânt de căpetenie o fermenea ⁶ de pambriu ⁷ ca paiul grâului, căptușită cu bogasiu ⁸ roșu — un astfel de june sta în scara caselor marelui postelnic Andronache Tuzluc, rezimat de stâlpii intrării și absorbit în niște meditațiuni, care, reflectându-se în trăsurile feței sale, lăsau să se vadă până la evidență că gândirea ce-l preocupa, nu erau decât planuri ambițioase ce închipuirea lui cea vie îi punea înainte, și obstacolele ce întâmpina în realizarea lor.

În momentul acela ușa scării se deschise și se arătă înaintea junelui un arnăut îmbrăcat numai în fir, cu pistoale și iatagan la brâu și cu tătarcă ⁹ roșie blănită cu vulpe nafe ¹⁰. Mândrul Albanez, fără să privească cât de puțin pe bietul june ce-i făcea temenele până la pământ, strigă cu voce de stentor:

— Ioane, trage butca ¹¹ hoierului la scară.

Vizitiul, după ce plesni de câteva ori din bici și mai făcu și câteva marafeturi prin care voia să arate abilitatea ce avea în meseria sa, trase butca la scară.

Nu trecu mult și se auzi pașii cei leneși și gravi ai marelui postelnic, ce cobora scara cu o cadență simetrică. Junele, a cărui atențiune era ațintită la cea mai mică mișcare ce se petrecea, auzi și el acest sgomot și cu un aer în care se vedea foarte curat neliniștea, ridică dela pământ două cutii cu păstrăvi și câteva găini; apoi vârî mașinalicește mâna în sân și scoase un plic sigilat; iar după ce-și strânse fermencau la piept și-și luă caucul din cap, lăsând să se vază o căpățână rasă peste tot și numai în creștet cu vreo câteva fire de păr, luă o poziție umilitoare și așteptă sosirea hoierului.

¹ șamalagea — mătase de Damasc.

² caravani — pantaloni (N. A.)

³ imineu — pantof de piele galbenă.

⁴ saftian — marochin, piele de țap (sau de capră).

⁵ cauc — căciulă înaltă, lată în partea de sus.

⁶ fermenea — scurteică cusută cu fir, cu sau fără blană.

⁷ pambriu — stofă de lână merinos.

⁸ bogasiu — țesătură de bumbac colorată și lucioasă.

⁹ tătarcă — îmbrăcăminte a capului, împodobită cu blană, obișnuită la Tătari.

¹⁰ nafe — blană de pe pânțele vulpii.

¹¹ butcă — trăsură.

În fine, postelnicul apăru în scară îmbrăcat cu antiriu de culnie¹ ca gușa porumbului, încins peste mijloc cu un șal de Tarigrad, cu ișlicul în cap și învelit până la ochi cu o giubea de postav albastru, blănită cu blană de răs. El zări pe june și-i zise cu gravitate de boier de protipendadă²:

— Cine ești, măi băiete, și ce voiești dela mine?

Junele căzu în genunchi și, sărutând pulpana anterioarei, răspunse cu o voce lăncedă ce inspira compătimire:

— Să trăiți întrii mulți și fericiți ani! Sunt Dinu Păturică, nemernicul fiu al prea umilitei voastre slugi logofăt Ghinea Păturică, fostul odinioară vătaf de curte al înălțimii voastre.

— Ei bine, spune-mi ce vrei dela mine?

— Am o scrisoare dela tata către prea cinstitul și de bun neam obraz al măriei voastre.

— Ado'ncea, să vedem acea scrisoare.

Junele se apropie de postelnic, ținând capul plecat până la pământ și-i dăde scrisoarea; apoi căzu iarăși în genunchi și stând în această pozițiune, așteptă răspunsul.

Boierul deschise scrisoarea și citi cele următoare:

„Prea milostivului și de bun neam al meu stăpân, cu cea de slugă supunere ma închin.

După sfânta datorie ce am ca un supus credincios, viu a cerceta despre fericita și măi foarte scumpă sănătate a panevgheniei³ tale ca, aflând-o pe deplin să mă bucur din rarunchii inimii mele, căci eu din mila domnului, mă aflu în toată întregimea sănătății și mă îndeteticose cu umilita mea slujburiță de sameș⁴ ce te-ai milostivit a-mi da. Am primit prea cinstita scrisoare a blagorodniciei⁵ tale și cele ce-mi porpucești le-am pus în lucrare. Cele patruzeci lude⁶: scutelnici⁷, pescari, răcari⁸, cănători și dârvari⁹, i-am împrăștiat în tot județul, și cred că, cu ajutorul lui Dumnezeu și iușkiuzarlăkul¹⁰ smeritului tău rob, curtea blagorodniciei tale, în scurtă vreme se va umplea de toate cele trebuincioase.

Alla am să te rog, arhon postelnice, Fiul meu, înfățișătorul acestei umilite scrisori, a ajuns în ilikie¹¹ și cu toate că m'am silit a-l învâta toate iușkiuzarlăkurile și marașturile cu care trebuie să fie împodobit un adevărat calengiu¹², dar nefiind dator să aducă stăpânului tău, ca să se mai roadă, să poată ieși și el mâine-poimâine la obraze.

Primește milostive stăpâne, două bote¹³ cu păstrăvi și zece găini crescute și îngrășate de mine“.

„A panevgheniei tale smerită și umilită slugă,

*Treci logofăt Ghinea Păturică
Ot. ¹⁴ Bucov. sud. Saac. ¹⁵“*

După ce postelnicul Andronache citi scrisoarea, chemă pe vătaful său de curte și-i zise:

— Ia aceste cutii cu păstrăvi și să le trimiți colo, știi tu! Iar pe ștren-garul acesta de băiat să-l oprești în curtea mea și să mi-l faci deocamdată ciubucciu.

¹ *culnie* — stofă cu fața de mătase și dosul de bumbac.

² *de protipendada* — de prima clasă (N. A.).

³ *panevghenia ta* — domnia ta.

⁴ *sameș* — casier.

⁵ *blagorodnicie* — noblețe, excelență.

⁶ *lude* — indivizi (N. A.).

⁷ *scutelnic* — scutit de dări către stat.

⁸ *răcar* — prințator de raci: cel ce datora stăpânilor câte 100 raci pe săptămână.

⁹ *dârvar* — țigan dator să aducă stăpânilor mai multe care cu lemne.

¹⁰ *iușkiuzarlăk* — dibăcie meșteșug.

¹¹ *ilikie* — vârstă.

¹² *calengiu* — scriitor (logofăt) al Divanului.

¹³ *botă* — vas de lemn înfundat la amândouă capetele.

¹⁴ *ot* — din

¹⁵ *Saac* — fost județ cu capitala la Bucov (lângă Plocești).

La aceste vorbe ale boierului, inima lui Dinu Păturică sălță de bucurie și avea mare dreptate, căci prin admiterea lui în serviciul postelnicului devenise proprietar pe prima literă a alfabetului fortunei¹.

În timpul acesta, vizitiul atinse caii cu biciul și ieși cu butca din curte, iar vătaful luă cutiile cu păstrăvi împreună cu găinile și urmat de noul său confrate în ciocoism, sui mai întâi scara cea mare a casei, trecu prin sală și ajungând la o galerie cam întunecoasă, se opri în loc și zise lui Dinu Păturică:

— Iată odaia ce ți-am gătit pentru locuință; intră întrinsa și peste un ceas voi veni să te învăț meseria de ciubucciu cu care te-a cinstit stăpânul.

Noul ciocoi așteptă până se depărtă vătaful, iar după aceea se scoborî în curte și, luând o pereche de desagi în care era o colecțiune de trențe ce compuneau averea ce aducea el, din casa părintească, sui scara cu repezi ciunea vântului și intrând iarăși în camera sa, își așeză toate lucrurile pe la locul lor.

Camera despre care vorbim era în periferie de un stâncen pătrat; într-unul din cele patru unghiuri era o vatră întocmai ca cele obicinuite la cătanelele turcești, pe care sta un ibric colosal, înconjurat de toate părțile cu cărbuni stinși pe jumătate. În celălalt unghi era așezat un dulap prin ale cărui sticle se vedeau o mulțime de ciubuce de antep² și de iasomie, cu imamele³ de chihlimbar limoniu; iar mai sus, pe o despărțire făcută într'adins, se vedeau o mulțime de feligene⁴ pentru cafea, cu zarfurile⁵ lor de argint, și câteva kisele de dulceață. La extremitatea de jos a acestui dulap se zărea un lighean de argint, pe al cărui acoperământ era pusă o bucată de săpun mosc⁶ în formă sferică. Lângă acest dulap era un mizerabil pat de scânduri, acoperit cu o pătură de lână albastră; iar pe pereți erau lîntuite câteva cadre de hârtie, zugrăvite cu vopsele proaste; una dintr'insele reprezintă lupta navală dela Ceșme-Liman și arderea florei turcești de către prințul Orlof; iar pe cealaltă era desemnată asasinarea principelui Hangeri de către trimisul Portei otomane.

Dinu Păturică dete o privire repede și disprețuitoare camerei sale, apoi deschise fereastra și începu să se uite în curte. Privi cu băgare de seamă mulțimea de găini, găște, rațe, claponi, cocori și călțari⁷, ce furnicau prin curtea boierească, apoi se întoarse către bucătărie și la vederea mulțimii de tingiri de diferite capacități, în care se pregăteau cele mai gustoase bucate din Fanar. fața lui se coloră de o bucurie nedescriptibilă; iar după o reflecțiune de câteva minute, zise în sine: „Iată-mă, în slărșit, ajuns în pământul făgăduinței; am pus mâna pe pâine și pe cuțit, curagiu și răbdare, prefăcătorie și iuskiuzarlâc, și ca mâine voi avea și eu case mari și bogății ca ele acestui Fanariet!”

C a p . II—IX inclusiv

Ciohodarul Andronache Tuzluc face parte din suita lui Vodă Caragea. Prin intrigi și lingușiri ajunge vel cămăraș și apoi postelnic.

Andronache Tuzluc duce un trai trândav și desfrânat, ca toți boierii timpului. Seratele date în casa sa, se întrec în strălucire și risipă. Postelnicul se îndrăgostește de Kora Duduca, o femeie desfrânată și vicleană, căreia îi îndeplinește toate dorințele. Bănuind însă că aceasta îl înșală, trimite în casa ei pe Dinu Păturică, omul său de încredere, ca să o spioneze.

Dinu, om cu oarecare știință de carte și mai ales șiret, caută să profite de această situație. În înțelegere cu Duduca, pune la cale jefuirea averii lui Andronache Tuzluc. Pentru a-și atinge ținta, se unește și cu bogasierul Costea Chiorul.

¹ *fortuna* — soartă.

² *antep* — soi de vișin din al cărui lemn mirositor se făceau ciubuce.

³ *imamea* — căpătâul de chihlimbar al ciubucului.

⁴ *feligean* — ceașcă fără toartă.

⁵ *zarf* — suport de filigran (de aur sau de argint) în care se puneau feligeanul.

⁶ *mosc* — substanță plăcut mirositoare.

⁷ *călțifar* — un soi de rață sălbatică.

C a p . X
KIR COSTEA CHIORUL

Ne oprim puțin din povestirea noastră, ca să introducem pe scenă încă un personaj foarte interesant, care are să joace un rol însemnat în această istorie.

Cei ce cunosc cum era forma orașului București înaintea focului dela 1847, n'au decât să se gândească puțin și-și vor aduce aminte că, mergând drept pe ulița Colții spre Sf. Gheorghe cel Nou, era pe timpii aceea, o piață triunghiulară din care își luau începutul trei ulițe: una ducea spre Bărăție, alta către Hanul lui Filaret¹ și cea din urmă se îndrepta spre Pescăria veche din mahalaua Scaunelor. Cea dintâi era locuită de bogasieri, a doua de cojocari subțiri și groși, iar a treia, acoperită cu scânduri ca bazarele din Stambul, era locuită numai de abagii² și găitanari³.

Pe la 1814, aceste ulițe, ca mai toate celelalte, erau așternute cu scânduri de stejar și aveau pe dedesupt canale de lemn pentru scurgerea apelor. A umbla însă pe asemenea poduri era o adevărată tortură, căci uneori ele erau pline de noroi infectat din cauza necurățirii canalelor, alteori se rupea câte o scândură, tocmai când nenorocitul pedestru punea piciorul pe dânsa și, fără veste, el se simțea culundat în noroi până la mijloc sau chiar se pomenea cu o mână serănită sau cu un picior frânt. Să mai adăogăm pe lângă acestea și lipsa de felinare, și abia ne vom putea face o idee despre trista stare în care se aflau ulițele Bucureștilor pe timpii aceea.

În una din acele trei ulițe, locuia un neguțător, căruia din cauza deosebitelor obiecte de vânzare ce ținea în magazinul său, nu-i putem da nici o calificare definitivă; tot ce putem zice despre dânsul este că făcea parte din toate breslele negustorești, fără ca să plătească patenta⁴ la vreuna dintrânsele, căci dacă starostia voia să-i dea patenta de bogasier, el nu o primca, zicând că este ciaprazar; iar din această corporație, el scăpa aruncându-se în alta, fără ca nimeni să-l poată dovedi de mincinos.

A trimite la oenă pe un nevinovat sau a fura cu paraua dela marfă, pentru dânsul era tot una; conștiința lui era obișnuită cu tot felul de răutăți, încât cea mai mare nelegiuire nu putea să deștepte în inima sa nici milă, nici frica de Dumnezeu.

Ca să ajungă a dobândi stare mare, el întrebuințase toate mijloacele putincioase și nu nesocotise cătuși de puțin folosul ce-l putea trage întru aceasta dela femei. Nu era un desfrânat în țară pe a cărui cocheta să nu o cunoască Kir Costea. El împrumuta pe toți junii cu bani, luându-le dobânzi nespuse; făcea înlesniri amoroase chiar în casa lui; spiona pe toată lumea și o trăda la spătărie. Toate acestea le făcea sub masca omeniei și a dreptății și suntem încredințați, că dacă biata țară românească ar fi fost și pe atunci un obiect de speculă, chiar pentru oamenii de jos, Kir Costea negreșit, s'ar fi servit și el de cuvintele: patria și libertate, ca să-și sature lăcomia de bani.

Când îi ieșea înaintea vreo femeie cocheta (de care nu era lipsă nici pe atunci), el dintr'o simplă căutătură, înțelegea cu cine are a face și ce profit putea să tragă dela dânsa.

Dacă întreținuta vreunui boier cu trecere la Curte și bogat se oprea cu butea dinaintea prăvăliei sale, el ieșea afară cu capul descoperit și o

¹ Două clădiri au purtat acest nume: una este aceea despre care vorbim, iar cea de a doua este localitatea pe care s'a clădit Teatrul (N. A.).

² *abagiu* — cel care face sau vinde aba, (esătură groasă de lână).

³ *găitanar* — cel care face sau vinde găitane, un fel de șnururi care împodobeau hainele și uniformele vremii.

⁴ *patenta* — bir pentru a putea face comerț.

ameția cu lingșiri de tot felul: — „Bine ai venit, prea cinstită coconiță! Ce mare cinste pentru mine! Cu ce pot să vă slujesc? Am primit acum de curând: mătăsării de Venetia, tulpanuri, panglice, rățele și horboto¹ din Lipsca, fesuri albe de Tarigrad, șaluri de Iran². Am mai primit diamanticele de tot felul: rubine, smaragde și mărgăritare dela cei mai vestiți giuvaergii din Stambul”. — Apoi întorcându-se către băieții din prăvălie, le zicea: — „Ei, ce ședeti că niște trântori?... Scoateți tot ce avem mai frumos și puneți dinaintea milostivei cucoane, ca să-și aleagă orice i-o plăcea!”

În câteva momente se prefira³ pe dinaintea cochetei, toate boarfele și falsele diamante ale ingeniosului bogasier, fără ca el să treacă pe vremea mai jos de un cap d'operă. În fine, cocheta își alegea un inel de diamant, de mărgăritar sau o perniță de odagaciu⁴ și zicea surâzând:

— Cât costisește acestea, Kir Costeo?

— Să fac socoteala, milostivo.

Apoi luând în mâini obiectele în chestiune, se prefăcea că se gândește la prețul lor și în urmă răspundea cu aer meditativ și serios: — „Pe mine mă lîne șapte sute de lei, dar pentru prea cinstitul obraz al paucvghéniei tale, le dau tot cu acest preț, căci voi să mă fac om al casei domniei tale. Ce știi! Poate că te voi ruga și eu de ceva și voi fi ascultat!”

Cocheta număra banii și, luându-și obiectele cumpărate, ieșea din prăvălie, petrecută de curtenitorul bogasier.

Dar finețea lui și-o întrebuița mai cu seamă asupra feciorilor de boieri cu stare și asupra acolora despre care afla că peste puțin timp au să ia vreun huzmet⁵ gras. Către toți aceștia, el se arăta generos: îi împrumuta cu bani, le împlinea cu repeziciune orice servicii, devenea chiar Mercurul lor fără plată. La toate înșelătoriile însă, de felul acesta, el se ajuta foarte mult cu două copile ale sale, pe care le învățase atât de bine în arta prefăcătoriei, încât ele atrăgeau pe tineri în casa lor întocmai ca niște adevărate sirene.

Era foarte curios a vedea cineva pe aceste copile servindu-se deodată cu modestia și cu cochetația, două arme așa de opuse una alteia. Când, pentru prima oară, se prezinta vreun tânăr în casa bogasierului, fetele șezând pe câte un scaun cu ochii plecați în jos, simulau o modestie, demnă de Sfânta Cecilia⁶, dar, după ce se informau despre starea și pozițiunea lui și după ce se mai familiarizau cu dânsul, atunci își schimbau rolul: dacă tânărul era sărac sau se introducea în casa bogasierului cu scop de a solicita vreo facere de bine, fetele mai adăogau pe lângă modestie, un fel de mândrie grosolană, care făcea îndată pe solicitator să înțeleagă că n'ar fi rău să se care de acolo și să le lase în pace; când însă tânărul era bogat și darnic, atunci smeritele fiice ale Evei își păraseau curând Sfânta cea prefăcută și, devenind cochete în toată puterea cuvântului, primeau cu cea mai destrămată răsfățare glumele, darurile și sărutările junilor l'bertini.

Pe când fetele întindeau toate aceste curse, ca să amețească pe biata victimă, intra în casă și Kir Costea, cu câte o dulamă⁷ veche de postav

¹ horbotă — dantelă.

² De Persia (N. A.).

³ a se prefira — a desfășura rând pe rând, a înșira.

⁴ odagaciu — scoarța unei plante cu miros aromatic și gust acru și amar

⁵ huzmet — slujbă care aduce venituri mari.

⁶ Sfânta Cecilia, patroana muzicii, era patriciană romană. Ea suna în perfecțiune organul și era tipul modestiei (N. A.).

⁷ dulamă — haină lungă pe care o purtau negustorii, tăutarii.

putred, cusută cu fir mincinos, sau vreun alt vestmânt rămas de ani în prăvălia sa și cu un zâmbet plin de viclenie îi zicea: — „Ia privește, cocoane, această dulamă. Ce mai postav! Ce mai sârmă de aur!... Ce mai cusături!... Parcă-i un tifarichiu! Ia îmbracă-o, așa să trăiești! căci trebuie să-ți șearză foarte bine cu dânsa“.

Junele, văzându-se pus între ciocan și nicovală, nu putea face altfel decât a îmbrăca haina. După ce se termina operațiunea, grecul privea pe tânăr din toate părțile, cu mirare prefăcută, strigând: — „Bre!... Ce minune!... Luxăndrițo!... Marghiolițo!.. Ia priviți, tată, pe cuconașu! Nu este așa că seamănă cu o Beizadea? Cât de bine te prinde, coconule! Parcă-i croită pe trupul domniei tale. Ai, să facem un târg din două vorbe. Eu te iubesc prea mult: nu știu ce ai, că m'ai fermecat! Pe mine, mă ține douăsprezece mahmudele, dar pentru hatârul domniei tale o dau cu zece². Ai, să fie de bine!“

Nenorocitul tânăr, deși se vedea tot într'un timp și furat, și batjocorit, căta să primească haina, ca să nu-și strice opiniunea de galanton ce aveau fetele despre dânsul. Scotea dar punga din buzunar și număra cele zece mahmudele cu o nepăsare prefăcută, sau scădea prețul hainei din vreo sumă cu care împrumutase pe grec mai înainte, tot prin astfel de mijloace.

Nu exista casă de boier unde să nu între Kir Costea, sub diferite pretexte: la gastronomi se introducea prin baclavale și dulcețe de Țarigrad, pe care le prezinta pe la zile mari; la tinerele cocoane își deschidea intrarea prin glastre cu flori și alte nimicuri femeiești, pe care le da cu prețul jumătate, ca să poată câștiga mai în urmă înzecit, prin intrigi și servicii de amor.

C a p. XI

Înștiințat de către vătaful său Gheorghe despre necinștea lui Păturică, postelnicul nu ia în seamă vorbele acestuia. La rugămintile Duducăi îl face pe Păturică pitar și apoi vătaf în locul lui Gheorghe.

C a p. XII

UNA LA MÂNĂ!

Dinu Păturică, cum se instalează în postul de vătaf, pe care îl dorise atât de mult, chemă pe toate slugile curții și le ținu un cuvânt prin care le făcu cunoscut că în timpul fostului mai înainte vătaf se făcuse mare risipă în curtea stăpânului său și că el nu va suferi să se urmeze și în timpul său, asemenea faptei: „Voi pedepsi — zicea el — fără milă pe toți aceia ce vor cuteza să înșele pe boierul, măcar cu o para“. Apoi, după aceea, numără păsările din curte, coti butile cu vin, luă cheile pivniței din mâna chelarului și pe ale cămării din mâna jupânesei, scoase pe sofragiu și pe stolnic, sub cuvânt de mâncătorie și puse în locul lor pe alții, aleși de dânsul, după sprânceană.

Aceste aspre măsuri ajunseră la urechea postelnicului și el se bucură foarte mult, căci găsisse după părerea lui, un om cinstit, ca să-l scape de ruina către care mergea cu pași repezi; nu știa înă că acel om, în care se încredea atât de mult, era cel mai fin dintre toți hoții și că măsurile lui

¹ Cap d'operă de o industrie oarecare și uneori primițiu de poame (N. A.).

² Monedele ce circulau în timpul lui Caragea sunt acestea: Mahmudea cu lei 38; dodecarul, lei 12; fundacul, lei 22; nisfiava, lei 4; cercliul, lei 3; galbenul, lei 30; sgripearul, lei 12; paraua, lei 20; diricliul, lei 12; spețul, lei 12; crontalerul, lei 14; barbuta, lei 2,20 (N. A.).

economice nu erau decât o cursă întinsă prin care voia să-l adoarmă, ca să-i poată mânia averea mai lesne.

După ce Păturică făcu tot ce putu ca să-și dea aer de om cinstit și cu durere de inimă de averea stăpânului său, el se înfățișă dinaintea lui și îi dete socoteala de toate măsurile ce luase.

Grecul ascultă cu bucurie toate proiectele de economie ce-i înfățișă ciocoiful; apoi exclamă cu o mulțumire învederată:

— Bravo, Dinule! ațerim, copilul meu! Cum îngrijești tu de averea mea, așa să îngrijească dumnezeu de tine.

Aceste binecuvântări de al căror înțeles eelivoc un om cu frica lui dumnezeu s'ar fi înspăimântat, nu făcură nicio impresiune în inima ciocoifului; el plecă capul în jos spre semn de mulțumire și zise:

— Stăpâne, tot ce am făcut pentru domnia ta, nu este decât un mic semn de mulțumire pentru multele faceri de bine ce ai săvârșit asupra nevrednicului tău rob. Alta mai am să spui panegygheniei tale.

— Spune, Dinule: să vedem.

— Domnia ta ai moșii, vii, livezi de pomi, beleștaie și zathanalet¹.

— Așa, precum zici: am din toate acelea.

— Ei bine, stăpâne! Trebuie să facem cercetare pe la toate aceste acareturi, căci poate să fie călcaute de vecini; poate că arendașii taie pădurile, strică livezile de pomi, lasă morile și hamurile în nefugrijire și bine vezi domnia-ta, acestea aduc dărăpănarea stărei măriceitale. Trebuie dar să trimiți un om credincios să cerceteze și să-ți aducă știință lămurită despre toate acestea.

— Ai dreptate, Dinule, și iată, îți poruncesc ca chiar de mâine să pui în lucrare această cercetare.

Conversațiunea aceasta se întrerupse prin venirea postelnicului Vlahuți, ca să invite pe Fanariot la masa ce dădea trimisului împărătesc în pricina haraciului².

A doua zi, pe la șapte ore de dimineață, un tânăr îmbrăcat cu haine arnăuțești, foarte galante, și însoțit de douăzeci și cinci idiclii³, sub comanda marelui satârghi-bașa⁴ al cămărășiei, străbăteau întinsa pădure a Vlăsiei.

Era pe la mijlocul lui Mai: aerul dulce al dimineații, îmbălănat de mirosul florilor sălbatice și de acel parfum răcoros al frunzelor de curând crescute, răspândea peste tot o suflare invitatătoare, păsărelele săltând prin crengi, cântau acele mii de melodii sublime, care inspiră în inima omului și melancolie, și plăcere.

Pe când călătorii își urmau drumul în tăcere, deodată se auzi ieșind dintre desișul pădurii o voce care cânta cu multă expresiune o melodie întristătoare și eroică.

Când cortegiul ajunsese destul de aproape, spre a deosebi cuvintele cântărețului, el se opri de sine-și, ca să poată asculta această baladă caracteristică pentru limpii de atunci:

„Frunza verde de secară,
Nu mai e dreptate 'n țară,
De dai jalbă la domnie,
Te trezești la spătărie
Și d'acolo la divan.
De-ți pierzi vremea câte-un an.
Frunză verde de molotru.
Dacă așlăzi sunt în codru,
Cu pistol la cingătoare,

¹ *zathana* — ahator.

² *haraci* — tribut către Poartă.

³ *idicliu* — slujitor la palatul domnesc.

⁴ *satârghi-bașa* — căpetenia satărașilor: slujitori înarmați cu securi.

Și cu flinta pe spinare,
 Do ce nu mă 'ntrebi, creștine.
 Să-ți spui focul ce-arde 'n mine?
 Am avut mamă și tată,
 Casă mare, 'ndestulată,
 Zece vite în coșar
 Și parale 'n buzunar.
 Dar domnul afurisit,
 Tot ce-am avut mi-a răpit:
 Părinți, nevestă, copii;
 Nu mai sunt între cci vii.
 Nu mai mi-a rămas pe lume
 Decât eu și ce-i pe mine.
 Frunză verde iasomie,
 „Aideți, frați, la haiducie,
 Să scăpăm de lighioi
 De cochinți și de ciocoi!“

Simțul acestor versuri și mai cu seamă focul cu care erau cântate, făcu o urită impresiune în inima călătorilor, dar mai ales junelce ce părea a fi stăpânul, se gândi puțin, apoi țintind ochii asupra lui satârgi-bașa, îi zise:

— Ce zici tu Radule, despre acest cântec?... N'ar fi bine să pregătim armele?

— Armele!... Și dece?

— Auzi colo, dece? Pareă ai uitat că suntem în Vlăsia, în cuibul tuturor tâlharilor?

— Așa e, cocoane Dinule, dar tot e mai bine să ne căutăm de drum și să lăsăm pe bieții creștini în pace să-și verse focul ce le arde inima, că mult sunt amăriți sârmanii!

— Dar dacă vor fi hoți și vor năvăli asupra noastră?

— N'aveți grijă, cocoane Dinule; îi cunosc eu.

— Ai zis că-i cunoști?

— Da; am zis.

— Și de unde-i cunoști?

— Când eram ucler¹ la spătărie, am văzut pe căpitanul lor venind la spătarul.

— La spătarul?... Și ce căuta la spătarul un căpitan de hoți? adaogă Păturică, cu aer de mirare prefăcută.

— Venise să-și prenoiască huznetul de hoție.

— Dar asta nu e de crezut, Radule!

— Voiești să te încredințezi că-i adevărat?

— Da, voiesc.

Satârgi-bașa seose un fluieraș de pământ dela cingătoare și, puindu-
 în gură, făcu să iasă dintr'însul câteva sunele ascuțite. Nu trecu mult și
 suita călătorilor fu înconjurată de vreo câțiva flăcăi scurți de stat, vânoși
 și înarmați până la dinți.

— Bine-ați venit sănătoși, flăcăi! zise satârgi-bașa, răsucindu-și
 mustața cea lungă și zâmbind.

— Bine v'am găsit, hoieri dumneavoastră! răspunseră tâlharii.

— Unde este Gheorghe?

— Care Gheorghe?

— Căpitanul vostru!

— A! a! Căpitanul... s'a dus cu câțiva feciori să calce pe Mărgineanu.

— Pe părintele arhimandritul?

— Da, hoierule, pe dânsul că-i gras la ceafă.

— Dar bine, măi, nu-i păcat?

¹ ucler - soldat.

— Păcat?... Dar el se gândește oare la păcat, când ține șapte, opt țititoare în casă și când nenorocește pe tot anul câte douăzeci, treizeci de fete?

— Ce spui, măi băiete; le face el toate acestea?

— Și mai mari decât acestea, hoieri dumneavoastră; bate pe bietii români din satele mănăstirii, le ia și cenușa din vatră, îi spânzură de picioare și le dă fum ca la vulpi, apoi arătându-le gârbaciul cu douăsprezece sfârcuri de plumb, le zice: „Scoate bani, afurisit țaran, că-ți crap pielea cu gârbaciul acesta”. Sărmanul țaran răspunde: „N'am, părintele, tartă-mă, și dumnezeu să-ți ierte păcatele”. „Nu știu cu fleacuri d'astea: acești bani sunt ai Sfântului Munte; plătește, ori te omor ca pe un dobitoc”, răspunde Grecul.

— Bre!... Dar nelegiuit mai este!

— Nevoie mare, cocoane. Mai deunăzi s'a sculat satul Telega și s'a dus la dânsul cu oușoare, cu puișori de găină, cu antișor, de! ca creștinul, ca să-l roage să le facă o bisericuță în sat, să aibă și ei, biet, unde să-și îngroape morții și să-și boteze copiii. Ei, bine! hoieri dumneavoastră, știți ce le-a făcut?... După ce le-a luat plocoanele, i-a dat afară din casă cu injurături. Bietii săteni au hăgat jalbă la domnie, dar el a aflat și cu marafeturile și drăciile lui i-a pus pe toți la închisoare, de li se prăpădesc bucațele pe câmp.

— Ia să lăsăm astea la o parte, zise satârghi-bașa, și spune-mi cum vă merg treburile? V'ați dres cu spătăria?

— Mai alalăieri am dat spătarului douăzeci de pungi de bani¹.

Satârghi-bașa se apropie de Dinu Păturică și-i zise încetinel:

— Te mai îndoiești, cocoane?

— Ai dreptate, răspuse Păturică, cu un aer prefăcut; dar ascultă, măi Radule: deși te văz că ești bine cunoscut cu acești oameni, eu însă drept să-ți spui, nu prea mă simt la siguranță aici. Spune-le ce le-i spune, ca să ne lase să mergem mai curând înainte.

— N'ai nicio teamă, cocoane, ți-am spus că am fost *nefer* la spătărie și n'or fi ei nebuni să se lege de oameni, când îi văd cu mine. Ei! din câte i-am scăpat eu! Ia, întrebă-i numai, să-ți spuie: ar mai fi astăzi vreunul din ei nepus în țepă, de n'ar ști să se poarte cu oamenii stăpânirii? Mai bine decât să fugim d'aici ca niște nemernici și să ne facem de rușinea lumii, ia să descălecăm și să ne facem frumos conacul de amiazi, aci, pe verdeață, la umbră, să punem pe flăcăii aceștia să ne gătească o masă cunsecade, căci negreșit drumul trebuie să te fi secat și pe dumneata la inimă.

— Bine, adăugă Păturică, asigurat acum prin cuvintele voinicului satârghi-bașa; dar ce să mâncăm, căci, dacă e vorba de mâncare, aș mânca și eu bucuros.

— Hei! dacă e așa, lasă-mă pe mine; o să te fac să mănânci un miel fript hoștește.

— Ba zău!... Și ce fel frig hoții micii?

— Ce-ți pasă domnici-tale! Ia sa vezi: îți făgăduiesc o friptură, care să întrecă toate chiabapurile² dela masa lui vodă.

Zicând aceste vorbe, se întoarse către idiclii și alegând pe doi mai chipeși și mai voinici, le zise:

— Mă, luați pitacul acesta, duceți-vă cu dânsul la cel dintâi sat ce veți întâlni și cereți să vă dea cinci mici grași, unt proaspăt, ouă și vreo patru-cinci vedre de vin, și dacă v'o cere bani, spuneți-le că toate acestea sunt pentru gătirea conacului isprăvnicesc; dacă nu v'o crede, arătați-le

¹ Zece mii lei, căci o pungă se socotea lei cinci sute (N. A.).

² *chiabapuri* — friptură obișnuită la Turci.

pitacul, iar dacă și după aceea se vor împotrivi, mulțați-le spinarea cu muchiile iataganelor¹.

— Foarte bine, stăpâne.

Idiclii plecară și satârghi-bașa, întorcându-se către hoții, le zise:

— Băieți! Cuconu Dinu Păturică, omul marelui postelnic Andronache Tuzluc, voiește să ospăteze la voi. Cu ce puteți să ne slujiți?

— Deocamdată n'avem nimic, dar așteptăm să ne sosească acum dela Ploești, de toate.

— Ei, dacă e așa, până atunci, odihniți-vă și voi pe la colnicele voastre.

Hoții înaintară în pădure, iar Dinu și comandantul idicliilor așternură un covor de Țarigrad, sub un păr sălbatic și, aprinzându-și ciubucele, se trântiră la umbră, ca să se odihnească.

Nu trecu mult timp și idiclii sosiră încărcăți cu provizii de ajuns pentru un regiment de soldați.

Hoții ieșiră din pădure, junghiară într'o clipă toți mieii, le scoaseră pânțele și, cosându-i iar la loc cu pielea pe dâșii, intrară în pădure și răscolind cu niște pari un jăratec compus din curpeni din viță sălbatică, în care inchiziția ar fi putut să arză o sută de eretici, îngropară într'însul pe toți mieii.

Dinu, neînțelegând nimic din acest mod nou de a face fripturi, privea cu uimire pe acești bucătari improvizați, care, prin figurile lor posomorite și prin mișcările ce făceau, semănau întocmai cu demonii iadului, care torturează sufletele condamnaților.

În timpul acesta, o altă grupă de tâlhari întindea pe iarba verde o masă de pânză; alții făceau mămaliță; câțiva coceau ouă și curățau cepe și usturoi verde, pe care le așezau pe la locurile unde aveau să șează oaspeții.

Pe când toată ceata tâlharilor se ocupa cu pregătirea acestui ospăț original, se auzi un pocnet ca al unei bombe ce iese dintr'un tun. Păturică făcu o mișcare repede și convulsivă, iar șeful tâlharilor, acel om cu care conversase mai înainte, văzându-l speriat, îi zise zâmbind:

— Ce, cocoane, te-ai speriat?

— Ba nu, dar... ia spune-mi de unde vine acest sunet?

— Acest sunet va să zică, cocoane, c'a venit timpul să vă puneți la masă.

— Nu înțeleg nimic.

— Privește! îi zise, arătându-i doi tâlhari ce scosese un miel din mormântul de flacări și îl udau cu un fel de saltă² compusă din vin amestecat cu usturoi pisat și cu sare. Pocnetul care te-a speriat venea dela acest miel.

— Și de ce a pocnit mielul, frățioare?

— Fiindcă s'a fript de ajuns.

— Dar ce mai fac acei doi voinici cu dânsul?

— Il stropesc cu vin și-l înfășură în pânză, ca să nu iasă mirosul cel frumos.

Conversațiunea lor fu întreruptă de alte pocnete, ce urmară unul după altul. Tâlharul aruncă un ochi cercetător împrejurul său, apoi strigă:

— Gata, băieți?

— Gata, căpitane.

— Pofțiți la masă, boieri! zise căpitanul lui Păturică și lui satârghi-bașa.

Ei făcură un semn de primire și înaintară către masă.

¹ Această poruncă dată de satârghi-bașa către idiclii, ar trece drept o fabulă în ziua de astăzi; nimeni n'ar putea crede că se făceau asemenea tâlhării de către oamenii domnești plătiți ca să ție liniștea și să protejeze pe cei săraci; cu toate acestea ea a existat, și pentru mai mare nenorocire, s'a exercitat chiar de oameni privați, care se îmbrăcau în costum de oameni domnești și jefuiau pe bieții țărani, arătându-le pitace mincinoase.

— (Vezi conдика Arhivei No. 112, foaia 280) (N. A.).

² saltă — zeamă, sos.

Căpitanul chemă pe ajutorul său și-i șopti câteva cuvinte, iar după aceea se puse la masă și, după ce rupse mielul cu mâinile în mici bucăți și puse plosea pe masă, el zise:

— Ospățați, boieri dumneavoastră, și iertați-ne dacă n'am putut să vă slujim mai bine.

Oaspeții tâlharului puseră mâna pe câte o bucată de miel și începură a mânca cu o poftă nedescriptibilă, adăogând din timp în timp câte o căpă-lână de ceapă sau de usturoi verde și bând vin de Cernătești.

— Ei, boieri, cum vi se pare friptura noastră? întrebă tâlharul.

— De minune, căpitane: dar ia spune-mi cum se numește felul acesta de friptură?

— Miel năbușit, boieri dumneavoastră; miel fript hoște.

— Să trăiască întru mulți ani născocitorul mielului năbușit! răspuseră deodată Păturică și satârghi-bașa, cu gurile pline de delicioasa friptură.

După felul acesta de bucate, se puseră pe masă unt proaspăt cu mămaligă și ouă coapte. Oaspeții noștri mâncară și dintr'acestea cu mare poftă, apoi se sculară dela masă și, după ce mulțumiră căpitanului, încălecară și-și urmară drumul înainte.

Moșia Răsucita, punctul principal al călătoriei lui Păturică, era trei poștii departe de București, și el nu făcuse nici drumul jumătate; temându-se dar ca să nu-l apuce noaptea în pădure, grăbi mult călătoria și ajunse în sat pe la asfințitul soarelui.

Pe dată ce se așeză în casele boierești, trimise pe isprăvnicii să cheame satul, ca să cerceteze despre asupririle ce cearcă din partea arendașului.

A doua zi, pe la revărsatul zorilor, curtea caselor boierești era plină de săteni de toată vârsta; unii țineau în mână pui de găină, alții câte o strachină cu ouă sau câte o oală cu unt. Toți aceștia veniseră să reclame în contra arendașului și nu așteptau decât sculara lui Păturică.

Nu trecu mult timp și ciocoiul se arătă mulțumii îmbrăcat în haine arnăuțești muiate în fir și cu un aer măreț. El se așeză pe un scaun, ceru cafea și ciubuc, iar după ce-și făcu tabietul¹, aruncă o privire severă și observatoare asupra țăranilor, apoi zise cu un accent plin de îngâmfare:

— Creștini buni, măria sa, postelnicul Andronache Tuzluc, stăpânul nostru al tuturor, m'a trimis aci, ca să ascult plângerile voastre și să vă dau dreptate, de veți avea; spuneți dar toate păsurile voastre fără cea mai mică temere. Iată că vă ascult.

Țăranii deteră mai întâi plocoanele în mâna idielilor: apoi, după ce se scărpinară în cap și frământară căciulile în mâini câtva timp, începură a se jeli de care de care mai mult, și toți de o dată, în chipul următor:

— Să trăiești, conașule! bine că te-a adus dumnezeu, la noi, să vezi și să crezi urgia în care am căzut; ne-a sărăcit, cocoane, hoțul de Gree; ne-a lăsat în sapă de lemn. — Mie mi-a luat boii și vaca, sărac de maica mea! pentru un iuzluc² de șaptezeci de parale. — Pe mine m'a împrumutat cu două banițe de mălai, și sunt trei ani de când tot i le plătesc, păcătosul de mine, și când gândeam că am scăpat de dânsul, m'am pomenit că-mi dejugă boii dela plug și mi-i vinde, de m'a lăsat sărac lipit. — Mie mi-a necînstit fata cu sila, bătând-o, până și-a ieșit din mînți. — Pe mine m'a înjugat la carul cu lemne, ca p'o vită, cuconașule. — Pe mine m'a spânzurat cu capul în jos, și mi-a dat fum de ardei, și nu m'a lăsat, până nu i-am dat răvaș că-i sunt dator treizeci de lei. — Mare năpaste a căzut pe capul nostru, cuconașule!... strigară mai mulți deodată, o să ne ducem în lume, căci dumnezeu a luat dreptatea de pe pământ: arendașul ne jefuește, zapciul ne jupoaic

¹ tabiet — poftă, gustul.

² iuzluc — veche monedă turcească de o sută de parate.

de piei, gazda de județ și ispravniciei ne ung cu miere și ne leagă de copaci, de ne mănâncă muștele și țânțarii!...

— Dar bine, bunii creștini! de ce n'ați venit să-mi spuneți mie toate acestea? răspuse Dinu, cu aer de compătimire.

— N'am îndrăsnit cuconășule. Odată 'n viața noastră am băgat jalbă la măriia sa și în loc să ne facă dreptate, ne-am pomenit cu o ceală de arnăuți, care ne-au rupt oasele. Nu știm ce o să ne facem; o să trecem în țara turcească; încailea să ne omoare păgânii, decât creștinii, care se închină tot la o cruce cu noi.

În această mulțime de jeluitori erau vreo patru țărani, care se băteau cu pumnii în piept, își smulgeau părul din cap și sărutau frunța imineilor lui Păturică. Acești jeluitori exagerați aveau niște fizionomii de adevărați hoțomanii. Dinu îi observă și tăcu: iar după ce concedie gloata desăteni, cu făgăduieli mincinoase, făcu un semn ispravnicelului.

Ispravnicelul se apropie de dânsul, ținând căciula în mâini.

— Să-mi aduci mai pe urmă p'acei patru jeluitori, care se văitau mai tare, auzitu-m'ai?

— Am auzit, cocoane.

— Du-te acum de chiami pe arendaș.

— Să trăiești, cocoane; este dus la târg.

— Și când vine îndărăt?

— Pe la chindii, cocoane.

— Bine.

Câteva ore în urma scenelor de mai sus, Păturică ședea pe sofa cu picioarele încrucișate ca un osmanliu, și fuma dintr'un ciubuc, dulcea și parfumată plantă arabică numită gebel, având dinaintea sa pe cei patru țărani jeluitori.

După ce lăsă să iasă din pieptul său un nor gros de fum, ce se înalță către tavanul camerei, formând o mulțime de grupe bizare, el privi cu atențiune pe țărani și le zise:

— Ei bine, băieți, acum suntem singuri. Dumnezeu stă de față; ia spuneți-mi, de când a venit acest arendaș pe moșie, cum merg pădurile, hanul, morile, cârciumile? Sunt în stare bună sau nu?

— S'a făcut mare firosală¹, cocoane; pădurea cea mare cu copacii ca butea de groși, a vândut-o și a ars-o la facere de rachiu; iar acum a rămas numai o opritură în care nu găsești decât pari și nuiete. Hanul s'a dărâmat de tot și plouă într'insul; cârciumile, asemenea. Din heleșteu scoate pe fiecare săptămână câte un car de pește și-l trimite la târg, la Ploiești.

— Sunt adevărate toate acestea?

— Uite, cocoane, cum te văd și cum mă vezi.

Ciocoiul chemă un idieliu și pornește să-i gătească calul; apoi încălecând, luă cu sine pe țărani, împreună cu ispravnicelul și doi slujitori, și plecă să facă cercetare. Se duse mai întâi la han și-l găsi în proastă stare, vizită cârciumile și morile și le găsi tot asemenea; apoi intră în pădure și găsind-o în adevăr cu totul stricală, se întoarse acasă și făcu foarte de ispașe² iscălită de proți și frunțașii satului.

Pe când se petreceau acestea în casa boierească, arendașul se întorsese dela târg și se informase despre aspra cercetare făcută în lipsă-i; el era coprins de frică, căci toate abuzurile despre care vorbirăm erau în adevăr săvârșite de dânsul.

¹ *firosală* — risipă, pagubă (N. A.).

² *foaic de ispașe* — de prețuire a pagubei făcută de vite.

Așteptă dar până ce rămase Păturică singur; apoi intră în odaie, și printr'un compliment demn de un pașă cu trei luiuri ¹, felicită pe ciocoi de bună venire.

Ciocoiul îl primi cu un aer foarte sever și fără să-l poflească să șcază sau să-i răspundă la compliment îi zise:

— Bune sunt astea Kir Cristodore? (acesta era numele arendașului). Astfel îți păzești domnia-ta legăturile zapisului de arenduire?

— Da ce am greșit, coane Dinule, de te-ai supărat pe mine?

— Mă mai întrebă încă ce ai greșit? Privește.

Arendașul citi foile de ispașă și se inspăimântă de mărimea sumelor ce văzu într'însele.

Ciocoiul, observând îngrozirea ce pricinuisă arendașului, îi zise mai liniștit:

— Eu n'am ce să-ți fac, trebuie în douăzecișipatru de ceasuri să-mi răspunzi suma cuprinsă în ispașe, căci am poruncă să-ți pui bumbașir ², două ortale ³ de slujitori. Rămâne la domnia-ta să-ți alegi din două una: or să plătești de bunăvoie, sau prin silă.

— Dar bine, cocoane Dinule, mă lași sărac pe drumuri.

— Nu voi să știu nimic despre aceasta. Plătește banii cu binele sau fac pitac la isprăvnicie și-ți pui în spinare o sută de slujitori... Înțelegi românește?

Grecul plecă capul în jos, și după ce se gândi câțva timp, zise:

— Să facem cum e bine, cucoane, că e păcat de dumnezeu să mă dai pe mâna zabetului ⁴.

Dinu, care voia să ajungă la această concluziune, privi pe grec cu un fel de mirare, apoi îi mai zise:

— Fie cum zici. Ispașa se ridică la o sută de pungi de bani. Cât dai dintr'această sumă?

— Douăzeci de pungi, cocoane.

— Este puțin, foarte puțin. Nu primese.

— Fie treizeci, să nu mai fie vorbă.

— Mai jos de cincizeci nu primesc nicio lăscăie. Te mulțumești, or fac pitacul?

— Haide, fie! răspunse grecul, scoțând din sân o pungă verde, lungă de doi coți, și desnodând-o cu acea întristare ce simt amanții, când se despart de iubitele lor. Numără cele cincizeci pungi de bani în *mahmudete*, *dodecari*, *junduci* și *rubiele*; apoi, după ce salută pe ciocoi, ieși din casă oftând și jurându-se pe toți sfinții, că va scoate acei bani îndoți din pielea bieților săteni.

A doua zi, Păturică plecă din moșia Răsucita la celelalte moșii ale stăpânului său și după ce făcu pe la toate câte o cercetare de felul celei descrise mai sus, se întoarse la București cu două sute pungi de bani, pe care le puse docamdată pe fundul șipetului, zicându-și în sine cu o nespasă bucurie:

„Doamne-ajută!... Una la mână“.

¹ *tur* — steag făcut din două sau trei coade albe și lungi de cal, împletite cu măcștrio, atârinate de o lance vopsită roșu, având semiluna în vârf. Sultanul avea șase luiuri, vizirul trei, domnii români numai două.

² *bumbașir* — om al stăpânirii însărcinat cu împlinirea banilor și cu execuțiunii, aici cu înțelesul de pază.

³ *orta* — ceată de ostași.

⁴ *zabet* — guvernator, comandant.

Vestea despre influența ce din zi în zi dobândea postelnicul Andronache la curtea lui Caragea, se răspândise atât de mult, încât mai toți cei ce voiau să dobândească vreo funcțiune publică, nemeritată, sau vreun alt favor dela domnie, se îndreptau către casa a tot putintelui fanariot și prin dare de bani își împlineau dorința.

Cată să spunem că în timpii aceia, ca în toți timpii, jafurile și mâncăturile nu se făceau așa, d'a-dreptul. Dela domn până la zapciu, toți, pe atunci furau cu mijloace delicate și cu o iscusință atât de mare, încât hoțul își asigura inviolabilitatea și nu se expunea la umilire.

Ca să ajungă aci, toți slujbașii mari și mici își aveau prepelicarii lor, care cântau vânatul și-l aduceau înaintea vânătorului, ca să-l jumulească.

Postelnicul Andronache, care făcea totul pentru interes, nu crezu de cuvîntă a lăsa o asemenea frumoasă ocaziune fără a se folosi de dânsa; el dar, iniția pe Paturică în acest nou fel de hoție și din acea zi nimeni nu mai dobândi favorurile curții, decât prin mijlocirea postelnicului, sau mai bine, printr'a lui Paturică, care câștiga dela fiecare treabă împlinită de două ori mai mult decât stăpânul său.

Într-o zi se prezenta dinaintea lui un funcționar scos de mult timp din slujbă. După ce acest din urmă îi făcu o mulțime de complimente, ciocoiul îi zise să șearză și porunci să-i dea dulceață și cafea ¹.

Cât ținu acest tratament oriental, Dinu se ocupa cu mustățile sale cele negre, pe care le răsucea și le netezea cu multă grație; iar după ce veni cafeaiul și luă feligeanul din mîna funcționarului, Dinu zise cu o delicatete prefăcută:

— Ce întâmplare fericită te aduce la mine, arhon medelnicer? ²

— Nevoia, cocoane Dinule, și nimic mai mult.

— Nevoia? Domnia-ta să ai nevoie de un om ca mine? Mi-se pare curios!...

— Nicidecum, cocoane Dinule. Omul nu știe de azi până mâine și de multe ori vine vremea de ai trebuință chiar și de un Țigan. Astfel vine vorba, dar te rog să nu fie cu supărare.

— Ferească dumnezeu, bei-mu ³, — zise Dinu, silindu-se a ascunde reaua impresiune ce-i făcuse mușcătoarea sentință a funcționarului.

— Vrei doar să allii nevoia care m'a adus în casa domniei-tale?

— Da, și a te sluji cu ce-mi va sta prin putință.

— Ascultă-mă, dar.

— Gata la poruncă, bei-mu.

— Părinții mei au fost boieri mari din Craiova, ba încă moșul meu a fost caimacam ⁴ în acel oraș mult timp; tatăl meu, fiind om cu frica lui dumnezeu și cu milă de țară, văzând nelegiuirile și despoierile ce făceau domnii greci, s'a tras la moșie și trăia acolo o viață liniștită; dar, ori că mișei de Greci l-au bănuț de răsvrățitor, sau că așa a fost scris, știu numai că ne-am pomenit într-o zi cu două sute de pazvantlâi ⁵ că-l înconjoară de toate părțile, iar câțiva se suiră la tată-meu, ca să-l omoare. Bietul bătrân,

¹ Acest ceremonial se făcea tuturor persoanelor ce veneau să ceară intervenirea sa în vreo treabă (N. A.).

² *medelnicer* — boier ce turna domnului apă, pentru spălatul mâinilor (rang de boierie)

³ *bei-mu* — formulă de politeță *domnul meu*.

⁴ *caimacam* — lociitor de domn, când tronul rămânea vacant; aci, lociitorul banului Craiovei.

⁵ *pazvantlâi* — rebelii ostași ai lui Pazvantoglu din Vidin.

dumnezeu să-l ierte! simțind gândul năvălitorilor, a înarmat toate slugile și s'a gătit de împotrivire. Pazvantlâii, văzând această pregătire, s'au înfuriat și mai mult și au năvălit asupra tatălui meu. Lupta a ținut până la prânz; mulți din păgâni au căzut, dar în cele din urmă, prin numărul lor cel mare, au omorât pe toți oamenii noștri, împreună cu tatăl meu.

— Și ce s'a mai întâmplat după aceasta? adăuga Păturică, căscând de urit.

— Să vedeți, cocoane Dinule. După moartea tatălui meu, am fugit la Brașov, împreună cu mama și surorile mele, ca să scăpăm de sabia oamenilor lui Pazvantoglu, și ne-am întors înapoi tocmai după ce s'a liniștit țara.

— Bine c'ați putut să vă scăpați viața, adăose Păturică, dormitând.

— Ne-am scăpat-o ce e drept, dar ne-am ales numai cu atât, căci la întoarcerea noastră am găsit casele arse, Țiganii fugiți peste Dunăre și viile păraginite. O singură moșioară ne mai rămăsese, și-am dat-o soră-mi zestre, ca să nu îmbătrânească la ușa casei părintești.

— Bravo, hei-mu; mă bucur că ești plin de ilichi¹.

— O fi precum zici, dar, dând moșioara, am rămas sărac lipit.

— Și cu ce te chivernisești² acum?

— Cu slujba.

— La ce calem³ slujești?

— Am slujit la hătmanie și m'a scos, fiindcă am dat pe pârlitură⁴ o mulțime de hoți ce se încuibaseră în acea diregătorie.

— Dar bine, hei-mu, de ce nu-ți căutai treaba? Ce, domnia-ta o să îndreptezi lumea?

— Așa este; ai dreptate, și eu zic ca domnia-ta; dar când văd pe Fanarioti despoind pe văduve și pe săraci, îmi vin furii de nebunie, strig ca un ieșit din minți și la tot ce pot, ca să dau pe față tâlhăriile lor.

— Rău, foarte rău. Domnia-ta nu înțelegi nici vremea, nici oamenii cu care trăiești.

— Ce voești să zici printr'aceasta? Tălmăcește-mi.

— Voiesc să zic că într'o țară ca a noastră, tot ce putem face mai bine, este să plecăm capul înaintea mai marilor noștri, ca să dobândim chiverniseală și să strângem stare cu orice preț.

— Cu orice preț?

— Da, hei-mu.

— Cu alte cuvinte: să furăm, să jefuim?

— Și de ce nu?

— Da bine, ce faci muștrării de cuget?

— Această slăbiciune să o lăsăm pe seama femeilor cu istericale; iar noi, bărbații, să facem ce face toată lumea. He, he! arhon medelnicer, cunoști bine cum stau lucrurile în ziua de astăzi. ai bani, ești tare și mare; ești sărac, nu te bagă nimeni în seamă. Dar să lăsăm la o parte aceste nimicuri. Ia spune-mi cu ce pot să te slujesc?

— Venisem să te rog ca să pui o vorbă pentru mine la postelnicul Andronache, ca să mă facă ispravnic la vreun județ. Să-i spui că neamul meu a slujit țării dela descălicătoare, că am și eu ceva cunoștințe de slujbă, că mă voi sili a nu nemulțumi lumea pe unde voi fi, ci din potrivă a aduce laude și binecuvântări domniei-sale și măriei-sale lui vodă... Aide-de, țâ-mi această facere de bine și nu te voi uita până la moarte.

Dinu ascultă aceste vorbe din urmă cu mare răceală și incredințat că postulantul nu cunoaște limbajul diplomației ciocoiești, îi zise:

¹ *ilichi* — morală, sau virtute (N. A.).

² *a se chivernisi* — aici, a trăi dintr'o slujbă, a se ocupa cu ceva.

³ *calem* — birou, cancelarie.

⁴ *a da pe pârlitură* — a descoperi sau a demasca pe hoți (N. A.).

— Arhon medelnicere, toate câte mi ai spus sunt drepte și frumoase, dar nu se caută în ziua de astăzi. Ia spune-mi mai bine, ce dai să te fac ispravnic?

— Ce-ai zis?... Măi zi încă odată, că n'am auzit.

— Am zis că isprăvnicile se dau cu rușet¹, ai înțeles, ori ba?

— Dacă este așa, ține-ți isprăvnicia pentru altul, căci eu nu mă voi înjosi niciodată să cumpăr slujbă cu bani, dela o leșinătură de ciocoi ca tine! Și postulantul indignat, ieși din casă, fără să salute măcar pe Păturică.

Acesta, în loc să se supere de o asemenea insultă, zâmbi și zise în sine:

— Iată un nebun, precum n'am mai văzut încă.

Un moment după aceea intră o a doua persoană, care, după ce făcu cociului un compliment demn de un seraschier², îi zise de-a-dreptul:

— Cucoane Dinule, am auzit că s'a mazilit ispravnicul de Teleorman și vin să cer ajutorul domniei-tale, ca să iau acest mansup³.

— Așa este, bei-mu, dar de! să mai vedem. Vremile sunt grele, isprăvnicile nu se dau la fiecare, răspuse Păturică cu voce îngânată.

Noul venit înțelegând pricina care făcea pe ciocoi să răspundă prin cuvinte evasive, reluă vorba:

— Da, da, nene Dinule, te rog să-mi faci această trebușoară, căci om sunt și eu: mână pe mână spală și amândună obrazul. Înțelegi domnia-ta.

— Vezi, așa-mi vine la socoteală.

— Dar de vreme ce ne-am înțeles, să vorbim ca niște prieteni adevărați. Ia spune-mi ce o să-mi ceri pentru acest mansup?

— Cât de pre mine, bei-mu, nu ți-aș cere nimic; dar ce facem postelnicului? El nu este în stare să facă cel mai mic lucru fără interes, și încă interes, nu glumă!

La aceste din urmă fraze, trăsurile feței candidatului de isprăvnicie luară un aspect posac. Se scărpină puțin în cap cu un aer meditativ, apoi zise:

— Să lăsem prețul.

— Bine! Să-mi dai 2500 de rubiele.

— Nu e prea mult?

— Nicidecum, bei-mu. Județul Teleorman este unul din cele mai bogate are zece plăși, peste cincisprezece mii de locuitori, tot unu și unu, și schelă la Dunăre. Domnia ta poți să scoți acești bani în două săptămâni, numai din plocoane. Ce spu domnia ta!... Acest județ este un capan⁴ împărătesc neseecat.

— Așa este, dar uite, nu sunt învățat să fur, mi-e milă să despoi pe săraci!

— Astea sunt slăbiciuni care pier ca visele. Îndată ce te vei sui pe scaunul isprăvniciei.

— Așa dar, nu se poate mai jos?

— Nicio para, bei-mu. Vremile sunt grele, s'aude de domnie nouă și noi trebuie să ne folosim acum, când ne umblă moara.

— Fie dar, precum zici. Poruncește să-mi aducă hârtie și călimări.

Ciocoinl bătu de trei ori din palme și toate se aduseră într'o clipă; postulantul scrisese biletul următor:

„Arhon baron!

„Vei da în ordinea mea, două mii cinci sute rubiele aducătorului acestui răvaș și le vei trece în socoteala mea“.

Cirotanescu

¹ rușfet — bacșiș, mituală.

² seraschier — ministru de război în Turcia.

³ mansup — slujbă post.

⁴ capan — magazie de aprovizionare (N. A).

După ce uscă scrierea prin puțin nisip pus peste dânsa, el strânse biletul în două și-l dete în mâna lui Dinu; acesta îl citi, făcu o temenca sau compliment otoman, și, sculându-se în picioare se îndreptă către o masă. Deschise un mic sipet de lemn de chiparos și scoase dintr'însul pitacul de orânduire, investit cu subscrierea și sigiliul domnese; apoi, după ce trecu într'însul numele noului ispravnic, i-l dete în mână zicându-i:

— Slujbă pentru slujbă! Primește, boierule, pitacul de orânduire, du-te de sărută mâna măriei sale lui vodă și te așază sănătos pe scaunul isprăvniciei de Teleorman.

Cap. XIV — XIX inclusiv

Profitând de risipa și trândăvia care domneau în casa postelnicului Andronache, Dinu Paturică se îmbogățește pe zi ce trece, jefuindu-și stăpânul.

În această vreme, Gheorghe, fostul vătaf al lui Tuzluc datorita firii sale cinstite ajunge simeș apoi medelnicer.

Capitolul care urmeaza desvăluie o frântură din obiceiurile și moravurile epocii.

Cap. XX

TEATRUL ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

De va fi existat teatru în țara noastră înainte de Caragea, nu știm; istoria nu ne spune nimic; chiar tradițiunile populare nu ne arată decât venirea unor scamatori arabi și turci, care scoteau panglici din gură, înfigeau ace prin mușchii mâinilor, vărsau mei pe nas și scoteau din cap o mulțime de căciuli¹.

În timpul lui Caragea veni pentru prima oară un întreprinzător de dioramă² și clădi un teatru descânduri în curtea banului Manolache Brâncoveanu³. Acest teatru optic ținu câtva timp, iar mai în urmă domnița Ralu clădi la Cișmeaua Roșie o sală de bal, în care se adunau boierii și cucoanele, de petreceau nopțile cele lungi ale iernei.

Puțin însă după aceea veni în București un antreprenor de teatru melo-dramatic cu o trupă formată astfel încât să poată reprezinta: tragedii, drame, comedii și chiar opere.

Artiștii cei mai principali ai acestei companii erau: Gherghei (directorul) pentru rolurile comice, madame *Dilli* pentru rolurile forte de femeie, demoazela *Dilli* pentru rolurile de jună amantă, iar domnul *Steinfels* era prim amant forte.

Repertoriul lor se compunea din cele mai frumoase producțiuni dramatice și opere muzicale ale școalelor italiană și germană; dar piesele care întâmpinau o primire mai favorabilă în publicul teatrului nostru erau: *Saul*, *Ida*, *Pla-de-Tolomei*, *Briganzii* și *Faust*, precum și operele: *Gazza-Ladra*, *Moise în Egipt*, *Cenerentola*, *Flautul magic*, *Idomeneu* și câteva altele⁴.

În timpul acesta, națiunea elenă se pregătea să rupă lanțurile ce de patru secolii o țineau în sclavie. Bărbații cei mai luminați și mai patrioți ai acestei națiuni se adunaseră din toate părțile în România și în țările vecine cu dânsa și formaseră din București un centru de operațiune a mai multor comitete ce lucrau în unire pentru binele patriei lor.

¹ Dela acei scamatori a rămas vorba populară: „altă căciulă” (N. A.).

² *dioramă* — tablou care producea efecte felurite, după felul cum era luminat.

³ După unii, acest teatru a fost clădit pe locul Slătineanului (N. A.).

⁴ Cele trei opere dintâi sunt de Rossini, iar celelalte de Mozart (N. A.).

Între bărbații înscrși în registrele comitetului revoluționar elenic din București, figurau Atanăsie Cristopolu, noul Anacreon al Grecilor moderni, Iacovache Rizu, poet cu mare reputație, Scufu, care mai în urmă reprezintă pe Grecia liberă la mai multe curți ale Europei, doctorul Cristali, Constandie Buzăul și logofătul Gheorghe Serurie.

Acești oameni, în adevăr mari și înzestrați cu inimi generoase, cunoscând cât de mult contribuie teatrul la formarea inimei unui popor și la pregătirea lui pentru fapte eroice, se gândiră a înființa un teatru în limba elinească.

Ca să poată dar a realiza această idee ce ținea la pregătirea junilor eleni din principate pentru slănta luptă a independenței elinului pământ al Eladei, formară repertoriul lor tot din piese pline de patriotism, virtute, abnegație și ură în contra tiraniei.

Prima producție ce se reprezintă pe scena acestui teatru fu *Moartea lui Iuliu Cezar* de Voltaire, tradusă în elinește de logofătul Gheorghe Serurie. Succesul ei fu splendid, iar întâpărirea ce lăasă în inima spectatorilor fu atât de mare, încât după ieșirea din teatru, mulți dintre elini întonau pe uliți peanul¹ răsbunării și al morții.

După această piesă urmară: *Mânia lui Achil*, compusă de Atanăsie Cristopolu; *Timoleon*, de Zampelius; *Meropa*, *Zaira* și *Mahomet* de Voltaire; *Orest* și *Filip II*, de Alfieri; *Polixeni*, de Iacovache Rizu și *Aristoden*, de Monti.

Cel ce voiește să afle dacă aceste piese au produs sau nu efectul lor, să întrebe câmpiile Drăgășanilor din România și pe ale Greciei sclave pe atunci, și ele vor răspunde, arătându-i un popor liber și un regat nou înscris pe harta Europei.

Actorii care au luat parte la reprezentarea acestor producții teatrale, erau mai toți studenți din școala elinească; iar cei ce s'au deosebit mai mult prin geniu și talent au fost: *C. Arista*, *Theodor Gazi*, *Constantin Șomache*, *Doctorul Formion* și *Gheorghe Mașu*.

La început, toate rolele femeiești se jucau de bărbați și mai cu seamă de tânărul *C. Arista*, al cărui fizic și dexteritate se conformau mai mult cu caracterul femeiesc, dar mai în urmă s'a găsit o femeie, anume Marghioala², care a primit cu mare plăcere să joace aceste role în toate piesele repertoriului.

Junii români, ce și făceau studiile în școala elinească, văzând pe străini realizând într'un timp atât de scurt o instituție de cea mai mare necesitate pentru o nație, luară hotărârea a-i imita.

Spre acest sfârșit se aleseră câțiva din cei mai cu talent și în puțin timp ridicară pe scenă faimoasa tragedie a lui *Euripid* numită *Ecuba*³.

Această piesă, ce pentru prima oară da ocaziune limbii române a intra în templul muzelor, avu un succes nu tocmai satisfăcător din cauza geloziei și a rivalităților. După dânsa se reprezintă *Sgârșitul*, de *Molière*⁴, și alte câteva producții, apoi încetă.

Revoluția lui Tudor Vladimirescu, care dete națiunii române drepturile ei cele strămoșești, o datorăm în mare parte ideilor de libertate și eroism, culesse de junii români din piesele *Moartea lui Cezar*, *Achil*, *Timoleon* și *Ecuba*.

Cât dură aceste turburări politice, în care Români cu armele în mâini smulseră dela tiranii lor dreptul de a fi guvernați de principii români,

¹ pean — cântec războinic.

² Această femeie de origine română, era soția serdarului Dumitrache Bogdănescu (N. A.).

³ Tradusă din elinește de A. Nănescu, unul dintre junii actori români. Rolul Ecubei dintr'această operă s'a jucat, așa spun contemporanii, de I. E. Rădulescu, care, dorind ca reprezentațiunea să iasă foarte bine, împlinea și rolul de sufler (N. A.).

⁴ Tradusă de Herdelius amic al lui George Lazăr (N. A.).

teatrul stătu închis. *Melpomene* și *Thalia*¹ părăsără marginile Danubiului, și se așezară în patria lui Leonidas, ca să aprinză în pieptul descendenților lui locul cel sacru al libertății, care purifică pe națiuni de lepra sclaviei.

După revoluțiune veni la domnie principele Grigorie D. Ghica.

Acest domnitor român, deși avea dorință ca să aducă țara la cel mai înalt grad de fericire, dar ranele ei erau multe și vindecarea lor reclama timp îndelungat și sacrificii colosale.

El, dar, ca un adevărat părinte al națiunii, studie cu seriozitate pozițiunea țării și începu opera regenerării prin îmbunătățiri de prima necesitate: regulă finanțele țării sleite de domnii fanarioți și invaziunile precedente; combătut abuzurile amloaiatilor, înzestră capitala cu pavagiu de piatră, înființă școale în limba română² și poate că ar fi făcut mai multe îmbunătățiri, dacă rebelul turco-rus nu-l da jos după seauul domniei.

La 1834, numindu-se Alexandru Dimitrie Ghica domn al țării, Românii din toate părțile începură a se deștepta din letargia în care se aflau până aci. „*Curierul Românesc*”, singura foaie pe atunci, prin articolele săi pline de patriotism, începu a chema pe Românii cei inteligenți să depue pe altarul patriei renăscute rodul osteneților și al veghierii lor.

O societate filarmonică se înființă. Fondatorii ei fuseră: I. E. Rădulescu, I. Cămpineanu și C. Aristia. Cel dintâi contribuia cu doi galbeni pe lună, lucrări literare și sacrificii tipografice pentru imprimarea de piese teatrale, programe, înștiințări, etc.; cel de al doilea, cu patru galbeni pe lună; iar Aristia cu un galben pe lună și îndatorirea de a da lecțiuni dramatice câte șase ore pe fiecare zi.

După șase luni de lupte gigantice în contra dificultăților de tot felul, societatea isbuti a pune în scenă pe *Mahomet de Voltaire*, cu luxul și îngrijirea putincioasă în acei timpi.

Piesa, în fine, reuși de minune. Publicul, acuzat astăzi că nu este în stare să înțeleagă producțiunile clasice, se entuziasmase atât de mult, încât cerea prin manifestări sgomotoase reproducerea piesei.

Junii elevi ce se distinseră în această piesă au fost: Nicu Andronescu în rolul lui *Mahomet*, Ioan Curic într'al lui *Zopir*, Diamandi Nicolae a jucat bine pe *Zeid* și Ralița Mihăileanu pe regina *Palmira*; dar inamicii Românilor, prevăzând moralitatea și patriotismul ce puteau să inspire asemenea piese în inima poporului, întrebuințară toate mijloacele și suiră pe scenă comedii și farse imorale care conrup spiritul și inima³.

¹ Muza tragediei și a comediei (N. A.).

² În acești timpi se formă o societate secretă a căreia capi și zeloși sprijinitori erau Constantin Goleșcu și I. Eliade.

Iată și programa acestei societăți:

I. Școala din Sf. Sava să se împlinescă și să se înalte la gradul de colegiu. După modelul acesteia să se creze alta la Craiova.

II. Crearea școalelor normale în capitala fiecărui județ prin elevii ieșiți din colegiu.

III. Crearea școalelor primare în fiecare sat.

IV. Fundarea de jurnale sau gazete în limba română.

V. Aboliția monopolului tipografic.

VI. Incurajarea spre traducțiuni în limba patriei și tipărirea acestora.

VII. Formarea unui Teatru Național.

VIII. Stăruirea spre a ieși din regimul fanariot prin reforme înțelepte sau reînnoirea primelor instituțiuni ale țării. (Vezi *Issahar*, pag. 77—78) (N. A.).

³ Iată ce zice în această materie, răposatul B. Calargiu, într'un articol făcut în urma reprezentării dramei: *Misantropia și Pocăința*, de Coțebue.

„Lăsați dar, voi fii ai acelor mari domnitori ai lumii, lăsați bufonăria și satira pe seama acelor suflete înghesuite, pe seama acelor duhuri sărace. Părinții voștri au fost mari și voi nu puteți fi mici. Vrei ca actorul român să arate ceea ce este? Fă-l să trăiască în elementele strămoșilor săi. Slava, amorul, generozitatea, patriotismul, răzburarea, trufia, dreptatea: iată ce-l trebuie lui, ca să fie mare. Dă-i tragedii sângeroase și drame scrise cu lacrimi, și le va juca bine, nu-i da farsă, că el nu știe să fie bufon, el n'a știut

Efectul moral ce produse reprezentarea lui Mahomet fu necalculabil; venitul societății filarmonice se înzeci; numărul membrilor ei se ridică până la șaptezeci indivizi, între care figurau cei mai nobili și mai inteligenți bărbați ai societății noastre. Entuziasmul merse așa departe, încât unii dintre asociați, și chiar dintre particulari, în sacra și patriotica lor esaltare, începură a dota societatea cu donațiuni testamentare¹. Dar inamicul cel neîmpăcat al fericirii noastre, văzând toate aceste mărinimoase aspirațiuni ale Românilor către civilizare, ațâță mai întâi gelozie între capii societății, apoi între I. Câmpineanu și principele domnitor; iar după aceea prin corupțiune și intrigă, reuși a distruge acea societate, care de ar fi existat până acum, negreșit că arta dramatică și literatura noastră ar fi ajuns la mare grad de cultură.

Mărul discordiei care aduse această nenorocire fu o medalie de aur proiectată de societate a se da prin vot membrilor societății, care ar fi meritat mai mult. Se zice că Câmpineanu ar fi dorit să i se dea numai lui acea medalie și de aceea începuse a lua ton de dictator; pe de altă parte iarăși pri. c' pele Ghica, văzând cu ochi răi creșcândă popularitate a Câmpineanului și temându-se a nu ajunge printr'însa la tron, aduse lucrurile astfel, încât I. Eliade și C. Aristia își deteră demisiunea și printr'aceasta totul se spulberă în vânt.

Puțin ceva mai în urmă se făcură noi încercări pentru reînființarea Societății Filarmonice. C. Aristia fu însărcinat cu această lucrare. El conduse lucrurile cu mare silință și amor propriu; văzând însă că teatrul și literatura erau numai un pretext, iar adevăratul scop era intriga politică, se retrase.

După trecere de câțva timp, iarăși începură a se ivi simptome pentru redeschiderea teatrului național. De astă dată însă domnitorul însuși se pusese în capul întreprinderii, cu scop — după mărturisirea contemporanilor — de a paraliza influența Câmpineanului și a surpa totodată și teatrul.

Spre împlinirea acestui scop, cheamă iarăși pe C. Aristia, și-i propuse direcțiunea teatrului cu salariul de galbeni cincizeci pe lună și tot venitul reprezentațiunilor. Este însă un proverb, care zice: „*Cine s'a fript cu ciorbă se teme și de iaurt*“.

Bietul Aristia se fripsese de două ori cu ciorbă, și ceea ce i se oferea acum, nu era nici iaurt, nici apă rece. Spre a scăpa, dar, de această nouă amăgire, ceru dela domnitor să i se dea înscriis ofertele ce îi făcuse.

Această dorință nu i se împlini de domnitor, sub diferite pretexte, între care intra și acela, că nu voiește să se declare po față protector al teatrului, ca să nu atingă susceptibilitatea Câmpineanului.

Aristia primi și se fripsese pentru a treia oară, căci după suirea pe scenă a lui *Saul de Alfieri* cu un succes gigantic, în care se distinse foarte mult

a se slugări și a se maimuța. Nu-l vei vedea niciodată să-și știe rolul, pentru că nu-i place nici în glumă a fi mășării“.

„Priviți teatrul ca o școală de moral, și veți afla pe actori mândri de a fi profesorii norodului, și veți vedea și actori buui. Faceți pe actorul român să meargă singur, mulțumit de sine, înecat în lacrimi pe amvonul său: să învețe, să înduplice, să miște inimile, să se simtă fericit și mândru de profesia sa. Nu-l târâți în silă a pune peruca bufonului în cap, a-l face o caricatură și a-l umili, spre a se scâlâmba înaintea unui public, care și el e tot român și singur nu știe pentru ce nu-i plac scâlâmbăturile“.

„Acesta este misterul teatrului socolit în adevărata lui însemnare, și astfel a fost socolit și între cei vechi“ (N. A.).

¹ C. Mann dete primul semnal, înzestrând societatea cu două mii de galbeni, care înmulțindu-se prin dobânzi, credem că se vor fi întrebuințat în clădirea teatrului (N. A.).

junele Curie, începură persecuții indirecte care aduseră căderea definitivă a teatrului¹

La anul 1844—1845, Constantin Carageali, elev al lui Aristia, părăsi capitala Moldovei, unde întreprindea arta dramatică cu un mare succes, și însoțindu-se cu C. Mihăileanu, și prin concursul d-ilor: Anesti Cronibace, Lăscărescu, Ralița Stoenescu și Caliope Carageali, deschisă iarăși teatru².

C a p. XXI — XXIV inclusiv

Andronache Tuzluc își dă seama de ruina averii sale. Totuși, pentru a-și satisface dorința de lux, el se îndatorează la Costea Chiorul.

În acest timp Dinu și bogasierul își împart banii jefuiți dela postelnic. Ei pun la cale și cumpărarea ultimelor moșii ale acestuia.

C a p. XXV

MAREA HĂTMÂNIE

Hatmanul cel mare era executorul tuturor decretelor domnești și al hotărârilor Divanului, relativ la împliniri de datorii, elironomii³, vânzări de moșii, case și altele de felul acesta. Hatmanul mai era dator de a înfățișa pricinile de judecăți înaintea divanului. În cazul acesta el sta pe picioare ținând în mână un baston de argint, semn al dregătoriei sale; iar când părerile boierilor divaniți erau împărțite, lua și el parte în desbatere de o potrivă cu judecătorii.

Personalul cancelariei acestei autorități era compus de un sames, însărcinat cu păstrarea banilor ce se depuneau acolo și cu ținerea corespondenței, un condicar și câțiva scriitori, șase zapcii pentru împliniri de bani și înfățișări de pricini în București și câte unul de fiecare județ, tot cu asemenea îndatoriri. Osebit de aceștia, hătmănia avea un stogde slujitori și mumbașiri⁴ cu care se slujea la împliniri de bani și execuțiuni.

Localul se compunea din opt camere, ce formau o casă cu două rânduri; în rândul de jos ședeau slujitorii și mumbașirii, iar în cele de sus era cancelaria hătmăniei așezată în felul acesta: una din cele mai luminoase camere era destinată pentru marele hatman, alta pentru sames, împreună cu ceilalți amployați ai săi, iar în cealaltă două se păstrau banii împliniți și obiectele de preț lăsate în depozitul hătmăniei.

Odaia hatmanului avea un pat lung și înfundat și împodobit cu așternuturi de cele obicinuite pe timpii de atunci, mai avea și câteva scaune pentru trebuințele persoanelor ce veneau să reclame ajutorul acestei dregătorii în diferitele lor interese.

Mobilierul sămeșiei se compunea dintr'un pat foarte mic pe care ședea samesul și o masă rotundă pe care șeria el.

Lângă unul din pereții camerei se afla o laviță lungă pe care ședeau logofeții și iamacii⁵ trebuincioși pentru scrierea poruncilor și trecerea în condiți a banilor hătmăniei; iar în fundul acestei camere erau două lăzi vechi pe care ședeau câțiva copii luați pe pricopsală și se exersau la scris după modelul acesta:

¹ Cea mai mare lovire dată teatrului fu oprirea lui Momolu de a mai închiria sala pentru reprezentațiunii române (N. A.).

² Nu vom zice nimic despre progresul sau regresul ce a făcut teatrul sub direcțiunea lui Carageali, ca să putem vorbi mai pe larg în romanul „Ciocoi noi”, despre tot ce s'a petrecut în teatru, până în ziua de astăzi (N. A.)

³ *elironomie* — moștenire.

⁴ Mumbașiri erau pe atunci aceea ce astăzi este execuțiunea polițenească (N. A.).

⁵ *iamac* — logofețel de divan.

„Cel ce nu se silește la învățătură și e cu gândurile sburaticе, acelaia poți să-i zici carne cu ochi, iar nu om. Iproci¹.”

Pe la două ore turcești², un șgomot ce se făcea prin curtea hătmăniei, anunță venirea sameșului la cancelarie. Condicarul, logofeții și iamacii, înștiințându-se despre aceasta, își strânseră giubelele la piept și puind mâna dreaptă d'asupra inimii, primiră pe boierul sameș cu capetele plecate până la pământ.

Cum intră sameșul înăuntru, își scoase giubeaua și o dete unui slujitor, carele o scutură și o puse pe un scaun, alt slujitor îi trase din picioare cismele cele roșii de piele de țap; iar după aceea sameșul se sui în pat și scoase dintr'o mică lădiță câteva plicuri pe care le puse pe mica sa mesecioară și începu a le desface pe rând și a căuta printr'insele cu o nerăbdare văzută.

Hârtia ce căuta el era o jalbă dată de banul R. G. către principele Caragea în pricina unei pietre mari de smarald, care, fiind pusă în păstrarea unui bancher și mai în urmă la hătmănie, se schimbase prin viclesug și se pusese alta proastă în locul ei.

Dinu Păturică, în calitate sa de sameș al hătmăniei, cunoștea foarte bine istoria schimbării acelei pietre, căci era el însuși autorul acelei hoții, vând însă a ridica de asupra sa responsabilitatea acestei fapte, scoase călămările dela brâu și scrisе mitropolitului pitacul acesta:

„Cu jiască eclarie sârut blagoslovitoarea dreaptă a prea sfinției tale părinte mitropolit”.

„Din coprinderea acestei jalbi ce a dat către măria sa. Dum. biv vei ban R. G. pentru o piatră verde, care fiind în depositon la mai multe mâini, se zice că s'ar fi schimbat puindu-se în locu-i alta mincinoasă”.

„Ci dar din porunca gospod³, tată trimit preasfinției tale acea piatră, ca s'o iei în păstrare, și să am sinetul sfinției tale de primirea ei. Și sunt al sfinției tale plecat fiu sufletesc și slugă”.

Vel hatman

Acest pitac fu înfățișat marelui hatman, care îl subserise fără cea mai mică observațiune și ordonă să-l trimită la mitropolie, împreună cu piatra cea mincinoasă.

În momentul când Păturică ieșea din camera hatmanului plin de bucurie că se pusese în siguranță despre relele urmări ce ar fi putut să aibă hoția sa, i se prezintă înaintea un individ, care, după îmbrăcăminte și alte amănunte, semăna a fi boier de țară.

Noul venit se apropie de Păturică, făcând neîncetate complimente silite, iar când ajunsese în apropierea cuvenită, scoase din buzunar o jalbă și o dete în mâna lui.

— Ce ceri, boierule, printr'această jalbă, zise Păturică cu aer de autoritate.

— Cer dela cinstita hătmănie să-mi sloboază lei șase mii, prețul viei mele, ce s'a vândut la *Cochii vechi* de bună voia mea.

— Așa este, boierule, precum zici, răspunse Păturică, dând lesul pe ceală și scărpinându-se în cap cu nepăsare, dar poate să se ivească ceva datornici și noi trebuie să cercetăm cu băgare de seamă această madea⁴, ca să nu cădem în răspundere.

— Și în cât timp s'ar putea săvârși aceste marafeturi ale cinstitei hătmăniei?

¹ *iproci* — următor.

² Două ore turcești, fac nouă și jumătate europenești (N. A.).

³ *porunca gospod* — poruncă domnească (N. A.).

⁴ *mada* — regulă, ordin sau lege (N. A.).

— Se cere timp îndelungat, bei-mu. Trebuie să strige priştavul în Bucureşti, să facem un tacâm de pitace către zapeii hătămăneşti de prin judeţe, şi dacă după o lună dela darea acestui nezam¹, nu se va arăta niciun datornic, vino să-ţi primeşti banii.

— Dar banii aceştia îmi trebuiesc acum, căci sunt fără husmet de atâta timp şi n'am cu ce să-mi hrănesc nevasta şi copiii.

— Asta nu este treaba mea. Un slujbaş credincios trebuie să se supuié neزامului.

— Aşa este, boierule, răspunse jeluitorul, puind cu mare ruţeală douăzeci rubiele sub hârţiile sămeşiei, dar când vei vrea dumneata, treaba se face, căci slavă domnului, nu sunt om pierdut.

Păturică, care întrecea la vedere chiar pe Argus, nu numai că văzu rubielele, dar putu chiar să le numere din vedere, cu toată ruţeala ce întrebuiţase jeluitorul în punerea lor sub hârţi; se prefăcu însă că nu vede nimic, apoi luând un aer mai blând zise:

— Aide; fie după voinţa dumitale; o să-ţi fac acest hatâr şi de voi păţi ceva, vei da scama la dumnezeu. Logofete Radule, adăogă el, întorcându-se către subalternii săi, ia condica de amaeturi şi trece banii boierului la partida plăţilor.

Iar el se sculă din pat şi se duse în cămară, de unde se întoarse peste puţin cu o pungă pecetluită; puse pe jeluitor să subscrie de primirea banilor; iar după aceea îi dete punga zicând:

— Iată, boierule, banii dumitale, astfel precum i-am primit dela stărostie. Priveşte bine pecetea; vezi de are vreun cusur, ca să nu avem vorbe la urmă.

Jeluitorul luă punga şi ieşi plin de încredere că a scăpat numai cu cele douăzeci de rubiele ce dedese sameşului, dar se amăgea, căci abea ce ieşi din cancelaria hătămăniei, fu înconjurat de: condicari, logofeţi, iamacii şi slujitori. Condicarul cerea să-l plătească pentru trecerea în condică; logofeţii pentru tacâmul de pitace ce erau să scrie, dacă s'ar li ivit vreo pretenţie asupra banilor ce primise; iar iamacii şi slujitorii, negăsind alt pretext ca să scoată şi ei ceva din punga nenorocitului împricinat, cereau în numele protectorilor lor. Unul zicea: „Dă-mi şi mie ceva, căci sunt al marelui hatman“; altul, „Dă-mi, căci sunt luat pe pricopseală de dumnealui sameşu“ etc.

În fine, după ce astupă gurile tuturor acestor obraznici şi demoralizaţi amploiaţi, părăsi localul hătămăniei, blestemând şi dând tuturor răilor pe toţi amploiaţii ţării, care în loc să protege societatea dela care se nutreşte şi se înavuşesc, o speculează ei înşile şi o pun în disperare prin neterminatele lor şicane.

Dar nenorocirea bietului om nu era încă completă, căci Păturică, ca hoţ perfect ce era, nu făcea niciodată hoţia pe jumătate; el lua acasă la dânsul toţi banii ce se depuneau în păstrarea hătămăniei, şi îi schimba la Costea Chiorul pe bani tăiaţi sau calpi², iar după aceea cosea pungile într'un chip cum să nu rămâie nicio urmă de violare.

Jeluitorul dar, ajungând acasă, deschise punga şi găsi banii pe deplin, dar când îi trase la cumpănă îi găsi pe unii lipsă, iar pe alţii calpi şi fără nicio valoare. Sărmanul om, văzându-se furat în toate modurile, oftă din adâncul inimii, dar nu luă nicio măsură contra despoiatorilor săi, căci atunci ca şi în timpii de astăzi, amploiaţii furau sub protecţiunea legilor.

Dar în hătămănie nu se depuneau numai bani, ci de multe ori se lăsau în păstrarea ei diamanticele şi alte obiecte de mare preţ pe care Păturică le falsifica în folosul său şi în paguba acelora ce căutau asigurarea averii lor la un guvern corupt până la măduva oaselor.

¹ neزام — regulă, ordin sau lege (N. A.).

² calp — fals.

În ziua aceea, mai veniră și alți nenorociți împričinați, pe care Păturică îi jefui binișor și fără cea mai mică muștrare de conștiință; iar după aceea își puse ișlicul în cap și giubeaua pe umeri și plecă foarte vesel de câștigul său din acea zi.

Ajungând acasă, la dânsul, o altă bucurie neașteptată era aproape să sdrobească mica sa inimă. Costea Clîiorul izbutise a cumpăra cele două moșii dela mezat și-i trimisese un răvaș prin care îl înștiința despre aceasta. Un alt răvaș dela Duduca îl vestește despre fuga lui Caragea.

Aceste două știri importante făcu pe ciocoi să se exalteze de bucurie, și iată cauza: dela scena întâmplată în teatru, când acei doi condicari descoperiseră postelnicului Andronache toate hoțiile lui, postelnicul, deși nu crezuse că un copil sărman, crescut și înalțat de dânsul ar fi putut să ajungă cu nerecunoștința până la gradul de a-l sărăci și a-l necinși, cu toate acestea o mică bănuială rămăsese în sufletul lui.

Păturică însă simțise furtuna ce se ridica asupra capului său și luase măsuri de asigurare atât de bune, încât pe cale legală ar fi putut să se împelezească la toate prigonirile ce i-ar fi venit din partea stăpânului său; dar postelnicul era favorit al lui Caragea și acest din urmă știa pe din afară celebrul *L'état c'est moi* al lui Ludovic al XIV-lea; n'avea dar decât să primească o reclamațiune în contra lui Păturică și l-ar fi aruncat în ocnă părăsită, pe toată viața.

De aceea, faimosul nostru ciocoi, cum citi răvașul Duducăi, zise în sine cu un lel de aprindere:

„Caragea fuge! adevărat să fie oare? O! de s'ar adeveri aceasta, aș crede că Dumnezeu îl îndeamnă să fugă, numai ca să scap de ocnă și să mă fac boier mare. Cu starea Fanariotului am sfârșit; mâine îi voi lua și amorea și atunci solia mea în casa acestui venetic va fi împlinită cu desăvârșire“.

Cap. XXVI—XXX inclusiv

Caragea părăsește tronul țării. Dinu Păturică este fericit că Andronache a pierdut sprijinul domnului. El se pregătește de nuntă cu Duduca. Abătut și sărăcit, postelnicul Tuzluc cade lovit de dambă. După puțină vreme moare.

Dinu Păturică dornic de mărire caută să intre în grațiile noului domn. Între timp izbucnește revoluția din 1821. La început Dinu se află în tabăra lui Tudor Vladimirescu, apoi îl trădează. Drept răsplată pentru fapta lui mârșavă este numit ispravnic.

Jafurile și nelegiuirile noului ispravnic, jalbele țărănilor ajung la urechea domnului. Acesta îl trimite pe Dinu la ocnă unde moare uitat de toată lumea. Kera Duduca fuge din Muntenia cu un Turc. Pentru necredința ei față de acesta, după obiceiul legilor musulmane, piere aruncată în valurile Dunării.



ALEXANDRU ODOBESCU

(1834—1895)

MUNCITORUL ROMÂN ¹

(1854)

Lată e câmpia ce se întinde la poalele munților Carpați: fața ei netedă și destinsă se pierde în depărtare pe malul măreței Dunări; câteva râuri spumegoase și răpezi, altele line și largi, scoborîndu-se din naltele piscuri de către miază-noapte, serpuiesc printr'însa, desfășurând undele lor azurii, sub razele călduroase ale soarelui.

Ochii se pierd adesea asupra acelei câmpii; și cu toate că se văd, ici, ceva holde de grâne sau vreun câmp semănat cu porumb, colo, o livadă de pomi sau o vâlcea acoperită cu viță, urma omului nu se zărește nicăieri; singurătatea, pustiuul domnesc chiar în locurile unde rămân semne de viață și de muncă ale omului. Abia dacă se aude, din timp în timp, câte un glas duios, cântând o doină tristă și melancolică; abia dacă, seara, când insectele șuieră printre frunzele ierbii, se ivesc pe câmpia întinsă câte un loc depărtat și împrejură-i chipurile obosite a vreo câtorva plugari, ce-și pregătesc cina, prin care vor sfârși trudnica lor zi de muncă.

Dar în acele chipuri se vede ceva mai mult decât ofilire (abatere) și osteneală; sub fruntea lor sbârșită, scânteiază încă niște ochi care cată a vedea un viitor mai fericit; acele trăsură așa de regulate, așa de bine lămurite, conțin într'însele o putere, o energie, o stăruință, care negreșit au a purta mari și minunate rodiri. Lungi suferințe au adăugit acestor nalte simțiminte,

¹ Odobescu folosește cuvântul muncitor cu înțelesul de țaran muncitor.

o expresie de moliciune melancolică, care s'a răspândit în cânturi. în obiceiuri și a pătruns în tot spiritul național.

.....
Lucrul numai, dar *lucrul* drept și bine întocmit, va putea să stârpească acea huruiană veninoasă din sufletul mândru și hlând al muncitorului român.

Negreșit, muncitorul e stâlp l României! Dela dânsul să învățăm a ne iubi patria! Fiind în raport neconținut cu pământul țării noastre, el știe a-l iubi și a-l cinsti! Pământul acela în care zace cenușa părinților săi, care sugerează pe toată ziua sudoarea ce-i pică de pe frunte, din care răsare spicul de grâu ce-i va da hrana lui și a copiilor, acel pământ e pentru dânsul un obiect sfânt de adorație; și cu toate acestea, acel pământ nu e al lui! Este al *ciocoiului* care i-l dă și i-l ia, după voință-i. Alărnare groaznică ce pune la dispoziția stăpânului, nu numai onoarea și viața țaranului și a familiei sale, ci chiar inima și conștiința sa!

Iată trista soartă a muncitorului român în ziua de astăzi. Ea nu poate să țină mult într'acest chip, căci Românii mai sunt încă o nație plină de viață, de junie și de viitor! Ei vor ști a risipi aceste nelegiuiri, căci ei onorează *prea mult* pământul lor de naștere, spre a-l lăsa să fie pradă și jaful străinilor și a unor oameni putrezi de păcate! Peste puțin pământul va fi înapoiat muncitorului prin iubirea și îngrijirile căruia pustiile se vor schimba în holde nalte și bogate, în livezi roditoare, în pășuni verzi și tragede, pe care vor paște frumoasele vite ale României; bordeiele, unde abia pătrund razele soarelui vor deveni case luminoase, îmbelșugate și fericite; însfârșit România va deveni o țară vrednică de geniul și de marea inimă a Românilor.

Noi, junii care studiem, sau în țări străine sau în patria noastră, să ne ațintim privirea asupra *adevăraturii Români*, și să ne silim a-i înapoia hrana ce el ne dă pe toată ziua, printr'o hrană intelectuală, morală, pe care știința singură o poate da și care va ridica lesne pe țaran din adâncea ofilire (abatere) în care pare a-l fi afundat suferințele lui.

Publicat în „Junimea Română” N. 1, Mai 1854

MIHNEA-VODĂ CEL RAU

1508—1510
(1857)

I

MĂNEȘTI

„Să n'aibi milă!”

Ca la două ceasuri cale'n jos de Plocești, curge apa Cricovului, care cu mii de pâraie ce se resfiră și se împreună, împestrițează marea sa răslățată și nisipoasă; de-a-stânga, câmpia șeasă se lungeste până în poalele munților; de-a-dreapta, malul se înalță râpos și acoperit cu păduri vechi și stufoase. Pe o culme mai semețată a acelei coaste sta, pe la leatul 1508, cetățuia lui Dracea Armașul din Mănești; din zidurile ei innegrite, vederea cuprindea toată lunca, cu bordeiele și coșarele țărănești risipite prin tufișe și bălării; mai departe turnurile bisericii din Târșor, pe care o zidise cu vreo câțiva ani mai înainte Vladislav-Vodă, ce chiar într'însa, zice Cronica, „au pierit de sabie”; și în fund de tot, plaiurile aburoase ale Câmpinei și ale Brezei.

Într'o zi noroasă de primăvară, puțin în urma Paștilor, crivățul sufla iute și înghețat din fundul văilor, iar jalnicele sale gemete aduceau de departe, împreună cu freamătul bătrânilor stejari, chiote de vânătoare ale

bătăiașilor și lătrătura chelălăită a copoilor: căci departe, tocmai în valea Comanacului, Mihnea, fiul Armașului, se desfăta vânând fiarele sălbatice, după obiceiul boieresc de pe atunci, când stăpânul, pentru a sa mulțumire, ridica de prin sate toți vecinii¹ cu gloata, de rămâneau țarinele nearate și ogoarele pustii²

Un glas de buciim s'auzi deodată sunând tare din cetățuie, și vânătorii, deșteptați din sgomotoasa și sălbaticea lor beție, printr'acea grea și pașnică chemare, se întoarseră cu larmă spre casă, unii purtând pe umeri dobitoacele ucise, atârnat pe bârne, alții ducând câinii de sgarde și curui³ în lăntușe. În fruntea lor mergeau călări, cu frâul legat de oblâne, Mihnea și feciorul său, Mircea Ciobanul; tatăl, om matur și vârtos, avea scrisă pe fața sa păroasă și posomorită și în ochii săi arzoi și încruntați strâșnicia caracterului său; băiatul, abia ieșit din copilărie, vădea o fire și mai sălbatică, care-i și meritase porecla de „Ciobanul”.

Amândoi purtau cioboate de piele groasă până la genunchi, poturi⁴ de dimie albă, cojoc scurt de oaie ncagră cu glugă la spate, și chimir cu oțele; la gât avea grumăjer rotund de zale de fier și în cap o țurcă flocoasă, adusă la o parte; la brâu, satâr și jungher. Unii din vânătorii pedestri purtau sănețe, ceilați, arcuri și săgeți. Astfel pășea ceata înainte și înop-tase bine, când ajunse în curtea cetății.

— „Descalecă mai în grabă și sui-te 'ncoa”; — strigă lui Mihnea, din capul scării și cu glasul înăbușit de lacrimi, o femeie cam trupeșă, ce nu-i puteai zice nici tânără nici frumoasă, — „boierul socru, biet trage să-și dea sufletul și mereu cere de domnia ta”.

— „Iată-mă 'ndată...”, și Mihnea descălicase, urcase îngusta și dreapta scară de piatră și, prin tinde întunecoase, merse la odaia tatălui său.

Când deschise mica ușe de brad, el zări pe bătrânul armaș uscat și galben, cu fruntea pleșuvă, cu barba albă, zăcând lungit pe spate pe o velință albă, la căpătâiul unui pat ce ținea de o parte toată întinderea odăii. Alături ardea o făclie de ceară galbenă, și un biet călugăr bogoni-sea pe slovenește, dar cu glas slab, rugile agoniei; în părete o mică candelă lumina o veche troiță de lemn, și mai încolo, pe ziduri, stau rânduite, peste un zăblău⁵ vârgat, arme de tot felul, coifuri, zale de fier, tuiuri, iatagane trunchiete și dispuieri⁶ luate de pe la dușmanii învinși. O singură armă, o ghioagă de fier, ținută, mare și grea, buzduganul însușit slujbei de armaș-mare, sta așezat pe velința flocoasă de-a-dreapta holnavului și mâna-i osoasă, dar slăbită, printr'o mișcare spasmodică a nervilor, căta încă s'o ridice.

Când Mihnea intră în odaie, ochii unchiașului, afundați sub cerul albit al sprâncenelor, clipiră ca o candelă ce moare și buzele-i vinețite șoptiră tremurând aceste cuvinte:

— „Fătul meu!... fă inimă vitează!... nu te lăsa!... fii stâlp țeapăn casei noastre și nu îngădui să cadă biata moșie părintească pe mâna Oltenilor, pe-a Basarabenilor — (trăsni-i-ar domnu din senin!) — c'ășa avem noi lăsat cu blăstem dela moși strămoși: pace și răgaz să n'avem cu neamul lor cel urgisit... De-ți va da domnul dumnezeu putere și țârie, să nu cruți, să n'aibi milă, că nici de tine nimeni nu va avea milă, când te vor vedea înfrânt și ticăit⁷... Mâna mea s'a muțat... nu mai poate rădica buzduganul ăsta, vechiul meu tovarăș, bunul meu prieten;... ia-l acum tu în mâinile

¹ Așa se chemau sătenii robi în vechime (N. A.).

² vezi „Descrierea Moldovei” de Dimitrie Cantemir (N. A.).

³ curui — șoim dresat pentru vânătoare.

⁴ poturi — pantaloni.

⁵ zăblău — țesătură de cânepă.

⁶ dispuieri — prăzi.

⁷ ticăit — lipsit de curaj, într'o stare de plâns.

tate și proască să faci, când vei izbi cu dânsul în dușmanii noștri... Să n'aibi milă!..."

Glăsuț i se curmă; ca un fior i se strecură prin tot corpul și rămase încreștat... Atunci, în mijlocul acelei tăceri de spaimă, prin care trecea suflarea morții, în loc de sunetul clopotelor, se auzi o zăngănitură înfundată de cătușe și de lanțuri. Erau bieții vecini robiți și puși în fiare de răposatul armaș, care zăceau aruncați în fundul pivnițelor cetățuiei sale. Și acum, în mijlocul nopții, își scuturau dureroasele lor lanțuri.

Apoi, totul intră în tăcere; prin odăi abia se auzeau ceva suspinuri de femei, și pe-afară văietarea viforoasă a crivățului. Intunericul domnea peste tot.

Deodată însă începură a se deosebi tropote de cai și, curând după aceea, câțiva călăreți băteau tare cu paloșele în poartă. Stoica, om vechi al casei, deschise oblonul, scoase capul pe o îngustă ferăstruie și întrebă:

— „Cine e?”

— „Oameni buni” răspunseră de-afară.

— „Ce căutați așa înnoptat pe la casele creștinilor?”

— „Suntem dela domnie, noi, boieri ai țării, și venim să ne închinăm noului domn ales de obște, lui Mihnea-Vodă”.

La aceste cuvinte neașteptate, Stoica deschise poarta și boierii, descălecând, merge-eră până la Mihnea, îi sărutară mâna cu smerenie iar cel mai bătrân dintre dâșii grăi într'astfel:

— „Ani mulți întru noroc și fericire urăm măricii tale! Aflatu-vei din svonul și jalea obștii că s'au pristăvit¹ fericitul domn și bun creștin Radu-Vodă, iar norodul, cerând cu o glăsuire ca să-i lîi măriia la sprijin și părinte, boierii țării te-au ales ca să urmezi răposatului în domnie, și pe noi, supusele măricii tale slugi, ne-au trimis, ca să te rugăm din partea tuturor în deobște, să primești volnic² și bucuros această sarcină. Deci fie-ți, doamne, milă de moșie și nu o lăsa în prada răpitorilor, care de toate părțile poflesc la dânsă ca să o strice și să o jăluiască. La măriia ta aleargă toți cu nădejdea, ca puii la cloșcă. Nu-i lepăda; îndură-te, doamne, de pământeni măricii tale și le deschide aripa de apărare”.

Mihnea stăpâni în sineși bucuria, mulțumi cu sânge rece boierilor și îndată porunci să i se gătească caii de plecare.

La revărsatul zorilor, Mihnea cu fiul său și cu Stoica, boierii trimiși în solie și câțiva călărași se porniră pe drumul Curții de Argeș.

Buna jupâniță Smaranda, acum doamnă a Țării Românești, rămase cu slujitorii și femeile sale, ca să îngroape a doua zi pe bătrânul Dracea, armașul din Mănești, la mănăstirea Târșorul.

II

CURTEA DE ARGES

„Nu-i așa c'avuțiile îs amăgitoare...?”

Să aflăm acum prin care împrejurări, această cinste nevisată se dete lui Mihnea.

Radu-Vodă, căzând sub grea afurisenie și urgie a patriarhului Nilon, se răpuse de o groaznică și cumplită boală și cu toată cinstea voievozilor se îngropase în mănăstirea sa din Deal. Fratele lui, Vlăduță, era încă prea tânăr,

¹ a pristăvi — a muri.

² volnic — de bună voie.

ca să ia cârma țării; boierii de toate părțile umblau cu zavistii¹ care de care s'apuce domnia: Basarabii, care mai erau și bani moșteni ai Craiovei, voiau să așeze pentru vecie neamul lor pe scaunul domnesc; dar ei erau Olteni, și boierilor de dincoace nu le plăcea a fi mai prejos. Însă sila de-a ține țara în vrăjbi îndelungate și mai ales temerea de-a vedea viind domn dela Vladislav, craiul Ungariei, care prin solul său Emeric de Joborg, făgăduia neîncetat boierilor că le va trimite pe Daneiul, fiul lui Tepeș Vodă, care trăia în Ungaria la graful Zapolia, și care negreșit ar fi închinat țara protectorului său. În stârșit, și frica Turcilor ce amenințau necontent de-a năvăli peste Români, făcură pe boieri ca s'alegă dintre dânșii pe cel care, prin firea sa mai semeată, se părea că va fi cel mai viteaz apărător al țării: acesta fu boierul Mihnea, fiul Dracei, armașul din Mănești.

Iată dar pricina pentru care-l vom găsi, câteva zile după moartea tatălui său, în curtea domnească dela Argeș; însă nu va mai fi aci asprul vânător cu cojoc de oaie. Azi, Mihnea a îmbrăcat chepeneag² de catifea roșie cu ceaprazuri și cu humbi de aur, cioareci³ albi tivțiți cu găitane de fir, cisme cu pinteni poleiți și-un gugiuman⁴ de samur⁵ cu surguci⁶ de pietre scumpe. Astfel se coboară el cu alai din curțile domnești, până în vale, la biserica pe care Radu-Negru-Vodă o lucrase cu mare meșteșug, împestrițând cărăizile și scobind flori în piatră.

La ușa bisericii îl întâmpină mitropolitul Maxim cu mai mulți arhierii, purtând crucea și evanghelia, pe care domnul le sărută cu multă cucernicie; la urmă merse de îngenunchie drept la ușa din mijloc a altarului, își răzică capul gol de sfântul preastol⁷, iar mitropolitul, puindu-i omoforul⁸ pe cap, îi citi cu glas mare rugăciunile de încoronare ale împăraților bizantini și-i unse fruntea cu sfântul mir.

Sculându-se Mihnea sărută preastolul și icoana Adormirii Maicii Domnului, ce sta pe iconostasul din dreapta, ca hram al mănăstirii și, viind în mijlocul bisericii, mitropolitul îi puse pe cap coroana voievozilor și-i dete în mână spada și buzduganul domnesc, ce le ducea pe o perină roșie marele spătar. Atunci, prea-sfântul părinte împreună cu marele postelnic îl duseră de subțiori până la strana poleită ce se înălța pe trei trepte la dreapta în biserică, purtând pajura țării săpată în lemn. Când se urcă noul domn pe acel scaun bogat, cântăreții glăsură rugăciunea „Tebe boga livalim“⁹ și oastea de afară slobozi puștile și sănețele, cu chiote de bucurie și începură a suna din tobe, din pauce¹⁰, din trâmbițe și din surle.

Toți boierii stau rânduiți și ascultau liturghia. Când se sfârși dumnezeiasca slujbă, Mihnea ieși din biserică, îmbrăcă în tindă caftanul¹¹ alb cu gulere de samur, încinse paloșul și încălecă pe un armăsar cu harșa de fir și cu zăbale suflăte cu aur. Atunci se porni alaiul îndărăt la curțile domnești.

În cap mergeau, ca să deschidă drumul, Dorobanții cu gîrbace¹² și Vânătorii de Plaiu și de Olt cu lungi sănețe¹³; în urma lor veneau Roșiorii și Verzișorii călări, despărțiți în căpitării, fiecare cu steagul ei, purtând mintene

¹ zavistie — intrigă.

² chepeneag — haină boierească de zile mari strânsă pe corp.

³ cioareci — pantaloni.

⁴ gugiuman — căciulă înaltă de samur.

⁵ samur — jder de Siberia.

⁶ surguci — pampon de pene.

⁷ preastol — masa pe care se pune împărtășania.

⁸ omoforul — eșarfă de mătasă pe care o poartă mai marii bisericii.

⁹ Te deum laudamus „Pe tine doamne te laudăm“ (N. A.).

¹⁰ paucă — lobă mică.

¹¹ caftan — haină boierească cu mâneci lungi.

¹² gîrbaci — bici.

¹³ sănețe — pușcă veche.

roșii și verzi; apoi caii domnești, acoperiți cu grele harșale¹ de fir și de mătăsurii; îndată după aceștia, Mihnea însoțit de patru viteji ferentari² cu lăncile poleite în vârf și la mânere, și urmat de boierii de taină, cu Vătașii, Aprozii, Armășeii și Lipcanii³ lor. Apoi urmau Copiii de casă, toți feciori de boieri, îmbrăcați cu șavanele⁴ și cu cabanițe⁵ de felurite stofe scumpe având mari podoaabe și fotaze⁶ la cai; ei și cu Aprozii purtau sângeacul sau steagul cel mare și două tuiuri turcești date dela împărăție. După dânsii veneau lelegii cu haine galbene, Simenii⁷ și Scutelnicii pedestri; apoi gloata boierilor mazili și boiernașilor, iar la sfârșitul tuturor cetelor, o grămadire amestecată de slugi boierești, de orășeni, de neguțători și de săteni.

Alaiul se opri la curțile domnești; Mihnea descălecă, trecu printre boierii rânduți în îndoit șireag, intră în sala mare a spălăriei și se urcă pe tronul domnesc, scoțând coroana din cap, drept semn de jale pentru fătâne-sau ce murise.

Marele postelnic sta în picioare la dreapta lui.

Mai întâi veni mitropolitul Maxim, ca să-i sărute mâna și-i rosti câteva cuvinte de urare în limba sârbească. Călugărul Maxim fusese trimis de craiul Ungariei, ca să împăciuiască pe Radu-Vodă cu Bogdan, domnul Moldovei, și de atunci, deși era Sârb de neam, rămăsese ca mitropolit în țară⁸. Mihnea răspunse pe scurt că-i pare rău unde nu se pot înțelege de-a-dreptul, și părintele, întorcându-se spre norod, îi dete obicinuita binecuvântare.

După dânsul înaintă un boier bătrân; postelnicul, vorbind către domn, îi spuse:

— Sluga măriei tale, Pârvu vornicul Basarab, sărută poala măriei tale.

— Te afli sdravăn, jupân Pârvule? — întrebă Mihnea cu un zâmbet de bunătațe prefăcut și amăgitor.

— Slavă domnului, măria ta; ne ținem și noi cum putem.

— Dar neica Barbu, cum trăiește? Nu-l văd p'aici.

— E șezător la dregătorie, măria ta, în Craiova.

— Bine face. Ei mare, boieri, domnia voastră — zise el aruncându-și ochii asupra gloatei — să fie în Țara Românească mulți bărbați de treabă și de teme, precum sunt aceștia (vrând să însemneze pe Băsărăbești), în frica lui Dumnezeu, vă zic c'ar fi blagoslovenie cerească!... Spune-mi, jupân Pârvule, pare-mi-se c'avcai mai mulți prunci?

— Cu adevărat, am trei feciori, măria ta, și-au crescut flăcăi mari.

— Apoi să le facem căpătâi; să-i însurăm. Ce nu-i arăți și nouă să-i cunoaștem?

— Nu știu cum să dovedesc măriei tale mulțumită pentru atâta milă și cinste ce dai casei mele.

— La boieri vrednici, toate se cad, jupân vornice.

Atunci trei tineri, între 15 și 25 de ani, cu mândre și drăgălașe chipuri veniră să sărute mâna domnească.

— Acesta e fiul meu Ilie, pe care am hotărât peste puțin să-l căsătoresc, zise bătrînul boier, în ochii căruia se citea bucuria unui părinte.

— Să fie comis mare în zilele mele și voiu să-i fiu nun.

¹ harșa — pătură ce se așterne pe șeaua calului.

² ferentar — infanterist.

³ lipcani — stafete, curieri.

⁴ șavanele — un fel de halat purtat de pajii domnești.

⁵ cabaniță — mantie domnească cu ceaprazuri făcute din fir.

⁶ fotază — postav de preț, folosit ca așternut sub șea.

⁷ simen — soldat cu leafă.

⁸ Acest mitropolit era din neamul Brancovici (N. A.).

— Acestălal — adause Pârvul — e fiul meu Neagu, care a învățat multă carte dela fericitul patriarh Nifon.

— Să-mi fie mie logofăt de aproape.

Tânărul, închinându-se adânc la Mihnea, îl rugă drept har să-i lase vătășia de vânători.

— M'am deprins cu dânșii și ei cu mine, cu trup, cu suflet, măria ta, — zise el cu glas ncted și hotărît.

— Fie-ți pe plac. — răspunse Mihnea în nemărginita sa milostivire.

— Acesta e cel mai mic al meu fecior, Dragomir.

— Voi chiar de azi să-l număr printre copiii mei din casă.

Tatăl și toți trei feciorii se închinară lui vodă și postelnicul începu a numi pe ceilalți hoieri.

Ceremonia se sfârși, și toată hoierimea rămase încântată de noul stăpânitor; fiecăruia îi dase sau îi făgăduise un os de ros.

— Dumnezeu să-i dea ani mulți de vicață și de domnie! zicea fiecare ieșind din pragul domnesc.

Nu trecu mult timp și sosi vremea să se facă nunta lui Ilic, feciorul vornicului Pârvu Basarab, cu Ilinea, fiica lui Radu, spătarul din Albești.

În ziua aceea, curtea domnească se împodobi ca de o sărbătoare, și într'adevăr vrednici erau amândoi logodnicii de asemenea podoabă. Amândoi tineri, frumoși și hogați, se păreau meniți pentru o desăvârșită norocire. Când tânăra fecioară se arătă cu conciful semănat cu diamanturi, cu aburosul zovon ¹ de filaliu ², cu auritul vâl de beteală răsfirat pe un biniș ³ de suvai ⁴ alb, cu grumazul acoperit cu șiruri de mărgăritare și cu cununia de flori pe frunte, ar fi zis oricine că vede icoana cea mai blândă și mai smerită a Pururei-Fecioare.

Acea trumusele pătrunse pe toți, iar mai cu seamă pe Mihnea, în a cărui inimă deșteptă patima cea mai fioroasă și mai nerușinată.

Nunta se făcu însă cu veselie; covorul, pe care stau mirii la cununie, era semănat cu galbeni venetici ⁵; de toate părțile prin odăi ploua, pentru hoieri, zaharicale, iar în curte, pentru norod, bani mărunți de argint și de aramă, cu mărcile banului Barbu Basarab și lui Mihnea-Voevod. La masă, ginerele șezu la dreapta lui vodă și purta în cap gugiuman domnesc: după cină, hoieri și jupânițe se prinseră în horă, și când veni ceasul de a sparge cheful, un slujitor de sub masă începu să cânte ca cocoșul, ca să vestească că se apropie ziua.

Toți se întoarseră pe la casele lor, cu făclii și cu masalale ⁶, toți veseli, mulțumiți, dar nimeni mai mult decât tinerii însurați.

Însă abia intrase ginerele în odaia făgăduinții, cumpărând cu cai și cu arme această dorită plăcere dela frații și dela rudele miresei, ce stau la ușe și-l opreau de a intra, abia avusese vreme, în dulcea lor grăbire, să stingă candela, când niște lâlhari, pătrunzând pe furiș în acel cuib de fericire sugrumară în pat pe Ilic și luară cu sine trupul mortului, pe mireasă leșinată și toate sculele ce erau risipite prin odaie.

A doua zi, spaima și jalea erau scrise pe toate fețele; nimeni nu știa ce să zică, ce să gândească; Mihnea singur simțea în sineși, nu muștrarea unui cuget de om, ci mulțumirea unei inimi de liară sălbatică ce și-a îndestulat patima uricioasă.

¹ zovon — vâl.

² filaliu — țesătură foarte fină.

³ biniș — haină boierească de zile mari despicată la mâneci și îmblănită pe margini.

⁴ suvai — stofă de mătase albă cu fir.

⁵ venetici — monede venețiene de aur.

⁶ masala — făclie, torță de rășină întipită într'un drug de tier.

Unii boieri șopteau, într'adevăr, dar pe ascuns și numai acasă la vornicul Pârveu, cum că s'ar fi zărit într'acea noapte oameni de-ai lui Stoica, credinciosul lui vodă, ce acum ajunsese logofăt mare, strecurându-se pe sub cumpăt în casele răposatului Ilie comisul, c'acest omor nu s'ar fi făcut numai ca să prade bogățiile lui, în sfârșit, că ar fi găsit a doua zi cămărășcii boabe de mărgăritar risipite chiar prin odaia de culcare a lui vodă, de unde un om tiplil scoase, când se crăpă de ziuă, un trup de femeie învelit într'o rasă.

Aceste vorbe ajunseră până la urechea lui Mihnea și puțin după aceea, el pofti la masă pe câți auzise c'ar fi grăit așa.

La ospăt, Mihnea se arătă foarte mâhnit pentru pierderea unui așa bun și tânăr slujbaș ca Ilie. Când cuparul îi aduse potrul de aur din care beau domnii, și când păhărnicii dre-cră pe la toți prin pahare, Mihnea se sculă, închină drept mulțumită pentru darul și mila dumnezeiască și rosti cu glas înbristat, un cuvânt, în care arătă cum că „toate sunt trecătoare pe pământ: tinerețe, pricopsală, sănătate, frumusețe și slavă, toate daruri ale proniei: cum că se scutură ca frunzele toate bunurile câte ni le dăruiește, pentru o zi, milostivirea cerească; dar mai vartos cum n'or să fie zadarnice și amăgitoare, averile și bogățiile care le agonisim noi, muritorii, și care ne vin dela zadarnica omenire?”

Auzind aceste înțelepte și lânguitoare cugetări, bătrânul Pârveu lăcrima, iar ceilalți boieri stau pe gânduri, obidiți și câteodată, ziceau, dând din cap, „Adevărat c'asa este!”

Această tăcere fu întreruptă de medelnicerii ce aduseră pe masă, în sahan¹ de argint, un morman de pilaf alb și fumegos.

— Pofțiți, luați, boieri! le zise domnul și fiecare pe rând turnă cu lingura din sahan: însă abia apucaseră să ia în gură și s'amestece, când toți, străzându-se ca de durere de măsele, aduseră mâna la gură și-și scuipară pe tipșii dinții lor, împreună cu boabe de mărgăritar. Unii de durere umblau să se scoale dela masă.

— Stați pe locuri boieri, strigă atunci Mihnea cu glas tare. Ci nu vă zătieniți² din gustare! Fie-vă aceasta numai pildă la zisele mele de adineaori ce le ați încuviințat cu gândul și cu graiul: fie-vă drept învățătură ca nu doare cumva să poftiți la bogăție, ca la vreun bine mare. Ispitele lumii sunt multe și de tot felul, dar nu sunt spre folosul omului; averea adimenește pe om, apoi îl scârbește; așa și bobul de mărgăritar e mai mare și mai cu preț decât bobul de orez, dar sparge dinții. Astfel cuget cu în mine și drept aceea am vrut să aibă și boierii mei dovada plăsmuită, ca nu doară cumva vreodată să spună vreun bârlitor — lumea e plină de oameni răi! — că am pohtit eu la dobânzi... Ei! spuneți acum, boieri domnia-voastră, nu-i așa că bogățiile is amăgitoare?

Și la aceste din urmă cuvinte, un zâmbet batjocoritor i se juca pe buze, iar logofătul Stoica, râzând înghesuit de strămbările hietilor știrbiți, se mira în gura mare, cum de nu i s'a întâmplat și lui să dea peste un bob de mărgăritar în pilaf, și cu o slugarnică viclenie făcea mare haz de gluma înrăutățită a stăpânului său³.

Cu atât se sfârși ospățul, dar Mihnea pricepu că sfiala intrase în inimile boierilor și că presupu-urile se schimbaseră în siguranțe, în ochii Pârvuleștilor! Deci, înainte de a li ochit, el trebuia să dea lovitura cea grea. Hotărârea o luase, dar îi lipseau mijloacele; Basarabii erau împrăștiați prin toată țara; ei îl înconjurau până și în palat; de aceea în casa sa, se temea tiranul de a cere sfat chiar dela credinciosul său, Stoica, ca nu cumva,

¹ sahan — castron (vas de metal).

² a zătieni — a stingheri, a deranja.

³ Gluma cu mărgăritarii în pilaf e o tradițiune păstrată prin grai despre un boier lacom la avuții (N. A.)

auzindu-se vorbele lor, să prevestească cineva pe Banovești. Ți trebuia însă neapărat un om ca să întindă lațurile și să pună cursele în lucrare.

Într-o zi, stând cu logofătul în odaie, deodată el chemă un fustaș¹ dela perdea:

— Să ceară doamnei, îi zise, cheile dela pivniță și să-mi deschidă.

Fustașul plecă să împlinească porunca, și domnul cu Stoica se coborî în beciurile boltite ale palatului.

După ce intră, Mihnea porunci pivnicerilor să iasă și să-l lase singur cu logofătul; însă, din întâmplare, Dragomir, fiul Pârului, ce de curând intrase printre copiii din casă ai curții, și de curiozitate copilărească se colarise cu chelarii în pivniță, fiindu-i teamă de dejana lui vodă, se ascurse încet și pe furiș în fundul unei buți goale, și de acolo, tremurând de groază, el putu deosebi următoarea vorbire².

— Știi, Stoico, de ce te-am adus aici?

— Ascult, măria ta.

— Pă sus, în case, nu-ți dă nimeni pas să vorbești ceva și în taină; pare că stau păreții și trag cu urechea.

— Așa, măria ta; mă mir cine a putut bănuși adevărul despre moartea lui Ilie și despre cele ce s'au petrecut aici cu mireasa lui, care — Dumnezeu s'o ierte! — a și murit acum în mâinile maicilor.

— Păcat de dânsa, că era gîngășă și voinică muiere: ea o balauronică mi se sumețea împotriva.

— Ei! vezi, doamne, toate acelea le spune acum lumea, întocmai precum s'au petrecut; de aceea bine faci că te ferești.

— Apoi doară că nu o fi blăstem ca și d'acea de sub pământ, să iasă svon de ceea ce vom chibzui. Ascultă-mă tu bine; vezi că nu mai e de dus mult cu Craiovenii; au prins de veste de toate și, ca copoii, adulmecă orice mișcare a domniei. Ei! până aci! am obosit tot înghițindu-mi amarul: sunt sătul de atâta fățarie! Voi, în sfârșit, să-mi ridic piatra de pe inimă să mă mântui cu totul de dânsii.

— Măria ta ești domn și ai toată puterea; poruncește ce să facem?

— Să găsim, Stoica, un mijloc de a-i pune pe toți deodată la mână, și atunci nici pruncul din mămă să nu scape!... Aoleu, neam blăstemat de Basarabi! căci nu te ivești acum colea sub palma mea, ca să te strivesc ca pe această jigancie! — și mâna lui turti cu furie pe fundul unui butoi un păianjen ce-și urcea în tihnă itele sale.

— Banul Barbu n'a mai venit la curte — adause Stoica dus pe gânduri — se vede că se teme de ceva... Neagu a trecut cu vânătorii săi peste Olt; nici asta nu e semn bun. Știi ce! Măria ta să le scrii, pohtîndu-i cu politică la scaunul domniei, iar cărțile să le dăm în mâini de oameni sdraveni, care să nu-i slăbească din vedere. De-or veni de bună voie, îi prindem cu tot neamul lor aici, iar dacă vor simți ceva și-or vrea să pribegească, atunci mesiiți³ măriei tale îi vor aduce ferecați. Cât despre Pârvi și copilul său, îi avem mai aproape și se pot lesne priveghia.

— Bine le-ai gândit tu; mâine să-mi faci carte către Barbu și poruncă de învârtejire⁴ Neagului; să rânduiești oameni, ca să nu scape din ochi pe Pârvi. Toate să fie puse până mâine la cale, și doamne ajută! Când m'oi vedea scăpat și de odrasla asta de Olteni blăstemați, o să mi se mai veselească inima în mine. Acum chiamă pe pivniceri și să le bem aldămașul... Noroc bun, mare bădiță!

¹ *justaș* — lăncier din garda domnească.

² Cronicarul anonim în „Magazinul istoric pentru Dacia”, tom. IV (N. A.)

³ *mesit* — trimis.

⁴ *invârtejire* — întoarcere.

— Să-ți fie de bine măriei tale!

Pivnicerii și butarii se coborîră sub boltă.

— Ei feții mei — le zise Mihnea — să trăiți! bună treabă mi-ați lucrat voi aicea: toate-s trainice și curate; păreții spoțiți, pe jos e așternut năsip neted și mărunț; buțile stau bine înțepenite pe chezașii¹ lor, tocitorile sunt așezate frumos pe căpătăie. Acum să vă vedem și vinurile! Ia trageți-mi încoa câte-o cinzeacă dela cep.

Și Mihnea mergea și gusta din bute în bute, vinurile dela Dealul-Mare, dela Drăgășani, dela Săcueni, dela Greaca, pelinurile stifoase² și profiric, tuica de prune și de drojdi, rachiurile de sacâz și de anason, din Chipru și din Anadol. Când a ajuns spre fundul întunecos al boltii, întrebă:

— Dar colo 'n fund ce e?

— Ia! sunt niște buți goale, să trăiești măria ta! dar iaca mai încoace un butoiș de vin de Drăgășani, tocmai de când cu Laiotă Basarab. Ce mai vin! să trăiești măria ta, parcă bei miere și ți s'aprinde foc la inimă.

— Ado'nceoace, pune pâlnia mare și toarnă cu vedrița, ca să bem norocul lui Laiotă și al neamului său de Basarabi — și asvârlind pe gât un pahar de vin chillibariu, rânji ca cânele, când vede că i se gătește prada.

Logofătul Stoica nu apucase încă să toarne pe hârtie ieroglificele sale pisanii³, când copilul Dragomir, spăimântat de cele ce auzise, în fundul buții, alergă la casa tătâne-său și destăinuî planurile tiranului. Până 'nserat, Pârveu își ridicase casa, ca să pribegească, și doi lipcani⁴, de olac⁵, se trimiseră cu această veste banului și vătafului Neagu. Tot neamul Basarabenilor, până să nu prinza domnul de veste, trecuse Dunărea și ducea jăluirile sale la Poarta sultanului.

Mihnea, văzând că acei boieri au întâmpinat răzburarea sa, își înmuie turbarea în fel de fel de cruzimi; porunci să se prade, să se arză și să sfărâme până la pământ toate casele și toate bisericile lor, pe unde se vor fi aflând, în Curtea de Argeș, în Târgoviște, în Craiova, în Brâncoveni; pe slujitorii și pe preoții lor îi căzni și la urmă, închizându-i pe toți în mănăstirea Bistriței, ce era clădită chiar de banul Barbu Basarab, îi dete foc, de arseră toți într'însa.

De atunci înainte, tiranul, lepădând orice vâl de lățărie, începu a face răutăți pe față. Pe boieri îi omora, avuțiile le lua, soțiile și fiicele le necinstea, dăjdiile multe punea asupra țării. Pe mitropolitul Maxim, ce sta împotriva la nelegiuirile sale, necutezând a-l ucide, îl depărtă dându-i solie la curtea lui Vladislav, craiul Ungariei⁶.

În urma plecării mitropolitului, el silui o nepoată a lui și fratele acesteia, un Sârb, anume Dumitru Iacșag, își scăpă zilele fugind în Ardeal unde așteptă ceasul răzburării⁷.

Se vede dar că Mihnea urma vieța sa de desfrânare atât cu jupânițele boierilor curteni, cât și cu femeile de pe afară, și toate acestea se petreceau sub ochii doamnei Smaranda, care, stăruind toată ziua la furcă și la război, la cămară și la jicniță⁸, păzind praznicele și posturile, spovedindu-se și făcând merou la mătâni, trecea toate cu vederea și trăia o viață de găzdoaie harnică și de bună creștină.

În anii domniei lui Mihnea-Vodă se căsători și fiul său Mircea și luă de soție pe fata lui Rareș-Vodă dela Moldova, anume domnița Chiajna.

¹ chezaș — bîrnă pentru așezat buțile de vin.

² stifos — înțepător la gust.

³ pisanie — scriere, scrisoare.

⁴ lipcan — curier, ștafetă.

⁵ de olac — repede.

⁶ Constantin Căpitanul. Cronicarul anonim (N. A.).

⁷ Engel (N. A.).

⁸ jicnița — grănarul domnului.

Astfel trăia la culmea puterii și a măririi, familia răposatului Dracea Armașul, și nu prevedea groapa ce sta căscată dinainte-i; astfel, și lupul, cu pui săi, pusticează codrii, fără de a bănuși lațul ce-i va înstruna într-o zi pe toți.

III

COTMEANA

„Fuga e rușinoasă...
Dar e sănătoasă“...

Un an și jumătate trecuse, de când Mihnea ținea cârma țării, și boierii pribegi — Basarabii și alți câți putuseră să scape din mâinile tiranului — după multe și anevoioase rugămînți, dobândiseră, în sfârșit, ajutor dela împărăția turcească. Sultânul Baiazid dase poruncă pașii dela Dunăre, ca să intre cu oștire în Țara Românească și să așeze în scaunul domniei pe Vlad cel Tânăr sau Vlăduță, fratele răposatului Radu-Vodă.

Deci, în toamna anului 1509, trei pâlcuri de oaste turcească stăteau gata să treacă Dunărea, din care unul, sub poruncile lui Neagoe Basarab, răzbi mai înainte de celelalte în Oltenia și acolo se adăose cu Pandurii și cu Vânătorii ce veneau cu bucurie, să se închine la vechea lor căpetenie.

Toate acestea se auziseră, dar nu lămurite, la curtea lui Mihnea, și domnul socoti de folos a trimite în cercetare peste Olt pe fiul său Mircea cu vreo câțiva aprozi credincioși, dându-i și pe logofătul Stoica, ca să-l însoțească.

Mircea, temându-se a merge de-a-dreptul în Râmnicul Vâlcea și nevoind a trage nici chiar tiptil la gazdă în oraș, mai înainte de a fi aflat ce se petrece pe acolo, se opri la mica mănăstire Cotmeana, puțin mai jos de frumoasa vale a Luminilor, pe Topolog. Sfințise soarele din dosul piscurilor Coziei, când el poposi în pașnica vâlcea unde stă pitiță mănăstirea, ca un cuib între munți. La poartă era un turn ce acum s'a dărâmat; ograda, încinsă cu ziduri, înfățișa pe dinăuntru patru șiruri de chilioare, cu tinde lungi și areuite: în mijloc se allă o bisericuță ¹.

Aprozii așezară vreo două-trei corturi în curte; iară feciorul de domn și credinciosul Stoica, după o cină de sihastru, mai mult decât cumpătată, meraseră să se odihnească în chilia starețului, ce slujea de arhondarie ².

— Părinte, când va toca de noapte, să treacă cu toaca pe la ușa noastră, ca să mergem și noi la biserică, zise Mircea călugărului ce-i însoțise cu felinarul dela trapezerie până la sălașul lor.

Călugărul se gătea să se ducă.

— Blagoslovește, părinte, îi spuseră călătorii.

— Domnul să vă blagoslovească, feții mei; și trăgând ușa chiliei, o închise cu clanța.

Abea apucase însă să-i lure somnul, când deodată o sumedenie de călugări cu rasele neîncinse, cu pletele și bărbile sbârlite deteră năvală în chilie și-i deșteptară cu aceste vorbe spuse pe sărite:

— Fugi, măria ta, scapă-ți zilele... Ne-au călcat hoții... sunt la poartă o mie și mai bine de haramini ³ levinți, cu sănețe gata de foc și cu paloșele goale... Zic că sunt ai lui Neagoe Basarab și cer să te dăm pe măria ta... Fă-ți pomână cu noi; fă ce-i face și ieși de aici că o vai și jale de măria ta și de biata mănăstire!

Aceste cuvinte spuse pe nerăsuflăte de mai mulți deodată făceau o larmă care sperie și ameți pe tenciții și somnoroșii călători.

¹ Această mănăstire ce ținea de Cozia a fost zidită de Mircea cel Bătrân și dresă de Alexandru Ipsilante (N. A.).

² *arhondarie* — camere mănăstirești pentru oaspeți

³ *haramin* — haiduc.

— Ce ziceți? cum? ce e? întrebau ei uluiți.

Dar pricina era netedă; Neagoe, aflând în Râmnic că Mircea, fiul lui vodă ar fi mas de conac noaptea pe ascuns la schit la Côtmeana, se repezise cu vânătorii săi și năpădisese pe la miezul nopții, cerând să-i deschidă porțile; călugării s'au temut să nu le facă vreo stricăciune, de va găsi pe vrăjmaș în zidurile lor; de aceea, plini de spaimă îndemnau pe Mircea să fugă.

— Dar pe unde? — întrebă acesta — de vreme ce ziceți că lotrii¹ stau la poartă.

— Iată, p'această fereastră — îi răspuseră arătându-i o crăpătură îngustă ce da în partea pădurii.

— Fuga e rușinoasă! — cugetă printul, zăticnindu-se la ideea de a fugi fără de împotrăvire.

— Dar e sănătoasă! — adăose înțeleptul Stoica.

În minutul acesta, strigătul „Foc; dăm foc la mânăstire!...“, repetat de mai multe sute de glasuri, făcu pe călugări să-și piardă cu totul mințile; ei împinseră pe bietul Mircea desculț, fără căciulă numai în cămașă și cu braul târâind², până la fereastră și-l îmbrânciră jos. Stoica sări după dânsul.

Și-amândoi, în întunericul nopții, o luară de-a fuga prin păduri.

Călugării, mântuiți de primejdioșii lor oaspeți deschisera porțile pandurilor înverșunați. În furia intrării, unii dintr'aceștia apucaseră pe nevinoșii călugări de barbă, dar Neagoe se repezi încruntat cu paloșul la dânsii.

— Să nu stricați pe nimeni! — strigă el în gura mare și curtea se umplu de oaste.

Aprozii lui Mircea, văzându-se împresurați de-atâta gloată, unii se predară de bună voie, alții căzură sub numeroasele loviri ale dușmanului.

Neagu puse să se cerceteze prin chilii, prin pivnițe, și, neaflând pe nimeni crezu că a fost amăgit. Vânătorii lui aprinseră locuri în curtea mânăstirii și pe-alară, și după veșnicul obicei de popas al Românilor, puseră căldarea de fierțură în crăcan și începură să povestească basme și zicători glumețe.

Când loca de otârnîe³ la schit, Neagoe intră în biserică, se închină, se smerenia unui făt de domn cuvios și, la ieșire, vărsă în mâna starețului un pumn de bani de aur, ca să-i fie spre pomenire — „Să-ți dea domnul slavă și mărire!“ — zise călugărul cu fața luminată de o cucernică lăcomie, și ceilalți șoptiră: „Amin!“

Din zi de dimineață, Basarabul își ridică tabăra și se întoarse la Râmnic.

Pe când la Côtmeana se petreceau aceasta, Mircea și Stoica urmau prin păduri calea lor rătăcită: plini de groază și temându-so încă să-i fi urmărit, ei fugeau înainte, sperîndu-se de orice șgomot, de orice șoptă, de frunzele ce lășăiau pe cracă, de vântul dimineții ce mătura uscăturile, de broasca ce sălla în mlaștină, de vătuiul ce sbughia din iarbă. La fiecare sunet, ei se ascundeau în tufe și apoi frigul umed al nopții de toamnă îi făcea să pornească de isnoavă⁴, desculți și despuiați. Multă vreme ei rătăciră pe poteci și pe cărări pierdute, până ce deteră într'un drum mare.

Atunci, de mai multe ori se întâlneau cu cete de ostași ce mergeau șuerând din frunză către Olt; dar frica îi făcea să se pitească între bolovanii drumului și să-și oprească suflarea, până îi vedeau depărtați.

Astfel petrecură toată noaptea, însă mâna dumnezeiască îi puse pe calea dorită; când se revărsă de zori, drumeții pricepură că sunt aproape de curtea de Argeș.

¹ lotru — tâlhar.

² Cronica anonimă în „Magazinul istoric pentru Dacia“ tom. IV (N. A.)

³ otârnîe, utrenie — slujba de dimineață.

⁴ de isnoavă — din nou.

Se risipise pâcla dimineții și soarele se înălțase vesel ca de-un stat de om pe cer, când licălii călători ajunseră în cetate, doborâți de osteneală și de felurile încercări ale acestei groaznice nopți.

Sosirea lor și vestea ce aduceau pricinuiră o nouă jale în palatul domnesc. De cu noapte începuseră de prin toate părțile să vină știri cum că Turcii ar fi trecut Dunărea la Giurgiu, și la urmă că Basarabii ar fi intrat cu oaste și cu domn nou dela împărăție în București; în sfârșit, că un nor de Turci înainta cu mers grabnic ca tacuștele spre curțile domnești.

Auzind toate acestea, Mihnea trimise să aducă în grabă boierii la sfat; dar pe unde se duceau aprozii să-i cheme veneau îndărăt cu răspuns, care că pribegise peste noapte, care că de cu seară plecase să întâmpine pe Turci la București. Trimise atunci să strângă în curtea palatului puțină oștire ce se afla așezătoare la Argeș; dar toată se risipise sau apucase să treacă peste Olt, la Neagu Basarab.

Copiii din casă se răspândiseră fiecare pe la părinții săi, astfel încât Mihnea se văzu deodată năpustit de toată curtea și cu oștirea sa, singur cu ai săi și cu câteva bătrâne slugi părintești.

Atunci, sângele se aprinse într'insul și turbarea îi cuprinse sufletul în minutul acela, când oricare altul s'ar fi desnădăjduit. În zadar se oțerea împotriva restriștii și căta în capul său înfierbântat un mijloc de împotrivire. Toate erau mute la al său glas, toate în preajmă îi stau mărmurite și reci ca de ghiată; nicio flintă nu se aprindea la focul ce ardea într'insul. În zadar umbla cu pas repede prin odăi, ștergându-și sudoarea de pe frunte, și izbea cu pumnul în pereți, răcnind: „Nu! nu se poate să cază într'astfel Mihnea! Săriți la mine, copii!...” Dar nimeni nu venea și numai bolțile răspundeau cu urlete la răgușita sa chemare.

Mircea și Stoica încă nu ieșiseră din a lor amorteală; spaima și oboseala sleiseră cu totul sângele într'înșii. Ei ședeau încremenți pe lavite, cu capetele pe mână, cu ochii turburi și holbați; semănau a fi pierdut orice simțire.

Domnița Chiajna, care peste vro câțiva ani avea să fie croina dela Șerbănești, sta lângă dinșii, cercând a-i îmbărbăta și îi suduia cu aspre cuvinte arătându-le că datoria lor este să alerge prin cetate, să aducă de pe unde vor putea luptători și să vânză cu al lor sânge, cinstea tronului și a neamului lor.

Zadarnice povețe! Când erau părăsiți de toată boierimea, de toată oastea și de tot norodul, unde erau ei să mai găsească apărători?

În împrejurări ca acestea Românul e mai înțelept: el nu-și primejduiește zilele, până când nu vede cătuși de puțin nădejde de izbândă; atunci mai bine se trage înapoi, ca la urmă să poată sări mai departe.

Așa dar, potolindu-se și văzând, în sfârșit, că nu e prin putință a sta cu armele împotriva cotropitorilor, Mihnea porunci să se gâtească de plecare. Atunci ai fi văzut pe toți, slugi și stăpâni, cu fețele palide, cu ochii sticliți alergând prin odăi, ridicând avuțiile domnești în lăzi și în boccele, ca să le încarce îmbrâncindu-se, împiedecându-se și mai rău, într'acea pripă desnădăjduită.

Când se sfârșiră pregătirile, doamna Smaranda și domnița Chiajna se urcară jalnice în rădvan, una umilită ca un voinic ce s'ar vedea silit să fugă dinaintea vrăjmașului, fără de-a se lupta; cealaltă, oftând după casa ei așa frumos dereticată, după cămara-i plină de merinde, după trâmbelele de borangic nețesute și după bogatele cusături rămase pe gherghefuri.

Mihnea, tânărul Mircea, Stoica și câțiva credincioși slujitori umblau călări pe-de-laturile rădvanului, triști și ofiliți ca osândiții ce au apucat calea oenei. În urmă-le venea un chervan mare mocănesc, plin până în coviltir de sipeturi, care ducea pe drumul băjeniei bogățiile lui Mihnea-Vodă.

Ei apucară spre munți și trecură granița în Ardeal.

IV
SIBIU

„Să știe tot omul că am
omorit pe Mihnea-Vodă!”

Cât ajunse în Ardeal — într'acea țară unde atâtea neamuri războinice Unguri, Sași, Români, și Secui, stau înghesuite și în veci gata de vrajă — gândul cel dintâi al domnului mazilit fu să strângă o adunătură de oameni cu simbrii în capul cărora să meargă să-și ia domnia înapoi.

Planul său nu izbuti; oștirile lui Vlăduț îi risipiră simbriașii, și el atunci se duse să se așeze cu toată familia în Sibiu; dar inima lui nu era încă înfrântă și capul lui se murea mereu cu ideea de a redobândi tronul. De aceea trimise pe Stoica cu bogate daruri în Vișegrad la craiul Vladislav al Ungariei, ca să-i arate plângerile sale împotriva boierilor țării și să-i ceară totdeauna ajutor și ocrotire.

Vladislav, lingușit de-a vedea atâta supunere din partea unui domn român, îi răspunse printr'o carte măgulitoare, în care îl numea „bunul său frate” și-i făgădui că-l va sprijini cu oaste în primăvara viitoare, îndatorându-l, însă să primească legea catolică și să-i închine Țara Românească, unind-o prin lege și tratate de supunere cu crălia Ungariei. Zămbitoarea nădejde a puterii făcu pe Mihnea să primească toate aceste învoiceli umilitoare. Lege, familie, avuție! ce n'ar fi jertfit el oare acum pentru o sângeroasă răzbunare?

Ah! ce sălbatică veselie îi umplea sufletul când printre visele viitoare sale măririi zărea capetele Basarabilor înșirate în țepe la porțile domnești!

Vremea de acum însă cerea ca s'ascundă asprele aplecări ale inimii sale și să stea cu zâmbetul mulțumirii în veci gata pe buze, pentru orice semn de compătimire sau de cinste, pentru orice făgăduință de ajutor.

Craiul Vladislav, scrisese totdeauna orașenilor din Sibiu poruncindu-le ca pe „Mihnea Voievod, pe ai săi și toată casa neamului lor, nebântuiri, siguri și fără împiedecare să-i țină acolo în mijlocul lor și în cinste să-i aibă: peste acestea pe toți să-i apere și să-i ajute, să fie datori în tot timpul a le prinde parte nici să cuteze altmintrelea a luera”¹.

Această crăiască carte fusese citită în mijlocul pieții mari de către magistrul orașului și toți înțelepții, luători de seamă și credincioși ai craiului iubiți sibieni, făgăduiseră să împlinească cu credință, luare de seamă și înțelepciune, poruncile iubilului lor crai.

De atunci înainte Mihnea pus sub credința de obște și bolezat în legea catolică cu mare pompă, dinaintea sibienilor papistași, fu privit ca cea mai însemnată persoană din cetate. Norodul îl cinstea, îl iubea și se închina la dânsul, adevăr e că nimeni nu putea fi mai milostiv decât domnul român. În toate zilele, magistrul orașului, Ioan Agota, și județii și jurații veneau să cerceteze de trebuințele prințului. În casa lui, comitele de Temișoara, Ioja Șom, trimis acum în părțile Bârsei, nobilul Ioan Horvat de Vingart și toți grozii și nemeșii din Sibiu și de prin prejur alcătuiau o curte, care se bucura de belșugul și de traiul domnesc al voievodului mazil. La mese și seara în adunări, Mihnea le povestea fapurile și prădările boierilor, dușmanii lui, lesne crezătorii săi ascultători se mirau, în simplitatea lor săsească ce oarbă țară e aceea ce se dă în mâna unor astfel de tâlhari și leapădă un domn, care străin și pribeag, în câteva luni numai, umpluse Sibiul de bunătățile sale.

Un biet poet latin, Ioan Salius, ce se bucura și el de cinstea de a fi printre numeroșii oaspeți ai prințului începuse a pune pe versuri laudele sale arătând „vechea slavă a neamului său domnesc, întinsa lui stăpânire.

¹ Șincai. (N. A.).

dreapta-i strășnicie împotriva prădătorilor și a furilor, râvna lui de-a uni creștinătatea sub o singură cruce, dorința-i de-a scăpa Bizanțul de păgâni, uricioasa viclenie ce-i răpise tronul, tocmai, când era în mijlocul țării și a grămezilor de aur¹. Inșă atunci când era poetul să-și pornească Pegasul pe căile zâmbitoare și înflorate ale viitorului, când era să cânte glorioasa redobândire a tronului ce se apropia și să-și ia plata cuvenită inspiratelor sale strădăni, o împrejurare cruntă curmă deodată strălucitoarele nădejdi ale domnului și ale lingușitorilor săi.

Șederea lui Mihnea în Sibiu strânsese acolo mai mulți oameni ce purtau cu dânsii căto o veche răzbunare și care, plini de jalnica aducere aminte a trecutului, urmăreau, ca piatra rea, pe îmblânzitul tiran.

Nemilostiva ursită sau pronia răsplătitoare făcuse ca acești oameni să se întâlnească, să-și destăinuiască a lor răzbunare.

În casa lui Danciu Țepeluș stau adunați într'o seară trei oameni. Unul de vârstă mezie, purtând îmbrăcăminte ungurească, are un obraz, pe care se citește o prostică râvnire la mărimi; acesta e stăpânul casei, fecior de domn și neîmpăcat dușman al lui Mihnea, care se suise pe tronul hotărît lui de Vladislav și acum încă îi răpise sprijinul ocrotitorului său. Al doilea e un boier bătrân de Țara Românească, cu barba albă și cu fruntea înnorată de o veche mahnire; acela e Radul, spătarul din Albești, a cărui fiică fusese jertfită cu atâta cruzime de către fostul domn, chiar în noaptea ei de cununie.

În sfârșit un tânăr purtând zeghia sârbească ține mâna pe hangerul dela brâu, pare că ar fi gata să spele în sângele tiranului necinștea unei surori siluite de dânsul; îl cheamă Dumitru Iacșag și e nepotul mitropolitului Maxim.

Ei se par a fi după o lungă sfātuire; iar bătrânul boier, întinzând cu încetul mâna într'un vas de aur ce sta pe masă, scoase dintr'însul o hârtie îndoită și citi cuvântul: „Hangerul”.

Iacșag saltă de bucurie, strigând:

— E al meu.

Ceilalți doi răspunseră:

— Dumnezeu să te ajute!

Radu posomorit aruncă în foc o altă fâșie, pe care scria „Ștreangul” și Danciu rupse cu necaz, una care zicea: „Otrava”.

Fără de a mai spune o vorbă, ei se despărțiră.

A doua zi era 12 Martie 1510 și praznic mare a sfântului papă Grigorie. Toată obștea cuvioasă, muieri și bărbați, asculta cântările latinești ale băratului² și răsunetul măreț al organului. Pe piața mare, dinaintea bisericii nu e nimeni; de-o parte se vede numai un zid bôlțit; de cealaltă un tufiș de pomi îndesați.

Acum slujba s'a sfârșit; creștinii îmbrăcați ca de sărbătoare, ies din toate părțile, făcându-și cu aiasmă semnul crucii pe frunte și se răspândesc pe la casele lor. Mai în urmă de toți și umblând cu pas greu, se cohoară pe treptele de piatră ale catedralei, Mihnea-Vodă, însoțit de nedeslipitul său Stoica și de Ioan Horvat de Vingart³; contășul domnului, sur și lung, cu ceaprazuri de fir, e deschis la piept și lasă să se vadă o scumpă blană de samur, la fel cu căciula de pe cap. Nimeni dintr'înși nu poartă arme într'o zi mare ca aceea.

— Frumoasă și măreață slujbă! zise domnul către Horvat.

¹ Vezi epitaful latin al lui Mihnea în Engel (N. A.).

² *barat* — preot catolic.

³ Nicolae olahul (N. A.).

— În curând se vor bucura de dansa și pământeni mării tale când cuvioasa-ți râvnă îi va adăpa la izvorul adevăratei credințe...

— Așa e, negreșit. Știu bine că voi întâmpina oareșcare anevoințe, piedeci și zavistii; dar lăsați-vă pe mine — zise el zâmbind în silă — voi purta crucea în mână de fier. În zadar vor încerca boierii și mai ales blăstemații de Basarabești...

Atunci sărind ca un trăsnot din lufiș, un om se repezi la el cu hangerul în mână și în iuteala izbirii îl pironi cu fierul drept în pietrele boltii de pe piață. Abia avu vreme Mihnea să-i zică cu o mirare plină de dispreț: „Tu cine ești?” și, pierzând orice simțire, căzu mort pe brânci. Hangerul, izbindu-se de lespezi, îi pătrunse coastele și ieși însângerat prin spate.

Tovarașii lui Mihnea rămaseră încremeniți de spaimă și ucigașul se făcu nevăzut; dar peste câteva minute un om striga în gura mare din clopotnița bisericii: „Să știe tot omul că am omorât pe Mihnea Vodă”¹. Acela era Iacșag.

La acea semeață și groaznică strigare ce se răspândise ca o furtună prin tot orașul, norodul întreg se turbură; începură a trage clopotele și cetățenii prin case îmbrăcau zana de sârmă și coiful de fir și se înșemau ca la o mare primejdie. Adunați toți de-a-valma și cu șgomot pe piața mare, ei priveau cu jale la strălucitul răposat, când strigările turburate ale lui Iacșag și vaielele familiei domnești ce sosise în grabă pe locul de omor, întărâtară mânia norodului. Un cetățean mai aprins și mai îndrăsnit dibui pe ucigaș în turnul cel înalt și cu o împușcătură îl lovi drept în cap². Trupul lui Iacșag căzu stărâmat pe pietre.

Acesta fu semnul izbucnirii. „Săriți pe ucigași!...” sbierau din toate părțile.

— Danciu și Albescu au fost înțeleși cu tâlharul acesta, strigă Stoica de pe treptele bisericii, presupuind acum tainica lor înfrățire. Pe ânși, copii!... Ei au ucis pe bunul domn! pe milostivul Mihnea!... pe tatăl sârmanilor!... pe fala Sibiului!!... Pe dânsii, copii! dați, dați năvală!

Aceste strigăte repetite de mii de glasuri porniră gloata cu volbură după piață și toți se repeziră la lăcașele bănuțiilor omoritori.

Acolo se petrecea groaznică măcelărire³; pe toți din casă, stăpâni și slugi, îi slășie norodul înverșunat, și trupurile lor trunchiate și târite prin țărâna uliții, le asvârli ca stârvuri, afară din cetate. Astfel uneori soarta înneacă în același potop pe vinovat și pe răzbunători!

Abia noaptea aduse ceva liniște în oraș, dar cetățenii rămaseră armați, ca să ducă a doua zi cu cinste trupul lui Mihnea-Vodă până la cel din urmă al său sălaș, în biserica Sfintei Cruci dela Dominicani⁴.

Sibiul amăgit plânse multă vreme pe crudul tiran, căruia dincolo de Carpați îi ziceau: „Mihnea cel Rău”. Judecătorii curții crăiești făcuseră cercetarea asupra acestor nenorocite împrejurări și familia domnului rămase cinstită și apărată în Sibiu, pînă când soarta armelor iarăși protivnică, o sili să treacă la Țarigrad.

Mircea Ciobanul a fost domn al țării mulți ani după acestea și mai mulți domni din neamul Dracii Armașului din Mănești au stat, în deosebite vremuri, pe tronul țărilor noastre.

¹ Constantin Căpitanul. (N. A.).

² Constantin Căpitanul. (N. A.).

³ Șineai (N. A.).

⁴ Sieglar (N. A.).

PSEUDO-KYNIGETICOS

(1874)

EPISTOLĂ

SCRISĂ CU GÂND SĂ FIE PRECUVÂNTARE LA CARTEA „MANUALUL VÂNĂTORULUI“

DOMNULUI C. C. CORNESCU

Amice,

Când mi-ai mai dat întâi să citească manuscriptul tău, intitulat „Manualul vânătorului“, ai arătat dorința ca să-ți fac eu o precuvântare. Mai apoi ți-ai luat seama și m'ai scutit de această măgulitoare sarcină.

În cazul din urmă, rău nu te-ai gândit, căci eu după ce am răsfoit cartea ta, m'am luat în adevăr cu plăcere de pe urmele tale de vânător, dar, pe când tu te ocupai cu gravitate a-ți alege cea mai bună pușcă, a o încărca cu cea mai potrivită măsură, a o îndrepta după cea mai nimerită linie; pe când tu dresai, de mic și cu o minunată răbdare, pe prepelnicarul tău ca să asculte la semnalele consacrate: Pst! Pst! și Aport!; pe când tu în fine studieai cu luare aminte caracterele fizice și etice ale celor mai obicinuite subiecte însufleșite de vânătoare, eu, ca un nevânător ce sunt, m'am apucat să colind răstimpit și spațiile, căutând cu ochii, cu auzul și cu inima, privesții, răsunele și emoțiunile vânătorești.

Colindându-mă, m'am ratacit, și uită-mă abia acum ajuns din fantastica-mă călătorie, cu un sac așa îngreuiat de tot felul de petice și de surcele, adunate de pretutindeni, încât nu mai cutez doamne ferește! nici chiar eu însumi să-l arunc în spinarea Manualului tău.

Am luat dar prețioasa hotărâre a te deșerta într'un volum osebit, ce-l voi tipări numai pe seama lor, și care, sub un titlu pedantesc și arhaic, spunând vânătorilor numai lucruri ce sunt cu totul de prisos artei lor, va întocmi un fel de Fals tratat de vânătorie. Pseudo-kynigeticos, în opozițiune fățișă cu manualul tău, care, deși mai scurt, este însă fără îndoială cu mult mai folositor celor care vor să învețe ceva cu temei.

Dar mai înainte de a pune sub tipar, m'am simșit, amice, ca și dator să-ți trimit ție, prin osul acestui vraft de pagini manuscrise, pe care, bune sau rele, le datorez numai primului tău îndemn amical.

Primește-le, precum îți vor place; dar crede totuși că — deși îți vin acum cam ca fuiorul popii — ele purced dintr'o afectuoasă pornire a celui care de mult este

al tău bun prieten

București, 7 Mai 1874.

Odobescu

COPRINSUL

I. Să mă încurc oare și eu în calea vânătorilor? — Cartea ta și Precuvântarea mea. — *Utile dulci* sau Sosii și d-l Socce. — Ce zice Ni rod¹ despre podagra mea. — Arcadia² pe câmpul Bărăganului. — Dela moș Doru, drept în pustii. — La conac! — Vai de bietul Gogoli, ce era să pață!

II. Țigani de zestre. — *Grives en caisse*³. — Discertațiune filologică, îmbăcsită cu erudițiune. — 1000 galbeni venit pe an. — Graurii știu franțuzește mai bine decât d-l Littré⁴! — Din fabulele lui Lafontaine până la pădurile Rusiei. — „Amărîta turturoa, of! sărmana, vai de ea!“

III. Pentru ce poetul Lucrețiu⁵ știe mai bine seama cârmuirii decât stăpânirea noastră. — *Chiau! Chiau!* prin pădure. — Unde ne acățăm de

¹ *Nimrod* — al doilea fiu al lui Noe, socotit de legendă un iscusit vânător.

² *Arcadia* — provincie din Peloponez, considerată de cei vechi ca un ținut paradisiac.

³ *Grives en caisse* — sturzi în colivie.

⁴ *E. Littré* — medic și filosof pozitivist francez (1801—1881).

⁵ *Lucrețiu* — poet latin (96—55).

coada cânelui. — Brașoave și palavre vânătorești. — De ce vulpea are coadă lungă și ursul mare de loc.

IV. D'ași și i și eu carte câtă știa răposatul Lessing¹! — Ditirambă în onoarea Artemidei². — Bine trăia Diana la curtea lui Henric de Valois³. — Cuvioasă gravură nemțească. — Kinegeticos, salată eleno-latinească. — Sfârșim tot la coadă.

V. Iată-ne acum și în Roma! — Mai mare rușine pentru colgocea-mi-te Impărat! — Sculptura istorică pe arcul de triumf al lui Traian. — Platon⁴ și Xenofon⁵ ne poftesc la vânatoare. — Tren de plăcere prin epoca glaciară. — Faraoni vânători. — Păcat că Guilom Tell⁶ vorbea nemțește. — Dela capra-neagră la iubită și vice-versa. — Poema câmpulungeană.

VI. Cum se pricepeau să cânte la vânatoare Rossini⁷ și Haydn⁸ Méhul⁹ și Weber¹⁰. — *Tonton, tonton, tontaine, tonton!* — Dușmănia literară sau efecte intuitive și anacronistice ale Chambertinului dela *Café-Anglais*, asupra poeziei române. — Treceam dincolo de Bagdad. — Concert simfonic pe apă și pe uscat, dat mistreților și cerbilor de șahul Pârsiei Khoșru Anușirvan.

VII. Zografia privită din punctul de vedere al teoriilor lui Darwin¹¹. — Amor și vânatoare! — Cum se îngropau la Roma urmașii bietului Ovid¹², răposat ca vai de dânsul, cam pe la Kiustengë. — Pustia de oglindă, multe rele faee! — Rubens¹³ n'a fost vânător, dar Horace Vernet¹⁴ fără îndoielă. — *Filosofia absolută* a esteticeii vânătorești. — Italia ne-a cam dat de rușine.

VIII. Bibliografie cinegetică a secolului de mijloc. — Inșiră-te mărgărite artistice și vânătorese — Mistrețul de Snyder¹⁵. — Wouwerman¹⁶ și calul bălan — Văzut-ai la Luvru pe *Bonne, Nonne* și *Ponne*, sau pe *Mitte* și *Turlu*, adică pe Desportes¹⁷ și pe Oudry¹⁸? Prințisorii nemți de mult visau a Versallia. — Ridinger și habița. — Tot Ridinger și marchizul de Carabas¹⁹. — Tot Ridinger și Sir Edwin Landseer²⁰. — Cum te dau de gol băcții de la noi. — Cum umblu eu să te aduc pe tine a deveni un sportman fashionable.

IX. „La Carpați mi-am adus jalea!“ — Poezie prelinsă și dichisită. — Prepelicarul în geantă și bicațina în vânt. — Literatura cinegetică a Muscalilor. — Tiroleză fără acompaniament de muzică — Steeplechase

¹ Lessing — critic și dramaturg german (1729—1781).

² Artemida — regina Cariei (veche țară în Asia Mică).

³ Henric II de Valois — rege al Franței (1547—1559).

⁴ Platon — filosof idealist grec (429—347).

⁵ Xenophon — filosof, istoric și general atenian (620—520).

⁶ Wilhelm Tell — erou al Elveției, unul dintre capii revoluției din 1307, pentru desrobirea de sub stăpânirea Austriei.

⁷ Gioachino Rossini — compozitor italian (1792—1868).

⁸ Franz Josef Haydn — compozitor german (1732—1809).

⁹ Etienne N. Méhul — compozitor francez (1763—1817).

¹⁰ Karl Weber — compozitor german (1786—1826).

¹¹ Charles Darwin — celebru naturalist englez (1809—1882).

¹² Ovidiu Publius Naso — poet latin (43—18).

¹³ Rubens — pictor flamand (1577—1640).

¹⁴ Horace Vernet — pictor francez (1789—1863).

¹⁵ Fr. Snyder — pictor flamand, specializat în scene vânătorești (1579—1657).

¹⁶ Philips Wouwerman — pictor olandez, vestit prin picturile sale înfățișând scene vânătorești (1619—1668).

¹⁷ Fr. Desportes — pictor francez, cunoscut prin picturile sale înfățișând animale și naturi moarte (1661—1743).

¹⁸ J. B. Oudry — pictor și gravor francez, cunoscut prin picturile sale înfățișând animale (1686—1755).

¹⁹ Marchizul de Carabas — despre care se povestea că s'a îmbogățit de pe urma istețimii pisicii sale.

²⁰ Edwin Landseer — pictor englez de animale (1802—1873).

sistematic de-a curmezișul artelor vânătoarești. — Uf! să răsuflăm un moment sub umbrarul lui Kyr Ioniță Buzdrună.

X. Încă un hop! — Sus pe plaiul Buzăului. — Studiu antropologic, lexicografic și moral asupra locuitorilor din comuna Bisoca. — Basmul cu lăta din piatră și cu feciorul de împărat cel cu noroc la vânat. — Vultur, dihor și răs, sau zamfir, smarand și rubin. — Câte se pot întâmpla unui neamț dacă nu pricepe românește.

XI. La cotul munților. — Tot basmul cel cu lăta din piatră și c. l. — Porumbița și mărgăritarul. — Ce au spus despre munții Năculele de la obârșia Râmnicului, Caiu Valeriu Catul¹, François Villon², autorul anonim al Romancerului del Cid Campeador și mulți alții. — Iepurii din *Codicele civil* și cei din *Dicționarul Academicu* — Ne luăm ziua bună în tinda d-lui Sterie, arondașul dela Bisoca. — *Post-scriptum* unde se spune ceea ce n'a știut să spună răposatul C. Negruzzi, în statistica ce a făcut lupilor din Moldova.

XII. Capitoul cel mai plăcut pentru cititor.

I

Difficiles nugae³

Ai voit, amice, ca mai nainte de a o tipări, să citesc cu, în manuscris⁴ carlea românească ce tu ai compus sub titlul de „Manualul vânătorului, și, dupe citire, să-mi și dau părerea asupra-i

Pentru atâta încredere, nu am cum să-ți mulțumesc; dar teamă mi-e că, acordându-mi mie o așa amicală și lingușitoare precădere, n'ai nimerit tocmai bine, o, iscusite vânătorule!

Oare nu știai sau că ai uitat cum că la vânătorie, ca și la multe altele, eu mă pricep cam tot atâta precât se pricepea vestitul ageamiu, carele, văzându-se luat în răspăr de babele satului, pentru izbânzile ce făcuse cu pușca dimineața, în băătătură, se apăra în dulcea limbă a poeziei și ținea una că:

De e curcă,
Ce se'ncurcă,
La revărsatul zorilor,
In calea vânătorilor?

Istoria nu adauge mai departe dacă păgubașele s'au mulțumit numai cu această armonioasă desdăunare, precum, în altă împrejurare, fusese silit să facă simigiul cel cu tocomeala, care, pentru plăcintele mâncate, rămase bun plătit numai cu cânticelul dascălului Caracangé:

Deschide-te punguliță,
Să plătești plăcintelele;

cânticel care, fără îndoială, este, în privința regulelor prozodice, cu mult mai prejos de ingenioasa improvizațiune a vânătorului de curci.

Vezi să nu pați și tu ca simigiul și de unde, cu drept cuvânt, te așteptai să fii răsplătit, chiar dela început, prin laude meritate, pentru toate cercetările serioase, pentru toate observațiunile adânci, pentru toate ostenele ce ai depus în opera ta, să nu capeți dela mine decât un *encomion*, fluturatec și fără temeii, psalmodiat și acela pe drâng sau cântat din frunză.

Dreptul lui Dumnezeu, în asemenea caz și adică dacă critica mea va fi — precum oste și lesne de prevăzut — nodomnă și nepotrivită pentru scrierea ce a provocat-o, rușinea va rămânea numai pe seama mea, căci este

¹ *Catul* — poet latin (87—40).

² *François Villon* — poet francez (1431—1489).

³ *Difficiles nugae* — nimicuri giulo (din Epigramele poetului latin Marțial).

drept ca fiecare să poarte ponosul faptelor și ziselor sale și nu numai vânătorii știu cum că „toată pasărea pe lume dupe limba ei piere“.

Fie acestea zise din capul locului, ca nu cumva să se întâmple ca, vreunui cititor, scârbit îndată de uritul precuvântării să-i vină răul gând de a lepăda cartea ta din mână, mai înainte chiar de a fi intrat în materia ei, tratată cu seriozitate și cu știință-de-cauze, de către conștiințiosul autor.

Mă grăbese a declara că acel cititor va fi adevăratul păgubaș, căci dacă nu știe regulile vânătoriei mai bine decât mine și voiește cu toate acestea să le învețe, el pierde cea mai bună ocaziune de a se instrui, citind o carte plăcută, în care formulele costelive ale mecanicii și rețetole grețose ale medicinei veterinare sunt mai peste tot locul foarte binișor lurișate printre o mulțime de noțiuni istorice, de povățuiri înțelepte și de fapte interesante care pot să placă și să folosească oricărui cititor.

Ca să fiu dar drept și să te pun îndată la adăpost despre orice neajunsuri ar putea să-ți vină după urma cuvintelor mele, recunosc, iubite autorule, că deși tu n'ai avut de gând, ca liricul nostru străbun Orațiu¹, să arăți poezilor din viitorime poteca cea bună, însă tot ai știut, chiar și în materie de vânătorie, să urmezi părinteștile lui povești, luând drept deviză tăcută a scrierii tale, faimoasele lui versuri din *Arta Poetică*.

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterque monendo².

Îți urez ca să se poată aplica cărții tale și exametrii următori, în care sper că d. Socec — carele în asemenea caz ar primi desigur să-ți fie editor, — nu va fi supărat a se vedea înlocuind, chiar cu prejudiciul regulilor prozodiei latine, pe anticii domniei sale quasi-omonimi și colegi în librărie, frații Sosii din Roma³.

„Hic meret aora liber Socecio hic et mare translit
Et longum noto scriptori prorogat aevum“⁴

Dar de vreme ce, pornindu-mă a-ți vorbi despre vânătoare, mă văz fără veste pribegind pe răzoarele literaturii, mulțumește-te, te rog, amice, ca, în loc de o analiză scrupuloasă a *Manualului* tău, în loc de o apretuire a meritelor ce el va ști neapărat și cu mai bun succes să destăinuiască la ochii oamenilor de știință și de specialitate, într'un cuvânt, în loc de ceea ce mi-ai cerut, mulțumește-te, zic, să-ți spui aci numai în ce chip, cum și ce fel, imaginațiunea, sufletul și mintea mea au putut așeza să-și însușoască plăcerile și farmecul artei pe care tu, cel dintâi, o predai astăzi cititorilor români. Înjură-ți atâta în regulile mai mult sau mai puțin riguroase.

Dacă chiar în anii tinereții, pe când trupul — *la bête (vita)*, cum zice Xavier de Maistre⁵, s'avântă mai lesne după sburdările inimii, dacă pe atunci chiar, gusturile-mi stătătoare și trândava-mi fire nu m'au iertat să devin vânător, apoi d'acum înainte ce speranță să-mi mai rămână? mai ales când, pe toată ziua, junghiurile în picioare și podagra îmi chezăsuiesc pentru restul vieții, cea mai nerovocabilă patentă de incapacitate în doprinderile sprintene și obositoare ale vânătoriei.

Vorbă curată! niciun al doilea Nimrod, vânătorul biblic, niciun al doilea Sfânt-Hubert⁶, vânătorul minunat al creștinilor, eu unul n'am să

¹ *Horatius Flaccus* — poet latin (65—8)

² *Horatii*: „*Ars poetica*“, v. 343—44. „Toată aprobarea o capătă acela care întrunește folosul cu plăcerea. Desfătând pe cititor și instruindu-l totdeodată“ (N. A.).

³ *Sosii* — editori din Roma, în vremea împăratului Augustus.

⁴ „*Ars poetica*“, v. 345—346

„Acea carte produce bani lui Socec; ea trece și peste mări

Și prelungeste în secolii îndelungați numele vestit al scriitorului“.

⁵ *Xavier de Maistre* — scriitor francez (1763—1852).

⁶ *Sfântul Hubert* — episcop de Liège și Maestricht, patronul vânătorilor (sec. VII).

mă fac. Trebuie să renunț cu totul la așa falnică năzuiri, și chiar dacă deasa citire a cărții tale ar aprinde în mine un asemenea dor semet, nevoia ar cere ca să-l potolesc îndată și să mă hotărâsc a rămânea și în viitor, din ceata acelor care, când văd cloșca păsând bobocii de rață pe malul bălței, se miră zicând:

Să fie rață? — Mă-sa găină!
Să fie găină? — Botul lătăreț.

Dar însă și eu am crescut pe câmpul Bărăganului. *Et in Arcadia ego!*¹ Și eu am văzut când rile de dropii cutrierând cu pas măsurat și cu capul ațintit la pază, acele șesuri fără margine, prin care aerul răsfirat în unde diafane sub arșița soarelui de vară, oglindește ierburile și bălăriile din depărtare și le prefăce, dinaintea vederii fermecate, în cetăți cu mii de minarete, în palate cu mii de încântări.

Din copilărie și eu am trăit cu Tămădăienii, vânătorii de dropii din baștină, care neam de neamul lor au rătăcit prin Bărăgan, pitulați în căruțele lor acoperite cu covergi de rogojină și, mânănd în pas alene gloabele lor de călușei, au dat roata, ore, zile, și luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi — cărora ei le zic *mitropoliți* — sau când aceștia, primăvara, se întălesc în lupte amoroase, sau când toamna, ei duc turmele de pui să păască țarinile înțelenite.

Eu n'am uitat nici pe răposatul Caraiman, veselul și priceputul staroste al vânătorilor Tămădăieni, carele putea să înghiță în largele sale pânțecă atâtea vedre cât și o butie dela Dealul-Mare, nici pe iscusitul moș Vlad, în căruța căruia ai adormit tu adesea pe când el, cu ochi de vulpe, zărea creștetul delicat al dropiei mișcând printre fulgii coliliei, nici pe bietul Gheorghe Giantă, cel care, cu o rugină de pușcă pe care orice vânător ar fi asvârlit-o în gunoi, nimerea mai bine decât altul cu o carabină ghintuită, și care pe mine, nemernicul, m'a adus de multe ori, cu vânat, la conacul de amiazi.

În cartea-ți plină de regule tehnice și de învățături doctrinarii, tu vorbești, amice, cu un dispreț superb despre toate acele petreceri cinegetice, în care vânătorul n'are nevoie să umble pe jos, să caute vânatul ajutat de cânele său și să lovească fiara sau pasărea în fugă ori în sbor. Nu tăgăduesc; în principiu trebuie să aibi dreptate. Dar ce-i faci firii? căci mie unuia, dacă cumva mi-a plăcut vreo vânătoare, apoi a fost tocmai din acelea în care picioarele și mânele au mai puțin de lucrat.

Și'n adevăr, să ședem strâmb și să judecăm drept: oară ce desfătare vânătoarească mai deplină, mai nețârmurită, mai senină și mai legănată în dulci și duioase visări, poate fi pe lume decât aceea care o gustă cineva când, prin pustiile Bărăganului, căruța în care stă culcat abia înaintează pe căi fără de urme? Dinainte-i e spațiul nemărginit; dar valurile de iarbă, când înviate de o spornică verdeață, când ofilite sub pârlitura soarelui, nu-i însuflă îngrijirea nestatornicului ocean. În depărtare, pe linia netedă a orizontului, se profilează, ca moșoroaie de cărlițe uriașe, movilele, a căror urzeală e taina trecutului și podoaba pustietății. De la movila Neașului de pe malul Ialomiței, până la movila Vulturului din preajma Borcei, ele stau semănate în prelargul câmpiei, ca santinele mute și gârbovite sub ale lor bătrâneți. La poalele lor cuibează vulturii cei falnici cu late pene negre, precum și cei suri, al căror cioc ascuțit și aprig la pradă răsare hidos din ale lor grumazuri jupuite și golașe. E groasnic de a vedea cum aceste

¹ *Et in Arcadia ego* — și eu am fost în Arcadia.

mă fac. Trebuie să renunț cu totul la așa falnice năzuiri, și chiar dacă deasa citire a cărții tale ar aprinde în mine un asemenea dor semet, nevoia ar cere ca să-l potolească îndată și să mă hotărâsc a rămânea și în viitor, din ceata acelor care, când văd cloșca pascând bobocii de rață pe malul bălței, se miră zicând:

Să fie rață? — Mă-sa găină!
Să fie găină? — Botul lătăreț.

Dar însă și eu am crescut pe câmpul Bărăganului. *Et in Arcadia ego!*¹ Și eu am văzut când rile de dropii culțierând cu pas măsurat și cu capul ațintit la paza, acele șesuri fără margine, prin care aerul răsfirat în unde diafane sub arșița soarelui de vară, oglindește ierburile și bălariile din depărtare și le preface, dinaintea vederii fermecate, în cetăți cu mii de minarete, în palate cu mii de încântări.

Din copilărie și eu am trăit cu Tămădăienii, vânătorii de dropii din baștină, care neam de neamul lor au rătăcit prin Bărăgan, pitulați în căruțele lor acoperite cu covergi de rogojină și, mânănd în pas alene gloabele lor de călușei, au dat roată, ore, zile, și luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi — cărora ei le zic *mitropoliți* — sau când aceștia, primăvara, se întetesc în lupte amoroase, sau când toamna, ei duc turmele de pui să pască țarinele înțelenite.

Eu n'am uitat nici pe răposatul Caraiman, veselul și priceputul staroste al vânătorilor Tămădăieni, carele putea să înghiță în largele sale pânțece atâtea vedre cât și o bulie dela Dealul-Mare, nici pe iscusitul moș Vlad, în căruța căruia ai adormit tu adesea pe când el, cu ochi de vulpe, zărea creștetul delicat al dropiei mișcând printre fulgii coliliei, nici pe bietul Gheorghe Giantă, cel care, cu o rugină de pușcă pe care orice vânător ar fi asvârlit-o în gunoi, nimerea mai bine decât altul cu o carabină ghintuită, și care pe mine, nemernicul, m'a adus de multe ori, cu vânat, la conacul de amiazi.

În cartea-ți plină de regule tehnice și de învățături doctrinarii, tu vorbești, amice, cu un dispreț superb despre toate acele petreceri cinegetice, în care vânătorul n'are nevoie să umble pe jos, să caute vânatul ajutat de cânele său și să lovească fiara sau pasărea în fugă ori în șbor. Nu tăgăduiesc; în principiu trebuie să aibă dreptate. Dar ce-i faci firii? căci mie unuia, dacă cumva mi-a plăcut vreo vânătoare, apoi a fost tocmai din acelea în care picioarele și mânele au mai puțin de lucrat.

Și'n adevăr, să ședem strâmb și să judecăm drept: oară ce desfătare vânătoarească mai deplină, mai nețârmurită, mai senină și mai legănată în dulci și duiioase visări, poate fi pe lume decât aceea care o gustă cineva când, prin pustiile Bărăganului, căruța în care stă culcat abia înaintează pe căi fără de urme? Dinainte-i e spațiul nemărginit; dar valurile de iarbă, când înviate de o spornică verdeață, când ofilite sub pârlitura soarelui, nu-i însulă îngrijirea nestatornicului ocean. În depărtare, pe linia netedă a orizontului, se profilează, ca moșoroale de cârtițe uriașe, movilele, a căror urzeală e taina trecutului și podoaba pustietății. De la movila Neașului de pe malul Ialomiței, până la movila Vulturului din preajma Borcei, ele stau semănate în prelungul câmpiei, ca santinele mute și gârbovite sub ale lor bătrâneți. La poalele lor cuibează vulturii cei falnici cu late pene negre, precum și cei suri, al căror cioc ascuțit și aprig la pradă răsare hidos din ale lor grumazuri jupuite și golașe. E groasnic de a vedea cum aceste

¹ *Et in Arcadia ego* — și eu am fost în Arcadia.

me se răped la stârvuri și se îmbuibă cu mortăciuni, când prin sohaturi¹ și de bolesne câte o vită din cirezi!

Dar căruța trece în lături de acea privesiște scârboasă; ea înaintează bellinel și rătăcește fără de țel, după bunul plac al mârtoagelor arominde după prepusul de vânat al Tămădăianului căruțaș.

De cu zorile, atunci când roua stă încă aninată pe sirele de iarbă, ea pornit dela conacul de noapte, dela coliba unchiașului *mărunt*, căruia-i e acum *dorul* Bărăganul întreg² — și tocmai când soarele e deasupra azului, ea sosește la locul de întâlnire al vânătorilor. Mai adesea, acest e o cruce de piatră, strâmbată din piua ei, sau un puț cu o furcă, adică o apă adâncă de unde se scoate apă cu burduful. Trebuie să fii la Paicu, gura Bărăganului, sau la Cornățele, în miezul lui, ca să găsești câte o cămășă dumberavă de vechi tufani, sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, mii și mii de eulburi de ciori printre crăcile copacilor. În orice alt loc Bărăganului, vânătorul nu află alt adăpost, spre a îmbuca sau a dormi decât umbra căruței sale. Dar ce vesele sunt acele întruniri de una sau două ore, în care toți își povestesc câte izbânzi au făcut sau mai ales erau să facă, cum i-a amăgit pasărea vicleană, cum i-a purtat din loc în loc și cum slărșit s'a făcut nevăzută în sboru-i prelungit.

După repaos, colinda prin pustii reîncepe cu aceeași plăcere. Vânătorul, împrospătat prin somnul, mâncarea și prin glumele dela conac, se simte din nou de ispita norocului; el, cu ochii caută vânatul, cu gândul pură poate către alte doruri; dar simțirile-i sunt în veci deștepte; inima-i lăbiată este merou în mișcare și urfutul fuge, fuge departe, dincolo de nemărginirea zăre a nemărginitei câmpii.

Când soarele se pleacă spre apus, când murgul serci începe a se destinde și se scutură peste pustii, farmecul tainic al singurătății crește și mai mult în sufletul călătorului. Un susur nopțatic se înalță de pre fața pământului; radierea vântului prin ierburi, din țărâitul greierilor, din mii de sunete de țâră și nedeslușite se naște ca o slabă suspinare ieșită din sânul obosit al naturii. Atunci din năltimile văzduhului, sboară, cântând ale lordoine, și șire de cocori, brâne șerpuinde de acele pasări călătoare, în care divinitatea³ a întrevăzut grațioasa imagine a stolului de suflete duiioase, de care se desprinde, spre a-și deplânge restriștea, gingașa lui Francescă⁴:

E come i gru van cantando lor lai,
Facendo in aer di sè lunga riga;
Così vid'io venir traendo guai,
Ombre portate dalla detta briga⁵.

Dar câte una, una, căruțele sosesc la târla sau la stâna unde vânătorii se adună petreacă noaptea; un bordei acoperit cu paie — treslia și șovarul⁶ sunt ambele în Bărăgan — câteva saiele⁷ și olumuri⁸ pentru vite, o ceată de

¹ *sohaturi* — pășune.

² Aluziune la cărciuma unchiașului poreclit *Dor Mărunt*, împrejurul căreia s'a învârtit un sat: acolo trăgeau mai adesea vânătorii din Bărăgan. (N. A.).

³ *Dante Alighieri* — mare poet italian, autorul „*Divinei Comedii*” (1265—1321).

⁴ *Francesca din Rimini* — personaj din *Divina Comedie* de Dante.

⁵ *Dante, Divina Comedie. L'Inferno* cant. V.

„Și precum cocorii merg cântând ale lor doine,
Făcând prin aer din sine lungi șire,
Așa văzui viind, trăgând vaele,
Umbre purtate de pomenita suflare”.

(N. A.)

⁶ *șovar* — papură

⁷ *saia* — îngrăditură de nuiele, cu acoperământ. Sorvește ca adăpost pentru vite.

⁸ *olum* — vad pentru apărat vitele.

mă fac. Trebuie să renunț cu totul la așa falnice năzuiri, și chiar dacă deasa citire a cărții tale ar aprinde în mine un asemenea dor semel, nevoia ar cere ca să-l potolesc îndată și să mă hotărâsc a rămânea și în viitor, din ceata acelor care, când văd cloșca păsând bobocii de rață pe malul bălței, se miră zicând:

Să fie rață? — Mă-sa găină!
Să fie găină? — Botul lătareț.

Dar însă și eu am crescut pe câmpul Bărăganului. *Et in Arcadia ego!*¹ Și eu am văzut când rila de dropii cutrierând cu pas măsurat și cu capul ațintit la pază, acele șesuri fără margine, prin care acru răsflrat în unde diafane sūh arșița soarelui de vară, oglindește ierburile și bălăriile din depărtare și le prefacă, dinaintea vederii fermecate, în cetăți cu mii de minarete, în palate cu mii de încântări.

Din copilărie și eu am trăit cu Tămădăienii, vânătorii de dropii din baștină, care neam de neamul lor au rătăcit prin Bărăgan, pitulați în căruțele lor acoperite cu covergi de rogojină și, mănând în pas alene gloabele lor de călușei, au dat roată, ore, zile, și luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi — cărora ei le zic *mitropoliți* — sau când aceștia, primăvara, se întrec în lupte amoroase, sau când toamna, ei duc turmele de pui să pască țarinele înțeleonite.

Eu n'am uitat nici pe răposatul Caraiman, veselul și priceputul stăroste al vânătorilor Tămădăieni, carele putea să înghiță în largele sale pânțece alătea vedre cât și o butic dela Dealul-Mare, nici pe iscusitul moș Vlad, în căruța căruia ai adormit tu adesea pe când el, cu ochi de vulpe, zărea creștetul delicat al dropiei mișcând printre fulgii coliliei, nici pe bietul Gheorghe Giantă, cel care, cu o rugină de pușcă pe care orice vânător ar fi asvârlit-o în gunoi, nimerea mai bine decât altul cu o carabină ghintuită, și care pe mine, nemernicul, m'a adus de multe ori, cu vânat, la conacul de amiazi.

În cartea-ți plină de regule tehnice și de învățături doctrinarii, tu vorbești, amice, cu un dispreț superb despre toate acele petreceri cinogetice, în care vânătorul n'are nevoie să umble pe jos, să caute vânatul ajutat de cănele său și să lovească fiara sau pasărea în fugă ori în șor. Nu tăgăduesc; în principiu trebuie să aibi dreptate. Dar ce-i faci firii? căci mie unuia, dacă cumva mi-a plăcut vreo vânătoare, apoi a fost tocmai din acelea în care picioarele și mânele au mai puțin de lucrat.

Și'n adevăr, să ședem strâmb și să judecăm drept: oară ce desfătare vânătoarească mai deplină, mai nețârmurită, mai senină și mai legănată în dulci și duioase visări, poate fi pe lume decât aceea care o gustă cineva când, prin pustiiile Bărăganului, căruța în care stă culcat abia înaintează pe căi fără de urme? Dinainte-i e spațiul nemărginit; dar valurile de iarbă, când înviate de o spornică verdeață, când ofilite sub pârlitura soarelui, nu-i însulfă îngrijarea nestatornicului ocean. În depărtare, pe linia netedă a orizontului, se profilează, ca moșoroale de cățițe uriașe, movilele, a căror urzeală e taina trecutului și podoaba pustietății. De la movila Neașului de pe malul Ialomitei, până la movila Vulturului din preajma Borcoi, ele stau semănate în prelargul câmpiei, ca santinele mute și gârbovite sub ale lor bătrâneți. La poalele lor cuibează vulturii cei falnici cu late pene negre, precum și cei suri, al căror cioc ascuțit și aprig la pradă răsare hidos din ale lor grumazuri jupuite și golașe. E groasnic de a vedea cum aceste

¹ *Et in Arcadia ego* — și eu am fost în Arcadia.

jivine se răped la stârvuri și se îmbuibă cu mortăciuni, când prin sohaturi¹ pică de bolosne câte o vită din cirezi!

Dar căruța trece 'n lături de acea priveștiște scârboasă; ea înaintează încetinel și rălăcește fără de țel, după bunul plac al mărtoagelor arominde sau după prepusul de vânat al Tămădăianului căruțaș.

De cu zorile, atunci când roua stă încă aninată pe firele de iarbă, ea s'a pornit dela conacul de noapte, dela coliba unchiașului *mărunt*, căruia-i duce acum *dorul* Bărăganul întreg² — și tocmai când soarele e deasupra amiazului, ea sosește la locul de întâlnire al vânătorilor. Mai adesea, acest loc e o cruce de piatră, strâmbată din piua ei, sau un puț cu o furcă, adică o groapa adâncă de unde se scoate apă cu burduful. Trebuie să fii la Paicu, în gura Bărăganului, sau la Cornățele, în miezul lui, ca să găsești câte o mică dumberavă de vechi tufani, sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, iar mii și mii de cuiburi de ciori printre crăciile copacilor. În orice alt loc al Bărăganului, vânătorul nu află alt adăpost, spre a îmbuca sau a dormi ziua, decât umbra căruței sale. Dar ce vesele sunt acele întruniri de una sau două ore, în care toți își povestesc câte izbânzi au făcut sau mai ales erau să facă, cum i-a amăgit pasărea vicleană, cum i-a purtat din loc în loc și cum în sfârșit s'a făcut nevăzută în sboru-i prelungit.

După repaos, colinda prin pustii reîncepe cu aceeași plăcere. Vânătorul, înprospătat prin somnul, mâncarea și prin glumele dela conac, se aprinde din nou de ispita norocului; el, cu ochii caută vânatul, cu gândul sboară poate către alte doruri; dar simțirile-i sunt în veci deștepte; inima-i veghiată este mereu în mișcare și urîtul fuge, fuge departe, dincolo de ne-statornica zare a nemărginitei câmpii.

Când soarele se pleacă spre apus, când murgul serei începe a se destinde treptat peste pustii, farmecul tainic al singurătății crește și mai mult în sufletul călătorului. Un susur noptatic se înalță de pre fața pământului; din adierea vântului prin ierburi, din țărâitul greierilor, din mii de sunete ușoare și nedeslușite se naște ca o slabă suspinare ieșită din sânul obosit al naturii. Atunci din nălțimile văzduhului, sboară, cântând ale lordoine, lungi șire de cocori, brâne șerpuinde de acele pasări călătoare, în care divinul Dante³ a întrevăzut grațioasa imagine a stolului de suflete duioase, de unde se desprinde, spre a-și deplânge restriștea, gingașa lui Francescă⁴:

E come i gru van cantando lor lai,
Faciendo in aer di sè lunga riga;
Così vid'io venir traendo guai,
Ombre portate dalla delta briga⁵.

Dar câte una, una, căruțele sosesc la târla sau la stâna unde vânătorii au să petreacă noaptea; un bordei acoperit cu paie — trestia și șovarul⁶ sunt scumpe în Bărăgan — câteva saiele⁷ și olumuri⁸ pentru vite, o ceată de

¹ sohaturi — pășune.

² Aluziune la cărciuma unchiașului poreclit *Dor Mărunt*, împrejurul căreia s'a întemeiat un sat: acolo trăgeau mai adesea vânătorii din Bărăgan. (N. A.).

³ Dante Aligheri — mare poet italian, autorul „*Divinei Comedii*” (1265—1321).

⁴ *Francesca din Rimini* — personaj din *Divina Comedie* de Dante.

⁵ *Dante, Divina Comedie. L'Inferno. cant. V.*

„Și precum cocorii merg cântând ale lor doine,
Făcând prin aer din sine lungi șire,
Așa văzui viind, trăgând viațele,
Umbre purtate de pomenita suflare“.

(N. A.)

⁶ șovar — papură

⁷ saia — îngrăditură de nuiele, cu acoperământ. Servește ca adăpost pentru vite.

⁸ olum — vad pentru adăpat vitele.

dulăi țepeni, lătrând cu inverșunare și în toată improjmuirea un miros greu de oaie, de ceapă și de rachiu, iată adăpostul și stroaja ce le poate oferi baciul dela Rădana sau cel dela Renciu. Din acestea câtă vânătorii să-și întocmească culcuș și cină, dacă cumva n'au avut grijă a-și aduce așternut și merinde în căruțe. Pe când însă, pe sub șure și la vatra bordeiului, ospățul și păturile se gâtesc, după cum pe fiecare îl taie capul, limbile se demorțesc și prin glume, prin răsuri cu hohote, ele răscumpără lungile ore de tăcere ale zilei.

Spune tu ce vei voi despre superioritatea vânătoarei cu prepelicarul și despre plăcerile inteligente și alese ce resimte omul în unica societate a unui câne dresat dupe regulele artei; cât despre mine, eu rămâi tot bine încredințat că cele mai dulci mulțumiri ale vânătoarei sunt acelea în care trupul nu se află osândit la pedecapsa jidovului rătăcitor¹ și apoi încă acele care izbucnesc cu veselie printre niște buni tovarăși, întruniți la un loc după o zi potroculă în emoțiuni izolate.

„Dar chiar și în căruță, vânatul obosește
Și dup'o cină scurtă și somnul a sosit”²

Vânători și căruțași, mărtoage și dulăi, culcați, toți la pământ, dorm acum duși, la târlă!... „Singure, stelele nopții se nita dă pe cer la dânsii: ei aud cu urechile toată acea nenumărată lume de insecte ce se strecoară prin ierburi, țiuind, scârțâind, fluierând, șuerând și toate acele mii de glasuri se naltă cu răsucel potolit în lăria nopții, se limpezesc în aerul ei răcoros și leagună în somnie auzul lor aromit. Când însă vreunul se deșteaptă și clipește ochii, câmpia i se înfățișează luminată de scânteiele strălucitoare ale licuricilor; uneori cerul se încinge pe alocurea în dopărtare, de o vâlvoare roșiatică, provenită din pârjol și un stol întunecos de pasări se strecoară prin noapte...”

Mă opresc, căci mi se pare că, fără știrea lui Dumnezeu și a cititorilor, am început să traduc descrierea stepei malorosiene, una din paginile cele mai minunate din minunatul roman istoric *Taras Bulba*, de N. Gogoli, scriitor rus³, carele de nu mă înșel, a scris el mai întâi, pe rușește, comedia *Revizorul general*. Aș transcrie aci cu plăcere toată acea încântătoare descriere; ca și Gogoli, într'o pornire de dragăstos necaz, aș sfârși și eu zicând: „Dracul să vă ia, câmpiiilor, că mult sunteți frumoase!”⁴ Dar atunci ce s'ar mai alege din descrierea Bărăganului, pe care m'am încercat de a o face eu românește?

Las dar pe Gogoli într'ale sale, că mi-e teamă să nu mă prea dea de rușine...

Dar ce făcui, vai de mine! Am uitat cu totul că este acum admis în radicalele principii de suprem și absolut patriotism român că, de vreme ce muscalii trebuiesc în genere priviți ca inimici și răuvoitori ai naționalității noastre⁵, să ne dispensăm cu totul de a numi, ba chiar să ne și impunem

¹ personaj despre care legenda spune că a fost blestemat să nu moară niciodată și să rătăcească de-a-lungul întregului pământ.

² *Eliad* zice în „*Sburătorul*” său:

„Dar câmpul și argeaua săteanul obosește
Și dup'o cină scurtă și somnul a sosit” (N. A.).

³ N. Gogol — mare scriitor realist rus (1809 — 1852).

⁴ Romanțul *Taras Bulba* este o admirabilă descriere a vieții Cazacilor Zaporoeni care au jucat un așa mare rol în istoria Țărilor Române sub domniile strălucite a lui Matei Basarab în Țara Românească și a lui Vasile Lupu în Moldova (N. A.)

⁵ Aci autorul ironizează manifestările șovine antirussești din presa vremii.

datoria de a desfigura pe autorii lor de câte ori binevoim a-i traduce, a-i imita, sau a-i localiza. Prin aceasta chiar le facem prea multă onoare!

Vous leur faites seigneur,
En les croquant, beaucoup d'honneur!¹

C a p. II

În acest capitol scriitorul își povestește amintirile dela prima vânătoare la care a luat parte. Apoi trece la descrierea vânatului de păsări: ierunci, sturzi, turturele. Et arată cum au fost cântate aceste păsări în opera scriitorilor Marțial, Horațiu și alții.

III

În toate țările ce se bucură de legiuiri înțelepte și prevăzătoare, pe care le și pune în lucrare o sistemă de administrațiune regulată ca ceasornicul, prin toate acele țări, vine un moment al anului când d'odată vânătoarea se închide. Atunci, câteva luni de-a-rândul nu mai auzi nici prin holde, nici prin crânguri, poenetul ierbii de pușcă și șuerătura alicelor; atunci se dă recreațiunii și vacanțe vânatului, iar vânătorilor li se impune pedeapsa popreliei.

La noi până acum nici legea nu prevede nimic, dar nici înalta oblunduire nu simte trebuința de a se amesteca în traiul, mai mult sau mai puțin turburat al lighioanelor sălbătice; ea deocamdată se mulțumește a *regulării* vitele cu patru și mai ales pe cele cu două picioare.

Astfel stând lucrurile în patria ucenicilor tăi, pentru ce, o, tu, dascăle de vânătorie sistematică și rațională, n'ai suplini lipsese legii și nepăsarea cărmuitoarească, dând oarecare povețe în privința timpului când se cuvine ca vânătorul să-și pună pușca și polta în cui și să dea nevinovaților săi adversari un răgaz ce, în curând îi va asigura, tot lui, o mai spornică și mai dăinuitoare izbândă? Spune adevărat! câteva cuvinte asupra acestui punct n'ar fi fost ele oare foarte la locul lor, în *Manualul* tău de vânătorie?

Bag însă de seamă că devin din ce în ce mai exigent și că nu fac alta decât a scoate mereu la mărunte ponoase, cărții tale. Sunt sigur că, de când citești aceste lungi pagini fără șir, ai zis de mii de ori până acum: „Lipsă-mi de asemenea critică, unde se vorbește mai mult de ceeace nu mi-a plăcut sau n'am socotit de trebuință a le spune!”

Știi însă că sunt tot felul de firi pe lume. Când, spre exemplu, dai unui om flămând, un prânz cu care își poate foarte bine potoli foamea, mâncând tot lucruri simple, dar sănătoase și curat găbite, e învederat că nu se cade ca el să ceară mai mult. Dar dacă acel om este lacom din fire și mai ales dacă are gusturi răslălate, el o să se tot plângă că nu i-ai dat mezeliuri și trufandale, prăjituri și zaharicale; o să pretinză că, în loc de carne de vacă ar fi trebuit să-i prezinți dobe de mistreț și kehapuri de căprioară, în loc de pui de găină fripți, prepelițe tăvălite în mălai și bicați prăjiți în mustul lor.

Socotește că tot cam așa fac și eu cu *Manualul* tău, cerând poate prisos acolo unde se află ceea ce este de neapărată trebuință, și, în puterea prieteniei, iartă-mi aceste nazuri de lăcomie literară.

Dă-mi dar voie să mă întorc iar la vorba de mai nainte și să arăt, în câteva cuvinte, cauzele ce trebuie să îndemne pe vânătorul înțelept a curma, pentru un moment, isprăvile sale. Dar de vreme ce tu nu ai voit a spune acele cauze, mie mi-e teamă că eu nu voi putea; de aceea, ca să scăpăm amândoi cu fața curată, hai să facem loc aci între noi, poetului Lucretiu, pentru ca, în versuri turnate ca de bronz, precum erau și legile Romei,

¹ *La Fontaine*: „Les animaux malades de la peste”:
„Păpându-i, le-ai făcut stăpâne multă onoare” (N. A.).

să invoace el, în favoarea naturii aprinsă de dor, pe născătoarea sporniceii ginte romane, pe desmierdătoarea zeilor și a oamenilor, pe antica Vinere ¹, fecunda și neobosită prenoitoare a semințiilor lumesti ².

„Născătoare a ginteii lui Ene³, voluptate a oamenilor și a zeilor, spernică Vinere! tu, care sub stelele lucinde ale cerului, împoporezi marca cea plutitoare și pământul cel roditor, prin tine tot neamul victoritoarelor tea ta și la a ta sosire fug vânturile și norii de pre cer; sub tine pământul împestritat așterne flori drăgălașe; ție-ți zâmbesc valurile mării și cerul înșeninat de tine, lucește de o lumină peste tot împrăștiată. Căci îndată ce primăvara deschide șirul frumoaselor zile și îndată ce suflările înstrunate ale Zefirului reîncep a deștepta puterile fecundării, mai întâi sburătoarele cu inima străpunsă de a ta virtute, vestesc, o, zeilă, a ta venire; apoi turmele îndârjite saltă cu veselie prin pășuni și străbat înnot răpeziile râuri; astfel, aprinsă de frumusețea și de farmecele tale, toată firea însuflețită te urmează cu înfocare pe tine, ori unde tu o mână, se duce. De aceea prin mări și prin munți, prin apele volburtoase, prin locuințele frunzoase ale păsărilor și prin câmpiile înverzite, suflând tuturor în piept o dulce iubire, tu faci ca cu plăcere să se înmulțească în etern generațiunile lumii”.

Așa dar, când sosește primăvara, amice vânătorule, îndură-te și tu, și lasă gingașei Vineri și dulcelor ei desmierdări, întreagă domnia lumii. N'ai avut tu oare timp îndestul ca să răspândești groază și moarte prin crânguri și pe câmpii? Chiar pe această zăpadă ce se topește acum sub adierea încropită a zefirului primăvăratie, n'au fost oare întipărite urme încrucisate ale copoilor, gonind prin pădure iepurele fricos și vulpea vicleană, care, fiecare după firea sa, se silesc a-și minți gonacii și a încurca dăra lor printre tulpinele despuiete? Dar Braica, Grivei și Dudaș, cu botul la pământ, cu urechile blegite, cu coada întinsă, aleargă fără îndurare și cu glasul lor, spaimântă liara prin toate cotiturile ei. Lătrătura lor chelălăită, când mai apropiată, când apoi pierdută prin atmosfera rărită de ger, răsună cu o ciudată monotonie la urechile vânătorului, încremenit pe locu-i de pândă. Nu știi ce coardă misterioasă a inimii sbârnăie la acea sălbatică armonie. Când copiii vestesc apropierea vânatului, nerăbdarea îl face să tresară mai mult decât frigul. Cu ochiul pironit către partea unde s'aude lătratul, ei așteaptă, ispitește, caută, măsoară luciul zăpezii fără de cărare; iar când

¹ *Vinere* — *Venera*, *Venus*, zeita frumuseții.

² *Lucreții*: „*De rerum natura*”, I, v. 1—20.

Aeneadam genetrix, hominum divomque voluptas,
Alma Venus, caeli subter labentia signa
Quae mare navigerum, quae terras frugiferentis
Concelebras, per te quoniam genus omne animantum,
Concipitur visisque exortum lumina solis.
Te, dea, te fugiunt venti, te nubila caeli
Adventumque tuum, tibi suavis daedala tellus
Summittit flores, tibi rident aequora ponti
Placatumque nitet diffuso lumine caelum.
Nam simul ac species patefactast verna licet
Et reserata viget genitabilis aura favoni,
Aëriae primum volucres te, diva, tuumque
Significant initum percussae corda tua vi
Inde ferae pecudes persultant pabula laeta
Et rapidos tranant annis: ita capta lepore
Te sequitur cupide quo quamque inducere pergis.
Denique per maria ac montis fluviosque rapacis
Frondiferasque domos avium camposque virentis
Omnibus incutiens blandum per-pectora amorem
Efficit ut cupide generatim saecula, propagent.

³ *Enea* — căpetenie troiana, fiu al Venerii și al lui Anchize. După dărrâmarea Troei, pleacă în Italia unde întemeiază cetatea Alba-Longa.

d'odată s'arată șoldanul cu urechile ciulite sau vulpea cu coada târiș, ca într'un fulger ia pușca la căutare și trage

Pe când eram ajuns aci cu scrisul, fuscii întrerupt de fetița mea, care venca în fuga mare să-mi aducă o veste ce o înveselise foarte; mergând în curte ca să se joace cu Capișoana, cățeaua, a găsit-o culcată pe un mindir de paie și având împrejurul ei o grămadă de cățeluși, mici cât pumnul și orbi ca sobolii. Erau unsprezece bursucei, care se svârcoleau, chițăind și mierlăind, sub ugerul mamei, unui negri, alții murgi și alții bălțați. A trebuit negreșit ca dintr'o așa de numeroasă prăsilă, să fac și partea engherului. Aci dar, în alegerea cățelilor cu drept de viață, am avut ocaziunea de a pune îndată în aplicare învățăturile și povețele ce se găsesc în cartea ta; am oprit dar cățelii „care aveau cap mai mare, bot mai larg, nări mai deschise, urechi mai subțiri și mai bine croite, piept mai lat, picioare mai lungi, coadă mai groasă la rădăcină și mai subțire la vârf”.

Ţi mărturisesc, amice, că în privința acestei ultime recomandățiuni — cu toată încrederea ce am în cunoștințele-ți și în experiența-ți cinopedice — rămăsei pe gânduri, întrebându-mă ce fel de influență vor fi având grosimea și forma coadei asupra facultăților intelectuale și fizice ale unui câine? Așa dar acest apendice al șirei spinărei are și el o însemnătate etică în natură, și prin urmare filosoful comunist și falansterian Ch. Fourier¹ știa ce spune, când pretindea că omul, spre a fi perfect, ar trebui să aibă la spate o coadă cu un ochi la vârf?

Alții, din contră, au așteptat dela scurtarea coadei, chiar și la animale, efecte estetice pentru acestea. — dovadă caii englezești, cărora li se taie coada pentru frumusețe, ba chiar și efecte moralizatoare pentru omenire; căci, spre ex., Plutarh ne spune că frumosul, răsfățatul și sburdalnicul Alcibiad, floarea efebilor din Atena, tăie într'o zi coada cea mai frumoasă a unui câine minunat pe care-l cumpăraseră cu șaptezeci de mine (vreo 6 500 lei noi), numai pentru ca, dând de vorba concetățenilor săi asupra acestei nevinovate nebunii a lui, să-i oprească de a cărti despre dânsul alte lucruri mai rele².

Apoi mai este încă și o vorbă românească: *Coadă lungă, minte scurtă!* zicătoare nesocolită a poporului, pe care adesea o dă de minciună și femeia cu lungi plete și vulpea cea lung-codată.

Dar dintr'una într'alta, vorbind despre coadă, despre vânători și despre vulpe, îmi adusei aminte o poveste pe care am auzit-o adeseaori, pe când eram copil, spuind-o un bătrân vânător, căruia îi plăcea să glumească cu tovarășii săi.

Dacă cumva vrei să dormi și nu-ți vine de sineși somnul, apoi pune capul pe pernă și ascultă:

A fost odată ca niciodată, — dacă n'ar fi, nu s'ar povesti, — pe când se potevea puricele... și celelalte... și celelalte.

A fost odată un vânător care, de câte ori mergea la vânătoare, avea obicei să ia cu dânsul pe slujitorul său, iar când se întorcea înapoi, povestea cui vrea să-l asculte o mulțime de întâmplări minunate care de când lumea nu trecuse nimănui nici măcar prin vis, și la toate aceste basme, nu lipsea niciodată de a aduce ca martor pe biata slugă, adevărat om al lui Dumnezeu.

Azi așa, mâine așa, până când într'o zi, acesta, sătul de a face mereu de pomană meseria ticăloasă de martor minciinos, își ceru seama dela stăpân și voi cu tot dinadinsul ca să-și ia ziua bună dela el.

¹ Ch. Fourier — filozof francez care preconiza organizarea socială pe baza unor comunități utopice numite „falanstere”.

² Plutarh: „Vita Alcibiadis”. IX. (N. A.).

Stăpânul stării ca să afle pricina acestei neașteptate hotărâri și cu vorbe blânde, îl întrebă:

— Oare nu te mulțumești cu simbria ta și cu traiul ce ai în casă la mine, de vrei să mă lași?

— Să nu păcătuiesc, cucoane, îi răspunse slujitorul; toate sunt bune la domnia-ta, d-zeu să-ți dea tot bine! Dar să-ți spun curat, și să nu-ți fie cu supărare uite, mă mustră cugetul de atâtea dovezi mincinoase ce-mi ceri să dau pe toată ziua, când începi — adică să fie cu iertăciune, — când începi a tăia la palavre vânătorești. E păcat de dumnezeu, cucoane, să mă alundez eu cu totul în focul gheenei și să port eu, săracul de mine, tot ponosul păcatelor cu care domnia-ta îți încreai de bunăvoie sufletul. Lasă-mă mai bine să mă duc cu dumnezeu!

Așa vorbi servitorul și stăpânul se puse pe gânduri; dar fiindcă el cunoștea prețul unei slugi drepte și credincioase, se răs gândi bine și-i răspunse într'astfel:

— Ia ascultă, băiete! Văz că tu ești om cu trica lui dumnezeu. Rămâi la mine și ajută-mă să mă desbăr de părdalnicul meu de nărav. Crede-mă, nici eu n'aș voi să spun ceace nu prea este tocmai adevărul; dar ce să-i faci năravului? Mă ia gura pe dinainte. Așa dar, să facem cum e mai bine; să facem între noi doi o învoială, ca să scap și eu de așa urât cusur, să rămâi și tu împăcat cu sufletul. Când mă voi afla într'o adunare, tu să stai la spatele meu, și când vei auzi că încep a croi câte una mai deochiată, tu să mă tragi de mânica hainei, căci eu îndată voi îndrepta-o după ființa adevărului.

Așa spuseră și așa rămase să fie.

Peste câteva zile, șezând la masă cu alții, vânătorul începu să povestească că la o vânătoare la care fusese de curând i-a ieșit înaintea o vulpe, care avea o coadă, o coadă lungă, lungă de cel puțin cinci stânjeni!!!

Pe când, în focul povestirii, el rostea acestea, cu cea mai deplină încredințare, ca și când lucrul ar fi fost întocmai după cum îl spusese, deodată se simți tras pe dindărăt, de mânica surtucului. Iși aduse aminte de tocmeala cu slujitorul; își luă vorba înapoi și îndreptându-se că, în înfierbințata vânătorii, nu va fi văzut tocmai bine, reduse coada vulpii până la vreo doi stânjeni.

O nouă smânceală de haină, îl făcu s'o mai scurteze cu un stânjen.

La a treia o cionti până la doi coți.

Simțind încă și acuma efectele restrictive ale conștiinței servitorului, se înduplecă a mai reteză din coada vulpei:

— Doi coți întocmai nu va fi fost, zise el asudând, dar pre legea mea că era de un cot și mai bine!

Sluga, care se bucura acum și mulțumea în sine lui dumnezeu, auzind pe stăpânul său cum se lepăda din ce în ce mai mult de ispitele satanei, crezu că e momentul nimerit spre a-l aduce la o deplină pocăință și-l mai trase încă odată de mânica.

Dar răbdarea vânătorului era ajunsă la culme și, întorcându-se deodată infuriat către neîmhânzitul său censor, se răsti la dânsul, strigând în gura mare

— Bine, mișelule! Nu ți-e destul cu atâta? Ce! Vrei să las vulpea bearcă? Dar mai bine să te ia pe tine dracul de o mie de ori, decât să rămâie vulpea mea fără coadă!

Să nu-ți închipuiești amice, că am copiat această istorioară din cartea răposatului Anton Pann, intitulată:

Povestea vorbeii sau culegere de proverburile de prin lume adunate și iarăși la lume date¹;

dar precum am auzit-o dela bătrânul meu vânător, tot cam așa ți-o și povestii.

¹ 3 volume București, 1852—1853 (N. A.).

Morala ei — dacă va căuta cineva o morală într'însa — este, precăt mi se pare, că de vreme ce exercițiile vânătorești au darul de a desvolta într'un chip cu totul excepțional imaginațiunea omencască, nu trebuie să cerem dela vânători o apreluire rece și nepărtinitoare a întâmplărilor și a izbănzilor ce se ating de arta lor favorită. Celor ce sânt Achili și Diomezi¹ pe câmpul de bătaie, se cade să le iertăm a fi și Omeri, când încep a rapsodia pe lira Caliopei².

Si-apoi, în teză generală, făcând partea slăbiciunilor omenești, să nu uităm că năravul din fire nu are lecuire și că cei mai mulți dintre oameni sunt ca lupul, care părul și-l pot lepăda, iar năravul ba.

De aceea, când vine unul și-ți istorisește, bunăoară, că a împușcat dela pândă lupul, pe când i l-au adus copoi gonind; că a înjunghiat cu cuțitul dela brâu și a culcat la pământ pe ursul, care se răpezeise asupra-i, rănit fiind de glonț și infuriat, eu unul nu sunt de părere că trebuie să te frământa așa de tare cu firea și mai ales mi se pare că este cu totul în prisos ca să te cerci a-i dovedi cum că se amăgește și că ceca ce spune nu a fost niciodată și nici se poate a ceva întâmpla. Oare făcând astfel, nu cam pierzi orzul pe găște?

Dar îmi voi zice: „Pentru ce să nu combatem erorile răspândite în public de reaua credință sau de fanfaronada unora? De ce, chiar în materie de vânătorie, să nu hotărîm marginile posibilului? Pentru ce să nu arătăm celor ce voiesc a se serie printre vrednicii cetași ai sfântului Hubert, la ce punct al orizontului vânătoresc sfințește soarele puținței și începe să licurească fofengherul³ îndoelnic al fantasticelor plăsmuiri? La ce mintea și gura să nu fie drepte, tocmai la aceea care, cu ochiul și cu mâna nu pot să dea greș? Pentru ce...?”

La toate aceste întâmpinări judicioase și dictate de cea mai candidă virtute, teamă mi-e că toată breasla veselă și ușoară a vânătorilor, începând dela vătaful Pasache și până la liriachiul Cafea-subțire, îți va răspunde în cor cu o păcălitoră vânătorească, zicându-ți: „Vezi, d'aia n'are ursul coadă!”

Pasă atunci de-i mai învață carte!

Noi însă ceștialaltă care judecăm sănătos, care știm vorbi și cu gravitate, care ne silim a găsi adevărul, binele și frumosul, în orice fapt, să ne vedem de treabă și să urmăm a culege, chiar și din vânătorie, cugetări serioase și impresiuni plăcute, atât pentru minte, cât și pentru inimă.

Dar de vreme ce nu ne prea înțelegem amândoi asupra felului preferit de vânătoare, — tu ținând cu prepelicarul și eu cu căruța Tămădăianului, — haidem, amice, să căutăm împreună, prin largul domeniu al vânătoriei, un câmp pe care ne vom potrivi poate la gusturi.

C a p . IV

În capitolul IV sunt descrise opere de artă inspirate de scene vânătorești. Autorul citează sculptura Diana lui Jean Goujon, tablourile lui A. Dürer și altele. În partea a doua a capitolului el vorbește despre câinii de vânătoare.

¹ Achile și Diomedea — eroi Greci. Achile fiul lui Pelcu și al lui Thetis, rege al Mirmidonilor, a ucis pe Hector și a fost în rândul său ucis de Paris în războiul troian; Diomedea, căpetenie a Grecilor, prieten al lui Achile.

² Caliope — muza poeziei epice și a elocvenței.

³ Dacă cumva nu cunoști această expresiune, mă grăbesc a-ți spune că astfel numesc țărani, în unele locuri lucrătorul dimineții, căruia îi zic și *steaua porcului*. Expresiunea acesă de mine este fără îndoială mai clasică, căci derivă evident din două cuvinte elinești γῶς, *lumină* și φεγγε, *î* grecesc *lucește*. Terminațiunea, dreptul lui dumnezeu, o cam șocătească (N. A.).

Să sărim acum pe nerăsuflăte din literatura cinegetică a anticilor, în sfera artelor vânătoarești, tot la dânsii.

Dacă vreodată, amice, te va ajuta norocul să mergi la Roma, ca român, negreșit te vei duce să vizitezi forul lui Traian și vei admira, în mijlocul acelei piețe, prăbușită sub nivelul cetății moderne, măreața columnă de marmură, care iese din pământ încolăcită cu istoria originelor noastre naționale. Acea imagine încă vie a războaielor dacice, scoase la bun capăt de gloriosul Traian, o vom vedea poate într-o zi, — dacă va voi dumnezeu și guvernul nostru! — turnată în bronz cu tot proeminentul relief al însuflețitelor sculpturi, împărățind pe una din piețele capitalei noastre; așa adăoga chiar că mai la locul său decât oriunde, ca ar fi în fața Academiei¹, la punctul unde s'a așezat deocamdată statua ecuestră a voevodului românesc Mihai Vitcăzur carele, — dacă ar putea vorbi, sârmanul, — ar spune desigur tuturor cât se simte de rușinat, văzându-se expus a juca rolul de căpetenie pe o vastă și erudită scenă, ce pare înadins eroică pentru împărătescul simulacru al dominatorului *Urbis et orbis*².

Dar neavând deocamdată nimic de vânat pe piața S-tului Sava din București³, să ne întoarcem cel puțin cu gândul — la Roma, și aflându-te acolo, tu, ca vânător român, nu uita să te îndreptezi tocmai în fundul Forului

¹ Academia Română în timpul când Odobescu scria această carte, se afla în clădirea Universității. Piața din fața Universității se numea piața Sf. Sava.

² *Urbis et orbis* — Al Romei și al lumii.

³ Pe piață nu! Dar iată să ne abatem, în treacăt, prin sălile de jos ale Academiei, ocupate provizoriu de Muzeul de antichități.

Scenele de vânătoare au fost foarte mult întrebuințate ca subiecte decorative de către sculptorii antichității. Chiar și în muzeul nostru, unde nu ne prea putem lăuda până acum cu multe sculpturi antice, tot însă se văd două scene vânătoarești.

Una e pe un fragment de piatră (0 m. 19 lărgime; 0 m. 24 lărgime), purtând jos inscripțiunea elenă ΑΥΡΗΑΟΣ ΔΙΟΓΕΝΗΣ. Pe această lespede trunchiată se mai văd picioarele unui călăreț cu partea de jos a calului alergând; sub dânsul, râtul și copitele unui mistreț, asupra cărnia se asvârlă un câne cu botul căsecat și cu coada în sus. Săpătura e cam grosolană, dar desemnul e plin de mișcare.

Cealaltă scenă de vânătoare e în adevăr mai dezvoltată dar din neorocire mai puțin distinctă. Ea se află pe un brâu îngust care încinge buza de sus a unui sarcofag, ale cărui laturi externe sunt acoperite cu sculpturi. Acest interesant monument a fost adus de peste Olt (dela Reșca sau dela Celei, după toată probabilitatea), de către răposatul ban Mihalache Ghica și depus în curtea caselor sale, care apoi vânzându-se prefecturei de Ilfov, sarcofagul a servit câțiva ani de-a rândul drept șghiab și iesle pentru caii dorobanților. Sunt însă doi ani de când am isbutit, cu ajutorul prefectului, d. C. Manu și al comitetului permanent, a face să se aducă la muzeu toate pietrele antice care zăceau neîngrijite în acea curte. Printre dânsule e și sarcofagul.

Pe una din laturile sale cele mari sunt patru personaje în picioare, înfășurate în togele lor; fiecare se află sub o oșbită arcadă, formate fiind acestea prin doi pilăstri, la colțuri, și prin trei coloane despărțitoare. Pe cealaltă latură mare, se văd trei genii aripați, fiecare pe câte un oșbit postament; geniul din mijloc sună din cimbale și cealaltii doi dântăuesc, ținând în mâini câte o ciorchină de struguri și câte un mănunchiu de căpătâne de mac. Pe una din laturile mici, alți doi genii, tot aripați și tot pe postamente, cântă, unul din flaut și altul din naiu. Pe latură opusă, iarăși doi genii, dar pe un singur postament, se țin îmbrățișați. Trag ei oare împreună un danț îmbinat? Sau sunt ei chipurile emblematice ale luptei amorului, pe care Elenii le numeau *Eros* și *Anteros*? La colțurile sarcofagului se văd patru Victorii purtând foi de palme și eroane: două mai mici, două mai mari.

Acum să venim și la brăul superior, pe care, jur împrejur, se zărește sub ștersătura rozătoare a timpului, vreo douăzeci și patru animale, vreo trei sau patru bărbați, toți în poze foarte animate, și poate încă și câțiva copaci. Animalele par a fi lei, mistreți, cerbi și tauri sălbatici, atacați cu furie de câni colosali și pândiți sau isbiți de către vânători. La un loc, între altele, se vede la năruit cum un vânător, proptit într'un genunchi, își îndreptează sulita către un taur, carele cu coamele plecate, se răpede asupra-i. Oare nu vom fi având aici reprezentarea uneia din acele scene vânătoarești, care negreșit se petreceau adesea prin pădurile Daciei, între colonii romani și bourii uriași (*bos urus*) ce au lăsat și până azi creștetul lor fioros pe stema Daciei răsăritene? (N. A.).

roman, la stânga de Coliseu¹, în capul stradei San-Gregorio, acolo unde se înalță încă și astăzi un antic și falnic arc de triumf numit al lui Constantin cel Mare.

Istoria acestui monument nu prea face onoare primului împărat creștin, căci — ca să vorbim curat — areul nu este câtuși de puțin al lui; nu este nici măcar dăruit, ci este tocmăit de furat.

Cum? ce va să zică: un arc de triumf furat? Atâta namilă de marmură, cu o boltă mare căseată la mijloc și cu alte două arcade mai mici în lături, cu opt colonne de *gialo antico*, cu opt statue de marmură tragiană viorie, cu înbreite frize, cu timpane și cu medalioane sculptate, atâta clădire de patru ori cel puțin cât turnul Colței, cum oare să o faci zapt² cineva, fie măcar acela și un borlaș încoronat?

Deși îmi vine foarte cu greu să aduc necuviincioasă pâra împotriva sfântului împărat și patron al Bucureștilor, dar, am mai spus-o și într'alt loc, eu țin întotdeauna cu Traian și nu pot să las ca să i se ia ce este al lui.

Apoi toată lumea știe că, pe când marele Ulpie biruia pe Germani, pe Daci și pe Parți, pe când el umplea întinsul său imperiu de edificii somptuoase și de lucrări de artă folositoare, senatul și poporul Romei se întreceau care de care să serbeze cu mai multă pompă binefacerile și triumfurile gloriosului împărat. Ii decretară dar, tot felul de clădiri comemorative, la care lucra ilustrul arhitect și sculptor grec Apolodor.

Atunci se înălțară în Roma, forul lui Traian cu toate edificiile decorative din prejurii: portice, bibliotecă, templu; atunci bazilica Ulpiană cu cinci rânduri de stâlpi de granit; atunci columna războaielor dacice cu sta'ua învingătorului de-a-upra, atunci în fine, la capul căii Apiane³, pe care el o restaurase, un arc de triumf pe care însă nu-l putură sfârși, pre cât încă lu marele împărat cu zile⁴.

Urmașii lui, geloși de a sa mărire, mai mult se gândiră a-și face lor și monumente, decât a consacra pe cele ce aminteau poporului neasemuita glorie și dreptate a creștinului Traian. După ce trecură însă două sute de ani la mijloc, se găsi împăratul Constantin, carele, de când îi venise gustul de a-și face din Bizanț o nouă capitală, se deprinsese strașnic a despuia fără rușine capetele de operă ale lumii, ca să-și împodobească cu ele Constantinopolea sa.

El văzu areul lui Traian stând fără căpătâi, în răspântia căilor Sacră și Triumfală; la bază îi lipseau cu totul ornamente și pe frontispiciu n'avea nici o inscripțiune volivă. — „Stăi! — zise el, — tot n'are areul acesta stăpân; aidi să-l fac al meu!“ Și puse îndată de-i ciopli pentru pedestaluri, niște grosolane figuri de victorii pocite; iar pe ambele fețe ale aticului așternu lungi dedicațiuni, în care spunea cum el a scăpat lumea de tiranul Maxenție, cum a liberat Cetatea, *Liberatori Urbis*, și a întemeiat pacea, *Fundatori puietis*.

Astfel areul lui Traian se pomeni într'o zi că a devenit areul lui Constantin.

Dar ce folos? În zadar inscripțiunile laudă pe noul triumfător, sculpturile din căpătâiele aticului și cele dela timpanele arcului ne amintesc izbânzile lui Traian în contra Dacilor și Parților; statuele așezate pe intabulamentele columnelor sunt ale regilor barbari, robiți de Traian; în fine cele

¹ *Coliseum* — amfiteatru roman clădit în timpul împăraților Vespasian, Flavius și Titus. În Coliseum încăpeau peste 80.000 spectatori.

² *zapt* — confiscare, sechestru.

³ *Via Apia* — drum în Italia, care lega Roma de Brindisi.

⁴ *L. Rossini*: Gli archi trionfali, onorarii e fenebri degli antichi Romani (Roma, 1836). *L. Canina*: Gli edifizii di Roma antica (Roma, 1851). *Dr. H. Francke*: Zur Geschichte Trajan's und seiner Zeitgenossen. (Leipzig, 1840). — *Dioni Cassi*: Histor. roman. LXVIII. (N. A.).

opt. medalioane sculpturale care, alăturate câte două, împlinesc golurile dintre colonne, d'asupra arcadelor laterale, ne atestă și ele pietatea și iubirea de vânătoare ale învingătorului Daciei.

Patru din acele mari medalioane reprezintă sacrificii făcute de împărat pe altarele zeilor mitologici; alte patru sunt scene vânătoarești.

Pe unul din acestea, Traian, în tunică scurtă, cu tibiale¹ sau poturi² vânătoarești pe pulpe și cu toga pe umeri, iese cu alți doi soți de sub un portic, ținând calul de frâu; alături e un mândru june cu blamida asvârlită pe spate, purtând de sgardă un frumos ogar. Câte-și patru țin în mână lănci înalte cu ascuțiș romboidal la vârf, de cele ce se numeau *contus*. Totul arată că ei se gătesc să plece la vânătoare.

Pe al doilea, împăratul, în goana calului său, cu capul gol, cu mantia fâlfâindă, cu o spadă lungă și îngustă rădicată în sus, urmărește pe un urs, carele fugând își întoarce capul spre dânsul. Doi tovarăși, asemenea călări și fugind cu spadele plecate pe sub crăcile unui copaciu, însoțesc pe Traian.

În al treilea medalion, aceleași trei persoane călări — împăratul în frunte — străbat în fuga mare un tărâm stufos și mlăștinos, amenințând cu darde scurte, *venabula*, un mistrel gata a se preda.

În cel d'al patrulea, vânătoarea e terminată. Marele Traian, încununat cu o aureolă circulară sau nimf, ca icoanele sfinților noștri, stă în picioare sub umbră de copaci, și dă ordine altor trei bărbați, toți cu sulite în mână, din care unul, mai în lături, ține de frâu un cal; un servitor, în partea opusă, poprește în loc un alt cal. Dinaintea împăratului e un leu mare, lungit mort la pământ.

Cu fiecare din aceste scene vânătoarești se află împărechiată câte o scenă religioasă, în care împăratul aduce rugăciuni și ofrande zeilor: când e să plece la vânătoare, el invocă pe ocrotitorul familiei sale, pe Ercul rusticul, al Lațiului; purtător de baltaș, acoperit cu piele de leu când merge să vâneze ursul, el își oțelește vârful lancei în focul de pe altarul lui Apolon, lung-săgetătorul, *okevolos*: după ce a ucis mistrețul, el îi înfige căpătâna în copaciul sacru care umbrește statua Dianei vânătoarețe; și în fine, după ce a biruit pe leu, el îi depune vârtoasa coamă la picioarele belicosului zeu Marte.

În niciun period al ei, sculptura antică n'a fost poate mai în stare de a înfățișa cu un caracter mai energic și mai adevărat, asemenea scene, în care sălbăticia și gravitatea subiectelor reclamă oarecare asprime în mânuirea daltei. Vigoare în loc de grație, demnitate în loc de frumusețe, strictă exactitate la reproducerea naturii omenesti în loc de forme estetice ideale, iată calitățile ce caracteriză stilul sculpturii din timpul lui Traian. Aceste calități le-au avut mai mult decât oricare alții, artiștii aceia care au săpat marmurele columnei dacice, precum și basoreliefurile arcului triumfal. Producțiunile lor constituiesc ceea ce s'ar putea numi *sculptura istorică*, căci sunt interpretațiuni credincioase și perfecte ale faptelor ce le reprezintă și fiindcă, în cazul de față, faptele au fost mărețe, operele de artă au știut și ele să păstreze un aspect cu totul impunător.

Este lucru cunoscut că cei vechi n'au nimerit sau n'au voit să înfățișeze animalele sub formele lor reale; de aceea să nu cătăm prea de aproape la fiarele din medalioanele arcului; dar vânătorii, dar Traian mai ales, în pozele, în mișcărilor, în expresiunea, în musculatura lor, sunt adevărați eroi la vânătoare, precum în realitate erau eroi și pe câmpul de bătălie.

În aceste prețioase rămășițe ale artei romane din periodul eroic al imperiului, avem totdeauna înaintea ochilor, imaginea clară și vie a acelei vânători pe care singură o permitea Platon cetățenilor republicii sale, „vână-

¹ tibiale — îmbrăcăminte romană care acoperă fluerul piciorului.

² poturi — un fel de pantaloni largi.

toarea cea perfectă — după cum zice filosoful — care se face în contra patrupedelor, cu cai, cu câni și cu însăși puterea trupului, în care fiara, învinsă prin alergături, prin răni, prin loviri, cade sub propria mână a vânătorului, vânătoarea care singură aprinde în om zeceul dar al bărbăției ¹.

Dar trecurându-ne încetinel prin tot felul de cotituri fără pericol, iată-ne ajunși pe tărâmurile aprige ale vânătoarei celei mari, în care goana fiarelor devine uneori o luptă crâncenă și în care omul adesea trebuie să dea însuși piept în fața primejdiei.

La asemenea cazuri, propelicarul tău, amice, nu are ce-ți face, și chiar — după cum tu prelinzi — nici cuțitul dela brâu nu te prea poate ajuta. Cât despre căruța mea, doară numai luând-o mârțoagele la fugă, poate că m'ar scăpa, (Doamne ferește!) de așa năpaste!

Cu toate acestea, șezând acuma colea, fără griji; răsturnat în jețul meu, privind liniștit pe fereastră cum mugurul liliacului se despice și înverzește sub aburoasele sărutări ale soarelui de Aprilie, și ascultând cu o dulce răpire, cum vrăbiile limbute ciripesc și cum brotăcclul cântă vesel înturnarea zilelor calde, te încredințez că mi-ar place să străbat — fără totuși de a mă mișca din loc — și codrii umbroși, alergând cu gândul în goana corbilor, și piscurile de stâncă, după urmele ideale ale caprei negre, și vizuinele de prin munti, în prepusa dibuire a urșilor, și luncile cu răchită, după umbra dărei de mistreț, ba chiar și pustiile nășipoase, pe unde mi s'ar năluci vânători croice de tigri înfricoșaji și de lei fioroși!

Dar fiindcă până acum, nici prin vis piciorul nu mi-a călcat prin asemenea prăpăstioase locuri, și fiindcă însumi — o mărturisesc cu umilință — n'am fost niciodată la acea aspră școală în care după spusa anticului dascăl de vânătoare ², „celătenii învață a fi meșteri în războaie și în toate cele unde trebuie omului să știe a cugeta, a vorbi și a lucra bine“, de aceea, zic, nu mă voi încumeta a spune ceace aveca n'am văzut cu ochii, ci legănat în răsflățările poeziei și ale frumoaselor arte, voi cerceta numai cum alții, mai pricepuți, au cugetat, au vorbit și au lucrat, descriind și reprezentând episoade caracteristice din viața plină de neastâmpăr a vânătoarei celei mari.

Dar în ce parte să ne întoarcem mai întâi privirile? Pe cine să întrebăm a ne spune în ce timp, în ce loc a fost vânătoarea mai prețuită, mai măreață, mai trebuincioasă mai desfătătoare?

Căta-vom a descoperi, prin negura timpilor preistorici, pe sălbaticii primitivi ai pământului, cutrierând colosalele vegetațiuni antediluviane și luptându-se cu fiare uriașe, ale căror seminții s'au stins acum de mult de pe fața lumii? — Tu ai spus, la începutul cărții tale, că vânătoarea este o aplecare firească a omului, veche ca și dânsul; eu voi adaoge, tot spre lauda vânătoriei, că acest instinct a înlesnit chiar omului primele sale inspirațiuni artistice și aceasta ne-o dovedesc cu prisos figurile de elefanți-mamuti cu coame stufoase, cele de reni cu late coarne răschirate, de urși ai speluncelor și de alte animale dispărute, ce s'au găsit pe unelte de corn, pe arme de os și pe plăci străvechi, care în timpii perioadei glaciare a Europei se adăposteau în peșterile dela Madeleine, dela Augerie, dela Massat și din alte stațiuni cufundate azi sub tărîmul Perigordului, al Gasconiei și al multor provincii din Franța meridională ³.

¹ *Platonis „Leges, VII 824“*

² *Xenophontis „De venatione,“ I.*

³ Despre descoperirile de asemenea natură ale d-lor *Lartet, Christy, de Vibray, Garrigou* și alții vorbesc toate publicațiunile care se ocupă de timpii preistorici, așa de mult studiate în anii din urmă. În anul acesta chiar, pentru prima oară, s'au descoperit oase de reni sculptate cu figure de acelaș animal, și într'o peșteră din Elveția, la Thaignen. Cine știe dacă și peșterile munților noștri nu ne păstrează destăinuri de felul acs'at? (N. A.).

Urma-vom cu ochii cetele nesocotite de arcași și de lănceri, căndurile nenumărate de sburătoare, turmele nesfârșite de animale ce stau puse la șirag printre ieroglifele templelor egiptene sau pe pârreții de piatră văroasă ai palatelor ruinate din Niniva și din Babilon? — Ca să vâneze lei și tigri, girafe și gazele, ba chiar iepuri și cocori, faraonii Egiptului, despoții Asiriei și tiranii Perși rădicau în picioare ordii și popoare întregi; iar după terminarea acelor năprasnice măceluri, legiuni de zugravi și de pietrari erau osândiți ca să așterne pe ziduri, pentru încremenirea viitorimii, toate acele nemărginite epopee vânătoarești, care prin nemilostiva lor monotonică, sperie și obosesc azi ochii călătorului minunat¹.

Asculta-vom, de pe râpele înverzite ale lacului Celor-patru cantoane, voiosul și semețul cântec al plăieșului elvețian, cadențat de muza lui Schiller, amanta libertății? Fiul lui Guilom Tell îl intonă cu glas puternic și echo îl repetă din sânul munților înimați în Uri, în Schwytz și în Unterwalden.

Mit dem Pfeil, dem Bogen,
Durch Gebirg und Thal,
Kommt der Schütz gezogen
Früh, im Morgenstrahl.

Wie im Reich der Lüfte
König ist der Weib —
Durch Gebirg' und Klüfte
Herrscht der Schütze frei.

Ihm gehört das Weite;
Was sein Pfeil erreicht,
Das ist seine Beute
Was da krecht und flucht²

Aici mă aflu din nou în mare primejdie ca să asvârli din mână foaia pe care, cu mai multă sau mai puțină răbdare, tu te silești a mă citi. Cum! am cutezat a-ți pune sub ochi chiar și versuri nemțești? Oare putea-vei să mă ierți?...

Dă-ți osteneala, rogu-te, a căta în josul paginei, traducerea schiopătândă a acestor frumoase strofe, în care clocotesc cele mai nobile simțiminte ce iubirea de vânătoare poate aprinde în inima unui om, și sper că tu, vânător, te vei împăca îndată cu poetul, dacă nu și cu limba lui.

În acea limbă însă este scrisă cea mai expresivă poemă a vieții vânătoarești, eroica dramă a lui Guilom Tell, în care răsuflă peste tot, aerul liber și curat al pădurilor alpestre și iubirea necumpătată de patrie a cetățenilor liberi Elveții. O țară întreagă scăpată din robie numai prin inima vitează și prin săgeata dibaci-mânăată ale unui vânător, iată de sigur cea mai falnică izbândă cu care se poate mândri vânătorul. Poetul s'a pătruns de acea mândrie de vânător și auzi-l cu câtă dragoste vorbește el chiar și de înțelepciunea

¹ Wilkison. *Private life manners and customs of the ancient Egypt* — Laynard: *Niniveh and Babylon* (N. A.).

² Schiller, *Wilhelm Tell*. Act. III, Scena I;

Cu săgeata, cu arcu,
Prin munți și prin văi,
Vânătorul calcă întins
De timpuriu, la raza dimineții.

Precum în împărăția vânturilor
Domn este vulturul, —
Prin munți și prăpăstii
Domnește liber vânătorul.

Al lui este spațiul;
Tot ce atinge a sa săgeată
Este prada lui,
Tot ce se târâște și zboară.

(N. A.)

caprei-negre; care, când merge cu cârdul să pască la înfărcători pune streață la pândă, ca să tragă cu urechia și să fluere când se apropie vânătorul ¹.

Tot despre acea sprintenă și sficioasă fiică a stâncelor a zis și poetul latin, în versuri mai vii și mai colorate decât cel mai nimerit tabel:

Pendentem summa capream de rupe videbis;
Casuram speres; despicit illa canes ²

Iată cum știe poetul să ne facă a simți chiar și decepțiunea vânătorului. Ajuns pe culmile alpestre,

Pe stânci de scuți de ghiață, troiene de zăpezi
Pe care o suflare le-aruncă răpezi jos.

el se oprește, se uită în dreapta și în stânga, cătând să zărească amăgitoarea pradă care i-a pierit din ochi, și apoi întăritat, obosit de zadarnica-i osteneală, el strigă în limba lui Byron ³, ba stăi! mai bine să-l facem să vorbească românește, în versuri pe care însuși autorul le va fi și uitat că le-a scris odinioară, în depărtatele-i *Ceasuri de mulțumire*:

Așa; și'n aste locuri căprița a sărit.
Picioarul ei cel ager m'a încurcat de tot:
Câștigul meu de astăzi abia de va plăti
Primejdioasa-mi muncă..... ⁴

Altădată însă vânătorul, mai norocos în goana sa, își cântă cu veselie izbânda, și, în inima-i mulțumită, dorul iubitei sale vine de se amestecă cu plăcerile vânătoriei. Atunci poetul, — acela carele în secolul nostru, a știut mai bine decât oricare să improspăteze cu o nouă dulceață și cu un mai viu profum, limba îmbătrânită a lui Ronsard ⁵ — Alfred de Musset ⁶ a pus în gura plăiașului un cântec vesel, în care bucuria triumfului la vânătoare se îngână cu dulci amintiri de amor:

Chasseur, hardi chasseur que vois-tu dans l'espace?
Mes chiens grattent la terre et cherchent une trace.
Debout, mes cavaliers! C'est le pied du chamois.
Le chamois s'est levé! — Que ma maîtresse est belle!
Le chamois tremble et fuit! Que Dieu veuille sur elle!
Le chamois romp la meute et s'enfuit dans le bois.
Je voudrais par la main tenir ma belle amie.
La meute et le chamois traversent la prairie.

¹ Schiller, „Wilhelm Tell“ Act. I, Scena I:

„Das Tier hat auch Vernunft;
Das wissen wir, die wir die Gemsen jagen
Die Stellen klug, wo sie zur Weide gehn
'ne Vorhut aus, die spitzt das Ohr und warnet
Mit heller Pfeife, wenn der Jäger naht“.

(N. A.).

² Martialis, „Epigrame. XIII, 98:

Vei vedea capra neagră atârnată do vârful unei râpe;
Speri că va cădea; dar ea eată cu dispreț la câni“.

³ Lord George Gordon Byron — poet romantic englez din sec. XIX (1788—1824).

⁴ C. A. Rosetti, „Ceasuri de mulțumire“ (București 1843), traduce astfel aceste versuri din Manfredul lui Lord Byron. Act. I, scena II:

Ye toppling crags of ice!
Ye avalanches, whom a breath draws down
.....
..... Even so
This way the chamois leapt: her nimble feet
Have baffled me; my to-day will scarce
Repay my break-neck travail.

(N. A.).

⁵ Pierre Ronsard: poet francez (1524 — 1585).

⁶ Alfred de Musset: poet și dramaturg francez (1810—1857).

Hallali, compagnons, la victoire est à nous! —
Que ma maîtresse est belle et que ses yeux sont doux¹.

Cântă și chiuiește vesel vânătorul, căci izbânda este a lui! A prins capra în pădure; și în vale, iubita-i cu ochi dulci îl așteaptă ca să-l strângă de mână. Sufletu-i acum înnoată de bucurie. Au trecut, s'au șters zilele de dor, pe când el rătăcea prin luncă suspinând doina vânătoarească:

Lunca țipă, lunca sbiară
Pentru'un pui de căprioară.
Vai de biata inimioară;
Ca și lunca geme, sbiară
Pentru' o puică bălăioară. —

Frunza crește, frunza cade,
Căprioara n'o mai roade.
Vai de mine ce m'oi face?
Doru 'n sufletul meu zace
Ș'inimioara-mi nu mai tacel

Inimă, fii răbdătoare
Ca pământul sub picioare,
Pân' ce puica bălăioară
S'o întoarce 'n luncă iară,
Cu cel pui de căprioară!².

Puica s'a întors în luncă; ea a înfrânt și a zdrobit inima poetului mai rău decât crudul vânător când stășia fără milă sânul căprioarei și atunci, tot dânsul, tot de Musset, mlădiindu-și lira pe un ton mai duos, adu-ți aminte, amice, cum, în câteva versuri răpezi și armonioase, adevărate mărgăritare picate din acel corn de poctice îmbelșugări ce i-l revarsă suava lui muză într'o frumoasă noapte de Mai, cum știe, zic, a schița în treacă o întreagă elegie vânătoarească:

Suivrons nous le chasseur sur les monts escarpés?
La biche le regarde; elle pleure, elle supplie,
Sa bruyère l'attend; ses faons sont nouveau-nés;
Il se baisse, il l'égorge, il jette à la curée
Sur les chiens en sucur son coeur encore vivant³.

Sărind cu ciuta și cu capra, din pisc în pisc și din stâncă'n stâncă, cine ne oprește acum de a ne strămuta până și în munții noștri?

Aci ne așteaptă *Vânătorul Carpaților* pe care s'a cercat a-l cânta într'o lungă baladă descriptivă un muntean român, un Câmpulungean carele fără îndoială a gustat plăcerile și ostenelele vânătoarei de munți și a resimțit

¹ Alfred de Musset. „*La coupe et les lèvres*“ Act. II. Scena II:
„Vânătorule, semete vânătorule, ce zărești tu oare în spațiu?
Câinii mei răcăie țărâna și caută o urmă.
Săriți voinici! E copita caprei-negre.
Capra-neagră s'a sculat! Frumoasă mai este iubita mea!
Capra-neagră tremură și fuge! — Dumnezeu să mi-o păzească! —
Capra-neagră întoarce haita și fuge în pădure. —
Aș vrea să țiu de mână pe draga mea iubită. —
Haita și capra-neagră trec peste pășune:
Hura! tovarăși izbânda este a noastră! —
Mult mi-e frumoasă iubita și dulci îi mai sunt ochii!“

² *Poezii populare ale Românilor*, adunate și întocmite de Vasile Alecsandri. București, 1865, pag. 225. (N. A.).

³ Alfred de Musset. „*La nuit de Mai*“:

„Urma-vom vânătorul pe munți răpoși?
Ciuta îl privește, ea plânge și se roagă,
Culeșu-i de buruienii o așteaptă, lezii îi sunt de curând născuți.
El se pleacă, o înjunghie și arunca în pradă
Câinilor asudați inima i încă vie“.

(N. A.).

în sufletul său toate învietoarele fremete ale vieții de plăiaș. Dacă natura l-ar fi înzestrat cu darul de a spune precum simte, d-l N. Rucărcanu ar fi făcut desigur un cap d'operă nemuritor. Dar știi că Românul are o vorbă care cam zice că acolo unde nu este puțința, la ce-i e bună voința?

Cu toate acestea, în balada *Vânătorul Carpaților* sunt imagini care se văd a fi fotografiate de pe natură. Păcat că au aspectul tern al fotografiei și nu coloritul viu al vieții! Sunt și expresiuni neoașe-românești de o origii nalitate prețioasă, care ar luei ca nestimate într'o frumoasă salbă de versur-armonioase.

Subiectul baladei este fără îndoială conceput cu o bogată și adesea fericită varietate, căreia din nenorocire cititorul se vede silit a-i aduce mereu jalca; căci pe tot minutul el simte în sine mincea învrăjbindu-se cu urechea. Eu unul mărturisese că, pătruns fiind de mărețele dorințe ale poetului, am încercat un fel de simțimânt dureros, văzând cât de puțin limba și versul au venit în ajutorul puternicei sale închipuiri, al nobilelor sale aspirațiuni. De ce nu poate omul toate câte le dorește? Dar, vai! sunt puțini, foarte puțini aceia:

Non omnia possumus omnes...!

O chemare către vânători, la revărsatul zilei, deschide șirul neregulate-lor și capricioaselor strofe, scrise în versuri albe:

Ușor ca însuși cerbul pășește vânătorul
Pe coama cărărată piciorului de munte.
În poalele-i se 'ntinde câmpia strălucindă
De mii de briliante ce vează aurora
Pe geana-i rourată, pe verzile ei bucle.

El trece pe muscelele însmălțate cu flori suave; apoi pășește tăcut pe sub holta întunecată a fagilor și a frasinilor, unde murmură izvorul și unde cântă mierla, grangurul și sturzul. Deodată însă vânătorii se opresc:

„Atârnați, feciori, merindea
Sus pe ramure de arbori!
Iacă urma căprioarei
Proaspătă, de astă noapte;
E culcată'n fața coastei
Sau în higiul² dintre plaiuri, —
Bătăiași, pe fuga 'ndată!
Vântul bate de minune!
Luați bătaia sus din piscuri;
Veniți trâmbă cam spre vale.
Drept la fagii cei înnați;
Acolo ne ținem noi
De veți auzi copoii
Peste voi trecând în dosuri.
Să tăceți, să nu dați gură,
Căci se 'ntore cu ea 'ndată:
Știi că trage tot în jos,
Și atunci să înțești!
Iute la pândă la țitori!
Cuprindeți bine din muche 'n vale!
Și curmătura să nu ramăie!
Și treceți unul peste părau!

Bătaia acum începe și iacăși încetează.
Abia s'aud copoii pe vărfuri depărtate;
Dar trec, se lasă 'n scapăt, și pare că vânatul
Cu câinii împreuna s'au dus pe altă lume.
Tăcut acum e totul; munteanul nici nu mișca;

¹ Virgiliu: „*Elog*” VIII, v. 63. „Nu toți putem toate”. (N. A.).

² „Pădure jună și foarte deasă” (N. Rucărcanu). (N. A.).

In muta-i aşteptare se uită l'a sa umbră
 Din ce în ce crescându, şi timpul el măsoară.
 Şi iar s'aud copoii, Ca fulgerul de iute
 Sosesc din multe 'n vale, din vale iar în multe.
 Bătaia reîncepe; mereu se înteleşte:
 Chefnitul¹ e aproape; cât colo frunza sună,
 Ş'aci e'o detunare, tot sgomotu 'ncetează,
 Din fundul văii adânce, e'un pas mai rar, dar sigur.
 Cu deasa-i respiraare se vede vânătorul
 Măreţ, alegru, sprinten ce-aduce pe-ai săi umeri
 Pe svelta căprioară şi pe pământ o 'ntinde.

După aceste versuri, care pe lângă orice alte merite, au mai ales pe acela de a se prezenta adesea sub forma limbajului vânătoresc al muntenilor noştri; după aceste versuri vine descrierea orelor de repaos: focul de brazi strălucind noaptea prin pădure, ghicitorile şi iresurile rostite până să se gătească cina, în sfârşit somnul ce vine, când încep ochii „a vedea cam sus găina”.

Când apoi răsare din nou soarele, vânătoarea reîncepe.

Alte două strofe, dispuse într'aceiaşi chip, împlinesc partea curat vânătoarească şi negreşit cea mai interesantă a baladei.

Le vom mai transcrie numai pe cele, însoţite cu notele lor filologice şi patriotice, căci urmarea, până la sfârşit ne înstrăinează cu totul de vieaşa vânătorilor. Pierzându-se, când în zadarnice doruri după timpii patriarhali şi eroici ai domniilor străbune, când în amarnice mâinii în contra influenţelor străine ce răsbat în ţară prin *căi ferate* şi prin *batéle cu vapor*, balada ne face să simţim atunci, în mod obositor, toate neputinţele muzei câmpulungene. Abia dacă într'acel haos de idei străine subiectului şi de versuri anevoioase, ne mai deşteaptă câţva descrierea furtunii care

Răzbubue p'în brazii ce şuieră ca şerpui.

sau dacă ne mai învie amintirea mândruţelor cărora vânătorul le destină câte o „cetină frumoasă de brad verde, neuscat”, drept semn

că vânătorul
 E ca bradul neschimbat...²

Să ne întoarcem dar curând şi cu plăcere către dânsul.

Curioasă idee a avut d-l Rucăreanu de a încurca pe bietul *Vânător al Carpaţilor* prin *Eisenbahn-ul* lui Strussberg şi prin *Kaiserlich-Königlich-privilegiert-ul Dampf-schiff*. Ia mai bine să-l rugăm a ne fi domnia lui încă odată călăuză spre a ne duce prin *aninătorile*, prin *iudele*, prin *înjurăturile* şi prin *colţanii* unde se iveşte, sfiel sau îngrozitor, vânatul dela munte.

Vânătorul se opreşte:
 „Jos, copii, pe brânci cu toţii!
 Auzirăţi şueratul
 Caprei-negre printre stânci?
 Ne-au ulmat dar sunt aicea
 Drept l'aninători vă duceţi,
 Si vedeţi de le luaţi vântul
 Ca nici una să ne scape!

¹ „Lătratul copoiiului când este pe urma vânatului. Când vânatul, adică ursul, mistreţul sau lupul vulnerat stă pe loc ca să facă rezistenţă, atunci numai copoiiul latră, şi aceasta în limbajul vânătoriei, se zice: *bat căni*. Tot astfel latră copoiiul şi tot astfel se zice când el a închis capra-neagră în colţ sau aninătoare” (N. Rucăreanu).

² „Acest ultim pasaj l-am crezut necesar aici pentru două cuvinte: întâi ca să completez forma poeziei mele atât de variabilă şi al doilea ca să dau o mică desmărire acelor autori sau *filozofi* români, cari au zis că „vânătorul nu poate ama” (N. Rucăreanu). (N. A.)

Iar în iudele¹ din faţă
 Se ţin cerbii, slau şi urşii.
 Daţi la câni îndată drumul!
 Fuga sus la 'nfurcitură:
 Alergaţi la creeri² unul
 Unde este 'ncornoratul
 Unde trage, ştiţi, deseulul³;
 Dar vedeţi, coprindeţi bine
 S'armele vă primeniţi!
 Neamul⁴ bale... a 'nehis capra
 În colţanul cel din vale;
 Eu alerg pe fug'acolo;
 Fiţi deştepti la Ńitori!"

În iuzi gonese copoi, spre vârf ei se 'ndreplează,
 Din ce în ce chefnitul mai mult se întesteşte.
 Un trăsnet se aude; un altul îl urmează
 Şi tot mai se repetă. Apoi un răcnet mare
 Cutremură pădurea şi sgudue şi munţii,
 Iar câinii bat într'una, ş'un sgomot formidabil
 Din ce în ce tot creşte, şi detunări teribile
 Din țeve fulminante, răsună în ecouri
 Din stâncă până 'n stâncă, din vale până 'ntr'alta;
 Se pierd în depărtare — Se face apoi tăcere
 Şi nu se mai aude decât murmura surdă
 A râului din vale, decât zvolândul şuier
 Al brazilor, ce trece, se pierde peste goluri,
 Dar ne'neclat revine ca undele de mare.
 O pauză... şi iată pe budur⁵ vânătorul
 Descinde 'ncins cu capra; iar alţii ajung acolo
 Cu cerbul şi cu ursul şi cu colţat mistreţul
 E mare bucurie şi mândru vânătorul⁶.

Negreşit că tabelul ce s'a prezentat la ochii scriitorului a fost măreţ; inima-i a bălut cu tărie la acele splendide privelişti, la acel sgomot formidabil, urmat de tăcerea, prin care se auzea numai surda murmură a râului din vale şi şuierul brazilor clătiţi ca undele mării! Păcat însă că muzele geloase nu s'au îndurat a-i încorda lira pe un ton mai melodios!

¹ O grămadire de arbori răslumaţi a cărei numire derivă dela un vânt foarte furios ce bate mai în acelaşi timp din mai multe părţi şi pe care vânătorii munteni l-au numit *Iudă*, pentru că, ducând mirosul depe tot locul dela om la vânat, acesta îl urmă, luge şi se depărtează, astfel că toată osteneala vânătorului rămâne în van. Cuvântul dar este simplu şi natural; acest vânt trădând pe vânător, a meritat foarte bine numirea de *Iudă* sau *trădător*. — Sublim rezultat al religiei ortodoxe în țările române. Țaranul cel mai simplu, fără carte, fără instrucție, fără educație, necunoscând decât necesitățile și nevoile sale, știe prin limba părinților săi ce a auzit și înțeles pe toată ziua în biserică, singura lui școală; știe zic, că Iuda a vândut pe fiul lui Dumnezeu, mântuitorul lumii. O doamnă! dacă acei bărbați ce ne-au format această limbă, sancționând-o mai întâi prin biserica noastră, sunt în imperiul tău, între sântii tăi, primește tu aceasta lacrimă de recunoștință, ce pică pe aceste rânduri și o transmite lor prin angeli tăi: Fa doamne, ca în secolii secolelor să zicem: *doamne jū cu noi!* și nu *domine, esto nobiscum!* Fă doamne, ca în toată dimineața, și nu *demanctia*, să laudam numele tău! Ține-Ńe doamne, țari în credința și nu *credentia* ta! Atunci providența ta ne va mântui". (N. Rucăreanu). (N. A.)

² Pădurea cea mai înălțată spre vârful muntelui, de unde apoi se încete golul culminant. (N. Rucăreanu). (N. A.)

³ „Ursul”. (N. Rucăreanu). (N. A.)

⁴ „Nume ce se dă mai adesea de țărani căinilor de vânat. Fac această explicație ca să nu se confunde cu un alt neam ce vom întâlni mai încolo”. (N. Rucăreanu). (N. A.)

⁵ „Un fel de stâncă mare și cu oarecare vegetație neregulată unde capra neagră se ține mai ales”. (N. Rucăreanu). (N. A.)

⁶ N. Rucăreanu. Modeste încercări poetice originale și traducțiuni. București, 1873, pag. 56—70 — Titlu ce d-l R. a dat cărții sale este de natură a desarma critica; dar noi aci punându-l alături cu corifeii ai literaturii, ne-am simțit siliți a-i eroi un loeșor de care nici cunoscuta d-sale modestie să nu se inspăimânte, nici ilustra companie în care se află, sa nu se poata scandaliza. (N. A.)

Aș vrea pe când mi se desfășoară dinaintea minții uimite priveliști așa de răpitoare, ca să aud, ca prin vis, o muzică plină de farmec, bunăoară ca cea din opera *Guilom Tell* a lui Rossini, și mai ales ca acel minunat cor de vânători care, după ce a trâmbițat pe un ritm vioi și aplegura fanfarele de chemare, se pierde apoi cu vuiet armonios, prin tainica rezonanță a codrilor de brazil!

C a p . VI—IX inclusiv

În aceste capitole Al. I. Odobescu continuă a vorbi despre motivele vânătoarești ce au inspirat poezia, muzica, pictura diferitelor popoare din antichitate și până în zilele noastre. El vorbește despre interpretarea vieții vânătoarești în muzica lui Rossini și Haydn, în pictura lui Rubens și Snyders. Scriitorul se oprește cu admirație asupra istorisirilor de vânătoare ale scriitorilor ruși Aksakov și Turgheniev.

X

Pe o frumoasă zi de vară mă odihnisem câteva ore la schitul Găvani — o minunată înfundătură călugărească din munți, câteva colibe și o bisericuță de bârne, semănate printr'o pașiște smălțuită cu flori, pe care o încinge un semicerc de înalte stânci pestrițe, ce poartă numirea foarte nimerită de *Curubea*. De acolo plecai călare ca să merg la Bisoca, sat în două chipuri interesant: mai întâi fiindcă de sub dealul pe care el șade isvorăște Peceneaga, un pârâu cu nume prețios pentru etnografii țării, al doilea pentru că într'însul trăiesc și se prăsesc din neam în neam, cei mai frumoși bărbați din tot plaiul împrejmuitor. Ca probă despre această din urmă particularitate a satului Bisoca, — particularitate pe care am putut mai târziu să o constat în toată întinderea ei, — aveam cu mine, drept călăuză dela Găvanul până acolo, un voinic Bisocian, un fel de oacheș Apolon muntenesc, carele cunoștea ca în palmă toate cotiturile munților și se mai pricepea și la multe altele, căci era și vânător, și cioban, și cosaș, și cântăreț la biserică, și cântăreț cu cavatul, — Doamne iartă! pare-mi-se că mai meșter era la fluier decât în strană, — ba încă știa să spună și basme de-ți era mai mare dragul să-ți ascuți.

Cât a ținut calea — vreo șase ore, — gurița nu i-a tăcut. D'apoi nici eu nu-i dam vreme să răsuflă: „Bădiță, ce livește e asta?” — îl întrebam, trecând prin niște guși de văi care mă îmbătau de dulcele lor miros de fân proaspăt cosit.

— „Cum se cheamă ierburile celea care se par împletite și la vârf găitănite?” — Și el îmi spunea numirile tuturor florilor, ierbelor și buruienilor, arătându-mi chiar și pe acelea care sunt bune de leac: — „Ceea este dobrîșor și cealaltă ghizdei; asta e laptele-slânței și astăaltă, zărna-mițoasă; ici iată brândușe și colea dedeței; apoi lobodă și drob, vâzdroagă și siminoc, iarba ciutei și piperig, pojarniță și sefterea” și altele multe... Dar cine le mai ține minte! D'aș fi stat să le însemnez pe toate poate că îmi da și mie Societatea Academică să lucrez, — nu, vai de mine, la *Dicționarulu* cel cu vorbe numai plivite, alege și mai cu seamă croite de pe curata lătinie, ci la păgubașul de *Glosariu*, unde pricopsiții noștri lexicografi și scornitori de grai nou și pocit asvârlă ca borhot, mai bine de jumătate biată frumoasa noastră limbă românească!

¹ Odobescu își bate joc de „Dicționarul limbii române” și „Glosariul limbii române” al lui August Treboniu Laurian și I. C. Massim publicat în 1871 și 1876. În „Dicționarulu” autorii, partizani ai școlii latiniste, trecuseră toate cuvintele de origine latină socotite de ei demne să figureze în limba română, iar în „Glosariu” cuvintele de altă origine care socoteau că trebuiesc înlăturate din limbă.

Din norocire, Bisocceanul meu nu știa nimic despre chipul cum ne bateam noi joc în orașe de ce avem mai scump rămas dela părinți, și el, în limba sa, pe care aș da ani din viața-mi ca s'o pot scrie întocmaidupă cum el o rostea, în acea limbă spornică, vârtoasă și limpede a țăranilor noștri, îmi povestea păsurile și plăcerile oamenilor dela munte.

Când ajunserăm pe muchia plaiului ce desparte văile despre Buzău de cele despre Râmnic, priveștiștea, din veselă și plăcută ce era, se făcu deodată măreață.

În spate aveam culmea întinsă a Penteleului, starostele munților din Buzău, și pe sub dânsul se rânduiau, ca trepte ale unei scări de uriași, plaiul Răboiului, munții Ncharnița, ambele Mușe, Macieșul, Brezeul, Piatra-penei, Carâmbul și multe altele mai așezate; dar drept în fața noastră, adăpostite sub piscurile semețe ale Furului și ale Steșicului, se înălțau, ca niște păreți suri și măcinați dealungul unei perdele de brădet, stâncele Năculelor la poalele cărora se așternea, întocmai ca un lăicer verde și înflorat, o poiană largă și desfătă.

Între-adevăr ai fi zis, ca balada păstorească, că acel picior de plai este întocmai o gură de rai.

Stam și mă uitam cu acea uimire produsă adesea în noi de priveștiștele neașteptate ce ne izbesc vederile pe unele culmi despărțiitoare de văi. Călăuzul meu carele, cum am spus, avea sămânță multă de vorbă, mă deșteptă din acea mirare mută: — „Așa-i, domnule, că-s mândre Pietrele fetei dela Năcule? Văz e'ai rămas cu ochii la ele; dar-mi-te când ai ști și povestea lor?“ — „Apoi ce mai stai, voinice?“ — îi răspunsei cu grabă; „spune-o, dacă o știi. O să-mi țină de urit pe drum“. Și Bisocceanul meu, carele atâta aștepta, începu a-mi spune următorul basm, povestindu-l în al său grai poetic și armonios, pe care în deșert mă voi sili eu a-l rechema în amintirile mele:

„Basmul meu, boieri domnia-voastră (aveam cu mine pe un Neamț care nu înțelegea românește), basmul meu e cam copilăros; dar pare-mi-se că nu e tocmai fără de folos!“

Așa fu precuvântarea lui, și, precum zice bătrânul Omer:

După a lui limbă decât mierea mai dulce curgea viersul.

„În vremea de demult, pe când oamenii de pe lumea asta știau și puteau mai mult decât ce pot și știu cei de acum, pe când pruncul de trei zile își număra numai într'o clipă toate stelele de pe cer și vedea cu ochisorii cum crește iarba câmpului și auzea cu urechile cum sfârâie fusele când toarce păianjinul... pe vremea de atunci trăia în plaiurile Buzăului, o împărăteasă tare și mare, pe care o cheama Doamna Neaga¹. Ea își avea palatele ei tocmai colo în codrii Cislăului, unde se văd și astăzi, pe o măgură mare ocolită cu păraie, temelile de zid ale cetății ei, iar grădinile și livezile în care ea se preumbla când i se făcea urit acasă, și le avea pe colnicele Lapoșului, unde stă și acum putul ei cu colac de piatră, săpat cu slove pe care, zău, nici cei mai mari cărturari din ziua de astăzi nu le mai pot ghici.

„Din toți copiii câți dumnezeu îi dase și îi luase înapoi la sine, Doamna Neaga rămăsese în văduvie numai cu un fecior pe care-l iubea ca lumina

¹ Poate că tu sau altul îmi veți spune că Doamna Neaga cea dela Cislău dela Lapoș și dela Tisău, n'a fost tocmai pe când cu Por Împărat, de vreme ce dânsa trăia în al XVI-lea secol, și a dăruit chiar mănăstirii Bratskii din Kiev, la anul 7107 (1000), o cruce ferecată care s'a și reprodus în publicațiunea rusească Voskresnoe Chtenie în anul al IV-lea (1840) p. 436 et sq. Acestea le știu și eu, ba am și acasă o cărămidă luată din rușile cetății Doamnei Neagii din pădurea Cislăului, care desigur nu denotă o mai mare vechime. Dar de unde să aștepti dela un biet muntean din Bisoca atâta erudițiune în istorie și arheologie? — Notă ad laudes gratesque B. P. Hasdeo, cărui datorez cunoștința și desenul crucii dela Kiev a Doamnei Neagii (N. A.).

ochilor. Era și drăgălaș, — bată-l sericea — puilul de împărat! Mândru ca strălucitul soarelui la amiazi, blând ca razele line și mângâioase ale lunii, sprinten ca Luceafărul selipitor al dimineții și înțelept ca și întreaga țară a cerurilor. Nu știa maică-sa nici lumea toată cu ce să-l mai desmierde, atâta era tuturor de drag și de plăcut.

„De micuț îl dase Doamna la carte și când abia începuse tulpiele bărbii să-i umbrească pelița copilărească, el vorbea pe de rost toate limbile de pe lume, ba încă înțelegea și graiurile tănuite ale paserilor și ale fiarelor.

„Atunci Doamna, cu inima îngânată între dor și bucurie, îi vorbea așa: — „Fătul meu, cartea câtă a fost, ai învățat-o toată din scoară până în scoară; acum, ca să te faci om pe deplin și voinic cu temei, precum se cade unui bărbat și mai ales unui fecior de împărat, toți de toate părțile îmi spun că trebuie să te duci lumea să o colinzi, ca să încerci și să ispitești viața prin tine însuși și să aflu multe și mărunte ale lumii, care se vede că în carte nu se pot scrie. Du-te, copilul meu; mergi de vezi și de învață; dar cată a nu te depărta de pe aci; adu-ți aminte, voinicelul meu, că pre câtă vreme nu te va simți mama colca în preajma ei, grija, chinul și mâhnirea din sânu-i nu vor lipsi”.

„A doua zi, dânzî de dimineață, feciorul de împărat, mai mult vesel decât duos, își luă ziua bună dela Doamna maică-sa, care se silca sărmana, pe cât putea, ca să-și stăpânească plânsul și obida ce o înceau. Era vesel voinicelul, fiindcă în curțile palatului îl așteptau ca să-l însoțească în cale o sumă de:

Boieri mari ai oștilor,
Puterea domniilor
Și groaza dușmanilor,
Toți călări înarmați
Cu săgeți, cu buzdugane
Și la brâu cu arcane;
Gata a merge după soare
Să înceapă o vânătoare
După uși și căprioare
După pasări gălbioare.
Ce sunt bune la mâncare
Și plăcute la cântare.

„Apucară în spre miază noapte și trecând pe Scărișoară unde-i lesne cui scoboară, luară apa Buzăului în sus tot cântând și veselind. Răsunau dealurile și văile și apele râului pe unde trecea mândra ceată de voinici. Dar când sosiră la înfurecătura Băseii, acolo unde s'ăsterne o poeniță verde umbrită de plopi, de stejar și de fagi, feciorul de împărat deodată își opri armăsarul în loc și în gura mare strigă așa către soții săi: „Măi frați! vedeți colo drept în sus muchia înaltă și pleșuvă a Penteleului; acolo am să mă duc, tot în fuga calului. Cine poate, ție-se după mine!” — Și dând pintoni sprintenului său fugar, ca un fulger se repezi prin valea îngustă a pârâului. Sub copita pintonogului pietrele scăpărau, apele clocoteau, pulbera în sus se înălța, cu norii s'amesteca, ș'apoi în jos iar cădea, vâlceaua înegura și pe voinic mi-l ascundea cu totul din vederile hoierilor, cari rămăsese departe, departe în urma lui.

„Trecu el ea în sbor, cu fugarul spumegat, prin valea Roșilor, pe sub muchea Paltinului, pe la gura Toghi; sări ca un smeu pe deasupra Curselor de piatră; își zăricea prin vis cliplul oglindit în apele cătrănite ale Genunei Dracului, și printre brazi, printre molifiți, printre afini și ienuperi, sui mlac¹ Cernatului până în vârful muntelui. Sbură calul nebun cu coama și

¹ mlacă — mlaștină.

cu nara în vânt; iar călărețul cu mințile răpite de mulțumire, sorbind cu desfătare în piept mirosul răcoros al brazilor și al florilor, dor'că se simțea dus ca vântul și ca gândul, peste stânci, peste verdeață, peste gol și iarbă creată.

„Când fu la amiazul mare, fugarul stătu locului și feciorul de împărat se trezi singur singurel chiar deasupra Penteleului. Jur împrejur, cât cuprindea ochiul, zări numai creste de munți, care mai mari, care mai mărunți. Dar mai presus de toți se ridica creștetul gol, de pe care el privea și vedea, jos pământul cu verdețile, culundându-se în toate părțile, iar sus cerul limpede și senin, scăldat numai în raze de lumină. Soarele dogorea drept deasupra și în arșița amiazului, pare că contenise orice adiere; nicio suflare nu se simțea, niciun sunet, nicio mișcare.

„Sta mărmurit voinicul; — nici că mai pomenise el așa lăcere, așa pustiu, așa mândrețe! — când deodată, pe sub roata aurită a soarelui, se ivi o pasere măreață, un vultur negru cu aripile falnic întinse. Degrab puse voinicul mâna pe arc, îl încordă și gata era să răpează săgeata, când de sus auzi vulturul croncănind în limba sa cea păsărească:

„Impărate luminate,
Nu-mi lua zilele toate;
Ia-mi-le pe jumătate;
Că-ți voi da eu nestemate,
Chiar piatra zamfirului,
Limpezimea cerului!”

„Feciorul de împărat destrună arcul, minunat de așa cuvinte; iar pasărea, drept mulțămită că o iertase cu viață, lăsă să-i pice din cioc pe oblanțul șelei voinicului, o piatră de zamfir mare și frumoasă, limpede și albastră întocmai ca seninul cerului.

„Din ceasul când căpătă această nestemată și o puse în sân, nu mai rămase pasăre pe cer să nu fie robită la voința lui. Pentru dânsul, toate sburătoarele, mândri păunași, sălbăticoși cocori, bufnițe cobitoare, șoimi dârji, găinuțe moțate, dumbrăvence cu aripi verzi, pupăze cu creste bălțate, grauri pestriți, sitari, dropii și ierunci, toate picau ca fermecate când ieșea el la vânătoare iar de se precumbla numai prin codri și prin livezi, mierlele și privighetorile, pitulicele și sticleții, presurile și franciocii, petroșeii și sfredelușii, botgroșii și scatii, țoi, țintezoi și pițigoii, toți îl întâmpinau peste tot locul cu dulcele lor cântări; cucul îi vestea la tot ceasul mulți ani cu noroc, și prigorii cu pene albastre, îl însoțeau pretutindeni, chiuind și sburând vesel d'asupra capului său.

„Trecu o zi, trecură două, ba trecură și alte nouă, și voinicelul nu se îndura ca să se înstrăineze de la mândrele plaiuri ale Buzăului, în care el domnea acum cu voie bună peste toată firea sburătoare câtă fălăie sub soare. Noaptea pe la cântători, până a nu se revărsa bine de zori, el era purces la vânătoare, și mai adesea scara îl apuca prin păduri, ucigând și stârpind alde pasări cobitoare ce se arăta numai prin întuneric.

„Rătăcea într'o zi pe culmea păduroasă a Istriței, — tocmai colo jos, la curmătura dealurilor, sub care încep a se așterne câmpiile, — când deodată, fără veste, pe la sfințitul soarelui, se rădică din vale un vânt mare, și turbat care îndoia fagii, frângea plopii, smulgea ulmii, și cletena cu urlet tot codrul și tot muntele. Într'o clipă norii de pretutindeni la un loc se adunară, negurile se îndesară, și peste tot cerul se destinse un pod întunecat

¹ oblanț — partea dinainte a șelei.

de fier și de aramă, preste care trocea și se învățea sfântul Ilie, încurându-și armăsarii cu tunete și cu pleznete, și scăpărând numai fulgere și trăznete, de sub roatele carului său. Apoi dintr'o năpraznică detunătură, se sparse deodată podul, brăzdat de mii de săgeți luminoase și începu a curge pe pământ o ploaie groaznică:

Ploaie cu șiroaie
De făcea pâraie;
Ploaie cu bășici
De strica potici;
Ploaie spumegată
'neca lumea toată;
Ploaie cu potop
Făcea lumea snop.

„Când se mai potoli furtuna, feciorul de împărat căută a se urni din scorbura unde stătuse pitulat; dar el nu mai știa încotro s'apuce. așa de tare era, în codru, și frunza deasă, și noaptea întunecoasă, și calea pietroasă; pe unde căta urma umblată, urma era ștearsă: pe sub atâtea tulpine surpate și în lapoviță înecate, pe sub atâtea frunzare căzute, toate cărările se făcuse nevăzute. Nu vedea, nu auzea, nici în greul pământului, nici în ușurelul vântului; numai când trăgea bine cu urechia, îi venea din depărtare la auz, chiotul ghionoaici ce-și ascuțea noaptea ciocul de coaja copacilor, și miorlăitul cucuvăilor care se chemau jalnic una pe alta prin mijlocul beznei; apoi uneori îi trecea răpede pe dinaintea ochilor și câte o umbră neagră de lăstun, rătăcit, care cădea din văzduh pe lungele-i aripe îngreutate de ploaie.

„Toată noaptea ar fi umblat el fără spor; dar noroc că avea cu sine pe coteiul lui cel mai bărbat, cel mai priceput, cel mai credincios,

Miclăuș, căne învățat
Știa scama la vânat;
El apucă spre colnic,
Ușor, sprinten și voinic;
Tot spre vale se lăsa,
Și cărarea căuta,
Botul prin iarbă vârind,
Urmele tot mirosind.
Urma-i lei, urma-i coala!
Miclăuș n'o mai pierdea,
Pri'ntunerie o simțea,
Noaptea'ntocmai ca ziua.

„Astfel, cu câinele călăuză bună, voinicul apucă de-a-lungul în jos, valea Orgoaici. Prin valbura apelor ei se rostogoleau acum cu vuet, rădăcinile de copaci și bolovanii de piatră, surpați dela munte. Și câinele și stăpânul umblau încet și cu sfială pe costișul lunecos; dar când ajunseră tocmai d'asupra priporului, de unde se văd, în psală, urmele unei colăți de Uriși și brazda vladnică a Troianului, Miclăuș stătu în loc mârșind ca în preajmă de vânat. Voinicelul stieși ochii. Flăcăraie alburii ieșeau pe acolo din pământ și sburau deasupra tainiței unde stătura ascunse, abăta amar de vreme, comorile dela Pietroasa, cloșca cea vestită cu puii ei de aur¹; dar la lumina selipitoare a văpaiclor, vânătorul zări printre ierburi și pietroaie, căpățâna lungăreață a unui dihor, carele, cu ochii răzleți căta drept la dânsul. Trupul și coada, dobitoacul și le încolăcise, le făcuse ghem în fața coteiului cum fac dihorii când n'au loc de scăpare în vizuinele lor de sub pământ. Voinicul nostru era gata să asvârle într'însul ghioaga lui cu ținte poleite,

¹ Cloșca cu puii de aur — vestitul tezaur dela Pietroasa obiectul unui studiu al lui Odobescu, publicat la Paris în anii 1889—1900 sub titlul „Le trésor de Petrossa”.

ca să-l prăpădescă, când dihorul începu a chităi în limba lui de lighioană și a zice:

„Impărate lunate,
nu-mi lua zilele toate;
ia-mi-le pe jumătate;
că-ți voi da cu nestemate,
chiar piatra smarandului,
verdeța pământului!“

„Feciorul de împărat, aducându-și aminte cât de bun augur îi fusese asemenea vorbe din graiul vulturului, lăsă ghioaga jos și goni câinele în hături; iar lighioana, bucurasă de a se simți scăpată, începu să răcăie țărâna cu labele și scoase dinaintea voinicului o piatră de smarand, mare și frumoasă, de strălucea verde și rămurată ca spicul crud al grâului, ca rodul pământului.

„Atâta fu voinicului până ce ridică de jos smarandul fermecat și-l băgă în sân; și apoi de atunci înainte toate jivinele câte se târâse prin țărână și câte se ascund pe sub pământ, toate îl cunoscuseră pe dânsul de stăpân. Viezurii cu perii suri, lungi și drepți ca țepele, și bursucii somnoroși, care ies numai noaptea din vizuini; jderii pădureți cu blana ruginie, deasă, moale și frumos netezită, și vidrele colțate de pe malul bălților; nevăstuicile cu trup prelung și mlădios și cu gușe albe, care se furișează printre răzoare vânând cuiburi de păsărele, și veverițele șugubețe cu coada vâlvoi, care sar șglobii pe crăcile copacilor ronțâind alune, ghindă și scorușe; pințele cu labe scurtecele la piept, iar la spate cu picioaroange, care când umblă se saltă ca lăcustele și căteii pământului, — de le zice și șuite, — care scot capul la amiază din găuri ca să latre la soare; apoi mișunii cei cu gropanele pline de grâne, și șobolanii din smârcuri; toate lighioanele până și cărtițele orbețe și aricii ghimpoși, ba chiar șerpii, gușterii și șopârlele, toate i se arătau lui în cale, sau ca să-l slujească la vreo trebuință, sau ca să piară de mâna lui, când avea plăcere de vânat. Cu dânsul vulpile își cheltuiau de pomană și viclenia minții și iuțea piciorului, căci de fiecare minciună a vulpii, el afla prea lesne mijloace o mică ca să-i vină de hac. Apoi și cu ursul cel mai sălbatec, el își făcea jucărie; fără secure, fără cuțit, el intra someț în vizuina lui, se lua cu dânsul la luptă dreaptă și întotdeauna ursul cădea mort la pământ.

„Astfel prin văzduh, astfel pe sub pământ, el era mai tare, el era mai mare; de aceea și tralul lui era acum și mai mult pornit pe vânătoare.

„Când feciorul de împărat trecea pe dealul balaurului, de-a stânga Slănicului, lighioana cea înfricoșată, cu o falcă în cer și cu alta în pământ,

Șerpoaica cu solzii verzi,
— Să n'o vezi, să n'o visezi!

— de grabă se svârcolea, se pitula și se afunda până la gurile iadului, ca să nu o vază viteazul vânător, să nu-i rețeze cu paloșul șapte capete și să nu-i stingă șapte suflete. Oricât de mult se silea dânsul ca să-i apuce înainte, iasma iadului prididea cu fuga și voinicul rămânea mereu să-și scoată necazul pe paserile cerului și pe lighioanele pământului. Da zi peste zi și nu putea nimeri.

„Așa mai păți într'o noapte; și a doua zi, de ciudă și de mânie, se porni depe dealul Balaurului în jos, când abia se miji de ziuă și ajunse deodată cu zorile, când se deschideau florile, la valca stearpă și pustie a Păclelor de glod¹.

¹ Păcelele de glod — aluzie la „Vulcanii de noroi“, cum numesc buzoienii izvoarele gazoase din acele regiuni, din cauza noroiului pe care-l aruncă neincetat.

„Dacă nu știți și n'ați văzut, să vă spui eu că acolo și-a așezat necuratul cazanul cu catran și cu smoală clocotită; pe sub pământ gălgâie și fierbe glodul noroios, mai rece decât ghiața, mai negru decât ceala; apoi, pe guri căscate prin tot ocolul acelei văi fără scursoare, lășnește tina în sus, când de o șchioapă, când de o palmă, când de un stânjen și mai mult; la fiecare gură împrejur s'a durat mușuroi, și balele cătrânite pe care ucigă-l toaca le scupă din văgăune, se scurg năclăite de-a-lungul movilițelor, se adună în nomol, se usucă de vânt, se crapă de soare și aștern tot fundul văii cu o humă sură și jilavă, pe care nu se prinde, doamne ferește! nici troscoț, nici ciulini.

„Când; de pe culmea vecină, feciorul de împărat făcu ochii roată deasupra văii urgisite, el văzu o biată căprioară rătăcită, călcând cu sfială prin nomolul uricios al mocirlei; mai departe, o fiară sălbatecă, un râs, sta stălcit la pândă, părul depe dânsul, lung și subțire, alb și cu pete negre, se sburlise în sus; urechile-i țuguiete cu pământul de peri negri la vârf, se ridicase drepte, și ochii lui, vii și pătrunzători ca ochii de femeie, scăpărau scantei. Numai în două trei sărituri de pisică, el ajunsese căprioara, se agăță cu ghiarele de pieptul ei, își înfipse dinții în beregată și se gătea să-i sugă cu desfătare sângele din vine, când voinicelul învârfii repede praștia ca să o izbească pe fiară. Dar ochii răsului care văd și miezul pietrelor, zăriră ce i se gătea; el se smulse dela pieptul căprioarei și începu să latre în limba lui de fiară:

Impărate lunate,
nu-mi lua zilele toate;
ia-mi-le pe jumătate,
că-ți voi da eu nestemate,
chiar piatra rubinului,
clocotirea sângelui!

„Și acum, pentru a treia oară feciorul de împărat iertă viața răsului precum iertase pe a vulturului, precum iertase pe a dihorului; el strânse praștia pe mână, iar fiara, veselă și mulțumitoare că scăpase cu zile, scăpă din ochii ei o piatră de rubin, mare și frumoasă, roșie și vie, mai roșie decât fraga muntelui, mai vie decât para focului și întocmai ca sângele voinicului.

„Când o luă voinicul în mână și o băgă în sân, pare că-i mai crescu de o șchioapă inima într'insul. De aci înainte toată firea cu suflare era prada lui. Toate fiarele pre care iuteala sângelui le împinge în fuga lor, a se așterne pământului ca iarba câmpului la suflarea vântului, toate cele care trăiesc din vărsarea sângelui, toate câte din sânge își iau puterea și prin sânge o și pierd, toate se supuseră și ele la voințele voinicului, ca păsările cerului, ca lighioanele pământului.

„Dinaintea unui așa minunat vânător,

cerbii dela munte
plecau a lor frunte,
mistreții colțai
cădea improșcați,
capra săltăreață
nu scăpa cu viață,
lupii din pădure
picau sub secure
iepurii fricoși...

Cam pre aci ajunsese cu povestea Bisocanul meu, când deodată auzirăm la spatele nostru o detunătură de pușcă urmată de un Donner-Wetter-Saperment, exprimat cu o energie de adevărat granadir kesaro-kräiesc. Ne întoarserăm iute ochii îndărăt; dar nu mai era nimeni; tovarășul meu neamțul se făcuse nevăzut.

— „Sărăcu! de maică mea! — strigă din băiercele inimii Bisocceanul. — s'a răpus domnul ininger — (Acest fel găsisse el cu cale ca să localizeze titlul de inginer al tovarășului meu).

Alergarăm de grabă la locul de unde venise șgomotul și, sub o tulă, găsirăm pe neamul răsturnat pe spate, dând din mâini și din picioare ca să se scoale; alături era pușca lui din a cărei țevă ieșea încă fum; puțin mai departe se tăvălea o păsărică printre fulgii ei risipiți pe iarbă. Calul, depe care căzuse inginerul, se zărea departe în vale; cu șcaua pe dânsul, el apucase vesel și în goana mare, drumul casei, lăsând călărețului libera facultate sau de a rămâne unde căzuse, sau de a-și urma calea cu orice alt mijloc de locomoțiune.

— „Bine, prietene, — zisei înslășit eu pățitului, după ce constatarăm că nu se află în nicio primejdie, — „lă-mă să înțeleg mai întâi cum ai căzut depe cal?... Apoi pentru ce ai tras cu pușca?... În sfârșit pentru ce te-ai depărtat de noi?“ — La toate aceste întrebări, el nu avea alt răspuns decât: „asta, zău nu știu!“

Călăuzul nostru nu era mai puțin curios decât mine ca să afle cum se petrecuse lucrurile, dar el cel puțin găsea însuși pentru toate câte un cuvânt de răspuns și de mângâiere.

— „Lasă, domnule; nu e nimica, că ai căzut pe spate și te-ai rezimat în coate. Răm era dacă cădeai pe brânci, că puteai nasul să ți-l frângi“.

„Căutând apoi prin iarbă, el dete peste păsărică rănită și jumuliță, care, sârmana se svârcolea ca vai de ea; era o biată ciocârlie. Bisocceanul luându-o în mână, eunoscu îndată că era ucisă, nu de alice, ci de ciocul gaiței: — „Cu bună seamă, domnule, dumneata ai vrut să tragi în pasărea răpitoare și nu vei fi nimerit-o; dar lasă că nu e nicio pagubă; vânatul cel bun tot al domniei-tale a rămas. Vorba românului: „nu e pentru cine se gătește, ci pentru cine se nemerește“.

„Dar neamțul se apără că el n'a tras de fel cu pușca, că pușca s'a tras singură și că, din aceea calul sperându-se a sărit și l-a trântit jos, unde l-a lăsat fără rușine nici păcat.

— „Lasă, domnule, că și așa e bine! — zicea Bisocceanul. Dumneata tot nu rămâi păgubaș, că și dacă n'ai dat în vânat, vânatul ți-a picat din cer jumulit gata. Ș'apoi despre căzătură să n'aibi vreo mâhniciune, că pământul nostru românesc e bun de obrânteală:

Cine cade pe el jos
Se scoală mai sănatos.

Și într'adevăr, domnul ininger se rădicase teafăr și fără vătămare. Se vede că somnul îl podidise pe când Bisocceanul îmi povestea basmul, pe care el nu-l putea pricepe, și astfel pe nesimțite rămăsese în urmă de noi. Pe când dar neamțul moțăia călare și calul își urma calea în tihnă, o veselă ciocârlie se legăna prin aer, ciripind la soare, întocmai ca și ciocârlia cea din grațioasele strofe ale glumei vechiului poet francez Ronsard, cel de viță românească¹:

Hei, doamne mult îmi sunt dragi
plăcerile dulcii tale vieți,
ciocârlie, care despre amor
cânți din zi de dimineață
scuturând în aer roua
cu care e stropită pcana ta!

¹ P. de Ronsard, „l'Alouëtte“, printre poeziile numite „Gaietés ou Gaillardises“.

Ilé Dieu, que je porte d'envie
Aux plaisirs de la douce vie,
Alouëtte, qui de l'amour
Degoizes des le point du jour.

Mai 'nainte ca soarele să răsară
 tu înalți trupu-ți spălat
 spre a-l șterge de noui,
 clătînându-ți aripile mărunte
 și săltându-te în mici sărituri.
 Tu spui în aer așa ducei cântări
 în a ta veselă ciripire,
 încât orice amant ar dori,
 când te-aude cântând primăvara,
 ca tine să fie păsărică.

S'a întâmplat însă ca, în loc de poeziei amantii, ciocărlia noastră să fie auzită numai de o gaiță flămândă și, în cazul de față, urmașul banului Mărăcine, se vede silit să treacă lira în mâna strămoșului său Virgiliu, ca să sfârșescă această istorioară¹.

Pasărea vrăjmașe, se răpezi, sbierând prin aer, ca să prinda pe cântăreață, și aceasta, mititica, în zadar cerea să scape prin fugă. „Prebutin-denii unde dânsa, fugind ușurică, tăia văzduhul cu aripile ei, iată și dușmana, cruda gaiță o urmărea cu chiote mari prin aer”².

La țipetele de bucurie ale gaiței, la văcățiile sărmanei ciocărlii, sonorosul, plecat pe oblâncul șelei, tresări și, în mișcarea-i zăpăcită îi căzu pușca depe umeri; cocoșul se lovea de scară; amplitura se descărca cu șgomot; gaița și calul se speriară amândoi deodată; una lăsă prada să-i pice din cioc; celălalt trânti pe călăreț, și astfel vânătorul fără voie și vânatul neașteptat se întâlniră alături pe iarba verde a plaiului.

Dar calul, ca și gaița, își văzu de calca sa și tovarășul meu rămase pe jos. De aceea și Bisoceanul, carele era cam atins în amorul său propriu de povestitor, prin somnul inginerului, îi spunea drept mângâiere: — „Vozi, domnule ininger, dacă dumneata știi românește și ascultai la basmul meu, nu era să pați atâtea nevoi! Dar fie! când este vorba de vânătoare, apoi poți să mi te lauzi că ești născut cu tichia în cap și!”

Vânătorul norocos
 umblă bucuros
 pe jos

Astfel ne urmarăm calea spre Bisoca.

XI

Eram acum tocmai pe culmea dealurilor sub care se adăpostește, ca într'o copăie, satul Bisoca. Gata a cârmi la dreapta ca să coborâm în sat, aruncaii împrejurul meu o lungă și mulțumitoare privire, voind să-mi iau astfel ziua bună dela întinsele priveliști ale plaiului, mai înainte de a le pierde cu totul din vedere.

¹ Secouant en l'air la rosée
 Dont ta plume est toute arrousée!
 Devant que Phoebus soit levé
 Tu enlèves ton corps lave
 Pour l'essuyer près de la nue
 Tremoussant d'une aile menue
 Et te sourdant à petits bons
 Tu dis en l'air de si doux sons
 Composez de ta tirelire,
 Qu'il n'est amant qui ne désire
 T'oyant chanter au Renouveau
 Comme toy devenir oiseau. (N. A.).

² Quacumque illa levem fugiens Secat aethera pennis
 Ecce inimicus atrox, magno stridore por auris
 Insequitur Nisus. (N. A.).

Soarele apunea drept dinaintea noastră; cercul lui roșiatic scăpătase până pe zarea orizontului și razele-i, calde și senine, pare că se așternuse peste tot șesul răsăritean al țării, care ni se deslinda acum sub ochi. De pe acest tăpșan culminant de unde munții Săcueni cotesc spre țara Vrancei, tot Bărăganul, tot câmpul Brăilei, tot șesul Galaților, cu marea Râmnicului, cu valea Buzăului, cu lunca Siretului, toată acea lată și oabă câmpie se arăta scaldată într-o lumină gălbue și lăcioasă, ca fața unei uriașe sinii de aur; printr'însa, liniile șerpuite ale râurilor se desprindeau ca fire crețe de botcălă argintie, iar suprafața netedă a apelor sărate din Balta-Albă și din Balta-Amară oglindeau ca niște ochiuri de sticlă ferecate în mijlocul dăuritei table. În depărtarea cea mai afundă dealurile dobrogene, tivite cu aburoasa cordea a Dunării, încingeau, ca un cerc plumburiu, acest curios tabel, al cărui aspect devenea cu totul fantastic, prin neobișnuite și metalice reflexe.

Mai aproape de noi însă, sub forme și cu colori mai reale, se vedeau pe vârful Bisocci și pe al Ulușorului, mari pietroaie sure și murgi, unele grămădite la un loc ca turme de vite adunate la repaos, altele răsipite prin livezi ca vacile când pase pribege. Apoi, sub aceste muchii, la stânga pământul se lăsa la vale în costișe și pripoare gradate, până se cufunda în jghiaburile mult umbrite ale Râmnicului și Râmnicelului; tot pe acolo la locul ce se zice între Râmnic, se zăreau încă poenile fragede și verzi ale Năcucilor, adăpostite sub stâncile roșcate, care se numesc Pietrele-fetei; și în fund de tot, înălțându-se în albăstreala înegurată a cerului, se pierdeau culmile păduroase ale Stegiului, învelite în umbre viorii, civite¹ și negre.

Preumblându-mi ochii, când peste șesul cu străluciri și scânteie, când prin munții cu tainice și răcoroase raze, mă așezasem pe un holovan de piatră și așteptând să dispară cu totul soarele nu mă puteam sătura de asemenea priveliști, ce nouă, orășenilor, ne este dat arareori a le vedea; dar călăuzul nostru știa că noaptea are să vină inte și că scoborișul până la sat ne va cere, prin întuneric, poate o oră și mai bine; de aceea el ne îndemnă să ne pornim îndată, și drept mângâiere, îmi spuse că are tocmă vreme ca să isprăvească și basmul cel cu loctorul de împărat, norocos la vânat, până vom sosi de vale.

— „Bine zici, bădiță; îi răspunsei; — negreșit că trebuie să mi-l spui tot, dacă mai este. Dar slăi! unde rămăseși?... pare că începuseși a îndruga o șirelenie de lighioane ca cea din hora degovelei² :

Ursul cu cercei
 umblă după miei,
 Lupul cu cîmpoi
 umblă după oi.
 Vulpea cu papuci
 umblă după curei,
 Și-un iepure șchiop
 într'un vârf de plop
 treieră la bob.

„Așa este?“

— „Cam așa, dar iar nu prea. — Îmi răspunse munteanul pierzându-și narcecum sărită, în urma glumei mele de care mă și căiam și scărpinându-se la ceafă ca omul care stă la îndoială — „Pe semne, boierule“. — adaogă el, —“ îți s'a făcut urit unde am tot spus anume toate soiurile de păsări și de jivine, care trăiesc pe la noi, la munte. Dar de! ce să-i fac eu, dacă așa e basmul? Va să-l spui și eu după cum este șartul³ și datina lui. De-acum înainte însă nu mai avem nimic a face cu lighioanele cele cu patru picioare,

¹ civit — albastru închis, violet.

² degoveală — vechi obicei țărănesc de nuntă: imbrobedirea miresei.

³ șarl — rânduială, obicei.

nici cu cele multe sburătoare; destul numai să vă fie în știre, că Feciorul de împărat nu avea scamănil său pe lume la ale vânătoării. Când deabia da cu gândul să facă vreo izbândă la vânat, voința pe dată i se și împlinea: de aceea și lumea întreagă când pomenea despre dânsul, nu-i zicea într'altfel pe nume, ca: Feciorul de împărat, cel cu noroc la vânat.

„De va fi stat o lună sau un an, sau doi, petrecându-și viața fără alte nevoi decât numai cu plăcerea și cu mângâierea de a prinde și de a ucide fiare pădurele și păseri cântărele, cine va ști, spun-o. Pe noi ceștia, plăiași și vânători de munte, atâta ne taie capul că omul la vânătoare fie pe ger și ninsoare, fie pe nădul de soare, nici nu prinde veste că ce timp mai este nici nu vrea să știe cum are să-i fie, nici nu bagă'n scamă la muncă de-l cheamă nici că ia aminte de orice cuvinte, ci vesel omoară vremea care zboară, fără griji trăiește, pe pământ domnește și e la vânat ca și împărat.

— „Acum dați și d-voastră cu socoteala, dacă chiar nouă, — niște bieți păcătoși plini de trude și de nevoi, — vânătoarea ne oțelește sufletele și ne răpește mințile, apoi ce încântic de fală și de vitejie trebuie să li fost pe voinicul fecior al doamnei Neagăi! Vesel și voios la inimă, ager și vârtos la trup, el zâmbind ieșea dimineața din palatele părintești, zâmbind se înturna seara la maică-sa înapoi. Așa vieață, lină și neturburată, dor'că în rai poate să mai li gustat cineva.

„Dar grijile și mahniciunea lăsat-au vreodată multă vreme pe un om ca să se lege de capul lui? Firea omenească așa este ea dela dumnezeu osândită, ca să nu plutească neîncetat ușor ca fulgul pe apă, și să nu calce mereu tot pe căi desfătate. Căci, acolo unde este poiana mai înflorită și cu frunzari acoperită, acolo e și cursa prionită. Dai într'însa fără ca s'o vezi; te apucă, te glodește și uneori chiar de rea nu vrea să o crezi.

„Ia să vedeți acum în ce fel pășul avea să-l ajungă pe voinicelul nostru și cu ce gingașe amăgiri avea să-i sece puterile și să-i stingă fericirile.

„Într'o seară ca cea de astăzi, pe la apus de soare ca acum el șozuse să se odihnească pe unul din pietroaiele măcinate de pe dealul Ulmușorului tocmai deasupra gârliciiului¹ de piatră, căruia îi ziceam noi grajdul Zmeilor, fiindcă acolo se adăposteau odinioară, în vremea de demult, fiarele cele aripate. Șodea el și privea în jos cum negurele întunecau treptat văile și culmile, când văzu trecând încetinel pe d'asupra capului său o porumbiță, ușoară și albă ca spuma laptelui la mulsoare, ca florile crinului la raza de soare. I se făcu dor de acea păsărică și ca s'o prindă de vie, puse mâna în sân, la zamfirul cel fermecat; dar ea, uitându-se la dânsul cu ochi dulci, fermecători, gunguni galeș în limba ei cea păsărească, și-i zise:

„Ah, voinice, voinicele,
nu opri căile mele;
ci te ia după al meu șor;
căci, cu sânul plin de dor,
te chiamă să-ți faci dar
un scump alb înărgăritar
mândra Fat'a Pietrelor
din valea Năculelor“.

„Aceste cuvinte, așa dulce șoptite, deșteptară în inima voinicului un freinat necunoscut; în sânul lui se aprinseră dorințe nedesluite, pe care până în ceasul acela nici în vis nu le încercase. Fără de a mai sta să cugete, el se rădică iute în picioare; sângele i se încinsese ca focul prin vine; pieptul îi svănea; în tot trupul simțea un avânt neinstrinat co-l pornea să meargă supus și ascultător la chemarea porumbiței. Urmărind cu piciorul pe uscat șborul ei lin, cumpătat, el scobora văi, suia dealuri, străbătea păduri, trecea lunci și pâraie, și de ce umbla, pare că mai ușor pășea. Când raza cea mai

¹ gârlicii — aici, intrarea unci peșterii.

târzic a soarelui se prelungea sfiată pe foițele ierbei înflorite din poiana de sub stâncile Năculelor, pasărica se opri pe o răsura îmbobocită și cu grai dulce cântător, strigă așa:

„Tu ce plângi în stâncă
la umbra adâncă,
ieși acum din piatră,
alba, dalbă, fată,
vie și frumoasă,
blândă racoroasă,
cu chip luminos,
cu trup mlădios,
cu păr aurit,
pe umeri leit!
Ești fată din piatră
să te vază-odată,
seumpul tău ursit;
câci iată-l sosit!”

„Ca un vis, ca o părere, se coborî de pe stâncă mândra albă fată, naltă, mlădioasă ca o trestioară, cu părul de aur, cu ochi de balaur, ruptă din soare întocmai ca Heana Cosînzeana. De frumoasă ce era, de albă ce s'arăta, la soare puteai căta, iar la dânsa ba! Cine îi vedea mersul, cine-i zărea chipul, cine-i auzea glasul, nu putea să o privească și să nu o îndrăgească, nu putea să o auză și să nu i se increază.

„Cu zâmbet gingaș pe gurilă, cu ochi galeși și pătrunzători, venea mândra cam descînsă, pășind ușor și legănat prin iarba moaleși deasă a jajiștei. Ea se opri dinaintea voinicului și, arătându-i între degețele un bob mărunțel de mărgăritar alb, curat și luminat ca laptele la mulțoare, ca floarea crinului la soare, ca dragostile de fată mare, ea, cu viers dulce femeiesc, care mai lesne decât săgeata străpunge inima voinicului, îi grăi, răsând, așa:

„Dați-l-aș și na l-aș da,
că mă tem îl vei uita
când la vânat te tot plîmbi! —
Ba l-aș da, de vrei să-l schimbi
cu piatra zafirului,
limpezimea cerului,
cu piatra zmarandului,
verdeța pământului,
cu piatra rubinului,
clocotirea sângelui”.

„Feciorul de împărat rămăsese uimit ca dinaintea unei năluciri încântătoare. Nu știa bine dacă este deștept, sau dacă visează. Ni-i venea să dea crezământ nici vederilor, nici auzului; și cu toate acestea, zâna ce-i sta în față îl privea cu ochi fermecători, aruncând prin tot trupu-i când aburi fierbinți, când fiori de ghiță; vorba ei îi răsuna până în suflet, dulce și înduplecătoare. Pe când ea căta la dânsul și zâmbea, lui i se nălucea pare că câmpul înflorise și cerul se luminase, iar când ea deschise gura ca să-i vorbească, pentru dânsul, muntii răsunară, apele se turburară, brazii se scuturară, codrii se treziră, frunzele șoptiră, stelele scelipiră și în loc se opriră. Atunci viața să i-o fi cerut dânsa, gata și bucuros era el să i-o dea, numai ca merou să poată privi la ea, numai ca în veci să o poată auzi.

„Degrabă scoase din sân câte-și trele nestimatele fermecate, care până atunci fuseseră și toată puterea și toată bucuria lui, și fără să se mai gândească, fără să se îndoiască, le aruncă cu mulțumire în poala drăgălașei copile. Buzelo ei fragede și rumcioare se răsfoiră într'un răs de nebunată bucurie, și apucând mărgăritarul între dinții ei albi și mărunței ca și bobul nestemat, îl puse linișor pe buzele voinicului într'un dulce și lung sărutat”.

„Atunci umbrele călduroase și bălsămite ale nopții de vară, ascunseră în negură și în tăcere pe fericții miri; singură porumbița cea albă îi desmierda prin întuneric, când cu vesele cântări, când cu blânde valetări; dar

când răsăriră zorile doordat cu florile, porumbița amăgitoare și la dragosti îndemnătoare, peste țări și peste mări sburase, prin văzduh se depărtase, fugind ca să nu mai vie, și luând cu sine în vecie, scumpul feciorescul dar, bobul alb de mărgăritar.

„Zile și nopți, luni și săptămâni trezură. Feciorul de împărat și fata din Piatră trăiau înstrăinați de lume, singuri singurei, el numa cu dânsa, ea numa cu el, și altă grijă nu purtau, altă plăcere nu gustau, decât ale dragostelor lor. Ceruind lumea întregă în poenița înflorită și cu frunzari acoperită de sub Pietrole-fetei, voinicul uăpustise codrii, urise izbânzile vieții sale de mai înainte. Vânătoarea era uitată; inima lui se scâldea acum toată în desmierdări nouă și necumpătate. Pasări, fiare și lighioane trăiau de el crositate; toate se înstrăinase și se lăpădase de al lor sburdalnic stăpân: nici una nu-l mai cunoștea, nici una nu-l mai asculta; dar nici lui, nesocotitul, de ele nu-i mai păsa. Arcul și săgețile, ghioaga și praștia, stau aruncate la pământ; rugina și putregaiul se lipise de ele și le rodeau puterea. Așa feciorul de împărat, uitând vitejia vânătoarească, uitând și casa părintească, ședea ziua și noaptea lungit moale pe covoare și cu capul în poala copilei, se uita cu ochii în ochii ei, îi sorbea suflarea de pe guriță și îi cerea mereu să-l desmierde cu cântecele ei

„Cântă-ți măndro cânticul,
Că mi-e drag ca sufletul
Cântă, scumpul meu odor:
Tei cu tine-aș viea să mor!”

„Dar muierea tot muiere! Dă-i ce-ți cere că o să te corte de ce i-ai dat. Cu încetul cu încetul, începu fata a lua seama că sufletul voinicului se înmuia se la dogoreala dragostelor femeiești; acum îi părea rau și îi venea ciudă că iubitul ei nu mai era ca mai înainte, vitejelul plaiurilor, căruia lumea îi zicea cu laudă Feciorul de împărat cel cu noroc la vânat! În zadar îi cânta ea, cu vers dulce femeiesc, mândra cântec haiduceșc; în zadar îl ruga să se trezească din traiul lănced și trândav în care-l cul udase viața de iubire; în zadar îl tot îndemna ca să iasă cu dânsa din pustietate, ca s'o ducă să vadă lumea. El în brațe o strângea, dulce mi și-o desmierda și așa îi tot vorbea:

„Face lumea ce va face,
noi trăim aci în pace,
cum m'e drag și cum ne place!
„Zice lumea ce va zice:
fericirea de aici
tot nu poate să ne-o strice!”
„Spună lumea ce-o voi,
noi aci cât vom trăi
fără griji ne vom iubi”.

„Dar uritul, uritul cel pocit, boala cea fără de crezământ, care din plăceri trezite încolțește, sufletul îl amărăște, cu doruri se hrănește și la noi plăceri răvnește, uritul cel argisit care usucă și topește, mereu și necurmat în inima copilei se prefina și pe lie ce zi mai adânc o pătrundea, în ea zilnic se încuibă, mai amarnic o rodea. Feciorul de împărat vedea și simțea toate; dar leac sic-și nu-și știa găsi. Fata umbra mai adesea razna prin păduri și prin livezi cu fruntea înorată, cu fața lăcrimată și când se întorcea la soțul ei și-l găsea văitându-și tristețea, lungit sub tulpina brazilor, ea îi zicea plângând și suspinând:

— „Scoală, dragă, scoală frate!
Nu mai tot zicea pe spate,
că mi-am urit zilele,
mutând căpătâiele,
când la cap, când la picioare,
când la umbră, când la soare.

— „O! dragă, iubita mea!
nu pot, nu pot chiar d'aș vrea;
boala mea nici că s'o duce
pân'ce tu nu-mi vei aduce
mura-albastră și amara
sloi de ghiată în miez de vară.

— „O! dragă, iubitul meu!
ajutați-ar Dumnezeu!
eu toți munții i-am călcat,
mura-albastră n'am aflat,
sloi de ghiată n'am găsit,
că pământu-i încălzit.

— „Fetișoară din Buzău,
mura-albastră-i ochiul tău
caro mă ucide rau,
sloi de ghiată netopită
e chiar inima-ți răcită
și de mine destipită”.

„Când ajunge inima să fie sleită de dragoste, apoi curând pierе și mila. Fata din piatră, sătulă și de pustiul munților și de iubirea singuratică, visa acum noaptea și se gândea ziulita întregă, la locuri deslătate și pline de lume, la orașe cu sgomot, cu petreceri și cu veselii, la cetăți unde toți să cato la dânsa cu dor și cu drag și dânsa cu mândrie la toți să se arate frumoasă și împodobită în haine trufașe, și în pietre nestemate. Destul, destul își închisese ea tinerețile în depărtări, de lume înstrăinată; destul gustase plăcerea iubitilor tănuite. Acum inima-i sâbura ca fluturile după Jumină: sufletul ei cerea sgomotul veselilor, strălucirea averilor, vâlva truțiilor. Astfel de dorințe îi frământau mereu mințile și știm cu toții că ce se naște în cap de muiere, într'însul neistovit nu pierе”.

„Într'o zi dimineață, când feciorul de împărat se trezi din somn, îngreuiat de lăngoare și de inimă-rea, Fata din piatră perise de lângă dânsul. O așteptă să vie la amiazi, o așteptă să vie seară; dar umbra molifților se așternu încetinel d'alungul pajiștei, scăzu și creșcu iarăși, dovedind scurgerea vremii, și nimeni nu veni.

„Atunci pricepu dânsul că copila a fugit și în păduri l-a năpustit; atunci văzu bine că puica a sburat, s'a dus și pe dânsul l-a răpus. Atunci în-lăuntrul lui se făcu adânc întuneric; în piept inima-i sdrobotită se încolăcea ca crâmpes trunchiate de șarpe veninos. Ziua la soare el se frământa în durere: noaptea la stele, din ochi îi picura isvor de plânsoare și la tot ceasul noaptea ca și ziua, ziua ca și noaptea, glasul lui duios răsuna prin codri — „Doamnă a inimii mele, stăpână a acestor lecuri! de ce m'ai părăsit? unde te-ai dus? ah, unde?”¹

„Își aducea aminte de-ale ei dalbo frumuseți, de-ale ei dulci cântări, de zilele fericite pe când glasul munților și al apelor răspundea cu vesel susur la glasul copilei, pe când ea umbla legănându-se, gîngășe și ușoară, pe verdeța livezilor, pe când ea tremurând, sentura depe costțele-i bălăie zăpada mai puțin albă decât pielea ei. Atunci inima lui, cu suspine, întrebă în zadar pe codri și pe stânci: „Unde și în ce țară va fi acea mândră floare, acea drăgostoasă româneă, cu fața albă ca erinul, cu glas încântător de zână?... Numai râul acuma, numai apele, când se elătesc, răspund cu vuet

¹ Tesoro de los Romanceros y Cancioneros espanoles, recogidos y ordenados por d. Eugenio de Ochoa (Paris 1838, p. 137): Romances del Cid Campeador:

„Rey de mi alma y desta tierra conde.

„¿Porque me dejaste dándo vas? a dónde?”

la gemetele mele... Ah! unde mai sunt, stăpâna mea dorită, ah, unde mai sunt chiar și viscolile de odinioară! ¹

„Dar toată jalea lui era în deșert; ce-a fost verde s'a uscat, ce-a înflorit s'a scuturat. Într'acele plaiuri în care el găsise mai întâi mulțumirea vânând și prinzând cu nepăsare păsări de pre cer și fiare de pre pământ, în acele dumbrăvi unde apoi își aflase fericirea la sânul dragălașei fecioare, acum totul era veșted, totul era ofilit, totul se îmbrăcase într'un giuighiu de ger și de întristare. El ceră să ridice dela pământ areul și săgețile, ghioaga și praștia; dar armele erau ruginite, puterile-i erau slabite, ochiul vedea turbure la țintă, brațu-i nu mai știa să nimerească țelul. Deodată cu nestematele pierduse și farmecul lor puternic; fata din piatră le luase cu dânsa ca să facă cu ei cercei și ghiordane; iar el sârmanul, el își aducea atunci aminte, cu dor și cu jale, despre locul unde se născuse, despre căminul unde crescuse, despre măicuța dulce care la sânul ei îl legănase, despre toate bunurile, toate averile și toate mulțumirile pe care le pierduse. El se îngrozea văzându-se ajuns a rătăci, ca un suflet călător și fără țarie, prin locașele sălbatice ale fiarelor, a cerca prin codri și prin pustii năluca fericirilor, și inima-i sângera risipită în lărzii și zadarnice căințe ².

„Câți alții pe lume își văd ca dânsul vântulca și norocul spulberate prin nesocotința lor! Când e omul tânăr, el nu știe, biet, să prețuiască bunurile cu care pronia cerească, mumă darnică și iubitoare, l-a înzestrat. Se îmbată de veselia junetei, de farmecul frumuseților, de plăceri trecătoare, de sburdări amăgitoare, și, dacă, într'acea beție își pierde sau își răsipește nestematele odoare cu care îl împărtășise soarta, curând, curând în urmă, îl ajunge și ceasul amaric al căinței; ș'apoi, după dânsul se cascade, întunecos și rece, tăcutul, pustiul mormânt!

— „Așa! vă vestejiți voi toate, plâpânde flori ale vicții, tinereți, iubire, plăceri, trecătoare frumuseți, — frumusețe, dar din cer, pe care

¹ François Villon (1431) Ballade des dames du temps jadis:

„Ditez-moy, où n'en quel pays
Est Flora, la belle Romaine.
La royne blanche comme un lys
Qui chantoit à voix de serene.
Echo, parlant, quand bruyt on maine
Dessus, rivière ou sus estan.
Ou sont ils, vierge souveraine?
Mais, où sont les neiges d'antan?“

² C. V. Catulli Carmen XIII, de Aty v. 50—73

„Patria, o mea creatrix; patria, o mea genitrix,
Ego quam miser relinqueus dominos ut herifugae
Famuli solent, ad Idae tetuli nemora pedem.
Ut apud nivem et ferarum gelida stabula forem.
Et aerum omnia adirem, furibunda latibula:
Ubinam, aut quibus locis te positam, patria, rear?
Cupit ipsa pupula ad te sibi dirigere aciem.
Rabie fera carens dum breve tempus animus est.
Egone a mea remota haec ferar in nemora domo?
Patria, bonis, amicis, genitoribus abero?
Abero foro, palaestra, stadio et gymnasiis?
Miser, ab miser, querendum est etiam atque etiam!
Quod enim genus figurae est, ego non quod obierim?
Ego puer, ego adolescens, ego ephobus, ego puer,
Ego gymnasii fui los, ego decus olei

Ego vitam agam sub aliis Phrygiae rotuminibus.
Ubi cerva silventrix ubi aper nemorivagus?
Jam jam dolet, quod egi, jam jam que poenitet!“

cerul pismaș îndată ni-l răpește, — în grabă vă ofiliți și picriți toate, dacă printre voi doară nu se preliră vreun fulger cu arsură, vreun fior de nemurire!

„Cată cu un ochi de milă la cea tinerime de rând care, în toatul fre-museților trăiește în desmierdări și în desfătări se îmbată... Când va goli până la fund paharul cu încântările ce o să se mai alegea o într'însa! Cine o să mai știe de ea?... Groapa care o așteaptă o va'nghiți întrecagă. Tăcerea de veci o să stingă după lume, cu a ei ființă, ș'ale ei sterpe iubiri¹.

Lacrimile de căință și duiosasele cugetări ale feciorului de împărat, cel ce fusese odinioară norocos la vânat, mă pornise și pe mine pe triste gânduri; îmi venea acum unul după altul aminte atâtea falnice visuri ale junceței mele, care împreună cu anii cei repezi, s'au nimicir în zadarnicul deșert... căci repezi, vai! repezi se strecoară anii!...

Enea, fugaces, Postume, Postume?
Labuntur anni
.
.

Dar era noapte în toată puterea când începură să ne salute lătrătorii din satul Bisoca. În bălătura casei arendășești ardea un foc mare; descăle-cai la flăcăraia trosnitoare a brazilor, și domnul Sterie arendașul ne eși cu plin înainte. Intr'o mână ținea o botă cu păstrăvi vii, proaspeți și șglobii, pescuți în părâul spumegos de sub poala umbrită a Pietrelor Fetei; în cealaltă purta o pușcă cu iepurași de casă, plocoane trâmise de starețul unui schit vecin, care hrănește și prășește în curtea mănăstirii d'alde așa arzoi și spornic vânat, rar în țară la noi și botezat în Codicele civil, art. 468, cu numele poznaș de Lapinii ținuți pe lângă casă, iar din Dicționarului limbii Romane, elaboratu ca proiectu dupo însărcinarea data de Societatea Aca-de-mica Romana, pag. 981, cu aceea, tot așa doochiată și puțin românească, de: „Cunicule sau cunicle, specia de animal, d'in genulu iepurelui foarte asemine cu iepurile, și de aceea numitu pre a locurea și iepure de casă, fran-cesce lapin“.

„Aș dori să aflu care sunt locurile unde, vorbindu-se neaș românește, se mai zice și altfel, bunăoară, — cinel, cinel, pus-ai degetul pe el? — Cu-niclu și Lapin.

D'asa lătinie dobitocească,
d'asa păcălitoare franțuzească,
unul domnul să ferească
limba noastră părintească.

Dar domnul Sterie, din tindă, ne poștește la mâncare. Drumul, basmul și gândurile melancolice m'au secat la stomah; mă grăbesc dar a intra în casă, unde ne așteaptă masa, care de mult stă întinsă.

Fiindcă tu însă n'ai fost postit împreună cu mine, te las afară și drept mângâiere, îți trimit de departe ca hrană intelectuală, bună de rumegat,

¹ Lamartine. Méditations poétiques: A. Elvire:

„Vous tomberez ainsi, courtes fleurs de la vie!
Jeunesse, amour, plaisir, fugitive beauté,
Beauté, présent d'un jour que le ciel nous envie
Ainsi vous tomberez, si la main du génie
Ne vous rend l'immortalité.
Vois d'un oeil de pitié la vulgaire jeunesse
Brillante de beauté, s'enivrant de plaisir;
Quand elle aura tari sa coupe enchanteresse
Que restera-t-il d'elle? à peine un souvenir:
Le tombeau qui l'attend l'engloutit tout entière.
Un silence éternel succède à ses amours...“

¹ Horatii Carmon II., XIV.

această poveste încurcată, însoțind-o cu o prietenească salutare... cam slabă și scarbădă mâncare!...

Dar să fie cu iertare,
Căci suntem la vânătoare!

Post scriptum. — Nu mă iartă conștiința ca să nu îndreptez o eroare ce s'a strecurat în paginile de mai sus. Am zis că la noi guvernul nu s'a ocupat niciodată de a regula vânătoreea. M'am înșelat. Răposatul C. Negruzzi, carele nu a fost numai un scriitor plin de talent, de spirit și de inimă, ci a mai fost și Directore al Oficiului de Statistică din Moldova, ne dă în scrierile sale următoreea notă plină de interes și sprijinită pe calcule nediscutabile:

„Dela 26 Ianuarie 1841 până la sfârșitul lui Decembrie 1845, s'au ucis după cataloagele Visteriei, acești lupi:

In anul 1841	113 lupi mari	
„ „ 1842	198 idem	
„ „ 1843	315 idem	59 pui
„ „ 1844	340 idem	111 idem
„ „ 1845	261 idem	101 idem
		<u>1230</u> lupi mari	<u>271</u> pui
		Total 1501.	

și s'a plătit din vistierie 18.450 lei pentru 1230 lupi mari și 2032, ½ lei pentru 271 pui. In total 20.482, ½ lei.

Să vedem acum folosul acestei legiuiri.

„Să ne închipuim că fiecare lup era să mănânce pe an câte 12 oi. Paremi-se că sunt destul de moderat. Care e lupul ce s'ar mulțumi cu o oaie pe lună? In cinci ani vine de lup 60 oi, care pentru 1501 lupi face 90.060 oi. Socotind acum oaia câte 20 lei, face 1.081.200 lei, din care scăzând 20.482, ½ lei prețul capetelor a 1501 lupi, rămâne folos 1.780.717, ½ lei“.

Tot cu această ocaziune, autorul Păcatelor lincetelor mai povestește și o istorioară pe care am socotit că nu va strica să o transcriu aci, căci ea va fi păhăruțul de Fine Champagne după un prânz îndesat și anevoic mistuit — rudis indigestaque moles! ¹

Iată ce scria Negruzzi în Inna Februarie 1846: „Viu dela vânătoare, prietene, unde am împuşcat un lup. Dă-mi voie deci să-ți vorbesc despre el“.

„Toată lumea cunoaște lupul, fiara asta carnivoră și nesătioasă, dușmanul păstorilor și groaza oilor. Din vremea regelui Edgard, la anul 966, lupii n'au mai văzut pământul Engliterei; și când, din toate staturile Europei erau proseriși, numai in Moldova, — sunt acum cinci ani, — viețuiau ca in sânul unei Republice, încât era o blagoslovenie cum lupii creșteau și se înmulțeau! Inșă la 1841, Ministerul trebilor din lăuntru, a făcut o legiuire prin care puse preț capului de lup. Țăranii începură a-i ucide, păstorii a fi mai liniștiți și oile a dormi mai fără grijă.

„Spun — nu știu de-i așa, — că lupii văzând osânda ce li se pregătește, au ales o deputație dintre ei, care viind in capitală, și-a tocmnit un vechil ca să le apere dreptul ce-și închipuiau că au. Acesta le-a făcut o jalbă lungă și lată, in care dovedea tetragonicește că, dela descălicarea lui Dragoș, lupii au trăit in bună pace in țară, că n'a mai făcut nimeni sprafcă ca să vadă câte oi s'au mâncat: că de vremu ce lupii sunt lăsați ca să mănânce oi și oile ca să fie mâncate de lupi, apoi după toate formele, legile și obiceiul pământului, lupii se cuvine a fi volnici să mănânce oi ș.c.l., ș.c.l.

¹ Rudis indigestaque moles — îngrămădire neclară și grosolană: Ovidiu Metamorfoze I. v. 7.

„Ministrul Lupu Balș, le întoarse jalba cu nadpis, zicând că obiceiul pământului poate sluji de lege, când nu este vătămător legii, și numai atunci li se va lua în băgare de seamă reclamația, când vor da în scris și cheazășie că nu vor mânca carne, ci vor paște troscot, ca niște dobitoace ce sunt.

„Deputații cîșiră cu coada între vine, gândind la nedreptățile oamenilor. Viind la gazdă și simțind apetit, se puseră la masă. Ospătarul le dete borș cu miel, cotlete de miel și friptură de miel.

— „Ei bine! — strigă unul din ei — mai zi-mi că este dreptate în lumea asta. Oamenii mîncău oi și noi să nu mîncăm?”

— „Ba să mîncăți, domnii mei, — le zise un june supleant de profesor, — omul și lupul sunt lăsați ca să mînce carne; dinții lor cei căinești o dovedesc. Eu când nu mîncane carne nu pot pronunța nici cel d'întâi vers din *Encida*:

*Arma virumque cano, etc.*¹

„Din vorbă în vorbă, lupii spuseră viitorului filosof scopul soliei lor și neisprava cu care au eșit dela ministru.

— „Advocatul care l-ați avut era un ignorant, le zicē acesta. Sunt sigur că nici rudimentele limbii latine, ale limbii mume, nu le cunoștea. Sunt sigur că petiția ce v'a făcut era plină de barbarisme și de solecisme și scrisă cu slove ciriliane. Să vă fac eu o suplică cu litere latine și veți vedea cum vor face capot pre ministru cu tot departamentul său”.

„Iadatā le scrise o jalbă cu litere latine, care se mîntuia prin acest calambur:

Lup te chiamă și lup ești,
Lupii dar ce prigonești?

„Omonimul lor ministru le rupse jalba, zicând că nu-i plac poezii, și că, cu toată cuscrenia ce ei arată că ar avea cu dînsul, nu poate călca datoria postului său; prin urmare, porunci unui comisar de poliție să-i întirească prin oraș.

„Ajungând la barieră nenorocitele liare își scuturară praful de pe co-pite și lacrămând, tinseră labele spre cer, cuvîntând acest blestem.

• • • • •
Aci autorul își precurmă povestea, necunoscând, după cum se vede cuprinsul blestemelor bietelor liare nedreptățite. Dacă pe lângă tot spiritul și talentul ce el avea, răposatul C. Negruzzi ar fi posedat și darul proorociei, el negreșit ar fi pus în gura lupilor un blestem de felul acesta.

„Fă, doamne, ca toți aceia ce au gânduri rele asupra noastră, să fie osân-diți spre pedeapsa lor, a cibi dintr'un capăt până într'altul, toată Precuvân-tarea la Manualul Vîntătorului românesc, dar tot de-o dată oprește-i, doamne, de a se folosi cătuși de puțin de învățăturile cuprinse chiar în corpul manualului, căci fără de această a ta părintească ocrotire, va fi de acum înainte vai și amar de neamul lupesc, în țara binecuvîntată a Românilor, unde, dela descălciătoare, blajina localnică stăpînire ne-a îngăduit să trăim ca în sânul lui Avraam, fără a ne mai sastisi cu statistice iscodiri!

„Amin!”

XII

Capitolul cel mai plăcut pentru cititor . . .

.
.
.

¹ *Arma virumque cano*, — cânt omul și faptele sale de vitejie
Virgiliu: *Encida*



BOGDAN PETRICEICU HASDEU

(1838—1907)

RAZVAN ȘI VIDRA

Poemă dramatică în cinci cânturi

(1867)

CÂNTUL I

UN ROB PENTRU UN GALBEN

În Moldova au cei mici despre cei mari acest obicei de pier fără județ, fără vină și fără seamă. Singuri cei mari judecători, singuri pârși și singuri plinitorii legii. Și de acest obicei Moldova nu scapă...

URECHE, sub anul 1564.

FETELE:

RAZVAN, Țigan desrobit
SBIEREA, hoier hătrân
TĂNASE, cerșetor
BAȘOTA, mare vătav
DASCĂLUL
TĂRGOVEAȚA I
TĂRGOVEAȚA II
TĂRGOVEAȚA III

TĂRGOVEAȚA IV
TĂRGOVETUL I
TĂRGOVETUL II
TĂRGOVETUL III
FATA I
FATA II
SLUJITORII DELA VĂTĂFIE.

O piață în Iași; în fund o biserică, mai încoace o piatră, în laturi case.

TÂNASE (*șezând pe piatră*)

Miluieste-mă, jupâne! Dumnezeu va da 'nzecit
Sufletelor ce se 'ndură de-un sărman nenorocit!

SBIEREA (*oprindu-se în drum*)

Cum? Ce spui? La sută mia? O camătă minunată!
De-ar fi astfel, toată starea-mi cu ți-aș da-o chiar îndată...
Să știi însă că, dând una, n'o mai vezi, n'o mai găsești...

TÂNASE (*sculându-se*)

Miluieste-mă, jupâne, cu ce singur socotești!
Ș'un hănuț o să-mi ajungă... Iată de trei zile 'n gură
N'am luat un pic de pâine, n'am avut o fărmitură...

SBIEREA

De trei zile? Ce minciună!... Ș'apoi cine-i vinovat?
Pentru mine e tot una, de-ai mâncat sau n'ai mâncat...
Un hănuț! Cum nu! E lesne!... Bănișorii nu s'aruncă.
Decât cerșitor, mai bine ia toporul și la muncă.

(Răzvan se arată în fund și se oprește din dosul lui Sbierea)

TÂNASE

Vai, jupâne! vai, jupâne!... Nu cerșește un Român,
Nu cerșește cât mai are un pai de nădejde 'n sân!
Nici eu nu cerșeam, jupâne, pe când aveam vitișoare,
Ș'un pământ cât trage plugul, ș'o prispuliță la soare;
Dar vecinii, din rea pismă, la judecată m'au tras,
Ș'acum iată-mă-s, jupâne, gol pe poduri am rămas!...
Copilașii plâng de foame...

SBIEREA

Copilașii!... Vrea să zică

Tu ești un nebun de frunte? După ce n'ai chiar nemiecă,
Te mai apuci de prăsilă... Auzi! Ii trebui copii!
Un neam de notoți!... Dă-mi pace! Ducă-se pe la pustii!...

TÂNASE (*așezându-se*)

Of, of, of!... Și tu jupâne, o să dai de vreo ispită!

*(Sbierea face trei cruci mari de 'naintea bisericii și se depărtează, fără
a băga de seamă că i-a căzut o pungă din chimir).*

RĂZVAN

Așa cruci evlavioase, așa iață răstignită.
Așa 'nchinăciuni plecate, până la brâu și mai jos,
Nu făcea nici sfântul Petre, nici însuși Domnul Hristos!
Bre! Jupânul ăsta crede că drept la rai o să meargă,
Pe când dracii după dânsul cu limba scoasă aleargă!...

(Face câțiva pași și ridică de jos punga)

Aoleu! O punguliță!... Ba-i un săculeț cam greu!...
Il va fi pierdut boierul cel cu zor de Dumnezeu...
Măi, oprește-te, jupâne!... Stăi, jupâne, de m'ascultă!...

ZBIEREA (din afară)

La naibă! Ți-am spus o dată că nu-mi place vorba multă!
Un singur pas nu poți face fără să dai de vr'un calic!...
Fugi! N'am bani! N'am o groșită¹. N'am nemic, nemic, nemic!

RĂZVAN

Nemic n'are sărăcuțul! Așa zice!... Prin urmare,
Omul, neputând să piarză tocmai lucrul ce nu-l are,
Punga nu-i a lui. Atuncea... fie dar a cui o vrea,
De vreme ce toată lumea mi se leapădă de ea...

(Numără: unu... cinci... opt...)

Douăzeci, și-toți cu găuri! Parc'ar fi să-mi povestească
Cum se desmierdau, sârmații, în salba sărbătorească,
Pe-un grumaz de țărăncuță, grăsuliu și răsfățat,
Pân'ce ghiara ciocoimii din carne i-au înhățat!...
De-ar avea banii o limbă, lucrurile ce ne-ar spune
Pe mulți albi i-ar face negri, ca cel mai negru tăciune...
Nu! Eu nu vreau astă pungă!... Și chiar foame de mi-ar fi,
Pâinea astfel cumpărată mă tem că m'ar otrăvi!...
Moșule!

TĂNASE

Ce vrei?

RĂZVAN

Jupânul nu ți-a dat lescaie frântă?
Uite! Eu îți dau o pungă... Scoală, moșule, și cântă!

TĂNASE

Dela un Țigan pomană?

RĂZVAN

Dec! Și totuși pe boier,
De-ți da o scârbă de-aramă, tu l-ai fi urcat în cer!

TĂNASE

E Român, oricum...

RĂZVAN

Jupânul e Român? Vai, ce ocară!²
Te 'nșeli moșule! El este piatră, lemn, strigoi sau fiară,
Dar numai Român nu-l chiamă, că mult mai Român sunt eu!...
Nu căta că-ți pare searbăd și părilit obrazul meu.
Că nici noaptea nu-i bălană, dar pământul odihnește;
Că și pâinea de secară este neagră, dar hrănește!
Ș'apoi, moșule, eu unul nu-s Țigan de rând, mă jur,
Nu, nu, crede-mă. În pieptu-mi bate suflet de vultur.
Măiculița fu Româncă...

¹ groșită — mică monedă de argint austriacă.

² În această scenă Hasdeu desvăluie cât de adânc erau înrădăcinate prejudecățile rasiale în conștiința unor oameni. Arătând cine sunt adevărații dușmani ai poporului, autorul combate aceste prejudecăți.

TĂNASE

Moldoveancă?

RĂZVAN

Se 'nțelege.

TĂNASE

Moldoveancă? Ce-auz, doamne! Dar asta-i o fărdelege:

Unde s'au aflat
Că s'a'mpreunat
Corbi cu turturele
Șerpi cu floricele,
Urși cu căprioare
Și norii cu soare?...

O porumbiță să 'ndure un bărbat cioroi...

RĂZVAN

Taci, măi!

Că simțese cum intră 'n mine șaptezeci de năbădăi!...
N'atinge țărâna mamei, că nu mai știu ce-o să fie!
Mi se 'ntâmplă multe pozne, când sunt cuprins de mânie.
Eu nu-s Țigan... Ți-am mai spus-o!... Nu mă mai tot zăpăci!...
Mai pe scurt, na, iată banii!... Pleacă dracului d'aci!

TĂNASE

Dela un șerb nu voi cere, nu voi lua niciodată:
Ursita-mi e nefericea, dar a ta-i chiar blestemată.
De mi-ar fi să mor de foame, mâna mea n'o voi păta,
Primind milă dintr'o mână, care... nici ea nu-i a ta!

RĂZVAN

Eu șerb? dar bată-te focul, mitropolitul Năstase
Nu știi oare că la moarte-i pe toți robii săi iertase?...
Singurul vlădică 'n lume, sau cel puțin la Români,
Care nu voia ca frații să fie slugi și stăpâni,
Fiind tot un os ș'o carne... Așa scris-au în diată,
Poruncind să plece slobozi toți Țiganii săi deodată;
Toți, moșule, pân' la unul; bărbați, copii și muieri...
S'a spart lanțul! De-atunci, iată, două ierni și două veri
Eu sbor în stânga și 'n dreapta, ca voioasa ciocârlie
Pe care n'o mai poprește ferecata colivie.

TĂNASE

Ești Țigan pe jumătate, nu ești rob...

RĂZVAN

Asta-i nemic.

Mai este ceva. Văzut-ai?...

TĂNASE

Ce?

RĂZVAN

Un Țigan grămătic?

TĂNASE

Grămătic? nu!... nu, băiete... N'am văzut, căci nu se vede,
Și chiar de-ași vedea cu ochii, pare-mi-se că n'ași crede.

RĂZVAN

Țigani sunt tot ce-ți place: șelari¹, fierari, potcovari...

TĂNASE

Călăi...

RĂZVAN

Adecă, nu-i vorbă, nici călăii nu sunt rari!
Dar grămălici, ba... Ei bine! Numai singur eu supt soare,
Dintre mii de țigănice, știut-am să 'nvăț scrisoare,
Sârbească și românească, încât ajunsei de mic
In casa mitropoliei cel mai isteț grămătic...
Grămătic, moșule dragă!... Acuma ia dară banii,
Și te rog a nu mă pune într'un hal cu toți Țigani...

TĂNASE

Dar acești bani, măi băiete, vor fi un lucru... furat.

RĂZVAN

Așa-i! Tocmai! Ai dreptate! Ai vorbit adevărat!
Toți banii din țara noastră poartă, moșule, pe sine
Semnul furilor ce-i pradă, printre lacrimi și suspine,
Dela noi, dela opincă, dela omul cel sărman.
Ș'apoi nu vor să ne-arunce în obraz un gologan!
Sburători ce sug în umbră! Javre, moșule, d'acelea
La cari omenească-ți pare numai fața, numai pielea,
Iar sufletul pe dobândă fu luat dela satan,
Cu tocmeală să se 'ntoarcă mai murdar și mai viclen!

TĂNASE

Bine, bine spui, băiete!...

RĂZVAN

Lucrul furat! ai dreptate!
Inșă n'oi fi eu acela care va prăda pe-un frate!
Mama, buna măiculiță, din mormânt ar tresări,
De-ar ști că'n pieptu-mi se mișcă păcatul de-a lălbări!...
Dar la naiba frunza verde ce să mai tocăm degiabă?
Iată banii, mulțumește, du-te, caută-ți de treabă!
Află, moșule, atâta: fie banii chiar furați,
Copilașii tăi e-așteaptă fără pită și 'nsetați!...

TĂNASE (luând punga și sculându-se)

Bogdaprosti, măi băiete!... Bogdaprosti! Rău îmi pare
Ca să văz o lighioană c'un suflet atât de mare!
De-ai fi Român, cale-vale! dar Țigan, păcat! păcat!
Țat'-tău o fi fost, băiete, o groază de blestemat
De-au întortochiat pe mă-ta în lingușirile lui...
Multe dragostea mai face pe fața pământului!

¹ șelar — cel care face sau vinde șei.

E curat un fel de boală, ce de noi când se lipește.
Pe Român mi-l țigănește, pe Țigan mi-l românește,
Toate lucrurile 'n lume cu susul le pune 'n jos:
Ingerul urit se pare, ucigă-l crucea frumos!...
— Dar eram să uit, băiete, de-a te 'ntreba cum te cheamă?

RĂZVAN

Pe mine Răzvan... Smaranda chiema pe drăguța mamă;
Muri an... ba nu! trăiește! trăiește 'n cugetul meu,
Și va trăi totdeauna, până voi trăi și eu!

TĂNASE

Dumnezeu, să mi-te-ajute, precum tu m'ajuci pe mine;
Zilele tale să curgă tot zile lungi și senine;
Iar nevoia să doboare pe-oricine-ți va fi dușman!...
Rămâi sănătos, băiete!... Ce păcat că ești Țigan!...

(pleacă murmurând: — Răzvan, Răzvan, Răzvan... apoi se întoarce)

Știi ce? Mi-am luat de samă... Nu-mi trebuie punga întreagă.
Mi-ajunge ș'un singur galbăn, zău așa, Răzvan dragă!
Mai sunt mulți săraci, băiete, și eu n'aș vrea de prisos,
Pe când se sbuciumă frații, simțind cuțitul la os!

(scoțând punga)

Na!...

RĂZVAN

Dar, moșule...

TĂNASE

Ascultă, nu mai face vorbă lungă!
Mai împarte tu ș'altora pâine din această pungă!

(Ia un galben și dă sacul lui Răzvan)

Fă pe gândul meu, căci altfel, zău, nu primesc nici-un ban...
Acuma, mă duc, băiete... Mare păcat că-i Țigan!...

(iese)

RĂZVAN

Bietul om!... Ce fudulie? Ce vorbe late! Ce toană!
Cineva, privind, l-ar crede că-i un împărat în goană!
Ce dispreț! D'abia ne vede... Taica lui n'a fost Țigan!...
(se uită în jur cu pază, apoi scoate din sân o hârtie)
Lumea-și bate joc de mine! Lumea râde de Răzvan!...
O să râz și eu de lume!... Da, vom râde fiecare:
Ea de mine cu trufie, eu de dânsa cu turbare!...

(Lipește hârtia pe un stâlp și iese, pe când ușa bisericii se deschide, venind mai mulți, dintre care dascălul se oprește lângă hârtie, iar ceilalți se grămădesc).

TARGOVEAȚA I

Uf, Nu mai stau pe picioare, de necăjită ce sânt!
Zău, nu-i prea bună zăbava, fie locul cât de sfânt.
Părințelul Agaltanghel ar fi un preot cuminte,
Dar lungește, vai!... Te face să fugi chiar de cele sfinte.

TÂRGOVEATA II

E mai deștept popa Tacu dela sfântul Nicolai;
În două vorbe ți-arată calea 'n iad și calea 'n rai,
Ș'apoi îți zice: alege-ți! — și'ntr'o suflare slărșește:
De-ți place iadul sau raiul, cum vrei, el nu te silește...

(Dascălul, stând lângă hârtie, începe a râde cu hohot)

TÂRGOVEȚUL I

Dar tu ce râzi, măi fârtate, singur, chiar ca un smintit?
Te știam om de ispravă! Doar n'ai innebunit?
Spune, ce scrie pe-acolo?

TÂRGOVEȚELE

Cine scrie și cum scrie?

TÂRGOVEȚUL II

Nu cumva iarăși vr'un cântec, rânjind de biata domnie?

TÂRGOVEȚUL III

Sau poate vr'o păcăleală, pe vornici? pe logofeți?

DASCĂLUL

Έγνων, ανεγνω, κατεγνω: niște cai verzi pe păreți!...

TÂRGOVEȚUL I

Ești nerod, și pace bună! Eu nu-s cărturar ca tine.

TÂRGOVEȚUL II

Nici eu!

TÂRGOVEȚUL III

Nici eu!

TOȚI

Chiar niciunul!...

DASCĂLUL

Așa să fie!

TOȚI

Vezi bine!

DASCĂLUL

Vai de țară!

TÂRGOVEȚUL I

Tu citește!

TÂRGOVEȚUL II

Ești dască!

TÂRGOVEȚUL III

E treaba ta!

TÂRGOVEAȚA I

Curând! Curând!

TÂRGOVEAȚA II

Zi o dată!

CELELALTE

Nu mai putem aștepta!

DASCĂLUL

Fîndcă voi nu știți carte...

TOȚI

Ei bine?

DASCĂLUL

Dar faceți gură...

TOȚI

Ei bine?

DASCĂLUL

Căci din păcate, a Românului făptură
Este...

TOȚI

Ei bine?

DASCĂLUL

Să sbiere cu câtu-i mai nălărău...

TOȚI

Ei bine?

DASCĂLUL

De voi mi-e milă...

TOȚI

Ei bine?

DASCĂLUL

Voi citi eu.

TÂRGOVEȚUL I

Citește!

TÂRGOVEȚUL II

Da! Da!

TÂRGOVEȚUL III

Incepe!

TÂRGOVEȚELE

Ascultare! Ascultare!

TĂRGOVEȚUL I

Eu pot lumbac în ureche. Ridică-ți glasul mai tare...

TĂRGOVEȚUL II

Dar nu răcni, că pe mine mă cani supără la cap...

TĂRGOVEȚUL III

Mai în sfârșit, hai odată, mișcă-ți barba cea de țap!

DASCĂLUL (*citește*)

Frunză verde de negară
De când domnește în țară
Petru-Vodă șchiop și siul,
De răs țara s'a făcut!...

TOȚI

De răs țara s'a făcut! Da, da, da!
Hi, hi, hi! Ha, ha, ha! Hi, hi! Ha, ha!

TĂRGOVEAȚA I

Petru-Vodă șchiopătează, dar nu-i slul!

TĂRGOVEAȚA II

Nu, nu, nu este!
Ba-i chiar frumușel la față ca Fătul cel din poveste!

TĂRGOVEȚII

Tăceți, găștelor, odată!

TĂRGOVEȚELE

Auzi, obraznici, mojicii!

DASCĂLUL

Ori m'ceți asculta, sau altfel mă duc și vă las aici...

TĂRGOVEȚII

Ba nu... Citește! Citește!

TĂRGOVEȚELE

Noi, găște? Noi?... Ce ocară!

TĂRGOVEȚUL I

Tăceți sau plecați!

TĂRGOVEȚUL II

Firește!

TĂRGOVEȚUL III

Da, da! Afară! Afară!

DASCĂLUL

Vreți să m'ascultați odată?

TĂRGOVEȚUL I

Negreșit! Nu ne pricepi?

TÂRGOVEȚUL II

Citește! Haide! Tăcere!

TÂRGOVEȚUL III

Apoi dară ce nu 'ncepi?

DASCĂLUL

Frunză verde de negară!
Vodă doarme în cămară,
Iar boierii tot furând,
Iși fac trebile pe rând!

TOȚI

Iși fac trebile pe rând! Da, da, da!
Hi, hi, hi! Ha, ha, ha! Hi, hi! Ha, ha!

DASCĂLUL

Frunză verde de negară!
Norodul plânge și sbiară,
Dar în cer și pe pământ
Nu-l aude niciun sfânt!

TOȚI

Nu-l aude niciun sfânt! Da, da, da!
Hi, hi, hi! Ha, ha, ha! Hi, hi! Ha, ha!

DASCĂLUL

Frunză verde de neg...

TÂRGOVEAȚA I (înterupând)

Haide! iarăși frunză de negară?
Ce, Doamne? Tot numai una?... Ca și când n'ar fi într'o vară
Feluri de feluri de frunze!...

TÂRGOVEAȚA II

Vioarele, rosmarini...

TÂRGOVEAȚA III

Garofițe, busnioace...

TÂRGOVEAȚA IV

Trandafiri, brândușe...

TOATE

Crini...

TÂRGOVEȚUL I

Tăceți odată, că-i poznă!

TÂRGOVEȚUL II

O să vă luăm la goană!

TÂRGOVEAȚA I

Auzit-ai, soro, vorbe!

TĂRGOVEȚUL III

Bre! Doar' nu ești o icoană?

TĂRGOVEAȚA II

Dar nici dumneata un vodă, ca să ne batjocorești!

DASCĂLUL

Vreți să citească mai departe? Nu vreți?...

TOȚI

Ba da, să citești!

DASCĂLUL

Frunză verde de negară!
Decât un domn de ocară,
Iar boieri mișei și hoți,
Mai bine la dracu toți!

TOȚI

Mai bine la dracu toți! Da, da, da!
Hi, hi, hi! Ha, ha, ha! Hi, hi! Ha, ha!

TĂRGOVEȚUL I

Măi! Oare tocmai la dracu?... Să nu fie?... Știi... Mai lasă...

TĂRGOVEȚUL II

Ba nu! Nicidecum! La dracu!

TĂRGOVEȚUL III

La dracu cei ce ne-apasă!

TĂRGOVEȚUL I

Fie și la dracu, totuși... vr'o vorbă mai cu papuci...
De pildă: la cel cu coadă și cu coarne să te duci;
Se înțelege că-i tot dracul, dar ocară-i mai cioplită...

DASCĂLUL

Ași! Cu coarne și cu coadă poate să fie ș'o vită.
Mai bine dar drept la dracul.

TĂRGOVEȚUL II

Mai bine, pe legea mea!

MAI MULTE VOCI

Hol încel! Vine vătavul!

TĂRGOVEAȚA I

O să dăm de vr'o belea!...

(Se arată Bașotă, înconjurat de slujiteși)

DASCĂLUL

Sosește nenorocitul, tocmai când vorbeam de vite:
Se întâmplă, zău, câteodată cimilituri potrivite.

BAȘOTĂ

Gamenii buni! Ce stați nice? Ce veste? Ce v'ati oprit?
Cu ce scop?... A! o hârtie! Să vedem, ce s'a citit?

TÂRGOVEȚUL I

Va fi o carte domnească...

TÂRGOVEȚUL II

O cazanie...

TÂRGOVEȚUL III

O rugă...

BAȘOTA

Slujitorii! Să fiți cu pază, ca niciunul să nu fugă!...
Iarc'e-aș fi sigur că-i iarăși vr'un cântec nerușinat.

TÂRGOVEȚUL I

N'aș crede!

TÂRGOVEȚUL II

Nu-l mai citește!

TÂRGOVEȚUL III

Foarte rău ne-am încurcat...

BAȘOTĂ

*(apropiindu-se de placardă și silabisind: frun... frunză... verde.. de
negară... de când... dom... dom... domnește...)*

Cum? împotriva domniei? Împotriva stăpânirii?
Și voi toți sunteți în gloată părtași ai nelegiurii?
Al v'am prins, liște spurcate! Vi-i dragă viața sau ba?
Să-mi spună dar adevărul, pe cine l-oî întreba!

(Apucă de piept pe târgovețul I)

Tu ai o față cam proastă: frunte jos, gură căscată,
Semnele cele mai bune de-o inimă nestrucată...
Pune dar mâna pe cuget și arată-mi cine l-a scris
Acest cântec ce culează pe-un vodă să-l ia în răs?

TÂRGOVEȚUL I

Iartă-mă, jupân vătave... măria ta și stăpâne...
Eu nu știu chiar nemicuța... de nu-i așa, să fiu căne...
Eu am sosit acușica... Sunt omul cel mai smerit...
Eu nu știu carte, jupâne... Nu eu, altul a citit...

(Răzvan, intrând pe nesinate se amestecă în gloată).

BAȘOTĂ

A citit? Dar cine-anume? Care dintre toți? Arată!

TÂRGOVEȚUL I *(arată la Dascăl)*

Accsta, jupân vătave...

BAȘOTĂ

A! ființă blestemată!

DASCĂLUL

Da, da! Cam așa, jupâne! Ce să zie? Eu am citit.
Dar nu cu voie veghiată: chiar dumnealor m'au pofțit...
Cercetează-i și-i întreabă... Nu sunt eu cel cu plicina.
A citi, când nu te lasă, de! a cui să fie vina?

BAȘOTĂ

Oameni buni! acuma dară, ca să văz ce-i de făcut,
Vă mai întreb cum anume a citit acest limbui?

TÂRGOVEȚUL I

Curat pe moldovenie...

TÂRGOVEȚUL II

Negreșit! Cum se citește!

BAȘOTĂ

Drace! nu-i aci 'ntrebarea. Eu știu că moldovenește,
Dar citit-a oare iute? Fără a se 'nvălmășa?
Resfirat? Limpede? Neteț? Repede?

MAI MULȚI

Așa! așa!

BAȘOTĂ

Așa-i, hoțule? Ei bine! Acuma ce-mi vei răspunde!

DASCĂLUL

Hoț! Γνωθι σαυτόν, jupâne. Eu nu doarese a m'ascunde.
Citit-am cum este rostul; vezi bine nu'n zădar
Am tot învățat la buche. Sunt dascăl. Sunt cărturar!

BAȘOTĂ

Ticălosnle! Cum, Doamne, nu ți-e greu, nu ți-e rușine
Să-mi spui mie la palavre, când vorbești teamai cu mine?...
Eu! eu vătavul cel mare, mă 'nțelegi tu cine-s eu?
Mâna dreaptă a lui hatman, carele la rândul său
Este și el mâna dreaptă a lui vodă... Prin urmare,
Vreau să-ți spui, cap fără 'de erieri! că eu, vătavul cel mare,
N'as putea citi prea iute ce-a ce alții au scris.
Ș'apoi tu! tu s'o poți face? Ar fi un lucru de răs
Un dascălaș, o nemică, tu să mă 'ntreci chiar pe mine?
Accasta-i peste puțință! Accasta nu se cuvine!...
Deci, judecata ți-e scurtă, fiind foarte 'nyederat,
Că cine-i foarte obraznic este foarte vinovat.
Tu ai scris cântecul ăsta! Te cunoști după sprânceană:
Un nas ascuțit de vulpe, o bărbiniță vicleană,
Ochi mici și buză subțire... chiar un chip de farisen!
Vezi că te-am ghicit? Pe mine nu mă 'nșeli tu, fătu! meu!...
Slujitorilor, luați-l! E bun de spânzurătoare!

RĂZVAN

Mai stați! De ce-i așa pripă? Turci, Tătari sunteți voi oare
De săriți dintr'o năvală grabnică a ne spânzura?
Jupân vătav, mâna dreaptă! Mă rog a nu te supăra!
Să fie oare cu cale, în țara moldovenească,
A omori pentr'un cântec o ființă omenească?

BAȘOTĂ

Țigan! Cioară! Faraone!

RĂZVAN

Fie toate cum vei vra,
Dar pe bietul om, jupâne, iartă-l nu-l mai spânzura!
El nu-i faraon, nu-i cioară, e Român, îți este frate...

TĂRGOVEȚII

Are dreptate Țiganul! Țiganul are dreptate!

BAȘOTĂ

O să-l învăț eu îndată! Să mă 'nfrunte ș'un netot?
Băieți! Pe-amândoi luați-i! Spânzurați-i hot la hot!

RĂZVAN

Zău? Ce spui? așa-i povestea? De minune! Foarte bine...
Atunci lăsați-l pe dascăl și luați-mă pe mine:
El nu-i vinovat, sărmanul: cântecul făcut-am eu:
L-am scris, l-am lipit și pace! De nu-i bun, îmi pare rău...
Ce priviți așa la mine? Doară nu-s o arătare...

MAI MULȚI

Tu ai scris?

RĂZVAN

Chiar eu, firește.

BAȘOTĂ

Lucru vrednic de mirare
Un Țigan să scrie stiluri, n'aș fi crezut-o Ce-i drept,
Multra-i oarecum arată suflet ager și deștept...
Vrea să zică, ș'acea doină din săptămâna trecută...?

RĂZVAN

Foaie verde magheran,
Logofătul e viclean...
Da, da, jupâne vătave! Tot de mine e făcută...

TOȚI

Bre!

BAȘOTĂ

Ciudad! Să știe carte o jivină de Țigan!

RĂZVAN

Ba poate că'ntrec, jupâne, pe mulți boieri din divan...

BAȘOTĂ

Slujitorii! lăsați pe dascăl măcar că eu cu arcanul
Pe toți dascălii i-aș prinde și-aș spânzura cu toptanul;
Căci ei răzvrătesc norodul, ei învață pe cei mulți
C'ar trebui ca hoierii să umble goi și desculți;
Și chiar ăst Țigan n'ar merge astăzi la spânzurațoare,
De n'ar fi fost niciun dascăl ca să-l pună la scrisoare...
Cată dar, dascăle, cată! Scăpat-ai cum ai scăpat,
Dar păzește-te de dracul, c'o să dai de vr'un păcat!...
Acuma tu, laraoane, răspunde-mi dar d'ocamdată,
De ce te-apuci tu d'o treabă poprită și neiertată?
O faci oare dela tine? sau cineva ți-o fi spus?

RĂZVAN

Apoi de, jupân vătave, Stan e jos și Oprea-i sus!
Dumneata mereu ne spânzuri, și-astfel trăiești hoiereste!
Eu fac doină și doinițe, ca să-mi petrec țigănește;
Fiecare cu ce poate!... Nu-i dat dreptul orișicui
Să pună 'n ștreang omenirea în mijlocul târgului!...
Și-apoi acest drept, jupâne, dacă mi s'ar da și mic,
Eu n'aș omori niciunul, ca să pot ierta o mie.

BAȘOTĂ (surâzând)

Șiret Țigan!... Dar nu-i lesne a scăpa pe-un osândit!
Fapta ce tu ai făcut-o e un lucru de gândit.
A necinști cărmuirea, a batjocori divanul,
Poate numai doară vodă, sau măria sa Sultanul...
Totuși, dragul meu, o lege, un vechiu și sfânt obicei,
Te-ar scoate din gura morții... Ești însurat sau holteiu?

RĂZVAN

Ba nu-s însurat jupâne...

BAȘOTĂ

Mare noroc! Ești ferice!
Ai putea să scapi cu zile... În pravila țării zice
Cum-că de-osândă se iartă pe cine-l ia de bărbat
O copilă, o fecioară, un suflet nevinovat...
Așa-i obiceiul nostru, datina cea strămoșească.
Acuma rămâne numai vr'o fată să se găsească...

(cătore țârgovețe)

Printre voi nu este oare?

FATA I

Sunt eu.

FATA II

Și eu.

BAȘOTĂ

Minunat!
Două fete cumsecade! Nu-i așa? De măritat?

FATA I

Negreșit!

FATA II

Fără îndoială!

BAȘOTĂ

Prea bine. Spuneți-mi dară,
Care dintre voi, de milă, nu va lăsa ca să piară
De-o caznă foarte cumplită acest băiat priceput?
Insuși cu voi face nunta, după cum am mai făcut,
Mi-eți fi ciraci...

FATA I

Iertăciune! Eu una nu vreau, jupâne!...
Un bărbat Țigan! O, Doamne! Cum se poate!... E rușine!

FATA II

Și nici eu!... Ferească Sfântul!... Mai bine foc și potop!
S'ajung de povestea lumii? Eu, fată de protopop?...

RĂZVAN

Așa-i? Atunci de ce dară ieșita-ți voi amândouă
Răsărind în sus deodată, ca ciupercile, când plouă?
Ca să ne cântați cu ison că sunteți de măritat?

FATA I

De cel... Iată!... Să se ști!...

FATA II

Ce Țigan nerușinat!

RĂZVAN

Măi! Le-ați auzit cu toții dela mic și pân'la mare!
Astfel dar, de-acu 'nainte veți ști bine ficcare.
Mirese de porunca-lă ce-ar vrea bărbați să-și gasească...
Iar dumneaci mai cu seamă, o fată protopopească!

(Toți râd cu hohot)

SBIEREA *(intrând)*

Ce oameni lipsiți de minte. Să râdă chiar de prisos:
Și fără nicio dobândă, și fără niciun folos.

RĂZVAN

Ai văzut, jupân vătave, că nu-i nicio fată'n lume
Ca să nu se înfioare, când aude de-al meu nume...
Frumoasă-i legea străbună, ce iartă pe-un vinovat,
Dacă poate să-l iubească un înger fără păcat;
Frumoasă-i legea străbună, care pricepe c'o ceață
Se pierde, când o răzbate o rază de dimineată:
Frumoasă-i legea străbună, care crede ca nu-i rău
Alosul unei bințe curate ca Dumnezeu!...
Frumoasă-i legea străbună... dar dânsa nu-i pentru mine,
Precum într'o florărie nu-i loc unui mărăcine,
Precum într'o sărbătoare nu-i loc unui cerșitor,

Precum în svonul de râsuri nu-i loc plânsului de dor;
Căci numai cerul primește, sub streșina-i milostivă,
Șcau și floare, caliceaua și sucmanul d'o potrivă!...
Eu, Țigan! eu... o, jupâne! Decât vai, decât amar,
Mai dulce-i spânzurătoarea! Nu mai aștepta'n zadar!...

*(În acest interval Sbierea, zărind capătul pungii reșind din cămașa
lui Răzvan, se pipăie cu îngrijire la chimir).*

BAȘOTA

Pentru cea de 'ntâi greșală, moartea ștreangului e mare...
Slajițori, acum d'odată... duceți-mi-l la închisoare.

SBIEREA *(smulgând punga din sânul lui Răzvan)*

Sacul meu, jupân vătave! Iată-l, săculețul meu!
(se pune a număra banii)

BAȘOTA

Cum? Așa să fie oare? L-ai furat? Tu?

RĂZVAN

Ba nu eu.

TÂRGOVEȚUL I

Țiganul la mal se'nneacă.

TÂRGOVEȚUL II

Țiganul își dete'n petec!

TÂRGOVEȚUL III

Zi că-i țigan, și pacle!

TÂRGOVEȚELE

Un ticălos! un besmetec!

SBIEREA

Fost-au două-zeci de galbeni... numai nouă-spre'ci mai sân!...
Unde-i unul? unul? unul?... dați-mi-l de sub pământ!

BAȘOTA

Unde-i galbănu', Țigane?

SBIEREA

Un gălbănaș, rupt din soare,
Strălucitor, fără găuri, ferecat... M'auzi tu oare?

BAȘOTA

De ce nu răspunzi, Țigane?

SBIEREA

De ce mă nenorocești?

RĂZVAN

Apoi del... iartă, jupâne... Galbănu-ți nu-i mai găsești...
În locu-i va fi o pâine într'o colibă săracă...

SBIEREA

Eu nu te 'nteleg! Eu nu știu!... Scoate mi-l din piatră seacă!

BAȘOTĂ

Țiganul e prea obraznic. Am fost eu dânsul prea blând,
Slujitorilor, luați-l! Spânzurați-l mai curând!

SBIEREA (*apucând pe Bașotă de mână*)

Mai stăi, jupâne vătave! Nu te grăbi! Mai așteaptă...
Spânzură-l, dar mai 'nainte fă-mi o judecată dreaptă.

BAȘOTĂ

Ciudat, hoierule dragă! Apoi ce-ți pot face eu?

SBIEREA

Cum ce? Vreau sfânta dreptate.. Cum ce? Dă-mi galbănul meu!...
Uitat-ai pravila țării? obicei? canoane? lege?...

DASCĂLUL

În ce guri încap legea!

SBIEREA

In gura mea, se 'ntelegel...
Ascultă, jupân vătave... Nu mă lăsa păgubaș!
Sau Țiganul să-mi întoarcă acel galbăn... găllănaș...
Ori de nu... atunci, jupâne, stăpânul să mi-l plătească...
Astfel este obiceiul, pravila moldovenească...

BAȘOTĂ

Al cui ești tu, măi Țigane? Cine e stăpânul tău?

RĂZVAN

Sunt Țigan ierlat, jupâne; Țiganul lui Dumnezeu!

SBIEREA

Ierlat? eu atât mai bine! Dup'a legii glăsuire,
Băiatul mi se cuvine în loc de despăgubire,
Așa-i, jupâne vătave!... Pravila zice curat:
Furul să se dea aceluia dela care a furat.
Dă-mi-l rob.

RĂZVAN

Eu rob?

SBIEREA

Vezi bine!

BAȘOTA

Știi c'un Țigan, chiar de laic, se plătește orișicând
Peste două-zeci de taleri, pe când ăsta nu-i de rind:
E frumos și știe carte...

SBIEREA

Știe carte?

BAȘOTĂ

Foarte bine.

SBIEREA

Tocmai așa rob îmi trebui. Este tocmai pentru mine.
Îmi va ține catastișe, socoteli și daraveri,
Dă-mi-l după legea țării...

DASCĂLUL

Cea făcută de boieri!

SBIEREA

Nu știu de cine-i făcută, dar știu că-i foarte cu cale.

BAȘOTĂ

Atuncea se schimbă treaba... Să-ți spui verde dumitală
C'aș avea și eu nevoie de-un Țigan așa de rar.
Cam cutezător, cam țanțoș, dar deștept și cărturar,
Nu înțeleg, nu pot pricepe și nu vreau ca el să fie
Bună pradă pentru altul, pe când îmi place și mie...
Deci, ia-ți galbănu' din parte-mi, iar eu pe Țigan mi-l iau.

SBIEREA

Nu, jupâne! Niciodată! Nu, nu, nu! Nu vreau! Nu vreau!...
Vinovatul să-mi plătească! Nu altul. Nu orișicare!

BAȘOTĂ

Boierule! Știi prea bine, cine-i vătavul cel mare?...

SBIEREA

Deci și eu la visterie fost-am stori-cămăraș!

BAȘOTĂ

Boierule! Află dară că postelnicul mi-e naș...

SBIEREA

Dar apoi și eu, jupâne, cu logofătul sunt rudă...

BAȘOTĂ

Boierule! Nu m'aprinde! Mă faci să plesnesc de ciudă!

SBIEREA

Plesnește! Eu nu te'mpedec... Dar Țiganu-i tot al meu!...

BAȘOTĂ

Boierule! Taci din gură, căci mă jur că eu... eu... eu...

RĂZVAN (*către popor*)

Câinii osul ca s'apuce, corbii stârvul ca să'mpartă,
Boierii ca să robească, unii cu alții se ceartă!...

TĂRGOVEȚUL I

Se'nțelege!

TOȚI

Așa este!

SBIEREA

Ti vezi, jupâne vătav!
Taie-i pe toți! Nimicește moșcheimea cu nărav!
Dar pe Țigan dă-mi-l mie.

RĂZVAN

Stați, boieri! Vorba-i degeabă!
Nu m'eți robi voi pe mine! Nu m'eți robii! Mai de grabă
Veți pune în lanțuri furtuna, cu tunete și cu ploii,
Decât s'ajung eu vr'odată rob la unul dintre voi!...
Jupâne! Eu cer osânda. Spânzurătoarea m'așteaptă.
Mi-am bătut joc de domnie e cea mai grozavă faptă!...
Cineva poate să răză de sfinți și de dumnezeu,
Dar de vodă, nu... Ei bine! Dă-mi, jupâne, ștreangul meu!

BAȘOTA

Slujitorilor, luați-H!... Ba nu..

(lui Sbierea la o parte)

Boierule dragă.

Uită cearta, căci, pe cinste, am glumit, a fost o șagă,
Un nemie. Dumneata, frate, cu logofătul ești neam,
Și chiar la logofeție eu o judecată am
Cu nește răzași... Un petec... Nu-i tocmai o treabă mare...
Mă 'nțelegi... Să fim prieteni... O pricină de hotare...

(se strâng de mâini cu căldură)

RĂZVAN

Ce mai așteptați voi dară? Ce stați? Ce vă mai gândiți?...
Călăi ce pe robi ucideți, pe cei slobozi îi robiți!

TOȚI

Are dreptate Țiganul! Țiganul are dreptate!

BAȘOTA

Slujitorii! Dați-mi afară toate gurile căscate!

(Slujitorii gonesc poporul, care se depărtează cu nemulțumire)

TĂRGOVEȚUL I

Lasă-mă, jupân vătavo, să văz cioroi spânzurat!

CEILALȚI

Și eu și eu!...

BAȘOTA

Ba la naiba!

SBIEREA

Afară dela meza!

BAȘOTĂ

Așa-i! Acum suntem singuri! Nimeni nu-mi mai stă la spate,
Ca să strige că-i cu eale sau că nu este dreptate...
Slujitorilor, la lucru!... Apucați-l pe Țigan!

RĂZVAN (*lăsându-se în mâinile slujitorilor*)

Mă dau eu singur, jupâne.

BAȘOTĂ

Treaba merge găitan¹.

Legați-mi-l și duceți-l!...

RĂZVAN

Intins la spânzurătoare!

Omul om, să fie slobod, decât rob, mai bine moare;
Ș'apoi moartea-i înviere pentru cel desprețuit!

SBIEREA

Aleu! Vorbește într'aiurea... Necum să fi 'nnebunit!...

BAȘOTĂ

Prietene! Ia-ți Țiganul, și nu uita mai cu samă
Pricina cea de hotare...

RĂZVAN (*sbuciumându-se cu disperare*)

Unde ești, oi mamă! mamă!

CÂNTUL II

RĂZBUNAREA

Țiganul și clăcașul
Au fost gândirea mea;
Stăpânul, arendașul,
Și legea lor cea grea...
C. BOLLIAC

FETELE:

RĂZVAN, Căpitan de haiduci
RĂZAȘUL } ceauși ' de haiduci
VULPOIU }
VASCAN GANEA, boier
VIDRA, nepoata vornicului Moțoc
SBIEREA

MOȘ-TĂNASE
HOTUL I
HOTUL II
HOTUL III
CIOBANUL
HAIDUCHI

*Un crâng în codru. În fund, un pârâu. Mai încoace un trunchi răsturnat.
În lături stânci.*

HOTUL I

Ian să-mi spuneți, ce să facem ca să mai scurtăm din vreme?

¹ a merge treaba găitan — a merge treaba bine.
² ceauș — grad mai înalt între haiduci.

HOȚUL II

Face-vom ce face frunza, când prin codru vântul geme;
Ori vom face ca izvorul, când aruncă spuma lui
Scăpărând argint din undă, pe verdețata crângului:¹
Sau să facem ca securea, când fieru'n copaci lovește,
Iar copacul nu se lasă, luptându-se bărbătește:
Frunza, securea, izvorul, toate ne cântă cu dor.
Să cântăm și noi, ca frunză, ca secure, ca izvor!

HOȚUL III

Cântecul să fie freamăt, troscot, șoaptă, toate într'una:
Blând ca sărutarea mamei, cruț și groaznic ca furtuna!

HOȚUL I

Să cânte Răzășul dară!

RĂZAȘUL (oțtând)

De ce nu, de-aș avea cui,
Ștergându-mi plânsul cu plânsul, cum se scoate cui prin cui!...
Dar ce zic! Nu sunt eu numai, care suferi și plângi:
N'oiu fi singur eu, în care doina-mi cugetul va frânge;
Tot ca mine varsă lacrimi, despuiat și nevoiași.
Toți acei ce'n țara noastră se mândresc a fi răzași,
Păstrând ca o moaște sfântă, crisoave, peceti, urice¹,
Putrezite de vechime și'n cari cu fală se zice
Că, scaldându-se în sânge, moșii și strămoșii lor
Au câștigat ca răsplată câte-o brazdă de ogor!...
Tunc, fulgere, trăsnească, cu potopul și pojarul!
Mult-mare, mi-este mânia! Mi-este mare-mult amarul!

HOȚUL I

Eu am auzit, bădiță, c'adeceă și la Munteni
Ar fi răzași ca și-ai noștri, numiți acolo moșneni!...

HOȚUL II

Sunt și'n Ardeal, măi fârlate; ba și 'n țara unguroască;
Le zice chineji, dar este chiar o breaslă răzășească.

RĂZAȘUL

Apoi oriunde să fie, tot o soartă, tot un drac!
Tot vecinii mi-i înșeală, tot vecinii mi-i desbrac;
Vecini de cei cu putere, cu căltane daurite.
Numai fir, numai mătasă, numai cu sanur blânite:
Vecini dintr'acea care, c'o 'mbrâncire, c'un cuvânt,
Satul întreg plin de viață mi-l preface într'un mormânt!
Vecini dintre cari acuma, de-i văz în cale-mi, îi spintec,
Și hohotesc, spintecându-i!...

HOȚUL III

Dar tu ai uitat de cântec.

¹ uric — în vechime, act prin care se întărea o posesiune.

RĂZAȘUL

Ba n'am uitat. Vrut-am numai sângele-mi să-l pui în joc.
Și-astfel, pomenind trecutul, să pot cânta mai cu loc.

(Își drege glasul își apasa cușna pe frunte și cântă)

Frunză verde de sălcie!
Bat-o scârba răzășie!
Eu credeam că-i hoierie,
Și-i curată calicie!
Ani întregi m'am judecat,
Sănătatea mi-am mâncat,
Și nimic n'am câștigat.
Eu umblam la judecată,
Copiii-mi plângeau pe vatră,
Nevasta-mi era uitată!
Dar acuma dumnezeu
A făcut pe gândul meu
Ca să-mi mai răzbun și eu!
Pentru dalba haiducie,
Pentru mândra voinicie,
M'am lăsat de răzășie.
Ș'am ales judecătoria,
Cei stejari nestrâmbători,
Ca să-mi fie frățiori!

TOȚI

Numai codrulețul drag
Dă dreptate la sărac!
Numai arcul după spate
Dă săracului dreptate!

HOȚUL I

Zi, Răzașule 'nainte! Zi 'nainte! Nu mai sta!
Că să știu că piere lumea, tot cu drag te-aș asculta!

HOȚUL II

Zi 'nainte! Zi 'nainte! Să te-auză sfântul soare!

HOȚUL III

Uf, uf, uf! Rău mă frământă! Mi-e și cald, mi-e și răcoare!

RĂZAȘUL *(ia arcul în mână și cântă)*

Frunză verde lemn sucit!
Și de când m'am haiducit,
Dragu-mi-i drumul cotit
Și de umbr' acoperit
Când văz pe ciocoiu viind,
Mă fac broască pe pământ
Imi așez săgeata 'n vânt.
Și mi-l iau la căutare,
Dela cap pân la picioare.
Fără ah, fără cruțare!
Și chitesc și socotesc,
Și cuget, și mă gândesc,

Pe unde să-l nemeresc:
La retezul părului,
Din dosul ișlicului¹
Unde-i greu ciocoiului!

TOȚI

Las' să moară ca un câne,
Că mult te-a căsnit pe tine!
Las' să moară ca o fiară,
Că mult geme biata țară!...

(*Se arată, trecând puntea pârâului, Ganea și Ciobanul*)

HOȚUL I

Un boier aice 'n codru!

CEILALȚI (*apucând armele*)

Un căștan! Suntem trădați!

CIOBANUL

Liniștiți-vă, că doar ne cunoaștem măi lăptați!
Eu vi-l aduc pe credință, eu vi-s chezaș și povață:
Voi aveți lipsă de galbeni, el are lipsă de brață...

GANEA

Care-i căpitanul vostru?

RĂZVAN (*ieșind dintre tuțe*)

Ce-ți trebuie? Ce poștești?

GANEA

Pe căpitan...

RĂZVAN

Căpitanul? sunt eu; dar tu cine ești?

GANEA

Dumneata? să fie oare? Abia cea de văpaie
De care tremură țara?

RĂZVAN

Numai pe cei răi îi taie

GANEA

Dumneata, Răzvan?

RĂZVAN

Ei bine, știi acuma cine-s eu:
Spune-mi dar și tu, jupâne, cum se cheamă ciocul tău?

GANEA

Nu-i vorba de nume...

¹ ișlic — caciula de blană cu fundul mare purtată de boieri. Mărimea fundului indică treapta boierescă.

CIOBANUL

Lasă! (i-oi spune eu, căpitane,
Din botez Văscan îi zice, iar după poreclă Gane;
Feciorul lui Osip Gane, ce fusese căminar...

GANEA

Eu n'am venit în pădure, ca să vorbim în zadar.
Lucrul care ne zorește trebui isprăvit îndată...
Nu 'ncepe nicio zăbavă... Află că iubesc o fată...

RĂZVAN

Atunci du-te la vr'un popă, dintre cei ce pentr'un zlot
Cunună soră cu frate și mătușă cu nepot!
N'ai ce căta pe la mine.
Preoțit de cruda soarte
Ca să cumn al-de line.
Numai cu duhul de moarte!
Așa dar, pleacă, jupâne; pleacă, vesel c'ai scăpat...
Însă de-ai venit aici cu vr'un scop înveninat...

(pune mâna pe pumnal)

CIOBANUL

Nu-l speria, căpitane... Boierii sunt slabi la fire:
Brațul, haina, mincea, fața, inima, totu-i subțire.

RĂZVAN

Urmează-ți vorba, jupâne. Te ascult...

GANEA

Apoi îți spuneam
C'am îndrăgit pe-oarecine, firește fată de neam:
Din nenorocire totuși ca n'are mamă, nici tată.
Ș'unchiu său vrea să-i răpească moștenirea cea bogată,
Luându-și de gând s'o închiză călugăriță la schit...
O faptă nelegiuită! Un lucru nepilduit!

RĂZVAN

Sărmana!... Dar zestrea-i mare?...

CIOBANUL

Avuții nenumărate!...

RĂZVAN

Sărmana!... Mori după dânsa?

CIOBANUL

Patru sute!...

GANEA *(dând lui Răzvan o punză)*

Iată trei sute de galbeni Alți trei sute, negreșit,
O să-ți aducă ciobanul, după lucrul săvârșit...

RĂZVAN

Cum o chiamă pe sărmana?... Pe iubita cea bogată?

GANEA

Nu-i vorbă...

CIOBANUL

O chiamă Vidra... Știi? A lui Moțoc nepoată...
Și cin' oare n'o cunoaște!

RĂZVAN

Dal Am auzit și eu...

IIOȚUL II

Un fătoi ce călărește și 'mpușcă chiar ca un smeu,
Intr' zi am întâlnit-o alergând la vânătoare...
E voinică, n'am ce zice! Și-i frumoasă ca o floare...

RĂZAȘUL

Știut! După ce-i din osul acelui vornic Moțoc,
De care Moldova 'ntreagă mi se temea ca de foc!

GANEA

Căpitane! noi în vorbe pierdem vremea fără treabă...

RĂZVAN

Se 'nțelege! 'Tu ai sete s'apuci zestrea mai în grabă!...
Spune-mi însă mai 'nainte, pentru banii ce ne-ai dat,
Ce fel de marfă anume să-ți dea codru 'ntunecat?

GANEA

Chiar acuma, căpitane, zece călărași în silă
Tărăse la călugărie pe nefericea copilă...
Mănăstirea nu-i departe... S'o smulgi din mâinile lor...
Dă-mi-o mie...

RĂZVAN

Te iubește?

CIOBANUL

Așa! Nu-i ceva ușor!
Vidra-i o fată semeață, bâcsită cu tudulie,
Care n'o să bage 'n seamă nici chiar pe sfântul Ilie!...
Să iubească pe jupânul? Dec! Să-și pună pofta 'n cui...
Boierul știu c'o iubește, dar nu ca pe dumnealui!...

GANEA

După cununie, lasă! și iubirea o să vie...
Dar grăbește, căpitane...

RĂZVAN

Așa-i! După cununie!
Adevărat. Eu uitasem c'asta-i lege pe la voi:
Numai zestrea înainte, iar iubirea mai apoi!
Mai apoi? ba nu! iubirea nu mai vine niciodată,
Unde dintre două inimi, una-i boarfă cumpărată!...
Dar, mai în sfârșit, ce-mi pasă!...

CIOBANUL

Curat așa zic și eu
De nu se iubesc boierii, pentru dânsii e mai rău.

RĂZVAN

Băieții Mergeți cu jupânul. Ați auzit ce pofteste.
Simbria-i destul de bună: faceți treaba voinicește...

CIOBANUL

Sănătate, căpitane!...

GANEA

Niciodată n'oi uita
Slujbulița cea frumoasa ce-o mi-i face dumneata,
Și-ți făgăduesc pe cinste că, dacă din întâmplare
Vei fi prins de cârmuire, te scap eu din supărare:
Sunt cumnat cu pârcălabu, iar vornicii amândoi
Mi-s cam rude de departe...

RĂZVAN

Ciocoi sunt tot ciocoi!

(către Răzașul care vrea să plece cu ceilalți)

Răzașule! Mai așteaptă...

RĂZAȘUL

Orunceste.

RAZVAN *(luându-l de o parte)*

Cată bine

De-i pricepe că miroasă...

RĂZAȘUL

A trădare? Las pe mine!

RĂZVAN

Dar nu v'atingeți de Vidra ... E femeie.

RĂZAȘUL

Chiar să vrei.

Răzașul nu se pogoară la bătaie cu femeii!

(Ganea, ciobanul și haiducii ies)

RĂZVAN

Femeie!... Precum pojarul se naște dintr'o scânteie,
Așa m'aprinde pe mine ciudata vorbă: femeie!...
Femeie! De când pe dânsa o făcuse dumnezeu,
El nu mai face nemica, fermecat de lucrul său,
Și privind cu mulțumire la lumea cea zâmbitoare,
Zice: eu sunt rădăcină, dar femeia este floare!...
Femeie!... Și totuși omul, de lăcomie târît,
Iubește nu pe femeie, ci auru-i cântărit...
Pentru dânsul e femeie moșia cea măsurată,
O sculă prețeluită sau o pungă numărată!...
(se aude afară un glas, strigând: „Răzvan! Răzvan!”)
Mă chiamă?... Cine să fie...

TĂNASE (*arătându-se dintr-o parte*)

A! Iată că te-am găsit!

RĂZVAN

Stăit... Tu ești... Mi-aduc aminte... Ești acel nenorocit,
Care la iași, pe poduri, oboseai strigând „jupâne”.
Pân' să capeți o lescăie sau o fărâmă de pâne!...
Te cunose, deși de-atuneca trecut-au un veac întreg:
Trei ani cumpliți de robie...

TĂNASE

Robie? Nu te 'nțeleg!
Te știam slobod, băiete; sprinten ca o rândunică;
Bătându-ți joc de neazuri... Zău! nu mai pricep nemică...

RĂZVAN

Da! O robie de spaimă, cum numai duhul cel rău
De-ar putea să biruiască, ar robi pe Dumnezeu!
Fost-am șerb, fost-am în lanțuri, ș'acum inima-mi suspină
Întâlnindu-te pe tine, căci tu, tu ai fost pricină!...

TĂNASE

Eu?

RĂZVAN

Tu, moșule! Tu singur! Asta 'n veci eu n'oi uita...
Ș'apoi iată-mă-s în codru, haiducind din vina ta;
Și mâini, de-mi va fi ursita să mor pe spânzurătoare
Ți-o voi datora tot ție...

TĂNASE (*făcând semnul crucii*)

Poznă!... Nu glumești tu oare?...
Să știu c'așa-i adevărul, o clipă n'aș zăbovi,
Dându-ți pieptul meu drept țintă, să te poftesc a lovi!...

RĂZVAN

Tu! da, tu ești o uncaltă a puterii fără nume,
Care țese nevăzută toate lucrurile 'n lume.
Astfel c'ades muritorul, bun ca blândul mielușel
Face rele peste rele, făr' s'o știe singur el!...

TĂNASE

Dar ce spui?...

RĂZVAN

Ți-aduci aminte nenorocita de pungă,
Din care luași un galbăn, zicându-mi c'o să-ți ajungă,
Că sunt mulți sărmani în țară, că nu-ți place de prisos
Pe când se sbuciumă frații, simțind cuțitul la os?...
Moșule! făcând aceasta, puteai să prevezi tu oare
C'o să mă culunzi pe mine în robia 'ngrozitoare?...
Ei bine! căzut în fiare pentr'un galbăn ce-a lipsit,
De primeai tu punga 'ntreagă, eu scăpam nepedepsit!...
... O faptă cât de frumoasă, ca o floare cu otravă,
Țăinuște câteodată peira cea mai grozavă!...
În sfârșit, tu ești pricină!...

TĂNASE

Dar de ce, copilul meu,
Să nu mă vestești în clipă, lăsându-mă 'n locul tău
Înșuși eu să 'ncerc robia pe cărnutețele mele.
Și scâpându-te pe tine, să port lanțuri cât de grele?...
Un Țigan ce miluește pe-un neputincios bătrân,
Zica tot ce-i place lumca, este chiar ca ș'un Român...

RĂZVAN

Haide! Ce-a fost, se trecuse... Spune-mi acuma, iubite,
De ce-ți târăști tu la codru oasele cele 'nvechite?
Cum de ți-ai lăsat copiii?

TĂNASE

Ba copiii m'au lăsat.

RĂZVAN

Te-au lăsat? Nu-mi vine-a crede!...

TĂNASE

Săracii au răposat.
În țara noastră cea mare și bogată măi băiete,
Sunt Români ce pier în foame! sunt Români ce mor de sete!..
Astfel în toată Moldova, păcătosului Tănas'
Niciun sprijin niciun razăm, niciun scut n'a mai rămas,
Decât numai să-și însemne pieptul cu cea sfântă cruce
Și zicându-și „doamne-ajută“! calca codrului s'apuce:
Căci de-o bucată de vreme, cerșitorind pe maidan,
Auzeam merou tot vorbe de căpitanul Răzvan...

RĂZVAN

Cum? La Iași?...

TĂNASE

La Iași, băiete, se vorbește despre tine
Felurite verzi ș' uscate, câte nici în cap nu-ți vine!
Unii te laudă foarte, ca pe un strălucit viteaz:
Alții, adică boierii, te sfâșie cu necaz:
Iar Țiganii tăi... iertare! O să-mi pui lacăt la limbă,
C'altă orice i-aș mai face, degeaba! tot nu se schimbă!

RĂZVAN

Zi, moșule! Zi'nainte... Eu nu mă supăr de loc.

TĂNASE

Ei bine, Țiganii sbiară că tu ești al lor proroc:
Tu o să-i scoți din cătușe, tu o să-i speli din păcate,
În tine-i toată nădejdea fără tine nu-i dreptate;
O nebună de Țigancă le-a spus c'a visat prin somn
Că tu o s'ajungi odată nu numai jude, ci domn!...

RĂZVAN

Ciudat!

TÂNASE

O blestemăție! Auzi cine să domnească!
Insuși dracul nu croește minciună mai țigăneasă.
Dar nu-i vorba de Țigancă... Apoi precum îți spusei
Rămâind singur în lume fără copilașii uci,
Fără milă și îndurare, fără căpătâi și vatră,
Mai rău decât chiar Țiganii ce colindează cu șatră
M'am pus pe gânduri, hăicete, gânditu-m'am, răzgândit.
Ș'acum iată-mă-s aicea bucuros că te-am găsit
Nu căta că-s vechi de zile, în tinerețele mele
M'am bătut cu multe litfe care de care mai rele,
Ba Leși, ba păgâni, ba Unguri, ba Frâncii de ai lui Despot,
Și ce am învățat atunci n'am uitat încă de tot...
Mă vezi prăpădit, dar altfel această mână socată
Tot ar mai putea trimite dușmanului o săgeată...
Decât să mor în orașe, de cruzimea celor răi,
Mai bine vroi în pădure prin mine să piară ei!...
O ființă cât de slabă sporește, când își răzbuună!
Încearcă-mă și pe mine... Sunt haiduc și pace bună!

RĂZVAN

Așa te vreau, moș Tănase! Ș'o să yezi peste puțin,
C'orașu-i o leghioană și numai codru-i creștin...
În oraș, totu-i robie; cel mai mic și cel mai mare,
Toți ca unul poartă lanțuri, toți ca unul gem în fiare
Ficcare slugărește, și niciunul nu-i stăpân;
Insuși domnul cu rușine pleacă fruntea la păgân!...
Pe când aicea stejarul lângă buruiană crește,
Dar fie cât de puternic, el pe dânsa n'o robește;
Iar sălbaticile fiare, ce lămânde rătăcesc
Omoară sărmana jertfă pe care mi-o nemeresc.
Dar n'o'njugă cu năpaste, ca fiara cea omenească,
Care prada-i n'o ucide și n'o iartă să trăiască!...
În oraș totul se'ngroapă și putrezește de viu,
În locuința-i îngustă și rece ca un sicriu,
Unde suflarea se curmă, unde văzdubul lipsește,
Unde cărămidă, lespezi, lut și piatră te'nvelește;
Pe când aicea verdeața ne ține loc de păreți,
Ne-acopere numai frunza și numai cerul măreț.
Iar jos s'așterne covorul, văpsit cu mii de văp-ele
Ce singură firea-l țese din ierburi și floricele!...
Lumca totuși de departe ne numește cu fiori
Ucigaș, împușcă'n-lună, hoți, tâlhari, omorători...
O nu, moșule! Nu crede! Așa fost-au totdeauna
Că de cel gonit se loagă clevetirea și minciuna.
Precum mușchiul se lățește pe-un copac pe care-l tai,
Și nu-l lasă, pân'ce viermii nu-l prefac în putregai!
Săracu! Țăran ce-și perde vițișoarele sau plugul
Robul osândit ce fuge, blestemând biciul și jugul,
Toți cei slabi, izbiți de soartă, de nevoi înconjurăți.
Află'n codru năngăiere și ne dau nume de frați
Când privesți Moldova întregă, părăsită în jal și'n silă,
Pe cei buni în neputință, pe cei răi fără de nula.
Veneticul și păgânul, cel de neam și cel bogat,
Numai ei având dreptate și la vodă și la sfat.

Căciuliți de toată lumea, fără grijă de nemică...
O! atunce-ți pare bine, când deodată se ridică
Spaimea de haiduci în țară, născuți din al țării chin,
Precum o durere erudă naște'n piept câte-un suspin!

TÂNASE

Urmează, frate Răzvane! Mai vorbește! Mai vorbește!
Focul cuvintelor tale m'alină, mă răcorește:
Sunt vorbe de sus, hăicete, iar nu de-un om pământean
O, doamne! Să iasă tocmăi dintr'o gură de țigan!...

VULPOIU (*de departe*)

Căpitane! Căpitane!

RĂZVAN

Ce veste?

VULPOIU, (*târînd după dânsul pe Sbierea*)

O caracudă!
Am pescuit-o acuma pe-uscat fără multă trudă...

RĂZVAN

Sbierea? În mâinile mele?

SBIEREA

Chiar Răzvan!... Vai!... Sunt topit!...

TÂNASE

Te cunosc și eu prea bine!

SBIEREA (*căzând în genunchi*)

Și dumneata?... Am murit!...
Sfinte Petre!... Sfântă Ana!... Muconice Spiridoane!
Scăpați-mă din picire!... O să vă dau trei icoane,
Tot de aramă poleită cu aur... sau cu argint!...

VULPOIU

Drace! Nu știam eu singur c'am pus mâna chiar pe-un sfânt!
L-am găsit în drum la stânga, într'o căruță stricată;
De gras ce-l vezi de departe mi se păru că-i o roată;
Dar fiindcă vrea să fugă, îi dădui un bobârnae
Și simții atunci de-aproape că'n roată-i ascuns un sac.
Deci acuma, căpitane, poți să-i dai răvaș la dracul,
Că tot ce-a fost bun într'însul nu mai este: iată sacul!...

SBIEREA (*frângându-și mâinile*)

Taleri trei mii patru sute cincizeci și șapte și un ort!¹
Sunt pierdut!... Prea sfântă troiță! Maică precistă!...Sunt mort.

TÂNASE

Dați-mi cinevași o armă, căci poftesc cu poftă mare
Să-i număr, tot unul unul, vr'o zece mii pe spinarel

¹ ort — monedă mică de 10 bai,

RĂZVAN

Eu Țigan, și iată cine se laudă că-i Român...
Fraților! Priviți-l bine: eu sunt rob, dânsu-i... stăpân!...

TOȚI

Stăpân?...

RĂZVAN

Boierule, scoală!... Nu-i frumos și nu-i cu cale
Să'ngenunchezi de'naintea unui rob al dumitale.
Jupânului, ce-i eu dreptul d'a ședei chiar în divan,
Nu se cade să se plece de frica unui Țigan
Scoală dar ca ș'altădată, scui-pă-mă și pâlmuțește,
Că vodă nu-ți cere sama, și pravila nu te-oprește!
Scoală dar ca ș'altădată și pune pe-argății tăi
Ca să-mi dea și dânsii palme, ca să mă scuipe și ei!
Țara'ntreagă nu-i a voastră?... Codru sau oraș, ce-ți pasă?
Oricând ș'oriunde, jupâne, sunteți tot la voi acasă!

(Sosec Vidra, Ganeu, Răzașul și ceilalți hoși)

RĂZAȘUL

Căpitane! Îți aducem pe nepoata lui Moțoc.
E cam cu nărav ciocoica: n'o auzi vorbin' de loc...

VULPOIU

Brel Ce de mai boierime! Doi jupâni ș'o jupâneasă!

HOȚUL I

Parcă-i la curtea domnească!

HOȚUL II

O adunare aleasă!

RĂZAȘUL *(privind la Sbierea)*

Haida-de! Dar ăsta cine-i?... De când maica m'a făcut,
N'am întâlnit niciodată om mai pocit și mai slul!

HOȚUL I

O gadină!¹

HOȚUL II

O șopârlă!

HOȚUL III

O năpârcă 'nveninată.

RĂZVAN

Tăcere! Să fiți cu toții marturi la o judecată.
Ast boier, pe care-acuma îl vedeți ingenuncheiat
Și care la lași se plimbă mândru ca un împărat...

¹ gadină — fiară sălbatică, jivină.

SBIEREA

Nu, nu, nu...

VULPOIU

Taci, caracudă!

RĂZVAN

Ast boier prin răutate
Întrece gadini, șopârle și năpârce inveninate...
Ca painjinul ce țese pe luriș vicleanu-i ciur,
Și-l întinde, și-l anină, și-l acată pe 'mprejur,
Și drept din mijloc pândește, pironit în neclintire,
Așteptând să-i între gâza în capcana-i cea subțire,
Apoi lacom se repede, bucuros c'au înșelat,
Și-o tot rumpe, și-o tot vără în stomahu-i desfundat,
Și iar își cârpește ciurul, și iar la pândă s'așează,
Și iar ocheste 'n tăcere, nouă pradă să-i mai cază...
Astfel și boierul ăsta e painjinul sătul,
Gata să-și mai dregă cursa, tot strigând că nu-i destul!

SBIEREA

Nu, nu...

VULPOIU

Taci, că te ia naiba!

HOȚUL I

Nici iadul n'o să-l primească!

RĂZVAN

Însă din jertfele sale, nu-i alta ca să-l urască
Cu furie mai cumplită, cu foc mai înverșunat,
Decum Răzvan îl urăște, setos de-a fi răzbnut!
Pentru 'un galbăn ce pe drumuri l-am găsit pe neașteptate,
El, cu pravila-i în mână și pe buză-i cu dreptate,
Mă ia rob... rob pentru un galbăn și mă face nevăzut
Într'un beci, de mucezeală în mocirlă prefăcut,
Unde mă legase 'n sgară, ca pe-un câine 'n bătătură...
Îl urăsc cu cea mai cruntă și nepovestită ură!

(Vidra face o mișcare de groază)

TĂNASE

Răzbnare! Răzbnare!

HOȚII

Furcă!

RĂZVAN

Dal voesc și eu
Să-mi răzbn: dar moartea 'n furcă i-ar fi prea puțin...

SBIEREA (câzând jos)

Valeu!

RĂZVAN

Cruce, țapă, glonț, săgeată... Nu-i destulă răzbunare!
Vreau o altfel de pedepsă; o pedepsă și mai mare...

RĂZAȘUL

Căpitane! Iau sfârșește! Că de cât să mai aștept,
Mai bine-acum dintr'o dată să-i înfig măciuca în piept!

RĂZVAN

Măi Vulpoiule, rădică-!...

SBIEREA (când îl scoală Vulpoiul)

Vai mic!... Răzvine frate!...
Mă jur c'am lăsat acasă catastișe ne 'ncheiate...
Iartă-mă!... Tocmai pe tocmai!... Fost-ai rob, te iert și eu...
De vrei, îți voi da și'un zapis!... Martur mi-este Dumnezeu!...

RĂZVAN

Vulpoiule, du-l din codru! Scoate-mi-l pân 'la răspânto,
Arată-i drumul cel mare și zi-i aceste cuvinte:
Iată dreapta, iată stânga, iată jos și iată sus:
Alege la deal, la vale, la răsărit, la apus;
Răzvan te-avusese 'n palmă, și numai cu 'n semn de mână
Ar fi putut să te facă praf, pulbere și țărână...
Totuși uite! Nu-ți lipsește niciun fir din perii tăi...
Să trăiască codrul verde!... Pleacă slobod unde vrei...

(Vidra e foarte mișcată)

TĂNASE

Cum? Il ierți? Il lași să scape?...

RĂZAȘUL

Căpitane! Mi se pare
Că tu-ți cam petreci cu glume, și-ai uitat de răzbunare!

RĂZVAN

Răzbunarea cea mai crudă este când dușmanul tău
E silit a recunoaște că ești bun și dânsu-i rău!...

RĂZAȘUL

Astea nu se trec la mine! Doară nu-s o fată mare,
Ca să cred că răzburarea nu-i decât o sărutare!...
Noi l-am prins, al nostru-i dară, al codrului, nu-i al tău!
Nu-l iert eu, bată-l să-l bată!...

VULPOIU

Și nici eu nu-l iert!

HOȚUL I

Nici eu!

¹ zapis — aici, act de răscumpărare.

HOȚUL II

Bagă sama, căpitane! Noi nu te am ales pe tine,
Ca să te pupi cu boierii și să ne dai de rușinel

O VOCE

Țiganul se prea-gurguță!

ALTĂ VOCE

Se cunoaște că-i Țigan!

MAI MULTE VOCE

Țigan! Chiar Țigan!...

RĂZVAN

Țiganul nu mai este căpitan!

(Scoate din brâu o bardă poleită)

Când voi m'ați pus peste codru, dându-mi în mână secură,
Juratu-mi-ați să m'asculte lunca, drumul și pădurea.
Iată barda ce-a pătat-o jurământul cel viclean;
Dați-o unui alt mai vrednic, care nu va fi Țigan!
Puneți dintre voi pe-acela care-i meșter să vă 'nvețe
A năvăli 'n slăbiciune, a vă izbi 'n bătrânețe,
Sau pe-o singură furnică să dați iureș, câte doi!
Așa căpitan vă trebui, dar Răzvan nu-i pentru voi!

(Aruncă barda și voiește a ieși)

RĂZAȘUL

Haide, haide, căpitane! Te iuțești peste măsură!
Nu te pierdem noi pe tine pentru astă pocitură!

(privește încurcat la Sbierea apoi ridică de jos secură și o dă lui Răzvan)

Iată barda, ia-ți-o iarăș, lă ce-ți place, lă cum știi...
Dar eu unul... of, măicuță!... l-ași tăia lășii-lășii!

VULPOIU

Să trăiască căpitanul.

TOȚI

Căpitanul să trăiască!

TANASE

Da, da! Și de țigănie să nu se mai pomenească!

RĂZVAN *(către Sbierea)*

Stăpâne, acuma pleacă!...

SBIEREA

Să plec?... Cum?... Adevărat!...
O, ce om! Ce piatră scumpă! Ce suflet de matostat!...
Dar fiindcă scapi de moarte pe-un creștin foarte cucernic,
O să te blagoslovească Dumnezeu a-tot-puternic!...

¹ *matosta* — piatră prețioasă, cu pete roșii.

RĂZVAN

Fugi, boierule, de-ace! Fă-mi și tu pe placul meu!...
Mi-e scârbă s'aud din gură-ți numele lui dumnezeu!

VULPOIU (*împingând pe Sbierea*)

Mișcă! Mișcă, caracudă!

SBIEREA

Ba nu... Mă rog! Fără pripă!...
Mai avem o socoteală... Numai un cuvânt... O clipă!...
Dați-mi sacul meu! Răzvine!... Nu mă sărăci de tot!...
Taleri trei mii patru sute cincizeci și șapte și'un zlot!

(*iese ghiontît de Vulpoi*)

VIDRA (*înnaintînd și întinzînd mîna către Răzvan*)

Aș fi mîndră, căpitane, ca să strîng o mînă, caro
Nu voiește să-și răzbune decît numai prin iertare!...

RĂZVAN

Mîna mea?... Această mînă, desmierdată de cuțit,
Arsă de foc și de vînturi bătută necontenit,
Spălată de ploii și grindini, aspră și neagră din fire,
Cuteza-va ea s'atingă mîna-ți albă și subțire!...

VIDRA

De cînd oamenii din codru căpitu-m'au după drum,
N'am oftat, n'am zis o vorbă, fost-am mută pîn'acum,
Oprind lacrima pe geană și 'nnecînd în piept suspine,
Ca să nu pogor pe Vidra pîn' la ei și pîn' la tine...
Dar nu-i pasăre pe lume să nu cînte mai cu dor,
Cînd ziua-i plină de soare și cerul e fără nor;
Nu-i femeie să nu-și simțu inima-i în turburare,
Cînd ș'așterne de 'nainte-i luminînd o faptă mare!...
Rob, Țigan, haiduc, de-oriunde soarta să te fi adus,
Un suflet c'al dumitale își va face loc în sus!

(*Răzvan rămîne sfîntit*)

TĂNASE

Aferim! Ce mai muiere! De-ar fi mulți boieri ca tine...

GANEA

Ce faci, dragă jupîncasă? Cîine-ar crede!... E rușine!
Nepoata marelui vornic și fiica unui spătar,
Dumneata să stai de vorbă... ce 'njosire!... c'un tâlbar!...

RĂZAȘUL

Căpitane! Căpitane!... Fă-ți cu mine o pomană:
Dă-mi voie măcar dintr'însul să-ți fierb de prînz o tocană!

HOȚII

Da, da! Să-l tăiem îndată!...

RĂZAȘUL

Să-l bucălim mărunțel,
Ca să nu se mai cunoască de-a fost boier sau vițel!...

RĂZVAN (*ieșind din gândire*)

Cum? De ce-i așa urgie?... Lăsați-l în bună pace!...
El nu v'a făcut nemica...

RĂZAȘUL

Nu cumva! Iată ce mi place!
Doar n'ai fost surd, căpitane?... Nu-l mai apăra 'n zadar!...
Nu l-ai auzit tu singur că te numește tâlhar?...

RĂZVAN

Eu tâlhar?... Dar cine-a zis-o?... Răzvan nu putea s'auză.
Căci simțirea-i se pierduse, rătăcindu-se pe-o buză
Din care sorbea cu 'ncetul cuvinte ce-mi par mereu
Că tot încă sună, sună și răsună 'n jurul meu!...
O tu, femeie măreacă, tu un inger! tu o zână!
Tu, ivire minunată ce-mi rășai ca o lumină!
Să te mai auz odată că locul meu este sus...
Așa c'ai spus-o? Mai spune-mi! Mai spune-mi încă!...

VIDRA (*cu sfială*)

Am spus...

RĂZVAN

Ai spus!... Eu credeam că 'n lume nu va fi nicio ființă
Ca să-și cufunde privirea sub gunoi de umilință,
Pân' la omul care 'n viață-i n'a gustat de nicăiri
Decât dispreț și nemilă, batjocură și loviri!...
Dar știi tu oare puterea ce-o au cuvintele tale,
Luminându-mă ca raza strecurată jos în vale.
Unde de-ale nopții umbre, supt un val întunecos,
Ascundeau în adormire tot ce-i bun, tot ce-i frumos?...
Tu mi-ai dat o lume nouă, mi-ai deschis o nouă cale!
C'un cuvânt, c'o vorbă numai, cu sullarea gurii tale,
Ca domnul Hristos pe Lazăr tu din moarte m'ai sculat!...
Ce putere! Ce minune!...

RĂZAȘUL

Căpitanu-i fermecat!

RĂZVAN

Dar tu stai și taci acuma?... Îți pare rău dumentale
C'ai picurat o nădejde peste un noian de jale?
Poate-ți mai aduci aminte, cine ești?... Ei bine dar,
Nici eu n'o să uit atunci că Răzvan e un tâlhar!

(*către Ganea*)

Sunt tâlhar!... Așa-i jupâne? Ei, da! Sunt tâlhar! Firește!...
Am înțeles cum mă chiamă, ș'o să mă port tâlhărește...

(*aruncând jos o pungă*)

Na, boierule! Ia-ți punga!...

GANEA

Ba, nu! Ia-ți-o dumneata...
Îți mai datoresc trei sute... Crede-mă că n'oi uita...
Ciobanul o să-ți aducă.

RĂZVAN

Nu-mi pasă de datoriel
Iată banii tăi, jupâne! Dă-mi o altfel de simbrie!
O simbrie tâlhărească! Las 'prin cântec să ti-o spui:
Numai cântecul deschide cugetul haiducului!

P'un deal, p'un colnic
Mergera un voinic,
Voinicul voinicilor
În țara piticilor:
Cu fața voinică
Ș'o inimă mică!
Lângă el mergera
Și la el privea,
Și mereu oita,
Poate că-l iubea
O copilă dalbă
Cu galbeni în salbă,
O dulce fetiță
Cu flori în cosiță,
Cu rai în guriță!
Amândoi mergera,
Și mergând grăia
Și grăind zâmbea,
Când iată
D'odată
Pe drum mi s'arată,
Stând în calea lor
Vătavul haiducilor,
Căpitanul hoților,
Groaza veneticilor!
Și cum mi s'arată,
Privește la fată,
O vede și iată:
I se face milă
De biata copilă!
Și zice apoi
Cătră cel ciocoi,
Cătră cel voinic,
Voinic de nemic:
„Calea e a ta,
Mândra e a mea,
Și de nu mi-o dai,
Hai la luptă, hai!”

(Vidra își pune mâna pe frunte)

TĂNASE

Uf, uf, ce inimă mare! Păcat, zău, că nu-i creștin!...

GANEA

Eu nu 'nțeleg căpitanul. . Ce vrei? Ți-oi plăti deplin...

RĂZAȘUL

Nu 'nțelegi ce este lupta?

GANEA

Lupta?

RĂZAȘUL

Lupta voinicească:
Unul pe altul șă-mi apuce, ș'apoi șă mi se trântesească!

GANEA

Dar căpitanu-i mai tare... mai umăros... mai cu piept...
Lesne poate șă mă bată... nu se cade... n'ar fi drept.

RĂZVAN

A! jupănu-lui, pe semne, îi place lupta nemțeșle?
Dați-i săbii dumisale: șă-și alegă ce poștește!...
Pentru mine-i chiar tot una, ne vom bate cum va vrea;
De-oi muri, nu-i mare treabă, iar de nu, Vidra-i a meu!

(scoate paloșul pe când Răzașul dă pe al său lui Ganea)

Apucă spata, jupâne!...

GANEA *(scoțând paloșul)*

Din dragostel

CIOBANUL

Patru sate!

RĂZVAN *(năvălind)*

Apără-te!...

VIDRA *(descoperindu-și fuța și punându se între amândoi)*

Nu, Răzvan!... N'ai cu cine!... Nu te batel...

CĂNTUL III și IV

Răzvan trece în Polonia unde datorită faptelor sale vitejești ajunge căpitan de oaste. Ambițioasa Vidra nu se mulțumește cu noua stare a lui Răzvan. Ea dorește să-l vadă urcând mereu treptele mării.

Răzvan este chinuit de dorul țării sale. Afiland că Polonia se pregătesc să atace Moldova, și oferindu-i-se hătămnia în oastea moldovenească, Răzvan se întoarce în țară.

CĂNTUL V

MĂRIREA

Așa s'a plătit și lui Răzvan răul ce-l făcuse și el lui Aron-Vodă.

Miron Costin, Cap. 11.

FETELE:

RĂZVAN, hatman moldovenesc	TĂNASE	} căpitani
VIDRA	RĂZAȘUL	
BAȘOTĂ	VULPOIU	
SBIEREA	ȘOLTUZUL	

Un copil, mai mulți căpitani și lângoveși. Palatul lui Răzvan în Iași.

*Razașul șade gânditor, fluterând o doină, cu capul plecat pe mână:
Afară se aud din depărtare împuscături de tun.*

VULPOIU (*intrând*)

Bună ziua, căpitane!

RĂZAȘUL

Ziua rea, nu ziua bună:
Unde vezi tu bunătațe, când tot fulgeră și tună?
Măi Vulpoiule, nu-i bine...

VULPOIU

Te prea poftesc mai întâi,
Să te'nveți a nu mai zice nici „Vulpoiule”, „nici măi”:
Sunt căpitan ca și tine, și nu-s căpitan degeabă:
Te rog dar să-mi zici de acuma, căpitanee...

RĂZAȘUL

Mare treabă!
Nu cumva să-ți zic „jupâne” sau „hoierule”? Ce spui!
Mai așteaptă! Deocamdată pune-ți, dragă, pofta 'n cui!
Leahul ne trimite 'ntr'una ghiulele peste ghiulele,
Noi stăm inchiși în cetate, ca dobitocul în piele,
Merinda se 'mpuținează, iarbă de pușcă mă tem
Că peste două-trei zile de leac n'o să mai avem.
Și tu te gândești acuma, moară-stricată! dihane!
A da lege și poruncă ca eu să-ți zic: căpitanee?...

VULPOIU

Te sperie Leahul?... Asta-i?... Apoi pe pace să fii,
Noi ne-am înfrățit cu dânșii.

RĂZAȘUL

Dar tu de unde o știi?...

VULPOIU

Drace! Vulpoi ce nu știe? Ascultă, să-ți spui pe față,
Măria sa Aron-Vodă trimis-au azi dimineată,
Chiar pe Bașotă vătavul drept la hatmanul leșesc...

RĂZAȘUL

Și crezi tu?...

VULPOIU

Cu bună samă! Nicidecum nu mă'ndoiesc!...
Leșii sunt gata la pace... Vrei dovezi? Ei bine, iată!...
Dintâi cetatea Sucevei nu s'a luat niciodată
Și, prin urmare, nici astăzi nu se ia așa ușor;
Apoi Bașotă vătavul e un faimos vorbitor.
Și deci, îndrugând la floacuri, pe Leși o sa-i ametească,
Că-i știut ce fel de poamă-i înțelepciunea leșescă:
In slârșit, dușmanul vede că nu-i glumă cu Răzvan,
Cunoscându-l din aproape că-i suflet de hotoman!...
Așa dar la dracu lupta, ducă-se naibei vrăjmașul.
Târgu-i rupt, pacea-i făcută, n'ar strica nici aldănașul;
Crăsmăreasa nu-i departe: o măsură, doi șalâi,
Cotnar din via domnească...

RĂZAȘUL

Măi Vulpoiule...

VULPOIU

Nu poți să zici: „căpitane“?... Zău c'o s'ajungă la ceartă!...
Iar „măi“?

RĂZAȘUL

Bre, n'am văzut pân'acuma o făptură mai deșartă,
Trăsni-te-ar căpitănia, căpitane mare fleac!
Sunt sute de semne rele, iar bune nu-s nici de leac.
Hatmanul nostru, de pildă, când intră, când vrea să iasă...
Mereu se tot poticnește, intrând și ieșind din casă...

VULPOIU

Deci Astea sunt semne bune!

RĂZAȘUL

Semne bune?

VULPOIU

Negreșit!
Este rău când omul cade, iar nu când s'a poticnit...

RĂZAȘUL

Vezi că ș'altceva mai este...

VULPOIU

Orîșicâte mi s'ar spune,
Tălmăcind cum se cuvine, toate semnele sunt bune!

TĂNASE (intrând)

O veste, copii!... O veste!...

VULPOIU

Căpitani, iar nu copii!
Te rog, căpitan Tănase, ca și dumneata s'o știi...
Am ajuns și eu odată să fiu un obraz în lume,
Și tocmai acuma nimeni nu vrea să-mi zică pe nume!

RĂZAȘUL

Ce veste?

TĂNASE

O veste mare. Vătav Bașotă 'n sfârșit
Impăcă treaba cu Leșii, și domnul a iscălit...
Avem pace chiar la vreme: ne lipsceau hrana și pravul
Nu era chip a mai merge...

VULPOIU

Isteț mai e și vătavull!

RĂZAȘUL

Cu Leșii? Asta-i nemică!... Mai este Turc și Tătar...

VULPOIU

Haida-de! Ei sunt departe... Grije le porți în zadar...

TĂNASE

Da nu-i vorbă că-s departe; dar Leșii se 'ndatorează
A ne tocni și cu dâșii...

RĂZAȘUL

Cine-i nebun, ca să-i crează?

(Afară se aud strigăte: să trăiască Aron-Vodă)

.....

RĂZAȘUL

Bine-ar fi s'avem odihnă! După ce dela divan
Mi-am câștigat judecata, mulțumită lui Răzvan,
Cum aș mai sbura, bădiță, să-mi mai văz de răzășie!...

VULPOIU

Nu-ți este greu, căpitane, ca să spui o nerozie?
Eu unul, din ziua de când m'am căpitănit,
Uitat-am nu răzășia, ei chiar codrul înverzit!...
Ș'aice-s ca și'n pădure, având pulerea e-a face,
Fără frică de pedepse, tot ce vreau și tot ce-mi place.
Neghiobii, ce nu m'ascultă, stau la pândă de-i ochesc,
Ș'apoi mi-i iau la bătaie, mi-i închid și mi-i globesc...
Suntem oameni, căpitane, pentru cari totul e lesne,
Căci lumea cea mai mărunță nu ne-ajunge nici la glesne.
Venit-au apa la moară! Vom măcina cât putem:
Să ne folosim de timpuri, când alții de noi se tem!...
Ce să te mai plângi atâta pentr'un pai de răzășie,
Când acuma țara 'ntreagă e pentru noi o moșie!...

RĂZVAN *(intră foarte turburat)*

Bine că sunteți aici!... Unde-i Vidra?... Ascultați!...
Mergeți!... Pe toți căpitanii pe dată să mi-i chemați!...
Eu v'am fost ca ș'un părinte!... Adunați-i mai în pripă!...
Timpul zboară!... Mai de grabă!... Intr'o clipă! într'o clipă!...

(iese prin ușa din stânga)

VULPOIU

Ha, ha! Înțeles-ați oare vr'un singur cuvânt măcar?
Mă tem că hatmanul nostru e cu trei roate la car...

RĂZAȘUL

Ce-ți spuneam eu dincoară? Tot la vorba ceea vine:
Poticneala-i mare lucru... Măi Vulpoiule, nu-i bine!...

VULPOIU *(jurios)*

Măi? Iar măi?

TĂNASE

Noi pierdem vremea, tot la fleacuri înșirând...
Haidem!... Pe toți căpitanii să-i adunăm mai curând.
Hatmanul știe ce face. El învață, el răspunde,

Este datoria noastră ca să-l ajutăm oriunde...
Eu știu că'n țara Moldovei unul e Răzvan, mă jur!
Păcat că-i Țigan... La dracu! Asta-i singuru-i cusur!
(Les toți prin ușa din fund, pe când pe cea din stânga intră Răzvan și Vidra)

RĂZVAN

Dai S'au împăcat cu Leșii...

VIDRA

Și cu păgânii?...

RĂZVAN

Firește!

VIDRA

Trebuia tu să-i dai sfaturi...

RĂZVAN

Dela mine nu primește...
Atâta-i mai rău! Iubito, câtă drept în ochii mei!
Drept!... Așa... Spune-mi acuma, nu citești nimic în ei?

VIDRA *(cu nedumerire)*

Sunt tulburi...

RĂZVAN

Tulburi?... Atâta?... Foarte bine! Vrea să zică
Nici Aron-Vodă în ochii-mi n'a putut citi nemică!...
Ochii mi-au fost cu credință...

(strângând pumnii și cu glas înneecat)

Vidro!... Vidro!... Eu voiesc
Negreșit una din două: sau moarte ori să domnesc!

VIDRA

Asta-i și dorința Vidrei... Inșă trebui amânată...
Nu-i limp...

RĂZVAN

Astăzi, astăzi, astăzi; sau astăzi, ori niciodată!
Aron se 'mpacă cu Leșii și cu ajutorul lor
Se 'nlărește la domnie, pe când eu sughit și mor!
Aron se 'mpacă cu Leșii, și sabia-mi nu mai poate
Prin dușmani să mă slăvească, iar slava duce la toate!
Aron se 'mpacă cu Leșii... Fără nume, fără tron,
Ce fac eu? Răspunde-mi, Vidro!... Așa dară, jos Aron!

VIDRA

Nu te grăbi, mă 'ngrijește o presimțire ciudată,
Și presimțirea femeii nu se 'nșeală niciodată

RĂZVAN

Vorbe secil

toată dragostea, pe care o simțise din clipa când o văzuse pentru întâiași dată, toată dorința de a o vedea mereu ferită de rele, toată alipirea către viața omului pătruns de iubire și tot ce plănuse în cugetarea lungilor zile petrecute în închisoare se zădărnici, în clipa când fața Anei se ivi în ochii lui.

El nu putea să se pună în primejdie de dragul allora, căci avea nevastă și copii, iară pe Lică îl poți speria cu o vorbă, dar nu-l poți stărpi, fiindcă el nu e om singur, ci un întreg rând de oameni, din care unii se răzbuună pe alții.

Din cuvânt în cuvânt, Ghiță mărturisii dar tot ceeace mărturisise înaintea comisarului, cu deosebirea numai că el stăruii să rămâie scris că nu-i crede vinovați pe Buză-Rupți și pe Săilă. Iară când i se puse întrebarea hotărâtoare, dacă poate jura că Lică a stat atunci toată noaptea la Moara cu Noroc, el răspunse :

— Nu pot să jur că n'a plecat în noaptea aceea, fiindcă n'am stat mereu lângă dânsul, jur însă că l-am știut toată noaptea la cărciumă.

Cercelarea era încheiată și peste câteva timp judecătorii roștiră : Lică se află nevinovat, Ghiță, ale cărui purtări dăduse loc la bănueli, scăpă în lipsă de destule dovezi, iar Buză-Rupți și Săilă Boarul fură osândiți pe viață.

Unul, câte unul, judecătorii, osândiți, bănuiiți, mărturii și oameni adunați, toți se depărtară ; numai Ghiță stetea mereu cu ochii înținși la pământ, în luptă cu el însuși, cu dorința de a-i grăii Anei un cuvânt și cu durerea de a o vedea așa de pierită, cum era. Apoi când lumea se rări, el se întoarse spre dânsa, ochii i se împănăgeniră și fața i se umplu de lacrimi.

— Iartă-mă, Ano ! îi zise el. Iartă-mă cel puțin tu, căci eu n'am să mă iert, cât voi trăi pe fața pământului. Ai avut tată om de frunte ; ai neamuri oameni de treabă și ai ajuns să-ți vezi bărbatul înaintea judecătorilor. Și n'am păcătuțit nimic, Ano, dar cerul m'a lovit cu orbie și n'am voit să cred și să înțeleg când mi-ai arătat calea cea bună.

— Lasă, Ghiță, că trece și asta, grăii nevasta, împăcată cu ea însăși.

XII

— Nu te mălmi, dragul meu, grăii bătrâna adânc nișcată. Mă uit la fața ta, mă uit la părul tău și nu mai întreb ce s'a întâmplat : văd eu că a fost mare nenorocirea, prin care ai trecut... Nu-mi spune nimic : mă tem ca nu cumva nenorocirea ta să-mi pară prea mică și să-ți fac nedreptate, căci ea este așa de mare, cum o simți tu. Dar zic să nu te mălmești : e norocit omul care a trecut prin o mare nenorocire, căci a scăpat de multe neazuri mici, care mistuie mai rău decât durerea.

Ghiță luă pe unul dintre copii și-l sărută.

— Sărmanilor mei copii, zise el, voi nu mai aveți, cum avuseseră părinții voștri, un tată om cinstit.

— Lasă Ghiță, grăii Ana : noi și toți oamenii buni, care te cunosc, te știm cine ești și ne muștrăm pentru gândurile rele ce ne vom fi făcut despre tine.

— Nu asta e cinstea, întâmpină soțul. Cinstit nu e decât omul care a astupat gurile rele, pe care nimeni nu-l poate grăii de rău, fără de a se da de rușine ; cinstea e sila, pe care le-o faci oamenilor răi de a te socoti om între oameni. Eu nu mai pot sili pe nimeni să nu le zică copiilor ăstora : „Tatăl vostru e un ticălos !“

— Așa e, răspunse bătrâna ; multe trebuie să faci de dragul lumii, fiindcă e mare nenorocire, când te strici cu ea. Dar ce să-i faci ! ? E așa odată și nu alifel. Dacă te-ai stricat cu lumea, nu te mai găti de sărbătoare, ci stăi acasă și te pune să-ți torci din fuiorul tău o cămașă curată.

— Da, dacă ești muiere.

— Muiere sau bărbat : om cu minte să fii !
— Om cu minte ?! Hei ! mult venin am adunat eu și mă credeam om cu minte, dar tot numai în mine l-am deșertat.

— Da, mulțumită lui Dumnezeu că l-ai deșertat, grăi bătrâna.

Și bătrâna avea dreptate : Ghiță trecuse în adevăr printr'un fel de prefacere.

Nenorocirea îl făcuse mai îngăduitor și mai mulțumit cu lumea, în mijlocul căreia se afla. Odiñoară el credea că omul poate să facă și să desfacă ; acum simțea că toate vin cu întâmplarea și se mulțumea cu puținul bine de care avuse parte. Astfel îi părea bine, când o vedea veselă pe Ana, care se bucura de capătul la care au ajuns lucrurile, fiindcă ele puteau să ajungă la un capăt și mai rău.

Apoi omul își caută, la amărăciune, el însuși mângâierea. Incelul cu încetul, Ghiță își puse tare și tot mai tare de gând că mai stă pân' la primăvară la Moara cu Noroc, apoi își adună toată averea, își ia nevasta și copiii și se duce departe, unde nu-l cunoaște nimeni, în fundul Banatului ori chiar în țară. „Și — își zicea el — nu este cu puțință, ca purtările bune să nu străbată cu vremea“. Astfel își dădea silința să uite cele petrecute, să le treacă cu vederea, ca și când nu ar fi fost, și să se piardă într'un viitor mai bun, pe care și-l închipuia adeseori ca'n aeeva.

În puținele zile petrecute în închisoare îi venise de sute de ori gândul să ucidă pe omul care-l pierduse și nu odată simțea în el, că e prea slab, spre a se stăpâni să nu-l ucidă, ci să-l omoare încetul cu încetul și să-l ducă, precum ar fi dorit, pe jumătate sfârșit, la spânzurații : acum parcă-i venea să-i zică : „Dar ce-mi pasă !? Cele făcute tot nu se mai pot desfaca“.

— Lasă-l, săracul, cu păcatele lui, zise el, când îl văzu iar pe Lică Sămădăul, care veni câteva zile în urmă la Moara cu Noroc. Iară Ana îl primi cu inima deschisă pe omul, care vorbise atât de frumos, în fața judecătorilor și prin a cărei cumințenie scăpase soțu-său de primejdia în care se afla.

După ce stete vreun ceas de vorbă, Lică își desfăcu șerparul dela brâu, plin de bani, și-l deșertă pe masă.

Ghiță, cuprins de o pornire pătimașă, privi aspru în fața lui.

— De care sunt ăștia ? întrebă el apăsând asupra vorbelor : de ai ovreului ori de ai domnișoarei ?

El credea că Lică se va cutremura în azul acestor cuvinte ; rămase dar rușinat, când acesta îi râse în față și răspunse :

— Și de unii, și de alții ; ca hoț m'am împrumutat și tot ca hoț trebuie să și plătesc.

— Și dacă mă prinde cineva cu ei ?

— Cine să te prindă ? Banii sunt bani, și tu ești cârciumar : vin la tine fel de fel de oameni, și tu iei ce-ți dă fiecare.

— Și dacă te-aș da eu de gol ?

— De asta nu mă tem, răspunse Lică.

Ghița se ridică, scoase saltarul mesei, trase banii în el și iar îl închise.

— Vezi, acum ești om cuminte, grăi Lică. De ce folos ți-ar fi fost dacă-i spuneai judecătorului ceace poate că nici el nu dorea să-i spui. Peste mintea mea tot nu trece niciunul cu mintea lui, nici tu, nici altul. Lasă-i, șeadă la răcoare, dacă sunt proști. Credeau, proștii, că eu îmi pun credința în niște oameni pe care nu-i țin destul de strâns legați și că mă vor păgubi pe mine, dacă se vor duce cu Răuț, ca să ia vreo sută de porci din turma mea, acum n'or să mai ia niciunul.

Ghiță suspină odată. Era uimit de acest om atât de ager în răutatea sa și se simțea ușurat, când află că în nedreptatea legilor e o aspră ceartă dumnezeiască.

— Dar, cu femeia aceea ce-ai avut ? întrebă el.

— Ceeace am eu tine, răspunse Lică rece. Am prins-o că are slăbiciune de aur și de pietre scumpe și am pus-o să vândă, ceeace putea să facă, iară de a cădea la bănuială. Dar muierea tot muiere rămâne : era să mă dea de gol, căci n'a avut inima să vândă un lanț care-i plăcea, precum se vede afară din seamă.

— Și pentru asta tu ai stins patru suflete, grăi Ghiță îngrozit. Tu nu ești om, Lică, ci diavol.

— O simți acum ?! grăi Sămădăul mulțumit. Ar fi trebuit să o simți mai de mult și să înțelegi că eu atât de mult mă tem de cearta legilor, încât frica îmi deschide mințile și-mi luminează calea pe care umblu. E nebun acela care-mi zice ca tine, că are să mă ducă la furci, pentrucă mă face să bag mai bine de seamă. Înțelegi tu acum că acela care ține cu mine nu are să se teamă de nimic, iară acela care vrea să mă doboare trebuie să stea mereu cuprins-de îngrijire, pentrucă, de ar fi mai nevinovat decât copilul de trei zile, tot îi frâng în cele din urmă gâtul. Tu ești om cinstit, Ghiță, și am făcut din tine om vinovat ; acum pot să merg lesne și mai departe și să te duc eu la furcile cu care mă sperii tu pe mine.

— Pentruce, Lică ? Pentruce ? strigă cărciumarul cuprins de spaimă.

— Nu zic că te duc, răspunse Lică domol ; acu nu-mi vine la socoteală ; am trebuință de un om ca tine. Zic numai, că te pot duce, dacă-mi stăi în cale.

— Plec mâne de aici și-mi dă pace.

— Acu nu te las să pleci ; ai stat până acum din încăpățânare ; trebuie să stai de aici înainte de frică. N'am muncit eu degeaba : acum tremuri înaintea mea ca frunza de mesteacăn ; acu vreau să stai aici !

— Ce vrei cu mine ?!

— Ce vreau ? grăi Lică răsând. Ghiță ! Mulți oameni au pierit la cărciuma asta, și li s'a găsit urma cale de două poștii de aici. De când ești tu aici, n'a murit încă niciunul. Mă înțelegi ?

Ghiță se ridică și-l privi cu dispreț.

— Și câtă vreme stau eu aici, n'are să moară niciunul, afară poate de mine ! zise el hotărît.

Lică iar se rânji la el.

— Vorbești ca fetele mari, mai înainte de a fi gustat dulceața păcătului, zise apoi așezat. Poate că și eu am vorbit odată așa, nu țin minte. Și'u numai că mă aflam în strâmtoare când am ucis pe cel dintâi om ; îmi pieriseră niște porci din turmă și-mi era rușine să spui c'au pierit și n'aveam bani să cumpăr alții în locul lor. Apoi am ucis pe al doilea, ca să mă mângâi de nustrările ce-mi făceam pentru cel dintâi. Acum sângele cald e un fel de boală, care mă apucă din când în când, pentrucă tu nu știi încă, urmă el mai cu avânt, cum îți fierbe și clocotește tot sângele, când te hotărăști : odată să pui un lucru la cale, și ce grozavă e plăcerea de a-l lovi pe omul care te supără, de a-l lovi tare, ca să-l sfărâmi, când te-a atins c'o vorbă ori cu o privire, de a răsplăti însutit și înmîit. Aduni mereu venin și ură și mânie oarbă și, când ai adunat destulă, atunci verși cu prisos și nu prea mult îți pasă asupra cui, numai om să fie. Tu ești om, Ghiță, om cu multă ură în sufletul tău, ești om cu minte : dacă te-aș avea tovarăș pe tine, aș râde și de dracul, și de mumă-sa. Mă simt chiar eu mai vrednic, când mă știu alături cu un om ca tine.

— Iti sunt tovarăș ! grăi Ghiță, hotărît și rece.

— Nu te primesc ! răspunse Lică tot atât de hotărît și de rece. Pe om nu-l stăpânești decât cu păcatele lui, și tot omul are păcate, numai că unul le ascunde mai bine. Ca să te dea mai lesne pe față, caută-i slăbiciune, fă-l să și-o dea de gol și faci cu el ce vrei, căci unul se mânie, altul se rușinează, al treilea se zăpăcește, dar nu e niciunul care nu-și pierde bunul cumpăt și mintea întreagă. E însă o slăbiciune de care mă tem, fiindcă

nu știi niciodată cum s'o apuci : e azi mai mare, mâne mai mică și, când ai crede c'ai nimerit-o, dai greș : de oamenii care au asemenea slăbiciune mă ferese, căci ei te dau de gol, când lumea ți-e mai dragă. Am pățit-o odată cu Pinea : n'o mai pat și cu tine.

— Ce fel de slăbiciune ? întrebă Ghiță cam cu jumătate de gură.

— De femei, ba chiar mai rea de cât aceasta, de o singură femeie.

Ghiță nu-i răspunse nimic, dar, după ce Lică se departă, el își ridică amândouă mâinile asupra lui și grăi pătruns de un singur gând :

— Te crezi tu mai rău decât mine !? Să vedem ! Te duc la spânzurătoare, chiar dac'ar trebui să merg și eu de hăț cu tine.

XIII

Banii primiți dela Lică erau pe masă, și Ghiță stetea singur și cu ușa închisă înaintea lor, cercetând cu încordată luare aminte fiecare bucată, ca să vadă dacă nu află vreun semn pe vreuna din ele.

Era hârtie, argint și aramă, însă hârtiile, afară de două bucăți mai mari și de una mică, erau nouă nouțe, cam mototolite, dar încă neîmpăturate. Pe una din hârtiile mari era o pată mare de cerneală, iară dintr'una mai mică lipsea o bucată ; dar acestea nu puteau să fie semne.

Ghiță privi câțva timp desamăgît la bani : cu toate acestea îi părea bine, căci la urma urmelor el avea drept la o parte din acești bani, muncise pentru ei, îi câștigase para cu para și i-ar fi părut rău, dac'ar fi trebuit să-i dea judecătorului, ceea ce era hotărît să facă cu banii ce-ar fi având vreun semn.

După ce trase iar banii în salțarul mesei, el se plimbă câțva timp prin casă. Îi era ca și când ar fi furând oarecum acei bani și se întreca mereu cuprins de îngrijare, dacă nu cumva își pune el însuși o cursă, fiindu-i la dânsul. Ar fi voit să-i ia și să-i arunce pe fereastră ; însă el nu putea, se gândea cât trebuie să muncească un om ca dânsul, pentru ca să adune atâta la un loc, și nu-l lăsa inima să-i dea din mână.

A treia zi era sâmbătă ; ziua în care se numărau banii și când trebuia să fie toți de față, un obicei bun, rămas încă din vremurile bune, și mai ales obiceiul de care Ghiță nu s'ar fi putut lepăda niciodată .

Încă dela început Ana era nedumerită. Îi părea că sunt prea mulți bani de astădată și nu putea să depărteze dela sine gândul că hârtiile nouă nouțe au venit dela unul și același om.

Iară bătrâna se bucura, că săptămâna aceasta a fost așa de bună.

— E bună aceasta ? întrebă ea, când văzu hârtia din care lipsea o bucățică.

— Să-mi dea Dumnezeu tot de aceste ! grăi Ghiță, numărând mai departe.

Ana privi la hârtie cu tot dinadinsul și sângele îi pieri din obraji ; dar ea nu grăi nimic, deoarece era și bătrâna de față.

În urmă voi să-i grăiască lui Ghiță, dar nu putea. Îi bănuise odată și se temea să-l mai bănuiască. Așa e ! dar gândul rău, încuibat odată în mintea ei nu o mai lăsa să-și vie în fire, se temea ea, singură nu știa de ce, și mai ales seara, după ce Ghiță și bătrâna adormiră, capul începu a i se înfierbânta.

„Trebuie să aflu adevărul, de dragul copiilor mei, dacă nu de alta !” zise ea hotărîtă, apoi se dete jos din pat, căută cheile, deschise tiptil ca o hooță lada și scoase teancul de hârtii. Apoi se duse în odaia de lângă birt, făcu lumină, încuie ușa, desfăcu cu mâna tremurătoare teancul și începu să cerceteze hârtiile.

— Asta e ! grăi, punând la o parte hârtia, din care lipsea o bucățică. Jur pe sfânta cruce că am văzut-o în mâinile ei.

Ea cercetă apoi hârtiile nouă, pe care le bănuise din început.

Una dintre ele parcă era împunsă cu acul tocmai la mijloc, și, cercetând mai departe, ea află cincizeci și trei de bucăți, care erau astfel împunse, ea și când ar fi fost trase pe o sârmă subțire.

Ea puse hârtiile una peste alta, apoi se întoarse cu capul ridicat la soțu-său și-l deșteplă din somn.

— Ce-i?! Ce s'a întâmplat?! întrebă el speriat.

— Vino cu mine! îi zise ea.

El se ridică cu grabire și plecă buiguil în urma ei.

— De unde ai tu banii ăștia? întrebă ea, arătând la hârtiile de pe masă. Ghiță tresări cuprins de spaima ucigașului prins asupra faptei.

— Mai știu și eu?! răspuse el. Dela drumeți.

— Ghiță, îi zise ea, nu te juca cu dracul! Banii ăștia, câți sunt aici, toți i-ai primit dela un singur om. Hârtia asta, din care lipsește o bucată, a fost odată în mâna mea: i-am dat-o femeii pe care o știi și tu, în ziua când a fost ucisă, iar aceste cincizeci și trei de bucăți sunt însemnate cu același semn și tot așa trebuie să vie dela unul și același om și anume dela ea, căci la ea am văzut bani noi ca aceștia. Din două una: ori tu ești amestecat în trebile acestea, și atunci nu e bine, ori nu ești amestecat și nu știi să te feresti de oamenii rai și atunci iar nu e bine. Dacă-i așa, apoi pune chiar acum caii la trăsura, căci vreau să plec de aici cu copiii mei.

Ea rămase cam zăpăciată, când văzu că el, în loc de a se turbura, o privește cu dragoste și bucurie.

— Copiii aceia sunt și ai mei, zise el; lasă-i numai, că e grija mea de dânșii. Carevasăzică, sunt însemnate hârtiile? Și eu am căutat semn pe ele, dar n'am găsit niciunul. Ce fel de semn e acela?

— Iată, răspuse Ana mai domoală, puind hârtiile în fața luminii; vezi împunsătura aceea?

— O văd acum! o văd prea bine și-l țin minte pe omul dela care le-am primit. E un om, urmă el peste puțin cam în silă, pe care nu-l cunoști, dar ai să-l cunoști într-o zi.

Grăind aceste, el se apropie de dânsa, îi luă capul între mâini și o sărută de mai multe ori pe frunte.

— Să nu-ți faci gânduri rele, zise el iar, și să nu te miri dacă mă vei vedea câteodată cam schimbat la fire: eu trebuie să scot la capăt un lucru greu. Acum mă duc, chiar acum, ca să fiu mâine dimineață aici, așa ca nimeni să nu știe c'am fost dus peste noapte. M'ai înțeles? Du-te și: te culcă și fă ca și când n'ai ști nimic.

— Dar unde te duci? îl întreba ea îngrijată.

— Am să-ți spui, răspuse ei, apoi strânse hârtiile și plecă.

Peste puțin, el călărea în treapăt mare dealungul drumului de țară spre Ineu, iar pe la miezul nopții îl aștepta într'una din odăile retrase ale căzărniței pe Pinte, care se dusese cu banii la arendașul.

— Puțină treabă, grăi Pinte, dar tot e cava. Ar trebui să ai mărturie că ai primit banii dela el; însă Lică e om viclean și n'are să-ți dea decât între patru ochi.

— Atunci ce să facem? întrebă Ghiță.

— Multe ar fi de făcut, grăi Pinte, numai dac'ai fi tu om mai viclean, dacă n'ai fi atât de prost, ca să-l aperi, când vrei să-l surpi. Știi tu că sluga ta, Marti, e omul lui Lică.

— Marti?! strigă Ghiță.

— Nu te aprinde, îl întâmpină căprarul. Acum trebuie să-l ții, căci altfel ni se strică toată treaba. I-am găsit eu noima și lui Marti. Îți spui numai atât, că am aflat multe, dar încă nu destule, căci de Lică eu una cu două nu te poți apropia. Dacă m'ajută Dumnezeu, în câteva zile am să dau și de cei doi morți: le sunt pe urmă. Nu s'a sfârșit încă judecata: mai va — fie chiar până la împăratul. Iacă ce-ți spun eu ție: banii împunși cu acul

sunt dela bancă, unde hârtiile se țin în teancuri de câte o sută de bucăți, trase pe o sârmă subțire, ca nimeni să nu poată fura din teanc fără de a rupe sârma ori pecelea dela capătul ei, și e știut că domnișoara aceea a luat banii dela bancă, înainte de a fi plecat dela Ineu; argintul e dela arendașul, însă el a avut mai ales hârtii mari, însemnate la colț cu o slovă rotundă și o cruce lângă ea, și aur, tot galbeni împărătești, la care tot al treilea zimț e pilit. Te-ai simți tu destoinic să mi-l dai pe Lică prins, când are galbeni or hârtii astfel însemnate în șerpar la el?

— Ți-l dau! răspuse Ghiță hotărît.

— Mai domol, grăi Pinteș; ăsta-i lucru greu. Mă tem că ai să ne strici toată treaba. Să știi un lucru. Lică are acum trebuință de bani, ca să-și poarte judecata mai departe și, precum se vede, are de gând să te pună pe tine să-i preschimbi și poate chiar să-i vinzi aur și argintărie. Tu primește orișice, vino la mine și eu îți schimb, adecă îl pun pe arendașul să schimbe, fără ca el să știe că ești tu la mijloc. Se înțelege tu te duci totdeauna la Arad ori la Oradea și faci ca și când ai fi schimbat acolo.

— Și dac'aș intra în vreo încurcătură?

— Grija mea de asta! Tu caută numai să te pui bine cu Lică.

În zori de zi, Ghiță dormea iar în patul său și visa că-l dă pe Lică prins și vede cum Pinteș scoate galbenii cu zimții piliți din șerparul lui. Iară Ana își stăpânea răsuflarea, ca să nu-l deștepte din somnul său dulce.

XIV

Ziua următoare, deșteptându-se din somn, Ghiță era neliniștit. Își aducea aminte cele petrecute peste noapte, dar și le gândea, ca și când le-ar fi visat și parcă nu-i venea să le creadă, iar când își dădea seama că ele în adevăr s'au petrecut, îi era rușine de cele ce făcuse și se temea că mai curând ori mai târziu se va da de gol și nu numai va strica toată treaba, dar își va băga totodată și capul în primejdie.

— Nu! își zise el. Eu nu pot să o fac aceasta, n'am în mine inima, n'am precum zice Pinteș, dibăcia, pe care ar trebui s'o am, pentru ca să o pot face.

Deaceia, când Ana îl întrebă despre cele puse la cale peste noapte, el răspuse că e bine și că toate s'au făcut și, dând acest răspuns, el nu spunea decât adevărul, pe care îl simțea atunci în sufletul său.

Ana însă era adânc jignită: ea ar fi dorit să afle mai multe, se simțea în drept a cere să știe tot și nu putea să-l ierte pe Ghiță pentru lipsa lui de încredere. „Vorbești cu mine, îi zise ea, cum ai vorbi cu un străin, cu un copil, cum ai vorbi cu o slugă, pe care o ții cu simbrie, fiindcă ai trebuință de ea“.

Și Ana avea dreptate.

A doua zi, când Lică se întoarse iar pe la cărciumă, Ghiță simți că nu știe ce are să facă. Întâia oară în viața lui îi era rușine de Lică, se simțea oarecum mai netrebnic decât dânsul și se temea înzecit de răzbunarea lui.

Iară Lică era vesel, era precum nu fusese mai înainte, om cu inimă deschisă.

Bunul Dumnezeu a rânduit ca copilul să se ia întru toate după oamenii mari, și Petrișor, băiatul lui Ghiță, voia și el să aibă cu orice preț un bici ca nenea Lică, dacă nu poate să aibă deocamdată chiar și unul ca dânsul; Ana luase dar un caiet și se pusese să-i împletească unul.

— Ce are să iasă de aici? întrebă Lică. Un bici pentru Petrișor voinicul. Ei! apoi dacă-i așa, las pe mine: ce-a da târgul și norocul! Ține capătul, să-i împletească eu un bici, cum îl știu eu împleți.

Ana rămase pe laiță, fiind capătul pletei, iară Lică stetea înaintea ei, și, împărțind fuiorul în opt șuvițe, începu să împletească în opt coarde, cum

ea nu mai văzuse mai înainte. Și cum el împlotea, ea privea la degetele lui, care strângeau pleata, răsuceau coarda și-o împloteau cu măiestrie între celelalte, privea la mâna lui, care nu alinsese niciodată sapa, nici coarneau plugului, ci numai biciul ușurei și frâul calului, la mâna albă și degetele lui subțiri și lungi, privea la cămașa lui albă ca floricelele, la fața lui rasă nefed, la mustața lui lungă, la ochii lui verzi, care acum se mișcau cu atâta vioiciune, privea și asculta vorbele vesele, care curgeau întruna peste buzele lui, privea și asculta și-și aducea aminte de omul rece și aspru la față, pe care-l privise cu o uimire copilărească atunci, în ziua aceea, când el sosise pentru întâia oară la Moara cu Noroc, pe omul tăcut, pe care-l crezuse odinioară așa de rău și de primejdios și care acum își petrecea timpul cu dansa și se bucura, când vedea că Petrișor saltă de bucurie.

Și pe când Ana privea, asculta și gândea, oarecum fără de voie la cele ce au fost și la cele ce sunt, pleata scoasă în patru dungii se lungea mereu.

— Frumos are să iasă! îi zise ea.

-- S'ar putea oare să iasă altfel, răspunse el cam cu jumătate de gură, când o nevastă așa de frumoasă îi ține capătul? Mie nu mi-ar păsa, adăugă apoi peste puțin, dac'ar ieși și lung cât postul paștilor.

Ana se turbură și-ar fi voit să dea capătul să-l mai ție și Uța, care stătea câțiva pași în dosul ei; dar ea se făcu că nu înțelege și începu să vorbească cu copilul.

De aici înainte, Lică își rări vorbele, începu să subțieze coardele, să împlotească mai iute și încetul cu încetul iar se făcu omul ca fața rece și aspră.

— Nu mai am mult, zise el, în cele din urmă; sfârșese numaidecât; codoriștea o fac eu apoi singur.

Pe Ana o mânău aceste cuvinte. Pornită spre veselie, precum era, ar fi dorit să vadă tot nețe vesele și se simțea cu atât mai jignită, când știa că ea însăși a strical voia bună a cuiva: umbra dar dinadins să-l aducă iar la voie bună pe Lică, să-l lase precum l-a găsit, și-i venea oarecum să plângă, când vedea că nu izbutește. Ea îi zâmbea în ochi, îi arăta în toate chipurile că se bucură de vorbele lui, iară când el se duse să caute o nuia, din care să taie codoriștea, își luă copilul de mână și-i zise veselă: „Hai și noi, să-i ajutăm lui nenea Lică“.

Ghiță umbra în vremea aceasta după trebile sale, însă când el se întoarse iar la cărețumă, Lică ședea la masa de sub cerdac și tăia cu vârful cuțitului creșături pe codoriștea făcută gata, iară Ana stătea în dosul lui și privea peste umărul lui cum lucrează și cum stetea așa, ea se rezema cu dreapta de masă, iară stânga o ținea pe celalt umăr al lui.

Ghiță rămase o clipă amețit, apoi se depărtă iute, să nu mai vadă.

— Nu! își zise el, de asta nu m'am temut niciodată și nu mă tem nici acum.

Și în adevăr el nu se temea, dară fierbea cu toate aceste în el. Iși aducea aminte vorbele lui Lică despre slăbiciunea pentru muiere, înțelegea gândul lui și se turbura, când se gândea că Lică crede c'ar fi cu puțință, și că Ana, chiar ea, în nesocolința ei copilărească, îl întărește în această credință. Dar tocmai de aceea el însuși nu voia să înțeleagă nimic, și peste o jumătate de ceas, când se văzu iar singur cu Lică, el se arătă mai deschis la inimă decât de obicei.

Pintea avusese o bună presimțire. Lică-i aduse astădată lui Ghiță patru hârtii mari și puindu-le pe masă, îi grăi:

„In jumătate: cât ție, atât mie, dar la aceste să bagi mai bine de seamă, fiindcă au semne.“

Ghiță privi câțva timp la hârtii și la semnele ce acum îi erau cunoscute.

— Te înțeleg, zise el apoi: nu ceri decât cincizeci la sută; cealaltă cincizeci să fie ai mei, ca bani de cheltuială. Eu te sfătuiesc însă să-ți alegi

vreun alt om pentru treaba asta : nu te temi tu că iau banii ăștia și mă duc cu ei la judecătorie, ca să spun că-i am dela tine ? Ai face bine să te temi și să-mi dai pace.

— Dac' ai avea de gând s'o faci, nu mi-ai fi spus-o, răspuse Lică. Poate că tu crezi c' ai putea s'o faci; te știu însă om destul de cuminte, pentru ca să simți, ce- ar urma de acolo pentru tine, și te știu om care ține la bani.

Ghiță se știa și el însuși om care ține la bani, dar tocmai de aceea nu voia să aștepte de la alții. El luă banii și îi puse în ladă, apoi scoase un teanc de hârtii mai mici și dete lui Lică jumătaiea ce i se cuvenea, zicându-i mereu, pe când număra : „Am să-ți arăt eu ție că tot nu țiiu la bani atât de mult, cum crezi tu“.

Și în adevăr, el nu aștepta decât noaptea, pentru ca să plece la Ineu.

Seara însă, Lică iar se întoarse la Moara cu Noroc și-i aduse zece bucăți de hârtie, pentru ca să nu-i dea timp de răsuflare.

— Dac' n' ai destul mărunț la casa ta, îi zise el, pleacă mâine la Arad, ca să schimbi.

— Așa îmi pare că am, îi răspuse Ghiță, și-i dete aproape toți banii mărunți, pe care îi avea la dânsul.

Și numai când se întorcea dela Ineu, Ghiță simțea că Lică are dreptate. El îi dăduse lui Pinteș cele patrusprezece bucăți de hârtie, dar nu-i spusese un lucru că jumătate din bani sunt ai săi, ci dimpotrivă, stăruise ca geandarmul să-i schimbe banii deplin, pentru ca Lică să nu simtă nimic. Îi fusese în mai multe rânduri vorba pe buze : însă totdeauna își zicea : „Adecă de ce folos ar fi, dac' ar mai aila-o și astia ! ?“ Iară acum, când se întorcea la Moara cu Noroc, își punea în gând că i-o va spune într' alt rând.

— Într' alt rând ? da ! însă în curând el se încredință că nu poate să i-o spună, și cu cât mai mult se încredința despre aceasta, cu cât mai dinadins se ierea de Pinteș.

Și omul foarte lesne se împacă cu păcatele sale.

— Ei ! Ce să-mi fac ! ? își zise Ghiță în cele din urmă.

— Așa m' a lăsat Dumnezeu ! Ce să-mi fac, dac' e în mine ceva mai tare decât voința mea ! ? Nici cocoșatul nu e însuși vinovat, că are cocoșă în spinare. Nimeni mai mult decât dânsul n' ar dori să n'o aibă.

Și fiindcă avea un păcat pe care nu-l putea stăpâni, el nici nu-și mai dădea silința să-l stăpânească și se lăsa cu totul în voia întâmplărilor. Apoi el nici nu mai era om cinstit ; lumea tot îl credea rău. Câteodată, când îl apuca frica de pedeapsă ori de răzbunarea lui Lică, el își punea de gând că are să plece și să se ducă, încât să i se piardă urma, însă el iar se dumirea și aștepta, ca Lică să vină iar cu banii.

Astfel trecu toamna și veni iarna, trecu și iarna și sosi primăvara. Pinteș se făcea din ce în ce mai nerăbdător, căci aflase în cele din urmă și pe oamenii îngropați ; arendașul avea fierbințeli, de câte ori trebuia să dea bani mărunți pentru banii pe care îi agonisise cu multă osteneală. Ghiță însă nu avea altă vorbă decât : „Ți-i dau legat, dar trebuie să bag de seamă, ca să nu stric toată treaba“. Iară mai departe, el râdea în pumni ori tremura de frică.

Căci adunase mulți bani Ghiță, atât de mulți, încât în fiecare zi zicea : „Mult a strâns arendașul !“, dar precum aduna banii, el scăpăta mereu în gândul său.

În vremea aceasta, Lică trăia zile albe. El venea des pe la Moara cu Noroc și, de câte ori venea, era vesel și bun și om cu dare de mână. Și fiindcă era vesel și bun și darnic, Țiganii dela Ineu prinseseră slăbiciune de dânsul și treceau foarte des pe la cărciumă, ca să întrebe dac' n' a venit cumva ori dac' nu are să vină în curând, ca să-și petreacă cu tovarăși.

Iară când ei îl găseau, se puneau să-i cânte și atunci, venea rândul la Uța, femeie înaltă, smeadă și sprintenă la vorbă.

Lică nu juca decât foarte arareori, și atunci mai ales cu Ana, cu copilul, ori pentru ca giuna să fie tot bună, cu bătrâna. Ii plăcea să stea, să privească și să asculte, fiindcă era destul de privit și destul de auzit, fiindcă Uța juca, cum se joacă la cărciumă și vorbea, cum se vorbește în birt, fără multe marafeturi, fără mult încungiu. Iară când Uța mergea prea departe cu veselia, Lică îi zicea: „Mai astâmpără-te, fă! Prea te obrăznicești“. Dar ca atunci parecă tocmai în ciuda lui, se făcea cu atât mai desmățată.

Bătrâna dădea miloasă din umeri și zicea așa în ea: „Ei! Ce să-i faci! Așa a lăsat-o Dumnezeu. Păcatul ei“.

Ana la început se turbura, în urmă se înscârbea și desmățărilor Uței îi păreau sarbede, și numai târziu se deprinse cu ele, ba când Uța zicea câte una neclăiilă, stăpâna ei simțea un fel de mâncărime și prindea poftă să zică una și mai bună. Atunci, Lică râdea din toată inima și nu lipsea niciodată a zice: „Bală-te să te bală; dar demult n'am răs așa de cu poftă“.

Iar Ghiță nu râdea; se făcea că nu pricepe gluma și, când vedea pe Lică învârtindu-se pe lângă Ana ori pe Ana trăgându-se la Lică, el se ducea pe ici în colo, ca să nu vadă nimic, fiindcă-i era greu să vadă și-l durea inima, când simțea cum Ana scapătă din ce în ce în gândul său. Dar câteodată îi părea că ea își da silință să-l țină pe Lică departe dela sine, și atunci el își făcea muștrări și simțea înzecit ticăloșia la care căzuse el însuși; deaceea parcă-i venea să se bucure, când iar o vedea căutându-i cu ochii pe Lică ori legându-se de el, căci acum erau deopotrivă.

La începutul săptămânii luminate, Pîntea trecu pe la Moara cu Noroc și-l luă iar pe Ghiță de scurt.

— Ce să-i fac! răspunse Ghiță. E om viclean și nu-l pot prinde. Dacăș ști când are banii la el, te-aș vesti ori l-aș prinde față cu câțiva drumeți. Mă tem însă să nu mă dau de gol; și tu știi că-mi pun chiar capul în primedie, fără ca să-l stric pe el. Îți spun drept; îmi vine să-mi iau boscărețele și să fug de aici.

— Bine, bine! grăi Pîntea. Dar Dumnezeu să te ferească pe tine să nu te pună păcatul să mă înșeli pe mine!

Ghiță nu răspunse nimic.

Bătrâna încă de mult umbla cu gândul de a potrivi lucrurile astfel, ca să-și petreacă paștile cu toții împreună la una din fetele ei din Ineu, și totdeauna se întrisia, când Ghiță zicea: „Dacă se poate“. Numai decât după plecarea lui Pîntea, Ghiță se duse dar la ea și-i spuse că se poate și să-i vestească prin vreun drumeț pe cei din Ineu despre aceasta, ca să facă din vreme toate pregătirile.

— Bine, ginere dragă! grăi bătrâna cuprinsă de vie bucurie. Dumnezeu să te binecuvânteze pentru această hotărîre a ta, căci, precum tu prea bine vezi, eu sunt bătrână și cine știe, dacă ne va mai fi dat să petrecem o zi de sărbătoare împreună.

Era în adevăr mișcată bătrâna; nu-și aducea aminte să fi petrecut vreodată în viața ei sîntele sărbători altfel decât împreună cu cei mai de aproape ai săi, afară de anul trecut, când paștile căzuseră tocmai în timpul mutării lor la Moara cu Noroc și parecă nu erau paști, parcă-i lipsea darul pentru tot anul, dacă mai petrecea și acum ca în anul trecut.

Mai era și bucuria Anei, care demult nu-și văzuse rudele și prietenele cu care fetise, mare bucuria copiilor, care totdeauna aveau dor de Ineu, unde căpătau daruri de la mătușile lor și găseau alți copii ca dânsii.

Ana și bătrâna se puseră la sfat, deoarece cu mâna goală nu puteau să moargă, și mai ales Ana simțea în ea o puternică pornire de a se arăta că nu mai e săracă, precum fusese odinioară, și parecă i-ar fi venit pofta să risipească acum deodată tot ce câștigascră în timp de un an.

Pe când ele steteau de sfat, Ghiță se afla singur în odaia de lângă birt și-și număra banii, îi număra singur, fără șgomot și ascuțindu-și mereu urechea, pentru ca să-i ascundă, îndată ce ar simți că se apropie cineva.

În clipa când văzuse mânia lui Pinteș, el luase hotărîrea de a-și trimite nevasta și copiii de sărbători la Ineu și de a se duce astfel, neștiut de nimeni, să caute undeva un loc ascuns, unde să-i cheme în urmă la sine și, să-și petreacă zilele vieții pierdute în lume și nesupărat de nimeni, deoarece Lică nu putea să-l vîndă, iar Pinteș nu știa nimic. Însă chiar la cel dintîi pas făcut pentru punerea în lucrare a hotărîrii sale el începu să șovăiască. Îl durea bucuria bătrînei și pareă nu se simțea destul de tare, ca să o curme în ziua hotărîta pentru plecare, îl durea cu atît mai mult, cu cît vedea în ea toțodată durerea șguduitoare, pe care o vor simți cu toții, în ziua cînd nu-l vor mai găsi. Apoi, dacă fugea de frica lui Pinteș, nu mai puțin se temea, cã, fugînd, Lică îi va găsi urma. Acum, în sfârșit, cînd își văzu banii, adunați atît de mulți la un loc, îl cuprinse cu o putere neșvârșită gîndul venii, ca din senin, cã Lică, știindu-l cã are bani mulți, va veni într'o zi să-i ia de la dînsul și, după ce-și puse iar banii în ladă și stîlnse lumina, el se opri îngrozit în mijlocul odăii întunecate: vedea parcã, departe, dîncolo de dealul despre Ineu, în valea tãcută și pustieicoasă, trãsura, pãrăsită la marginea drumului și copilul omorît și aruncat pe iarba stropită de sãnge.

Nu, nu era destul cã se duce; trebuia sã se ducã așã, ca nimeni și mai ales Lică sã nu-i poată da de urmã.

Iar Ana nu simțea nimic; capul ei era plin de colaci, de ouă roșii, de plãcinte, gîndul ei era dus în lumea cãreia dorea sã i se arãte. Marți seara trecu pe la cãrciumã și Lică Sãmãdãul, cãruia Ghiță îi trimisese vorbã c'ar fi avãnd sã-i spunã ceva; dar ea nu știa, nici cînd el a venit, nici cînd a plecat.

Licã nici nu sîtuse mult. Ghiță dorise numai sã-l întrebã în tainã dacã nu are cumva bani de schimbat, fiindcã are de gînd sã meargã peste sãrbãtori, neștiut de nimeni, la Pesta, ca sã schimbe ce are la dînsul, mai ales galbenii, pe care nu îndrãzneã sã-i dea pe aici, prin apropiere. Așã credea el cã va putea sã alunge orice prepus din mințea lui Licã, pentru ca numai într'un tãrziu sã-i vinã gîndul de a știrici¹ încotro a plecat.

— Am, rãspunse Licã. Nevasta cînd îți pleacã?

— Sãmbãtã decusearã.

— Atunci tu mã aștepti, cã viu neapãrat, fie sãmbãtã seara, fie duminecã dimineatã, și-ți aduc, îți aduc fel de fel.

Ghiță începu sã tremure. Acum nu mai era vorba numai sã fugã, ci sã-i fure toțodată pe Licã.

— Dac'o fac, sã o fac barem deplinã! își zise el amețit de acest nou gînd și numãrãnd cu neastãmpãr ceasurile ce-i mai rãmãneau.

Sãmbãtã pe la amiazãzi, în sfârșit, cînd toate erau puse la cale, toate gãluite pentru ziua de sãrbãtoare, el spuse cã nu poate sã plece, cel puțin nu chiar acum, deodată cu ceilalți, fiindcã are sã-l aștepte pe Licã, de la care a primit o vorbã.

— Atunci nici eu nu mã duc, grãi Ana, pentru care aceastã nouã hotãrîre a lui Ghiță venea ca un trãsnec cãzut din senin.

— Ai innebunit? zise el. Le-ai trimis vorbã cã veniți, ați fãcut din partea voastrã toate pregãtirile, și acum nu mergeți? Duceți-vã voi și vã petreceți sãrbãtorile, ca și cînd eu nici nu aș fi; cu atît mai bine are sã vã parã, dacã voi veni mai tãrziu.

— Eu nu pot sã-mi petrec paștile fãrã tine, grãi nevasta. Te gãndește, ce ar zice lumea, cînd te-aș lãsa singur aici.

¹ a știrici — a iscodi.

— Ei! vorbe degeaba! Vreau să te duci!

— Dece te rastești la mine! zise Ana măhnită. Ghiță! Spune-mi ce ai tu? Dece nu-mi vorbești pe față?

Ghiță se plimbă câțva timp prin casă, apoi se opri la fereastră și privi afară.

— Imi stai în cale, zise el în cele din urmă.

Ana simți în ea pornirea de a pleca fără de întârziere, pentru ca să nu se mai întoarcă niciodată; îi părea că nu mai poate trăi cu omul, care i-a grăit odată aceste cuvinte: era însă în suflul ei și ceva mai tare decât această pornire.

— Tocmai deaceia voiesc să rămân, răspunse ea, și am să rămân, pentru că nu mă lasă inima să plec. Grozav te-ai schimbat tu de câtăva vreme: abia mai ții minte, de când nu m'ai atins cu mâna și nu mi-ai zis o vorbă bună; dar să nu crezi, că așa mă vei alunga dela tine. Țiu la tine, Ghiță, strigă ea îndărătnicilă, țiiu cu toată inima, și cu cât te vei face mai aspru, cu atât mai dinadins am să țiiu, și ți-o spun aceasta, tocmai fiindcă te văd că nu vrei s'o auzi.

Și în adevăr Ghiță nu se temea de nimic mai mult decât de niște cuvinte ca aceste, și acum când le auzi, el se simți ca și când ar fi cuprins de un păngenis, pe care nu se îndura să-l rupă.

— Grozav ți-e de mine! zise el. Spune drept; vorbește-mi pe față: vrei să rămâi, pentru că știi că are să fie și Lică aici.

— Ești un om netrebnic, și grozav trebuie să te fi ticăloșit tu în tine, pentru că să-mi spui ceace nu crezi nici tu însuși, zise ea și se depărtă fără șgomot. Apoi, din prag, ea îi mai aruncă vorbele: Tu ești acela, care se pleacă înaintea lui ca o slugă, iar nu eu, Ghiță! Să ne ferească pe noi Dumnezeu să nu ai tu cumva ceva pe sufletul tău, că atunci toată viața noastră e mai rea decât o robie!...

Ghiță o lăsă să se ducă, ba chiar se bucura că ea se duce, fiindcă nu-i mai venea să creadă că acum ea va rămânea, și niciodată hotărîrea lui de a pleca nu fusese mai tare decât acum. În adevăr viața ei nu era decât o robie, o robie de care nu o mai putea scăpa decât așa, dacă se duceau în lume. Ea putea încă să fie fericită; el însuși, niciodată.

Dar Ghiță se înșela.

Bătrâna plecă decuseară singură cu copiii, singură și măhnită până în adâncul inimii. Ea își sărută la despărțire copila, o sărută odată, de două, o sărută de mai multe ori, ca și când s'ar despărți pe veci de dânsa, ca și când acum o ar mărita și numai acum ar simți că ea trebuie să împartă bucurii și amaruri cu soțul ei.

Dar inima îi era grea și trebuia să și-o ușureze.

— Eu vorbesc arareori, zise ea, deși totdeauna spun cam multe. Așa-mi este firea. N'am însă obiceiul de a mă amesteca în trebile altora. Voi sunteți copiii mei: n'am stăruțit însă niciodată să faceți altfel decât așa, cum vă trage inima. Acum însă mă doare inima, când văd că pentru Lică voi părăsiți neamurile voastre de sfintele sărbători, și nu vă mirați, dacă doresc să ascultați odată și de mine: nu vă lăsați prea departe cu oamenii ca Lică. E bine să-i crezi pe oameni buni, fiindcă așa te bucuri mai mult de dânșii: Lică e însă om rău din fire. Nu v'am spus-o până acum, fiindcă n'aveam pentru ce: acum vă zic să-l țineți mai departe de voi.

Bătrâna grăi și se duse, iar Ghiță și Ana rămaseră cu Marți și cu Ula la Moara cu Noroc, care, ca niciodată mai înainte, parcă stetea pustie și întunecată în urma bătrânei.

— Ei! Ce să-mi faci!? grăi Ghiță, când își văzu zădărnicește astfel planul. Se vede că acesta e norocul meu, și dac'ar fi nenorocirea mea: cine poate să scape de scarta ce-i este scrisă!? Poate că e mai bine așa.

Atât se simțea de ticăloșit și de slab în el însuși, încât nu mai putea să-și dea seamă ce poate și ce nu poate să facă, și așa încetul cu încetul se lăsă în voia înfăptuirii și aștepta cu o leneșă nepăsare, sosirea lui Lică.

Sosind duminică, în ziua de paști, pe la prânzul cel mic, dimpreună cu Răuț și cu Păun, un alt tovarăș al lor, toți trei călări, la Moara cu Noroc, Lică se simți cam scos din sărite, când nu-l găsi pe Ghiță singur, precum fusese vorba. El însă nu grăi nimic și aruncă numai o traistă cu scule, pe care o adusese cu sine, într'un colț al casei.

— N'am putut să mă desfac de dânsa ! grăi Ghiță.

— N'ai putut !? Trebuie să te desfaci, îi răspunse Lică aspru. Va să zică, eu umbliu așa după pofta inimii tale. Am adus bani, aur și argintărie și nu pot să le port cu mine. Fă-i rând să plece.

— Cum să-i fac ?

— Ce-mi pasă mie !? Fă-i rând și atât. Cum ? Asta-i treaba ta...

Ghiță vedea parcă iar trăsura părăsită la marginea drumului, cu copilul mori lângă dânsa.

— Să te ferească Dumnezeu de oamenii, care au slăbiciune de vroo muțere ! urmă Lică aprins.

— Slăbiciune nu am, grăi cărciumarul.

— Nu ai ! zise iar Sămădăul. Bine ! Înțelegi tu că lucrul ăsta trebuie să ajungă odată la un capăt. Lasă, că-i pun eu capătul. Bine c'a rămas aici. Am astăzi o grozavă mâncărime în mine, adaose apoi așa pentru dânsul și împinse cu piciorul traista în dosul unei lăzi ce se afla în apropiere.

După aceste el ieși prin birt și se duse mai departe la Ana, care stelca înșinea cerdacului pusă pe gânduri asupra celor ce se vor fi petrecând în casă.

— Fac rămăsag, zise el, că peste jumătate de ceas sunt aici și Țiganii. Au un miros mai bun decât copoiul. Apoi să ne facem o zi cum n'a mai fost niciuna din cele de până acum. Am azi un chef din cele mari și trebuie să știi că eu sunt nesălișos când mă apucă cheful.

— Și eu sunt la chef, răspunse Ana cam în silă.

Lică se apropie mai tare de dânsa și-i zise la ureche, așa ca de glumă :

— Îi fac eu rând lui Ghiță să plece și să ne lase singuri.

Ana își opri răsufllarea. Era o glumă aceasta ; însă chiar ca glumă era prea îndrăzneată și-o atingea tocmai acolo unde era mai simțitoare.

— Numai dacă-l poți, îi zise ea, dar cu capul ridicat și privindu-l peste umăr, ca și când ar voi să mai adauge : Tare te'nșeli, dacă crezi că bărbatul meu ține atât de puțin la mine.

— Uite cum se supără, zise el acum zâmbind. Așa-i că te-am atins la inimă !? Ei, apoi dacă n'aș ști eu cât de mult își ține la nevastă, demult i-aș fi furat-o.

Și asta era o glumă, însă una care îi mai plăcea Anei.

Lică avuse dreptate. Nu trecu mult, și Țiganii sosiră, și pe când, la Ineu, oamenii intrau în biserică, la Moara cu Noroc începu veselie destrăbălată și fără frâu.

Ana nu voia să joace tocmai pe timpul sfintei lilurghii și era jiginită, văzând pe Uța, acum chiar mai nerușinată decât totdeauna ; dar Lică, neastâmpărat afară din seamăn, o strânse în brațe și o luă cu sila la joc. Ea își aținti ochii la Ghiță : acesta însă, în loc de a se arăta supărat, scoase pe Uța din mâinile lui Răuț și începu să-și petreacă și el, dar să-și petreacă, precum petrece unul, când se pune în ciuda altuia. Apoi desfrâul are și el farmecele lui, și Ana încetul cu încetul se obișnuise și primise o tainică pofță de el.

Pentru ca petrecerea să fie mai cu haz, Lică scoase peste câțva timp din serparul său plin de bani patru hârtii, scuipe pe ele și lipi pe fruntea fiecărui dintre Țigani câte una.

— Acum cântați până ce nu se rup toate coardele ! strigă el apoi, și iar o apucă pe Ana, care dinadins se lăsa în voia lui și se făcea cu atât mai neaslămpărată, cu cât Ghiță se arăta mai nepăsător.

Iară Ghiță fierbea în el și nu se stăpânea decât cu gândul, că e vai și amar de bărbatul care trebuie să-și păzească nevasta, și era vesel, ca să arate, că el nu e asemenea bărbat.

Era dar o veselie, încât casa pareă era să sboare cu dâșii în aer: Lică o juca pe Ana de abia îi mai atingeau picioarele pământul ; Ghiță și Răuț luaseră pe Ula la mijloc ; Păun și Marți băteau în palme și chiuiau în rуп-tul capului ; Țigarii trăgeau din toate puterile cu arcușul, zâmbind cu mulțumire și privind din când în când cu ochii galeși la hârțile ce le erau lipite pe frunte, iar câinii lui Ghiță zăceau cu capul pe labe, în pragul birtului și priveau buiguși la cele ce se petreceau.

Obosit, în sfârșit, de joc, Lică se lăsă pe lată, o luă pe Ana pe genunchii și începu, așa în glumă să o sărute și să o strângă la piept.

Ghiță nu se mai putu stăpâni și, făcându-se că nu vede nimic, ieși, să se mai răcorească sub cerdac.

— Acu lasă-mă, grăi Ana înecată, că începe Ghiță să se supere.

— Apoi nu vezi tu, că nici eu nu vreau alta, răspuse Lică. Să-l necăjim nițel. Măi Ghiță ! strigă apoi, așa e, că mi-o lași mie acu odată, de ziua de paști ?

— Fă cu ea ce vrei ! răspuse Ghiță în glumă ; dar în dosul glumei se sântea mâna lui oarbă și nesățioasă.

Ana se desfăcu din brațele lui Lică, și câtva timp veselia pieri din mijlocul lor, deși încăsebi Ana numai acu era în voie bună și ar fi voit să-și petreacă din toată inima.

Iar Ghiță plănua în el, cum să plece acum la Ineu, fără ca să dea loc la presupuneri, cum să plece, cum să afle pe Pinteș și cum să se întoarcă pe nesimțite cu el, ca să i-l dea prins pe Lică. Era pe la un ceas după amiază, când Lică îl apucă la o parte și îi zise :

— Noi ne-am înțeles : tu pleci pe ici în colo și mă lași pe mine aici cu dânsa. N'ai nevoie să-i spui nimic : te duci, ca să se pomenească deodată singură cu mine și alăt. Am să la zic celorlalți că te-ai pus să dormi în podul grajdului, pentru ca nimeni afară de noi să nu simtă nimic.

Ghiță se așteptase la aceasta ; acum însă, când nu mai era timp de a se chibzui, el rămase încremenit.

— Are să-ți vie greu acu odată, urmă Lică ; de aici înainte ești lecuit pe vecie. Tu vezi că ea mi se dă de bună voie : așa sunt muiерile.

Ochii lui Ghiță se împăingeneră. În două ceasuri putea să mcargă călare pe pe căi ascunse la Ineu și în alte două ceasuri, până când se întunecă, să se întoarcă dimpreună cu Pinteș la Moara cu Noroc.

— Așa vrea Dumnezeu ! își zise el ; așa mi-a fost rânduit.

Și când le zicea aceste, se simțea așa de tare, încât cu toate cele ce văzuse, nu credea că e cu puțință ca Ana, Ana lui să se dea vie în mâinile unui om ca Lică. Și dacă se dă, atunci e mai bine așa, adăugă el. Să se hotărască odată ; să știi cum stau, căci viața mea tot e pierdută, dacă nu reușesc acum.

— Bine, îi zise dar lui Lică. Și când să mă întorc ?

— Măine dimineață.

— Dar un lucru — adause Ghiță — fă ce faci ; însă nu mă face de rușinea lumii : caută ca ceilalți să nu simtă nimic.

— Aste de sine se înțelege ; altfel nici ea nu m'ar lăsa să mă apropiu de dânsa, grăi Lică și se depărtă.

Ghiță rămase câtva timp privind în urma lui apoi se întoarse spre grajd cu avântul omului, care purtat și orbit de un singur gând își pune viața în joc ca să arate că nu se teme că o va pierde.

Pe când el își gătea calul în grajd, Lică-l punea la cale pe Răuț.
— Carevaszică, grăi Răuț, în cele din urmă, când se înserează, noi fi lăsăm pe dânșii acolo, ne întoarcem, stăm ascunși și nu ieșim decât la semnalul dat de tine.

— Huhurez ! răspuse Lică și iar se puse pe veselie.

Peste puțin Răuț întrebă cine voiește să vie cu dansul la Șicula.

— Punem caii la căruța lui Ghiță, zise el, încărcăm Țiganii și mergem la nuntă. Uță! hai și tu cu noi ! Odată sunt paști pe an. Il luăm și pe Marți.

— M'aș duce și eu, grăi Lică, dar nu mă lasă inima ; apoi ar trebui să fiu de mult la Fundureni și nu pot să mai pierd vreme pe aici ori pe la Șicula.

— Marți ? zise Uța zâmbind prin ascuns. El cine știe pe unde o fi acum. O fi sărind gardurile prin Fundureni, pe la drăguța lui de pereche : dar eu mă duc, dacă mă luați.

Atât dorea și Ana : să rămâie singură cu Ghiță.

Într'un târziu însă ea băgă de seamă că Ghiță, care nu fusese de față la plecarea celorlalți, nu se mai întoarce și începu a se nedumiri.

— Ghiță doarme prea mult, zise ea, ridicându-se.

— S'a dus și el, grăi Lică așezat.

— Cine ?

— Ghiță. N'am zis că-l fac rând să plece ?

Ana se întoarse cu obrajii aprinși dela el și ieși afară, ca să-l caute pe Ghiță ; dar ea îl văzu departe pe vale în sus, călărind spre Fundureni, rămase câteva timp răcită în tot trupul, apoi iar se întoarse.

— Așa-i, zise ea zâmbind, s'a dus. Cu atât mai bine.

Lică se ridică și făcu ca și când ar fi voind să plece și el.

— Ce vrei ? întrebă ea.

— Nu spuneam că trebuie să plec ?

— Să nu umblăm cu vorbe deșerte, zise ea. Acum rămâi. Tu ești om, Lică, iar Ghiță nu e decât o muiere îmbrăcată în haine bărbătești, ba chiar mai rău decât așa.

Grăind aceste, ea-și astâmpără obrajii cu palmele, își ridică cu vârful degetelor părul de pe frunte, apoi grăi, privind ca ieșită din fire împregiur :

— Rău ai făcut, că i-ai trimis pe ceilalți de aici. Aș vrea să văd oamenii împregiurul meu, oameni mulți, să-mi petrec, încât să ți se ridice perii în vârful capului, până ce nu cad istovită la pământ. Dar acum e bine și așa : tu trebuie să-mi făgăduiești încă un lucru.

Lică privea cu mulțumire la obrajii ei aprinși, la ochii ei plini de văpaie sălbatecă, la buzele ei desfăcute ca și caisa răscoptă și la trupul ei înalt, mlădios și fraged. Se simțea stăpânit de dansa și parcă voia dinadins să se lase în stăpânirea ei.

— Oricare ar fi acela, ți-l fac, zise el, întinzând mâna ca s'o apuce.

xv

Era în amurgul serii.

Peste zi fusese cald ca în zilele de vară, și acum, pe la asfințitul soarelui, se simțea un fel de greutate în aer ; deodată se făcu rece și începu să bată vântul și să aducă niște nouri dela răsărit, să-i întindă la dreapta și la stânga și să-i mâne mereu înainte spre apus.

De departe, ca din fundul pământului, se auzea din când în când câte un tunet molcom și iar se pierdea în tăcerea amurgului.

Lică ședea la masă, cu paharul înaintea sa, de vorbă cu Ana, dar neastâmpărat și trăgând mereu cu urechea la câinii ce lătrau în depărtare, ca și când s'ar apropia cineva, om necunoscut, cu care câinii nu sunt deprinși.

Șerparul¹ plin de galbeni, pe care îl descinsese câțva timp după plecarea lui Ghiță, era aruncat jos la picioarele palului.

— Așa crezi tu acum, grăi Ana, care ședea în cealaltă parte a mesei, față în față cu el.

— Asemenea lucruri nu se cred, răspunse el cam necăjit; ele se simt. Ziceam, că dac'aș voi să plec, mi-ar fi greu să mă despart de tine. Mai multă dovadă nu-ți trebuie decât că ți-o spun, fiindcă oamenii de felul meu, mai ales la anii mei, nu prea spun asemenea lucruri. Dar, adause el, lumea mă socotește om rău la fire, pentrucă știu să mă stăpânesc în toate împrejurările: nici acu n'o să-mi pierd eu sărila.

Grăind aceste el privi cu ciudă la dânsa, apoi se ridică.

Ana se ridică și ea.

— Ce-i? întrebă ea speriată. Ce ai de gând?

— Eu mă duc, răspunse el și scoase traista cu scule din dosul lăzii.

— Nu poți să te duci și să mă lași pe mine singură și așa cum sunt.

— Trebuie să mă duc și nu vreau să rămân, zise el, punându-și pălăria în cap.

Ana își opri răsufllarea: îi era ca și când nu el ar pleca, ci ea însăși ar fi dată cu rușine afară din casă, în mijlocul drumului, unde toți trecătorii își întorc fața dela dânsa. Când îl văzu dar că pleacă, ea își înfipse amândouă mâinile în brațul lui și-i zise cu liniștea încordării:

— Dacă te duci și te duci, ia-mă și pe mine: nu vreau să-l mai văd; nu pot să mai dau față cu el.

— Ei! ce să fac cu tine!? îi răspunse el și-o dele — așa cam în silă — cu cotul la o parte.

Ana se retrase și rămase cu ochii la pământ și neclintită în mijlocul casei, apoi într'un târziu își ridică ochii la el, ca și când ar voi să-i zică: ce mai stai? ziceaj că te duci?

Înalt, cu mușlața lungă, alb ca varul la fața neled rasă, cu traista plină de scule prețioase în mână și cu pălăria rotundă peste plețele răsucite, Lică stetea înfipt în pământ înaintea ei.

— Și parcă văd cu ochii, cum ai să te împaci cu el și să-ți verși toată mânia adunată în sufletul tău asupra mea, zise el, apoi se întoarse în călcâi și se depărtă cu pas iute și mărunț.

Peste puțin, el trecea călare pe murgul său fugăreț la deal, spre Fundureni, mânându-și calul său întins, ca și când s'ar ști gonit de moarte.

Ploaia începu să cadă în stropi mari, tunetele începură să răsune dealungul văii cu niște sguduituri puternice și tot mai puternice; fulgerile sfâșiau mai în lung, pe 'ntrecute și tot mai pe 'ntrecute noaptea căzută în pripă, iară Lică gonea cu frâul slobod și plecat spre gâtul calului, încât trecea ca blestemul pământului printre șiroaiele îndesate, printre tunete și fulgere.

Pe când sosi în preajma satului, ud până la piele și obosit și amețit de băutură, de petrecerea fără frâu și de neastâmpărul sufletului său, el tremura din tot trupul și abia se mai ținea în scări.

Și totuși parcă-i venea să-și schimbe calea și să se întoarcă iar la Moara cu Noroc.

— De femeie m'am ferit totdeauna și acum la bătrânețe tot n'am scăpat de ea! zise el, apoi o luă la dreapta pe lângă sat, să iasă la pădure și să-și caute un adăpost; dar, sosind în dreptul bisericii ce stătea singură șiărăsită la câteva împușcături deasupra satului, el își opri calul și privi cu veselia gândului bun la ușa cea mare.

Fără de a se mai gândi, sări din scări, apucă ușa bisericii cu amândouă mâinile și se izbi în ea, ca să-i rupă zăvorul, să o scoată din țâțâni, în sfârșit, să o spargă.

¹ Șerpar — cingătoare de piele în care se păstrează banii.

Ușa se sgâlțai, încât răsună toata biserica goală, dar ea nu îngădui cu una cu două și trecu timp la mijloc, până ce Sămădăul izbuti să intre.

Acum era la adăpost.

Ploaia se vărsa șiroaie și se bătea de acoperământul bisericii; ferestrele mari zângăneau mercur sub sguduțura trăsnetelor; fulgere luminau într-una chipurile sfinților ce priveau țintă cu ochii lor nemișcați la omul abătut din cale, care venise să turbure liniștea sfântului locaș.

Lică nu vedea și nici nu auzea nimic.

El trecu, ducându-și calul de căpăstru, spre altar, își legă calul de strana dela dreapta, apoi intră să-și caute în altar ceva, o haină preotească, vreun stihar, în sfârșit, o acoperitoare, pe care s'o ia peste sine, și alta pe care s'o arunce pe cal, căci bietul dobitoc tremura de frig.

El aștepta un fulger, ca să poată vedea cele de prin pregiurul său.

Erau niște țoale pe un cuier la dreapta, era acoperitoarea de pe altar și erau perdelele mari dela ușa din mijloc a altarului.

El trase înainte de toate, acoperitoarea de pe altar și se duse de o aruncă asupra calului plin de spume.

Acum se simțea mai tignit și, întorcându-se iar spre altar, ca să rupă perdeaua dela ușă, el începu să simtă mirosul tămâiei și al făclilor de ceară ce arseseră peste zi și parcă-i venea greu de ceace voia să facă. Gândurile, care îl părăsiseră din clipa intrării sale în biserică, iar se iviră unul câte unul în mîntea lui. Vedea pe Ana, pe Ghiță, pe Pîntea, pe oamenii din sat, vedea, oarecum așa, cum vezi mai înainte de a adormi, una peste alta, o lume întregă, și de câte ori calul își bătea copitele în pardoseala de piatră, îl trecea un tremur de îngrijare, căci multe făcuse în viața sa, dar cele sfînte încă nu le atinsese.

El apucă perdeaua de un colț și o smuci cu o opintire îndărătnică, ca s'o tragă de sine.

Perdeaua era însă groasă și căptușită cu mătase și nu îngădui.

El o smuci cu îndoită putere.

Perdeaua începu a se destrăma cu un foșnet ascuțit și pătrunzător, și acest sunet era așa de tare, de aspru și de sfâșietor, încât îl răzbea ca un jungii prin creeri până în măduva oaselor și-l făcu să scape din mână perdeaua pe jumătate ruptă și să rămâie cuprins de fiori și împietrit la ușa altarului.

Inspăimântat, el singur nu știa dece, făcu un pas înapoi și privi, trăgându-și capul între umeri, împregiurul său.

Nu era nimeni aici, nicio suflare omonească, niciun ochi să-l vadă, niciun glas care să-l dea pe față, nicio mîntea care să treacă peste a lui, nimeni și nimic decât tăcerea, mirosul de tămâie și de făclii, sfinții de pe pereți și bătaia din când în când a copitelor de cal în piatra de pardoseală. Era însă un gând, care aci trebuia să-i vină oricărui om: că este o putere tainică ce lucrează prin oameni și le luminează mințile, că toate vin dela această putere, pe care nimic nu o covârșește, pentru că ea pune șirul întâmplărilor, prin care trece omul. Dumnezeu era acela care-l scăpase de atâtea primejdii, Dumnezeu îi lumina mîntea și întuneca pe a celorlalți; cu Dumnezeu n'ar fi voit să se strice.

Dar nu! El voia să aibă perdeaua; voia să o taie cu cuțitul, ca să nu fi mai foșnească în urechi. Însă cuțitul rămăsese în șorpar.

— Șerparul meu! țipă el tare și sfâșietor, încât calul sări sperios la o parte. Șerparul meu! strigă iar și începu să se pipăie mereu la trup, ca și când i-ar fi arzând cămașa pe el, și să dea pas cu pas înapoi, până ce ieși din altar spre mijlocul bisericii.

Li era frică, încât îi venea să se arunce pe cal și să meargă și să fugă mereu, până ce nu va scăpa de el; însă Dumnezeu e pretutindena, fiind-

că e pretutindenea, în tot locul și în toate timpurile, soarta omului atârână de întâmplări, ale căror tainică legătură, el cu mintea lui mărginită nu poate să o cuprindă. Aiară luna, și el se cutremura la fiecare trăsnet; afară fulgera, și fiecare fulger îi trecea ca un fior prin inimă; icoanele sfinților îi priveau, și el stătea impietrit sub ele, căci oriunde s'ar fi dus, el tot acolo rămânea; el își puse mâinile în cap, își rupse în urmă băierile cămășii; îi venea să-și scoată inima din piept, îi venea să se răpeadă cu capul în zid, ca să rămâie siărâmat la treptele altarului.

Dar el nu putea să moară: de nimic nu-i era mai frică decât de moarte; ar fi voit să trăiască mult și lung, cât ține lumea, ca să scape de viața cealaltă, și o hotărâre aspră îi cuprinsese mintea.

— Unul câte unul, strigă el, ridicându-și mâna dreaptă în sus, unul după altul om cu om, toți trebuie să moară, toți, care mă pot vinde, viața cu viață trebuie să se stingă, căci, dacă nu-i omor eu pe ei, mă duc ei pe mine la moarte.

Grăind aceste, el se repezi pe cal, ieși călare pe ușa cea spartă, se întoarse spre pădure, dete un ocol, intră din altă parte în sat, trecu de-a-lungul uliții până la casa preotului și bătu la poartă.

Era cam pe la nouă ceasuri, și popa ședea încă la masă, când auzi bătăta în portiță și ieși.

— Să mă ierți, părinte, îi zise el, dar viu cu grabă. Astăzi, chiar în ziua de paști, mi-au pierit o parte dintr'o turmă.

— Mulți oameni răi sunt pe fața pământului, răspunse preotul cuprins de mâhnire sufletească.

— Și te rog, urmă Lică, fără să mai țină seamă de vorbele preotului; n'ai văzut cuniva pe Răuț, trecând pe aici?

— Nu!

— Atunci mănânc ceva, apoi mai dau raița prin pădure și încă mâne de cu zori sunt la Ineu, unde cred că va fi plecat și el. Iar dacă s'ar întâmpla să mă înșel și să mai vină pe aici, să-i spui, ca să mă caute la Ineu. Noroc bun! și să mă ierți, părinte.

Grăind aceste, el plecă, dete o raiță spre pădure, apoi ieși în drum și slobozi calul la vale, spre Moara cu Noroc.

XVI

Mai înainte de a pleca, Ghiță îl căutase pe Marți, ca să-i dea de lucru, însă nu l-a putut găsi în pripă și nu avea destulă răbdare, ca să-l caute mai cu dinadins. El se depărtă dar în grabă, ca omul care nu are timp de pierdut.

În urmă, câțva timp după ce plecase, privind în urma sa, el văzu căruța în drumul de țară, dar nu-i putea să-i treacă prin gând că în acea căruța sunt oamenii, pe care îi lăsase la cărciumă, fiindcă aceștia veniseră călare.

Cu toate aceste el începu a se nedumeri.

Sosind, în sfârșit, aproape de Ineu, el îl găsi pe Marți în drum.

Ungurul plecase să-l vestească pe Pinteza despre cele ce se potrec la Moara cu Noroc.

Ghiță rămăsese câțva timp buiguit, ca lipsit de simțiri.

— Dar ce să fac!? își zise el în cele din urmă, dacă Dumnezeu nu mi-a dat gândul cel bun în ceasul potrivit. Dacă e rău ce fac, nu puteam să fac altfel.

Și de aci înainte, el simțea că Ana e pierdută și nu se mai gândea decât la răzbușarea lui.

Însă niciodată nădejdea nu piere cu desăvârșire din sufletul omului, și așa el tot își mai zicea: Și dacă totuși s'ar întâmpla să mă întorc la timp. Deaceea el grăbi.

El sosise încă din vreme cu Marți cu Pinteaa și cu alți doi grandarmi în preajma Morii cu Noroc, dar temându-se ca nu cumva Lică să îi zăpsească și să fugă dela cărciumă, ei descălecară în cămeaa dealului și se hotărîră să aștepte întunecimea, ca să se poată apropia pe nesimțite.

Ghiță, galben la față, ca și când i-ar fi secat tot sângele din vine, stetea întins pe pământ, culcat pe brânci, privind țintă și cu ochii însoțai, în vale.

— Tare om ești tu Ghiță, grăi Pinteaa pe gânduri. Și eu îl urase pe Lică; dar n'ași fi putut să-mi arunc o nevastă ca a ta drept momeala în cursa cu care vreau să-l prind.

— Nevasta, răspunse Ghiță, mi-am pierdut-o eu de mult. N'ar fi trebuit să iau pe Uța la casa mea, căci numai Uța a strical-o, adause apoi într'un târziu, așa pentru dânsul, și iar tăcu și aștepta cu încordare căderea întunecimii apropiate. Deodată el sări ca ieșit din fire în picioare :

— Ne-au zapsit! strigă el. Iată-l călare. Pleacă! A fost singur, singur cu dânsa! Săriți pe cai! După el! Sfinte doamnă, cîinii, pe care l-am luat la casa mea, ca să mă apăr de el, cîinii mei mă vînd și-l scapă din mîna mea.

Când rosti cele din urmă cuvinte, ei se aflau toți patru călare, porniți de-a-curmezișul peste coaste drept în urma lui Lică. Dar ei înaintau mai anevoie la vale decît Lică la deal, caii lor nu se puteau măsura cu murgul lui Lică, și așa depărtarea creștea între urmărit și urmărilor.

Ajunși în preajma satului, ei îl pierdură din vedere și se opriră zăpăciți.

— Dați voi la dreapta, grăi Pinteaa, că noi dăm la stînga; ocolim satul și apoi ne întorcem, ca să vedem, dacă nu cumva s'a oprit aici, fiindcă pe vremea asta unde dracu, să se ducă.

— Ei! ce mai vorbă! L-am scăpat și socoteală curată, răspunse Ghiță rîzînd. Voi mergeți mai departe: eu mă întorc acasă, să-mi închei socoteala cu dânsa.

Grăind aceste, el smînci frăul calului și se întoarse la vale, drept spre Moara cu Noroc.

Ana, care petrecuse tot timpul acesta plîngînd, se ridică și își șterse lacrămile din față, când auzi copitele calului bătîndu-se de pietrișul dinaintea cărciumei, apoi inima începu să-i bată tare.

Dar mai trecu mult timp la mijloc, pînă ce el intră.

Descălecînd, el socoti că trebuie să-i dea calului fân, apoi că trebuie să-l șteargă de sudorî și să-l acopere cu o cergă, iar după ce le făcu toate aceste, el rămase cîtva timp în ușa grajdului, își dete seama despre cele ce voia să facă, apoi își luă pălăria din cap, își făcu de trei ori cruce și plecă spre cărciumă.

Intrînd, el închise ușa în urma sa, o incuie și aruncă cheia într'un colț.

Ana se cutremură în tot trupul, apoi se îndreptă, se dete un pas înapoi și grăi înneacă.

— Nu vreau să mor, Ghiță! Nu vreau să mor! urmă ea tare și se aruncă în genunchi la picioarele lui. Fă ce vrei cu mine, dar nu mă omorî.

Ghiță își dete trupul înapoi, se plecă, îi apucă cu amîndouă mîinile capul și privi dus în fața ei.

— Nu-ți fie frică, zise el înduioșat; tu știi că-mi ești dragă ca lumina ochilor. N'am să te chinuesc: am să te omor, cum mi-aș omorî copilul meu, când ai trebui să-l scap de chinurile călăului, ca să-ți dai sufletul pe nesimțite.

— Dar de ce să mă omori? zise ea, agățîndu-se de brațele lui. Ce-am păcătuit eu?

— Nu știu! răspuse el. Sînt numai că mi s'a pus ceva de-a-curmeziș în cap și că nu mai pot trăi, iară pe tine nu pot să te las vie în urma mea. Acu, urmă el peste pușin, acu văd c'am făcut rău și dacă n'aș vedea din fața ta că eu te-am aruncat ca un ticălos în brațele lui, pentru ca să-mi astîmpăr setea de răzbunare. Dacă mai adineaoră l-aș fi găsit aici, poate că nu te-aș fi ucis.

Ana se ridică și privi ca trezită din somn la el.

— Unde ai plecat tu? întrebă ea.

— M'am dus, ca să-l aduc pe Pintea, pentru ca să-l prindem aici pe Lică, cu șerparul plin de galbenii luați dela arendașu!. El e omul dela care am primit hărțile, pe care găsisese tu atunci noaptea semnele.

— Ghiță! Ghiță! Dece nu mi-ai spus-o tu mie asta la vreme!? zise ea înnăbușită de plîns și-l cuprinse cu amîndouă brațele.

Afară se auzi țipătul unui hulurez, apoi iar se făcu liniște.

Ghiță începu și el să plîngă, o strânse la sân și îi sărută frunța.

— Pentrucă dumnezeu nu mi-a dat gândul bun la vreme potrivită, zise el și deodată se întoarse spre ușă.

Afară se auzeau pași, și peste pușin cineva încercă să deschidă ușa.

— Pintea cu geandarmii! șopti bărbatul, scoțându-și cuțitul de pe tureac. Ano! fă-ți cruce, fă-ți cruce, că nu mai avem vreme.

— Săriți, că mă omoară! Săriți, măi oameni! strigă nevasta luptându-se cu el. Săriți, săriți!

Cînd ușa căzu sfărîmată din țâțani și Răuț se ivi cu Lică în ea. Ana era întinsă la pămînt și cu pieptul plin de sânge cald. iară Ghiță o ținea sub genunchi și apăsa cuțitul mai adînc spre inima ei.

— Dă foc! zise Lică și Răuț își descarcă pistolul în ceafa lui Ghiță, care căzu înapoi fără să mai poată afla cine l-a împușcat.

Ne mai simțind greutatea genunchilor lui, Ana se opinti să se ridice.

— Tu ești, Lică, tu? gemu ea cu ochii întiți la el. Vino și mă ridică.

Cînd Lică se plecă asupra ei, ea țipă desmierdată, îi mușcă mîna și își infipse ghiarele în obrajii lui, apoi căzu moartă lângă soțul ei.

Lică se ridică iute și începu să-și ștergă sângele de pe obrajii sgîriați; să-l ștergă fără de astîmpăr, ca și cînd mîna ei ar fi otrăvită, apoi își luă șerparul dela piciorul patului și îl încinse.

— Voi căutați, că trebuie să găsiți bani mulți în casă, le zise după aceste, și cînd scotăți că eu mă apropii de Fundureni. dați foc pentru ca să pot privi cărciuma arzînd, dela Fundureni, dimpreună cu sătenii. Tu, Răuț, vii pe cealaltă cale la Ineu, iar tu, Păune, te întorci la Șicula.

Toate aceste el le zise iute, ca și cînd i-ar fi fost groază să mai stea sub acest acoperămînt și, ștergându-se mereu cu mîneca la față, iară după ce își dete astfel poruncile, se depărtă spre șirul de răchite, unde-și lăsase calul.

Murgul făcuse prin ploaie odată calea până la Fundureni și iar odată înapoi: era obosit și se culcase.

Acesta era un rău semn pentru Lică, fiindcă el încă în noaptea asta trebuia să mai facă tot pe acest cal obosit drumul până la Ineu, cu incungiur și pe drumuri rele, pe la Fundureni.

Iară sgîrietura din față îl ustura și-l făcea mereu să se întrebe: „Ce vor zice oamenii, dacă mă vor vedea sgîriat la față și mușcat la mînă“.

Murgul nu voia să se ridice, apoi nu voia să plece, ci stătea sgriburînd în loc, apoi nu voia să o ia la treapăt, dar deodată el își adună toate puterile; o rupse la fugă încordată și o ținu așa cale de câteva împușcături, apoi căzu frînt la pămînt, încât își aruncă stăpînul cât colo între cicote.

— Acu n'a ajuns mînia lui dumnezeu! grăi Lică după ce se ridică cu nevoia dela pămînt. Ce să fac eu acum!? Calul meu!? Mîne îmi găsesc oamenii calul aici, și eu cu fața sgîriată, și cărciuma arde.

Încă pe când plecase dela Moara cu Noroc, îl apucaseră fierbințelele; acum începu să-l treacă sudorile și tremura, încât abia mai stătea pe picioare.

El se gândi să-și ia calul și să-l târască până la râulețul umflat, că doară o să-l ducă valurile departe la vale: dar nu avea destulă putere. Luă dar șeaua de pe el, îi luă frâul din cap și plecă spre râuleț, ca s'o ia pe jos până la Ineu. Râulețul era însă umflat. „Nu-mi pasă”, își zise el hotărât și, aruncând șeaua și frâul în valuri, intră în apă.

Dar abia făcu un pas-doi înainte, și valurile repezi îl apucară și îl făcură să se retragă înspăimântat spre mal.

El căută un alt loc de trecătoare mai la deal, apoi un al treilea, apoi un al patrulea, și așa umbla mereu pe mal, privind neîncetat împrejurul său spre focul dela Moara cu Noroc și ștergându-și din când în când sângele de pe obraji.

Deodată el se opri înveselit în loc.

Ghiță plecase călare la Ineu, și calul lui trebuia să fie la Moara cu Noroc, un cal odihnit și luat din grajd, cu care, pe lângă tot încungiurul, putea sosi la vreme în Ineu.

El se întoarse iar la vale, deși era secăt de puteri și parcă nu se mai simțea destul de tare, spre a-și târi trupul până la cârciuma cuprinsă de flăcări.

În vremea aceasta, Răuț se depărtase spre Ineu. Pârveu o luase spre Șicula, iară Pinte, văzând focul la Moara cu Noroc, îi lăsă pe săteni să creadă că a trăsmit din cer și, aducându-și aminte de vorbele lui Ghiță, se întoarse pe zarea de lumină, ca să sosească, dacă mai era cu puțință la vreme.

Când ajunse la murgul lui Lică, calul îi sări speriat în lături.

„Un cal?! Murgul lui Lică! strigă el sărind din scări. Sfinte doamne, încotro s'a dus? Imi scapă, iar îmi scapă! La deal n'a putut să meargă, fiindcă l'aș fi văzut.”

El aștepta un fulger, ca să poată privi împrejur.

Fulgerul nu-i fu trimis din cer, dar Lică se văzu trecând prin raza focului, pe care îl pusese la Moara cu Noroc, pentru ca să arunce vina păcatului său asupra lui dumnezeu, făcând lumea să creadă că a trăsmit.

— Stăi! strigă Pinte tare, încât răsună toată valea. Uf! Săracul de mine! își zise apoi! L-am scăpat! acu fuge.

Așa-i! Dar astădată Lică nu mai putea să fugă și, dacă fugea tot prins era, prins de mâna lui Pinte, prins cu toate dovezile.

El se îndreptă, încât părea îndoit așa de 'nalt ca mai 'nainte, privi împrejurul său, își ținti ochii la un stejar uscat ce stătea la depărtare de vreo cincizeci de pași, scrâșni din dinți, apoi își încordă toate puterile și se repezi înainte.

Pinte îl găsi cu capul slărâmat la tulpina stejarului și rămase neclințit și cuprins de fior în loc.

— A scăpat! zise el într'un târziu. Dar asta nu are s'o afle nimeni în lume.

Grăind aceste, el îl apucă pe mort de un picior și îl târi după sine până la râuleț, apoi împinse trupul cu piciorul în valuri.

XVII

Luni pe la prânz focul era stins cu desăvârșire și zidurile afumate steau părăsire, privind cu tristeță la ziua senină și înveselitoare.

Din toate celelalte nu se alesese decât praful și cenușa: grinzi, acope-rământ, dușumele, butoaie din pivniță, toate erau cenușă, și numai pe ici

pe colo se mai vedea câte un cărbune slins, iară în fundul gropii, care fusese odinioară pivniță, nu se mai vedeau decât oasele albe ieșind pe ici pe colo din cenușă groasă.

Bătrâna ședea cu copiii pe o piatră de lângă cele cinci cruci și plângea cu lacrimi alinătoare.

— Se vede c'au lăsat ferestrele deschise ! zise ea într'un târziu. Simțeam eu că nu are să iasă bine : dar așa le-a fost dată.

Apoi ea luă copiii și plecă mai departe.

BUDULEA TAICHII

(1861)

I

De-mi părea bine ?

Dar se 'ntelege că-mi părea bine.

Când mi-l aduc aminte pe dânsul, mi se desfășoară înaintea ochilor întreaga lume a lincetelor cu toate farmecele ei acum pierdute pentru totdeauna ; și niciunul dintre noi toți, care împreună am trecut prin acea lume, nu poate să se gândească la lincetele sale, fără ca să-i treacă, așezat, retras și totdeauna înțelept, Budulea Taichii pe dinaintea ochilor, pentrucă Budulea nu era numai al Taichii, ci și al nostru, al tuturor.

Mic, îndeosebi, mi se cuvenea oarecare înțâietate la împărțeala părerilor de bine, pentrucă eu îl știam încă din copilărie și eram prieten chiar și cu Budulea cel Bătrân.

Nenea Budulea, înainte de toate, avea un picior mai scurt, gros, rotund la față și zâmbea mereu, când vorbeai cu el. Fără de dânsul nu se putea niciun fel de veselie în sat la noi, fiindcă el cânta mai bine decât toți și din vioară, și din cimpoi, și din fluiet, iară pe Huțu îl ducea totdeauna cu sine, deoarece Buduleasa fugise cu un scriitor al satului și nu putea să-l lase pe copil singur acasă. Când Budulea cânta din vioară, Huțu ținea cimpoile, iară când oamenii se săturau de vioară, Budulea schimba cu feciorul său. Fluietul îl purta Budulea totdeauna în șerpar ; altfel nu l-am văzut, de când îl știu minte și nici nu-mi pot închipui un Budulea fără de fluiet în șerpar.

La praznice și la ziua numelui știam de mai înainte, că are să ne vie Budulea cu mulți ani, cu spor în casă și cu belșug la masă ; așa m'am trezit eu ; ce va fi fost mai înainte nu știu.

Îmi aduc numai aminte că eram copil mic și că priveam când la piciorul cel scurt al lui Budulea, când la Huțu, care ședea cu cimpoile într'un colț al casei. Mai țin apoi minte că i-am dat o bucată de plăcintă, că l-am bătut, fiindcă nu voia să-mi lase cimpoaiele, și că era băiat bun, căci nu s'a supărat, deși era mai mare decât mine.

În urmă, la școala din sat, mă bătea călcodată el pe mine, dar nici atunci nu era supărat, deși totdeauna eu mă legam de el.

Căci dascălul nostru era un om neobosit și, fiindcă Budulea peste săptămână mergea la lucru, el zicea mereu : „Măi Buduleo, nu mai purta copilul cu tine ; pune-i o bucată de pâne în traistă și trimite-l la școală, ca să-mi bat și eu capul cu dânsul“. Iară Budulea era om cuminte și înțelegea că dascălul nu are altă treabă decât să-și bată capul cu copiii oamenilor. Un singur lucru îl mai punea pe gânduri : parcă tot nu-i venea să creadă că și Huțu are să învețe carte.

Când eu începusem a umbla la școală, Huțu era printre băieții de care îmi era frică.

Il văd parcă și acum, umblând cu o vergea în mână pe dinaintea băncii și privind dela înălțimea diregătoriei sale de „cenzor“ cu o strașnică neîncredere asupra noastră, care nu străbătuserăm încă în adâncimile tainicului „Buki-az-ba“¹, și nu știam, că „mizlete-ije-ludi-iâr“ va să zică „milă“.

Povăluit de mâna lui, am trecut aceste adâncimi pe nesimțite.

Intorcându-mă acasă după cele d'întâi ceasuri petrecute la școală, sufletul îmi era plin de minunățiile ce văzusem. Inchipuirea mea de copil era prea slabă, spre a putea aduna atâta sumedenie de copii la un loc și toți acești copii, pe care îi văzusem acum în aieva, ședeau tăcuți, nemișcați și cu ochii țintiți la învățător; îmi era ca și când m'aș fi întors din alta lume, și când maica mă întreba ce-am văzut la școală, în uimirea mea nu știam să-i spun altceva decât c'am văzut pe Huțu lui Budulea plimbându-se cu bățul în mână și că acum nu-l mai chiamă Huțu, ci Mihail Budulea, ca pe laică-său cel cu cîmpoile.

Și fiindcă eram nerăbdător și doream să văd iar pe Huțu cu bățul, m'am dus și după prânz la școală. Simt și acum adâncea desamăgire ce mă cuprinsese când vazui pe un alt băiat cu vergeaua, căci în zadar, atât de strașnic ca el nu mai era niciunul.

Dar peste puțin iar a venit Huțu, ne-a luat pe noi, care eram mai mici și ne-a scos afară, iar după ce ne-a scos afară ne-a pus în rânduri și ne-a întrebat, dacă șlim să stăm într'un picior. Eu am stat mai bine și mai mult decât toți ceilalți băieți; pentru aceea, eram foarte fericit și, întorcându-mă acasă, i-am arătat mamei, cum zice Huțu ca să stai într'un picior și i-am spus că Huțu e cel mai mare în școală și că a vorbit cu mine și c'a zis că eu stau mai bine decât toți ceilalți într'un picior.

După aceea m'am dus iar la școală. Mama-mi dăduse două pere, una pentru mine, alta pentru Huțu. Eu le-am păstrat pe amândouă pentru dânsul; dar am plecat plângând dela școală și plângând am ajuns acasă, fiindcă el nu le ceruse dela mine, iară eu nu îndrăzneam să i le dau.

Și fiindcă, prea eram nenorocit, mama a trimis pe Barbura să aducă pe Huțu, pentru ca să-i dau cele două pere: iară de aici înainte, mergând la școală, el trecea totdeauna și mă lua și pe mine.

Pus fiind astfel sub ocrolirea celui mai strașnic dintre „cenzorii“ din școală, nu mă mai temeam de nimeni și de nimic.

Știam afară de aceasta că și eu trebuie să mă fac odată ca Huțu, și pentru aceea îi prindeam apucăturile și, înainte de toate, din copil neastâmpărat ce eram, mă făcui un băiat așezat și înțelept ca dânsul. Nu-i vorba, el era tot mai așezat și mai înțelept decât mine; dar când îl vedeam pe el zicând „Tatăl nostru“, cântând irmosul² ori citind apostolul în biserică, inima îmi bătea mai tare, căci un glas tainic îmi șoptea: „Și tu vei fi odată ca dânsul“. Mergeam doar totdeauna cu el, de el ascultam totdeauna și la dânsul căutam scăpare, când eram năpăstuit.

Căci Huțu era puternic, pentrucă dascălul nu ținea la nimeni mai mult ca la dânsul.

Iară dascălul avea cinci copii, care toți cinci erau fete. Neli era cea mai mare și avea obiceiul să sară peste bănci. Livia era cât mine și vorbea totdeauna, până ce dascălul o pune în genunchi; Veluria ședea între băieți și se colea cu ei, iară Mili abia știa să umble și nimeni n'avea voie s'o poarte în brațe afară de Huțu, pe care dascălul îl însărcinase cu purtarea de grijă pentru dânsa. Pentru aceea nici Mili nu voia s'o poarte altul de mână ori s'o ție în brațe și plângea, când el se depărta de dânsa; câte odată numai, când Huțu voia să se joace de-a mingea cu ceilalți băieți,

¹ buki-az-ba — nunirile literelor în alfabetul slavon.

² irmos — ison

mi-o lăsa mie, iar eu vorbeam cu ea, o purtam de mână, o țineam în brațe și eram foarte fericit.

Eu m'am dus apoi la școlile cele mari din oraș, iară când m'am întors, peste un an, acasă, Huțu era tot mare, dar îmi părea mai puțin strașnic. Nu-i vorbă, și acum zicea „Tatăl nostru”, cânta chiar în strană și citea apostolul în biserică, și acum purta pe Mili, ba chiar și pe Linca cea mică în brațe: el cu toate astea, îmi părea cam prost, ba câte odată chiar grozav de prost. Dar tot țineam la el, fiindcă era băiat domol și intra totdeauna în voile mele.

Dacă însă acum Huțu îmi părea mie grozav de prost, eu îi păream lui grozav de înțelept.

Intr'o zi, el însuși mi-a mărturisit-o aceasta, deși numai așa — cam pe departe.

Eram în pădure; adunaserăm alune și el mi le spărgea, luând din când în când câte una și pentru sine.

— Uite — îmi zice el nedumerit — taica zice că dascălul zice să mă duc și eu la școală, la oraș, că să mă fac dascăl: ce crezi tu, aș putea să învăț acolo cu voi?

— Pentru ce nu?

— Vezi că nu știi ungurește, răspunse el, privind desnădăjduit la mine.

— Ai să înveți.

— Dar cum să învăț, când dascălul vorbește numai ungurește și eu nu înțeleg nimica din cele ce zice?

— Așa-i! răspunsei, înțelegând acuma și eu că în adevăr Huțu e cu mult mai prost decât ca să poată înțelege pe dascălul cel unguresc, care nici nu e dascăl, ci profesor.

Altfel, eu știam demult că e vorba ca Huțu să meargă la școală. Căci dascălul nostru era un om neobosit, iară Budulea ținea foarte mult la el.

Încă de mult, Nea Budulea era nemulțumit. Îl vedea pe Huțu citind din carte ori scriind fel de fel de lucruri pe hârtie și nu-i prea venea să creadă că toate sunt așa, cum i se par lui. Tot mai înțelegea că omul să scrie și ca să știe ce a scris el însuși, fiindcă aceasta nu era decât un fel de răboj. Când vedea însă pe Huțu citind din carte ceea ce au scris alții, îl cuprindeau îndoielile și-i zicea de obicei: „Ba să mă ierți; asta o știi pe de rost”. Huțu își dedea silința să-l lămurească și să-i arate și lui cum se citește; însă, când Budulea se uita la slovele încurcate, îl cuprindea un fel de amețeală, fiindcă era peste puțină ca cineva să le descurce. Intr'o duminică, Budulea i-a zis lui Huțu:

— Ia scrie numele meu pe hârtie.

Huțu a scris cu slove mari: „Lăpădat Budulea, locuitor din Cocorăști”.

— Și acum, dacă cineva se uită aici, știe el că e numele meu?

— Da, taică.

— Cum așa?

— Apoi vezi: Vede că e *ludi* și *iâr* și zice *Lă*; *pocoi* și *iâr* și zice *pă*, adecă *Lăpă*, *dobro-az-țfert* și zice *dal*, ceea ce face *Lăpădat*.

Budulea asculta cu mare băgare de seamă, deși nu înțelegea nimic. Dar, după ce s'a văzut singur, el a luat plumbul și a început să învețe a-și scrie numele. L-a scris odată, l-a scris de două, de zece, de o sută de ori, și cu atât mai bine înțelegea că se poate să înțeleagă și altul ceea ce scrie, pentru că de câte ori suna într'un fel, el scria aceeași slovă. El a luat apoi caietul lui Huțu și cu mare părere de bine a văzut că slovele, pe care le-a scris, sunt și în caiet. Acum parcă înțelegea că este cu puțină ca unul să citească ceea ce au scris alții, fiindcă toți cărturarii scriu într'un fel. Dar tocmai pentru aceea, iar îl cuprinse amețeala. Această înțelegere între un număr nesfârșit de oameni îi părea un lucru mai presus de închipuirea ome-nească. Era dar cu puțină ca ceea ce a scris unul, acum o sută de ani, alții

Îl văd parcă și acum, umblând cu o vergea în mână pe dinaintea băncii și privind dela înălțimea dirigătoriei sale de „cenzor“ cu o strașnică neîncredere asupra noastră, care nu străbătuserăm încă în adâncimile tainicului „Buki-az-ba“¹, și nu știam, că „mizlete-ije-ludi-lăr“ va să zică „mila“.

Povăluit de mâna lui, am trecut aceste adâncimi pe nesimțite.

Întorcându-mă acasă după cele d'întâi ceasuri petrecute la școală, sufletul îmi era plin de minunățiile ce văzusem. Inchipuirea mea de copil era prea slabă, spre a putea aduna atâta sumedenie de copii la un loc și toți acești copii, pe care îi văzusem acum în aievea, ședeau tăcuți, nemișcați și cu ochii țintiiți la învățător; îmi era ca și când m'aș fi întors din altă lume, și când maica mă întreba ce-am văzut la școală, în uimirea mea nu știam să-i spun altceva decât c'am văzut pe Huțu lui Budulea plimbându-se cu bățul în mână și că acum nu-l mai chiamă Huțu, ci Mihail Budulea, ca pe taică-său cel cu cimpoile.

Și fiindcă eram nerăbdător și doream să văd iar pe Huțu cu bățul, m'am dus și după prânz la școală. Simt și acum adâncă desamăgire ce mă cuprinsese când văzui pe un alt băiat cu vergeaua, căci în zadar, atât de strașnic ca el nu mai era niciunul.

Dar peste puțin iar a venit Huțu, ne-a luat pe noi, care eram mai mici și ne-a scos afară, iar după ce ne-a scos afară ne-a pus în rânduri și ne-a întrebat, dacă știm să stăm într'un picior. Eu am stat mai bine și mai mult decât toți ceilalți băieți; pentru aceea, eram foarte fericit și, întorcându-mă acasă, i-am arătat mami, cum zice Huțu ca să stai într'un picior și i-am spus că Huțu e cel mai mare în școală și că a vorbit cu mine și că zis că eu stau mai bine decât toți ceilalți într'un picior.

După aceea m'am dus iar la școală. Mama-mi dăduse două pere, una pentru mine, alta pentru Huțu. Eu le-am păstrat pe amândouă pentru dânsul; dar am plecat plângând dela școală și plângând am ajuns acasă, fiindcă el nu le ceruse dela mine, iară eu nu îndrăzneam să i le dau.

Și fiindcă, prea eram nenorocit, mama a trimis pe Barbura să aducă pe Huțu, pentru ca să-i dau cele două pere: iară de aici înainte, mergând la școală, el trecea totdeauna și mă lua și pe mine.

Pus fiind astfel sub ocrotirea celui mai strașnic dintre „cenzorii“ din școală, nu mă mai temeam de nimeni și de nimic.

Știam afară de aceasta că și eu trebuie să mă fac odată ca Huțu, și pentru aceea îi prindeam apucăturile și, înainte de toate, din copil neastâmpărat ce eram, mă făcui un băiat așezat și înțelept ca dânsul. Nu-i vorbă, el era tot mai așezat și mai înțelept decât mine; dar când îl vedeam pe el zicând „Tatăl nostru“, cântând irmosul² ori citind apostolul în biserică, inima îmi bătea mai tare, căci un glas tainic îmi șoptea: „Și tu vei fi odată ca dânsul“. Mergeam doar totdeauna cu el, de el ascultam totdeauna și la dânsul căutam scăpare, când eram năpăstuit.

Căci Huțu era puternic, pentrucă dascălul nu ținea la nimeni mai mult ca la dânsul.

Iară dascălul avea cinci copii, care toți cinci erau fete. Neli era cea mai mare și avea obiceiul să sară peste bănci. Livia era cât mine și vorbea totdeauna, până ce dascălul o pune în genunchi; Veturia ședea între băieți și se cotea cu ei, iară Mili abia știa să umble și nimeni n'avea voie s'o poarte în brațe afară de Huțu, pe care dascălul îl însărcinase cu purtarea de grijă pentru dânsa. Pentru aceea nici Mili nu voia s'o poarte altul de odată numai, când Huțu voia să se joace de-a minge cu ceilalți băieți,

¹ buki-az-ba — nun irile literelor în alfabetul slavon,

² irmos — ison

mi-o lăsa mie, iar eu vorbeam cu ea, o purtam de mână, o țineam în brațe și eram foarte tericit.

Eu m'am dus apoi la școlile cele mari din oraș, iară când m'am întors, peste un an, acasă, Huțu era tot mare, dar îmi părea mai puțin strașnic. Nu-i vorbă, și acum zicea „Tatăl nostru“, cânta chiar în strană și citea apostolul în biserică, și acum purta pe Mili, ba chiar și pe Linca cea mică în brațe: el cu toate astea, îmi părea cam prost, ba câte odată chiar grozav de prost. Dar tot țineam la el, fiindcă era băiat domol și intra totdeauna în voile mele.

Dacă însă acum Huțu îmi părea mie grozav de prost, eu îi păream lui grozav de înțelept.

Intr'o zi, el însuși mi-a mărturisit-o aceasta, deși numai așa — cam pe departe.

Eram în pădure; adunaserăm alune și el mi le spărgea, luând din când în când câte una și pentru sine.

— Uite — îmi zice el nedumerit — taica zice că dascălul zice să mă duc și eu la școală, la oraș, că să mă fac dascăl: ce crezi tu, aș putea să învăț acolo cu voi?

— Pentru ce nu?

— Vezi că nu știi ungurește, răspunse el, privind desnădăjduit la mine.

— Ai să înveți.

— Dar cum să învăț, când dascălul vorbește numai ungurește și eu nu înțeleg nimica din cele ce zice?

— Așa-i! răspunsei, înțelegând acuma și eu că în adevăr Huțu e cu mult mai prost decât ca să poată înțelege pe dascălul cel unguresc, care nici nu e dascăl, ci profesor.

Altfel, eu știam demult că e vorba ca Huțu să meargă la școală. Căci dascălul nostru era un om neobosit, iară Budulea ținea foarte mult la el.

Încă de mult, Nea Budulea era nemulțumit. Îl vedea pe Huțu citind din carte ori scriind fel de fel de lucruri pe hârtie și nu-i prea venea să creadă că toate sunt așa, cum i se par lui. Tot mai înțelegea că omul să scrie și ca să știe ce a scris el însuși, fiindcă aceasta nu era decât un fel de răboj. Când vedea însă pe Huțu citind din carte ceea ce au scris alții, îl cuprindeau îndoielile și-i zicea de obicei: „Ba să mă ierți; asta o știi pe de rost“. Huțu își dedia silința să-l lămurească și să-i arate și lui cum se citește; însă, când Budulea se uita la slovele încurcate, îl cuprindea un fel de amețeală, fiindcă era peste puțină ca cineva să le descurce. Intr'o duminică, Budulea i-a zis lui Huțu:

— Ia scrie numele meu pe hârtie.

Huțu a scris cu slove mari: „Lăpădat Budulea, locuitor din Cocorăști“.

— Și acum, dacă cineva se uită aici, știe el că e numele meu?

— Da, taică.

— Cum așa?

— Apoi vezi: Vede că e *ludi* și *iâr* și zice *Lă*; *pocoi* și *iâr* și zice *pă*, adecă *Lăpă*, *dobro-az-îfert* și zice *dat*, ceea ce face *Lăpădat*.

Budulea asculta cu mare băgare de seamă, deși nu înțelegea nimic. Dar, după ce s'a văzut singur, el a luat plumbul și a început să învețe a-și scrie numele. L-a scris odată, l-a scris de două, de zece, de o sută de ori, și cu atât mai bine înțelegea că se poate să înțeleagă și altul ceea ce scrie, pentru că de câte ori suna într'un fel, el scria aceeași slovă. El a luat apoi caietul lui Huțu și cu mare părere de bine a văzut că slovele, pe care le-a scris, sunt și în caiet. Acum parcă înțelegea că este cu puțină ca unul să citească ceea ce au scris alții, fiindcă toți cărturarii scriu într'un fel. Dar tocmai pentru aceea, iar îl cuprinse amețeala. Această înțelegere între un număr nesfârșit de oameni îi părea un lucru mai presus de închipuirea omenescă. Era dar cu puțină ca ceea ce a scris unul, acum o sută de ani, alții

să citească astăzi? La asta nu s'a gândit niciodată. Era cu putință ca doi oameni, care nu se pot înțelege prin grai viu, să se înțeleagă în scris, și dacă Ungurul ori Neamțul nu știe românește, el nu are decât să scrie, pentru ca să-l înțelegi ce vrea să zică.

El însă tot nu înțelegea, cum e aceasta cu putință.

— Măi Huțule! ia scrie-mi tu pe hârtie: cimpoi, vioară și fluier.

După ce Huțu scrisese cuvintele, Budulea privi lung la ele, lung și nedumerit, pentru că cimpoile nu asemănau deloc a cimpoi și vioara îi părea tocmai ca fluierul.

— De unde să știu eu, că aici stă cimpoi și vioară? întrebă el.

— Pentrucă e „cerf-ije-mislele-pocoi-on-ije”.

— Nu înțeleg. Știu că la răbuș tragi o creștătură și asta vrea să zică o zi de lucru ori o oaie, tragi o cruce și asta vrea să zică un car de pietriș ori un berbec. De unde știi tu că tocmai așa se scrie cimpoile?

— Așa sună slova.

— Cumm sună?

— Fiindcă e cimpoi, scriu — cerf și ije și mislete — ca să fie „cim”; iar după aceea — pocoi, on, ije — ca să fie „poi”.

Budulea parcă iar înțelegea. Dar lucrul îi părea grozav de greu, căci, dacă toată slova avea un sunet, atunci, fiind grozav de multe sunete, trebuiau să fie și grozav de multe slove.

— Și tu înțelegi orice carte?

— Înțeleg, taică.

— Și dacă un om foarte cuminte ar fi scris ceva, tu poți citi?

— Pot, taică.

— Dar atunci tu ești tot atât de cuminte ca el.

— Adecă nu, taică.

— Ce știi tu! răspunse Budulea. Ești încă prost și copil, dar tot atât de cuminte ca el.

Și fiindcă Huțu era acum atât de cuminte, el nici nu mai avea pentru ce să umble la școală, ci trebuia să meargă la lucru, căci popă n'avea să iasă din el; destul că știe să scrie, să facă socoteală pe hârtie, să citească în toate cărțile, ba chiar și să cânte în strună. Pe el nu mai putea să-l înșele nimeni, ba putea să ajungă chiar și prețitor¹ la casa statului și să adune birul de pe la oameni.

Mai ales de când avea copil la școală, Budulea mergea totdeauna la biserică, și chiar dac'ar fi fost singur la biserică, el avea locul lui, tocmai în fund, lângă muieri, iară când Huțu cânta sau citea apostolul, Budulea își începcea mâinile pe piept, privea odată la dascăl și rămânea cu capul plecat.

Dar cu dascălul n'ar fi îndrăsnit niciodată să prindă vorbă, fiindcă se simțea prea jos, spre a culeza să supere pe un om atât de învățat, cum era jupânul învățator Pantelemon Clăiță, un om scurticel, iute la vorbă, cu mustața groasă și cu sprâncenele dese. Nici nu se cuvenea să-l supere, fiindcă dascălul Clăiță era om neobosit, avea totdeauna de lucru și nu putea să-și piardă vremea cu oricine.

Însă în cele din urmă tot trebuia să meargă la el, ca să-i mulțumească pentru învățătura lui Huțu și să-i spună că încă Huțu a crescut mare, știe mai mult decât toți băieții din sat și trebuie să meargă la lucru.

Îi era greu să se hotărască și au trecut mai multe dumineci, până ce a putut să prindă destulă inimă, mai ales că el nu putea să meargă cu mâna goală și trebuia să aștepte, până ce vin strugurii pângavi, cea mai potrivită cinste pentru un dascăl ca Clăiță.

— Așa-i, zise dascălul, e băiat foarte înțelept și trebuie să meargă la

¹ *prețitor* — formă populară pentru *perceptor*.

lucru. Pentrucă să vezi d-ta : omul trebuie să învețe a munci, ca să poată trăi. Nu e școala, cum ar trebui să fie, căci atunci ar învăța toți copiii la școală și n'ar mai trebui să-și piardă vremea pe la țarină. Dar ce să-i faci ? Am grădinița ce mi-a lăsat-o satul și i-am învățat să pună sămânță, să facă altoi, să poarte grijă de stupi, să pună carloși, morcovii și pătrunjel, să sădească varză și tutun, să poarte grijă de viță, ba la anul am să-i pun chiar la prașilă, pentru ca încă de mici să știe cum se câștigă pâinea de toate zilele. Dacă satul mi-ar da o bucată de țarină, i-aș învăța și celelalte lucruri. Pentrucă să vezi d-ta ; dascălul trebuie să știe tot și, dacă nu știe, trebuie să învețe, fiindcă sunt cărți, în care stau toate aceste, și eu aș învăța copiii așa, cum stă în cărți, adică mai bine de cum se obișnuiește la prostimea noastră de astăzi. Afară de aceste am casă grea, cinci fete, care cresc în fiecare zi, și niciun băiat, și satul ar trebui să se gândească la mine. Ba acum se gândesc să mai facă și o a doua școală în sat, fiindcă ar fi prea mulți copii la mine. Dar cine a adunat copiii la școală ? Eu. Adicătelea în loc să mă plătească mai bine, fiindcă dau învățatură la mai mulți copii, se pun să ia copiii adunați de mine și să-i dea la altul. Pentrucă să vezi d-ta : Dascălul e cel mai mare lucru în sat, cel mai mare lucru în țară, pentrucă el învață pe copii cum să vorbească cum să se poarte, cum să înțeleagă lucrurile și cum să lucreze, ca să-și câștige pâinea cea de toate zilele, și dacă dascălul e prost și nu-i învață bine, toate merg rău în țară. Înțelegi că tot omul ar voi să fie dascăl și că eu nu mă plâng ; însă, îți spun eu d-tale, nu este cu puțință să fie doi dascăli în sat, pentrucă n'au din ce să trăiască amândoi și pentrucă, închipuiește-ți d-ta, ce încercătură se face în sat, când unul îi învață pe copii într'un fel, iar celălalt într'altul.

Budulea ascultase tot timpul cu încordată luare aminte ; dacă s'ar fi aprins casa în capul lui, el n'ar fi îndrăsnit să se miște ori să grăiască cea mai scurtă vorbă măcar, când auzi însă cele din urmă cuvinte, el nu se mai putu slăpâni și grăi, ridicându-se puțin de pe scaun : Așa este !

— Un lucru ar mai fi cu puțință, urmă dascălul mulțumit. Ca să fie un dascăl mare și unul mic, adică unul întâi, altul al doilea, care nu învață decât ceace-i spune celălalt.

Budulea se simțea foarte înțelept, fiindcă era în stare să înțeleagă ceace zice Clăiță ; el îndrăsnii dar să adauge :

— Unul plătit mai bine, iar altul mai slab.

— Da ! Unul plătit mai bine. Astăzi nu e oare tot cam așa ? Pentrucă să vezi d-ta : copiii din școală sunt despărțiți în mai multe căprării¹, cum ai zice, și eu nu le dau învățatură decât celor mai grei la minte ; ceilalți învață dela băieții mai mari, cum e Huțu. Și înțelegi d-ta, că satul ar face mai bine dac'ar lăsa lucrurile așa cum sunt și ar pune în loc de al doilea dascăl pe Huțu, fiindcă n'ar trebui să-i plătească mult.

Budulea rămase încremenit. Huțu dascăl ? Nu știa dacă visează, ori Clăiță vorbește într'ăurea.

— Nu se poate, zise el, Huțu e prost ; îl știu eu ; e copilul meu.

— D-ta nu înțelegi, urmă iar dascălul. E bun Huțu. Pentrucă să vezi d-ta ; spre a putea să fii dascăl, se cer trei lucruri : întâi o carte de botez, a doua un atestat, că ești absolut preparandist,² a treia să cunoști cele opt glasuri și podobiiile,³ a patra să știi tipicul ; toate celelalte le înveți din carte. Lui Huțu nu-i lipsește decât atestatul ; le are toate celelalte. Ar trebui să meargă la oraș, să stea doi ani, cum am stat și eu, și să-și ia atestatul.

¹ căprărie — grupă de 8—12 soldați condusă de un căptar.

² preparandist — absolvent al școlii normale, numită în Ardeal „Preparandie”.

³ podobie — melodie după care se intonează unele cântări bisericicești.

Budulea se ridică în picioare. Incepea să înțeleagă că învățătura prea multă cam smintește capul omului și parcă-i era frică să mai stea cu dascălul.

— Eu — urmă dascălul — sunt feciorul paracliserului din Văideni. M'am trezit trăgând clopotele, aprinzând și stingând lumânările în bise-rică, și purtând cădelnița după popă. Am învățat apoi să cânt în strană și să citesc, și, când eram de douăzeci și unu de ani, m'am dus să fac pre-parandia. Huțu știe mai mult decât știam eu atunci, fiindcă le-a învățat toate de la mine. Apoi nu e decât de 15 ani și trebuie să meargă să-și ia atestatul, pentrucă îți spun eu : nu primesc alt dascăl în sat decât pe unul care a învățat la mine.

Budulea nu mai avea timp de pierdut. Dascălul Clăiță zicea că trebuie, și așa nu mai încăpea nicio vorbă. Gata dar de a lua pe Huțu să-l ducă numai decât la oraș, el plecă spre casă.

Însă, pe drum, începu iar a se nedumeri. Tot îi părea peste putință ca feciorul lui să umble la școlile cele mari și să se facă chiar dascăl ; fără îndoială, Clăiță era smintit de învățătura cea multă pentrucă Huțu era prost și nici n'avea din ce să trăiască la oraș. Cuprins de aceste nedumiriri, Budulea își schimbă drumul. Mai era un om înțelept în sat ; voia să vadă ce zice acela. El veni dar la mine și-mi spuse cum s'au petrecut lucrurile, cum a învățat să-și scrie numele, cum s'a încredințat că Huțu în adevăr știe să citească în toate cărțile, cum s'a dus la dascălul și apoi îmi înșiră în deam-nunt cuvintele, pe care i le grăise Clăiță.

— Așa este, jupânul învățător are dreptate, îi răspunsei acum, și ca să-l încredințez, îi arătai atestatul meu și-l citii, în ungurește, cum era scris.

— Nu se poate citi asta în românește ? mă întrebă el, după ce privi îndelung la lipăritură.

— Fără îndoială, zisei și începui a traduce testimoniul ¹.

— Nu zic eu ? strigă el cuprins de o bucurie pe care atunci nu puteam încă s'o înțeleg. E ca răbușul : n'ai decât să faci creștătura, pentru ca tot omul să știe că nu e berbec, ci oaie. Dascălul are dreptate : trebuie să meargă la școală.

În zadar îi spunea Huțu că el nu poate să învețe la școală, pentrucă nu știe ungurește. Budulea răspundea :

— Tu ești prost ; nu știi încă ce știi și ce nu știi ; vei vedea tu când vei fi acolo ; n'ai decât să te uiți în carte, ca să știi tot, afară de cele opt glasuri, de tipic și podolii ; toate celelalte se învață din carte : ai să mergi la școală, la care umblă și el, pentrucă acolo se dă tistas ² într'un an, apoi te întorci acasă și ești dascăl.

Știa tot satul că Huțu are să meargă la școala în care învăț eu, și că are să se întoarcă dascăl, deși eu voiam să mă fac popă.

Ne-am dus apoi la oraș, adevărat nu ne-am dus, fiindcă eu plecasem câteva zile mai înainte, iară dascălul Clăiță venise cu Budulea și cu Huțu în urmă, dar ne-am întâlnit în oraș.

Dascălul era foarte necăjit. Lumea se stricase cu desăvârșire și directorul de la preparandie nu vroia să-l primească pe Huțu, fiindcă era o lege nouă, ca să nu primească decât pe aceia care au făcut patru clase primare.

Budulea, era, dimpotrivă, așezat și vesel. Îi părea bine că nu l-au primit pe Huțu la preparandie : voia să-l dea la școală, unde eram și eu.

Huțu, în sfârșit, era nenorocit. Dascălul îi dăduse niște pantaloni roși, un surtuc petecit și o pălărie purtată, pentrucă acum nu mai putea să umble

¹ Testimoniu — atestat.

² tistas — pronunțarea greșită a cuvântului atestat.

în strai țărănesc. Nu i se potriveau deloc hainele; el însuși nu se simțea bine în ele; îi era rușine parcă de lume și pășea lat și ținându-și mâinile depărtate de trup, pentru ca nu cunva umblând să-și roadă mânecele și pantaloni. Erau hainele în care umblase odată dascălul și-l treceau fiorii, când se gândea că acum el însuși le poartă și le strică. Apoi atât îl purtaseră pe la Ana și Caiafa, încât se zăpăcise bietul, cu desăvârșire.

Eu eram fericit. Acum atârnav toate de mine, fiindcă eu cunoșteam pe profesorul de a treia clasă primară și puteam să-i duc la dânsul și să-i recomand și să-i spun că Huțu e din sat de la noi și că e un băiat prea cumsecade.

— Ia să ne mai gândim nițel, grăi dascălul Clăiță muncit de gânduri grele. Nu se poate ca Huțu să umble la școala ungurească. Învață ungurește și un dascăl nu trebuie să știe ungurește.

— Un dascăl trebuie să știe tot, răspunse Budulea.

— Tot, afară de ungurește. Asta-i limbă calvinească și papistășească și, îndată ce-o înveți, te zăpăcești. Îți spun eu: am văzut pe alții. Pentrucă să vezi d-ta; noi Români, trebuie să știm românește, și dacă învățăm ungurește, ne facem Unguri și nu mai suntem Români cumsecade. Asta stă chiar în gazete. Și pentru aceea, dacă dascălul știe ungurește, îi învață și pe copii și le strică mințile.

— Eu cred, răspunse Budulea, scoțându-și nerăbdător fluierul din șerpar, că învățătura e limba și cu cât mai multe limbi știe omul, cu atât mai învățat este. Uite, la fluierul meu. Sunt șase borte, și cântă mai bine pe el decât pe unul care nu ar avea decât o singură bortă; așa e și omul, câte limbi știe, de atâte-ori e om.

Și Huțu voia să umble la aceeași școală cu mine, fiindcă se gândea să șadă lângă mine și să mă întrebe totdeauna, când nu înțelege ceva. Dar el odată cu capul n'ar fi îndrăsnit să grăiască.

— Așa-i, zise dascălul, mângâindu-se cu speranța că într'un an Huțu tot n'are să învețe ungurește, ba că are să uite în urmă și ceeace va fi învățat.

Când era să intrăm la d-nul profesor, detersăm de o nouă greutate. Huțu nu voia de loc să intre. În zadar îi spuneam că trebuie să fie și el, ba mai ales el, de față; zicea să intrăm noi și să vorbim cu profesorul, că el merge apoi la școală. Dar, la urma urmelor, Huțu era băiat înțelept: el își calcă pe inimă și intră cu noi.

Profesorul Wondracek era un om vesel și, când intrarăm, se vedea că-i părea bine, fiindcă râdea din toată inima. Dascălul Clăiță și Huțu rămaseră lângă ușă, iar eu înaintai cu Budulea și-i spusei d-lui Wondracek că iacă asta e Budulea, cimpoieșul de la noi, care are un băiat, pe Huțu cel de lângă ușă, care pân'acum a umblat la școală, la dascălul Clăiță, și acum voiește să fie primit.

— Da, d-nule — răspunse d. Clăiță, făcând un pas înainte. La noi a mers și s'a purtat bine.

— Și știe tot, adăugă Budulea. Mă rog jupâne învățător, să spui ce știe Huțu, Mihail Budulea îl cheamă, fiindcă mi-e copil, iar mie îmi zic: Lepădat; îi sunt lată. Spune, te rog, ca să știe și domnul ce-a învățat Huțu.

Dascălul Clăiță era foarte învățat, dar nu era deprins a vorbi cu dascălii papistășești și nici nu-i plăcea să stea față cu ei. Li venea deci cam greu să se talmăcească cu d-nul Wondracek, un om, care nici nu știa românește, ci vorbea de-ți venea să fugi mâncând pământ. Acum era însă vorba de învățătura ce-i dăduse lui Huțu; el făcu dar un al doilea pas înainte și grăi așezat:

— Eu cred că d. profesor îl va întreba la examen. Pentrucă să vedeți d-voastră: eu nu știu ce se cere la școala de aici, și d-nul profesor.

care știe, nu are decât să-l întrebe pe el, ca să vadă dacă știe destul, prea mult ori prea puțin.

El sări speriat la o parte. Numai acum băgase de seamă că stă pe covorul ce era întins pe jos. Dar dascălul Clăiță, intrând odată în joc, nu-și pierdea lesne sărila.

— Pentrucă să vedeți d-voastră — urmă el. — La noi se învață tot ceea ce trebuie să știe un om, ca să poată trăi cum trăiește la sat: aici se cere altceva. Fără îndoială mai puțin, dar altceva, ce poate că noi nu știm, fiindcă nu avem nevoie să știm, și nu este bine ca omul să învețe lucruri ce nu sunt de niciun folos, deoarece pierde vremea în care trebuie să învețe lucruri folositoare. Așa se obișnuiește la noi, la Românii ortodocși, fiindcă eu sunt ortodox și băiatul deasemenea.

D-nul Wondracek privea în tot timpul când la unul, când la altul dintre noi și părea foarte vesel, deoarece își stăpânea răsul.

De când auzise cuvântul examen, Huțu uitase și surtuc și pantaloni și stătea încordat la locul său, iară acum înainta cu pași hotărâți și băgând bine de seamă ca nu cumva să o pată ca dascălul Clăiță, apoi se opri tocmai la marginea covorului, stând drept ca un par înaintea d-lui Wondracek și aștinându-și ochii la buzele lui.

D-l Wondracek privi câțiva timp la el și parcă era supărat fiindcă nu-i mai venea să rădă.

— Știi ungurește ?

— Nu știu.

— Știe, domnule ! zise Budulea nerăbdător.

În zadar spunea dascălul Clăiță că n'a învățat decât a citi : în zadar spuneam chiar eu că nu înțelege nimic, căci Budulea îl ruga pe d-nul Wondracek să-i dea o carte ungurească și va vedea ce știe.

— Nu știe să vorbească, d-le, dar înțelege din carte.

Profesorul Wondracek iar se făcu vesel, îi dete lui Huțu o carte ungurească, pentru ca să vadă, cum citește și cum rostește vorbele.

Huțu începu să citească cu glas tare, respicat și arătând deslușit fiecare comă, fiecare punct.

Îl văd parcă și acum pe Budulea. El stete nițel încrămențit apoi se apropie încet de d-nul Wondracek, îl atinse de mânecă și-i șopti uimit :

— Știe d-nule, chiar să și vorbească.

Acum, d-nul Wondracek nu-și mai stăpâni răsul. Dar tot în zadar își dete el silința să-l facă pe Budulea să înțeleagă că Huțu nu știe decât să citească ungurește, căci, în loc de a-l lămuri, îl făcea din ce în ce mai încurcat. Și se vede că d-lui Wondracek îi plăcea încurcarea lui, fiindcă nu-l mai slăbea. Mai puse câteva întrebări lui Huțu, ca să vadă ce știe din celelalte apoi iar se legă de Budulea cel bătrân, care-i plăcea mult, deoarece era scurt, gros, șchiop de piciorul stâng, rotund la față și zâmbea când vorbeai cu el.

— Băiatul nu știe mult, zise el în sfârșit, dar îl primesc, fiindcă e feciorul d-tale, și, dacă va fi silitor, are să treacă examenul. E destul de mare, adăugă el așezat, pentru ca să înțeleagă că-i șade rău între copii, dacă nu învață bine, pentru că atunci e ca măgarul între oi.

Atât îmi trebuia și mie.

Întrebați dacă-mi părea bine ?

Dar se înțelege că-mi părea bine : nici nu mai mergeam, sburam spre casă, pentrucă Huțu trebuia să locuiască cu mine, el era și trebuia să rămână sub scutul și povățuirea mea. Și cum mergeam, cu mergeam iute, fiindcă eram fericit, dascălul Clăiță grăbea, fiindcă era om neobosit, Budulea cel bătrân șchiopăta sprinten și pe mărunțite cu noi, fiindcă nu-și mai găsea rostul și ar fi voit să afle vreun om, ca să-i spună cele petrecute, și numai

Huțu venea așezat și cu pașii mășurați în urma noastră, ca și când n'ar ști de ce e vorba.

— Vino, măi, mai iute, îi zisei eu nerăbdător.

— Lasă, că vă ajung eu, răspunse el zâmbind.

II

Eram cinci inși la precupeța Leanca Liuchici și aveam două paturi și o masă, iară Huțu se culca pe jos, fiindcă taică-său îi adusese o saltea cu pale, două perini, o velină, trei rânduri de albituri, două pâni mari, un săculeț de fasole, altul cu făină de mămăligă și o bucată de slănină, ca să-i fie pe două săptămâni. Seica Leanca avea două fete și un copil, era Sârboaică și vindea pește în piață; ea se certa totdeauna pe sârbește când era acasă, și pe românește în piață, dar altminteri era femeie bună și ținea la noi, fiindcă eu și loja îi plăteam și cu mâncarea, iară ceilalți doi, care erau preparanți, și Huțu, îi plăteau pentru pat și pentru locul salteiei, mai având ca să le fiarbă, din al lor, și de mâncare, când aveau câte ceva. Huțu nu plătea decât pe jumătate adică șaizeeci de creițari pe lună, fiindcă îi aducea în toate diminețile coșurile cu pește verde și pe cel cu pește uscat. Făcea foc, mătura în casă, spăla vasele, căra apa și aducea iar coșurile acasă, când se însera, și atunci mă duceam și eu să-i ajut, pentrucă îmi plăcea să port coșul cu pește și peștele mirosea frumos.

Așa se petreceau lucrurile pe vremea aceea și vremile erau atunci minunate.

Budulea, cel cu fluierul în șerpar, venea în toate vinerile și ne aducea câte ceva de acasă. El pleca de joi și venea înceț, dar totdeauna cu traista plină. Iară când întâlnea vreun drumeț, prindea vorbă cu el și dacă drumețul nu-l întreba, el îi spunea, fără să fie întrebat: „Mă duc și eu la oraș, fiindcă am un fecior la școlile cele mari. Are să iasă dascăl. Eu sunt Budulea, cimpoieșul dela Cocorășli“. Iară Seica Leanca se bucura totdeauna, când joi de cu seară ne pomeneam cu el, pentrucă Budulea știa o mulțime de mînciuni și niciodată nu venea cu mâna goală. Vineri după amiază, Budulea iar se întorcea acasă și le spunea drumeților c'a fost la oraș, fiindcă are un fecior la școlile cele mari.

Dar, după ce se întorcea acasă, Budulea se făcea trist. De când avea și el un fecior la școlile cele mari, se gândea mereu, că oare ce poate să se fi ales de Safta; nu se putea el bucura așa singur, când și ea trebuia să se bucure cu el dimpreună. Și când se gândea cum s'ar bucura Safta, dac'ar afla că feciorul ei are să fie dascăl, ochii i se umpleau de lacrimi și credea că, moartă să fie, ar scoate-o din pământ.

Și pentru aceea Budulea nu-și mai găsea țigăna de mai nainte și era mereu dus pe drumuri.

Apoi a venit peste câteva săptămâni dascălul Clăiță și cu Budulea și cu nevasta lui Budulea, care era mama lui Huțu, și părea acum mai bătrână decât Budulea.

Dascălul era foarte așezat, ca și când ar sta înaintea episcopului. Budulea râdea în el ca omul care a făcut o poznă din cele mai bune, iară Buduleasa era nerăbdătoare, ca și cum ar fi stat pe spini și jeratic.

Dar ziua aceea nu era vineri și noi eram la școală.

Budulea s'a gândit dar să vie, ca să-l ieie pe Huțu și să-l ducă acasă, dar să nu-i spue nimic, pentru ca să vadă ce zice.

Fiind însă că noi eram în clasă și profesorul ne vorbea tocmai despre cele patru părți cardinale ale universului, Budulea a deschis ușa, a băgat capul prin deschizătură și-a strigat tare:

— Măi, Budulea Taichii!

De-atunci a rămas Huțu „Budulea Taichii“.

D-nul profesor Wondracek a sărit mânios, fiindcă Huțu s'a ridicat și-a zis :

— Noi suntem, domnule profesor! — iară băieții au început să râdă. Dar când Budulea a intrat și-a zis : „Vreau să-l duc acasă, ca să vadă pe maică-sa”. — domnul Wondracek nu mai era mânios și mi-a dat și mie voie să plec fiindcă și eu voiam să văd pe mama lui Huțu.

Huțu însă nici acum nu mergea iute. El era băiat de cinci ani, când plecase maică-sa, o ținea bine minte, și precum a așteptat zece ani, ca să o vadă, mai putea să mai aștepte încă cinci minute.

Când am ajuns apoi acasă, la Seca Lenca, dascălul era mișcat, Budulea iarăși râdea în el, Seca Lenca stetea cu fetele ei, privind ca la o minune; iară eu nu cunoșteam pe mama lui Huțu, fiindcă n'o văzusem niciodată.

Huțu o cunoștea și s'a dus să-i sărute mâna, dar ea n'a primit, ci i-a zis că s'a făcut mare, și s'a uitat la el. Și el s'a uitat la ea și i-a zis că a îmbătrânit. Apoi n'au mai zis nimic, ci au stat față în față și s'au uitat amândoi așa în vânt.

— Nu-ți pare bine că vezi pe maică-ta ? — a grăit atunci Budulea, apropiindu-se.

— Imi pare bine, taică, a răspuns Huțu, și și-a băgat mâna în buzunarul pantalonilor.

După aceea, Huțu a ieșit afară și a început să plângă, iară maică-sa a ieșit după el, ca să plângă și ea; am început să plâng și eu, fiindcă nu mai văzusem pe Huțu niciodată plângând. Dar Budulea râdea acum și se uita la noi; pentru aceea am ieșit și eu afară, și când am văzut că Huțu plânge, iar mamă-sa îl ținea în brațe și-l sărula, m'am oprit cuprins de fiori înaintea lor.

Intrebați dacă-mi părea bine ?

Imi venea parcă să țip de bucurie; dar am plecat, ca să nu-i supăr.

De-aici înainte, Budulea venea cu nevasta la oraș și le zicea drumetilor : „Mergem la oraș, fiindcă avem un fecior la școala cea mare. Are să iasă dascăl”. Iară când venea singur, el le zicea : „Mergem, când eu, când nevastă-mea la oraș, fiindcă avem un fecior la școlile cele mari. Învățătura cere multă cheltuială și nu putem să ne pierdem ziua amândoi, adecă atât eu, cât și nevasta mea. Eu sunt Budulea, cîmpoieșul dela Cocorăști”.

III

Iară noi umblam la școală, Budulea Taichii și eu, amândoi din Cocorăști, amândoi în gazdă la Seca Lenca.

În ziua întâi, Budulea voia cu orice preț să rămâie stând lângă ușa, și numai după multă stăruință se hotărî să se așeze pe cea din urmă bancă. Îi părea că toată lumea îl știe, îl cunoaște și se întrebă, cum adecă să fie el îmbrăcat în hainele dascălului Clăiță și să umble la școală tot cu domnișori. Încetul cu încetul însă, el s'a deprins și în cele din urmă a ajuns că niciunul dintre băieți nu puteau să-l scoată din ale lui. Un obicei a păstrat cu toate aceste : îndată ce sosea acasă, el se desbrăca, își curăța hainele, le împătura cu multă băgare de seamă și le punea în ladă, apoi lua cartea și învăța lecția.

Seca Lenca nu ne dădea lumânare, ci trebuia să ne cumpărăm noi din banii noștri. Pentru ca să nu fie nicio supărare, avea fiecare lumânarea sa, și dacă astăzi învățam la lumânarea mea, mâine luam pe a ta și așa mai departe. Budulea n'avea niciodată lumânare, și așa el se silea să învețe ziua; dar când eu îl chemam la lumânarea mea, el zicea că nu poate să învețe cu ceilalți, fiindcă-l supără.

Iară când n'avea niciunul lumânare, ne culcam noi în paturi și Budulea pe saiteaua cu paie, apoi spuneam povești. Fiind însă că adeseori se în-

tâmpla că unul spunea povestea și ceilalți adormeau, s'a hotărît, ca atunci, când povestitorul zice „ciolan”, toți ceilalți să zică „ciorbă”, pentru ca astfel să se dea pe față cel ce adoarme înainte de vreme și să-și afle cuvenita răsplată în ghionturi numărate.

S'a întâmplat dar că domnul profesor Wondracek ne vorbea despre cele cincisprezece rase ale neamului omenesc și, trecînd la Indieni, a zis că sunt niște oameni foarte goși la cîolan.

Atunci, Budulea Taichii a strigat tare: „Ciorbă!”, iar profesorul Wondracek a sărit mînios, fiindcă băieții au început să rîdă în hohote.

— Ce a fost asta? întrebă el aprins.

Eu mă temeam că acum Budulea Taichii are să fie pedepsit; am grăbit dar să răspund eu pentru el, fiindcă știam unguște.

Și atunci a rîs domnul profesor Wondracek și l-a întreat pe Budulea dac'a înțeles, iar Budulea a răspuns că da.

— Atunci să-mi spui, grăi profesorul cu îndoială.

Budulea își netezi părul pe frunte, își potrivi hainele pe trup, ieși din bancă și înaintă cu pași hotărîți la locul unde stăteau băieții, când își spuneau lecția, apoi se opri și așteptă să fie întreat.

Fiindcă Budulea era cel mai mare în școală și fiindcă cu toate astea el era Budulea Taichii, băieții rîdeau totdeauna, când îl vedeau și rîdeau mai ales acum, pentru că Budulea vorbea foarte scâlciat unguște. Dar el vorbea și știa ce vrea să zică, și parcă-i părea bine că băieții rîd; pentru aceea băieții rîdeau din ce în ce mai puțin și mai ales după ce profesorul i-a spus să zică lecția de ieri, ei nu mai rîdeau de loc, iară mie îmi părea bine, fiindcă Huțu știa lecția și o spunea frumos.

— Bine! zise domnul profesor Wondracek. Vezi io scri la tine kitünö emimens!¹

Iară de aici înainte, domnul profesor Wondracek ținea la Budulea, și de cîteori vreunul dintre băieți nu știa lecția, îl chema pe Budulea, ca să i-o spună el.

Când a venit apoi examenul cel mic, Budulea Taichii a fost clasificat la locul al cincilea, și nouă băieților ne părea bine, fiindcă Budulea era în clasa noastră, iară celelalte clase n'aveau niciun fel de Budule.

În urmă, domnul profesor Wondracek l-a întreat pe Budulea din ce trăiește. El a răspuns că are din ce trăi, fiindcă plătește șaiszeci de creștari pe lună la Seca Lenca, poartă coșul cu pește, mătură casa, face foc și cară apă. Cu toate acestea profesorul Wondracek l-a luat la el și de aici înainte Budulea nu mai plătea șaiszeci de creștari și nu mai purta coșul cu pește, ci curătea ghetele și hainele domnului profesor, mătura școala și umplea pipele domnului Wondracek, și afară de aceste, aducea doi băieți din clasa întâi la școală și îi ducea iar acasă.

Nouă, celor dela Seca Lenca, ne părea rău, fiindcă acum nu mai era cine să ne spună ce zice Seca Lenca, când se ceartă pe sârbește cu fetele ei, căci numai Huțu învășase sârbește; dar mie îndeosebi tot îmi părea bine, pentru că Huțu era din sat dela noi și ținea la mine, iară cei doi băieți îl apucau unul de-o mână, celălalt de alta și îi ziceau: „Buduiya bācsi”².

Budulea cel bătrîn venea acum tot a doua săptămână la oraș și le spunea drumetilor că are un fecior care e dascăl pe doi copii de domn și e mîna dreaptă a dascălului dela școlile cele mari. Deoarece înău Huțu locuia acum la școală și nu mai avea ce să-i aducă, bătrînul venea cu cîte o traistă de cireșe, de pere primării³ de mere vîrgate ori cu cîte un coș de căpsune,

¹ *kitünö* (ung.) *emimens* — care întrece pe ceilalți.

² *Buduiya bācsi* — (ung.) — nevea Budulea.

³ *pere primării* — pere coapte de timpuriu.

pe care le împărțea între noi. Pentru aceea, când îl vedeam, strigam cu toții: „Iacă taica!” — și ne adunam împregiurul lui.

El zâmbea și-l întreba pe fiecare de nume, iar mie îmi părea bine, fiindcă Budulea era cimpoeșul dela noi și ținea și el la mine. La capătul anului, lucrurile s'au schimbat. Eu am plecat acasă, iară Budulea Taichii a rămas la domnul profesor Wondracek.

Dascălul Clăiță era nenorocit, fiindcă auzise că domnul Wondracek voia să treacă pe Huțu la școlile latinești. Era o curată hoție să ia băiatul pe care l-a crescut el, în școala lui, și să-l nenorocească, depărtându-l dela dascălie, pentru ca să-l scoată, te pomenești ce, popă, ba poate chiar avocat.

E rău, foarte rău — zicea el. Pentru că să vezi d-ta: e adevărat că trebuie să fie și popi și alt neam de oameni, dar cel mai mare lucru e dascălul, și așa oamenii cei mai aleși trebuie să fie dascăli.

Însă Budulea nu voia să înțeleagă nenorocirea ce i se pregătea lui Huțu. El știa un lucru: că fluierul lui are șase borte și când auzea că Huțu are să învețe latinește, grecește, ba chiar și nemțește, îi venea să sară cu de bucurie și mergând la oraș, le zicea drumeților: „Am un fecior la învățătură. Are să iasă dascăl mare. Vorbește sârbește și ungurește, iar acum învață latinește, grecește și nemțește; nu-i mai lipsește nicio limbă, pentru ca să fie cele șase depline“.

Căci, după cum știa Budulea, nu erau atunci pe lume decât șase limbi fiindcă frunzeasca era un fel de nemțească, ruseasca un fel de sârbească, iar turceasca un fel de limbă păgânească, pe care puteai s'o înțelegi în latinește, căci, după cum spunea dascălul Clăiță, și latineasca era o limbă păgânească. Huțu putea dar să se înțeleagă cu toată lumea.

Drumeții dădeau din cap și, întorcându-se acasă, spuneau că este la Cocorăști un cimpoeș, care are un fecior foarte învățat ce știe toate limbile, și că l-au văzut chiar ei pe acel cimpoeș, care e un om scurt, gros, șchiop de piciorul stâng, rotund la față și zâmbește totdeauna, când vorbești cu el.

IV

Eu am trecut în clasa a patra, iară Budulea Taichii s'a făcut student, și iar îmi părea strașnic ca și pe timpul, când eram la dascălul Clăiță, încât pareă nu mai îndrăzneam să vorbesc cu el și mă simțeam mângâiat, când el vorbea cu mine. Câtva timp, el venea la noi, mă întreba ce fac și-mi spunea ce face el. Apoi, când se ducea la plimbare cu cei doi copii, venea iar pe la mine și mergeam împreună. Fiindcă era toamnă, frunzele căzuseră și noi căutam castane sălbatice printre frunze, ca să vedem care știe să arunce mai departe, ceace copiilor le făcea multă plăcere.

După aceea a venit crăciunul, și Budulea Taichii a căpătat voie să se ducă pe opt zile acasă. Era zăpadă, și el se găti să plece pe jos cu loța Vătriceanu, cu Petru Popescu și cu Nică Dârăllă, feciorul preotului din Fundureni. Când am auzit că ei pleacă, am zis că mă duc și eu cu dânșii, iară Huțu, văzând că voesc să merg, m'a luat și pe mine și eram foarte vesel, căci Nică era băiat de tot hazul, știa să facă o mulțime de pozne și ne așteptam să întâlnim pe drum sania noastră, care să ne ducă până la Cocorăști. Eu eram fericit, căci acum mergeam și eu pe jos acasă, iară Budulea Taichii mergea mai încet decât de obicei, fiindcă ducea și o legătură, în care-și strânsese un calendar pentru dascălul Clăiță, o fundă făcută din panglică albastră pentru Nelli și cinci iconițe pentru celelalte fete ale dascălului și tot în acea legăturică mai avea și pălăria cea nouă ce-și cumpărase pentru crăciun și, afară de aceste, învăluit bine într-o hârtie groasă, niște pește uscat, fiindcă atât lui Budulea, cât și Budulesei, le plăcea peștele sărat. El ținea dar legăturica departe de trup și o purta cu băgare de seamă, pentru ca nu cumva deosebitele lucruri dintr'însa să se strice unul pe altul.

Ea din noaptea amintirii o vece 'ntreagă scoate
De dureri, pe care însă le simțim ca 'n vis pe toate.

Lună tu, stăpân' a mărilor, pe a lumii boltă luneci
Și gândirilor dând viață, suferințele întuneci;
Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară,
Și câți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară!
Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate,
Când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate!
Câte țarmuri înflorite, ce palate și cetăți,
Străbătute de-al tău farmec ție singură-ți arăți!
Și în câte mii de case lin pătruns-ai prin ferăști,
Câte frunți pline de gânduri, gânditoare le privești!
Vezi pe-un rege ce 'mpânzește globu 'n planuri pe un veac,
Când la ziua cea de mâne abia cuget' un sărac...
Deși trepte osebite le-au ieșit din urna sorții
Deopotrivă-i stăpânește raza ta și geniul morții;
La același șir de patimi deopotrivă fiind robi,
Fie slabi, fie puternici, fie genii ori neghiobi!
Unul caută 'n oglindă, de-și buclează al său păr,
Altul caută în lume și în vreme adevăr,
De pe galbenele file el adună mii de coji,
A lor nume trecătoare le însamnă pe răboj;
Iară altu 'nparte lumea de pe scândura țărăbii,
Socotind cât aur mara poartă în negrele-i corăbii.
Iar colo bătrânul daseă! cu-a lui haină roasă în coate,
Intr'un calcul fără capăt tot socoate și socoate
Și de frig la piept și 'ncheie tremurând halatul vechi,
Iși infundă gâtul'n guler și bumbacul în urechi;
Uscățiv așa cum este, gârbovit și de nimic,
Universul fără margini e în degetul lui mic,
Căci sub frunte-i viitorul și trecutul se închiagă,
Noaptea-adânc'a veciniceii el în șiruri o desleagă;
Precum Atlas¹ în vechime sprijinca cerul pe umăr
Așa el sprijină lumea și vecea într'un număr.
Pe când luna strălucеște peste-a tomurilor bracuri,
Intr'o clipă-l poartă gândul îndărăt cu mii de veacuri,
La 'nceput, pe când ființă nu era, nici nelință,
Pe când totul era lipsă de vicia și voință,
Când nu s'ascundea nimica, deși tot era ascuns...
Când pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns.
Fu prăpastie? genune²? fu noian întins de apă?
N'a fost lumie pricepută și nici minte s'o priceapă,
Căci era un întuneric ca o mare fără' o rază,
Dar nici de văzut nu fuse și nici ochi care s'o vază,
Umbră celor nefăcute nu 'ncepuse-a se desface,
Și în sine împăcată stăpâna eterna pace!
Dar decodat' un punct se mișcă, cel întâi și singur. Iată-l
Cum din chaos³ face mumă, iară el devine Tatăl...
Punctu-acela de mișcare, mult mai slab ca boaba spumii,
E stăpânul fără margini peste marginile lumii...

¹ *Atlas* - erou mitologic revoltat împotriva lui Jupiter prefăcut de el în munte și silit a sprijini cerul pe umerii săi.

² *genune* - abis, ocean

³ *chaos* - haos - nume pe care îl dădeau cei vechi stării universului înaintea creației.

De-atunci negura eternă se desface în fâșii
 De atunci răsare lumca, lună, soare și stihii'...
 De atunci și până astăzi colonii de lumi pierdute
 Vin din sure văi de chaos pe cărări necunoscute
 Și în roiri luminoase izvorînd din infinit,
 Sunt atrase în viață de un dor nemărginit
 Iar în lumea asta mare, noi copii ai lumii mici,
 Facem pe pământul nostru mușunoaie de furniei;
 Microscopice popoare, regi, oșteni și învățați
 Ne succedem generații și ne credem minunați:
 Muști de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu cotul,
 În acea nemărginire ne 'nvărtim uitând cu totul.
 Cum că lumea asta 'ntreagă e o clipă suspendată,
 Că 'ndărăt-u-i și 'nainte-i întuneric se arată.
 Precum pulbera se joacă în imperiul unei raze,
 Mii de fire viorie ce cu raza încetează.
 Astfel, într'a veciniei noapte pururea adâncă,
 Avem, elipa, avem raza, care tot mai ține încă...
 Cum s'o stinge, totul piere, ca o umbră 'n întuneric,
 Căci e vis al neființii universul cel himeric...
 În prezent, cugetătorul nu-și oprește a sa minte,
 Ci 'ntr'o clipă gându-l duce mii de veacuri înainte;
 Soarele, ce azi e mândru, el îl vede trist și roș
 Cum se 'nchide ca o rană printre nori întunecoși,
 Cum planeteii toți 'nghiață și s'asvârî rebeli în spaț'
 Ei, din frâncile luminii și ai soarelui scăpați;
 Iar catapeteasma lumii în adânc s'au înnegrit,
 Ca și frunzele de toamnă toate stelele-au pierit:
 Timpul mort și 'ntinde trupul și devine vecinicie,
 Căci nimic nu se întâmplă în întinderea pustie,
 Și în noaptea neființii totul cade, totul tace,
 Căci în sine împăcală reîncep' eterna pace...

Incepând la talpa însăși a mulțimii omenești
 Și suind în susul scării pân' la frunțile crăicști,
 De a vieții lor enigmă îi vedem pe toți munciiți,
 Iăr' a ști să spunem care ar fi mai nenorociți...
 Unul e în toți, tot astfel precum una e în toate,
 De asupra tuturor se ridică cine poate,
 Pe când alții stând în umbră și cu inima smerită,
 Nesciuți se pierd în taină ca și spuma nezărită —
 Ce-o să-i pese soartei garbe ce vor ei sau ce gândesc?...
 Ca și vântu 'n valuri trece peste traiul omeneșe.

Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l...
 Ce-o să aibă din acestea pentru el, bătrânul dascăl?
 Nemurire, se va zice. Este drept că viața 'ntreagă,
 Ca și iedera de-un arbor, de-o idee i se leagă.
 „De-oi muri — își zice 'n sine — al meu nume o să-l poarte
 Secolii din gură' n gură și l-or duce mai departe,
 De-a-pururi pretutindeni, în ungherul unor crieri
 Și-or găsi, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri!”
 O sărmanc! Ții tu minte câte' n lume-ai auzit,
 Ce-ți trecu pe dinainte, câte singur ai vorbit?

¹ stihii — forțe elementare naturale.

Prea puțin. De ici, de colo de imagine-o fășie,
Vre o umbră de gândire, ori un pelec de hârtie;
Și când propria ta viață singur n'o știi pe de rost,
O să-și bată alții capul s'o pătrundă cum a fost?
Poate vr'un pedant cu ochii cei verzui, peste un veac,
Printre tomuri brăcuite așezat și el, un brac¹,
Aticismul² limbii tale o să-l pună la cântări,
Colbul ridicat din carte-ți l-o sufla din ochelari
Și te-o strânge 'n două șiruri, așezându-te la coadă,
În vreo notă prizărită sub o pagină neroadă.

Poți zidi o lume întrecagă, poți s'o sfărâmi... ori ce-ai spune,
Peste toate o lopată de țărână se depune.
Mâna care-au dorit sceptrul universului și gânduri
Ce-au cuprins tot universul, încap bine 'n patru scânduri...
Or să vie pe-a ta urmă în convoi de 'nmormântare,
Splendid ca o ironie cu priviri nepăsătoare...
Iar deasupra tuturor va vorbi vr'un mititel,
Nu slăvindu-te pe tine... lustruindu-se pe el
Sub a numelui tău umbră. Iată tot ce te așteaptă.
Ba să vezi... posteritatea este încă și mai dreaptă.

Neputând să te ajungă, crezi c'or vrea să te admire?
Ei vor aplauda de sigur biografia subțire
Care s'o 'ncearcă s'arate că n'ai fost vr'un lucru mare;
C'ai fost om cum sunt și dâșii... Măgulit e fiecare
Că n'ai fost mai mult ca dânsul. Și prostatecele nări
Și le umflă orișicine în savante adunări
Când de tine se vorbește. S'a 'nțelese de mai înainte
C'o ironică grimasă să te laude 'n cuvinte
Astfel încăput pe mâna a oricărui, te va drege,
Rele-or zice că sunt toate câte nu vor înțelege...
Dar afară de acestea, vor căta vieții tale
Să-i găsească pete multe, răutăți și mici scandale —
Astea toate te apropie de dâșii... Nu lumina
Ce în lumea-ai revărsat-o, ci păcatele și vina,
Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt
Intr'un mod fatal legate de o mână de pământ;
Toate micile mizerii unui suflet chinuit.
Mult mai mult îi vor atrage decât tot ce ai gândit.

.....
Între ziduri, printre arbori ce se scutură de floare,
Cum revarsă luna plină liniștita ei splendoare!
Și din noaptea amintirii mii de doruri ce ne scoate;
Amorțită li-i durerea, le simțim ca 'n vis pe toate,
Căci în propria-ne lume ea deschide poarta 'ntrării
Și ridică mii de umbre după stinsul lumânării...
Mii pustii scânteiază sub lumina ta fecioară,
Și câți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară!
Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate,
Când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate,
Și pe toți ce' n astă lume sunt supuși puterii sorții
Deopotrivă-i stăpânește raza ta și geniul morții!

¹ *brac* — grămadă de lucruri nefolositoare.

² *aticism* — delicatețea stilului.

SCRISOAREA II

(1881)

De ce pana mea rămâne în cerneală, mă întrebi?
De ce ritmul nu m'abate cu ispita-i dela trebi?
De ce dorm, îngrămădite între galbenele file,
lambii suitori, trobeii, săltărețele dactile?
Dacă tu știai problema astei vieți cu care lupt,
Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt,
Căci întreb, la ce-am începe să'ncercăm în luptă dreaptă
A turna în formă nouă limba veche și 'nțeleaptă?
Acea tainică simțire, care doarme'n a ta harfă
În cuplete de teatru s'o desfaci ca pe o marfă,
Când cu sete cauți forma ce să poată să le'ncapă,
Să le scrii cum cere lumea, vi'o istorie pe apă —
Însă tu îmi vei răspunde că e bine ca în lume
Prin frumoasă stihuire să pătrunză al meu nume,
Să-mi atrag luare-aminte a bărbaților din țară,
Să-mi dedic a mele versuri la cucoane, bunăoară,
Și desgustul meu din suflet să-l împac prin a mea minte. —
Dragul meu, cărarea asta s'a bătut de mai nainte;
Noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi¹,
Care'ncercă prin poeme să devie cumularzi²,
Inchinând ale lor versuri la puternici, la cucoane,
Sunt cântați în cafenele și fac șgomot în saloane;
Iar cărările vieții fiind grele și înguste,
Ei încearcă să le treacă prin protecție de fuste,
Dedicând broșuri la dame a căror bărbați ei speră
C'ajungând cândva miniștri le-a deschide carieră. —
De ce nu voui pentru nume, pentru glorie să scriu?
Oare glorie să fie a vorbi într'un pustiu?
Azi, când patimilor proprii muritorii toți sunt robi,
Gloria-i închipuirea ce o mie de neghiobi
Idolului lor închină, numind mare pe-un pitic
Ce-o beșică e de spumă, într'un secol de nimic.

Incorda-vouă a mea liră să cânt dragostea? Un lanț
Ce se 'mparte cu frăție între doi și trei amanți.
Ce? să 'ngâni pe coardă dulce, că de voie te-ai adaos
La cel cor ce'n operetă e condus de Menelaos?³
Azi adeseori femeia, ca și lumea, e o școală,
Unde 'nveți numai durere, înjosire și spoială;
La aceste academii de științi a zânei Vineri
Tot mai des se perindează și din tineri în mai tineri,
Tu le vezi primind elevii cei imberbi⁴ în a lor clas,
Până când din școala toată o ruină a rămas.

Vai! tot mai gândești la anii, când visam în academii,
Ascultând pe vechii dascăli cărpocind la haina vremii,
Ale clipelor cadavre din volume stând s'adune
Și 'n a lucrurilor peteci căutând înțelepciune?

¹ *barzi* — poet

² *cumularzi* — cel care ocupă pe nedrept mai multe posturi.

³ *Menelaos* — regele Spartei a cărui soție, frumoasa Elena, a fost răpită de Paris.

Legenda atribuie acestei răpiri izbucnirea războiului troian.

⁴ *imberbi* — cărora nu le-a crescut încă barba.

Cu murmurele lor blânde, un izvor de *horum-harum*
Câștigând cu clipoccală¹ *nervum rerum gerendarum*;
Cu evlavie adâncă ne 'nvârteau al minții scripet,
Legându-l când o planetă, când pe-un rege din Egiptet.

Parcă-l văd pe astronomul cu al negurii repaos,
Cum ușor, ca din cutie, scoate lumile din chaos
Și cum neagra vecinicie ne-o întinde și ne 'nvață
Că epocele se 'ușiră ca mărgelile pe ață.
Atunci lumea 'n căpătânu se 'nvârtea ca o morișcă
De simțeam ca Galilei, că comedia se mișcă.

Amețiți de limbe moarte, de planete, de colbul școlii,
Confundam pe bietul dascăl cu un crai mânecat de molii
Și privind pânjeniișul din tavan, de pe pilaștri,
Ascultam pe eraiul Ramses și visam la ochi albaștri
Și pe margini de caiete scriam versuri dulci, de pildă
Către vre-o trandafirică și sălbatecă Clotildă.

Îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestec
Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic
Scărțierea de condeie dădea farmec acestei liniști,
Vedeam valuri verzi de grâne, undoiara unei iniști²,
Capul greu cădea pe bancă, păreau toate 'n infinit;
Când suna, știam că Ramses trebuia să fi murit.

Atunci lumea cea gândită pentru noi avea ființă,
Și, din contra, cea aievea ne părea cu neputință.
Azi abia vedem ce steapă și ce aspră cale este
Cea ce poate să convie unei inime oneste;
Iar în lumea cea comună a visa e un pericol,
Căci de ai cumva iluzii, ești pierdut și ești ridicul.

Și de-aceea de-azi 'nainte poți să nu mă mai întrebi
De ce ritmul nu m'abate cu ispită dela trebi,
De ce dorm îngrămădite între galbenele file,
Iambii suitori, trocheii, săltărețele dactile...
De-oi urma să scriu în versuri, teamă mi-e ca nu cumva
Oamenii din ziua de-astăzi să mă 'nceap'a lăuda:
Dacă pot cu ușurință și cu zâmbet a lor ură,
Laudele lor de sigur m'ar mâlîni peste măsură.

SCRISOAREA III

(1881)

Un sultan dintre aceia ce domnese peste vr'o limbă³.
Ce cu-a turmelor pășune, a ei patrie ș'o schimbă.
La pământ dormea (ținându-și căpătâiu mâna cea dreaptă;
Dară ochiu 'nehis afară, înlăuntru se deșteaptă.
Vede cum din ceruri luna lunecă și se coboară
Și s'apropie de dânsul preschimbată în fecioară.
Înfloreă cărarea ca de pasul blândeii primăveri;
Ochii ei sunt plini de umbra tăinușilor dureri;
Codrii se înflorează de atâta frunusețe,
Apele 'nerețesc în tremur străveziile lor fețe,

¹ *clipoccală* — așpire ușoară; vorbire potolită, susur, murmur.

² *iniște* — lan de în.

³ *limbă* — aici cu înțelesul de popor.

Pulbere de diamante cade fină ca o bură,
Scânteind plutea prin aer și pe toate din natură
Și prin mândra fermecare sun' o muzică de șoapte,
Iar pe ceruri se înalță curcubeiele de noapte...
Ea, șezând cu el alături, mâna fină i-o întinde,
Părul ei cel negru 'n valuri de mătăasă se desprinde:
— „Las' să leg a mea viață de a ta... În brațu-mi vino,
Și durerea mea cea dulce cu durerea ta alin-o...
Scris în cartea vieții este și de veacuri și de stele
Eu să fiu a ta stăpână, tu stăpân vieții mele“.

Și cum o privea Sultanul, ea se 'ntunecă... dispăre;
Iar din inima lui simte un copac cum că răsare,
Care crește într'o clipă ca în veacuri, mereu crește,
Cu-a lui ramuri peste lume, peste mare se lățește;
Umbra lui cea uriașă orizonul îl cuprinde
Și sub dânsul universul într'o umbră se întinde;
Iar în patru părți a lumii vede șiruri munții mari,
Atlasul, Caucazul, Taurul și Balcanii seculari;
Vede Eufratul și Tigris, Nilul, Dunărea bătrână —
Umbra arborelui falnic peste toate e stăpână.
Astfel, Asia, Europa, Africa cu-a ei pustiiuri
Și corăbiile negre legănându-se pe râuri,
Valurile verzi de grăe legănându-se pe lanuri,
Mările țărnuitoare și cetăți lângă limanuri,
Toate se întind nainte-i... ca pe-un uriaș covor
Vede țară lângă țară și popor lângă popor —
Ca prin neguri alburie se strevăd și se prefac
În întinsă 'mpărăție sub o umbră de copac.
Vulturii porniți la ceruri, pân' la ramuri nu ajung;
Dar un vânt de biruință se pornește îndelung
Și lovește rânduri, rânduri în frunzișuri sunători
Strigăte de Allah! Allah! se aud pe sus prin nori,
Sgomotul creștea ca marea turburată și înaltă,
Urlete de bătălie s'alungau după olaltă,
Însă frunzele-ascuțite se îndoie după vânt
Și deasupra Romei nouă se înclină la pământ.

Se cutremură sultanul... se deșteaptă... și pe cer
Vede luna cum plutește peste plaiul Eschișer.
Și privește trist la casa Șeihului Edebali,
După gratii de fereastră o copilă el zări
Ce-i zâmbește, mlădioasă ca o creangă de alun;
E a Șeihului copilă, e frumoasa Malcatun.
Atunci el pricepe visul că-i trimis dela profet,
Că pe-o clipă se 'nălțase chiar în rai la Mohamet,
Că din dragostea-i luminează un imperiu se va naște
Al căruia ani și margini numai cerul le cunoaște.

Visul său se 'nfriripează și se 'ntinde vulturește,
An cu an împărăția tot mai largă se sporește,
Iară flamura cea verde se înalță an cu an,
Neam cu neam urmându-i sborul și sultan după sultan.
Astfel țară după țară drum de glorie-i deschid...
Până 'n Dunăre ajunge furtunosul Baiazid...

La un semn un țărîm de altul, legînd vas de vas, se leagă
Și în sunet de lanfară trece oastea lui întregă;
Ieniceri, copii de suflet ai lui Allah și Spahii
Vin de 'ntunceă pămîntul la Rovine în câmpii;
Hăspîndindu-se în roiori întind corturile mari...
Numa'n zarea depărtată sună codrul de stejari.

Iată vine-un sol de pace c'o năframă'n vîrf de băț,
Baiazid privind la dînsul, îl întrebă cu dispreț:
— „Ce vrei tu?”

— „Noi? Bună pace! Și de n'o fi cu bănat,
Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat”.

La un semn deschisă-i calea și s'apropie de cort
Un bătrîn atît de simplu, după vorbă, după port.
— „Tu ești Mircea?”

— „Da 'mpărate!”

— „Am venit să mi te 'nchini,
Să nu schimb a ta coroană într'o ramură de spini”.
— „Orice gînd ai, Impărate, și oricum vei fi sosit,
Cît suntem încă pe pace eu îți zic: Bine-ai venit!
Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierți;
Dar acu vei vrea cu oaste și război ca să ne cerți
Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale,
Să ne dai un semn și nouă de mila măriei-tale...
De-o fi una, de-o fi alta... Ce e scris și pentru noi,
Bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i război”.
— „Cum? Când lumea mi-e deschisă, a privi gîndești că pot
Ca întreg Aliotmanul¹ să se împiedice de-un ciot?
O, tu nici visezi, bătrîne, câți în cale mi s'au pus!
Toată floarea cea vestită a întregului Apus,
Tot ce stă în umbra crucii, împărați și regi s'adună
Să dea piept cu uraganul ridicat de semilună.
S'a'mbrăcat în zale lucii cavalerii dela Malta,
Papa cu-a lui trei coroane, puse una peste alta,
Fulgerele adunat-au contra fulgerului care
În turbarea-i furtunoasă a cuprins pămînt și mare.
N'au avut decît cu ochiul ori cu mîna semn a face,
Și Apusul își împinse toate neamurile 'neoaie;
Pentru-a crucii biruință se mișcară râuri-râuri
Ori din codri răscolite, ori stîrnite din pustii,
Sguduind din pace-adîncă ale lumii începuturi,
Înegrind tot orizontul cu a lor zeci de mii de scuturi,
Se mișcau îngrozitoare ca păduri de lănci și săbii,
Tremura înspăimîntată marea de-ale lor corăbii!...
La Nicopolé văzut-ai câte tabere s'au strîns
Ca să stee înainte-mi ca și zidul neînvins.
Cînd văzui a lor mulțime, câtă frunză, câtă iarbă,
Cu o ură ne'mpăcată mi-am șoptit atunci în barbă,
Am jurat ca peste dînșii să trec falnic, fără păs,
Din pistolul dela Roma să dau calului ovăs...
Și de crunta-mi vijelie tu te aperi c'un toiag?
Și, purtat de biruință, să mă'mpiedec de-un moșneag?
— „De-un moșneag, da, împărate, căci moșneagul ce privești,

¹ *Aliotmanul* — neamul turcesc.

Nu e om de rând, el este domnul Țării-Românești.
 Eu nu ți-aș dori vr'odată să ajungi să ne cunoști,
 Nici ca Dunărea să'nnece spumogând a tale oști.
 După vremuri mulți veniră, începând cu acel oaspe,
 Ce din vechi se pomenește, cu Darius a lui Istaspe¹,
 Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vr'un pod,
 De-au trecut cu spaima lumii și mulțime de norod;
 Impărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă,
 Au venit și'n țara noastră, de-au cerut pământ și apă —
 Și nu voi ca să mă laud, nici că voi să te'nspăimânt,
 Cum veniră, se făcură toți o apă ș'un pământ.
 Te fălești că înainte-ți răsturnat-ai val-vârtej
 Oștile leite'n zale de'impărați și de vileji?
 Tu te lauzi că Apusul înainte ți s'a pus?...
 Ce-i mâna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus?
 Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier,
 A credinții biruință căta orice cavaler.
 Eu? Imi apăr sărăcia și nevoile și neamul...
 Și de-accea tot ce mișcă'n țara asta, râul, ramul,
 Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este,
 Dușmănit vei fi de toate. făr'a prinde chiar de veste;
 N'aveni oști, dară iubirea de moșie e un zid
 Care nu se'nfiorează de-a ta spaimă, Baiazid!"

Și abia plecă bătrânul... Ce mai freacă, ce mai sbucium:
 Codrul clocoti de sgomot și de arme și de bucium,
 Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoasă,
 Mii de coifuri lucitoare ies din umbra'ntunecoasă;
 Călăreții implu câmpul și roiesc după un semn
 Și în caii lor sălbateci bat cu scările de lemn,
 Pe copite iau în fugă fața negrului pământ,
 Lânci scânteie lungi în soare, arcuri se întind în vânt,
 Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni,
 Orizonu'ntunecându-l vin săgeți de pretutindeni,
 Vâjâind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie...
 Urlă câmpul și de tropot și de strigăt de bătaie.
 În zadar striga împăratul ca și leul în turbare,
 Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare;
 În zadar flamura verde o ridică înspre oaste,
 Căci cuprinsă-i de picire și în față și în coaste,
 Căci se clatină rărite șiruri lungi de bătălie;
 Cad Arabii ca și pâlcuri risipite pe câmpie,
 În genunchi cădeau pedestrii, colo caii se răstoarnă,
 Cad săgețile în valuri care șueră, se toarnă.
 Și lovind în față'n spate, ca și crivățul și gerul,
 Pe pământ lor li se pare că se năruc tot cerul...
 Mircea însuși mână'n luptă vijelia'ngrozitoare,
 Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare;
 Durduind soseau călării ca un zid înalt de sulți,
 Printre cetele păgâne trec rupându-și large uliți,
 Risipite se'mprăstie a dușmanilor șiraguri,
 Și gonind biruitoare, tot veneau a țării steaguri,
 Ca potop ce prăpădește, ca o mare turburată —

¹ Darius al lui Istaspe, — rege al Persiei; a făcut la 513 o expediție în Scitia, trecând prin locurile noastre.

Peste-un ceas păgânătatea e ca pleava vânturată.
Acca grindin' oțelită înspre Dunăre o mână,
Iar în urma lor se'ntinde falnic armia română.

Pe când oastea se așează, iată soarele apune,
Voind creștetele'nalte ale țării să'ncunune
Cu un nimb de biruință; fulger lung încremenit
Mărginește munții negri în întregul asfințit,
Pân' ce izvorăse din veacuri stele una câte una
Și din neguri, dintre codri, tremurând s'arată luna:
Doamna mărilor ș'a nopții varsă liniște și somn.
Lângă cortu-i unul dintre fiii falnicului domn,
Sta zămbind de-o amintire, pe genunchi scriind o carte
S'o trimită dragei sale, dela Argeș mai departe:

„De din vale de Rovine
Grăim, doamnă, cătră tine.
Nu din gură, ci din carte,
Că ne ești așa departe.
Te-am ruga, mări, ruga
Să-mi trimiți prin cineva
Ce-i mai mândru'n valea ta:
Codrul cu pocele
Ochii cu sprâncenele;
Că și eu trimite-voi
Ce-i mai mândru pe la noi:
Oastea mea cu flamurile
Codrul și cu ramurile,
Coiful nalt cu penele,
Ochii cu sprâncenele.
Și să știi că-s sănătos,
Că, mulțămind lui Cristos,
Te sărut, doamnă, frumos“.

De-așa vremi se'nvredniciră cronicarii și rapsozii!
Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii și Iroziți...
In izvoadele bătrâne pe eroi mai pot să caut;
Au cu lira visătoare ori cu sunete de flaut
Poți să'ntâmpini patrioții ce-au venit de-atunci încolo?
Inaintea acestora tu ascunde-te, Apollo!
O eroi! care 'n trecutul de măriri vă adumbriseți,
Ați ajuns acum de modă de vă scot din letopiseți,
Și cu voi drapându-și nula, vă citează toți nerozii,
Mestecând veacul de aur în noroiul greu al prozii.
Rămâneți în umbră sfântă, Basarabi și voi Mușatini,
Descălători de țară, dătători de legi și dalini,
Ce cu plugul și cu spada ați întins moșia voastră
Dela munte pân'la mare și la Dunărea albastră.

Au prezentul nu ni-i mare? N'o să-mi dea ce o să cer?
N'o să aflu între-ai noștri vreun falnic juvaer?
Au la Sybaris² nu suntem, lângă capiştea³ spoicelii,
Nu se nase gloriei pe stradă și la ușa cafnelii?

¹ *rapsoz* — cântăreț răznicilor la Grecii antici.

² *Sybaris* — oraș în Italia antică, cunoscut prin desfrâul locuitorilor săi.

³ *capişte* — templu păgân.

N'avem oameni ca se luptă cu retoricile suliți
 În aplauzele grele a canaliei de uliți,
 I anglicari în ale țării, care joacă ca pe funii,
 Măști cu toate de renume din comedia minciunii?
 Au de *patrie*, *virtute* nu vorbește liberalul,
 De ai crede că viața-i e curată ca cristalul?
 Nici visezi că înainte-ți stă un stâlp de calenele,
 Ce își râde de-aste vorbe, îngânându-le pe ele.
 Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără euget,
 Cu privirea 'mpăroșată și la fălci umflat și buget,¹
 Negru, cocoșat și lacom, un izvor de șiretlicuri,
 La tovarășii săi spune veninoasele-i nimicuri;
 Toți pe buze-având virtute, iar în ei monedă calpă,
 Quintesență de mizerii dela creștet până'n talpă.
 Și deasupra tuturor, oastea să și-o recunoască,
 Iși aruncă pocitura bulbucății ochi de broască...
 Dintr'aceștia țara noastră își alege astăzi solii!
 Oameni vrednici ca să șază în zidirea sfintei Golii²,
 În cămeși, cu mâneci lunge și pe capete scufie,
 Ne fac legi și ne pun biruri, ne vorbesc filosofie.

Patrioții! Virtuoșii, ctitori de așezăminte
 Unde spumegă desfrâul în mișcări și în cuvinte,
 Cu evlavie de vulpe, ca în strane, șed pe locuri
 Și aplaudă frenetic schime, cântece și jocuri...
 Și apoi în Sfatul țării se adun' să se admire
 Bulgăroi cu ceafa groasă, grecotei cu nas subțire,
 Toate mulrele acestea sunt prelinse de Roman,
 Toată greco-bulgărima e nepoata lui Traian!
 Spuma asta 'nveninată, astă plebe, ăst gunoi
 Să ajung 'a fi stăpână și pe țară și pe noi?
 Tot ce'n țările vecine e smintit și slărpitură,
 Tot ce-i însemnat cu pata putrejunii de natură,
 Tot ce e perfid și lacom, tot Fanarul, toți iloții³,
 Toți se scursoră aicea și formează patrioții,
 Încât fontii și flecarii, găgăuții și gușății,
 Bâlbâiți cu gura strâmbă sunt stăpânii astei nații!
 Voi sunteți urmașii Romei? Niște răi și niște fameni!⁴
 I-e rușine omenirii să vă zică vouă oameni!
 Și această ciumă'n lume și aceste creaturi
 Nici rușine n'au să ice în smintitele lor guri
 Gloria neamului nostru spre-a o face de ocară,
 Îndrăznesc ca să rostească pân' și numele tău... țară!

La Paris, în lupanare⁵ de cinisme și de lene,
 Cu femeile pierdute și'n orgiile-i obscene,
 Acolo v'ați pus averea, tinerețele la stos...⁶
 Ce a scos din voi Apusul, când nimic nu e de scos?

Ne-ați venit apoi, drept minte o sticluță de pomadă,
 Cu monoclu'n ochi, drept armă bețișor de promenadă,

¹ *buget*, *buged* — umflat.

² *Golia* — mănăstire din Iași, transformată în casă de nebuni.

³ *ilot* — numele sclavilor spartani, aici sclav în genere.

⁴ *fameni* — lipsit de bărbăție.

⁵ *lupanar* — tavernă

⁶ *stos* — vechi joc de cărți.

Vesteziți fără de vreme, dar cu creieri de copil,
 Drept știință având în minte vre un vals de Bai-Mabil.
 Iar în schimb eu-averea toată vr'un papuc de curtezană...
 O, te-admir, progenitură de origine romană!
 Și acum priviți cu spaimă fața noastră sceptic rece,
 Vă mirați, cum de minciuna astăzi nu vi se mai trece?
 Când vedem că toți aceia care vorbe mari aruncă
 Numai banul îl vâncează și câștigul fără muncă,
 Azi, când fraza lustruită nu ne poate înșela,
 Astăzi alții sunt de vină, domnii mei, nu este-așa?
 Prea v'ați arălat arama, sfâșind această țară,
 Prea făcurăți neamul nostru de rușine și ocară,
 Prea v'ați bătut joc de limbă, de străbuni și obicei,
 Ca să nu s'arate-odată ce sunteți — Niște mișei!
 Da, câștigul fără muncă, iată singura pornire;
 Virtutea? e-o nerozie; geniul? o nefericire.
 Dar lăsați măcar strămoșii ca să doarmă'n colb de cronici;
 Din trecutul de mărire v ar privi cel mult ironici
 Cum nu vii tu, Tepeș-Doamne, ca punând mâna pe ei,
 Să-i împarți în două cete: în smintiți și în mișei,
 Și în două temniți large cu de-a sila să-i aduni,
 Să dai foc la pușcărie și la casa de nebuni!

LUCEAFĂRUL

(1883)

A fost odată ca 'n povești
 A fost ca niciodată,
 Din rude mari împărătești,
 O prea frumoasă fată.

Și era una la părinți
 Și mândră 'n toate cele,
 Cum e fecioara între sfinți
 Și luna între stele.

Din umbra falnicelor holți
 Ea pasul și-l îndreaptă
 Lângă fereastră, unde'n colț
 Luceafărul așteaptă.

Privea în zare, cum pe mări
 Răsare și străluce,
 Pe mișcătoarele cărări
 Corăbii negre duce.

Il vede azi, îl vede mâni,
 Astfel dorința-i gata;
 El iar privind de săptămâni,
 Ii cade dragă fata

Cum ea pe coate-și răzima
 Visând ale ei tâmpile,
 De dorul lui și inima
 Și sufletu-i se împle.

Și cât de viu s'aprinde el
In orișicare sară,
Spre umbra negrului castel
Când ea o să-i apară.

*
*
*

Și pas cu pas pe urma ei
Alunecă 'n odale,
Țesând cu recile-i scânteii
O mreață de văpaie.

Și când în pat se 'ntinde drept
Copila să se culce,
I-atinge mânil pe piept.
I'nchide geana dulce;

Și din oglindă luminiș
Pe trupu-i se revarsă,
Pe ochii mari, bătând închiși
Pe fața ei întoarsă.

Ea îl privea cu un surâs,
El tremura 'n oglindă,
Căci o urma adânc în vis
De suflet să se prindă.

Iar ea vorbind cu el în somn,
Oftând din greu suspină:
— „O, dulce-al nopții mele domn,
De ce nu vii tu? Vină!

Cobori în jos, luceafăr blând,
Alunecând pe-o rază,
Pătrunde 'n casă și în gând
Și viața-mi luminează!“

El asculta tremurător,
Se aprindea mai tare
Și s'arunca fulgerător,
Se cufunda în mare;

Și apa unde-au fost căzut
In cercuri se rotește,
Și din adânc necunoscut
Un mândru tânăr crește.

Ușor el trece ca pe prag
Pe marginea ferestei
Și ține'n mână un toiag
Incununat cu trestii!

Părea un tânăr voievod
Cu păr de aur moale,
Un vânăt giulgiu se 'ncheie nod
Pe umerele goale.

Iar umbra feții străvezii

E albă ca de ceară —

Un mort frumos cu ochii vii

Ce scânteie 'n afară.

— „Din sfera mea venii cu grea

Ca să-ți urmez chemarea,

Iar cerul este tatăl meu

Și mamă-mea e marca.

Ca în cămara ta să vin,

Să te privesc de-aproape,

Am coborât cu-al meu senin

Și m'am născut din ape.

O vin! odorul meu nespus,

Și lumca ta o lasă;

Eu sunt luceafărul de sus,

Iar tu să-mi fii mireasă.

Colo 'n palate de mărgean

Te-oi duce veacuri multe,

Și toată lumca în ocean

De tine o s'asculte”.

— „O, ești frumos, cum numa'n vis

Un înger se arată,

Dară pe calea ce-ai deschis

N'oi merge niciodată;

Străin la vorbă și la port,

Lucești fără de viață,

Căci eu sunt vie, tu ești mort,

Și ochiul tău mă 'nghiață”.

Trecu o zi, trecură trei

Și iarăși, noaptea, vine

Lucefărul deasupra ei

Cu razele-i senine.

Ea trebui de el în somn

Aminte să-și aducă

Și dor de-al valurilor domn

De inim' o apucă.

— „Cohori în jos, lucefăr blând,

Alunecând pe-o rază,

Pătrunde 'n casă și în gând

Și viața-mi, luminează!”

Cum el din cer o auzi

Se stinse cu durere,

Iar ceru 'ncepe a roti

În locul unde piere;

In aer rumene văpăi
Se 'ntind pe lumea 'ntreagă.
Și din a chaosului vâi
Un mândru chip se 'nchiaga;

Pe negre vițele-i de păr
Coroana-i arde paro,
Venea plutind în adevăr
Scăldat în foc de soare.

Din negru giulgiu se desfășor
Marmoreele brațe,
El vine trist și gânditor
Și palid e la față;

Dar ochii mari și minunați
Lucece adânc himeric¹,
Ca două patimi fără saț
Și pline de 'ntuneric.

— „Din sfera mea venii cu greu
Ca să te-ascult ș'acuma,
Și soarele e tatăl meu,
Iar noaptea 'mi este muma;

O vin' odorul meu nespus,
Și lumea ta o lasă;
Eu sunt luceafărul de sus,
Iar tu să-mi fii mireasă.

O vin', în părul tău bălai
S'anin cununi de stele,
Pe-a mele ceruri să răsai
Mai mândră decât ele“.

— „O, ești frumos, cum numa 'n vis
Un demon se arată,
Dară pe calea ce-ai deschis
N'oi merge niciodată!

Mă dor de crudul tău amor
A pieptului meu coarde,
Și ochii mari și grei mă dor,
Privirea ta mă arde“.

— „Dar cum ai vrea să mă cohor?
Au nu 'nțelegi tu oare,
Cum că eu sunt nemuritor,
Și tu ești muritoare?“

— „Nu caut vorbe pe ales,
Nici știu cum aș începe —
Deși vorbești pe înțeles,
Eu nu te pot pricepe;

¹ himeric — imaginar, fantastic.

Dar dacă vrei cu crezământ
Să te 'ndrăgese pe tine,
Tu te coboară pe pământ,
Fii muritor ca mine“.

— „Tu-mi cei chiar nemurirea mea
In schimb pe-o sărutare,
Dar voi să știi asemenea
Cât te iubese de tare;

Da, mă voi naște din păcat,
Primind o altă lege
Cu vecinicia sunt legat,
Ci voi să mă deslege“.

Și se tot duce... S'a tot dus.
De dragu-unei copile,
S'a rupt din locul lui de sus,
Pierind mai multe zile.

*
*

In vremea asta Cătălin,
Viclean copil de casă
Ce împle cupele cu vin
Mesenilor la masă,

Un paj ce poartă pas cu pas
A 'mpărătesii rochii,
Băiat din flori și de pripas,
Dar îndrăsnec cu ochii,

Cu obrăjei ca doi bujori
De rumeni, bată-i vina,
Se furișează pânditor
Privind la Cătălina.

Dar ce frumoasă se făcu
Și mândră, arz'o focul,
Ei Cătălin, acu-i acu
Ca să-ți încerci norocul.

Și 'n treacăt o cuprinse lin
Intr'un ungher de grabă.
— „Da ce vrei, mări Cătălin?
La du-t' de-ți vezi de treabă“.

— „Ce voi? Aș vrea să nu mai stai
Pe gânduri totdeauna,
Să râzi mai bine și să-mi dai
O gură, numai una.

— „Dar nici nu știu măcar ce-mi ecri,
Dă-mi pace, fugi departe —
O, de luceafărul din cer
M'a prins un dor de moarte“.

— „Dacă nu știi, ți-az arăta
Din bob în bob amorul,
Ci numai nu te mânia,
Ci stai cu binișorul.

Cum vânătoru 'ntinde 'n crâng
La păsărele lațul,
Când ți-oi întinde brațul stâng
Să mă cuprinzi cu brațul;

Și ochii tăi nemișcători
Sub ochii mei rămâie...
De te înalț de subsuori
Te 'nalță din călcăie;

Când fața mea se pleacă 'n jos,
In' sus rămâi cu fața,
Să ne privim nesățios
Și dulce toată viața;

Și ea să-ți fie pe deplin
Iubirea cunoscută,
Când sărutându-te mă'nclin,
Tu iarăși mă sărută“.

Ea-l asculta pe copilaș
Uimită și distrasă,
Și rușinos și drăgălaș,
Mai nu vrea, mai se lasă.

Și-i zise'n cet: — „Încă de mic
Te cunoșteam pe tine,
Și guraliv și de nimic,
Te-ai potrivi cu mine...“

Dar un luceafăr, răsărit
Din liniștea uitării,
Dă orizon nemărginit
Singurătății mării;

Și tainic genele te plec,
Căci mi le împlie plânsul,
Când alo apoi valuri trec
Călătorind spre dânsul;

Lucește c'un amor nespus
Durerea să-mi alunge,
Dar se înalță tot mai sus,
Ca să nu-l pot ajunge.

Pătrunde trist cu raze reci
Din lumea ce-l desparte...
In veci îl voi iubi și 'n veci
Va rămânea departe...

De-accea zilele îmi-sunt
Pustii ca niște stepe,
Dar nopțile-s de-un farmec sfânt
Ce nu-l mai pot pricepe“.

— „Tu ești copilă, asta e...
Hai s'om fugi în lume,
Doar ni s'or pierde urmele
Și nu ne-or ști de nume.

Căci amândoi vom fi cuminți,
Vom fi voioși și teferi,
Vei pierde dorul de părinți
Și visul de lucreri“.

Porni luceafărul Creșteau
În cer a lui aripe,
Și căi de mii de ani treceau
În tot atâtea clipe.

Un cer de steie de desupt,
Deasupra-i cer de stele —
P'arca un fulger ne întrerupt
Rătăciitor prin ele.

Și din a chaosului văi,
Jur împrejur de sine,
Vedeă, ca'n ziua cea de 'ntâi,
Cum izvorau lumine;

Cum izvorând îl înconjur
Ca niște mări, de-a 'notul...
El zboară, gând purtat de dor,
Pân' pierde totul, totul;

Căci unde-ajungo nu-i hotar,
Nici ochi spre a cunoaște,
Și vremea încearcă în zadar
Din goluri a se naște.

Nu e nimic și totuși e
O sete care-l soarbe,
E un adânc asemenea
Uitării celei oarbe.

— „De greul negrei vecinicii,
Părinte, mă desleagă
Și laudat pe veci să fii
Pe-a lumii scară întregă;

O, cere-mi, Doamne, orice preț,
Dar dă-mi o altă soarte,
Căci tu izvor ești de viață
Și dătător de moarte;

Reia-mi al nemuririi nimb
Și locul din privire;
Și pentru toate dă-mi în schimb
O oră de iubire...

Din chaos, doamne, am apărut
Și m'aș întoarce'n chaos...
Și din repaos m'am născut,
Mi-e sete de repaos".

— „Hyperion,¹ ce din genuni
Răσαι c'o 'ntreagă lume,
Nu cere senine și minuni
Care n'au chip și nume;

Tu vrei un om să te socoți,
Cu ei să te asameni?
Dar piară oamenii cu toți,
S'ar naște iarăși, oameni.

Ei numai doar'durează'n vânt
Deșerte idealuri —
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri;

Ei doar au stele cu noroc
Și prigoniri de soarte,
Noi nu avem nici timp, nici loc,
Și nu cunoaștem moarte.

Din sânul vecinului ieri
Trăiește azi ce moare,
Un soare de s'ar stinge'n cer
S'aprinde iarăși soare;

Părând pe veci a răsări
Din urmă moartea-l paște,
Căci toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște.

Iar tu, Hyperion, rămâi
Ori unde ai apune...
Cere-mi — cuvântul meu de 'ntâi,
Să-ți dau înțelepciune?

Vrei să dau glas acelei guri,
Ca dup'a ei cântare
Să se ia munții cu păduri
Și insulele 'n mare?

Vrei poate'n faptă să arăți
Dreptate și tărie?
Ți-aș da pământul în bucăți
Să-l faci împărăție.

Iți dau catarg lângă catarg,
Oștiri spre a străbate
Pământu n lung și marea 'n larg,
Dar moartea nu se poate...

¹ *Hyperion* — numele grec al luceafărului.

Și pentru cine vrei să mori?
 Întoarce-te, te 'ndreaptă
Spre-acel pământ rătăcitor
 Și vezi ce te așteaptă“.

 In locul lui venit din cer
 Hyperion se'ntoarce
Și, ca și'n ziua cea de ieri,
 Lumina și-o revarsă.

Căci este sara'n asfințit
 Și noaptea o să'nceapă
Răsare luna liniștit
 Și tremurând din apă

Și împlie cu-ale ei scânteii
 Cărările din crânguri.
Sub șirul lung de mândri tei
 Ședeau doi tineri singuri:

— „O lasă-mi capul meu pe sân,
 Iubito, să se culce
Sub raza ochiului senin
 Și negrăit de dulce;

Cu farmecul luminii reci
 Gândirile străbate-mi,
Revarsă liniște de veci
 Pe noaptea mea de patimi.

Și de asupra mea rămâi
 Durerea mea de-o curmă,
Căci ești iubirea mea de'ntâi
 Și visul meu din urmă“.

Hyperion vedea de sus
 Uimirea'n a lor față;
Abia un braț pe gât i-a pus
 Și ea l-a prins în brațe...

Miroase florile-argintii
 Și cad, o dulce ploaie,
Pe creștetele-a doi copii
 Cu plete lungi, bălaie.

Ea, îmbătăată de amor,
 Ridică ochii. Vede
Luceafărul. Și'nceișor
 Dorințele-i încrede:

— „Cobori în jos, luceafăr blând,
 Alunecând pe-o rază,
Pătrunde'n codru și în gând,
 Norocu-mi luminează!“

El tremură ca alte dăți
In codri și pe dealuri,
Călăuzind singurătăți
De mișcătoare valuri;
Dar nu mai cade ca'n trecut
In mări din tot înaltul:
— „Ce-ți pasă ție, chip de lut,
Dacă'oi fi eu sau altul?
Trăind în cercul vostru strâmt
Norocul vă pelrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece“.

PESTE VÂRFURI

(1883)

Peste vârfuri trece lună,
Codru-și bate frunza lin,
Dintre ramuri de arin
Melancolic cornul sună.
Mai departe, mai departe,
Mai încet, tot mai încet,
Sufletu-mi, nemângâiet
Indulcind cu dor de moarte.
De ce taci, când fermecată
Inima-mi spre tine'ntorn?
Mai suna-vei dulce corn,
Pentru mine vre odată?

PE LÂNGĂ PLOPI FĂRĂ SOȚ...

(1888)

Pe lângă plopii fără soț
Adesea am trecut;
Mă cunoșteau vecinii toți —
Tu nu m'ai cunoscut.
La geamul tău ce strălucea
Privii atât de des;
O lume toată'nțelegea —
Tu nu m'ai înțeles.
De câte ori am așteptat
O șoptă de răspuns!
O zi din viață să-mi fi dat,
O zi mi-era de-ajuns;
O oră să fi fost amici,
Să ne iubim cu dor,
S'ascult de glasul gurii mici
O oră și să mor.

Dându-mi din ochiul tău soala
 O rază din adins,
 În calea timpilor ce vin
 O stea s'ar fi aprins;
 Ai fi trăit în veci de veci
 Și rânduri de vleiți,
 Cu ale tale brațe reci
 Înmărmureai măreț,
 Un chip de-a-pururi adorat
 Cum nu mai au perechi
 Acele zâne ce străbat
 Din timpurilo vechi.
 Căci te iuboam cu ochi păgâni
 Și plini de suferinți,
 Ce mi-i lăsară din bătrâni
 Părinții din părinți.
 Azi nici măcar îmi pare rău
 Că trec cu mult mai rar,
 Că cu tristeță capul tău
 Se'ntoarce în zadar,
 Căci azi le semeni tuturor
 La umbriet și la port,
 Și te privește nepăsător
 C'un rece ochi de mort.
 Tu trebuia să te cuprinzi
 De acel farmec sfânt,
 Și noaptea candelă s'aprinzi
 Iubirii pe pământ.

CE TE LEGENI...

(1883)

Ce te legeni, codrule,
 Fără ploaie, fără vânt,
 Cu crengile la pământ?
 — De ce nu m'aș legăna,
 Dacă trece vremea mea!
 Zina scade, noaptea crește
 Și frunzișul mi-l rărește.
 Bate vântul frunza'n dungă —
 Cântăreții mi-i alungă;
 Bate vântul dintr'o parte —
 Iarna-i ici, vara-i departe.
 Și de ce să nu mă plec,
 Dacă păsările trec!
 Peste vârful de rămurele,
 Trec în stoluri rândunele
 Ducând gândurile mele
 Și norocul meu cu ele
 Și se duc pe rând, pe rând,
 Zarea lumii 'ntunecând,

Și se duc ca clipele,
Scuturând aripele,
Și mă lasă pustii,
Veștejit și amorit
Și cu doru-mi singurel,
De mă 'ngân numai eu el!

SOMNOROASE PĂSĂRELE...

Somnoroase păsărele
Pe la cuiburi se adună,
Se ascund în rămurele —
Noapte bună!

Doar izvoarele suspină,
Pe când codrul negru tace;
Dorm și florile 'n grădină —
Dormi în pace!

Trece lebăda pe ape
Între trestii să se culce —
Fie-ți îngerii aproape,
Somnul dulce!

Peste-a nopți scieric
Se ridică mândra lună,
Totu-i vis și armonie —
Noapte bună!

CRITICILOR MEI

(1883)

Multe flori sunt, dar puține
Rod în lume o să poarte,
Toate bat la poarta vieții.
Dar se scutur multe moarte.

E ușor a scrie versuri
Când nimic nu ai a spune,
Înșirând cuvinte goale
Ce din coadă au să sune.

Dar când inima-ți frământă
Doruri vii și patimi multe,
Ș'a lor glasuri a ta minte
Stă pe toate să le-asculte.

Ca și flori în poarta vieții
Bat la porțile gândirii,
Toate cer intrare 'n lume,
Cer veștmintele vorbirii.

Pentru-a tale proprii patimi,
Pentru propria-ți vicală,
Unde ai judecătorii,
Ne 'ndurații ochi de ghiață?

Ah! atuncea ți se pare
Că pe cap îți cade cerul:
Unde vei găsi cuvântul
Ce exprimă adevărul?

Critici voi, cu flori deșerte,
Care roade n'ați adus —
E ușor a scrie versuri
Când nimic nu ai de spus.

MONUMENTUL LUI EMINESCU

Din volumul „O întâmplare ciudată”
de M. Sadoveanu

... Născut într-o țară mică, care nu se deosebea de altele asemenea nici prin cultura, nici prin înțelegerea oamenilor săi mari, Mihai Eminescu a trăit aproape străin și singur în veacul său, sub insulta mizeriei, și a murit nebun într'un spital.

S'a putut spune că nefericirea pentru un poet este o condiție neapărată ca să poată plânge în versuri frumoase. Vor fi fiind unii așa de pătrunși de această necesitate, încât n'ar fi de mirare dacă ar propune în parlament o lege care să supravegheze viața scriitorilor, spre a le crea condițiile necesare talentului lor și intensificării operelor lor literare. Nu se propun fără îndoială asemenea măsuri, pentru că viața scriitorului român în chip firesc e necăjită și tristă. Rămâne numai de văzut de ce e necesar ca poetul să plângă.

În ceea ce-l privește pe Eminescu, contemporanii lui și oamenii „mari” ai vremii au făcut tot ce trebuie ca să nu fie nevoie de lege specială. N'a murit de foame, dar încolo s'a bucurat de toate privilegiile talentului. Când trecătorul noroc, prin stăruința unui prieten, îi aducea o slujbă — singurul mijloc de trai al scriitorilor de altădată — se găseau oameni grăbiți să pună îndată rânduială; îl „dădeau afară”, cum se spune la noi, ca să aducă în locul lui un nepot, un văr, un om „de-ai noștri”, înșfârșit, — adică un om care face politică, un om folositor. Eminescu a fost revizor școlar, bibliotecar la Universitatea din Iași, ajutor de bibliotecar, însă a fost pe punctul de a plăti cu închisoarea aceste îndrăzneli. Partidul Satirei a treia l-a zvârlit în munca de ocnă a unei gazete zilnice.

Eminescu a fost nespus de nenorocit. Cel mai mare și cel mai nenorocit dintre scriitorii noștri. Aș vrea ca acest lucru să fie amintit neconținut, de câte ori numele lui se rostostește, de câte ori versurile lui răsună între noi.

Aș voi să între în conștiința oricărui cititor de literatură românească în conștiința tuturor aceluia care au visat o clipă pe-o pagină de frumuseți, că reprezentantul cel mai nobil al sufletului nostru a căzut sub lovituri și baljocuri, hulit și răstignit.

Aș voi să ne-aducem aminte totdeauna că cei care, an de an, au lăsat să li se strocoare printre degete sute de milioane pentru mărunțișurile zădarnice, au respins către foame și mizerie pe cel mai mare poet pentru că nu era nici alegător cu influență, nu avea nici rude cu trecere, nici protecție de fuste, nici se încovoia înaintea mărimilor zilei.

Să ne-aducem aminte fără încetare.

EMINESCU, FĂURITOR AL LIMBII LITERARE

de Acad. G. Călinescu

Fără o analiză a noțiunii din punctul de vedere al poeziei, ideea că Eminescu „a făurit” limba română poate să pară discutabilă și neconformă cu rolul pe care îl conferim azi unui poet. Ea poate să sugereze unora că un poet

Inventează graiul său, ceea ce este echivalent cu a spune că un poet vorbește un limbaj incomunicabil mulțimilor, fabricat pentru sine însuși. Poetul ar fi unicul cititor exact al gândurilor sale. Cum însă azi toată lumea are sentimentul că pricepe poezia lui Eminescu, ar însemna că noi am acceptat graiul propus de poet și nu mai vorbim limba română ci limba eminesciană. Astfel se afirmă cum că limba germană de astăzi este limba lui Luther, întrebuițată la translațiunea Bibliei.

Însă totul e o figură de stil. Într'adevăr, prin creație de limbă în poezie, noi nu înțelegem inventarea unei expresii orale proprii, încât în acest sens studierea graiului unui scriitor („limba lui C. Negruzzi“, „limba lui V. Alecsandri“, etc.) este, esteticeste, nemotivată. Prin creație înțelegem dimpotrivă lărgirea, uneori extraordinară, a graiului, peste îngrădirile obișnuite.

A fi creator de limbă, a inventa un grai, vrea să zică în fond a-ți depăși jargonul tău prozaic, a te pune în comunicație cu poporul, a nu scoate din nimic ci a absorbi cât mai multe instrumente de expresie.

Este firesc să fie astfel pentru că poetul nu e o ființă descinsă de pe o altă planetă și într'un timp metafizic, el e un produs excepțional, un exponent al poporului și veacului său. El găsește o limbă și se slujește de ea. Corelația între omul valoros și poporul respectiv o exprimă cu o imagine foarte fericită N. A. Dobroliubov. „Importanța marilor figuri istorice — zice — poate fi comparată cu importanța ploii, care înprospătează binefăcător pământul, dar care, de fapt, este norul ridicat de pe pământul însuși“. Ca să ne dăm seama în ce înțeles „făurește“ poetul o limbă trebuie să știm prin ce se deosebește poezia de proză. Evident, cuprinsul artei în general este de ordin ideologic, întrucât reprezintă o interpretare și o oglindire a realității. Dar e deosebire între transcripția științifică a realității și aceea poetică. Estetica sovietică stabilește aceasta în chipul cel mai clar. Și știința și poezia au ca obiect generalul, însă știința exprimă generalul printr'un concept, în vreme ce poezia îl exprimă prin imagini... Una folosește abstracții, cealaltă concretul... „Imaginea — scrie Sobolev — este o generalizare“. Însă imaginea tipică nu este și o abstracție „pură“, nu este numai abstracție. Imaginea desvăluie esențialul, adică formulează generalul sub forma particularului. Lenin spune: „Generalul există numai în particular, prin particular“. Într'o exprimare și mai simplă, ideologul științific uzează de noțiuni, în vreme ce poetul întrebuițează metafore. Astfel în *Epigonii*, Eminescu uzează de expresiile „stânci cărunte“ și „umeri de deal“ care sunt în planul vorbirii curente niște curate abstracții intrate în limbă și însemnând „stânci cenușii“ și partea superioară „culmea dealului“, eram să zic „spinarea“ lui. Însă la origine aceste expresii sunt niște metafore, produse ale lantezicii și efect al unui proces de analogie animată. „Cărunt“ e numai omul care are plete, prin urmare „stânci cărunte“ înseamnă în plan poetic stânci semănând cu niște giganți cu pletele încărunțite. Deasemenea „umerii de deal“ deșteaptă în minte anatomia umană. Numai oamenii au umeri, deci culmea dealurilor pare partea de sus a unui trup omenesc în picioare sau culcat.

În vorbirea abstractă fondul metaforic al cuvintelor e disparent¹, poetul însă așează cuvintele în așa chip încât transformă din nou abstracția, cum zice Lenin, în fantezie. Iată un exemplu din Eminescu:

Muroșan scutură lanțul cu-a lui voce ruginită,
Rupe coarde de aramă cu o mână amorțită.

Expresia metaforică „a rupe lanțul robiei“ s'a șters de mult și nu mai deșteaptă în minte decât conceptul pur „a se elibera“. Dar Eminescu prin-

¹ disparent — deosebit.

tr'un concurs de imagini reînțeaptă fonlu' de figură, insistând asupra imaginilor de metale. Astfel în versurile de mai sus, ochiul vede pe Mureșan sguđuindu-și lanțurile răsucite în jurul trupului său. Trăind atât de mult în alăturare cu fierul, poetul presupune că Mureșan însuși a căpătat ceva din inerția metalelor. Nu numai că mâna sa e amorțită, dar vocea îi este nu „răgușită“, ci *ruginită*, ceea ce sugerează că ale sale coarde vocale fiind de fier s'au ruginit și ele. Cu atât mai plastică devine atunci imaginea ruperii coardelor de aramă a lirei, spre a spune că Mureșan cântă revoluția dela 1848.

Un poet nu numai așează în poziție favorabilă cuvintele, ca să li se vadă conturul, dar folosește metafore noi, în care de fapt invenția lexicală e neînsemnată, esențială fiind impresia plastică. Fiind vorba de abstracțiunea „limbă“ adică „grai“ oricine și-aduce aminte oda lui G. Sion:

Mult e dulce și frumoasă
Limba ce vorbim.

Natural, Sion face cu sau fără știință o imagine, banalizată prin uz. Limba este dulce. Ce vrea să spună asta? E dulce precum un măr, o piersică din care muști? Eminescu a înțeles caracterul gustativ al imaginii și spre a o izbăvi de banalitate a refăcut-o, indicând o substanță dulce.

Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere:
Ciclindeal gură de aur, Mumulean glas cu durere...

Din acest exemplu ne putem da socoteală ce înseamnă a săuri limba poetică. Eminescu recunoaște și el că limba e „dulce“, însă întărește imaginea pomenind de miere. Dacă însă zicea numai „dulce ca mierea“ nu ieșea cu mult din metaforismul estompat¹ de uz. Zicând însă „fagure“ a deșteptat ideea proviziei de miere într'o schemă geometrică. Limba e un depozit dulce, un produs obiectiv, rezultat din munca colectivă a poeților, care, fiecare, a lăsat în fagure câte o picătură de miere.

Puterea de invenție lucrează mai ales în direcția redescoperirii naturii plastice. Numai astfel Eminescu poate fi „un poet al poporului“, inteligibil fără glossare și comentarii lingvistice. Eminescu ca toți poeții mari, e un mare inventator de limbă în măsura în care pune în valoare graiul obiectiv al poporului.

Eminescu precum se știe, mergea până la poezia populară din care colecționa, iar în ultima vreme fabrica însuși o poezie în care intervenția personală este cu îndemânare acoperită... Iată bunăoară, o strofă populară în care Eminescu a fost izbit de imaginea frunzei ce pică și a frunzei ce pribegeste, imagini de caducitate²:

Alei neică, alei dragă!
Cine vrea să ne 'ntelcagă
Vază frunza cea pribegă,
Depărtarea toată strică,
De ne-alegem cu nimică,
Viața trece, frunza pică.

Eminescu o corectează puțin, îndreptând-o către Veronica Micle:

Alei, Veronică dragă,
Uite frunza cea pribegă,
E ca viața noastră 'ntreagă.
Alei, dulce Veronice,
Depărtarea rău ne strică,
Nu ne-alegem cu nimică,
Viața trece, frunza pică.

¹ estompat — șters.

² caducitate — bătrânețe sfârșală.

Eminescu pare pornit, teoretic, a readuce în uz graiul cronicilor, pe care de altfel l-a studiat atent.

„A turna în formă nouă limba veche și înțeleaptă”.

Slavici declara pe de altă parte că poetul încerca o mare bucurie când putea să „desgroape” o vorbă răspândită în popor, un provincialism. Ne-am face iluzii dacă am crede că lexicul poetului este încărcat cu cuvinte neoașe, cu evitarea neologismelor. Foarte adesea Eminescu împerechează cuvântul autohton, nu căutat, cu neologismul zicând sicriu *gigantic*, petrecere *gentilă*, motan *blazat*, *fantezie* mâtească, *cadență* molcomă, strigare *iregulară*, frumusețe *eternă*. Cât despre arhaisme, rar poetul folosește vreo vorbă ieșită din uz, îninteligibilă fără glossar. El uzază ici și colo, ca de niște nuante, de anume forme gramaticale îmbătrânite, însă cu mare ponderație¹, evitând *pastișă*². Așa, spre exemplu, în materie de conjuncție întâlnim pe *ai*:

Au nu ai fost jună, n'ai fost tu frumoasă?
Te-ai dus spre a stinge o stea radioasă?

pe *ci* (scos din cronicari: „ci adese se întâmplă”, Gr. Ureche):

Iar vântul svârle 'n gcamuri grele picuri:
Ci tu citești scrisori din roase plicuri.

Și s'așează toți la masă, cum li-s auți,
Lin vioarele răsună, iară cobza ține hangul!

apoi locuțiunea *cum că*, cu un aer grațios, doctoral, acolo unde-i vorba... de viața sentimentală:

Să mi se pară cum că crești
De cum răsare luna,
În urma dulcilor povești
Din nopți o mie una.

În schimbarea accentului, a genului, în aplicarea de sufixe, în schimbarea versurilor, Eminescu pune o mare străduință, sprijinindu-se mai totdeauna pe exemple mai vechi. Urmarea acestor aparente arbitrarități este sau un mare efect metaforic sau un rezultat muzical extraordinar. Sufixul *ime* nu se pune în vorbirea prozaică la orice substantiv. Zicem *mulțime* dela *mulți*, *ciocoime* dela *ciocoi*. Însă nimeni nu ne va împiedeca, dacă avem simțul limbii, să facem o aplicare mai largă a sufixului. Aceasta nu e o licență ci un drept pe care în numele poporului respectiv, și-l poate lua un poet. Astfel, Alecsandri, dela *strigoii* face *strigoime*, Eminescu, dela *frunză*, *cer*, și *stânci* face *frunzărime*, *cerime* și *stâncime*:

Numai pe pereții netezi ai stâncimii îndelunge
Ei arunc' umbre gheboase, uriașe, negre, lunge.

Cum sufixul *ime* dă un înțeles colectiv, *stâncimea* sugerează o îngrămadire colosală de stânci.

Mari rezultate acustice scoate Eminescu din alternarea substantivului greer cu forma lui moldovenizată *grier*, accentuând astfel stridența locurilor singuratic:

Stoluri, stoluri trec prin minte
Dulci iluzii. Amintiri
Târâesc încet ca grieri
Printre negre, vechi zidiri.

Eminescu nu caută rima plină și valabilă în sine, ci dimpotrivă un compromis, o asonanță, care să îngăduie continuarea fără întreropere a ideii. În Eminescu fondul nu e niciodată sacrificat. Din această îndărătnicie,

¹ *ponderație* — măsură, cumpătare.

² *pastișe* — imitație.

fenomen curios, rezultă un farmec inimitabil. Nu se poate închipui strofă mai necorectă și mai suavă decât aceasta:

Nu e nimic și totuși o
O sece care-l soarbe,
E un adânc asemenea
Uitării celei oarbe.

Din cele câteva exemple înțelegem suficient că Eminescu nu vorbește altă limbă decât contemporanii săi, dimpotrivă lexicul uzează de un grai mai simplu, aproape folkloric. Comite poetul un act arbitrar? Nu. El face aceste încercări ca exponent al poporului însuși, propunând noi forme posibile. Limba poporului nu e academică și totul stă în a face exact aceleași schimbări ce sunt în spiritul dezvoltării istorice. Așa cum revoluționarul social anticipă ideologic un moment înseris în chiar dialectica istoriei, tot așa poetul mare, egal într'asta cu poporul, întuiește forme în curs de afirmație.

Ca și Budai-Deleanu avea așijderi o mare invenție verbală; mai nicio dată nu poți afirma că a silnicit limba, deoarece sau formele sale există în popor, sau sunt astfel turnate încât au intrat acum în folklor, fiind cu nepuțință a dovedi imposibilitatea lor. Astfel Budai-Deleanu vorbește de *dracă* (femea a dracului), de *palată* (feminin al palatului), de *copace* (feminin dela copaci). După Budai-Deleanu locurile sunt *puste* (pustii), întâmplările *jeloase*, soarta *scârbeașă*, hoierii plini de *bogătate*. Țiganii *visă* adică *visează*. Tot așa procedează și Eminescu, mai ales în compunerile de aspect popular, precum *Călin-Nebunul*. Acolo *pirostriile* devin *pirostre*:

El ajunge. Intr'o groapă mare arde-un foc avan:
Pe-o pereche de pirostre clocotește un cazan.

În ultima analiză, creația în materie de limbă a lui Eminescu este un aspect particular al creației poetice, căci mulți au folosit un grai mai bogat decât el fără a-l egala în poezie. Limbajul eminescian apare strict eminescian din cauza forței realiste.



ION CREANGĂ

(1829—1839)

AMINTIRI DIN COPILĂRIE

(1880)

Stau câteodată și-mi aduc aminte ce vremi și ce oameni mai erau în părțile noastre, pe când începusem și eu, dragăliță-doamne, a mă rădica băiețuș la casa părinților mei, în satul Humuleștii din târg, drept peste apa Neamțului; sat mare și vesel, împărțit în trei părți care se țin tot de una: Vatra Satului, Delenii și Bejenii.

Ș'apoi Humuleștii și pe vremea aceea nu erau numai așa, un sat de oameni fără căpătâi, ci sat vechiu răzășesc, întemeiat în toată puterea cuvântului: cu gospodari tot unul și unul, cu flăcăi voinici și fete mândre, care știau a învârti și hora, dar și suveica, de viața satul de vătale¹ în toate părțile: cu biserică frumoasă și niște preoți și dascăli și poporâni ca accia, de făceau mare cinste satului lor.

Și părintele Ioan de sub deal, doamne, ce om vrednic și cu bunătate mai era! Prin îndemnul său, ce mai de pomi s'au pus în țintirim, care era îngrădit cu zaplaz² de bârne, strosșinit cu șindilă, și ce chilie durată³ s'a făcut la poarta bisericii, pentru școală. Ș'apoi să îi văzut pe neobosilul părinte cum umbla prin sat din casă în casă, împreună cu bădița Vasile a

¹ *vătale* — o parte din războiul de țesut, în vătale se așează spata prin care se trec lărele de bălătură.

² *zaplaz* — gard, uluci.

³ *durată* — zid construită.

Hoabei, dascălul bisericii, un holtei¹ sdravăn, frumos și voinic, și sfătua pe oameni, să-și dea copiii la învățătură. Și unde nu s'au adunat o mulțime de băieți și fete la școală, între care eram și eu, un băiet prizărit², rușinos și fricos și de umbra nica.

Și cea dintâi școlăriță a fost însăși Smărăndița popii, o sgătie³ de copilă ageră la minte și așa de silitoare, de întrecea mai pe toți băieții și din carte, dar și din nebunii. Însă părintele mai în toată ziua da pe la școală și vedea ce se petrece... Și ne pomeneam într'una din zile că părintele vine la școală și ne aduce un scaun nou și lung, și după ce-a întrebat pe dascăl care cum ne purtăm, a stat puțin pe gânduri, apoi a pus nume scaunului: „Calul Bălan“, și l-a lăsat în școală.

În altă zi ne trezim că iar vine părintele la școală cu moș Fotea, cojocariul satului, care ne aduce dar de școală nouă un drăguț de biciușor de eurele, împletit frumos; și părintele îi pune nume „Sfântul Nicolai“, după cum este și hramul bisericii din Humulești. Apoi poștește pe moș Fotea, ca dacă i-or mai pica ceva eurele bune, să mai facă așa din când în când câte unul, și ceva mai grosu dacă se poate... Bădița Vasile a zâmbit atunci, iară noi școlarii am rămas cu ochii holbați unii la alții. Și a pus părintele pravilă⁴ și a zis că în toată Sâmbăta să se procitească băieții și fetele, adecă să asculte dascălul pe fiecare de tot ce a învățat peste săptămână; și câte greșeli va face să i le însemne cu cărbunc pe ceva, iar la urma urmelor, de fiecare greșală să-i ardă școlarul câte un Sfânt-Nicolai... Atunci copilă părintelui, cum era sprintară și plină de incuri,⁵ a bufnit de râs. Păcatul ei, sârmana!

— Ja poftim de încăleacă pe Bălan, jupâneasă, zise părintele de tot posomorit, să facem pocinog⁶ sfântului Nicolai cel din cui. Și cu toată stăruința lui Moș Fotea și a lui bădița Vasile, Smărăndița a mâncat papara, și pe urmă ședea cu mâinile la ochi și plângea ca o mireasă, de sârea cămeșă de pe dânsa. Noi, când am văzut asta, am rămas înlemniți. Iar părintele, ba azi, ba mâine, aducând pitaci⁷ și colaci din biserică a împărțit la fiecare, de ne-a imblânzit și treaba mergea strună; băieții schimbau tabla în toate zilele, și Sâmbăta, procitanie.

Nu-i vorbă, că noi tot ne făceam felul, așa, câteodată; căci din bățul în care era așezată lila cu cruce-ajută și buchile scrise de bădița Vasile pentru fiecare, am ajuns la trătăji⁸, dela trătăji la ceaslov, ș'apoi dă, doamne, bine! În lipsa părintelui și a dascălului intram în țintirim, țineam ceaslovul deschis, și cum erau filele cam unse, trăgeau muștele și bondarii la ele, și când clămpăneau ceaslovul, câte zeco-douăzeci de suflele prăpădeam deodată, potop era pe capul muștelor! Într'una din zile, ce-i vine părintelui, ne caută ceasloavele, și când le vede așa sângerate cum erau, își pune mâinile în cap de năcaz. Și cum alla pricina, începe a ne pofti pe fiecare la

¹ holtei — flăcău.

² prizărit — pipernicit, chiruit.

³ sgătie — ștregăriță, neastâmpărată, sprintară.

⁴ pravilă — regulă, rânduire, lege, regulament.

⁵ incuri — sburdălnicii, hârjoane, poftă de joc, voce bună.

⁶ pocinog — început, safta.

⁷ pitac — gologan de cinci centime.

⁸ trătăji — niște cărțuții scrise de mână, pe un fel de hârtie groasă. Pe pagina întâi era făcută o cruce cu cerneală. Urmau apoi în ordine alfabetică slovele și apoi silabele formate din două-trei slove. Pentru a se economisi trătăjii, se scriau buchile pe câte o bucată de carton sau de hârtie, care se lipa pe o scândurică. Acestea se numeau tăblițe. Pe tăblițe ca și pe trătăji era făcută la început o cruce cu cerneală. Când copiii începeau să învețe spuneau mai întâi „cruce, ajută!“; deaceia, tăblițele se mai numeau și „cruce-ajută“. Ele se așinau pe un băț cu o crăcană, pentruca astfel să poată învăța mai mulți copii deodată.

Bălan, și a ne mângâia cu sfântul Ierarh Nicolai pentru durerile cuvioaselor muște și ale cuvioșilor bondari, care din pricina noastră au pățimit.

Nu trece mult după asta și într'o zi, prin luna lui Mai, aproape de Moși, îndeamnă păcatul pe bădița Vasile tântul¹, că mai bine nu i-oiu zice, să puie pe unul, Nic'a lui Costache, să mă procitească. Nică, băiet mai mare și năinat la învățătură până la genuchiul broaștei, era sfădit² cu mine din pricina Smărăndiței popii, căreia, cu toată părerea mea de rău, i-am tras într'o zi o bleandă³ pentrucă nu-mi da pace să prind muște... Și Nică începe să mă asculte, și mă ascultă el, și mă ascultă, și unde nu s'apucă de însemnat la greșeli cu ghiotura⁴ pe o draniță⁵: una, două, trei, până la douăzeci și nouă. — Măi!!! s'a trecut de șagă, zic eu, în gândul meu; încă nu m'a gălit de ascultat și câte au să mai fie!... Și unde n'a început a mi se face negru pe dinaintea ochilor și a tremura de mânios... Ei, ei! acu-i acu (ce-i de făcut, măi Nică! îmi zic eu, în mine. Și mă uitam pe furis la ușa mântuirii și tot scăpăram din picioare, așteptând cu neastâmpăr să vie un lainic⁶ de școlar de afară, căci era poruncă să nu ieșim câte doi deodată; și-mi crăpa măseaua 'n gură, când vedeam că nu mai vine, să mă scutesc de călăria lui Bălan și de blagoslovenia lui Nicolai, făcătorul de vânătaii. Dar adevăratul Sfânt-Nicolai se vede că a știut de știrea mea, că numai iaca ce intră afurisitul de băiet în școală. Atunci eu, cu voie, fără voie, plec spre ușă. Ies răpede și nu mă mai încure prin prejurul școlii, ci o ieu la sănătoasa spre casă. Și când mă uit înapoi, doi hojmalăi⁷ se și luase după mine; și unde nu încep a fugi de-mi scăpărau picioarele; și trec pe lângă casa noastră, și nu întru acasă, ci cotigose în stânga și întru în ograda⁸ unui megieș⁹ al nostru, și din ogradă în ocol, și din ocol în grădina cu păpușoi, care erau chiar atunci prășiți de-al doilea, și băietii după mine! Și, până să mă ajungă eu, de frică, cine știe cum am izbutit de m'am îngropat în țărână, la rădăcina unui păpușoi. Și Nic'a lui Costache, dușmanul meu, și cu Toader a Catincăi, alt hojmalău, au trecut pe lângă mine vorbind cu mare ciudă; și se vede că i-a orbit dumnezeu de nu m'au putut găbui¹⁰. Și dela o vreme ne mai auzind nicio foșnitură de păpușoi, nicio scurmătură de găină, am tășnit odată cu țărna 'n cap și tiva¹¹ la mama acasă; și am început a-i spune cu lacrimi că nu mă mai duc la școală măcar să știu bine că m'or omori.

A doua zi însă, a venit părintele pela noi, s'a înțeles cu tata, m'au luat ei cu binișorul și m'au dus iar la școală. Că dă, e păcat să rămâi fără leac de învățătură, zicea părintele, doar ai trecut de bucheludeazla și bucheritazdra¹²; ești acum la ceaslov și mâne-poimâne ai să treci la psaltire care este cheia tuturor învățăturilor și, mai știi cum vine vremea, poate să te faci și popă aici, la biserică Sfântul Nicolai, că eu pentru voi mă strădănuiesc. Am o singură fală ș'oi vedea eu pe cine mi-oi alege de ginere.

Hei, hei! când aud eu de popă și de Smărăndița popii, las muștele în pace și-mi ieu alte gânduri, alte măsuri: încep a mă da și la scris, și la făcut cădelnița în biserică, și la ținut isonul¹³, de parcă eram băiet. Și părin-

¹ tânt — tont, prost, bleg.

² sfădit — certat, supărat.

³ bleandă — izbitură, îmbrânceală.

⁴ ghiotura — fără măsură, cu nemiluita.

⁵ draniță — șindrilă lungă cu care se învelese casele.

⁶ lainic — leneș, care umblă fără treabă.

⁷ hojmalău — om înalt, lungău, vlăjgan.

⁸ ogradă — curte.

⁹ megieș — vecin.

¹⁰ a găbui — a prinde fără veste, la strămtoare.

¹¹ tiva — într'un suflet, în fuga mare.

¹² bucheludeazla și bucheritazdra — dela buche — literă — învățatul scrierii și citirii itterelor.

¹³ ison — notă prelungită, îngânată.

tole mă ie la dragoste și Smărăndița începe din când în când a mă fura cu ochiul, și bădița Vasile mă pune să ascult pe alții și alta făină se macină acum la moară. Nic'a lui Costache, cel răgușit, balcăz¹ și răutăcios, nu mai avea stăpânire asupra mea.

Dar nu-i cum gândește omul, ei-i cum vrea domnul. Inte'una din zile, și chiar în ziua de sfântul Foca, scoate vornicul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul. Se zicea că are să treacă vodă pe acolo spre mănăstire. Și bădița Vasile, n'are ce lucra? Hai și noi, măi băieți; să dăm ajutor la drum, să nu zică vodă, când a trece pe aici că satul nostru e mai leneș decât alte sate. Și ne luăm noi dela școală și ne ducem cu toții. Și, care săpau cu cazmalele, care cărau cu tărăboanțele², care cu căruțele, care cu covășile; înslârșit lucrau oamenii cu tragere de inimă. Iar vornicul³ Nic'a Petricăi, cu pasnicul, vătamanul⁴ și câțiva nespălați de mazili⁵ se purtau printre oameni de colo până colo; și când deodată numai iaca vedem în prund câțiva oameni clăie peste gramadă și unul din ei mugind puternic. Ce să fie acolo? ziceau oamenii, alergând care de care din toate părțile.

Pe bădița Vasile îl prinsese la oaste cu arcanul, îl cetluiau⁶ acum zdravân și-l puneau în căluși să-l trimeată la Piatra... Iaca pentru ce scosese atunci vornicul oamenii la clacă. Așa cu amăgele se prindeau pe vremea aceea flăcăii la oaste. Afurisită priveleşte mai lu și asta! Flăcăii ceilalți pe dată s'au făcut nevăzuți, iară noi copiii ne-am întors plângând pe la casele noastre. — Murisit să fie cănerul⁷ de vornic și cum au ars el inima unei mame, așa să-i ardă inima sfântul Foca de astăzi, lui și tuturor părtașilor sai — blăstămau femeile din sat cu lacrimi de foc în toate părțile. Iar mama lui bădița Vasile își petrecea băiețul la Piatră, bocindu-l ca pe un mort! — Las', mamă, că lumea asta nu-i numai cât se vede cu ochii, zicea bădița Vasile mângâind-o; și în oaste trăiește omul bine, dacă este vrednic. Oștean a fost și sfântul Gheorghe și sfântul Dimitrie și alți sfinți mucenici, care au pătimit pentru dragostea lui Hristos, măcar de-am fi și noi ca dânșii!

Ei, ei! pe bădița Vasile l-am pierdut; s'a dus unde i-a fost scris. Și părintele Ioan umbla acum cu pletele în vânt, să găsească alt dascăl, dar n'a mai găsit un bădița Vasile: cuminte, harnic și rușinos ca o fată mare. Era în sat și dascălul Iordache, fărântul dela strana mare, dar ce ții-i bun? Știa și el glasurile pe dinafară de biserică, nu-i vorbă; dar clămpănea de bătrân ce era; și apoi mai avea și darul suptului... Așa dar școala a rămas pustie pentru o bucată de vreme și câțiva dintre noi, care ne țineam de părintele Ioan, calea-valca: biserica deschide pe om. Duminicile bâzâiam la strană și hârști! câte-un colac! Și când veneau cele două ajunuri, câte treizeci, patruzeci de băieți fugeam înaintea popii, de rupeam omătul dela o casă la alta; și la Crăciun nechezam ca mânzii, iar la bobotează strigam chiraleisa⁸, de clocotea satul. Și când ajungea popa, noi ne așezam în două rânduri și-i deschideam calea, iară el își trăgea barba și zicea cu mândrie către gazdă:

— Aștia-s mânzii popii, fiule. Niște zile mari ca aceste le așteaptă și ei cu mare bucurie tot anul. Gătitu-le-ați ceva bob fierț, găluște, turtă cu julfă⁹ și vărzare¹⁰

¹ balcăz — mare și gras.

² tărăboanță — roabă.

³ vornic — primar.

⁴ vătaman — ajutorul vornicului.

⁵ mazil — răzoș (moșnean) strângător de biruri.

⁶ a cetlui — a lega străns, a lega fedeleș.

⁷ căneriu — căinos.

⁸ chiraleisa — doamnă mitlueste!

⁹ julfă — mâncare de post făcută din sămânța de cânepă pisată și amestecată cu miere.

¹⁰ vărzare — plăcinta de post făcută cu cartofi sau cu varza, bine fierte și prăjite cu ulei și ceapă.

— Gătit, cinstite părinte poștiți de ne blagosloviți casa și masa. și poștim de mai ședeți, să ne șadă poștorii.

Când auzeam noi de masă, tăbăram pe dânsa ș'apoi așinc-te gură. Vorba ceca:

De plăcinte råde gura;
De vărzare, și mai tare.

Ce să faci, că doar numai de două ori pe an este ajunul. Ba la un loc, mi-aduc aminte, ne-am grămădit așa de tare și am răsturnat masa omului cu bucate cu tot în mijlocul casei, de i-am dogorit obrazul părintelui de rușine. Dar el tot cu bunătațe:

— De unde nu-i, de acolo nu se varsă, fiilor, însă mai multă băgare de samă nu strică!

Apoi la hramul bisericii se ținea praznicul câte-o săptămână încheiată, și numai să fi avut pânțecce, unde să pui coliva și bucatele, atât de multe erau. Și dascăli și popi și vlădici și de tot soiul de oameni din toate părțile, se adunau la hramul bisericii din Humulești, și toți ieșeau mulțămili. Ba și pe la casele oamenilor se ospătau o mulțime de străini. Și mama, dumnezeu s'o ierte, strașnic se mai bucura, când se întâmplau oaspeți la casa noastră și avea prilej să-și împartă pâinea cu dâșii.

— Ori mi-or da feciorii după moarte de pomână, ori ba, mai bine să-mi dau eu, cu mâna mea. Că oricum ar fi, tot îs mai aproape dinții decât părinții. S'au văzut de acestea!

Și când învățam eu la școală, mama învăța cu mine acasă și citea acum la ceaslov, la psaltire și Alexandria, mai bine decât mine, și se bucura grozav când vedea că mă trag la carte.

Din partea tatei, care adesea îmi zicea în bătaie de joc:

Logofete, brânză'n cui,
Lapto acru'n călătări.
Chiu și vai prin buzunări!

puteam să rămân cum era mai bine: „Nică lui Ștefan a l'etrei“, om de treabă și gospodar în Humulești. Vorba ceca:

Decât codaș în oraș,
Mai bine'n satul tău fruntaș.

Mama însă era în stare să loarcă'n furcă și să învăț mai departe. Și tot cihăia¹ mama pe tata să mai mă dea undeva la școală, căci auzise ca spuind la biserică în Paremii că omul învățat înțelept va fi, și pe cel neîn-vățat slugă-l va avea.

Și afară de aceasta, babele care trag pe fundul sitei în 41 de bobii, toți zodierii și cărturăresele pe la care căutase pentru mine și femeile biseri-coase din sat îi băgase mamei o mulțime de bazaconii² în cap, care de care mai ciudate: ba că am să petrec între oameni mari; ba că-s plin de noroc, ca broasca de păr; ba că am glas de înger, și multe alte minunății: încât mama, în slăbăciunea ei pentru mine, ajunșese a crede că am să ies un al doilea Cucuzel, podoabe creștinătății, care scotea lacrimi din orice inimă impietrită, aduna lumca de pe lume în pustiul codrilor și veselea întregă răptură cu viersul său.

— Doamne, măi femeie, doamne, multă minte-ți mai trebuie, zicea tata, văzând-o așa de alhotnică³ pentru mine. Dac'ar li să iasă toți învățați, după cum socoți tu, n'ar mai avea cine să ne tragă ciubotele. N'ai auzit că

¹ a cihai — a stărui în tot felul, a bate capul.

² bazaconie — drăcie, idee năstrușnică, ciudățenie.

³ alhotnic — înfocat.

unul cică s'a dus odată bou la Paris, unde-a fi acolo, și a venit vacă? Oare Grigore a lui Petre Lucăi dela noi din sat pe la ce școli a învățat, de știe a spune atâtea bongoase¹ și concăria² pe la nunți? Nu vezi tu că dacă i-u-i glagore³ 'n cap, nu-i și pace bună?

— Așa a fi, n'a fi așa, zise mama, vreu să-mi fac băietul popă, ce ai tu?

— Numai decăt popă, zise tata. Auzi, măi! Nu-l vezi că-i o țigoare⁴ de băiet, cobăil⁵ și leneș, de n'are păreche. Dimineața până-l scoli, îi stupești⁶ sufletul. Cum îi scoli, cere de mâncare. Cât îi mic, prinde muște cu ceaslovul și loată ziuica bate prundurile după scăldat în loc să pască cei cărlani și să-mi dee ajutor la treabă, după cât îl ajută puterea. Iarna, pe ziuică și la săniș. Tu, cu școala ta, l-ai deprins cu nărav. Când s'a face mai mărișor, are să înceapă a-i mirosi a catrință și cu astă rânduială n'am să am folos de el niciodată.

Și, după cum am cînștea a vă spune, multă vorbă s'a făcut între tata și mama pentru mișe, până ce a venit în vara aceea, pela August, și cînștita holera dela 48; și a început a secera prin Humulești, în dreapta și'n stînga de se auzea numai chiu și vai în toate părțile. Și eu, neastămpărat cum eram, ba ieșeam la pîrlaz, când trecea cu mortul pe la poarta noastră, și-l boscorodeam⁷ cu cimilitura:

Chîțigae, gae, ce ai în țigae?
Papa puilor due în valea soșilor.
Fărce de gangur, ca șede într'un vîrf de soe
Și se roagă rugului, și se'nchinea cucului:
Nici pentru mine, nici pentru tine;
Ci pentru budihacea⁸ dela groapa,
Să-i dai vacă de vacă și doi boi să taie.

ba îl petreceam până la biserică și apoi veneam acasă cu sînul încărcat de covrigi, mere, turte, niși polșite, roșcove și smochine din pomul mortului, de se încruceau tata și mama, când mă vedeau cu dînsele. Și, ca să mă scape de helea, m'au trîmș la stîna în dumbrava Agapiei, lângă podul Cărăgiței, unde erau și oile noastre, să șed acolo până s'a mai potoli, bolîștea. Însă peste noapte a și dat holera peste mine, și m'a frămîntat, și m'a zgărcit cărcel, și-mi ardea sufletul în mine de sete; și ciobanii și hacinl habar n'aveau de asta; numai se întorceau pe ceoa parte în țipetele mele și horăiau mereu. Iară eu mă lărăiam cum puteam până la fântână, în dosul stînei, și pe nimica pe ceas beam câte-o coătel⁹ întreg de apă; pot zice că în noaptea ceea la fântână mi-a fost masul¹⁰, și n'am închis ochii, nici cât ai scăpăra din amănar. Abia de spre ziuă s'a îndurat Vasile Bordeianu, strungarul¹¹ nostru de s'a dus în Humulești, cale de două ceasuri cu piciorul și a înștiințat pe tata de a venit cu căruța și m'a luat acasă. Și pe drum neconțent ceream apă, iar tata mă amăna cu moștele dela o fântână la alta, până a dat dumnezeu de apă ajuns în Humulești. Și când colo, doftorii satului: moș Vasile Țandură și altul, nu-mi aduc amînte, erau la noi acasă și prăjeau pe foc într'un ceauz mare niște hoștine¹² cu sîn. Și după ce mi-au tras o frecătură bună cu oțet

¹ *bongoase* — istorioare, povești cu glume.

² *concărie* — urare la nunta.

³ *glagore* — pricepere, minte.

⁴ *țigoare* — leneș, puturos, frîntor.

⁵ *cobăil* — zăbavnic, bun de nimica, lăsător la treabă.

⁶ *stupi* (a scupa) sufletul — a-ți ieși sufletul.

⁷ *a boscorodi* — a vorbi încet spre a nu fi înțeles; a descînta, a vrăji.

⁸ *abudihace* — uriciune, arătare, sperietoare.

⁹ *coțitel* — donicioară cu capac.

¹⁰ *mas* → dormit peste noapte.

¹¹ *strungar* — cioban care mîna oile una câte una la strunga spre a fi mulse.

¹² *hoștină* — ceea ce rămîne din fagurii de miere și din ceata lor topita.

de leustean, mi-aduc aminte că acum, au întins hoștinele fierbincioare pe o panzatura și m-au înfășat cu ele peste tot, ca pe un copil; și nu pot și căt a fi trecut la mijloc, până ce am adormit mort și de abia a doua zi, pela toacă m'am trezit sănătos ca toți sănătoșii, dumnezeu să odihnească pe moș Țandură și pe tovarășul său! Și vorba ceea: lucrul rău în pierce cu una cu două. Până'n sară am și colindat mai tot satul: ba și pe la scăldat am tras o raită¹ cu prietenul meu Chiriac a lui Goian, un lăinie și un pierdevară ca și mine. Dar tata nu mi-a mai zis atunci nimic. — m'a lăsat în voia mea pentru o bucată, de vreme.

Peste iarnă, mama iar s'a pus pe capul tatei, să mă dea undeva la școală. Dar tata spunea că nu mai are bani de dat pentru mine.

— Lui dascălul Vasile a Vasilei plăteam numai câte un sorcovăț pe lună. Iar postorona² de dascălul Simion Fosa din Tuțueni, numai pentru că vorbește mai în tâlcuri decât alții și sfârcăește³ toată ziua la tabac, cere câte trei husăși⁴ pe lună. Auzi vorbă? Nu face băietul ista atâția husăși, cu străie cu tot, câți am dat eu pentru dânsul până acum!

Când a mai auzit mama și asta s'a făcut foc.

— Sărmane omule! Dacă nu știi boabă de carte, cum ai să mă înțelegi? Când tragi sorocoveții la musteață, de ce nu te olicăești⁵ atâta? Petre Todosiicăi, crășmarul nostru, așă-i că ți-a mâncat nouă sute de lei; Vasile Roibu din Bejeni mai pe-alăția, și alții, câți! Ruștei lui Valică și Măriucăi lui Onofreiu găsești să le dai și să le răsdați? Știu eu; să nu crezi că doarme Smaranda, dormire-ai somnul cel de veci, să dormi! Și pentru băiet n'ai de unde da? Măi omule, măi! Ai să te duci în fundul iadului și n'are să aibă cine te scoale, dacă nu te-i sili să-ți faci un băiet popă. De spovădanie fugi ca dracul de tămăie. La biserică mergi din paști în paști. Așa cauți tu de suflet?

— Ian taci, măi femeie, că biserica-i în inima omului; și dacă voi muri, tot la biserică am să șed, zise tata; nu mai face și tu atâta vorbă, ca fariseul cel fățarnic. Bată-te mai bine cu mâna peste gură și zi ca vameșul: „doamne, milostiv fii mie păcătoasei, care-mi tot îmbăloresc⁶ gura pe bărbat degeaba”.

Înslârșit, cât s'a bălăbănit mama cu tata din pricina mea, tot pe-a mamei a rămas; căci într'o duminică prin cârneleagă⁷, a venit tatăl mamei, bunicul meu, David Creangă din Pipirig, la noi, și văzând cearta iscată între tata și mama din pricina mea, a zis:

— Las', măi Ștefane și Smărănducă, nu vă mai îngrijiiți atâta, că azi e duminică, mâne luni și zi de târg, dar marți, de-om ajunge cu sănătate, am să-icu nepotul cu mine și am să-l duc la Broșteni cu Dumitru al meu, la profesorul Nicolai Nanu dela școala lui Balos, și-ți vedă voi ce-a scoate el din băiet, că de ceilalți băieți ai mei, Vasile și Gheorghe, am rămas tare mulțumit, cât au învățat acolo. De douăzeci și mai bine de ani, de când port vornicia în Pipirig, am dus-o cam anevoie numai cu răbușul⁸. Ce folos că citese orice carte bisericească, dacă nu știi a însemna măcar câtuși de cât, e greu. Însă de când mi-au venit băieții dela învățătură, îmi țin socoteala ban cu ban și huzuresc de bine; acum zic și eu, că poți duc vornicia pe

¹ raită — fugă, alergătură.

² postorona — lichea, om de nimic.

³ a sfârcăci — a trage cu sgomot tabac pe nas.

⁴ husăși — monedă veche de 100 parate, ca și sorcovățul.

⁵ a se olicăi — a se vâieța, a se jelui, a se plânge.

⁶ a îmbălora — (figurat) — a spune vorbe de ocară; a vorbi ce nu e de vorbit, a face spune la gură vorbind.

⁷ cârneleagă — săptămânilor înainte de postul paștelui, când se mănâncă carne.

⁸ răbuș, răboj — un băț cioplit în patru muchi, pe care neștitorii de carte creștează scottele lor.

vicață fără să te simți. Zău, mare pomană și-a mai făcut Alecu Baloș cu școala ceea a lui, cine vrea să înțeleagă: și, doamne, peste ce profesor înțelept și iscusit a dat! Așa vorbește de blând și primește cu bunătațe pe fiecare, de ți-i mai mare dragul să te duci la el. Ferice de părinții care l-au născut, că bun suflet de om este, n'am ce zice. Și mai ales pentru noi țărani munteni este o mare facere de bine! Când am venit eu cu tata și cu frații mei Petrea și Alexandru și Nică din Ardeal în Pipirig, acum șasezeci de ani trecuți, unde se pomeneau școli ca a lui Baloș în Moldova? Doar la Iași să fi fost așa ceva și la mănăstirea Neamțului, pe vremea lui mitropolitul Iacob, care era oleacă de cimotie¹ cu noi, de pe Ciubuc Clopotarul dela mănăstirea Neamțului, bunicul măne-ta, Smărăndă, al cărui nume stă scris și astăzi pe clopotul bisericii din Pipirig. Ciubuc Clopotarul tot din Ardeal stă puțina carte, ca și mine; și apoi a pribegit de-acolo ca și noi, s'a tras cu bucatele încoace ca și moș Dediu din Vânători și alți mocani, din pricina păpistășiei² mai mult, pe cât știu eu. Și atât era de cuprins, de s'au umplut munții: Halăuca, Piatra lui Iepure, Bărnariul, Cotnărelul și Boampele, până dincolo peste Pătru vodă, de turmele și lamazlăcurile³ lui. Și se pomenește că Ciubuc era om de onenie: fiecare oașpe ce trăgea la odaia lui era primit cu dragă inimă și ospătat cu îndestulare. Și se dusese vestea în toate părțile despre bunătațea și bogăția sa. Până și vodă cie'ar fi tras odată în gazdă la Ciubuc; și întrebându-l eu cine mai ține atâta amar de bucate, el ar fi răspuns: „cu cei slabi de minte și tari de vârtute, măria ta”. Atunei vodă nu s'a putut stăpâni de mirare, spuiind: „fa, aista-i om, zic și eu: de-ar fi mulți ca dânsul în domnia mea, puțina lipsă ar duce țara la nevoi!” Și l-a bătut vodă cu mâna pe umăr, zicându-i:

— Moșule, să știi că de azi înainte ești omul meu, și la domnie ți-i deschisă ușa orișicând.

Și de-atunci i-a mers lui Ciubuc numele de *omul lui vodă*: încât și până astăzi, un deal, în partea despre Plotunul, unde era mai mult așezarea lui Ciubuc, se cheamă „Dealul Omului”.

Pe acest deal, Smărăndă, am fugit în vremea zaverei⁴ cu mă-ta, eu tine și cu frate-tău Ioan, de frica unei cete de Turci, care se băluse chiar atunci cu Volintirii la Secu și apoi se îndreptară spre Pipirig după jăfuit; iar pe soră-ta Măriuca, de grăbiți ce-am fost, o uilasem acasă, pe prispă, în albiuță. Și mă-ta când a dat de copilă că nu-i, a început a-și smulge părul din cap și a o boci înădușit, zicând:

— Vai de mine și de mine, copila mea au străpuns-o Turcii!

Eu însă m'am suit în vârful unui brad și cum am văzut că apucă Turcii spre Plotunul, m'am azvârlit fără sine pe părul unui cal, am alergat acasă, și când colo, am găsit copila teafără; însă răsturnată de albiuța de niște porci, care grohăiau împrejurul ei, cât pe ce să o rupă. Iar pe la capătul albiuței am găsit câteva rubiele⁵ puse de Turci — se vede — la capul copilei. Atunci am luat copila și de bucurie nici nu știu când am ajuns cu dânsa la mă-ta, în Dealul Omului. Și, dupăce mi-am venit puțin în sine, am zis și eu în amărăciune, ca mulți înainte de mine: cei care n'au copii, nu știu ce-i năcazul. Bună minte mai au unii în felul acesta de nu se însoară. Și unul dintr'aceștia a fost și Ciubuc mocanul, care neavând femeie nici copii, ce i-a venit mai târziu, de evlavia cea multă ce avea sau din alte împrejurări, a închinat toată averea sa mănăstirii Neamțului, și el s'a călugărit mai cu

¹ *cimotie* — rubedenie, neam.

² *păpistășie* — catolicism, propagandă catolică.

³ *lamazlăc* — cârd de vite mari cornute.

⁴ *zavera* — răscola Eteriştilor din 1821, făcută cu scopul eliberării Greciei de sub stăpânirea Turcilor.

⁵ *rubia* — monedă mică turcească, de aur.

toți haidăii¹ lui, făcând multe pomeniri cât a fost în viață. Iar astăzi petreco în liniște lângă zidurile mănăstirii, dumnezeu să-l iorte și să-l odihnească întru împărăția cerească! Căci și noi, ca mânc avem a ne duce acolo! Așa-i că voi habar n'aveți de toate aceste, de nu v'aș fi spus eu, zise bunicul oftând.

— Nu-i rău, măi Ștefane, să știe și băietul tău oleacă de carte, nu pumaidecât pentru popie, cum chitește² Smaranda; că și popia are multe năcăfale³, e greu de purtat. Și decăt n'a fi cum se cade, mai bine să nu fie. Dar cartea îți aduce oarecare mângâiere. Eu să nu fi știut a celi, demult aș fi închinut, câte am avut pe capul meu. Inșă deschid Viețile Sfinților și văd atâtea și atâtea, și zic: — Doamne, multă răbdare ai dat aleșilor tăi. Ale noastre sânt flori la ureche, pe lângă cele ce spune în cărți. S'apoi să fie cineva de tot bou, încă nu este bine. Din cărți eulegi multă înțelepetune; și la dreptul vorbind, nu ești numai așa, o vacă de muls pentru fiecare. Băietul văd că are ținere de minte; și numai după cât a învățat, cânta și citește cât se poate de bine.

De aceste și altele ca aceste a vorbit bunicul David cu mama și cu tata, mai toată noaptea, duminică spre luni și luni spre marți; căci la noi mânea când venea din Pipirig la târg, să-și cumpere cele trebuitoare.

Iar marți, des-dimineață, puse taruțele⁴ și desagii pe cai și legându-i frumușel cu căpăstrul: pe cel de-al doilea de coada celui întâiu, pe cel de-al treilea de coada celui al doilea, pe cel de-al patrulea de coada celui al treilea, cum îi leagă muntenii, a zis:

— Ei, măi Ștefane și Smărănducă, mai rămâneți eu sănătate, că eu m'am dusu-m'am; hai, nepoate, gata ești?

— Gata, bunicule, haidem!, zisei năcăjindu-mă cu niște costițe de porc alufate și cu niște cărnați fripiți, ce mi-i pusese mama dinainte.

Și luându-mi rămas bun dela părinți, am purces cu bunicul spre Pipirig. Și era un pui de ger în dimineața aceea, de crăpau lemnele. Și din sus de Vânători, cum treceam puntea peste apa Neamțului, bunicul în urmă cu caii de căpăstru și eu înainte, mi-au lunecat ciubotele și am căzut în Ozana cât mi ț-i băietul! Noroc de bunicul. — Și scroambe⁵ ieste a voastre is pocite, zise el, scofându-mă răpede, murat până la piele și înghețat hăt bine, căci năboise⁶ apa în toate părțile. Și iute mi-a scos ciubotele din picioare, că se făcuse hocră. — Opinca-i bună săraca! Ți șede piciorul hodinit și la ger huzurești cu dânsa. Și până a vorbit acestea, eram și învălit într'o sarică⁷ ghițoasă⁸ de Cașina, hăgat într'o desagă pe cal, purces pe drum și hai la Pipirig. Și când m'a văzut bunica în ce hal mă aflam, ghemuit în desagă, ca un pui de bogdaproste, cât pe ce să se prăpădească plângând. Incă n'am văzut așa femeie, să plângă de toate cele: era miloasă din cale-afară. Carne de vită nu mânca în viață, tot din asta pricină; și când se ducea sărbătoarea la hiserică, bocca toți morții din țintirim, fie rudă, fie străin, fără deosebire. Bunicul însă, era așezat la mîntea lui; își căuta de trebi cum știa el și lăsa pe bunica într'ale sale, ca un cap de femeie ce se găsea.

— Oiu, doamne, Davide, cum nu te mai astâmperi: de ce-ai scos băietul din casă pe vremea asta?

¹ haidau — omul însărcinat cu paza vitelor mari.

² a chiti — a socoti, a judeca, a se gândi.

³ năcăjale — necazuri, griji.

⁴ taruță — șea de lemn; pentru a putea călări pe ea, se pune deasupra un sac îndoi, un lățcer sau o pernă.

⁵ scroambe — poreclă dată ciubotelor uscate și stricate.

⁶ a năboi — a pătrunde, a se revărsa.

⁷ sarică — manta lungă.

⁸ ghițos — păros; sarică ghițoasă: manta cu lână lungă pe dinafară.

— Ca să te miri tu, Nastasie, zise bunicul, scoțând o piele de porc sălbatic din cămară și croind câte-o păreche de opinci pentru Dumitru și pentru mine; apoi le-a îngurzit¹ frumos și a petrecut câte-o păreche de ață p-agră de păr de cal prin cele nojite². Și a treia zi după asta, dându-ne schimburi și câte două părechi de obiele de suman alb, ne-am încălțat cu opincile binișor, și sărutând mâna bunicăii, am luat-o prin Boboițești, iar eu bunicul și cu Dumitru, fratele mamei, cel mai mic, și suind pe la fundul Halăucei, am ajuns după un târziu în Fărcașa, unde ne-a fost și masul, împreună cu părintele Dumitru dela Pârâul Cârjei, care avea o gușă la gât cât o ploșcă de cele mari și gârâia dintr'însa ca dintr'un cimpoi, de n'am putut închide ochii de râul său, mai toată noaptea. Nu era vinovat bietul preot; și, după cum spunea și el e mai rău de cei ce au gușa în cap, decât de cei ce o poartă pe dinalară...

A doua zi am plecat din Fărcașa, pela Borca, spre Pârâul Cârjei și Cotâr-gaș, pânăce am ajuns și la Broșteni. Dupăce ne-a așezat bunicul în gazdă, cu toata cheltuiala lui, la una Irinuca, apoi ne-a dus pe la profesor și pe la biserică de ne-a închinat pe la icoane; și pe urmă ne-a lăsat cu sănătate și s'a întors acasă, trimitându-ne din când în când cele trebuitoare.

Și satul Broșteni fiind împășiat, mai ca toate satele dela munte, nu se rușina lupul și ursul a se arăta ziua-meaza-mare prin el; o casă ici sub tihăraia³ asta, alta dincolo de Bistrița sub altă tihăraie: mă rog, unde i-a venit omului îndemână să și-o facă. Și Irinuca avea o cocioabă veche de hârne, cu ferestrele cât palma, acoperită cu scânduri, îngrădită cu răzlogi⁴ de brad și așezată chiar sub munte, pe malul stâng al Bistriței, aproape de pod. Irinuca era o femeie, nici tânără nici tocmai hărănă; avea bărbat și o fată balcăză⁵ și lălăie, de-ți era frică să inoptezi cu dânsa în casă. Noroc numai că de luni dimineața și până sâmbătă seara n'o mai vedeai. Se ducea cu fată-său în munte la făcut ferestrea, și lucra toată săptămâna ca un bărbat pentru nimica toată: doi oameni cu doi boi, la vreme de iarnă abia își puteau scoate mămăliga. Ba la mulți se întâmpla de veneau sâmbătă noaptea câte cu un picior frânt sau cu boii stâlciți, și acesta le era câștig pe deasupra.

Cocioaba de pe malul stâng al Bistriței, bărbatul, fata și boii din pădure, un țap și două capre slabe și răioase ce dormeau pururea în tindă, era toată averea Irinucăii. Dar și asta-i o avere, când e omul sănătos. Inșă ce mă privește? Mai bine să ne căntăm de ale noastre.

Noi, cum a plecat bunicul, a doua zi ne-am dus la școală; și văzând profesorul că purtăm plete, a poruncit unuia dintre școlari să ne tundă. Când am auzit noi una ca asta, am început a plânge cu zece rânduri de lacrimi și a ne ruga de toți dumnezeii, să nu ne slutească. Dar ț'ai găsit; profesorul a stat lângă noi, până ce ne-a tuns chilug. Apoi ne-a pus în rând cu ceilalți școlari și ne-a dat de învățat după puterea noastră; între una-alta și „Ingerul a strigat“ pe din afară.

Și am dus-o noi așa până la Mezii-Păresii⁶. Și unde nu ne trezim într'o bună dimineață plini ciucur⁷ de râie căprească dela caprele Irinucăii. Ei, ei! ce-i de făcut? Dascălul nu ne mai primea în școală, Irinuca nu ne putea vindeca, pe bunicul n'avea cine-l înștiința, merindele erau pe sfârșit: rău de noi!

¹ a îngurzi — a încreți opincile spro a lua forma de încălțăminte.

² nojite — găuri făcute la opinci de-o parte și de alta, prin care se trec ațele sau curelele.

³ tihăraie — loc răpos și împădurit, răpă pe coasta unui munte.

⁴ răzlogi — despicături de copaci, din care se fac gardurile la țară.

⁵ balcăz — mare la trup și grosolan.

⁶ Meziul Păresii — jumătatea postului mare.

⁷ ciucur — des, îngrămădit, bubuliță lângă bubuliță, ca un strugure.

Nu știu cum se întâmplă, că aproape de Buna-Vestire, unde nu dă o căldură ca aceea, și se topește omătul, și curg pâraiele, și se umflă Bistrița din mal în mal, de cât pe ce să ice casa Irinucăi. Și noi, pe căldurile cele, ne ungam cu leșie tulbure, ședeam afară la soare cu pielea goală, până se usca cenușa pe noi și apoi ne băgam în Bistrița de ne scăldam. Așa ne învățase o babă să facem, ca să ne treacă de râie. Vă puteți închipui ce vra să zică a te scâlda în Bistrița, la Broșteni, de două ori pe zi, tocmă în postul cel mare. Și nici tu junghiu, nici tu friguri, nici altă boală nu s'a lipit de noi dar nici de râie n'am scăpat. Vorba ceea: se ține ca râia de om.

Într-o zi fiind Irinuca dusă în sat și având obicei a ședea uitată ca lala vătămanului, noi n'avem ce lucra? Ne suim pe munte, la deal de casa ei, câte cu o bucată de răzlog în mână: și cum curgeau pâraiele grozav, mai ales unul alb cum îi laptele, ne pune dracul de urmim o stâncă din locul ei, care era numai înținată¹. Și unde nu pornește stâncă la vale, săltând tot mai sus de un stat de om, și trece prin gardul și prin tinda Irinucăi, pela capre, și se duce drept în Bistrița, de clocotea apa. Asta era în sâmbăta lui Lazăr pe la amiază. Ei, ei! ce-i de făcut? Gardul și casa femeii dărămate la pământ, o capră ruptă în bucăți, nu-i lucru de șagă². Uitasem acum și râie și tot de spaimă.

— Strânge răpede ce mai ai, până când nu vine baba, și hai să fugim cu pluta ceea la frate-meu Vasile, în Borca, zise Dumitru, căci plutele începușe a umbla.

Înșfăcăm noi te miri ce mai aveam, ne ducem degrabă la plută și pluțașii, de cuvânt, și pornesc. Ce-a fi zis Irinuca, în urma noastră, ce n'a fi zis, nu știu; dar știu atâta că eram cu ghița'n spate de frică pân'am ajuns la Borca, unde ne-a fost și masul. Iar a doua zi, în duminica de Florii, desdimineață am plecat din Borca pe Plaiul-Bătrân, împreună cu doi plăieși³ călări, spre Pipirig. Era o zi frumoasă în duminica aceea și plăieșii spuneau că n'au mai apucat așa primăvara de vreme, decând is ei.

Eu cu Dumitru însă, o ducam într'un cântec, strângând viorele și toporași de pe lângă plai și mergeam tot sburdând și hârjonindu-ne, de parcă nu eram râioșii din Broșteni, care făcusem atâta bucurie la casa Irinucăi. Și mergând noi tot așa, cam pe la amiază deodată s'a schimbat vremea cea frumoasă într'o vijelie cumplită, să răstoarne brazii la pământ, nu altăceva. Pe semne, baba Dochia nu-și lepădase toate cojoacele. Incepe a'bură, apoi o întoarse în lapoviță, pe urmă o dă în frig și ninsoare cum se cade, și într'un buc⁴ ne astupă calea, de nu știai încotro să mergi. Și tot ninsoare și păclă până în pământ de nu se vedea om pe om alături fiind.

— Așa-i că s'a deochiat vremea, zise unul dintre plăieși oftând. Mă mieram eu să fi mâncat lupul iarna asta așa de în pripă. De pe la Înălțători, am prăpădit drumul. Deacum s'o luăm de-a chioara, și unde ne-a fi scris acolo vom ieși.

— I-auziți glasul unui cucuș, zise celalalt plăieș. Haideti s'apucăm într'acolo și poate să ieșim în sat, undeva.

Și ne coborâm noi, și ne tot coborâm cu mare greutate pe niște povârnișuri primejdioase; și ne încurcăm printre ciritei⁵ de brad, și caii luincău și se duceau de-a răstăgolul, și eu cu Dumitru mergeam zgribuliți și plângeam în pumni de frig; și plăieșii numai țeneau și-și mușeau buzele de frig și necaz; și omătul se pusese pe unele-locuri până la brâu și începuse a înnopla când am ajuns într'o înfundătură de munți, unde se auzea răsunând glasul

¹ înținat — slab prins, gata să cadă.

² șagă — glumă.

³ plăieș — om de munte, de pe plai.

⁴ buc, într'un buc — număidecât, repede, cât ai clipi din ochi.

⁵ ciritei — tufiș și tufe de ceri.

unui pârăuș ce venea ca și noi din deal în vale prăvălindu-se și izbindu-se de cele stânci fără voința sa... Numai atâta, că el a trecut mai departe în drumul său, iar noi am stat pe loc și am pus-o de mămăligă, fără apă.

— Ei, măi băieți, ia amu trageți la aghioase, zise un plăteș, scăpărând și dând loc unui brad.

— Ce ți-i scris, în frunte ți-i pus; chef și voie bună, zise celălalt, scoțând o hrincă¹ înghetată din desagi, pârpalind-o pe jărătie și dându-ne și nouă câte o harchină². Și așa luneca hrinca aceea de ușor pe gât, parcă era unsă cu unt! După ce ne-am pus bine-rău gura la cale, ne-am covrigit împrejurul focului; și deasupra ninsoare, dedesubt udeală; pe-o parte înghetai, pe una te frigeai, ca la vremea și locul acela. Și tot chinându-ne așa, era să ne pască alt păcat: cât pe ce să ne toropească bradul aprins, de nu băga de samă unul dintre plăieși. Posemne, blăstamul Irinucăi ne ajunsese.

În slârșit, se face ziua, și după ce ne spălăm cu omăt și ne înclinăm după obiceiul creștinesc, pornim apoi cu plăieșii la deal, pe unde ne coborîsem. Ninsoarea mai încetase, și după multă trudă am găsit drumul; și hai, hai! hai, hai! către sară am ajuns la bunicul David, în Pipirig. Și când ne-a văzut bunica, de bucurie a și tras un bocit.

— David al meu are de gând să mă bage de vie în mormânt cu apucăturile lui, cum văd eu. Ianca ce rană-i pe dâștii, sărmanii băieți! Cum i-a mâncat rîia prin străini, mîlitatei!

Și după ce ne-a căinat și ne-a plâns bunica, după obiceiul ei, și după ce ne-a dat de mâncare tot ce avea mai bun și ne-a îndopat bine, degrabă s'a dus în cămară, a scos un ulcior cu dohot³ de mesteacăn, ne-a uns peste tot trupul din creștet până în tălpi și apoi ne-a culcat pe cuptior la căldură. Și tot așa ne-a uns de câte două-trei ori pe zi cu noapte, până ce în vinerea-seacă ne-am trezit vindecați taftă⁴. Dar până atunci a venit veste dela Broșteni despre stricăciunea ce făcusem și bunicul, fără vorbă, a mulțămît pe Irinuca cu patru galbeni.

Apoi în sămbăla paștilor m'a trimis la părinți, acasă în Humulești. Și în ziua de paști am tras un „lugerul a strigat“ la biserică, de au rămas toți oamenii cu gurile căscate la mine. Și mamei îi venea să mă înghită de bucurie. Și părintele Ioan m'a pus la masă cu dânsul, și Smărăndița a ciocnit o mulțime de ouă roșii cu mine. Și bucurie peste bucurie venea pe capul meu, iar la învierea a doua nu mi-a mai mers așa de bine: căci toate fetele din sat viind la biserică și unele din ele fiind mai drăcoase, cum au dat cu ochii de mine, le-a și bufnit răsul și au început a-mi zice:

Tunsul felegunsul,
Tunsul felegunsul,
Cântii după dânsul!

II

(1881)

Nu știu alții cum sînt, dar eu, când mă gîndesc la locul nașterii mele, la casa părintească din Humulești, la stîlpul hornului unde lega mama o șloară cu motocci⁵ la capăt, de crăpau mâțele jucându-se cu ei, la prichiiciul⁶ vetrei cel humuit, de care mă țineam când începusem a merge copăcel,

¹ hrincă — bucată de mămăligă prăjită la foc.

² harchină — bucată mare: bartan.

³ dohot — un tel de atilie.

⁴ taftă — cu desăvârșire, cu totul; rămas curat nețed (ca mătasea).

⁵ motocel — ghemușor, ciucur.

⁶ prichiici — marginea ieșită puțin la sobă sau vatră.

la cuptorul pe care mă ascundeam, când ne jucam noi băieții de-a mijoarca,¹ și la alte jocuri și jucării pline de hazul și farmecul copilăresc, parcă-mi arde și acum inima de bucurie! Și, doamne, frumos era pe atunci, căci și părinții și frații și surorile îmi erau sănătoși, și casa ni era îndestulată, și copiii și copilele megieșilor erau deapururea în petrecere cu noi, și toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, de parcă era toată lumea a mea!

Și eu eram vesel ca vremea cea bună, și sturlubatic² și copilăros ca vântul în tulburarea sa.

Și mama, care era vestită pentru năzdrăvăniile sale, îmi zicea cu zâmbet uneori, când începea a se ivi soarele dintre nori după o ploaie îndelungată: „Teși, copile, eu părul bălan, afară și râde la soare, doar s'a îndrepta vremea”. Și vremea se îndrepta după răsul meu...

Știa, vezi bine, soarele cu cine are de-a face, căci eram feciorul mamei, care și ea cu adevărat că știa a face multe și mari minunății: alunga nouri cei negri de pe deasupra satului nostru și abătea grindina în alte părți, înfigând toporul în pământ, afară, dinaintea ușii; închea apa numai cu două picioare de vacă, de se încrucea lumea de mirare: batea pământul sau părețele sau vrun lemn, de care mă păleam la cap, la mână sau la picior, zicând: „Na, na!” și îndată-mi trecea durerea... Când vuia în sobă făcîmnele aprins, care se zice că face a vânt și vreme rea, sau când țiuia făcîmnele, despre care se zice că te vorbește cineva de rău, mama îl muștra acolo, în vatra focului, și-l buchisa³ cu cleștele, să se mai potolească dușmanul. Și mai mult decât atât: oleacă ce nu-i venea mamei la socoteală căutătura mea, îndată pregătea, cu degetul înibălat, puțină tină din colbul adunat pe opasul⁴ încălțării; ori mai în grabă lua funingină de la gura sobei, zicând: „cum nu se dioache călcăiul sau gura sobei, așa să nu mi se dioache copilașul!” și-mi făcea apoi câte-un benghi boghet⁵ în frunte ca să nu-și prăpădească odorul!.. Și altele multe încă făcea.

Așa era mama în vremea copilăriei mele, plină de minunății, pe cât mi-aduc aminte; și-mi aduc bine aminte, căci brațele ei m'au legănat, când îi sugeam țâța cea dulce și mă alintam la sânu-i găngurind și uitându-mă în ochii ei cu drag! Și sânge din sângele ei și carne din carnea ei am împrumutat; și a vorbi dela dânsa am învățat. Iar înțelepciunea dela dumnezeu, când vine vremea de a pricepe omul ce-i bine și ce-i rău.

Dar vremea trecea cu amăgele și eu creșteam pe nesimțite; și tot alte gânduri îmi sburau prin cap și alte plăceri mi se deșteptau în suflet; și în loc de înțelepciune, mă făceam tot mai neastâmpărat și dorul meu era acum neamărginit; căci sprintar și înșelător este gândul omului, pe ale cărui aripi te poartă dorul necontentit și nu te lasă în pace, până ce intri în mormânt!

Însă, vai de omul care se ia pe gânduri! Uite, cum te trage pe furis aj la adânc; și din veselia cea mai mare cazii deodată în uricioasa întristare.

Îl mai bine despre copilărie să povestim, căci ea singură este veselă și nevinovată. Și drept vorbind, acesta-i adevărul.

Ce-i pasă copilului, când mama și tata se gândesc la neajunsurile vieții, la ce poate să le aducă ziua de mânc, sau că-i frământă alte gânduri pline de îngrijire. Copilul încălecat pe bățul său, gândește că se află călare pe un cal de cei mai strașnici, pe care alcargă cu voie bună, și-l bate cu biciul, și-l strunțește cu tot dinadinsul, și răcenește la el din toată inima,

¹ mijoarca — un joc de copii, de-a mingea, de-a v'ați-ascunselea.

² sturlubatic — nebunatic, sburdalnic, neastâmpărat.

³ buchisa — a îndesa, a apăsa, a pisa.

⁴ opas — partea dinapoi a încălțăminteii, cuprinzând și călcăiul.

⁵ benghi boghet — semn făcut cu scuipat și funingine sau praf.

de-ți ie auzul; și de cade jos, crede că l-a trântit calul, și pe băț își descarcă mânia în toată puterea cuvântului...

Așa eram eu la vrăsta cea fericită, și așa cred că au fost toți copiii, de când îi lumea asta și pământul, măcar să zică cine ce-a zice.

Când mama nu mai putea de obosită, și se lăsa câte-oleacă ziua, să se odihnească, noi băieții tocmai atunci rădicam casa în slavă. Când venea tata noaptea, dela pădure din Dumesnicu, înghețat de frig și plin de promoroacă, noi îl spăriam sărindu-i în spate pe întuneric. Și el, cât era de ostent, ne prindea câte pe unul, ca la „baba oarba”, ne rădica în grindă, zicând: 'lăta mare! și ne săruta meru pe fiecare. Iar după ce se aprindea opaiful și tata se punea să mănânce, noi scoteam mâțele de prin ocnite¹ și cotruță² și le Hoacăam și le smotream³ dinaintea lui, de le mergea colbul; și nu puteau scăpa bielele mâte din mânilor noastre, până ce nu ne sgăriau și ne stupeau ca pe noi.

— Încă te uiți la ei, bărbate, zicea mama, și le dai paietele⁴ așa-i?... Ha, ha! bine v'au mai făcut, pughibale⁵ spurecate ce sânteți! Că nicio lighioaie nu se poate acina⁶ pe lângă casă, de răul vostru. Iaca, dacă nu v'am săcelat⁷ astăzi, faceți otrocol⁸ prin cele mâte și dați la om ca câinii prin băț. Țra! d'apoi aveți la știință că vă prea întreceți cu dediochiul. Acuș ieu varga din coardă, și vă croiesc de vă merg peticile.

— Ia lasă-i și tu, măi nevastă, lasă-i, că se bucură de venirea mea, zicea tata, dându-ne luța. Ce le pasă: lemne la trunchi sânt; slănină și făină în pot este deavolna⁹; brânză în puțină, asemenea; curechi¹⁰ în polohoc, slavă domnului! Numai de-ar fi sănătoși să mănânce și să se joace acum cât is miitei, că le-a trece lor sburdăciunea, când or fi mai mari și i-or lua grijile înainte; nu te teme că n'or scăpa de asta. Ș'apoi nu știi că este-o vorbă: dacă-i copil, să se joace; dacă-i cal, să tragă; și dacă-i popă, să celească...

— Ție, omule, zise mama, așa ți-i a zice, că nu șezi cu dânșii în casă toată ziua să-ți scoată peri albi, mânca-i-ar pământul, să-i mănânce, doamne, iartă-mă! De-ar mai veni vara să se mai joace și pe-afară, că m'am săturat de ei ca de mere pădurețe. Câte drăcării le vin în cap, toate le fac. Când începe a toca la biserică, Zahci al tău cel cuminte fuga și el afară și începe a toca în stative, de pârâie pereții casei și duduie ferestile. Iar stropșitul¹¹ de Ion, cu talanca¹² dela oi, cu cleștele și cu vâtraiul, face o hodoroșcală și un tărăboi, de-ți ie auzul; apoi își pun câte-o toală în spate și câte-un coif de hârtie în cap și cântă „aliluia și doamne miluește, popa prinde pește”, de te scot din casă. Și asta în toate zilele de câte două, trei ori, de-ți vine câteodată, să-i coșești¹³ în bătaie, dac' ai sta să te potrivești lor.

— ... Poi dă, măi femeie, tot ești tu bisericooasă, de s'a dus vestea; încaltea ți-au făcut și băieții biserică aici pe loc, după cheful tău; măcar că-ți intră biserică în casă, de departe ce-i... De-amu puneți-vă pe făcut privigheri de toată noaptea și parascovenii câte vă place, măi băieți,

¹ ocnită — firidă la sobele țărănești.

² cotruță — loc gol între lavete, cuptor și perete.

³ a smotri — a muștrului, a necăji.

⁴ le dai paietele — le dai nas, le treci cu vederea.

⁵ pughibală — copil neastâmpărat, obraznic.

⁶ a se acina — a se adăposti, a se oploși.

⁷ săcelat — bățul, ehelănit.

⁸ otrocol — turburare, zarvă; (a face) = a pune pe gaoană.

⁹ deavolna — din belșug, deajuns.

¹⁰ curechi — varză.

¹¹ stropșit — îndrăcit, nebun.

¹² talanca — clopot ce se pune la gâtul vitelor.

¹³ a coși — a bate rău, a rupe în bătaie.

dacă vi-i vocea să vă dee mă-ta în toate zilele numai colaci de cei unși cu miere dela „patruzeci de sfinți” și colivă cu miez de nucă.

— Ei, apoi! minte ai, omule? Mă mieram eu, de ce-s și ei așa de cumiți, mititeii; că tu le dai nas și le ții haugul. Ia privește-i cum stau toți treji și se uită țintă în ochii noștri, parcă au de gând să ne zugrăvească. Iau să-i fi sculat la treabă, ș'apoi să-i vezi cum se codesc, se drâmboiesc¹ și se selifosesc, zise mama. Hai! la culcat, băeți, că trece noaptea; vouă ce vă pasă, când aveți oemâncare sub nas!

Și după ce ne culcam cu toții, noi băieții, ea băeții ne luam la hârjoană, și nu puteam adormi de incuri², până ce era nevoită biata mamă să ne facă musai câte-un șurub-două prin cap, și să ne dee câteva tapangele³ la spinare. Și tata, săturându-se câteodată de atâta gălăgie, zicea mamei:

— Ei taci, taci! ajungă-ți de-amu, herghelie! Știu că doar nu-s babe, să chirotească⁴ din picioare!

Însă mama ne mai da atunci câteva pe deasupra și mai îndesate, zicând:

— Na-vă de cheltuială, ghiavoli ce sânteți! Nici noaptea să nu mă pot hodini de incotele⁵ voastre?

Și numai așa se putea liniști b'ia a mamă, de răul nostru. Biată să fie de păcate! Ș'apoi socoți că se mântuia numai cu-atâta? T'ai găsit! A doua zi desdimează le începeam din capăt. Și iar lua mama munașa din coardă, și iar ne jnăpăia⁶, dar noi parcă bindisem⁷ de asta?... Verba cecca:

Pielea rea și răpănoasă
Ori o bate, ori o lasă.

Și câte nu ne venea în cap, și câte nu făceam cu vârf și îndesat, mi-aduc aminte, de parcă acum mi se înlămplă.

Mai pasă de ține minte toate cele și acum așa, dacă te slujește capul, bade foane!

La crăciun, când tăia tata porcul, și-l pârlea și-l opărea, și-l învălea iute cu paie de-l înădușea, ca să se poată rade mai frumos, eu încălecam pe porc desupra paielor, și făceam un chef de mii de lei, știind că mie are să-mi dee coada porcului s'o frig și beșica s'o umplu cu grăunțe, s'o umflu și s'o zurăiesc după ce s'a usca; ș'apoi vai de urechile mamei, până ce nu mi-o spărgea de cap.

Și să nu-mi uit cuvântul! Odată, la un sfântul Vasile, ne prindem noi, vr'o câțiva băeți din sat să ne ducem cu plugul; căci eram și eu mărișor acum, din păcate. Și în ajunul sfântului Vasile toată ziua am sta de capul tatei să-mi facă și mie un buhațu ori de nu, batâr un harapnic.⁸

— Doamne, ce harapnic ț'oi da eu, zise tata dela o vreme. N'ai ce mânca la casa mea? Vrei să te bușească cei nandralăi⁹ prin omăt? Acuș te descalți!

Văzând eu că mi-am aprins paie 'n cap cu asta, am șterpelit-o de-acasa numai cu beșica cea de porc, nu cumva să-mi ice tata ciubotele și să rămân de rușine înaintea tovarășilor. Și nu știu cum s'a întâmplat, că niciunul dintre tovarăși n'avea clopot. Talanca mea era acasă; dar mă puteam duce s'o ieu? Însfârșit, facem noi ce facem și scripim¹⁰ de colo o coasă ruptă, de ici

¹ a se drâmboi — a lăsa buzele în jos de supărare, a se bosumfla.

² incuri — nebunii, sburdălnicii

³ tapangele — palme, lovituri.

⁴ a chiroți — a pica de somn, a dormi în picioare.

⁵ incote — sburdălnicii, obraznicii copilărești.

⁶ a jnăpăi — a bate pe cineva cu bățul, a plesni cu palma sau cu biciul.

⁷ a nu bindisi — a nu-ți păsa, a nu avea grije, a nu te sinchisi.

⁸ batâr un harapnic — măcar un bici.

⁹ nandralau — vliijgan.

¹⁰ a scripi — a aduna, a strânge câte puțin.

o cârceie de tânjală,¹ mai un vătrar² cu belciug, mai beșica de porc a mea, și pe după foacă, și pornim pe la case. Ș'o luăm noi dela popa Oșloban, tocmai din capul satului din sus cu gând să umblăm tot satul... Când colo, popa lăta lemne la trunchiu afară, și cum a văzut că ne așezăm la fereastră și ne pregătim de urat, a început a ne trage câteva nașteri îndesaite și a zice:

— De-abia s'au culcat găinile și voi ați și început? Ia stați oleacă, blăstămaților, să vă dau eu!

Noi, atunci, am părilit-o la fugă. Iar el, zvârr! cu o scurtătură în urma noastră; căci era om hursuz și păclășit³ popa Oșloban. Și din spaima ceea, am fugit noi mai jumătate de sat înapoi, fără să avem când îi zice popii:

Drele⁴ pe podele
Și bureți pe pereți;
Câte pene pe cucuși,
Atâția copii burduhoși.

cum obișnuesc a zice plugarii, pe la casele ce nu-i primesc.

— Măi! al dracului venelic și ceapcân⁵ de popă, zicem noi, după ce ne adunăm toți la un loc, înghețați de frig și spărieți! Cât pe ce era să ne ologească boaita⁶ cea îndrăcită; vede-l-am dus pe năsălie⁷ la biserica sfântului Dumitru de sub cetate, unde slujește; curat ucigă-l crucea l-a colăcit să vie și să-și facă budihacea⁸ casă la noi în sat. Ferească Dumnezeu să fie preoții noștri așa, că nu te-ai mai înfrupta cu nimica dela biserică, în vecii vecilor! Și până-l mai menim noi pe popă, până-l mai boscorodim, până una, alta amurgește bine.

— Ei, anu, ce-i de făcut? Mai să intrăm ici în ograda asta, zise Zaharia lui Gâtlan, că ne trecem vremea stând în mijlocul drumului.

Și intrăm noi la Vasile-Aniței și ne așezăm la fereastră după obicei. Dar pareă naiba vrăjește: cela nu sună coasa, că-i e frig; celuia că-i îngheață mâinile pe cârceie; viaru-meu, Ion Mogorogea, cu vătrarul subsuoară, se puncea de pricină că nu ură, și numa-ți crăpa inima 'n tine de năcaz!

— Ură tu, măi Chirice, zic eu lui Goian; și noi, măi Zaharie, să pufnim din gură ca buhaiul; iar iștialetii să strige: hăi, hăi!

Ș'odată, și începem. Și ce să vezi? Unde nu se ie hapsina⁹ de nevasta lui Vasile-Aniței cu cociorva¹⁰ aprinsă după noi, căci tocmai atunci trăgea focul să dea colacii în cuptor.

— Vai, aprinde-v'ar focul, să vă aprindă, zise ea, burzuluiță grozav; dar cum se cheamă asta? În obrazul cui v'a învățat!

Atunci noi, la fugă, băieți, mai dihai decât la popa Oșloban... Dar bun pocinog¹¹ a mai fost ș'aista, zicem noi, oprindu-ne în răsucurile drumului, din mijlocul satului aproape de biserică. Incă una două de-acestea, și ne scot oamenii din sat afară, ca pe niște lăieși¹². Mai bine să mergem la culcare. Și după ce ne arvonim noi și pela anul, cu jurământ să umblăm tot împreună, ne-am despărțit unul de altul, răbigiți de frig și hămesiți de foame; și hai

¹ *cârceie de tânjală* — unealtă de lemn cu care se leagă oiștea carului de care e prins jugul.

² *vătrar* — vătrai.

³ *păclășit* — rău, îndrăcît, negru la suflet.

⁴ *drele* — ciuperca, bureți care cresc pe trunchiurile copacilor.

⁵ *ceapcân* — om rău la inimă.

⁶ *boaită* — vita slabă, prăpădită; termen de batjocură la adresa popilor și călugărilor.

⁷ *năsălie* — patul sau targa pe care se așează mortul, când e dus la groapă.

⁸ *budihacea* — uriciunea, matahala.

⁹ *hapsin* — lacom, răutăcios, hain.

¹⁰ *cociorva* — vătrai.

¹¹ *pocinog* — început bun sau rău.

¹² *lăieși* — țigan nomad, țigan de șatră, de lafe.

ficare pela casa cui ne arc, că mai bine-i pare. Și iaca așa ne-a fost umbla-
lea cu plugul în anul acela.

D'apoi cu smântânitul oalelor, ce calamandros¹ făceam!

Când punca mama laptele la prins, eu, fie post, fie câșlegi, de pe-a
doua zi și începem a lînchi² groșciorul de pe deasupra oalelor; și tot așa în
toate zilele, până ce dam de chișleag³. Și când căuta mama să smântânească
oalele, smântânește, Smărăndă, dacă ai ce...

— Poate c'au luat strigoaicele mana dela vaci, mămucă-i, ziceam eu,
șezând încinchi⁴ și cu limba scoasă afară dinaintea mamei, jos lângă oale.

— Doamne, prinde-l-voiu strigoiul cela odată la oala cu smântână,
zicea mama, uitându-se lung la mine, ș'apoi las! Nănașa din grindă arc
să-și știe de știro, de nu l-or putea scoate din mână mea tot neamul strigoi-
lor și al strigoaicelor din lume... Se cunoaște el strigoiul care a mâncat smân-
tâna, de pe limbă... Urit mi-a fost în viața mea omul vicleau și lingău,
drept să-ți spun, dragul mamei. Și să știi dela mine că dumnezeu n'ajută celui
care umblă cu furtișag, fie lucru de purtat, fie de-a mănecării, fie ori de ce a fi.

Ei apoi! unde-o plesnește mama și unde crapă, zie eu, în gâtul
meu, că doar tot nu eram așa de prost până pe-acolo, sa nu pricep atâta lucru.

D'apoi cu moș Chiorpec ciubotarul, megieșul nostru ce năcaz aveam --
Ba adică, drept vorbind, el avea năcaz cu mine, căci una-două, mă duceam
la om și-l tot sucăleam⁵ să-mi dea curele, ca să-mi fac bici. Și cele mai de
multe ori găseam pe moș Chiorpec răbuind⁶ ciubotele cu dohot de cel bun,
care face pielea moale cum fi bumbacul. Și dacă vedea omul și vedea că nu
se poate descotorosi de mine cu vorbe, mă lua frumuseț de bărbie cu mâna
stângă, iar cu cea dreaptă muia feleștiocul⁷ în strachina cu dohot, și-mi
trăgea un pui de răbuială ca aceea pe la bot, de-i buinea răsul pe toți ucenicii
din ciubotărie. Și când îmi da drumul, mă duceam tot într'o fugă acasă, la
mama, plângând și stupind în dreapta și în stânga.

— Uite, mamă, Chiorpecul dracului, ce mi-a făcut!...

— Doamne, parcă l-am învățat eu, zicea mama cu părere de bine;
am să-l cinstesc, zău așa, când l-oi întâlni; că șezi lipcă⁸ unde te duci și scoți
sufletul din om cu obrăznicie tale, ușernic ce ești!

Dacă auzeam așa, mă spălam binișor pe la gură și-mi căutam de ne-
voie.. Și cum uitam ciuda, fuga iar la moș Chiorpec după curele; și el,
când mă vedea intrând pe ușă îmi zicea eu chef: He, he! bine-ai venit, nepur-
cele! Și iar mă răbuia, făcându-mă de răs; și eu iar fugeam acasă, plângând,
stupind și blăstămându-l. Și mama avea un chin cu mine din pricina asta...

— Of! de-ar veni iarna, să te mai dau odată la școală undeva, zicea
mama, și să cer dascălului să-mi dea numai pielea și ciolanele de pe tine.

Odată, vara, pe-aproape de Moși, mă furișez din casă și mă duc ziua
miza mare, la moș Vasile, fratele tatei cel mai mare, să fur niște cireșe;
căci numai la dânsul și încă la vreo două locuri din sat era câte-un cireș
văratec care se cocea-pălea de duminica mare. Și mă chitesc eu în mine,
cum s'o dau ca să nu mă prindă. Intru mai întâi în casa omului și mă fac
a cere pe Ion, să ne ducem la scăldat.

— Nu-i acasă Ion, zise mătușa Mărioara; s'a dus cu moșu-tău Vasile,
sub Cetate la o chiuă⁹ din Condreni, s'aducă niște sumani.

¹ calamandros — incurcătură, harababură, amestecătură.

² a lînchi — a linge, a mânca cu limba cum fac câinii.

³ chișleag — laptele prins după ce a fost smântânit, din care se face brânza.

⁴ încinchi — lăsat pe vine.

⁵ a sucăli — a bate capul, a stărui mult spre a căpăta un lucru.

⁶ a răbui — a unge, a da cu dohot ciubotele.

⁷ feleștioc — pământul.

⁸ lipca — lipit, nedespărțit, staruitor, a sta lipcă — a se ține de capul cuiva.

⁹ chiuă — vas în care se pisează sare, semioțe; moara unde se bate postavul, pentru
a se îndesi.

Căci trebuie să vă spun că la Humulești torc și fetele și băieții, și femeile și bărbații; și se fac multe giguri¹ de sumani și lăi² și de noaten, care se vând și pănură³ și cusute; și acolo, pe loc, la negustori armeni — veniți înadins din alte târguri: Focșani, Bacău, Roman, Târgu-Frumos — și de pe aiurea, precum și pe la iarmaroace în toate părțile. Cu asta se hrănesc mai mult Humuleștenii, răzâși fără pământuri, și cu negustoria din picioare: vite, cai, porci, oi, brânză, lână, oloiu, sare și făină de păpuși; sumane mari, genunchere și sârdace⁴; ȋțari, bernevici⁵, cămeșoale, lăicere și scorțuri înflorite; ștergare de burangie alese, și alte lucruri, ce le duceau lumea în târg de vânzare, sau joia pe la mănăstirile de maici, cărora le vine cam peste-mână târgul.

— Apoi dar, mai rămâi sănătoasă, mătușă Mărioară! vorba de dinioarca. Și mi pare rău că nu-i văru lon acasă; că tare-aș fi avut plăcere, să ne scăldăm împreună... Dar în gândul meu: știi c'am nimerit-o? Bine că nu-s acasă; și de n'ar veni degrabă, și mai bine-ar fi...

Și scurt și cuprinzător: sărut mâna mătușei, luându-mi ziua bună, ca un băiet de treabă; ies din casă, cu chip că mă duc la scăldat, mă șupuresc⁶ pe unde pot și când colo, mă trezesc în cireșul femeii și încep a cărâ-lăni la cireșe în sân, crude, coapte, cum se găseau. Și cum eram îngrijit și mă sileam să fac ce-oi face mai degrabă, iaca mătușă Mărioara c'o jordine în mâna, la tulpina cireșului!...

— Dar bine, ghiavole, aici ți-i scăldatul? zise ea, cu ochii holbați la mine; scoabă-te jos, tâlharule, ca te-oi învăța eu!

Dar cum să te cobori, căci jos era prăpădenie! Dacă vede ea și vede că nu mă dau, zvârl! de vreo două-trei ori cu bulgări în mine, dar nu mă chitește⁷. Apoi începe a se aburea pe cireș în sus, zicând: „Stăi, măi porcănă, că te căptușește ea, Mărioara, acuș!” Atunci eu mă dau iute pe-o creangă mai spre poale, și odată fac: zup! în niște cânepă care se întindea dela cireș înalțe, și era crudă și până la brâu de înaltă. Și nebuna de mătușă Mărioara după mine; și eu fuga iepurește prin cânepă și ea pe urma mea, până la gardul din fundul grădinii, pe care neavând vreme să-l sar, o coligeam înapoi, iar prin cânepă, fugând tot iepurește, și ea după mine până n'dreptul ocolului, pe unde-îmi era iar greu de sărit; pe de laturi, iar gard; și hârșita de mătușă nu mă slăbea din fugă nici în ruptul capului! Cât pe ce să pui mâna pe mine! Și eu fuga și ea fuga, și eu fuga și ea fuga, până ce dăm cânepa toată palancă⁸ la pământ; căci să nu spun minciuni erau vreo zece, douăsprezece prăjini⁹ de cânepă frumoasă și deasă cum îi poria, de care nu s'au ales nimica. Și după ce facem noi trebușoara asta, mătușă nu știu cum se încălcește prin cânepă, ori se împiedică de ceva și cade jos. Eu atunci iute mă răsuceșc într'un picior, fac vro două sărituri mai potrivite, mă asvârl peste gard de parcă nici nu l-am atins, și-mi pierd urma, ducându-mă acasă și fiind foarte euminte în ziua aceea...

Dar măl îndesară, iaca și moș Vasile, cu vornicul și pasnicul, strigă pe tata la poartă, îi spun pricina și-l chiamă să fie de față, când s'a ispăși¹⁰ cânepa și cireșele — căci drept vorbind, și moș Vasile era un cărpănos¹¹!

¹ *giguri* — pănură de sumani; un val de 70—100 metri se numește *gig*.

² *lăi* — negru amestecat cu puțin alb.

³ *pănură* — țesătură de lână din fire toarse gros.

⁴ *sârdace* — un fel de suman scurt până la brâu.

⁵ *bernevici* — eiôarcei, îmbrăcăminte țărănească în loc de pantaloni.

⁶ *ă se șupura* — a se furișa, a se strecura.

⁷ *a chiti* — a nimeri.

⁸ *palanca* — calcătă la pământ, distrusă.

⁹ *prăjină* — veche unitate de măsură agrară în valoare de 3 stânjeni (1 stânjen = 2 metri).

¹⁰ *a ispăși* — a face cercetare asupra valorii unei strecăciuni.

¹¹ *cărpănos* — sgârbit, avar.

ș'un puiu de zgârie brânză ca și mătușa Mărioara. Vorba cece: a tunat și i-au adunat. Inșă degeaba mai clămpănesc eu din gură: cine ce are cu munca omului? Stricăciunea se făcuse, și vinovatul trebuia să plătească. Vorba cece: nu plătește bogatul, ci vinovatul! Așa și tata, a dat gloabă pentru mine, și pace bună. Și după ce-a venit el, rușinat, dela ispașă, mi-a tras o chel-făneală ca aceea, zicând:

— Na! satură-te de cireșe! De-amu să știi că ți-ai mâncat lefteria¹ dela mine, spânzuratul! Oare multe stricăciuni am să mai plătesc eu, pe urma ta?

Și iaca așa cu cireșele; s'a împlinit vorba mamei, sărmana, iute și degrabă: că Dumnezeu n'ajută celui care umblă cu furtușag. Inșă ce ți-i bună pocăința după moarte? D'apoi rușinea mea, unde-o pui? Mai pasă de dă ochi cu mătușa Mărioara, cu moș Vasile, cu vărul Ion, și chiar cu băieții și fetele din sat; mai ales duminica, la biserică, la horă, unde-i frumos de privit, și pe la scăldat, în Cierul Cucului, unde era băteștița² flacăilor și a fetelor, doriți unii-de alții toată săptămâna de pe la lucru!

Mă rog, mi se dusesese bulul³ de pozna ce făcusem, de n'aveai cap să scoți obrazul în lume de rușine; și mai ales acum, când se ridicase câteva fete frumușele în sat la noi și începuse a mă scormoli și pe mine la inina. Vorba cece:

— Măi Ioane, dragi ți-s fetele?

— Dragi!

— Dar tu lor?

— Și ele mie!...

Inșă ce-i de făcut?... S'a trece ea și asta; obraz de scoarță, și las-o moartă în păpușoi, ca multe altele ce mi s'au întâmplat în vicață, nu așa într'un an doi și deodată, ci în mai mulți ani, și pe rând, ca la moară. Și doar mă și ferream eu, într'o părere, să nu mai dau peste vro pacoste, dar parecă naiba mă împingea, de le făceam atunci cu chiuita.

Și tocmai-mi-te, îndată după cea cu cireșele, vine alta la rând.

Mă trezește mama într'o dimineață din somn cu vai-nevoie, zicându-mi. — Scoală, duglișule⁴, înainte de răsăritul soarelui; iar vrei să te pupe cucul armenesc și să te spurce, ca să nu-ți meargă bine toată ziua?... Căci așa ne amăgea mama, cu o pupăză, care-și făcea cuib de mulți ani într'un tei foarte bătrân și scorbuos, pe coasta dealului, la moș Andrei, fratele tatei cel mai mic. Și numai ce-o auzeai vara: „Pu-pu-pup! Pu-pu-pup!” — desdimineață în toate zilele, de vuia satul. — Și cum mă scol, îndată mă și trimite mama cu demâncare în țarină, la niște lingurari ce-i aveam tocmiți prășitori, tocmai în Valca Seacă, aproape de Topoliță. Și pornind eu cu demâncarea, numai ce și aud pupăza cântând:

— Pu-pu-pup! pu-pu-pup! pu-pu-pup!

Eu atunci, să nu-mi caut de drum tot înainte? Mă abat pe la tei, cu gând să prind pupăza, căci aveam grozavă ciudă pe dânsa; nu numai-decât pentru pupat, cum zicea mama, ci pentrucă mă scula în toate zilele cu noaptea 'n cap din pricina ei. Și cum ajung în dreptul teiului, pun demâncarea jos, în cărare pe muchia dealului, mă sui încetîșor în teiul care te adormea de mirosul floarei, bag mâna în scorbură unde știam, și norocul meu!... găbuesc pupăza pe ouă, și zic plin de mulțămire: taci, leliță, că te-am căptușit eu; îi mai pupa tu și pe dracul de-acum! Și când aproape să scot pupăza afară, nu știu cum se face, că mă spariu de creasta ei cea rotată de pene, căci nu mai văzusem pupăză până atunci, și-i dau iar drumul în

¹ lefteria — cîntecul, crezarea.

² băteștițe — loc de întîlnire.

³ buh — veste, pomină.

⁴ dugliș — somnoros, leneș.

scorbură. Și cum stam eu și mă chiteam în capul meu, că șerpe cu pone nu poate să fie — după cum auziseru, din oameni, că se allă prin scorburi câteodată și șerpi — unde nu mă îmbărbătez în sine-mi și iar bag mâna să scot pupăza... pe ce-a fi... dar ea, sârmana se vede că se mistuise de frica mea prin coltoanele scorburii, undeva, căci n'am mai dat de dânsa nicăiri; parcă intrase în pământ. Măi! anapoda lucru ș'asta zic eu înciudat, scoțând căciula din cap și tuffind-o în gura scorburii. Apoi mă dau jos, caut o lespede potrivită, mă sui cu dânsa iar în tei, îmi iau căciula, și în locul ei pun lespedea, cu gând e'a ieși ea pupăza de undeva, până m'oi întoarce eu din țarină. După aceea mă dau iar jos și pornesc răpede cu demâncarea la lingurari... Și oricât oi fi mers eu de tare, vreme trecuse la mijloc doar, cât am umblat horhăind¹ cine știe pe unde și cât am bojbăit² și mocoșit prin tei să prind pupăza, și lingurarilor, nici mai rămâne cuvânt, li se lungise urechile de foame, așteptând. Ș'apoi vorba ceoa: Țiganul, când i-i foame, cântă; boierul se primblă cu mâinile dinapoi, iar țaranul nostru își arde luleaua și mocește într'însul. Așa și lingurarii noștri: cântau acum îndrăcit pe ogor, sezând în coada sapei, cu ochii painjenți de-atâta uitat, să vadă nu le vine mâncare din cotrova? Când, pe la prânzul cel mare, numai iacătă-mă-s și eu de după un dâmb, cu mâncarea sleită, veneam nu veneam, auzindu-i lălăind așa de eu chef... Atunci au și tăbărit bălaurii pe mine, și cât pe ce sa mă înghită, de nu era o chirandă³ mai tânără între dânsii, să-mi țo parte.

— Hauileo, mo! ogoiți-vă⁴ ce tolocăniți⁵ băiatul; cu tată-său aveți ce aveți, iar nu cu dânsul!

Atunci, lingurarii, ne mai puindu-și mintea cu mine s'au așternut pe mâncare, tăcând moleum. Și scăpând eu cu obraz curat, îmi iau traista cu blidele, pornesc spre sal, mă abat iar pe la tei, mă sui într'însul, pun urechia la gura scorburii, și aud ceva sbătându-se înlăuntru. Atunci ieu lespedea cu îngrijire, bag mâna și scot pupăza vlăguită de atâta sbucium; iar ouăle, când am vrut să le ieu, erau toate numai o chisăliță. După asta vin acasă, leg pupăza de picior e'o ață, ș'o îndosesc de mama vreo două zile în pod prin cele putini hârbutite; și una-două, la pupăză, de nu știau cei din casă ce tot caut prin pod așa de des. Însă a doua zi după asta, iaca și mătușa Măriuca lui moș Andrei, vine la noi e'o falcă'n cer și cu una'n pământ, și se ia la ciondănit⁷ cu mama din pricina mea:

— Mai auzit-ai, dumneata, cumnată, una ca asta: să fure Ion pupăza, care, zicea mătușa cu jale, ne trezește desdimeceață la lucru de atâția ani! Crozav era de tulburată și numai nu-i venea să lăcrămeze, când spunea aceste. Și acum văd eu că avea mare dreptate mătușa, căci pupăza era cea-sornicul satului. Însă mama, sârmana, nu știa de asta nici cu spatele.

— Ce spu, cumnată! Da'că l-aș ucide în bătaie, când aș allă că el a prins pupăza s'o chinuiască. De-amu bine că mi-ai spus: las pe mine, că ți-l ieu eu la depănat.

— Nici te mai îndoi despre asta, cumnată Smărăndă, zise mătușa, căci de sbântuțitul⁸ ista al dumitale, nimică nu scapă. Ce mai atâta? Mi-au spus mie cine l-au văzut, că Ion a luat-o; gâtul îmi pun la mijloc.

Eu, fiind asevus în cămară, cum aud unele ca aceste, inte mă sui în pod, umflu pupăza de unde era, sai cu dânsa pe sub streșina casei și mă duc

¹ a tuflă — a vâri, a astupa gaura scorburii.

² a horhăi — a umbla în neștiire, a rătăci.

³ a bojbăi — a diboi pe întunerie.

⁴ chirandă — țiganca (de la numele propriu Chiranda, obișnuit la țigani).

⁵ a ogoi — a potoi, a astâmpăra.

⁶ a tolocani — a vorbi vrute și nevrute, a bate capul, a certa pe cineva.

⁷ a se ciondăni — a se certa.

⁸ sbântuțit — ueastămpărat, obraznic; se acață de toate gardurile.

de-a-treptul în târgul vitelor, s'o vând, căci era tocmai luna, într'o zi de târg. Și cum ajung în iarmaroc încep a mă purta țautos printre oameni de colo până colo, cu pupăza în mână, că doar și eu eram o leacă de fecior de negustor. Un moșneag nebun e'o vițică de funie, n'are ce lucra?

— De vânzare ți-i găinușa cea, măi băieto?

— De vânzare, moșule!

— Și cât cei pe dânsa?

— Cât crezi și dumneata că face!

— La ad'o'neoaie la moșul s'o drămuluiască!

Și cum i-o dau în mână, javra dracului se face a o căuta de ou, și-i desleagă atunci frumușel ața dela picior, apoi mi-o aruncă'n sus, zicând: iaca poznă, e'am scăpat-o! — Pupăza sbr! pe-o dughiană și după ce se mai odihnește puțin, își ie apoi drumul spre Humulești și mă lasă miare și devreie cu lacrimile pe obraz, uitându-mă după dânsa! Eu atunci ha! de sumanul moșneagului să-mi plătească pasărea...

— Ce gândești dumneata, moșule? Te joci cu marfa omului? Dacă nu ți-a fost de cumpărat, la ce i-ai dat drumul? Că nu scapi nici cu giunca² astă de mine, înțeles-ai? Nu-ți paie lucru de șagă. Și mă băgam în ochii moșneagului, și făceam un tărăboi, de se strănsese lumea ca la comedia împrejurul nostru; dă, iarmaroc nu era?

— Dar știi că ești amarnic la viață, măi băieto, zise moșneagul dela o vreme, răzând. În ce te bizui, de te îndârjești așa, nepoate? Dec! nu cumva ai pofți să-mi iei vițica pentr'un cuc armenesc³? Peseam te mănâncă spinarea cum văd eu, măi țică, și ia acuș te scarpin dacă vrei, ba ș'un topor îți fac, dacă mă crezi de-i zice aman⁴ puiule când îi scăpa din mâna mea!

— Dă pace băietului, moșule, zise un Humuleștean de-ai noștri, că-i feciorul lui Ștefan a Petrei, gospodar dela noi din sat, și ți-i găsi beleaua cu dânsul pentru asta...

— He, he! să fie sănătos dumnealui, om bun, d'apoi chitești dumneata că nu ne cunoaștem noi cu Ștefan a Petrei? zise moșneagul. Chiar mai din-oară l-am văzut umblând prin târg cu cotul subsuoară, pentru cumpărat sumani, cum i-i negustoria, și trebuie să fie pe-aici undeva, ori în vro dughiană la băut adălmașul. Apoi bine că știu a cui ești, măi țică! Iau stăi oleacă, să te duc eu la tată-lău și să văd, el te-a trimis cu pupăzi de vânzare, să spurci iarmarocul?!

Toate ca toatele dar când am auzit eu de tata, pe loc mi s'a muiet gura. Apoi încet-încet m'am furișat printre oameni și unde-am croit-o la fugă spre Humulești, uitându-mă înapoi, să văd nu mă ajunge moșneagul, căci îmi era acum a scăpare de dânsul, drept să vă spun. Vorba cea: Lasă-l măi! L-aș lăsa eu, dar vezi că nu mă lasă el acum! Tocmai așa pățisem și eu; ba eram încă bueros că am scăpat numai eu atâta. Bine-ar fi s'o pot scoate la capăt, măcar așa, cu mama și cu mătușa Măriuca — gândeam eu, bătându-mi-se inima ca într'un iepure de frică și de osteneală.

Și când ajung acasă, aflu că tata și mama erau duși în târg; și frații îmi spun cu spaimă, că-i poznă cu mătușa lui moș Andrei: a sculat mai tot satul în picioare din pricina pupăzai din tei; zice că i-am fi luat-o noi, și pe mama a pus-o în mare supărare cu asta. Știi că și mătușa Măriuca e una din cele care scoate mahmurul din om; nu-i o femeie de înțeles, ca mătușa Anghelița lui Moș Chiriac, s'a mântuit vorba. Și cum îmi spuneau ei îngrijit, numai ce și auzim cântând în tei:

¹ a drămului — a cântări, a cumpăni.

² giunca — jucei, vițea.

³ cuc armenesc — pupăză.

⁴ aman — iertare, grație.

Pu-pu-pup! pu-pu-pup! pu-pu-pup!

Soră-mea, Catrina, zise atunci cu mirare:

— I-auzi, bădiță! Doamne, cum sunt unia de năpăstuesc omul chiar pe sânta dreptate!

— Mai așa, surioară!... Dar în gândul meu: când ați ști voi câte-a pățimit, sireaca, din pricina mea și cu din pricina ei, i-ați plânge de milă! Zahai însă ne lăsase vorbind și se cam mai dusesse în târg după mama, să-i spuie bucurie despre pupăză.

Și a doua zi, marți, laman în ziua de lăsatul secului de postul sânt-Petrului, făcând mama un cuptior zdravăn de alivenci și plăcinte cu poalele'n brâu și pârpalind niște pui tineri la frigare, și-apoi tăvălindu-i prin unt, pela prânzul cel mic, chiamă pe mătușa Măriuca lui moș Andrei la noi, și-i zice cu dragă inimă:

— Doamne, cumnăică-hăi, cum se pot învrăjbi oamenii din nimica toată, luându-se după gurile cele răle! Ia poftim, soro, mai bine; să mâncăm ceva din ce-a dat dumnezeu, să cinștim câte-un pahar de vin în sănătatea gospodarilor noștri și:

Cele răle să se spele,
Cele bune să s'adunc:
Vrajba dintre noi să piară
Și neghina din ogoară!

Căci dac'ai sta să faci voie rea de toate, zău, ar trebui dela o vreme s'apuci câmpii!

— Așa, cumnată dragă, zise mătușa Măriuca, strângând cu nedumescire din umere, când se punea la masă. Văzut-ai dumneata? Să mai pui altădată temei pe vorbele oamenilor!

Apoi începem cu toții a mânca. Și alții ca alții, dar eu știu că mi-ani pus gura la cale, să-mi fie pe toată ziua. Și îndată ce m'am sculat dela masă, luându-mi rămas ban dela călcăie, fuga la scăldat. Și când sar odată voinicește de pe-un mal nalt în știoalnă¹, din greșală, drept cu fața'n jos, numai scântei mi s'au făcut pe dinaintea ochilor, de durere; și am crezut, că mi-a plesnit pânteccele, nu altăceva. Și după ce-am ieșit cu mare greu, din apă și m'am pus pe mal țindu-mă cu mâinile de inimă, băieții s'au strâns ciotcă împrejurul meu; și m'au înmormântat în nășip, și m'au prohodit cum știau ei, și de-abia mi-am venit în simțire peste vrun ceas; și-apoi am început a mă scălda în ticiuă până la asfințitul soarelui, potrivind-o să vin acasă odată cu vacile și spuind mamei că, scăpându-le văcarul din ocol pe ale noastre la amiază, eu singur le-am dus la păscut, și de-aceia m'am întârziat până acūm. Și mama, creștină bună, crezându-le toate lăptoase, după răbuș, cum i le spusese cu eu măgulele, m'a laudat de vrednicia ce făcusem, și mi-a dat și de mâncare. Iară eu mâncând lupește, mă făceam smerit și numai râdeam în mine, micrându-mă tot atunci de ghibăcia minciunilor ce potrivisem. de-mi venea mai-mai să le cred și eu singur pe jumătate.

Iaca așa se poate înșela omul de multe ori, când nici n'a gândit, dacă nu știe a judeca bine. Inșă iar mă întore și zic: tot pățitu-i priceput!

Intr'o zi, pe-aproape de sânt-Ilie, se îngământă, ca mai totdeauna, o mulțime de trebi pe capul mamei: niște sumane să le scoată din stative; altele să le nividească și să înceapă a le țese din nou; un teane de sumane croite, nalt până'n grindă, aștepta cusutul; pieptănușii în lăiță n'avea cine-i ținea de coadă; roata ședea în mijlocul casei, și canură toarsă nu era pentru hătătură! Și-apoi vorba cea: „nu ședea că-ți șede norocul”. Tevi de făcut la sucală; copil de țăță în albic, pe lângă alți vro cinci-șase, care așteptau

¹ știoalnă — loc mai adânc în albia unui râu.

să le faci demânzare. Treabă era acolo, nu încercală; și încă se cerea degrabă, căci venea cu fuga Iarmarocul de Folticeni, care, acela este, ce este. Și mă scoală mama atunci mai dimineață decât alte dăți, și-mi zice cu toată inima:

— Nică, dragul mamei! vezi că lată-tău e dus la coasă, căci se scutură ovăzul ceta pe jos; și eu asemenea nu-mi văd capul de trebi. Tu mai lasă drumurile pe stăi lângă mămuca, de-i fă țevi și leagănă copilul; e'apoi și eu ți-oi lua dela Folticeni o pălăriuță cu tasma¹ ș'o curalușă de cele cu chimeriu², știi cole, ca pentru tine!

— Bine, mamă! dar în gândul meu numai eu știam.

Teate ca toatele, dar la cusut și la sărădui³ sumane, și mai ales la roată, mă întreceam eu fetele cele mari din tors; și din astă pricină, răutăcioasa de Măriuca Săvucului, care, drept să vă spun, nu-mi era urfă, făcea adeseori în cluda mea și-mi bătea din punni, poreclindu-mă Ion Torcălău, cum îi zicea unui țigan din Vânători. Inșă pentru asta, tot îmi era dragă și torceam împreună cu dânsa, la umbra nucului lor, câte-o movilă de drugi de canură, de mă săruta mama, când i le arătam seara acasă.

Așa ne duceam băicții și fetele unii la alții cu lucrul, ca să ne luăm de urf, cecace la țară se chiamă șezătoare, și se face mai mult noaptea, lucrând fiecare al său. Cum torceam eu, de-a mai mare dragul pe întrecute cu Măriuca, și cum sfârâia fusul roții, așa-mi sfârâia inima'n mine de dragostea Măriucei! Martur îmi este dumnezeu! Si-mi aduc aminte, că odată, noaptea, la o elacă de dezghioecat păpușoi, i-am seos Măriucei un șoarec din sân, care era s'o bașe în boale pe biata copilă, de n'aș fi fost eu acolo.

D'apoi vara, în zilele de sărbătoare, eu fetele pe câmpie, pe colnice și mai ales prin luncile și dumbrăvile cele pline de mândrețe, după eules răchițică de făcut gălbenele, sovâr⁴ de umplut flori, dumbravnie⁵ și sulcină de pus printre strate, cine umbla? Povestea cânteacului:

Fă-mă, doamne, val de tei
Și m'aruncă 'ntre femei!

Și scurtă vorbă, unde erau trei, eu eram al patrulea.

Dar când auzeam de legănat copilul, nu știu cum îmi venea, căci tocmai pe mine căzuse păcatul, să fiu mai mare între frați. Inșă ce era să faci, când te roagă mama? Dar în ziua aceea, în care mă rugase ea, era un senin pe cer și așa de frumos și de cald afară, că-ți venea să te scalzi pe uscat ca găinile. Văzând eu o vreme ca asta, am șparlit-o la baltă, cu gând rău asupra mamei cât îmi era de mamă și de năcăjită. Adevăr spun, căci dumnezeu e deasupra! Dela o vreme mama, crezând că-s prin livadă undeva, iese afară și începe a striga, de da duhul dintr'înșă: Ioane! Ioane!—și Ion, pace! Văzând ea că nu dau răspuns de nicăiri, lasă toate în pământ și se ia după mine la baltă, unde știa că mă duc. Și când colo mă vede tologit cu pielea goală pe năsip, cât mi ți-i gligauul: apoi, în picioare, țind la urechi câte-o lespegioară fierbinte dela soare, cu argint printr'însele, și aci săream într'un picior, aci în celalalt, aci plecam capul în dreapta și la stânga, spuind cuvintele:

Auraș, păcurăș,
Scoate apa din urechi.
Că ți-oi da parale vechi;
Și ți-oi spăla cofele
Și ți-oi bate dobele!

¹ tasma — cordea, panglică de pălărie.

² chimeriu — chimir cu eura lată, dublă servind de pungă de bani.

³ sărădui — a împodobi sumanele cu găetane; sărad = găetan.

⁴ sovâr — o plantă mirositoare de pădure, din care se face o vopsea.

⁵ dumbravnie — plantă cu frunze mirositoare, pe care țărâncea o pune între cămăși.

După aceea svârleam pietrele, pe rând, în știoalna un-le mă scăldam: una pentru dumnezeu și una pentru dracul, făcând parte dreaptă la amândoi; apoi mai svârleam câteva de încuiam pe dracul în fundul știoalnei, cu bul-buci la gură; ș'apoi luștulluc! și eu în știoalnă, de-a-cufundul, să prind pe dracul de-un picior, căci așa ni era obiceiul să facem la scăldat, de pe când Adam-Babadam. După asta, mă mai cufundam de trei ori în rând, pentru latăl, fiul și duhul slânt, și înc'odată pentru amin. Apoi mă trăgeam încetisor pe o coastă, la marginea bălții, cât mi țî-i moronul, și mă uitam pe luriș cum se joacă apa cu picioarușele cele mândre ale unor fete ce ghileau pânză din susul meu. Mai frumos lucru nici că se mai poate, cred!

Toate acestea le privea biata mamă, uitată cu mâinile subsuoară, cum e omul năcăjit, de după un dâmb de prund, aproape de mine. Dar eu n-o vedeam pe dânsa, căci eram în treabă. În totului-lot, a fi trecut la mijloc vr'o jumătate de ceas, cât a zăbovit mama acolo, mai vr'o trei-patru de când fugisem de-acasă, ș'ar fi trebuit să înceapă a mi se pune soarele drept inimă, după cum se zice, căci era trecut de amiază. Însă eu, în starea în care mă aflam, fiind cuprins de fericire, uitasem că mai trăiesc pe lume! Însfârșit, mama cât era ea de tare de cap, dela o vreme pierde răbdarea și vine tiplil, în vârful degetelor, pe la spatele mele, când mă uitam la fete, cum vă spun, îmi ie toate hainele frumușel de pe mal, și mă lasă cu pielea goală în baltă, zicându-mi cu năduh:

— Ii veni tu acasă, coropcarule¹, dacă te-a răzbi foamea, ș'apoi atunci vom avea altă vorbă. Și se tot duce.

Ei, ei! ce-i de făcut, Ioane! Fetele dela ghilit, care văzuse asta, numa-și dau ghiont una alteia și chicoteau pe socoteala mea, de răsuna prundul. Iar eu intram în pământ de rușine și cât pe ce să mă înec, de ciudă ce-mi era. Și din dragostea cea mare de mai dinioară, îmi venea acum să le strâng de gât, nu altăceva. Dar vorba cecea: „Poți opri vântul, apa și gurile oamenilor?” De aceea le-am lăsat și eu pe fete să rădă, până li s'a duce gura la urechi, și pândind vreme pe când șed ele plecate și dau pânza în apă la ghilit, fac țuști! din baltă, ș'o ieu la sănătoasa. Și așa fugeam de tare pe prund, de săreau pietrele, pe care le stârneam cu picioarele, cât mine de sus. Și fuga, și fuga, fără să mă mai uit în urmă, până ce dau între hudiți, pe drumul care ducea la noi acasă. Dar nu merg pe drum, de rușine să nu întâlnească vr'un om; ci sar în grădină la Costache și merg tupiliș prin păpușoi; apoi într'o hudiță, din hudiță în grădină la Trăsnea, și iar prin păpușoi; și când aproape să ies din grădină, mă simțese câinii lui Trăsnea, și la mine, să mă rupă. Ce-i de făcut? Auzisem eu din oameni că dacă vrei să nu te muște câinii și să te lese în pace, cum îi vezi că sar la tine, să te tupilezi jos, la pământ și să-i lași să te latre cât le place, fără să te urnești din loc; căci ei bat cât bat, și dela o vreme te părăsesc și se duc. Și adevărat este, căci așa am scăpat și eu de câinii lui Trăsnea, atunci când am dat peste păcat cu ei și ei cu mine. Noroc din ceriu până'n pământ că nu m'a prins melianul² și haraminul³ de Trăsnea, care avea mare ciudă pe mine, decând mă zăpsise⁴ în grădina lui, la furat mere domnești și pere sântiliești, căci m'ar fi snopit în bătaie. Ș'apoi numai asta mi-ar fi mai trebuit acum, cât eram de pricopsil! În sfârșit, după ce m'au lăsat câinii lui Trăsnea în pace, cum v'am spus, am sărit în răsprintenele⁵ unui drum; de acolo în grădină, la noi, și atunci mi s'a părut, că mă afflu în sânul lui dumnezeu. Și merg eu acum fără pă sare

¹ *coropcar* — negustor ambulat prin sate, ce umbla cu *coropca* o ladă cu marfă mărunțis (aici: haimana).

² *melian* — om înalt și bine făcut, flacău străvân.

³ *haramin* — hoț, om rău la suflet, nemitos.

⁴ *a zăpsi* — a prinde pe cineva la un lucru oprit, a surprinde.

⁵ *răspintene* — răspântia drumului.

să le faci demâncare. Treabă era acolo, nu încercală; și încă se cerea degrabă, căci venea cu fuga iarmarocul de Folticeni, care, acela este, ce este. Și mă scoală mama atunci mai dimineață decât alte dăți, și-mi zice cu toată inima:

— Nică, dragul mamei! vezi că tată-tău o dus la coasă, căci se scutură ovăzul ceta pe jos; și eu asemenea nu-mi văd capul de trebi. Tu mai lasă drumurile și stăi lângă mănuca, de-i fă țevi și leagănă copilul; c'apoi și eu ți-oi lua dela Folticeni o pălăriuță cu tăsma¹ ș'o curalușă de cele cu chimieriu², știi cole, ca pentru tine!

— Bine, mamă! dar în gândul meu numai eu știam.

Toate ca toatele, dar la cusut și la săraduit³ sumane, și mai ales la roată, mă întreceam cu fetele cele mari din tois; și din astă pricină, răutăcioasa de Măriuca Săvuului, care, drept să vă spun, nu-mi era urâtă, făcea adeseori în ciuda mea și-mi bătea din pumni, poreclindu-mă Ion Torcălau, cum în zicea unui țigan din Vânători. Inșă pentru asta, tot îmi era dragă și torceam împreună cu dânsa, la umbra nucului lor, câte-o movilă de drugi de canură, de mă săruta mama, când i le arătam seara acasă.

Așa ne duceam băieții și fetele unii la alții cu lucrul, ca să ne luăm de uril, cecace la țară se chiamă șezătoare, și se face mai mult noaptea, lucrând ficcare al său. Cum torceam eu, de-a mai mare dragul pe întrecute cu Măriuca, și cum sfârâia fusul roții, așa-mi sfârâia inima'n mine de dragostea Măriucăi! Martur îmi este dumnezeu! Și-mi aduc aminte, că odată, noaptea, la o clacă de dezghiocat păpușoi, i-am scos Măriucăi un șorace din sân, care era ș'o bage în boale pe biata copilă, de n'as fi fost eu acolo.

D'apoi vara, în zilele de sărbătoare, cu fetele pe câmpic, pe colnice și mai ales prin luncile și dumbrăvile cele pline de mândrețe, după eules răchitică de făcut gălbenele, sovâr⁴ de umplut flori, dumbravnic⁵ și sulcină de pus printre straie, cine umbla? Povestea cântecului:

Fă-mă, doamne, val de tei
Și m'aruncă 'ntre femei!

Și scurtă vorbă, unde erau trei, eu eram al patrulea.

Dar când auzeam de leagănat copilul, nu știu cum îmi venea, căci tocmai pe mine căzuse păcatul, să fiu mai mare între frați. Inșă ce era să faci, când te roagă mama? Dar în ziua aceea, în care mă rugase ea, era un senin pe eer și așa de frumos și de cald afară, că-ți venea să te scalzi pe uscat ca găinile. Văzând eu o vreme ca asta, am șparlit-o la baltă, cu gând rău asupra mamei cât îmi era de mamă și de năcăjită. Adevăr spun, căci dumnezeu e deasupra! Dela o vreme mama, crezând că-s prin livadă undeva, iese afară și începe a striga, de da duhul dintr'înșă: Ioane! Ioane! Ioane!—și Ion, pace! Văzând ea că nu dau răspuns de nicăiri, lasă toate în pământ și se ia după mine la baltă, unde știa că mă duc. Și când colo mă vede tologit cu pielea goală pe năsip, cât mi ți-i gliganul; apoi, în picioare, fiind la urechi câte-o lespegioară fierbinte dela soare, cu argint printrînșele, și aci săream într'un picior, aci în celalalt, aci plecam capul în dreapta și la stânga, spuind cuvintele:

Auras, păcuras,
Scoate apa din urechi.
Că ți-oi da parale vechi;
Și ți-oi spăla cofele
Și ți-oi bate dobele!

¹ tăsma — cordea, panglică de pălărie.

² chimieriu — chimir cu curea lată, dublă servind de pungă de bani.

³ săraduit — a împodobi sumanele cu găetane; sărad = găetan.

⁴ sovâr — o plantă mirositoare de pădure, din care se face o vopsea.

⁵ dumbravnic — plantă cu frunze mirositoare, pe care țărâncă o pune între cămăși.

După aceea svârleam pietrele, pe rând, în știoalna un le mă scaldam: una pentru Dumnezeu și una pentru dracul, făcând parte dreaptă la amândoi; apoi mai svârleam câteva de încuiam pe dracul în fundul știoalnei, cu bulbuci la gură; ș'apoi luștuluic! și eu în știoalună, de-a-cufundul, să prind pe dracul de-un picior, căci așa ni era obiceiul să facem la scaldat, de pe când Adam-Babadan¹. După asta, mă mai cufundam de trei ori în rând, pentru tatăl, fiul și dulul sfânt, și înc'odată pentru amin. Apoi mă trăgeam încetșor pe o coastă, la marginea bălșii, cât mi ții moronul, și mă uitam pe luriș cum se joacă apa cu picioarușele cele mândre ale unor fete ce ghileau pânză din susul meu. Mai frumos lucru nici că se mai poate, cred!

Toate acestea le privea biata mamă, uitată cu mâinile subsuoară, cum e omul năcăjit, de după un dâmb de prund, aproape de mine. Dar eu n-o vedeam pe dânsa, căci eram în treabă. În totului-lot, a fi trecut la mijloc vr'o jumătate de ceas, cât a zăbovit mama acolo, mai vr'o trei-patru de când fugisem de-acasă, ș'ar fi trebuit să încapă a mi se pune soarele drept inimă, după cum se zice, căci era trecut de amiază. Inșă eu, în starea în care mă aflam, fiind cuprins de fericire, uitasem că mai trăiesc pe lume! Inșfârșit, mama cât era ea de tare de cap, dela o vreme pierde răbdarea și vine tiplil, în vârful degetelor, pe la spattele mele, când mă uitam la fete, cum vă spun, îmi ie toate hainele frumușel de pe mal, și mă lasă cu pielea goală în baltă, zicându-mi cu năduh:

— li veni tu acasă, coropcarule¹, dacă te-a răzbi foamea, ș'apoi atunci vom avea altă vorbă. Și se tot duce.

Ei, ei! ce-i de făcut, Ioane! Fetele dela ghilit, care văzuse asta, numa-și dau ghiont una alteia și chicoteau pe socoteala mea, de răsuna prundul. Iar eu intram în pământ de rușine și cât pe ce să mă înnee, de ciudă ce-mi era. Și din dragostea cea mare de mai dinioară, îmi venea acum să le strâng de gât, nu altăceva. Dar vorba cecea: „Poți opri vântul, apa și gurile oamenilor?” De aceea te-am lăsat și eu pe fete să rădă, până li s'a duce gura la urechi, și pândind vreme pe când șed ele plecate și dau pânza în apă la ghilit, fac tuști! din baltă, ș'o ieu la sănătoasa. Și așa fugeam de tare pe prund, de sârcau pietrele, pe care le stârneam cu picioarele, cât mine de sus. Și fuga, și fuga, fără să mă mai uit în urmă, până ce dau între hudii, pe drumul care ducea la noi acasă. Dar nu merg pe drum, de rușine să nu întâlnească vr'un om; ci sar în grădină la Costache și merg tupiluș prin păpușoi; apoi într'o hudii, din hudii în grădină la Trăsnea, și iar prin păpușoi; și când aproape să ies din grădină, mă simțese câinii lui Trăsnea, și la mine, să mă rupă. Ce-i de făcut? Auzisem eu din oameni că dacă vrei să nu te muște câinii și să te lese în pace, cum îi vezi că sar la tine, să te tupilezi jos, la pământ și să-i lași să te latre cât le place, fără să te urnești din loc; căci ei bat cât bat, și dela o vreme te părăsese și se duc. Și adevărat este, căci așa am scăpat și eu de câinii lui Trăsnea, atunci când am dat peste păcat cu ei și ei cu mine. Noroc din ceriu până'n pământ că nu m'a prins melianul² și haraminul³ de Trăsnea, care avea mare ciudă pe mine, decând mă zăpsise⁴ în grădina lui, la furat mere domnești și pere sântiliești, căci m'ar fi snopit în bătaie. Ș'apoi numai asta mi-ar fi mai trebuit acum, cât eram de pricopsit! In sfârșit, după ce m'au lăsat câinii lui Trăsnea în pace, cum v'am spus, am sărit în răspintenele⁵ unui drum; de acolo în grădină, la noi, și atunci mi s'a părut, că mă aflu în sânul lui Dumnezeu. Și merg eu acum fără pă sare

¹ *coropcar* — negustor ambulant prin sate, ce umbla cu *coropca* o ladă cu marfă mărunțis (aici: haimana).

² *melian* — om înalt și bine făcut, flăcău sdravân.

³ *haramin* — hoț, om rău la suflet, nemitos.

⁴ *a zăpsi* — a prinde pe cineva la un lucru oprit, a surprinde.

⁵ *răspintene* — răspântia drumului.

prin păpușoi până în dreptul ogrăzii și mă uit pintre gard și văd pe mama cum se dă în vânt după trebi, când în casă, când afară; și-mi era mai niare mila de dansa, dar și de pântecel meu cel stocit¹ de apă încă îmi era milă. Vorba ceea: Milă mi-i de tine, dar de mine mi se rupe inima de milă ce-mi este. Și ne mai putând suferi foamea, încep a mârnași ugilit² pintre gard: Mămucăi, iacătă-mă-s. Ș'odată și sar în ogradă, mă înfățoșez dina-în-tea mamei așa chipos cum eram, îi apuc mâna cu sila, o sărut și zic, scâncind: Mamă, bate-mă, ucide-mă, spânzură-mă, fă ce știi cu mine; numai dă-mi ceva de mâncare, că mor de foame! Vorba ceea: Golătatea încunjură, iar foamea dă deadreptul. Ea atunci, cum e mama eu bunătaie, se uită galiș la mine și zice ostând:

— Bine-ți șede, coșogome coblizan³, să umbli lela⁴ pe drumuri în halul acesta, și să mă lași tocmai la vremea asta fără leac de ajutor! Hai de mănâncă, dar să știi că mi te-ai lehametit⁵ dela inimă; doar să te porți deacum tare bine, să mai fiu ceea ce am fost pentru tine; dar nu știu, zău!

Și scurtă vorbă, văzând că m'am pus rău cu mama, îi giurmesc eu că ce-am făcut n'oiu mai face. Apoi umbliu tot eu binișorul pe lângă dansa și nu ies din cuvântul ei afară nici cu fapta, nici cu vorba; căci vorba dulce mult aduce; la trebi-s hârniceu cât se poate; derdicam și măturam prin casă ca o fală mare, de n'avea mama grijă, când se ducea undeva: Și într'o zi o văd că mă sărută și-mi zice cu blândete:

— Dumnezeu să-te înzilească, Ionică, dragul mamei; și să-ți dea toate darurile cele bogate, dacă te-i purta, cum văd că te porți de-o bucată de vreme încoace.

Atunci eu, pe loc am început a plânge și bucuria mea n'a fost preastă. Și mai multă muștrare am simțit în cugetul meu decât oricând. Și de m'ar fi bătut mama cu toate gardurile și de m'ar fi izgonit dela casă, ca pe un străin, tot n'aș fi rămas așa de umilit în fața ei, ca atunci când m'a luat cu binișorul. Și să nu credeți că nu mi-am ținut cuvântul de joi până mai de-apoi, pentrucă așa am fost eu; răbdător, și statornic la vorbă. În felul meu. Și nu că mă laud, căci lauda-i lafă: prin somn, nu cerăam de mâncare; dacă mă seclam; nu mai așteptam să-mi dea alții; și când era de făcut ceva treabă, o cam răream de pe-acasă: Ș'apoi mai aveam și alte bunuri: când mă lua cineva cu răul, puțină treabă făcea cu mine; când mă lua cu binișorul, nici atâta; iar când mă lăsa de capul meu, făceam câte-o drăguță de trebușoară, ca aceea, de nici sfânta Nastasia izhăvitoarea de otravă, nu era în stare a o desface cu tot meșteșugul ei. Povestea ceea: Un nebun arunc'o piatră în baltă, și zece cuminți n'o pot scoate.

Însfârșit, ce mai atâta vorbă pentru nimica toată? Ia, am fost și eu, în lumea asta, un boț cu ochi, o bucată de humă însuflețită din Humulești; care nici frumos până la douăzeci de ani, nici cumințe până la treizeci și nici bogat până la patruzeci nu m'am făcut. Dar și sărac așa ca în anul acesta, ca în anul trecut și ca de când sânt, niciodată n'am fost:

III

(1881)

— Nu mi-ar fi ciudă încaltea, când ai fi și tu ceva și de te miri unde, îmi zice cugetul meu, dar așa, un boț cu ochi ce te găsești, o bucată de humă însuflețită din sat dela noi și nu te lasă inima să taci, — asurzești lumca cu țărâniile tale!

¹ stocit — supt de apă.

² ugilit — umilit, smerit.

³ coblizan — lungan, băiat mare, țesut din rândul copiilor.

⁴ lela — vagabond.

⁵ lehametit — (mi te-ai) — mi-i lehamite = m'am săturat, mi-e silă.

— Nu mă lasă, vezi-bine, cugete, căci și eu sânt om din doi canieni; și satul Humuleștii în care m'am trezit, nu-i un sat lătarabuc, mocnit¹ și lipsit de privesitea lumii ca alte sate; și locurile care încunjură satul nostru, încă-s vrednice de amintire. Din sus de Humulești vin Vânătorii Neamțului, cu sămânță de oameni de accia, care s'au hărțuit odinioară cu Sobietzki², craiul Polonilor. Și mai din sus, mănăstirile Secul și Neamțul, altădată fala bisericii române, și a doua vistierie a Moldovei. Din jos vin satele Boișteea și Ghindăoanii, care înjugă numai boi ungurești la carăle lor, unde plugurile rămân singurele pe brazdă în țarină, cu săptămânile, prisăcele fără prisăcar, holdele fără Țitar³, și nime nu se atinge de ele; iar oamenii din aceste sate nu știu ce-i judecata. Aproape de Boiște vine satul Blebea, care mai mult de jumătate, după ce-și scapă căciula pe baltă zic: să fie de sufletul tatei!

Înspre apus-miazăzi, vin mănăstirile: Agapia, cea tănuită de lume; Varaticul, unde și-a petrecut viața Brâncoveanca cea bogată și milostivă și satele Filioara, hățașul⁴ căprioarelor cu sprincene scăpate din mănăstire; Bălățești cei plini de salamură, și Ceahlățeștii, Tâpolița și Occea, care alungă cicara cu perja 'n gură tocmai dincolo peste hotar, iar spre Crivăț, peste Ozană, vine Târgul Neamțului, cu mahalalele Pometea de sub dealul Cociorya, unde la toată casa este livadă mare; Tușuenii, veniți din Ardeal care mănâncă slămina râncedă, se țin de coada oilor, lucrează lâna și sânt vestiți pentru teascurile de făcut oloi; și Condrenii cu morile de pe Nemțisor și piștele de făcut sumane. Iar deasupra Condrenilor, pe vârful unui deal nalt și plin de tihărăi⁵, se află vestita Cetate a Neamțului, îngrădită cu pustiu, acoperită cu fulger, locuită vara de vitele fugărite de strechie⁶ și străjuită de ceucele⁷ și vindireii⁸, care au găsit-o bună de făcut cuiburi într'însa.

Dar asta nu mă privește pe mine, băiet din Humulești. Eu am altă treabă de făcut; vreu să-mi dau samă despre satul nostru, despre copilăria petrecută în el și atâta-i tot.

Câți domnitori și mitropoliți s'au rânduit la scaunul Moldovei, de când e țara asta, au trebuit să treacă măcar odată prin Humulești spre mănăstiri. Apoi, unde pui cealaltă lume care s'a purtat prin satul nostru, și tot lume mai mult bogată și aleasă. Mă rog, la Mănăstirea Neamțului: icoană făcătoare de minuni, casă de nebuni, hram de Ispas și iarmaroc în târg, tot atunci. Apoi tot pe aici, treacă spre iarmaroc: la Piatră de duminica mare, și la Folticoni de Sânt-Ilie; la Secu, hram de Tăierea capului sf. Ioan Botezătorul; la Agapia 'n deal, hram de Schimbarea la Față; la Agapia 'n vale, hram de Sfinții Voievozi; și la Varatic, hram de sântă-Măria-Mare. Lume și iar lume!

Și câte târnosiri și sfințiri de bisericii din nou; și câte soboare și revizii de fețe bisericesti și politicești; și câți străini din toată lumea, și câte inimi purtate de dor; și câte suflete sdrobite și rătăcite n'au trecut prin satul nostru spre mănăstiri? Lume, lume și iar lume!

Și câte oștiri străine și o droac de cătane călări, tot Nemți de cei mari, îmbrăcați numai în fir, au trecut în vremea copilăriei mele, cu săbiile scoase

¹ *mocnit* — ascuns.

² *Sobietzki* — regele Poloniei (1673—1696) a asediat Cetatea Neamțului în 1691 și a reușit s'o ia abia după patru zile, datorită apărării dârzo a plășșilor moldoveni.

³ *Țitar* — pândarul țarinelor.

⁴ *hățaș* — drum sau potecă prin pădure.

⁵ *tihăraie* — râpă.

⁶ *strechie* — insectă care înțeapă vitele, pentru a le suge sângele. Întepătura strechiei produce vitelor o durere ascuțită, care le face să fugă și să mănânce.

⁷ *ceuca* — cloară, staneu.

⁸ *vindireu* — specie de șolm mic.

prin Humulești, spre mănăstirile de maice, după Natafița cea frumoasă! Și au făcut Nemții mare război prin mănăstiri, și au răscolit de-a-fir-a-păr toate chiliile maicelor, dar n'au găsit-o, căci beciul privighitorului Pârvu din Târgul Neamțului putea să tănuiască, la nevoie, o Domniță. Și noroc de vărățicence, care au știut a-i dămoli, luându-i cu bineșorul și a-i face să-și bage săbiile în teacă, spuindu-le că cei ce scot sabia, de sabie vor pieri!

Dar ce-mi bat eu capul cu eraii și cu împărații, și nu-mi caut de copilăria petrecută în Humulești și de nevoile mele? Așa era cu cale, să fac dela început, dar am ținut să arăt că Humuleștenii nu-s trăiți ca în bârlogul ursului, ci au fericirea de a vedea lume de toată mâna.

La 1852, în ziua când s'a sfințit paraclisul spitalului din Târgul-Neamțului și s'a deschis școala domnească de acolo, eu, împreună cu alți băieți, isonari ai bisericii, stam aproape de Ghica-vodă, care era față la acea serbare, înconjurat de o mulțime de lume, și nu ne mai saturam privindul. Și el, frumos la chip și blând cum era, văzându-ne pe mai toți de arândul îmbrăcați cu cămoșuice cusute cu bibiluri¹ și albe cum e hălgea², cu bondițe³ mândre, cu țări de țigăie și încălțați cu opincute, spălați curat și pieptănați, cu rușinea zugrăvită în față și cu frica lui dumnezeu în inimă, aruncă o privire părintească spre noi, și zise:

— Iată, copiii, școala și sfânta biserică, izvoarele mângâierii și ale fericirii sufletești; folosiți-vă de ele și vă luminați, și pre domnul lăudați!

Aceste vorbe, rostite de gura domnească, au brăzdat adânc inima norodului adunat acolo, și fără întârziere școala s'a umplut de băieți doriți de învățătură, între care eram și eu, cel mai bun de bârjoană și slăvit de leneș; leneș fără păreche mă făcusem, căci mama, după câtă minte avea, nu se îndura să mă mai trimită acum nici la o cofă de apă, numai să învăț carte și să mă fac popă, ca părintele Isaia Duhu, profesorul nostru.

Bun mai era și părintele Duhu, când se afla în toane bune, dumnezeu să-l ierte! Pus-a el băieții în rânduială, cum nu mai văzusem până atunci; cumpăra-ni el vara, din banii săi, cofe de smeură și fel de fel de puricale⁴, de ni da să mâncăm, și mai în toată sâmbăta, ne încărea în o droagă de-a mănăstirii Neamțului și ne ducea la stăriție, să dăm examen dinaintea starițului Neonil, un bătrân olog, care ne sfătuia cu duhul blândetei, să ne ținem de ceaslov și psaltire — căci toate celelalte învățături, zicea el, sânt numai niște ereții, care mai mult amărăse inima și tulbură sufletul omului. Dar fost-a scris părintelui Duhu să nu asculte în totul sfaturile cuviosului stariț, ei să ne învețe și câte oleacă de aritmetică, de gramatică, de geografie și din toate câte ceva, după priceperea noastră.

Odată, venind părintele Duhu supărat foc dela mănăstire, ne dete la regula de trei, tema următoare:

— Dacă o para luată pe nedreptul, îți mănâncă o sută drepte, apoi șese mii de lei (leafa mea pe an), care mi-a oprit-o starițul Neonil, pe nedreptul, câte parale drepte vor mânca dela mănăstirea Neamțului?

— Douăzeci și patru de milioane de parale, cinstite părinte, sau șese sute de mii de lei, răspunse unul dintre noi, cu crida la tabelă.

— Ia să-mi faciă Nică Oșlobanu incredințarea, zise părintele Duhu.

Nică Oșlobanu, ca de obicei, se scolară în picioare, cât mi ții-mă lianul și se roagă de iertare, spui că-l doare capul. Și atunci nu știu cum

¹ *bibiluri* — un fel de dantelă lucrată cu acul ca podoabă la poalele cămășii, la guler și la mânecă.

² *hălgea* — nevăstuică cu părul alb pe burtă; iarna e albă în întregime; alb cum e hălgea — alb ca zăpada.

³ *bondiță* — un fel de cojoc de miel, fără mâneci și scurt până la brâu.

⁴ *puricale* — tot felul de fructe mere, pere etc.

fi cade un urs mare din sân și: de-a dura prin clasă; nu de cei pe care-i joacă ursarii, ei de mămăligă, umplut cu brânză, rotund, prajit pe jaratic și bun de pus drept inimă, când ți-i foame. Băieții dau să-l prindă. Oșlobanu se aruncă în mijlocul lor, să și-l iced; și se face o chirfosală¹ și un răs în școală din pricina ursului celuia, de-i poznă. Atunci parcă-l văd, cum s'a plesnit părintele Duhu, cu palma peste frunte, zicând e'un oftat adâne:

— Pe semne păcatele mele cele mari și grele m'au aruncat și aici, să învăț niște țopărlani sălbatici. Mai fericit erai de-o mie de ori, să paști porcii la Cogeasca-Veche, Isaia, decât să mai fi ajuns și zilele aceste! Jar tu, moglanule² de Oșlobene, care te robești pântecelui și nu-ți dai cătuși de puțină osteneală minții te-i face popă, ca tală-tău, când s'or pusnici toți bivoliu din mănăstirea Neamțului!...

Oșlobanu, prost — prost, dar să nu-l atingă cineva cu cât e negru sub unghie, că-și azvârle țărână după cap ca buhaful. Cum se duce sara acasă, și spune tătâne-său ce a zis părintele Isaia. Și apoi las' pe popa Nicolai Oșlobanu, căci el nu prea știe multe; slujește câte trei liturghii pe zi și pomeneste la hurtă³: pe monahi și ieromonahi, pe stariți, pe mitropoliți și pe sofiile și copiii lor, de le merge colbul...

Într-o dimineață, n'are ce lucra părintele Duhu? Ie pe Teofan, alt călugăr dela spital, și se duc împreună la biserica Sfântului Lazăr de sub dealul Cetății. Și cum intră în biserică, încep a căuta pricină părintelui Oșlobanu, care slujea, că nu se ține de tipic.

— Tipic, boaito fățarnice? Ia să vă dau eu tipic, zise părintele Oșlobanu, lasând sfintele încolo. Ne-ați luat cu șmichirie pe marele mucenic Dimitrie, Izvoritorul de mir, și ne-ați dat în locul acestui sfânt vestit, pe Lazăr, care tot moare și iar învie: și învie și iar moare, de nu mai știe nime de m mele lui. Acesta-i hram? Și după-ce ne-ați calicit luându-ne moșia și închizându-ne biserica cu zid, închideți acum în ciudă și poarta spitalului; ba până și clopoțele ni le-au oprit de tras cânerii de doftori, tot din pricina voastră, de ni s'au împrăștiat poporanii; nici chioară de babă nu mai dă pe la biserica! Și încă una: de șezeci și mai bine de ani, de când slujește preuția, voi aveți să mă învățați tipicul, pui de năpărcă ce sunteți? Ia stați oleacă, să vă scot eu gărgăunii din cap! ... Și svâr! cu pravila cea mare după călugări. Apoi, umflând un sfeșnic zdravăn de aiamă, după dâșii să-i afurisească!... Și. na! părintele Duhu și Teofan și-au prăpădit papucii, fugind mai mult pe brânci decât în picioare; chiar după tipic...

A doua zi, Nică Oșlobanu ca mai ba să dee pela școală; dar nici părintele Duhu pe la biserica Sfântului Lazăr, că l-ar fi pironit părintele Oșlobanu pe cruce și l-ar fi pus în podul bisericii spre păstrare, cu parte din icoanele rămase aici dela Cetatea Neamțului.

Și mi se pare că avea mare dreptate bietul bătrân; căci în locul bisericii sfântului Lazăr fusese altă biserică de lemn, al cărei hram era sfântul Dimitrie, făcută și înzestrată cu moșie de Vasile Lupu voievod, ca și cea dela noi, din Humulești. Însă mănăstirea Neamțului, bună mehenghe⁴, când a făcut spitalul din Târgu-Neamțului, face și biserica sfântului Dumitru de piatră, îi schimbă hramul, numind-o Sfântul Lazăr, o închide cu zid în cuprinsul Spitalului, și hramul sfântului Dumitru l-a pus la paraclisul dela spital. Iar moșia preuților a păpat-o ca și pe moșia Humuleștii. Și de aici supărarea părintelui Oșlobanu ajunsese la culme; să nu vadă sămânță de călugăr pela biserica lui, că-i potopește! Ca prin urechile acului de n'a

¹ chirfosală — amestecătură, hărmătaie, învălmășeală.

² moglan — om prost și grosolan.

³ hurtă — cu toptanul și fără alogero.

⁴ mehenghe — vicleană, șireată, abilă.

făcut mucenic pe părintele Duhu. în locul sfântului Dumitru, Izvoritorul de mir.

Peste câteva zile după asta, auzim că Nică Oşlobanu s'a dus să înveţe la şcoala catihelică din Folticeni, vorbă să fie. Văru-meu Ion Mogorogea, Gârlan, Trăsnea şi alţi cunoscuţi ai mei se duseseră tot acolo mai de mult; bine înţeles, pe socoteala pungii părinţilor lor. Şi eu, rămânând fără tovarăşi de ispravă, şi mai dându-mi şi părintele Işiaia un pui de bote, aşadin senin, cibăiam pe mama, să se puie pe lângă tata, ca doar m'a da şi pe mine la catihet, macar că eram un ghibirdic¹ şi jumătate.

Galbeni, stupi, oi, boi, şi alte bagateluri de-alde aceste, prefăcute în parale, trebuia să ducă dascălii poelon catihetului dela fabrica de popi din Folticeni; ş'apoi lasă-te în *Conta*² sfinţiei-sale, că te scoate poponet ca din cutie... Pentru mine însă numai două meri³ de orz şi două de ovăz a dat tata cui se cuvine, de am fost primit în Folticeni, căci şcoala era numai de mântuială, boii să iasă...

Ajungând acolo toamna târziu, m'am aşezat în gazdă la Pavăl ciubotariul din uliţa Rădăşenii, unde erau şi ceilalţi tovarăşi ai mei. Catihetul, care făcea ziua noapte şi noaptea zi, jucând stos, rar venea pe la şcoală. Noi, dacă vedeam aşa, ne duceam şi mai rar; dar nebunii şi în că făceam de-ajuns.

Pavăl era holtei şi casa lui destul de încăpătoare: lăşti şi paturi de jur împrejur; lângă sobă, altul; şi toate erau prinse. Iară gazda, robotind zi şi noapte, se proslăvea pe cuprior, între şanuri, calupuri, astrugaciu, bedreag, dichiciu şi alte custuri tăioase, muşchea, piedecă, hască şi clin, ace, sulc, cleşte, pilă, ciocan, ghinţ, piele, aţă, hârbul cu călăcan, clei şi tot ce trebuie unui ciubotar.

Cu noi şedea şi Bodrângă, un moşneag fără căpătâi, însă de tot hazul. Pentru puţină mâncare şi câte-oleacă de paşcă⁴ de cea de trei oacă la para, slujea toată casa, tăia lemne, aţâta focul, aducea apă, mătura, ne spunea poveşti nopti întregi, şezând ce nasul în tăciuni, şi ne cânta din fluiet: Doina, care te umple de fiori, Corăbîasca, Măriuţa, Horodinea, Alivencile, Țitura, Ca la uşa cortului, Hori şi alte cântece sculătele ca aceste, de juca u până ce a-udau podelele şi ne sărea talpele dela ciubote cu călcăie cu tot. Că doar acum o dădusem şi eu pe ciubote. Şi din pricina lui Pepelea de Moş Bodrângă, Pavăl mai nu le putea dovedi din cârpit; ba şi el, uneori, sărindu-şi din minţi, îşi rupea ciubotele ferfeniţă, jucând împreună cu noi.

Odată venise lui Oşlobanu rândul să cumpere lemne; şi aşa, cu toată cărpănoşia lui, iese căne-câneşte în medean⁵, aproape de gazda noastră, şi găseşte un ţăran dela Sasca, pare-mi-se, ori dela Baia, cu un car încărcat cu lodbe⁶ de fag.

— Cât cei pe car, bade? zice Oşlobanu, căruia nu-i era a cumpăra lemne, cum nu mi-i mie acum a mă face popă.

— Trei husăşi, dascăle.

— Ce spui hădişorule, pentru un braţ de lemne? Da'că le duc în spate pe toate odată pân'acasă.

— Dacă le-i duc dascăle, ți le dau degeaba.

— Zău, nu sugneşti, bado?

¹ ghibirdic — prichindel, copil mic de statură.

² în *Conta sfinţiei sale* — în seama, în grija. în socoteala Sf. sale. Aluzie la poporul N. Conta, catihet la Fălticeni.

³ meri³ — măsură de capacitate pentru cereale, având 10 baniţi.

⁴ paşcă — tutun prost.

⁵ medean — piaţă.

⁶ lodbe — despicătură mare de lemn.

— Nici o șagă, dascăle; să vedem cum le-i duce și halal să-ți fie!

Oșlobanu ie atunci lemnele din carul omului câte unul-unul și le razămă în picioare lângă brațu-i; după aceea descinge brâul de pe lângă sine și le împrejură, legându-le frumușel, să nu se hrentuiască¹; apoi, săltându-le și abureându-le² cam anevoie, le umflă'n spate, și la gazdă cu dânsule. Un băietan nebulatic de-alătura, văzând asia, zise cu glas mare:

Dascăle,
Trascăle,
Be-he-he!
Dracul să te iel!

Iar țărânul făcându-și cruce, a rămas cu gura căscată, fără să blăstească³ un cuvânt.

Acum nu vă mai spun cât era de încercat carul cu lemne, care la așa loc, ținea pe vremea aceea șapte lei și jumătate, și cât era de mare și de tare. Nici Oșlobanu și alți vr'o șizeci ca dânsul, între care mulți, lăsându-și nevestele câte cu doi-trei copii acasă în creierii munților, venise la Polțiceni să se pricopsescă de învățatură...

Ș'apoi carte se învăța acolo, nu glumă. Unii cântau la psaltichie, coala, cu ifos:

Ison, oligon, totasti,
Două chendime, homili

până ce răgușeau ca măgarii; alții dintr'o răsufare spuneau cu ochii închiși cele șapte taine din catihisul cel mare. Gâtlan se certa și prin somn cu Țișcușul Goliat. Musteciosul Davidică dela Fărcașa, până țipărea o mămăligă, mântuia de spus pe de rost, răpede și fără greș, toată istoria Vechiului Testament de Filaret Scriban, împărțită în perioade, și pronumele conjunctive de dativ și acuzativ din gramatica lui Măcărescu⁴:

— Mi-ți-i, ni-vi-li, me-te-îl-o, ne-ve-i-le; me-te-îl-o, ne-ve-i-le, mi-ți-i, ni-vi-li.

Ce-a fi aceea, ducă-se pe pustii! Unia dondăneau ca nebunii, până-i apuca amețeala; alții o duceau numai într'un muget, cetind până le pieria vederea; la unia le umblau buzele parcă erau cuprinși de pedepsie⁵; cei mai mulți umblau bezmetici și stăteau pe gânduri, văzând cum își pierd vremea, și numai ostau din greu, știind câte nevoi îi așteaptă acasă. Și turbare de cap și frântură de limbă ca la acești nefericiți dascăli, nu mi s'a dat a vedea; cumplit meștesug de tâmpenie, doamne ferește!

De-a mai mare dragul să fi privit pe Davidică, flăcău de munte: cu barba în furculiță și favorițe frumoase; cu pletele crețe și negre ca pua corbului, cu fruntea lată și senină, cu sprincenele tupoase; cu ochii mari, negri ca murele și scânteietori ca fulgerul; cu obrajii rumeni ca doi bujori; nalt la stat, lat în spate, subțire la mijloc, mlădios ca un mesteacăn, ușor ca o căprioară și rușinos ca o fată mare. Dumnezeu să-l ierte! că n'avu parte să se preulească. A murit, sărmanul, înainte de vreme, înneecat cu pronumele conjunctive, pieri-tu-le-ar fi numele să le piară, că au mâncat juvaier de flăcău! Mai bună minte avea Mirăuță din Grumăzești, care umbla trela-lela⁶ în puterea iernii pe la țărăbi întrebând: ba teacă de cosor, ba căpestre

¹ a hrentui — a strica, a se desface.

² a aburca — a ridica, a sufla.

³ a blăști — a vorbi, a rosti cuvinte.

⁴ Este vorba de „Gramatica românească pentru școlarele primare” de prof. Nicolae Măcărescu, ediția III, Iași, 1851. Din această carte sunt scoase toate citatele lui Creangă.

⁵ pedepsie — epilepsie, boală nervoasă, caracteristică prin pierderea conștiinței și prin convulsii.

⁶ trela-lela — fără niciun rost; vagabondând

de purici, ba cuie dela corabia lui Noe, ba fragi și căpșune pentru cineva care pornise într'adaos, ba cânta:

Nu mi-i ciudă pe gândac.
C'a mâncat frunza de fag;
Dar mi-i ciudă pe omidă,
C'a mâncat frunza de crudă:
N'a lăsat să odrăsească,
Voinicli să se umbrească.

Și alte drăcii ce-i trăsneau în cap. Nebun era el, să-și piardă viața din pricina lui mi-ți-i, ni-vi-li, me-te-fl-o, ne-ve-i-le, ca Davidică?

Eu, ca și Mirăuță, nu mă prea osteneam până într'alăta, să mor învățând; că doar nu-mi plângeau copiii acasă, nici dădusem catihetului cel poclon mare până pe-acolo. Pentru două merțe de orz și două de ovăs, nu era să las copila popii dela Folticeni-Vechi nemângâiată. Alară de aceasta, când mă uitam în oglindă, barbă și mustețe ca în palmă; și doar le și părteam eu într'o privire și le ungeam în toată sara cu său amestecat cu muc de lumânare și alună arsă; dar degeaba muncă! Ș'apoi, întrat în asemenea școală, mai numai barba și punga, bat-o pustia, te făcea să calci a popă!

D'apoi lui Trăsnea, săracul, ce-i pățea sufletul cu gramatica! Odată îmi zise el, plin de mâhnire:

— Ștefănescule (căci așa mă numeam la Folticeni), astăzi nu mai mergem la școală, că nu știu tabla și vreu să învăț pe mâni la gramatică. Mă rog ție, hai cu mine la câmp spre Folticeni-Vechi; vom învăța împreună, sau câte unul; eu la gramatică și tu, la ce-i vrea; apoi mi-i asculta, sa vedem nu s'a prinde și de capul meu ceva? Las'că nici la cealalte nu prea pot învăța, cu slova asta nouă¹ care-a ieșit; însă afurisita de gramatică îmi scoate peri albi, trăsniț-o-ar fi s'o trăsnească! Parcă ai ce face cu dânsa la biserică? Dar dacă se cere!... Am s'o ieu și eu din capăt, și poate cu tine, care ai trecut pela părintele Duhu, să mă pot desluși...

Fiindcă la Folticeni-Vechi era ceva mângâiere pentru mine, mă potrivesc lui Trăsnea și ne ducem împreună. Și era un ger uscat prin luna lui Noembrie, și bătea un vântișor suptire în ziua aceea, de-ți frigea obrazul! Cum ajungem la câmp, Trăsnea se tologește pe-un hat, și începe la gramatică din capăt, întrebarea și răspunsul întâi:

Întrebare: Ce este Gramatica română?

Răspuns: Gramatica română este artea ce ne învață a vorbi și a scrie o limbă corect.

Iar în altă ediție:

Gramatica este o învățătură ce ne arată modul de a vorbi și de a scrie bine într'o limbă.

Asta-i asta! Din ceaslov și psaltire, și acele balmujite² rău ca vai de ele, să treci la gramatică. Și încă ce gramatică! Nu ca aceste de acum, posderice de gramatici, unele „raționale“, altele „desvoltate“ și tiesite de „complimente“ care, trebuie spus fără compliment, îți explică... până ce nu se mai înțelege nimic; adică făcute anume pentru copii, de se joacă cu dânsule, de ușoare ce sânt!... Inșă, ce solos! Peste Trăsnea n'a dat asemenea noroc... să umble într'ales... El, păcătosul, uități-vă ce fel de gramatică trebuia să învețe: „artea, corect, într'o limbă; silabă numim un sunet deplin, simp'u sau compus cu una din consune, sau și cu mai multe consune, care însă să se pronunțe cu o scoatere de voace“. Iar în altă ediție: „Prin silabă înțelegem rostitura unei părți de cuvânt ș.c.l.“.

El, ei! de-acum droge-ți „voacea“ și deseneă-te, măi Trăsne, dacă poți.

¹ slova asta nouă — este vorba de alfabetul latin, care a înlocuit pe cel chirilic.

² balmujite — înecurate, amețite.

Iar la a treia pagină, îndată altă năzbâtie:

Intrebare: Câte părți are gramatica română?

Răspuns: Gramatica română are patru părți, care sunt:

1. Etimologia; 2. Sintaxa; 3. Ortografia și 4. Prosodia.

Intrebare: Ce ne învață fiecare din părțile aceste?

Răspuns: 1. Etimologia ne învață a cunoaște părțile vorbei, adică analizul gramatical.

2. Sintaxa ne învață a lega părțile vorbei după firea limbei noastre, adică sintezul gramatical.

3. Ortografia ne învață a scrie bine, adică după regulile gramaticii.

4. Prosodia ne învață a accentua silabele și a le rosti după firea cuvintelor și scopul ce-l avem în vorbire.

Apoi: mi-ți-i, ni-vi-li. me-te-îl-o, ne-ve-i-le. Și alte iznoave¹ hăzoase ca aceste.

Mai pune la socotală, că și Trăsnea era înaintat în vârstă, bucher de frunte și tâmp în felul său; că profesorul, care și el se mira cum a ajuns profesor, zicea: „Luați de ici până aici”, cum mi se pare că se mai face pe unele locuri și astăzi, și poate că nu veți aduce hănat: nici gramaticului, nici profesorului, nici lui Trăsnea; ci întâmplării, care a făcut pe oameni așa cum sânt: ori cuțite de oțel, ori de tinichea...

Și apoi gândiți că Trăsnea citea întrebarea și răspunsul, fiecare pe rând, rar și lămurit, ca să se poată înțelege ceva?

— Nu așa, necredincioșilor, ci iată cum: „Ce este gramatica, română, este... ce este, este... ce este, arata... nu arata, artea... artea, ce... ce... ce ne învață, învață... învață... ce ne învață; a vorbi... bi... bi..., ce ne învață... ce este, este..., ce este, arata, uite dracu! nu arata, artea ce ne învață... ce este, este”. Și tot așa dondăinind foarte răpede, bâlbâit și fără pic de cugetare, până la „a scrie într'o limbă corect” rar ajungea, sărmanul! Și după ce turba de cap hăt bine, mă striga să-l ascult, că știe. Luam eu cartea din mâna lui și-l întrebam: Ce este gramatica, măi Trăsne? Iar el, închizând ochii, răspundea iute-iute și mornăit, cum cer calicii la pod:

— Ce este gramatica română, este... ce este, este... și ceelalte, după obicei, schimonosând cuvintele și îndrugându-le fără nici o noimă, de-ți venea să-i plângi de milă!

— Nu așa, măi Trăsne!

— Dar cum?

— Nu mai zice română, și spune numai răspunsul; ce ai cu întrebarea? Și se și opintea el, într'o privire, să răspundă bine, dar degeaba: se încurea și mai rău, începea a ota și-i venea să-și spargă capul.

— Mai lasă-mă oleacă, zicea el năcăjit; și când te-oiu striga, să vii iar, să mă ascuți; și de n'oi ști nici atunci, apoi dracu! să mă iced! Dă, gramatica să zicem că n'o înțeleg și s'o lăsăm la o parte; artea, asemenea: corect, tiji². D'apoi „română, este... ce... ne învață a vorbi și a scrie bine într'o limbă” pareă-s cuvinte românești; ce naiba! Numai și aici trebuie să fie ceva!... „a vorbi și a scrie bine într'o limbă”, îndrăcit lucru! Cum „să scrii într'o limbă? ...” Poate eu limba, mai știi păcatul! Pesemne că noi, cum s'ar prinde, las că de scris, talpa găstei; dar și de vorbit, păcatele noastre, se vede că vorbim pogan³ și rău de tot; nu românește, ci țărănește... Doamne, doamne! Invățat mai trebuie să fie și acel care face gramatici! Însă și'n gramatică stau eu și văd, că masa tot masă, casa tot casă, și boul tot bou se zice, cum le știu eu dela mama. Poate ceelalte bâzdăgării: rostitură, artea, corect, pronunțe, analizul, sintezul, prozodia, ortografia, sintaxa,

¹ iznoavă — ghidușie, năsdruvânie, bazaconie.

² tiji — asemenea, așisdorea, do asemenea.

³ pogan — urfi și mardar.

etimologia, concrete, abstracte, conjunctive: mi, ți, i, ni, vi, li; me, te, îl, o, ne, ve, i, le, și altele de sama acestora, să fie mai românește; și noi, prestimea, habar n'avem de dânselo! Noroc mare, că nu ne pune să le și cântăm, c'ar fi și mai rău de capul nostru cel hodoroșit! Decât țaran, mai bine să mori! Hai, du-te, Ștefănescule, că m'apuc de învățat...

Și lăsându-l m'am dus și eu în ciudă la fata popii. Am găsit-o singură-singurică și m'am jucat cu dânsa în tienă până'ndesară; căci mamă n'avea și tată-său, ca popa, umbla după căpătat... Apoi m'am întors la câmp, cu zgărdița dela gâtul copilei, e'o năframă cusută frumos cu flori de mătasă și cu sâmul plin de mere domnești. Și când colo, zărghitul¹ de Trăsnea dormea pe hat, cu gramatica sub nas și habar n'avea de frig. Săracc, săracc! Nu ești nici de zama ouălor; decât așa, mai bine te făcea mă-ta un mânz și te mâncau lupii, zic eu în mine.

— He! Trăsnea, mă! școală! Știi tabla?

Sare el de jos, îl ascult — clei.

— Haidem acasă, măi Trăsne, că m'a răzbit loamea și frigul. și mor de urit aicea pe câmp!

— Da, că și eu. Ducă-se dracului gramatica! Mi s'a înăcrit sufletul de dânsa! și osebit de asta, nici nu mi-o bine.

— Un fel de lene, amestecată cu slăbăciune, măi Trăsne, nu-i așa?

— Ba chiar ai nimerit: un fel de leșin la inimă, amestecat cu întinsori, sau cam așa ceva.

— Poate florile gramaticii, zic eu.

— Mai știi păcatul? Poate că ș'aceea să fie, zise Trăsnea; căci dracul s'o iec! cum pui mâna pe dânsa, îndată-ți vine somn... Flecustețe de-acesto nu se potrivesc cu rânduiala bisericii, s'a mântuit vorba... Osmoglasnicul² este ce este. Vorba tatei: Condacul umple sacul și troparul hambarul, măi băiete! Ce umblăm noi chinându-ne cu gramatica, Ștefănescule? Haidem!

Și ne întoarcem noi la gazdă pe la aslințitul soarelui, mâncăm ce mâncăm și apoi rugăm pe moș Bodrângă să ne cânte. Și unde nu se adună o mulțime de dascălime la noi, căci aici era staniștea³ lor. Și ne întărtăm la joc știi colă, ca la vârsta aceea, de nici simțirăm când a trecut noaptea. Și așa am scăpat, și eu de urit, și Trăsnea de holborosit prin somn: ce este gramatica română, este... ce este..., ca alte dăți.

Însă veselia nu s'a încheiat numai cu atâta: alta și mai și, s'a început din capăt. N'apucase moș Bodrângă a lua bine fluierul dela gură, și iaca ne trezim cu popa Buligă ce-i ziceau și Ciucăliu, din ulița Buciumenii, tămăiet și aghezmuit gata des-diminează, dumnezeu să-l iepuro! și cum ne binecuvântează, după obiceiul său, cu amândouă mâinile, ca vlădicii, ne și trage câte-un ibrișin⁴ pe la nas despre fata popii dela Follicenii-Vechi: ba că-i fată cuminte, ba că-i bună de preuteasă, ba c'ar fi potrivită cu mine, ba că are să mi-o lege tată-său de gât, și câte ponsuri și tâcuri de-a lui popa Buligă col buclucaș, până'nceput Gâtlan a-l lua cu măgulele, zicând:

— Ia lasă, lasă, cinstite părinte; nu mai umbla și sfinția ta cu scornituri de-aceste chiar în ziua de lăsatul secului. Mai cântă înaltea, moș Bodrângă, un răstimp, să ne veselim deajuns, că părintele a fi bun și ne-a ierta!

Moș Bodrângă, de cuvânt; iar începe a cânta, și, la joc, băiete! Popa Buligă, deși era bătrân, dacă vede că ni-i treaba de-așa, unde nu-și pune poalele antereului în brâu, zicând:

¹ zărghit — smintit, sărit din mînt, țenit.

² Osmoglasnic — Octoib, colecție de cântări bisericești.

³ staniște — locul unde se adună oile; loc de întănire.

⁴ ibrișin — ală de mătase de cusut. A trage cu ibrișin — a face observații fine, pe departe, aluzii.

— Din partea mea, tot **chef** și **voe hună** să **vă** dea domnul, fiilor, cât a fi și-ți trăii!

Apoi svârle potcapul deoparte; și la joc deavalma cu noi, de-i pălă-lăiau pletele. Și tragem un ropot, și două, și trei, de era cât pe ce să scoatem sufletul din popă. Și așa l-am vlaguit, de-i era acum lehametă de noi. Dar vorba ceea: dacă te-ai băgat în joc, trebuie să joci! Dela o vreme, văzând bietul popă că s'a pus în cărd cu nebunii, începe s'o întoarcă la surub:

— Mă așteaptă niște Tii de duhovnicie, dragii mei, și trebuie să mă duc mort-copt, căci acesta ni-i plugul.

Pavă, gazda noastră, și pune atunci un talger de uscături ș'o garafă cu vin dinaintea părintelui Buligă, zicând:

— Ia poftim, cinstite părinte, de-ți lua din masa noastră o leacă de gustare ș'un pahar-două de vin: ș'apoi vă-ți duce, dacă spuneți c'aveți așa de mare grabă.

Stinția-sa, ne mai puindu-se de pricină, încrucișează mâinile după obicei, își drege glasul și spune cu smerenie:

— Binecuvântează, doamne, mâncarea și băutura robilor tăi, amin!

După aceea rădică un pahar, zicând: Mă închin, băieți, la fața voastră cu sănătate, ca la un codru verde! Când ne-a fi mai rău, tot așa să ne fie! Și dă paharul de slușcă; apoi încă vr'o două-trei și peste acele alte câteva! După aceea ne binecuvântează iar cu amândouă mâinile, zicând: Ei, băieți, de-acum liniștiți-vă! Ș'apoi ne lasă în pace și-și caută de drum. Inșă noi, vorba ceea:

- Nici toate-ale doftorului,
- Nici toate-a duhovnicului.
- De ce petreci,
- De ce-ai mai petrece!

Cam pe inserate, ne luăm târiș, cu moș Bodrângă cu tot și ne băgăm într'o cinstită crăsmă, la fata vornicului dela Rădășeni, unde mai multă lume se aduna de dragostea crăsmăriței, decât de dorul vinului; căci era și frumoasă, hat'o hazul s'o bată! Ș'apoi măritată de curând după un văduoi bătrân ș'un „lă-mă, mamă”, cum e mai bine de tras la om în gazdă. Crăsmărița, cum ne-a văzut, pe loc ne-a sărit înainte și ne-a dus deoparte, într'o odaie mare cu obloane la ferești și podită pe jos, unde eram numai noi în de noi și crăsmărița, când poftea, ca la casa ei.

Într'un colț al odăii, câteva merțe de fasole; în altul, sămânță de cânepă; în al treilea, o movilă de mere domnești și pere de Rădășeni, care trăiesc până după Paști; în al patrulea, mazăre și bob, despărțite prin o scândură lăță, iar alături niște bostani turcești; într'o puțină, pere uscate și dulci ca smochinelo; mai încolo, un teanc de chite¹ de cânepă și de in; pe-o grindă, călepe² de tort și lănuri boițe fel de fel pentru scoarte și lăicere; apoi călți, huci³ și alte lucruri zăhăite⁴ prin cele poliți și colțare, ca la casa unui gospodar fruntaș de pe vremea aceea.

Și cum ne aflam noi în această binecuvântată casă, crăsmărița iute a lăsat obloanele în jos, a aprins lumânarea, și cât ai bate din palme ni s'a și înălțat cu o cană mare de lut, plină cu vin de Odohești; și turnând prin pahare, săreau stropii din vin de-o schioapă în sus, de tare ce era. Gâtlan, hun mehenghi⁵, ie un pahar și-l înlindă gazdei, zicând:

¹ *chite de cânepă* — o chită se compune din 12 futoare: un fuitor e un mănunchi de fire.

² *călep* — un băl lung având două crăcane la fiecare capăt pe care se deapănă lâna toarsă.

³ *buci* — cecace rămăne după ce se piaptână călți.

⁴ *zăhăit* — uitat, părăsit.

⁵ *mehenghi* — viclean, șiret.

— Ia poftim puiculiță, de cinstește dumneala întâi! Să vedem poate c'ai pus ceva într'insă!

Crâsmărița cea frumoasă, luând paharul, se închină la toți cu sănătate, râzându-i ochii, și, după ce gustă puțin, se roagă să n'o zăbovim, că mai are și alți mușterei, și bărbatu-său nu poate dovedi singur. Dar ți-ai găsit; noi alinându-i calea, o pofteam cu stăruință, să cinstească dela fiecare. Și ea, tot ar fi stat mai mult cu noi, dacă n'am fi alungat-o prosteste, mulțămindu-i, câte e'o sărutare plină de foc!

— Așa e lineretul ista, bată-l să-l bată, zise moș Bodrângă, șezând cucuiet pe niște buci și molfăind la pere uscate. Aveți dreptate, băieți; acum vi-i vremea.

— Și cum zici, moșule, răspuse crâsmărița, intrând atunci pe ușă c'o strachină de plăcinte fierbinți, c'o găină friptă și puindu-le pe masă dinaintea noastră. Și zău mare pomană și-a făcut, căci eram flămânzi ea niște lupi.

După ce mântuim de băut cana cecea, ni se aduce alta pentru care mulțămiam crâsmăriței tot cu sărutări, până ce se făcea că se mânia și iar lugea dintre noi. Mai pe urmă iar venea și iar lugea căci cam așa se vinde vinul, pe unde se vinde... Ori mai știi păcatul? Poate că nici crâsmăriței nu-i era tocmai urît a sta între noi, de ne cerea așa des. La urma urmelor, unde nu-i dă și Trăsnea, cel uricios un pupoiu, fără veste. Căci la de-aceste, mai tot prostul se pricepe. Și atunci crâsmărița cea frumoasă, enrat că s'a mâniat. Dar ce să-i facem? Vorba cecea: În care cămeșa s'a mâniat, într'aceea s'a desmâniat, că altfel n'ai cum s'o ghibăcești.

Dela o vreme, prinzând moș Bodrângă la inimă, să nu înceapă a cânta din fluier o Corăbiască de cele frământate în loc? Noi, atunci, să nu ne întărităm la joc? Și așa o fierbeam de tare, de nu ne-ajungea casa, și dan chiorâș prin fasole, prin mazăre și bob, și sămânța de cânepă se făcea oloiu, pârfind sub talpele noastre.

Cam pe după miezul nopții, văzând că moș Bodrângă ne-a părăsit, începem și noi a ne strecura câte unul, unul, spre gazdă; eu cu sânul încărcat de pere uscate și c'un hontan mare ce mi l-a dat crâsmărița, căci pe cât era de frumoasă, pe atâta era și de darnică, mititica... Și când ajung la gazdă, ce să vezi? Mai fiecare tovarăș al meu fur luase câte ceva: unul mere domnești, altul pere de Rădășeni; moș Bodrângă pașlise o grămadă de buci pentru atâlat focul, și Trăsnea, sămânța de cânepă. Iar Oșlobanu, cu ciubotele dintr'o vacă și cu talpele din alta, viind mai în urma tuturor, numai ce-l vedem că se pune cu creștetul pe pat și cu talpele în grindă, așa încălțat și îmbrăcat cum era; și ce să-ți mai vadă ochii? Să nu spun minciuni, dar peste o dimerlie¹ de fasole i-au curs atunci din turetee², pe care de obicei le purta suflecate, iar atunci le desuflecase anume pentru trebușoara asta... Numai văru-meu, Ion Mogorogea, fecior de gospodar cinstit, nu luase nici-un capăt de ață. Iar Zaharia lui Gâtlan se mulțămise c'un sărutat din partea frumoasei crâsmărițe. Mare mângâiere pentru un băiet străin, în ziua de lăsatul secului!... Și ia acum înțeleg eu, că Gâtlan, căruia-i zicea în școală Zaharia Simionescu, a fost mai cuminte decât noi toți; căci el, din cele aduse de noi, s'a folosit; iară noi din fericirea lui — pace!

Ei, ei, toate bune și frumoase la vremea lor; dar de-acum trebuie să ne mai punem și câte pe-oleacă de carte, căci mâne-poimâne vine vacanța de crăciun și noi stricăm pânea părinților degeaba; nimic fără cheltuială, și banii nu se ieu din drum. Unul cu altul la un loc aveam acum, la începutul postului, vr'o patru-cinci ulcioare de oloiu, trei-patru saci de făină de

¹ *dimerlie* — măsură veche de capacitate pentru cereale; baniță.

² *turtee* — partea cismei (ciubotei) care învește piciorul dela glesne până la genunchi.

păpușoi, câteva oca de pește sărat, perje uscate, fasole, mazăre, bob, sare și lemne pentru câteva săptămâni; căci stam la masă toți împreună, făcând mâncare cu rându. Fiecare dintr'al său pentru o zi. Însă Oșlobanu, care mânca cât șapte-prezece, ne cam pusesse pe gânduri. Tată-său, popa Neculai, nu-i vorbă, avea de unde să-i trimeată; dar ce-i în mână, nu-i minciună.

Multe sânt de făcut, și puține de vorbit, dacă ai cu cine te înțelege. Mă sfătuesc cu într-o zi cu Gâtlan, că aici ar trebui ceva de făcut, să putem scăpa de câțiva mâncăi, căci tovărășia nu ni se părea dreaptă. Și găsim un mijloc nu se poate mai nimerit: noaptea, când vor adormi toți, să punem poștă la talpe, cui vom socoti noi; mai ales că vr'o câțiva adormeau duși, cum începea moș Bodrângă a spune la povești. Și după-ce-am pus la cale unele ca aceste, pândim când erau ceilalți duși de-acasă, și ne apucăm de făcut poște, ca să avem pe mai multă vreme. Câteva pături de hârtie, lipite una peste alta cu său de lumânare topit pe lângă foc, pus încet la talpe când doarme omul greu, și aprinse cu un chibrit, mai sfânt lucru nici că se poate!... Și fiindea pe Oșlobanu toți aveau ciudă mai mare, lui i-am făcut pocinog întâi. Și când l-a ajuns arsura la os, a sărit din somn, răcnind ca un taur, și nu-și găsea loc prin casă, de usturime. Dar neallând care-i vinovatul, și nebizuindu-se în putere a se bate cu toți, se puse la făcut metanii și ne blăstama, de-i curgea foc din gură. Noi însă, cu toate blăstămele lui, mai puindu-i în alte nopți câteva poște, și făcându-i-se talpele numai o rană, a fost nevoit să-și iee tâlpășița spre Humulești, lălmățindu-se de popie și lăsând toate merindele sale în stăpânirea noastră.

Îdată după asta, Gâtlan scrisese lui Oșlobanu:

Iubite Oșlobene,

Mă închin cu sănătate dela golătate, despoteții din urmă. De n'aveți ce mânca acolo, poftim la noi să postim cu toții.

Al tău voitor de bine

Zaharia

Mare Căpitan de Poște.

Peste vr'o câteva zile am mai tăiet gustul de popie unuia care venise în gazdă la noi din proaspăt; Nic'a lui Constantin a Cosmei, din Humulești, se duse și el cu talpele beșicate pe urma lui Oșlobanu. Și cu atât mai bine, căci tot își pierdeau vremea în zadar. Iar Trăsnea, fiind mai chilos¹ și mai tare de cap, rabdă el cât rabdă, și dacă vede că-l răzbim cu poștele, se mută la altă gazdă, luându-și partea de merinde. Și cu astă rânduială am rămas noi acum numai trei la Pavăl ciubotarul: eu, Gâtlan, văru-meu Ioan, poreclit Mogorogea și moș Bodrângă pe deasupra. Văru-meu, care văzuse de patima celorlalți, luase obiceiul în toată sara, la culcare, a-și coase mânicile contășului², și vârându-și picioarele într'insele dormea fără grijă. Vorba ceoa: paza bună trece primejdia rea.

Approape de crăciun, Pavăl făcu o păreche de ciubote de iuft vărului meu Ioan, cu care era prieten unghie și carne. Doi icusari³ plătise Mogorogea lui Pavăl pentru ciubote. Dar, ce-i drept, făceau paralele acele; căci pusesse piele bună, talpă de fund și erau cusute de tocmeală. Numai scârți uitase Pavăl, să puie... și pentru asta rău i s'a stricat inima lui Mogorogea. Noroc mare că era o iarnă geroasă și omătul ajuta la scârțit.

¹ *chilos* — răbdător, care îndură osteneala cu răbdare.

² *contăș* — o haină blanțită cu fața de postav siniliu; scurtelea hărăbănească.

³ *icusar* — monedă turcească de argint în valoare de 20 lei vechi.

În vacanție ne ducem acasă, ș'apoi vorba Țiganului cu „crăciunul sătului...” Costițe de porc afumate, chiște¹ și buft² umplut, trandafiri usturoieți și slăniță de cea subțire, făcute de casă, făcute la un loc, tripte bine în tigăie, și cu mămăliguță caldă, se duc unse pe gât. Mai face el țărănușul și alte feluri de mâncări gustoase, când are din ce le face. Și mulțămită domnului, părinții noștri aveau de unde, căci sărăcia nu se opoșise³ încă la ușa lor, pe când știu eu. Și să nu-mi uit cuvântul: petrecem noi sărbătorile frumos la părinți, în Humaulești, și după bobotează ne întorcem iar în Folticeni, la Paval, gazda noastră. Pe la școală, mai dam noi așa, câte odată, de formă. Dar la drept vorbind, nici n'aveam ce căuta: căci bucheana poate s'o înșețe și acasă, cine vrea. Iar cine nu, fericite de dânsu! Și eu unu eram dintr'acei fericiți: când e vorba de eredință, ce-ți mai trebuie învățătură? Dela moș Bodrângă, zic și eu că aveai ce învăța: flucrul său te făcea să joci fără să vrei, și poveștile lui nu-ți dau vreme de dormit. Afară de asta, mai aveam noi cu ce ne trece vremea, când voiam: țencușă⁴, ba tăbăcăreasca⁵ sau concina⁶, ba alteori, noaptea, ne puneam la taclale până se făcea ziua albă. Iar în sărbători o luam hăbăuca⁷ prin cele sate, pe unde știam că se fac hori. În Rădășeni, sat mare, frumos și bogat, am jucat la trei jocuri într'o singură zi: unul de flăcăi tomnaticii, la care venise fetele cele mai tinere; altul de flăcăi tineri, la care venise fetele cele stătute; iar al treilea de copilandri, la care venea cine poțtea. Flăcăii abea se legănau în joc, și hora se învărtea foarte încet. Fetele nu așteptau rugate, ca pe-aiurea, ci fiecare desprindea mâinile a doi flăcăi, unde-i venea la socoleală, spunea bună ziua! și urma jocul înainte. Văru-meu, fudulindu-se cu ciubotele cele nouă, juca numai lângă fata vornicului, soră cu crâșmărița cea frumoasă din Folticeni. Și Gâtlan, care juca lângă mine, îmi spuse la ureche:

— Las, că-i vede tu ce-am să-i fac lui Mogorogea; de i-a ticni ziua de azi, păcat să-mi fie!

— Taci, măi, zic, eu, ce mai vorbești în bobote; că s'a mândie omul și s'a duce și el acasă.

— Ei, ș'apoi? Ce mare pagubă! Vorba ceea: Dacă s'a da baba jos din cănuță, de-abia i-a simai ușor lepei. Și jucam înainte.

Sara ne întorcem la gazdă și Mogorogea, băiet grijuliv, își curăță ciubotele frumos și le pune la uscat pe vatră, de-o parte, cum făcea totdeauna. A treia zi, după asta, ciubotele văru-meu se rup hăbuc în toate părțile... Și el, supărat la culme, se leagă de Paval să-i facă altele în locu! acelora, ori să-i deie banii îndărăt numaidecât.

— Mi-ai pus piele scoaptă, cărpaciule, zise Mogorogea înfuriat; așa fel de prieten îmi ești? Haiți! alege-ți una din două, căci altfel dai cînstea pe rușine, îți trântesc scroambe de cap! auzitu-m'ai?

Paval, neștiindu-se vinovat, zise cu dispreț:

— Ia ascultă, dascăle Mogorogea, nu te prea întrece cu vorba, că nu-ți șede bine. Pe cine lași cărpaciul? După ce-ai purtat ciubotele atâta amar de vreme, umblând toată ziua în podgheazuri⁸ și le-ai serombăit pe la jocuri și prin toate corhanele⁹ și coclaurile, acum ai vrea să-ți dau și banii îna-

¹ *chiște* — un fel de cărnați umpluți cu carne de porc tocată amestecată cu păsat.

² *buft* — un fel de tobă.

³ *a se opoși* — a se adăposti.

⁴ *țencușă* — un fel de joc cu boabe ce seamănă cu țintarul.

⁵ *tăbăcăreasca* — un fel de joc de cărți.

⁶ *concina* — un joc de cărți.

⁷ *hăbăuca* — în zadar, razua, ereanga.

⁸ *podgheaz* — grup de oameni porniți după pradă; aici: bandă de oameni puși pe părăsiri.

⁹ *corhană* — coastă de deal răpoasă.

poi, ori să-ți fac în loc altele nouă? Dar știi că ești ajuns de cap! Nu ți-i destul ca m'ai amestecat puindu-ți slărioagele pe calup, trăgându-le la șan și ungându-le aici, pe cuplior, la nasul meu, în toate diminețile? Da de câteori mi-ai pus și poște la picioare, și eu, ca omul cel bun, tot am tăcut și ți-am rădat. Imi pare rău că ești gros de obraz! Ei, las că te-oi sluji eu, de-acum, dacă ți-i vorba de-așa!

— Ce spui, cărpaciule, zise vărul-meu; și tu mă mogorogesti? D'apoi numa'n ciubotele tale am stat eu, bicisnicule? Încă te obrăznicești? Acuș te-oi otânji¹ cu ceva, de nu te-i putē hrăni în toată viața!

— Pănăce mi-i otânji, zise Paval, eu acuși te cinătuesc² frumușel cu dichiciul; înțeles-ai?

Văzând noi că era cât pe ce să se încaiere la bătaie, ne punem la mijloc, și-i împacăm cu mare greu. Ioan să mai dea un irmilic³ lui Paval, iar el să-i căputeze ciubotele, și pace buna.

Mai glumeau ei după aceasta căne-cănește, dar lui Mogorogea nu-i ieșea dela inimă ațrântul ce i-l făcuse Paval.

În săptămâna Hărății sau Cârnelcaga, moș Vasile, viind la Felțiceni, între alte merinde, aduce feciorului său și trei purcei grijiți gata.

— Bine-ai venit sănătos, tată, zise Ion sărutându-i mâna. Așa-i că ne-ai nimerit⁴?

— Bine v'am găsit sănătoși, măi băteți, răspunse moș Vasile. D'apoi vorba ceea, nimeresc orbii Suceava și eu nu eram să vă nimeresc?

Apoi din vorbă'n vorbă ne întrebă:

— Ei ce mai zice Mecetul despre popia voastră? Are de gând să vă deie drumul degrabă? Căci eu drept să vă spun, m'am săturat de-atâta sdruncen și cheltuială.

— Nu se zice Mecet, ci Catihet, tată, răspunse Ioan, rușinat.

— Na, na, na, măriu ta! parcă astă grijă am eu acum?... Vorba' ceea: nu-i Tanda, și-i Manda; nu-i toi-belei, ci-i belei-toi... de curmei. Și ce mai atâta încunjur?... Mecet, Berechet, Pleșcan, cum s'a fi chemând, Ioane, știu că ne jupuește bine, zise moș Vasile. Ș'apoi cică popa-i cu patru ochi!... Ia mai bine rugați-vă eu toată inima sfântului Hărășe⁵ Nicolai dela Humulești, doar v'a ajuta să vă vedeți popi odată! Ș'apoi atunci... ați scūpat și voi de-asupra nevoii: bir n'aveți a da, și havalele⁶ nu faceți; la mese ședeți în capul cinstei și mâncați tot plăcinte și găini fripte. Iar la urmă vă plătește și dintăritul... Vorba ceea: picioare de cal, gură de lup, obraz de scearță și pântece de iapă se cer unui popă, și nu-i mai trebue altă-ceva. Bine-ar fi, Doamne iartă-mă, ca fețele bisericesti să fie mai altfel!... Dar... veți fi auzit voi că popa are mână de luat, nu de dat; el mănăncă și de pe viu și de pe mort. Vedeți cât de bine trăiește Mecetul, fără să muncească din greu ca noi... Numai... dă!... darul se cinstește!... Ioane, eu ți-am și ochit un potcapic, zise moș Vasile, la pornire. Cătă de nu te lăsa pe tânăla, pune mâna pe ațștat⁶ mai răpede și vin'acasă, căci Ioana lui Grigoreș Roșu, dela noi așteaptă cu nerăbdare să-ți fie preuteasă. Mai rămâneți cu sănătate, dascăle Zaharie și nepoate, că eu m'am dus!...

— Mergeți sănătos, moș Vasile, zicem noi, petrecându-l până mai încolo, și vă rugăm, spuneți părinților, din partea noastră, că ne ațăm bine și-i dorim.

¹ a otânji — a ologi, a ciunți pe cineva; a rupe în bătaie.

² a cinătui — a curăți o găină, a-i scoate mațele ațara.

³ irmilic — moneda turcească veche, având aceeași valoare cu lecusarul.

⁴ Hărășe — Ierarb.

⁵ havale — îndatoriri ale sătenilor pe vremea exploatarii boierești: cize' podvezi, zile de increment.

⁶ ațștat — atestat, certificat.

După ce se duce moș Vasile cu zic lui Ion cu hinișorul:

— Vere, ia să frigem în asta sara un purcel de ceață, ca tare mi-i dor!

Mogorogea, nălâng și zgărcit cum era, începe a striga la mine:

— Mă! ia ascultați; eu nu-s Nică Oșlobanu, să mă suciti cum vreți voi... Cu ce mă hrăniți, eu aceea am să vă hrănesc. Nu vă dau nicio bucățică de purcel, măcar să crăpați!

— Iar de nu, cel ce zice, răspunde Gâtlan.

— Amin bleștesc¹ eu cu jumătate de gură.

— Și eu mă amin, spuse Pavăl de după sobă.

— Amin, neamin, ștergeți-vă pe bot despre purceli, zice Mogorogea cu cină, înțeles-ați? Nu tot umblați după bunătăți; mai mâncați și răbdări prăjite, că nu v'a fi nimica!

— Ia lăsați-l încolo, măi; sta-i-ar în gât pe ceea lume, zise Zaharia.

Și ne punem, dragă doamne, la învățat. Inșă fie vorba între noi, nu ne era a învăța cum nu i-i cănelui a linge sare. În sobă arsese un foc strașnic; îl învalisem și astupasem căci era ger afară. Moș Bodrângă se încercase nu știu pe unde în sara aceea, și Pavăl, neavând lucru ca alte dăți, se culcase de vreme. Iar Mogorogea nădăjduindu-se în poteapiul tatâne-sau, adormise înaintea lui Pavăl, cu picioarele în mânicile contășului, după obicei și horăia sdravăn. Vorba ceea: lasă-mă, să-te las! Mai târziu stângem și noi lumânarea și ne culcăm: inșă nu puteam adormi, gândindu-ne la purcel.

— Măi Zaharie, nu mai ai tu vro poștă de cele undeva? zic eu încet.

— Nu, bre! răspunse Zaharia și mai încet; și, doamne, ce bine-ar fi să trântim una lui Mogorogea. Dar până la poștă până la nu știu ce, na euțitașul meu, taie înceișor cusutura dela mâneca lui Mogorogea în dreptul unei talpe, dă-i o părleală bună cu niște chibrături de țieste, care ard mocnit, și las' dacă i-or mai tieni purcelii... Numai cată de nu te mocoși atăta...

— Adă euțitașul încoace, zic eu, și la toată întâmplarea, cred că nu mă vei da prin șperlă² și nu-l vei lăsa să mă bata!

— Nici vorbă nu mai rămâne, zise Zaharia, dă-i părleală înainte, fără grijă.

Atunci... îmi ieu inima în dinți și fac tocmai așa, cum fusese povățuit de Gâtlan: tai cusutura înceișor, și țin câtu-ți-i smocul de chibrături aprinse la călcăiul văru-meu, unde era pielea mai groasă, până ce-l răzbește locul. Și când răcește odată cât ce poate, eu zvârr! chibraturile din mână, tuștiu! la spatele lui Zaharia, și începem a horăi, de pară dormeam cine știe de când... Ion inșă, împiedicat cu picioarele în mânicile contășului, căzuse alivanta³ la pamânt, zvârcolindu-se ca șerpele și blăstămându-ne, cum îi venea la gură:

— Vai! osândi-v'ar dumnezeu să vă osândească, soiuri ticăloase, ce sânteți. Nime n'are cap să se odihnească în casa asta, de răul vostru! Cine oare mi-a făcut șotia? Pe Zaharia și Nică îi aud horăind și nu cred să fi îndrăznit... Numai că hoțomanul de Pavăl mi-a făcut-o, be-l-ar tăunii⁴ să-l bec, când i-a fi somnul mai dulce! Și încă se prefacă că doarme, ticălosul! Ia să-l învăț eu a-și mai bate altădată joc de om.

Și răpede ie cu cleștele un cărbune aprins din vatră și cu dânsul pe cupior la Pavăl. Și cum dormea, sărmanul, cu fața în sus, îi pune cărbunele pe pieptul gol, zicând:

— Na! satură-te de făcut șagă cu mine, căspaciule!

¹ a bleșt — a vorbi stins, abia dând semne de viață.

² șperla — cenușă de cărbuni aprinși (a da prin șperla = a da de gol).

³ alivanta -- peste cap.

⁴ tăun — bondar, muscă de culoare neagră cafenie, care înțeapă vitele.

Atunci se aude un răcnet spăimântător, și odată cu răcnițul, Pavăl izbînd cu picioarele în sobă, o și dădina la pamant. Și, în buimăceala aceea, trezindu-se cu Ion față în față unde nu se înceinge între dînșii o bătăie crâncenă; ș'apoi stă de-i privește, dacă te rabdă inima...

— Sai, Zaharie ce se face moarte de om în casa asta, și noi avem să dăm samă, zic eu tremurînd ca varga, de frică.

— Ho, mă! ce vă este, zise Zaharia, sărînd ca un vultur între dînșii. Casă de oameni de treabă se cheamă asta?...

Iară cu amandea¹ pe ușă afară, plîngînd și încep a răcni cât îmi lua gura, strigînd megieșii... Oamenii sărîră, buimaci, care dincolo, crezînd că-i Ioc, ori ne taie cătanele, doamne ferește!.. Căci era oștire nemțească în Folticeni pe vremea aceea. Dupăce se mîntuie clăcușoara asta, lumea ne lasă în cât ne-a găsit și se împrăștie, huiduindu-ne. Să fi văzut ce blăstămăție și gălămoz² era în casă: ferestile sparte, soba dărâmată, smocuri de păr smuls din cap, sânge pe jos. Pavăl cu pieptul ars și Ion cu călcăiul fript ședeau la o parte găfînd; eu cu Zaharia de alta, mirîndu-ne de cele întîmplate...; iar nevinovații pucei fiind spănzurați în tindă, la răceală, nu se știe ce s'au făcut!... Zaharia dela o vreme voind a curma tăcerea, zise:

— Cîndă-le de-acum, Joane: Cei fără prihană, aliluia! Și nu mai tînji atîta după dînșii — se vede că așa le-a fost scris, militeii!...

— Ia nu mai clămpăni și tu din gură, măi, răspuse Ion, plin de năduh; ați tot strigat asupra lor și iaca vi s'a făcut pe voie.

În vorbele aceste, viind și moș Bodrîngă chiurluit³, începe a-și face cruce dela ușă.

— Ei, moșule, zic eu; place-ți cum ne-ai găsit?

Pavăl, care până atunci șezuse ca mut, uitîndu-se prin casă amărît, zise:

— Ia ascultați, dascălilor: ea să se mîntuie toată dihonnia, cărăbaniți-vă dela mine și mă lăsați în pace!

Noi, bucueroși e'am scăpat numai cu atîta, ne luăm ce mai avem și ne mutăm la un fierar peste drum, dimpreună cu moș Bodrîngă, mîngăitorul nostru.

Prin postul cel mare se răspîndește vîiet prîntre dascăli despre desființarea Catihetilor și trecerea celor mai tineri dintre noi la Socola.

— Na-ți-o bună, că ț-am frînt-o, zise Trăsnea: cînd la dică, nu-i nimică. Vorba ceea: ne-am prîcopsit cu cai cu tot... Dracul mă pune să-mi bat capul cu gramatica?... De știam asta, mai bine ședeam acasă; și cu banii căli s'au dat, pe ici-pe colea, își prîndea fata altă nevoie.

— D'apoi noi, ziseră dascălii cei însurați, oftînd; ne-am calicit cu desăvîrșire: zimți⁴, ba oițe, ba stupi, ba cai și boi s'au dus ea pe gura lupului! Părintele Catihetul să trăiască....

— Ia tăceți, bre, răspuse Zaharia, banu-i ochiul dracului, s'a mîntuit vorba!... Ce-l mai cîsluie⁵ atîta pe bietul Catihet? Parecă numai el e de-aceia?... Ș'apoi și vouă, nu știu zău, cum v'a mai întra cineva în voie. Vorba ceea: Hai în car! — Baiu — Hai în căruța! — Baiu! — Hai în teleagă — Baiu! — Hai pe jos! — Baiu! Ziceți mai bine că vă trageți la teapa voastră ca apa la mîcă. Eu-s mai bucueros că s'a întîmplat asta. La Socola

¹ amandea — fuga pe ușă.

² gălămoz — amestecătură de pămînt și paie cu care se lipose casele.

³ chiurluit — cherechelit, amuțit, beat.

⁴ zimți — creștaturile pe dunga monezilor de argint; bani.

⁵ a cîslui — a vorbi de rău, a învinovați.

să mergem, dacă voim să ieșim dobă de cartel.. Acolo s profesorii cei mai învățați din lume, după cum aud eu.

— La Socola! strigă dascălii cei mai tineri.

— Duceți-vă pe pustii, dacă vă place; duce-v'ăți învărtindu-vă ca ciocârliia, strigă cei bătrâni!

Și așa, aproape de Paști ne-am răzlețit unii de alții, și la Socola a rămas să meargă cine-a vrea în toamna viitoare, anul 1855.

IV

(1858)

Cum nu se dă scos ursul din bârlög, țăranul dela munte strămutat la câmp, și pruncul deslipit dela sânul mamei sale, așa nu mă dăm eu dus din Humulești. În toamna anului 1855, când veni vremea să plec la Socola, după stăruința mamei. Și care deoc nu m'ăș fi dat dus din Humulești, nici în rupuțel capului, când meru îmi spunea mama că pentru tolosul meu este aceasta? Iaca de ce nu: drăgălița doamne, eram și cu acum holtei, din pacate! Și Iași, pe care nu-i văzusem niciodată, nu erau aproape de Neamț, ca Folticeni, de unde, toamna târziu și mai ales prin cășlegile de iarnă, fiind nopțile mari, mă puteam repezi din când în când, pașind-o așa cam pe după toacă și tot înainte, sara pe lună, cu tovarășii mei la clăci în Humulești, pe unde știam noi, ținând tot o fugă ca telegarii: Și după ce jucam cât jucam, furam câte-un sărutat dela cele copile sprintăre, și până 'n ziua, fiind ieșiți din sat... cam pe la prânzul cel mare ne-aflam iar în Folticeni, trecând desculți prin vad, în dreptul *Băii*, Moldova înghețată pe la margini, și la dus și la întors, de ne degera măduva 'n oase de frig! Inima însă ne era fierbinte, că ce gândeam, și izbândeam. Dela Neamț la Folticeni și dela Folticeni, la Neamț, era pentru noi atunci o palma de loc. Dar acum se schimbă vorba: o cale scurtă de două poște, dela Folticeni la Neamț, nu se potrivește c'o întindere de șese poște, lungi și obositoare, dela Iași până la Neamț. Căci nu vă pară șagă: dela Neamț până la Iași, e câtu-i dela Iași până la Neamț; nici mai mult, nici mai puțin. Și mai bine rămâi pe loc, Ioane, chiteam în mîntea mea cea proastă, decât să plîngi nemângâiet și să te usuci de dorul cui știu eu, văzând cu ochii!... Dar vorba ceza: ursul nu joacă de bună voie. Mort, copl, trebuie să fac pe cheful mamei, să plec fără voință, și să las ce-mi era drag!

Dragu-mi era satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul, în care se oglindește cu măhnire Cetatea Neamțului, de-atâtea veacuri! Dragi-mi erau tata și mama, frații și surorile și băieții satului, tovarășii mei din copilărie, cu care în zile geroase de iarnă, mă desfătam pe gheață și la sâniuș; iar vara, în zile frumoase de sărbători, cântând și chiuind, cutieram dumbrăvile și luncile umbroase, prundul cu știoalenele, țărînile cu holdele, câmpul cu florile și mândrele dealuri, de după care-mi zâmbeau zorile în sburdalnică vârstă a tineretii!

Asemenea dragi-mi erau șzătorile, clăcile, horele și toate petrecerile din sat, la care luam parte cu cea mai mare însuflețire! De piatră de-ai fi fost și nu se putea să nu-ți salte inima de bucurie, când auzeai uncori, în puterea nopții, pe Mihai scripcariul din Humulești, umblând tot satul câte c'o dreaie de flăcăi după dânsul și cântând:

Flunză verde de cicoare,
Astă noapte pe răcoare,
Cânta o prăvighiteare
Cu viersul de lată mare.

Și cânta cu glas duios,
De pieau frunzele jos;
Și cânta cu glas subțire
Pentru-a noastră despațire;
Și ofta și cîrpea,
Inima de țî-o rupea!

Și câte și mai câte nu cânta Mihai lăutarul din gură și din scripea sa rasunătoare, și câte alte petreceri pline de veselie, nu se făceau pe la noi, de-ți părea tot anul zi de sărbătoare! Vorba unei babe: Dare-ar Dumnezeu tot anul să fie sărbători și numai o zi de lucru, și atunci să fie praznic și nuntă.

Apoi lasă-ți, băiete, salul cu tot farmecul frunuseșilor lui, și pasă de te du în loc străin și așa depărtat, dacă te lasă pîrdalnică de inimă! Și doar mă și sileam eu, într'o părere, s'o fac a înțelege pe mama, că pot să mă bolnăvesc de dorul ei... și să mor printre străini! Că vîru-meu Ion Mogoșoaga, Gheorghe Trasnea, Nică Oșlobanu și alții s'au lăsat de învâțat și despre asta, tot mînăncă pîne pe lînga părinții lor. Dar zădărnicea truda! Mama avea alte gânduri: ea mi pregătea cu îngrîjire cele trebuitoare, zicîndu mi dela o vreme cu asprime:

— Ioane, cată sa nu dai cîntea pe rușine și pacea pe gâlceavă!... Ai să pleci unde zic eu. Și Zaharia lui Găltan merge cu tine. Luca moșneagu, megieșul nostru, vă duce cu căruța cu doi cai ca niște zmei. Ia, măi bine, răpezi-te până la el de vezi, gata-i de drum? Că mîne desdîmînceață, cu ajutorul domnului, plecați.

— Nu mă duc, mamă, nu mă duc la Socola, măcar să mă omori, ziceam eu, plîngînd cu zece rînduri de lacrimi! Mai trăiesc ei oamenii și fără popie.

— Degeaba te mai selifosești, Ioane, răspuse mama cu nepăsare! La mine nu se trec acestea... Pare-mi-se că știi tu moarea mea... Să nu mă lași la acuz, să ieu culeșerul² din ocnită și să te desmierd, cât ești de mare!

Apoi cheamă pe tata și-i zice hotărîtor: Spune-i și dumneata băietului, omule, ce se cuvine, ca să-și iee nădejdea și să-și caute de drum.

— Mai rămîne vorbă despre asta, zise tata, posomorît. Are să urmeze cum știm noi, nu cum vrea el, că doar nu-i de capul său. Când m'ar lute numai atîta grija, măi femeie, ce mi-ar fi? Dar eu mă lupt cu gândul, cum să-i port de cheltuială, căci banii nu se culeg dela trunchiu, ca surcelele. Și la își vroșesc, afară de dînsul, dacă rămân acasă, nu li mai trebură nimica? Dar fiind el cel mai mare, norocul său; trebuie să căutăm a-l sburătăci, căci nu se știu zilele omului! Și poate vrodată să fie și el sprijin pentru isticlalții.

Văzînd eu că nu-i chip de stat împotriva părinților, începui a mă gândi la pornire, zicînd în sine-mi cu amărăciune: Ce năcaz pe capul meu! Preuții noștri din sat n'au mai trespădat pe la Socola, și mila sfîntului! nu-i începe curcava de pîntecoși ce sînt. D'apoi călugăriii! — o adunătură de zamparagii³ engliși, din toată lumea, cuilăriți prin mînăstiri, ce nu ajung?! Și eu să înșir atâtea școli: în Ilumulești, la Broșteni în crierii munților, în Neamț la Folticeni, și acum, la Socola pentru a căpăta voie să mă facă iă, acolo, un popă prost, cu preuteasa și copii; prea mult mi se cere!

¹ moare — fire, caracter, felul omului la mînie

² culeșer — buțut cu care se mesteca mîmălica, făcîndu-l melestul.

³ zamparagii — flăcău voluie, dar lenș, ce-și lăce vremea cu somnul.

Acuș îi spun mamei, că mă duc la călugărie, în Neamț ori la Secu, și cu câtă carte știu, cu câtă nu știu, peste câțiva ani pot s'ajung dichiu¹ la vrun mitoc², și să strâng un știubein plin de galbeni, ca părintele Chirilaș, dela jugărit³, din Vânătorii Neamțului. Și apoi atunci... pune-ți cuvioase Harie, ploșca cu rachiu la șold, ierisoare moi cât se poate de multe, și alt ceva de gustare în buzunările dulamei, pistoalele 'n brâu, pe sub rasă, comanacul pe-o ureche, și eu *sabia Duhului* în mână și pletele în vânt, ia-o la papuc, peste „Piciorul Rău” spre „Cărarea alurisită” dintre Secu și Agapia din deal, unde toată vara se aude cântând cu glas îngeresc:

Lei, în vale, la părau,
Mielușa lui Dumnezeu!

Iar câte-un glas gros răspunde:

Hop și eu dela Durău,
Berbecul lui Dumnezeu!...

Căci, fără să vreu, aflasem și eu, păcătosul, câte ceva din tainele călugărești, umblând vara cu băieții după... bureți, prin părțile acele, de unde prinsesem și gust de călugărie... Știi, ca omul cuprins de evlavie.

Însfârșit ca să nu-mi uit vorba, toată noaptea cea dinainte de plecare, până s'au revărsat zorile, m'am frământat cu gândul fel și chip, cum aş putea îndupleca pe mama, să mă deie mai bine la mănăstire; și tocmai când eram hotărât a spune mamei aceste, iaca și soarele răsare, vestind o zi frumoasă, și Luca Moșneagul, însurățul de-al doilea, a cărui tânără nevasță avusese grijă să-l trezească la timp și să-l pregătească de pornire... se și aude strigând afară: Gata sântei? Haidem! că eu vă aștept cu caii înhămați. Mama atunci mă și ia răpede, răpede la pornit, fără să am când îi spune de călugărie.

Și, scurtă vorbă, ne adunăm, cu rudele lui Zaharia, cu ale mele, în ogradă la moș Luca, sărutăm noi mâna părinților, luându-ne rămas bun cu ochii înecați în lacrimi, și după ce ne suim în căruță, supărați și plânși ca vai de noi, Luca Moșneagul, harabagiul nostru, și dă bici cailor, zicând nevestei sale, care închidea poarta după noi:

— Olimpiadă, ie sama bine de borta ceea! Căci niște porci spărgând gară într'un loc, se înădise în grădina lui la păpușoi...

Era dimineața, în ziua de tăierea capului sfântului Ioan Botezătorul, când ieșeam din Humulești. Și fetele și flăcăii, gătiți frumos ca în zi de sărbătoare, foiau prin sat în toate părțile, cu bucuria zugrăvită pe fețe! Numai eu cu Zaharia, ghemuiți în căruța lui moș Luca, ne duceam surguu, dracului pomană! Că mai bine n'oi putea zice.

— Rogu-te, mână mai tare, moș Luca, zic eu, să nu se mai uite satul ca la urs, la noi!

Luca Moșneagu, însă, mâna cum știa el: căci smârtoagele lui de cai erau vlăguți din cale afară, și slabi și ogârjiți ca niște mâți de cei leșinați, nu zmei, cum zicea mama, care nu știa cum sa mă urmească mai degrabă din casă.

— Fire-ar alurisit să fie, cine a mai desființat și catihetiile cele, tocmai acum în vremea noastră, zise Zaharia lui Gâtlan, plin de năduh, după ce-am ieșit la drum, afară. Când să-ți petreci și tu tinerețea, apucă-te de cărturărie; pareă omul are zece vieți! Tot umblând noi din școală în școală mai mult ia așa de frunza frâșinelului⁴, mâine poimâne avem să ne

¹ dichiu — îngrijitor, administrator, econom la mănăstiri.

² mitoc — sucursală a unei mănăstiri mari, pusă sub protecția acesteia.

³ jugărit — plata unui jug (car) de lemn.

⁴ de frunza frâșinelului — în zadar, boinari, derbedei, de geaba.

trezim niște bahalaci gubavi¹ și oftigoși numai buni de făcut popi, ieșiți din Socola

— Ce zici dumneata, moș Luca, despre unele ca acestea?

— Ce să zic, dascăle Zaharia; știu noi cum vi-s formele? Eu trebuie să vă duc la locul hotărât, și de-aci încolo, cum v'a sluji capul. Iii, căluții talei, să ne întoarcem cât mai degrabă acasă.

Când auzeam noi pe moș Luca pomeneind cu drag de casă, și când mai vedeam cum rămân satele și locurile frumoase în urmă, și tot altele necunoscute se înfățișează înainte-ne, supărarea noastră creștea la culme! Pentru fiecare fântână, pârâu, vâleică, duminică, și alte locuri dragălașe ce lăsam în urmă-ne, scoteam câteun suspin adânc din piepturile noastre! Și după muntea ce-o aveam, ne-am fi întors înapoi chiar atunci, de nu eram dați în sama lui moș Luca, de care ne rușinam ca și de părinții noștri.

După un scurt popas, făcut la podul dela Timișești, de pe Moldova, pornim înainte spre Moțea și suim încet-încet codrul Pașcanilor. Apoi, din vârful acestui codru, mai aruncăm, nemernicii de noi, câte-o căutătură jalnică spre munții Neamțului, urieșii munți, cu vârfurile ascunse în noiri, de unde parced izvoarele și se revarsă pârâiele cu răpejune, șopotind tainic în mersul lor neîncetat, și ducând poate cu sine multe-multe patimi și, ahturi omenești, să te înecă în Dunărea măreață!

— Eii! eii! măi Zaharie, zic eu, coborindu-ne la vale spre Pașcani: de-acum și munții i-am pierdut din vedere, și înstrăinarea noastră este hotărâtă, cine știe pentru câtă vreme!

— Cum ne-a fi scris dela dumnezeu sfântul, zise Zaharia, cu glasul aproape stâns. Și apoi rămase dus pe gânduri tot drumul, până la Blăgești, peste Siret, unde ne-a fost și masul în noaptea aceea. Dar vai de masul nostru! Aici, pe prispă unui rotariu, puțin de nu era să rămânem chiori. Pe cu sară și până după miezul nopții, am stat numai într'o fumăraie de baligi, ca la carantină, și tot ne-au coșit țânțarii.

— Așa-i vicața câmpenească zise moș Luca, cioșmolindu-se² și învărtindu-se ca pe jărătic de răul țânțării. Cum treci Siretul, apa-i rea și lemnele pe sponci, iar vara te innăduși de căldură și țânțarii te chinuiesc amarnic. N'aș trăi la câmp, doamne ferește! Halal pe la noii Apele-s dulci, limezi ca cristalul și reci ca gheața; lemne, deajuns; vara, umbră și răcoare în toate părțile; oamenii, mai sănătoși, mai puternici, mai voi-nici și mai voioși, iar nu ca își de pe la câmp sarbezi la lață și sbârciți, de parcă se hrănesc numai cu ciuperci fripte, în toată vicața lor.

— Știi una, Moș Luca, zise Zaharia dela o vreme; găinușa-îspre asfințit, rarițile de-asemena și luceafărul de ziuă, deacum trebuie să răsară; hai-dem să pornim la drum!

— Că bine zici, dascăle Zaharie; parcă ți-a ieșit un sfânt din gură. Decât ne-om tot învărti și cioșmoli pe iastă prispă mai bine să scurtăm din cale. Căci mare-i dumnezeu, ne-a feri el de întâmplări!

Și așa, luându-ne rămas bun dela gazdă, care era tot afară culcat, pe altă prispă, plecăm. Și cum ieșim în șleah³, părerea noastră de bine: întâlnim câțiva oameni cu niște cară cu draniță, mergând spre Iași. Ne întovărășim cu dânșii, de frica lăteșilor din Ruginoasa, și hai-hai, hai-hai, până în ziuă, iacăță-ne în Târgul-Frumos, unde-am și injunghiat câțiva harbuji într'ales, de ne-am pololit deocamdată și foamea, și setea. Apoi, după ce s'au hodinit caii, am pornit înainte, spre Podu-Leloe; și de aici, tot înainte spre Iași, mai mult pe jos, decât în căruță, căci zmeii lui Moș Luca se muiesc de tot; și țărani noștri glumeți, cum sânt ei, ne tot șfichiuiiau,

¹ gubav — slăbănog bolnăvicios gălbăcios la față

² a se cioșmoli — a se svârcoi a se învărti încoace și încolo, mai ales în așternut.

³ șleah — drum mare, drum de cară.

în trecut, care din cotro, de ni-era mai mare rușinea, de rușinea lui Moș Luca. Iar, mai ales, pe la asfințitul soarelui, tocmai când intram în Iași, pe rohatca¹ Păcurari, un flăcăoan al dracului ne-a luat în răs cum se cade, zicând:

— Moșule, ie sama de ține bine telegarii cea, să nu iee vânt; că Iașul ista-i mare, și doamne ferește, să nu faci vr'o primejdie!...

Alăta i-a trebuit lui Moș Luca, ș'apoi lasă pe dânsul; câte parastase și panaghii², toate i le-a rădicat...

— I-auzi, măi! Dac'ar știi el, chiolhănosul³ și ticăitul, de unde-am pornit astă noapte, ș'ar strânge liorba⁴ acasă, n'ar mai dărdăi degeaba asupra cășorilor mei! Ș'apoi doar nu vin eu acum întâiaș data la Iași, să-mi dec povăț unul ca dânsul, ce rânduială trebuie să păzesc. Patruzecile mâne-sa de golani! Dacă n'a stat oleacă, să-l învâț eu a mai lua altădată drumetii în răs!

Văzând noi că ne ieu oamenii tot peste picior, și pe Moș Luca tulburat din cale-afară, cum eram în căruță, ne acoperim peste tot c'un țol, zicând eu, cam cu sfială: — Moș Luca, de te-a întreba cineva, de-acum înainte, de ce trag caii așa de greu, să spui că aduci niște drobi de sare dela Ocnă, și las, dacă nu te-a crede fiecare!...

— Ei, apoi? Știutu-v'am eu, că și voi mi-ați fost de-acuștia, zise Moș Luca, mergând pe lângă cai, plin de năduh; nu mă faceți, că ia acuș vă ard câteva jorii prin țolul cea, de v'a trece spureatul!...

Auzind noi ce ni se pregătește, ghionțitu-ne-am unul pe altul, chicotind înădușit, și ca mai ba să zicem, nici căre! Inslărșit, după multe șfichiuri ce-a primit moș Luca dela unii-alții, cum e lumea a dracului, mergând noi în pasul cailor, din hop în hop, tot înainte prin rătăcâniile⁵ de pe ulițele Iașilor, am ajuns într'un târziu, noaptea, în cieriul⁶ Socolei și am tras cu căruța sub un plop mare, unde-am găsit o mulțime de dascăline adunată de pe la catihetii din toate județele Moldovei: unii mai tineri, iar cei mai mulți, cu niște târsouge⁷ de barbe cât badanalele de mari, șezând pe țarbă, împreună cu părinții lor, și preuți și mîneni, și mărturisindu-și unul altuia păcatele!...

CAPRA CU TREI IEZI

(1875)

Era odată o capră care avea trei iezi. Iedul cel mare și cu cel mijlociu 'au prin băț de obraznici ce erau; iar cel mic era harnic și cuminte. Vorba ceea: sânt cinci degete la o mână și nu samănă toate unul cu altul.

Intr'o zi capra chiamă iezi de pe-afară și le zise:

— Dragii mamei copilași! eu mă duc în pădure, ca să mai aduc ceva de-ale mîncării. Dar voi încuieți ușa după mine, ascultați unul de altul

¹ rohatcă — barieră.

² panaghie — prescură ce se mîncăuă cu ocazia slujbei făcută la 40 zile dela moartea cuiva.

³ chiolhănos — cuvînt de baljocură; mișel, păcătos.

⁴ liorba, leorba — poreclă pentru gură; a teorbăi = a vorbi prostii.

⁵ rătăcâni — drumuri prost întreținute, cu multe gropi.

⁶ cieriul — ceair; locul unde pase caii.

⁷ târsougă — poreclă pentru barbă mare.

și să nu cumva să deschideți până ce nu-ți auzi glasul meu. Când voi veni eu, am să vă dau de știre, ca să mă cunoașteți, ș'am să vă spun așa:

Trei iezi cucuieți,
Ușa mamei descuieți,
Că mama v'aduce vouă:
Frunze'n buze,
Lapte'n țâțe
Drob' de sare
In spinare,
Mălăieș
In călcăieș,
Smoc de flori
Pe subsuori.

— Auzit-ați ce-am spus eu?

— Da, mămuică, ziseră iezi.

— Pot să am nădejde în voi?

— Să n'ai nicio grijă mămuică, apucară cu gura înainte cei mai mari. Noi sântem odată băieți și ce-am vorbit odată, vorbit rămâne.

— Dacă-i așa, apoi veniți să vă sărute mama! Dumnezeu să vă apere de cele rele și mai rămâneți cu bine!

— Mergi sănătoasă, mămuică, zise cel mic, cu lacrimi în ochi, și Dumnezeu să-ți ajute, ca să te întoarne cu bine, și să ne-aduci de mâncare.

Apoi capra ieșe și se duce în treaba ei. Iar iezii închid ușa după dânsa și trag zăvorul. Dar vorba veche: păreții au urechi și fereștile ochi. Un dușman de lup, — ș'apoi știți care? — chiar cumătrul caprei, — care de mult pândea vreme cu prilej ca să pape iezii, trăgea cu urechea la păretele din dosul casei, când vorbea capra cu dânsii.

— Bun! zise el în gândul său, la acu mi-e timpul... De i-ar împinge păcatul să-mi deschidă ușa, halal să-mi fie! Știu că i-aș cârnosi și i-aș jumuli!

Cum zice, și vine la ușa; și cum vine și începe:

Trei iezi cucuieți...
Mamei ușa descuieți,
Că mama v'aduce vouă:
Frunze'n buze,
Lapte'n țâțe,
Drob' de sare
In spinare,
Mălăieș
In călcăieș,
Smoc de flori
Pe subsuori.

— Hai! deschideți cu fuga, dragii mamei! cu fuga!

— Iai băieți, zise cel mai mare, săriți și deschideți ușa că vine mama cu de mâncare..

— Sărăcuțul de mine! zise cel mic. Să nu cumva să faceți pozna să deschideți, că-i vai de noi! Asta nu-i mămuca. Eu o cunosc de pe glas; glasul ei nu-i așa de gros și răgușit, ci-i mai subțire și mai frumos!

Auzind acestea, lupul se duse la un fierar și puse să-i ascute limba și dinții pentru a-și subția glasul, ș'apoi întorcându-se începu iar.

Trei iezi cucuieți,
Mamei ușa descuieți...

¹ drob — bulgăre.

— Ei, vedeți? zise iarăși cel mare, dacă mă potrivese eu vouă? — Nu-i mămuca, nu-i mămuca. — D'apoi cine-i, dacă nu-i ea? Că doar și eu am urechi. Mă duc să-i deschid.

— Bădică, bădică! zise țirași cel mic, ascultați-mă și pe mine! Poate mai deapoi a veni cineva și-a zice:

Deschideți ușa
Că vine mătușal!

Ș'atunci voi trebuie numaidecât să deschideți? D'apoi nu știți că mătușal-i moartă, decând lupii albi și s'a făcut oale și ucleoare, sârmana?!¹

— Apoi dă! nu spun eu bine? zise cel mare. Ia de-atunci e rău în lume, de când a ajuns coada să fie cap... Dacă te-i potrivești tu aistora, îi ținea mult și bine pe mămuca afară. Eu unul mă duc să deschid...

Atunci mezinul² se vâră iute în horn, și sprijinit cu picioarele de prichieci și cu nasul de tuningine, tace ca peștele și tremură ca varga de frică. Dar frica-i din raiu sârmana! Asemenea cel mijlociu, tuși! iute sub un chersin³; se nghemuește acolo cum poate, tace ca pământul, și-i tremură carnea pe dânsul de frică: fuga-i rușinoasă, dar-i sănătoasă!... Insa cel mare se dă după ușă, și — să tragă să nu tragă? În sfârșit trage zăvorul... Când ia!... ce să vadă? Ș'apoi mai are când vede?... căci lupului îi scăpărau ochii și-i sfârâia gâttelejul, de flămând ce era. Și nici una nici două, haț, pe ied de gât, îi rătează capul pe loc și l-mănca așa de iute și cu așa poftă, de-ți părea că nici pe-o măsea n'are ce pune. Apoi se linge frumușel pe bot și începe a se învârti prin casă cu neastâmpăr, zicând:

— Nu știu, părerea m'a amăgit! ori am auzit mai multe glasuri? Dar ce dumnezeu? Pare au intrat în pământ... Unde să fie, unde să fie?

Se ițește³ el pe colo, se ițește pe dincolo, dar pace bună! iezii nu-s nicăiri!

Mă!... că mare minune-i și asta... dar nici acasă n'am de coasă... în să mai odihnese o leacă aste bătrânețe

Apoi se îndeiaie de șele cam cu greu și se pune pe chersin. Și când s'a pus pe chersin, nu știu cum s'a făcut că ori chersinul a crăpat, ori cumătrul a strănutat... Atunci iedul de sub chersin, să nu tacă? — îl păștea păcatul și-l mânca spinarea sărăcuțului!

— Să-ți fie de bine nănașule!

— A!... ghidil ghidil ghiduș ce ești! Aici mi-ai fost! Ia vină'neoaie la nănașelul să te pupe el!

Apoi rădică chersinul binișor, înșlacă iedul de urechi și-l flocaște și-l jumulește și pe acela, de-i merg peticiile!... Vorba ceea: toată pasărea pe limba ei piere

Pe urmă se mai învârtă cât se mai învârtă prin casă doar a mai găsi ceva, dar nu găsește nimic, căci iedul cel cuminte tăcea molcum în horn, cum tace peștele în borș la foc. Dacă vede lupul și vede, că nu mai găsește nimic, își pune în gând una așază cele două capete cu dinții rânjiți în țerești, de-ți se părea că râd, pe urmă unge tot: pârteții cu sânge, ca să facă și mai mult în ciuda caprei, și apoi iese și-si caută de drum.

Cum a ieșit dușmanul din casă iedul cel mic se dă into jos din horn și încheie ușa bine. Apoi începe a se scărmana de cap și a plânge cu amar după frățiorii săi

— Drăguții mei frățiori! De nu s'ar fi induplecat, lupul nu i-ar fi mâncat! Și biata mamă nu știe de astă mare urgie, ce i-a venit pe cap! Și bocește el și bocește, până îl apucă leșin! Dar ce era să le facă? Vina nu era a lui și ce-au căutat, pe nas le-a dat.

¹ mezin — cel din urmă copil la părinți.

² chersin — copac scurt și adânc, albic, covată

³ se ițește — se arată puțin și repede.

Când jălea el așa, iaca și capra venea cât putea, încălecată cu de alo mîncării și găfîind. Și cum venea, cât de colo vede cele două capete, cu dinții rânjiți în ferești.

— Dragii mănuțeii, dragi, cum așteapta ei cu bucurie și-mi rîd înainte când mă văd!

Băieții mamei, băieți,
Frîmușei și cucuieții!...

Bucuria caprei nu era proastă. Dar când s'apropie bine, ce să vadă? Un fior rece ea ghițața îi trece prin vîno, picioarele i se taie, un tremur o cuprinde în tot trupul și ochii i se pînjinesc. Și ce era, nu era bine!.. Ea însă tot merge pîn' la ușă, cum poate, crezînd că părerea o înșală!.. și cum ajunge și începe:

Trei iezi cucuieți,
Mamei ușa deseneți.
Că mama v'aduce vouă:
Frunze'n buze,
Lapte'n tîțe,
Drob de sare
În spinare,
Mălaieș
În calcăieș,
Smoc de flori
Pe subsuori.

Atunci iedul mezîn — care acum era și cel dinîai și cel de pe urmă — sare iute și-i deschide ușa. Apoi s'aruncă în brațele mamei, și cu lacrimi de sînge începe a-i spune:

— Mămucă, mămucă, uit'le ce-am pățit noi! Mare loc și potop a căzut pe capul nostru!

Capra atunci holbînd ochii lung prin casă, o cuprinde spaima și rămîne încremenită!.. Dar mai pe urmă îmbărbătîndu-se, și-a mai venit puțin în fire și'a întrebat:

— Da ce-a fost aici, copile?

— Ce să fie mămucă? Ia cum te-ai dus dumneata de-acasă, n'a trecut tocmai mult și iaca s'aude cineva bătînd la ușă și spunînd:

Trei iezi cucuieți
Mamei ușa deseneți!...

— Și?...

— Și frate-meu cel mare, năfîng și neastîmpărat, cum îl știi, fuga la ușă să deschidă.

— S'atunci?

— Atunci eu m'am vîrît iute în horn și frate-meu cel mijlociu sub chersîn, iară cel mare după cum îi spun, se dă cu nepăsare după usă și trage zăvorul.

— S'atunci?

— Atunci grozăvie mare. Nănașul nostru și prietenul dumi ale, cumătrul lup, se și arată în prag.

— Cine? Cumătru meu? El, care s'a jurat pe părul său că nu mi-a spăria copilașii niciodată?

— Apoi dă, mamă! Cum vezi, i-a umplut de spărieți!

— Ia las că l-oi învăța eu! Dacă mă vede că-s o văduvă sărmană și c'o casă de copii, apoi trebuie să-și bată joc de casa mea? și pe voi să vă puie la pastramă? Nicio faptă fără plata!.. Ticălosul și mangositul! Inca se rânjea la mine câteodată și-mi făcea cu măseaua... Apoi doar eu nu-s

¹ mangosit — om păcătos, de nimic.

de-acelea, de care crede el, n'am sărit peste garduri nicio dată, de când sânt. Ei, taci, cumătre, că te-oi doborâla¹ eu! Cu mine ți-ai pus boii în plug? Apoi ține minte că ai să-i scoți fără coarne!

— O! mănuță, o! Mai bine taci și lasă-l în plata lui Dumnezeu! Că știi că este o vorbă: nici pe dracul sa-l vezi, dar nici cruce să-ți faci!

— Ba nu, dragul mamei! Că până la Dumnezeu, sfinții îți ieu sufletul. Și apoi ține tu minte, copile, ce-ți spun eu: că de i-a mai da lui nasul să mai miroase pe-aici, apoi las'!... Numai tu să nu cumva să te răsuflă cuiva, ca sa prindă el de veste.

Și de atunci căuta și ea vreme cu prilej, ca să facă pe obraz cumătru-său. Se pune ea pe gânduri și stă în cumpene cum să dreagă și ce să-i facă. — Aha! Ia acu i-am găsit leacul, zise ea în gândul său. Taci! Că i-oi face eu cumătrului una, de și-a mușca labele...

Aprorape de casa ei, era o groapă adâncă; tocmai acolo-i nădejdea caprei.

— La cada cu dubala², cumătre lup, că nu-i de chip!... Ia de acu se începe lăpta. Hai la treabă, cumătră, că lupul ți-a dat de lucru!

Și așa zicând, pune poalele'n brâu, își sulcecă mânuțele, atârnă locul și s'apucă de lăcut bucate. Face ea sarmale, face plăcine, face aliveneră³, face pască cu smântână și cu ouă, și fel de fel de bucate. Apoi umple groapa cu jaratic și cu lemne putregăioase, ca să ardă locul moenit. După asta așază o leasă de nuielă numai înclinată și niște frunzari peste dânsa; peste frunzari toarnă țărniță, și peste țărniță așterne o roșjină. Apoi face un scăueș de ceară amme pentru lup. Pe urmă lasă bucatele la foarsă fierbă și se duce prin pădure să caute pe cumătru-său și să-l poftescă la praznic. Merge ea cât merge prin codru, până ce dă de-o prăpastie grozavă și întunecoasă, și pe-o tihăraie⁴ dă cu ermecea peste lup.

— Bună vremea, cumătră. Da ce vânt te-a abătut pe-aici?

— Bună să-ți fie inima, cumătre, cum ți-i căntătura... Apoi dă, nu știi dumneata, că nevoia te duce pe unde nu ți-i voia? Ia, nu știu cine a fost pe la mine pe-acasă în lipsa mea, că știu că mi-a lăcut-o bună!

— Ce fel, cumătră, dragă?

— Ia, a găsit ieziu singurei, i-a ucis și i-a crâmpoțit, de le-anz plâns de milă! Numai văduvă să nu mai fie cineva!

— Da nu mai spune, cumătră!

— Apoi de-acum ori să spun, ori să nu mai spun, că tot una mi-i. Ei, mititeii, s'au dus către domnul, și datoria ne face să le căntăm de suflet. De aceea am făcut și eu un praznic, după puterea mea, și am găsit de cuvânt să te poftesc și pe dumneata, cumătre, ca să mă mai mângâi...

— Bucuros, dragă cumătră, dar mai bucuros eram când m'ai fi chemat la nuntă!

— Te cred, cumătre, d'apoi dă!... Nu-i cum vrem noi, ei-i cum vrea cel de sus.

Apoi capra pornește înainte plângând și lupul după dânsa, prefăcându-se că plânge.

— Doamne, cumătre, doamne, zise capra suspinând. De ce ți-i mai drag în lume, tocmai de-aceea n'ai parte.

— Apoi dă, cumătră, când ar ști omul ce-ar păți, dinainte s'ar păzi. Nu ți face și dumneata atâta inimă rea, că odată avem să mergem cu toții acolo.

— Așa este, cumătre, nu-i vorbă. Dar sârmanii găgălici, de cruzi s'au mai dus!

¹ a doborâta — a învăța minte.

² cada cu dubala — vasul de argăsit pieile

³ aliveneră — aluat framântat cu lapte și brânză.

⁴ tihăraie — locuri prăpăstioase, cu păduri greu de străbătuț.

— Apoi dă, cumătră, se vede că și lui Dumnezeu îi plac tot pușorii de cei mai tineri.

— Apoi dacă i-ar fi luat Dumnezeu, ce mi-ar fi? D'apoi așa?

— Doamne, cumătră, doamne! oi face și eu ca prostul... Oare nu cumva neuca Mart'in a dat raita pe la dumneata pe-acasă? Că mi-arduc aminte că l-am întâlnit odată prin zmeuriș, și mi-a spus că dac'ai vrea d-ta, să-i dai un băiet să-l învețe cojocăria.

Și din vorbă'n vorbă, din una'n alta, ajung pân'acasă la cumătra.

— Ia poftim, cumătre, zise ea, luând scăușul și punându-l deasupra groapei cu pricina, șezi colê și să ospătezi oleacă din ceea ce ne-a dat Dumnezeu!

Răstoarnă apoi sarmalele în strachină și i le pune dinainte.

Atunci lupul nostru începe a mânca hâlpov¹; și gogâlt, gogâlt, gogâlt, îi mergeau sarmalele întregi pe gât.

— Dumnezeu să ierte pe cei răposați, cumătră, că bune sarmale ai mai făcut!

Și cum ospăta el, buf! cade fără sine în groapa cu jaratic, căci scăușul de ceară s'a topit și leasa de pe groapă nu era bine sprijinită: nici mai bine nici mai rău, ca pentru cumătru!

Ei, ei! Acum scoate, lupe, ce-ai mâncat! Cu capra ți-ai pus în cârd? Capra ți-a venit de hac.

— Valeu, cumătră, talpele mele! Mă rog scoate-mă, că-mi arde inima'n mine!

— Ba nu, cumătre; c'asa mi'a arș și mie inima după iezișorii mei! Lui Dumnezeu îi plac pui de cei mai tineri; mie însă-mi plac și de ieși mai bătrâni, numai să fie bine fripți; știi colê, să treacă focul printre'inșii.

— Cumătră, mă pârlesc, ard de tot, mor, nu mă lăsa.

— Arzi, cumătre, mori, căci nici viu nu ești bun! De-abia i-a mai trecut băietului istuia de spăriet, că mult păr îmi trebuia dela tine că să-l afum! Ți-aduci aminte, dihanie răulăcioasă și spurcată, când mi te-ai jurat pe părul tău? Și bine mi-ai mâncat iezișorii!

— Mă ustură inima'n mine, cumătră! Mă rog scoate-mă și nu-ți mai face atâta osândă cu mine!

— Moarte pentru moarte, cumătre, arsură pentru arsură, că bine-o mai plesniși dinioare cu cuvinte din scriptură.

După aceasta capra și cu iedul au luat o căpiță de fân și-au aruncat-o peste dânsul, în groapă, ca să se mai potolească locul... Apoi la urma urmelor năpădiră asupra lui și-i mai trântiră în cap cu holovan și cu ce-au apucat, până-l omorâră de tot. Și așa s'a păgubit sârmana capră și de cei doi iezi, da și de cumătru-său, lupul, păgubașă a rămas, și păgubașă să fie!

Și auzind caprele din vecinătate de una ca asta, tare le-a mai părut bine. Și s'au adunat cu toatele la priveghiu, și unde nu s'au așternut pe mâncate și pe băute, veselindu-se împreună...

Și eram și eu acolo de față, și îndată după aceea am încălecat iule pe-o șea și-am venit de v'am spus povestea așa: și-am mai încălecat pe-o roată și v'am spus jilia² toată: și unde n'am mai încălecat și pe-o căpșună, și v'am spus oameni buni, o mare și gogonată minciună.

POVESTEA LUI HARAP ALB

(1877)

Amu cică era odată într'o țară un crai, care avea trei feciori. Și craiul acela mai avea un frate mai mare, care era împărat într'o altă țară mai uepărată. Și împăratul, fratele craiului, se numea Verde-Împarat; și

¹ hâlpov — lacom.

² jilia — poveste.

Împăratul Verde nu avea feciori, ci numai fete. Mulți ani trecuse la mijloc de când acești frați nu mai avuse prilej a se întâlni amândoi. Iară verii, alică feciorii craiului și fetele împăratului, nu se văzuse niciodată, de când erau ei. Și așa veni împrejurarea, de nici Împăratul Verde nu cunoștea nepoții săi, nici craiul nepoatele sale, pentrucă țara în care împărătea frațele cel mai mare era tocmai la o margine a pământului, și craia istuitat, la altă margine. Și apoi pe vremile acele, mai toate țările erau bântuite de războaie grozave, drumurile pe ape și pe uscat erau puțin cunoscute și foarte încurcate, și de aceea nu se putea călători așa de ușor și fără primejdii ca în ziua de astăzi. Și cine apuca a se duce pe atunci într-o parte a lumii, adeseori dus rămânea până la moarte.

Dar ia să nu ne depărtăm cu vorba, și să încep a depăna firul poveștii.

Amu cică împăratul acela, aproape de bătrânețe, căzând la zăcare, a scris carte frăține-său craiului, să-i trimită grabnic pe cel mai vrednic dintre nepoții săi, ca să-l lase împărat în locul său, după moartea sa. Craiul primind cartea, îndată chemă tustrei feciorii înaintea sa și le zice:

— Iaca, ce-mi scrie frate-meu și moșul¹ vostru. Care dintre voi se simte destoinic a împărăți peste o țară așa de mare și bogată ca aceea, are voie din partea mea să se ducă, ca să îplinească voința cea mai de pe urmă a moșului vostru.

Atunci feciorul cel mai mare ie îndrăzneala și zice:

— Tată, eu cred că mie mi se cuvine această cinste, pentrucă sânt cel mai mare dintre frați; de-aceea te rog să-mi dai bani de cheltuială, straic de primeneală, arme și cal de călărie, ca să și pornesc lură zăbavă.

— Bine, dragul tatei, dacă-te bizuești că-i putea răzbate până acolo și crezi că ești în stare a cârmui și pe alții, alege-ți un cal din herghelie care-i vrea tu, ie-ți bani, cât ți-or trebui, haine care ți-or plăcea, arme care-i crede că-ți vin la socoteală, și mergi cu bine, fătul meu.

Atunci feciorul craiului își ie cele trebuitoare, sărută mâna tătâne său, primind carte dela dânsul către împăratul, zice rămas bun fraților săi și apoi încalecă și pornește cu bucurie spre împărăție.

Craiul însă vrând să-l ispitească, tace molcume, și pe înserate, se îmbracă pe ascuns într-o piele de urs, apoi încalecă pe cal, iese înaintea fecioru-său pe altă cale și se bagă sub un pod. Și când să treacă liu-său pe acolo, numai iaca la capătul podului îl și întâmpină un urs mormăind. Atunci calul fiului de crai începe a sări în două picioare, forain l, — și cât pe ce să izbească pe stăpănu-său. Și fiul craiului ne mai putând struni calul și neîndrăznind a mai merge înainte, se întoarnă rușinat înapoi la tată-său. Până să ajungă el, craiul pe de altă parte și ajunsese acasă, dăduse drumul calului, îndosise pielea cea de urs și aștepta acum să vie fecioru-său. Și numai iaca îl și vede viind răpede, dar nu așa dupăcum se dusese.

— Da ce-ai uitat, dragul tatei, de te-ai întors înapoi? zise craiul cu mirare. Aista nu-i semn bun, după cât știu eu.

— De uitat, n'am uitat nimica, tată, dar ia, prin dreptul unui pod, mi-a ieșit înainte un urs grozav, care m'a vârît în toți spărieții. Și eu mare ce scăpând din labele lui, am găsit cu cale să mă întorc la dumneața acasă, decât să liu prașta liarelor sălbătice. Și de acum înainte, ducă-se din partea mea cine știe, că mie unuia nu-mi trebuie nici împărăție, nici nimica; dar n'am trăi cât lumea, ca să moștenesc pământul.

— Despre aceasta, bine ai chitit-o: dragul tatei. Se vede lucru, că nici tu nu ești de împărat, nici împărăția pentru tine; și decât să încerci numai așa lumea, mai bine să șezi deoparte cum zici, caei mila Domnului:

¹ moșul — unciut.

² a chiti — a numeri.

luc de-ar fi, broaște sânt destule. Numai aş vrea să ştiu, cum rămâne cu moşu-tău. Aşa-i că ne-am încercat în slăbăciune?

— Tată, zise atunci feciorul cel mijlociu, să mă duc eu, dacă vrei.

— Ai toată voia dela mine, fălul meu; dar mare lucru să fie, de nu ți s'o tăie și ție cărările. Mai știi păcațul, poate să-ți iasă înainte vr'a n iepure, ceva... și popâc! m'oiu trezi cu tine acasă, ca și cu frate-tău, și apoi rușinea ta n'a fi proastă. Dar dă, ceacă și tu, să vezi cum ți-a sluji norocul. Vorba ceea: fiecare pentru sine, croitor de pâne. De-i izbuti, bine de bine, iar de nu, au mai pățit și alți voinici ca tine...

Atunci feciorul cel mijlociu pregătindu-și cele trebuitoare și primind și el carle din mâna tată-său către împăratul, își ie ziua bună dela frați și a doua zi pornește și el. Și merge și merge, până ce înnoptează bine. Și când prin dreptul podului, numai iaca și ursul: mor! mor! mor! — Calul fiului de crai începe atunci a forăi, a sări în două picioare și a da înapoi. Și Fulcraului, văzând că nu-i lucru de șagă, se lasă și el de împărăție, și cu rușinea lui se întoarce înapoi la tată-său acasă. Craiul cum îl vede, zice:

— Ei, dragul tatei, așa-i că s'a împlinit vorba ceea: apătă-mă de găini, că de câni nu mă tem.

— Ce fel de vorba-i asta, tată, zise fiu-său rușinat: la dumnea'a urșii se chiamă găini? Ba ia, acum cred eu frăține-meu, că așa urs oștirea întregă este în stare să o sdrumice!... Încă mă mier cum am scăpat cu vicață; lehamite și de împărăție și de tol, că doar, slava Domnului, am ce mânca la casa dumitale.

— Ce mânca văd eu bine că ai; despre asta nu e vorbă, fălul meu, zise craiul posomorît, dar ia spuneti-mi, rușinea unde o puneți? Din trei feciori câți are tata, niciunul să nu fie bun de nimica? Apoi drept să vă spun, că atunci degeaba mai stricați mâncarea, dragii mei... Să umblați numai așa frunza frâsinelului toată vicața voastră, și să vă laudați că sânteti feciori de crai, asta nu mîtoase a nas de om... Cum voi eu, frate-meu se poate curca pe-o ureche din partea voastră; la Sfântul Așteaptă s'a împlini dorința lui. Halal de nepoți ce are! Vorba ceea.

La plăcinte,
Înătate
Și la razboi
Înapoi.

Fiul craiului cel mai mic, făcându-se atunci roș cum îi gotca², iese afară în grădină și începe a plânge în inima sa, lovit fiind în adâncul sufletului de apăsătoarele cuvinte ale părintelui său. Și cum sta el pe gânduri și nu se dumerea ce să facă pentru a scăpa de rușine, numai iaca se trezește dinainte lui cu o babă gârbovă de bătrânețe, care umbla după milostenie.

— Da ce stai așa pe gânduri, lumnate crăișor, zise baba: alungă mâlnirea din inima ta, căci norocul îți râde din toate părțile și nu ai de ce fi supărat. Ia mai bine miluește baba cu ceva.

— Ia lasă-mă 'ncolo, mătușă, nu mă supăra, zise fiul craiului; acum am altele la capul meu.

— Fecior de craiu, vede-te-aș împărat! Spune babei ce te chinuiește; că, de unde știi, poate să-ți ajute și ea ceva.

— Mătușă, știi ce? Una-i una și două-s mai multe; lasă-mă 'n pace, că nu-mi văd lumca înaintea ochilor de năcaz.

¹ a sdrumice — a fărâma în mici bucățele.

² gotca — gaină salbatică, care are creasta și penele roșii.

— Luminate crăişor, să nu bănuieşti, dar nu te iuţi aşa de tare, că nu ştii de unde-ţi poate veni ajutor.

— Ce vorbeşti în dodii¹, mătuşă? Toemai dela una ca dumneata ti-au găsit să aştept eu ajutor?

— Peate ți-i deşant² de una ca aceasta? zise baba. Hei luminate crai oi! Cel-de-sus varsă darul său şi peste cei neputincioşi; se vede că aşa place sfinţiei sale. Nu căuta că mă vezi gârbovă şi stremturoasă, dar prin puterea ce-mi este dată, ştiu dinainte ceea ce au de gând să izvodească³ puternicii pământului şi adeseori râd cu hohot de nepriecerea şi slăbiciunea lor. Aşa-i că nu-ţi vine a crede, dar să te lerească dumnezeu de ispită! Căci multe au văzut ochii mei, de-atâta amar de veacuri câte port pe umerele acestea. Of! crăişorule! crede-mă că să aibi tu puterea mea, ai vântura ţările şi mările, pământul l-ai da de-a-dura, lumea aceasta ai purta o, uite aşa, pe degete şi toate ar fi după gândul tău. Dar uite ce vorbeşte gârbova şi neputincioasa! Iartă-mă, deamue, că nu ştiu ce mi-a ieşit din gură! Luminate crăişor, milueşte baba cu ceva!

Fiul craiului, fărâncat de vorbele babei, scoate atunci un ban şi zice:

— Tine, mătuşă, dela mine puţin şi dela dumnezeu mult!

— De unde dai, milostivul dumnezeu să-ţi dea, zise baba, şi mult să te înzilească, luminate crăişor, că mare norocire te aşteaptă. Puţin mai este şi ai să ajungi imparat, care n'a mai stat altul pe faţa pământului, aşa de iubit, de slăvit şi de puternic. Acum, luminate crăişor, ca să vezi cât poate să-ţi ajute milostenia, stăi liniştit, uite-te drept în ochii mei şi asculta cu luare-aminte ce ți-oiu spune: du-te la tată-tău şi cere să-ţi dea calul, armele şi hainele cu care a fost el mire, şi atunci ai să te poți duce unde n'au putut merge frații tăi; pentrucă tie a fost scris de sus, să-ți fie dată această cinste. Tată-tău s'a împotrivi şi n'a vrea să te lase, dar tu stărueşte pe lângă dânsul cu rugămintă, că ai să-l îndupleci. Hainele despre care ți-am vorbit sânt vechi şi ponosite şi armele ruginite, iară calul ai să-l poți alege punând în mijlocul hergheliei o tavă plină cu jaratic; şi care dintre cai a veni la jaratic să mănânce, acela are să te ducă la împărăție şi are să te scape din multe primejdii. Tine minte ce-ți spun eu, că poate să ne mai întâlnim la vrun capăt de lume, căci deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om!

Şi pecând vorbea baba aceste, o vede învăluită într'un hohot⁴ alb, rădicându-se în văzduh, apoi înălţându-se tot mai sus, şi după aceea n'o mai zări de fel. Atunci o înfiorare cuprinsă pe fiul craiului, rămânând uimit de spaimă şi mirare; dar pe urmă venindu-i inima la loc şi plin de încredere în sine că va izbui la ceea ce gândea, se înfăţişează înaintea tată-său, zicând:

— Dă-mi voie ca să mă duc şi eu pe urma fraților mei; nu de altă, dar ca să-mi încerc norocul. Şi ori oiu putea izbui ori nu, dar îți făgăduiesc dinainte că odată pornit din casa dumitale, înapoi nu m'oiu mai întoarce, să ştiu bine că m'oiu întâlni şi eu moartea în cale.

— Iueru negândit, dragul tatei, să aud așa vorbe toemai din gura ta, zise craiul. Frații tăi au dovedit că nu au inimă într'înșii, și din partea lor mi-am luat toată nădejdea. Doar tu să fii mai viteaz, dar parcă tot nu mi vine a crede. Inșă dacă vrei și vrei numai decât să te duci, eu nu te opresc, dar mi-i nu cumva să te întâlnești cu scârba în drum și să dai și tu cineva pe rușine, c'apoi atunci curat îți spun că nu mai aj ce căuta la casa mea.

¹ dodii — într'înșirea.

² deşant — curios, de mirare bizar.

³ a izvedi — a planui.

⁴ hohot — val, probegadă fină.

— Apoi dă, tată, omul e dator să încerce. Am să pornesc și eu într'un noroc și cum a da Dumnezeu. Numai te rog, dă-mi calul, armele și haivele cu care ai fost dănuțeta mire, ca să mă pot duce.

Craiul, auzind aceasta, parcă nu i-a prea venit la socoteală și încrețind din sprâncene, a zis:

— Hei, hei! dragul tatei, eu vorba aceasta mi-ai adus aminte de cântecul acela:

Voinic tânăr, cal bătrân,
Greu se'ngelue la drum!

D'apoi calului meu de pe atunci, cine mai știe unde i-or fi putrezind ciolanele! Că doar nu era să trăiască un veac de om. Cine ți-a vârit în cap și una ca aceasta, acela înca-i unu!... Ori, vorba ceea: pe semne umbl după cai morți să le iei potcoavele.

— Tată, atâta cer și eu dela Dumnezeu. Acum, ori e'a fi trăind calul, ori că n'a fi trăind, aceasta mă privește pe mine; numai vreau să știu dacă mi-l dai ori ba.

— Din partea mea dat să-ți fie, dragul tatei, dar mi-i de-a mirarea, de unde ai să-l iei, dacă n'are lăință pe lume.

— Despre aceasta nu mă plâng eu, tată, bine că mi l-ai dat! De unde a fi, de unde n'a fi, dacă l-oiu găsi, al meu să fie.

Și atunci odată se sue în pod și coboară de-acolo un căpăstru, un frâu, un bici și o șea, toate colbăite, sfarogite și vechi ca pământul. Apoi mai scoate dintr'un gherghiriu¹ niște strale foarte vechi, un arc, niște săgeți, un paloș și un buzdugan, toate pline de rugină, și s'apucă de le grijește bine și le pune deoparte. Pe urmă umple o tavă cu jăratie, se duce cu dâna la herghelie și o pune jos între cai. Și atunci numai iaca ce iese din mijlocul hergheliei o rapciugă de cal grebănos, dupuros² și slab, de-i numără coastele; și venind de-a dreptul la tavă, apucă o gură de jăratie. Fiul craiului îi și trage atunci un frâu în cap, zicând:

— Ghijoagă³ uricioasă ce ești, din toți caii locmai tu te-ai găsit să mânânci jăratie? De te-a împinge păcatul să mai vii odată, vai de steaua ta are să fie.

Apoi începe a purta caii încolo și îneoace, și numai iaca slăbătura cea de cal iar se răpede și apucă o gură de jăratie. Fiul craiului îi mai trage și atunci un frâu în cap cât ce poate, și apoi iar începe a purta caii de colo până acolo, să vadă nu cumva a veni alt cal să mânânce jăratie. Și numai iaca și a treia oară tot gloaba cea de cal vine și începe a mânca la jăratie, de n'a mai rămas. Atunci fiul craiului, mânios, îi mai trage un frâu, iar cât ce poate, apoi îl prinde în căpăstru și puindu-i frâul în cap, zice în gândul său:

— Să-l ieu, ori să-i dau drumul; mă tem că m'oiu face de râs. Decât cu așa cal, mai bine pedestru.

Și cum sta el în cumpene să-l iee, să nu-l iee, calul se și scutură de trei ori și îndată rămâne cu părul lins-prelius și tânăr ca un treti⁴, de nu era alt mânzoc mai frumos în toată herghelia. Și apoi uitându-se țintă în ochii fiului de crai, zice:

— Sui pe mine, stăpâne, și ține-te bine.

Fiul craiului, puinându-i zăbala în gură, încalceă și atunci calul odată sboară cu dânsul până la nouri și apoi se lasă în jos ca o săgeată. După

¹ gherghiriu — cămura boltită cu pereți de piatră, unde se păstrează lucruri de preț.

² dupuros — cu smocuri de păr din loc în loc; smocuri de păr rămase după năpărire.

³ ghijoagă — porecla p-atru caii bătrâni și slabi.

⁴ treti — cal de trei ani.

nceea mai sboară încodată până la lună și iar se lasă în jos mai iute decât tulgerul. Și unde nu mai sboară și a treia oară până la soare și, când se lasă jos, întrebă:

— Ei, stăpâne, cum ți se pare? Gândit-ai vrodată că ai să ajungi:

Soarele
Cu picioarele,
Luna
Cu mâna
Și prin nouri să cauți cununa?...

— Cum să mi se pară, dragul meu tovarăș? Ia m'ai băgat în toate grozile morții, căci cuprins de amețeală nu mai știam unde mă găsește, și cât pe ce erai să mă prăpădești.

— Ia așa am amețit și eu, stăpâne, când mi-ai dat cu frâul în cap să mă prăpădești, și cu asta am vrut să-mi răstorc cele trei lovituri. Vorba ceea: una pentru alta. Acum cred că mă cunoști și de urit și de frumos, și de bătrân și de tânăr, și de slab și de puternic; deaceea mă fac iar cum m'ai văzut în herghelie și deacum înainte sânt gata să te întovărășesc oriunde mi-i porunci, stăpâne. Numai să-mi spui dinainte cum să te duc, ca vântul ori ca gândul?

— De mi-i duc ca gândul, tu mi-i prăpădi, iar de mi-i duc ca vântul, tu mi-i folosi, căluțul meu, zise fiul craiului.

— Bine, stăpâne. Acum sui pe mine fără grijă și hai să te duc unde vrei. Fiul craiului înclecând, îl netezește pe coamă și zice:

— Hai, căluțul meu!

Atunci calul sboară lin ca vântul, și când vântul au aburit, iaca și ei la craiul în ogradă au sosit.

— Bun sosit la noi, voinice, zise craiul, cam cu jumătate de gură. Dar aista cal ți-ai ales?...

— Apoi, dă tată, cum a da târgul și norocul; am de trecut prin multe locuri și nu vreu să mă iee oamenii la ochi. M'oi duc și eu cât călare, cât pe jos, cum oi putea. Și zicând aceste, pune tărnița pe cal, anină armele la oblânc, își iè morinde și bani de ajuns, schimburi în desagi și o ploscă plină cu apă. Apoi sărută mâna tată-său, primind carte dela dânsul cătră împăratul, zice rămas bun fraților săi, și a treia zi cătră sară pornește și el, mergând în pasul calului. Și merge el și merge până ce înnoptează bine. Și când prin dreptul podului, numai iaca îi iesă și lui ursul înainte, mornăind înfricoșat. Calul atunci dă năvală asupra ursului și fiul craiului, rădicând buzduganul să dea, numai iaca ce aude glas de om zicând:

— Dragul tatei, nu da, că eu sânt.

Atunci fiul craiului descalecă și tată-său, cuprinzându-l în brațe, îl sărută și-i zice:

— Fătul meu, bun tovarăș ți-ai ales; de te-a învățat cineva, bine ți-a priit, iară de-ai făcut-o din capul tău, bun cap ai avut. Mergi de acum tot înainte, că tu ești vrednic de împărat. Numai ține minte statul ce-ți dau: în călătoria ta ai să ai trebuință și de răi și de buni, dar să te ferești de omul roș, iară mai ales de cel spân, cât îi putea; să n'ai de-a face cu dânsii, căci sânt foarte șugubeți¹. Și la toată întâmplarea calul, tovarășul tău, te-a mai slătui și el ce ai să faci, că de multe primejdii m'a scăpat și pe mine în tinerețele mele! Na-ți acum și pielea asta de urs, că ți-a prinde bine vrodată.

Apoi desmierdând calul, îi mai sărută de câteva ori pe amândoi și le zice:

— Mergeți în pace, dragii mei. De-acum înainte, Dumnezeu știe când ne-om mai vedea!...

¹ șugubeți — primejdioși, înșelători, amăgitori.

Fiul craiului atunci încalceă și calul scuturându-se, mai arată-se odată
lânăr cam îi placea craiului, apoi face o săritură înapoi și una înainte și:

— Se cam mai due la împărăție,
Dumnezeu să ne ție,
Ca cuvântul din poveste,
Înainte mult mai este.

Și merg ei o zi și merg două și merg patruzeci și nouă, pânăce dela o vreme le întră calea în codru și atunci numai iaca ce le iesă înainte un om spân și zice cu îndrăzneală fiului de crai:

— Bun întâlnișul, voinice! Nu ai trebuință de slugă la drum? Prin locurile ieseă e cam greu de călătorit singur; nu cumva să-ți iasă vro dihanie ceva înainte și să-ți scurteze cărările. Eu cunosc bine pe-aici și poate mai încolo să ai nevoie de unul ca mine.

— Poate să am, poate să n'am, zise fiul craiului, uitându-se țintă în ochii spânului, dar acum deodată mă las în voia întâmplării.

Și apoi dând pinteni calului, pornește. Mai merge el înainte prin codru cât merge și la o strămtoare numai iaca ce spânul iar îi iesă înainte, prefăcut în alte straie și zice cu glas suptiratic și necunoscut:

— Bună cale, drumețele.

— Bună să-ți fie inima, cum ți-i cătătura, zise fiul craiului.

— Cât despre inima mea, s'o dea dumnezeu oricui, zice spânul, oftând... Numai ce folos? Omul bun n'are noroc — asta-i știută. Rogu-te să nu-ți fie cu supărare, drumețele, dar fiindcă a venit vorba de-așa, îți spun ca la un frate, că din cruda copilărie slujesc prin străini, și încaltea nu mi-ar fi ciudă, când n'aș vrea să mă dau la treabă, căci cu munca m'am trezit. Dar așa, muncesc, muncesc și nu s'alege nimica de mine, pentrucă tot de stăpâni calici mi-am avut parte. Și vorba ceea: la calic slujești, calic rămâi. Când aș da odată peste un stăpân cum gândesc eu, n'aș ști ce să-i fac să nu-l smintesc. Nu cumva ai trebuință de slugă, voinice? Cum te văd, sameni a avca său la rărunchi. De ce te scumpești pentru nimica toată, și nu-ți iei o slugă vrednică, ca să-ți fie mână de ajutor la drum? Locurile aieste sânt șugubețe; de unde știi cum vine întâmplarea, și, doamne ferește, să nu-ți cadă greu singur.

— Acum deodată încă tot nu, zise fiul craiului cu mâna pe buzdugan; m'oiu mai sluji și eu singur, cum oiu putea.

Și dând iar pinteni calului, pornește mai răpede. Și mergând el tot înainte prin codri întunecoși, dela un loc se închide calea și încep a i se încurca cărările, încât nu se mai pricepe fiul craiului acum, încotro să apuce și pe unde să meargă.

— Ptiu, drace, iaca în ce încurcătură am intrat. Asta-i mai rău decât poftim la masă, zise el. Nici tu sat, nici tu târg, nici tu nimica. De ce mergi înainte, numai peste pustietăți dai; parcă a pierit sămânța omenească de pe fața pământului. Îmi pare rău că n'am luat măcar spânul cel de-al doilea cu mine. Dacă s'a aruncat în partea mâne-sa, ce-i vinovat el? Tata așa a zis, însă la mare nevoie, ce-i de făcut? Vorba ceea: rău-i eu rău, dar mai rău fără de rău. Și tot horhăind el când pe o cărare, când pe un drum părăsit, numai iaca ce iar îi ieso spânul înainte, îmbrăcat altfel și călare pe un cal frumos, și prefăcându-și glasul, începe a căina pe fiul craiului, zicând:

— Sărmano omule, rău drum ai apucat. Se vede că ești străin și nu cunoști locurile pe aici. Ai avut mare noroc de mine, de n'ai apucat a coborî priporul¹ ista, că erai prăpădit. Ia colo devale, în înfundătura ceea, un taur grozav la mulți bezmetici le-a curmat zilele. Și eu, mai dăunăzi, cât mă vezi de voinic, de-abia am scăpat de dânsul, ca prin urechile acului. Întoar-

¹ pripor — deal foarte povârnit; coasta repede.

ce-te înapoi, ori dacă ai de dus înainte, te ți în ajutor pe cineva. Chiar și eu m'aș tocmi la dumneata, dacă ți-a fi cu plăcere.

— Așa ar trebui să urmez, om bun, zise fiul craiului, dar ți-oiu spune drept: tata mi-a dat în grijă, când am pornit de-acasă, ca să mă feresc de omul roș, iară mai ales de cel spân, cât oi putea; să n'am de-a face cu dânșii nici în clin, nici în mâneă; și dacă n'ai fi spân, bueros te-aș tocmi.

— Hei, hei, călătorule, dacă ți-i vorba de-așa, ai să-ți rupi ciochinele umblând și tot n'ai să găsești slugă, cum cauți dumneata, că pe-aici sânt numai oameni spâni. S'apoi când este la adicălea, te-aș întreba ca ce fel de zăticneală² ai putea să întâmpini din pricina asta? Peșemne n'ai auzit vorba ceea că, de păr și de coate goale nu se plânge nimene. Și când nu sânt ochi negri, săruși și albaștri! Așa și dumneata: mulțămeste lui Dumnezeu că m'ai găsit și tocmeste-mă. Și dacă-i apuca odată a te deprinde cu mine, știu bine că n'am să pot scăpa ușor de dumneata, căci așa sânt eu în felul meu, știu una și bună: să-mi slujesc stăpânul cu dreptate. Hai, nu mai sta la îndoială, că mă tem să nu ne-apuče noaptea pe aici. Și când ai avea înalteea un cal bun, calea-valca, dar cu smârtogul ista ți duc vergile³.

— Apoi dă, spânule, nu știu cum să fac, zise fiul craiului. Din copilăria mea sânt deprins a asculta de tată și tocmindu-te pe tine, parcă-mi vine nu știu cum. Dar fiindcă mi-au mai ieșit până acum înainte încă doi spâni și cu tine al treilea, apoi îmi vine a crede că aiasta-i țara spânilor și n'am încotro: mort-copt, trebuie să te ieu cu mine, dacă zici că știi bine locurile pe aici.

Și din două vorbe fiul craiului îl tocmeste, și după aceea pornesc împreună să iasă la drum, pe unde arată spânul. Și mergând ei o bucată bună, spânul se preface că-i e sete și cere plosca cu apa dela stăpânul-său. Fiul craiului i-o dă, și spânul cum o pune la gura, pe loc o și ia oțărându-se și varsă toată apa dintr'însa. Fiul craiului zice atunci supărat:

— Dar bine, spânule, de ce te apuci? Nu vezi că pe aici e mare lipsă de apă? și pe arșița asta o să ne uscăm de sete.

— Să avem iertare, stăpâne! Apa era băhilită⁴ și ne-am fi putut bolnăvi. Cât despre apă bună, nu vă îngrijiiți: acuș avem să dăm peste o fântână cu apă dulce și rece ca ghița. Acolo vom poposi puțin, oiu clătări plosca bine ș'oiu umple-o cu apă proaspătă, ca să avem la drum, căci mai încolo nu prea sânt fântâni, și din partea apei, mi se pară că i-om duce dorul.

Și cărnind⁵ pe-o cărare, mai merg ei oleacă înainte pânăce ajung într'o poiană, și numai iaca ce dau de-o fântână cu ghizdelele de stejar și cu un capac deschis în lături. Fântâna era odâncă și nu avea nici roată, nici câmpănă, ci numai o scară de coborât până la apă.

— Ei, ei! spânule, acum să te văd cât ești de vrednic, zise fiul craiului. Spânul atunci zâmbeste puțin și coborîndu-se în fântână, umple întâi plosca și-o pune la șold. Apoi, mai stând acolo în fund pe scară, aproape de fața apei, zice:

— Ei, da ce răcoare-i aici:

Chima⁶ râului

Pe malul pârăului

Îmi vine să nu mai ies afară. Dumnezeu să ușureze păcatele celui cu fântâna, că bun lucru a mai făcut. Pe arșițele iese, o răcoareală ca asta mult plătește!

¹ ciochină — osul rotund dela glesna piciorului.

² zăticneala — stinghereala.

³ ți duc vergile — ți port de grijă.

⁴ băhilit — stătut.

⁵ a cărni — a cărmi — a colți la dreapta sau la stânga.

⁶ chimă — schimă — duh.

Mai șale el acolo puțin și apoi ieșe afară, zicând:

— Doamne, stăpâne, nu știi cât mă simțese de ușor, parcă îmi vine să sbor, nu altăceva. Ia vără-te și dumneata oleacă, să vezi cum ai să te răcorești: așa are să-ți vie de îndămână după asta, de ar să-ți se pară că ești ușor cum îi pana...

Fiul craiului, boboc în felul său la trebi de aieste, se potrivește spânului și se bagă în lântână, fără să-i trăsnească prin minte, ce i se poate întâmpla. Și cum sta el acolo de se răcorea, spânul face trană! capacul pe gura lântânii, apoi se suie de-asupra lui și zice cu glas răutăcios:

— Alelei! fecior de om viclean, ce te găsești; toamai de ceace te-ai păzit, n'ai scapat. Ei, că bine mi te-am captușit! Acum să-mi spui tu cine ești, de unde vii, și încet te daci, că de nu, acolo îți putrezesc ciolanele!

Fiul craiului, ce era să facă? Ii spune toate cu de-amanuntul, căci da, care om nu ține la vicală înainte de toate?

— Bine, atâta am vrut să affu din gura ta, pui de viperă ce mi-ai fost, zise atunci spânul. Numai călă să fie așa, că de te-oi prinde cu oca mică, greu are să-ți cadă. Chiar acum aș putea să te omor, în voia cea bună, dar mi-i mila de tinerețele tale... Dacă vrei să mai vezi soarele cu ochii și să mai calci pe iarbă verde, atunci jură-mi-te pe ascuțișul paloșului tău, că mi-i da ascultare și supunere intru toate, chiar și'n loc de ți-aș zice să te arunci. Și de azi înainte, eu să fiu în locul tău nepotul împăratului, despre care mi-ai vorbit, iară tu sluga mea; și atâta vreme să ai-a mă sluji, până când îi muri și iar îi învia. Și ori unde vei merge eu mine, nu care cumva să blestești din gură către cineva despre ceea ce-a urmat între noi, că te-am sters de pe fața pământului. Ți place așa să mai traiești, bine de bine; iară de nu, spune-mi verde în ochi, ca să știu ce leac trebuie să-ți fac...

Fiul craiului, văzându-se prins în clește și fără nicio putere, îi jură credință și supunere intru toate, lăsându-se în știrea lui dumnezeu, cum a vrea el să facă. Atunci spânul pune mâna pe cartea, pe banii și pe armele fiului de crai și le iie la sine, apoi îl scoate din lântână și-i dă paloșul să-l sarute, ca semn de pecețuirea jurământului, zicând:

— De-acum înainte să știi că te cheamă *Harap Alb*: aista ți-i numele și altul nu.

După aceasta încalceă ficcare pe calul său și pornese, spânul înainte ca stăpân, *Harap Alb*, în urmă, ca slugă, mergând spro împărăție, dumnezeu să ne ție, ca cuvântul din poveste, înainte mult mai este.

Și merg ei și merg cale lungă să le-ajungă, trecând peste nouă mări¹ peste nouă țări și peste nouă ape mari, și într-o târzie vreme ajung la împărăție.

Și cum ajung, spânul se înlătoșază înaintea împăratului cu cartea din partea craiului. Și împăratul Verde cetind cartea, are de bucurie că i-a venit nepotul, și pe dată îi și face cunoscut curții și fetelor sale, care îl primesc cu toată cinstea cuvenită unui fiu de crai și moștenitor al împăratului.

Atunci spânul, văzând că i s'au prins minciunile de bune, cheamă la sine pe *Harap Alb* și-i zice cu asprime:

— Tu să șezi la grajd, nedeshpit, și să îngrijești de calul meu ca de ochii din cap, că de-oiu veni pe-acolo și n'oiu găsi trebile făcute după plac vai de pielea ta are să fie. Dar până atunci na-ți o palmă, ca sa ții minte ce ți-am spus. Băgat-ai în cap vorbele mele?

— Da, stăpâne, zise *Harap Alb*, lăsând ochii în jos...

Și ieșind, pornese la grajd.

Cu asta a voit spânul să-și arate arama și să facă pe *Harap Alb* ca să-i iee și mai mult frica.

Fetele împăratului, întâmplându-se de față când a lovit spânul pe *Harap Alb*, li s'au făcut mila de dânsul și au zis spânului cu binșerul:

¹ a blești - a îngnaia

— Vere, nu faci bine ceace faci. Dacă este că a lăsat Dumnezeu să fim mai mari peste alții, ar trebui să avem milă de dânșii, că și ei, sărmanii, sânt oameni!

— Hei, dragele mele vere, zice spânul cu viclenia lui obicinuită; dumneavoastră încă nu știți ce-i pe lume. Dacă dobitoacele n'ar fi fost înfrâmate, dedemult ar fi sfâșiat pe om, și trebuie să știți că și între oameni, cea mai mare parte, sânt dobitoace, care trebuie ținute în frâu, dacă ți-i voia să faci treabă cu dânșii.

Ei apoi... zi că nu-i lumea de-apoi. Să te ferească Dumnezeu, când prinde mămăliga coajă. Vorba ceea:

Dă-mi, doamne, ce n'am avut,
Să mă mier ce m'a găsit.

Fetele atunci au luat altă vorbă, dar din inima lor nu s'a șters purtarea necuviincioasă a spânului, cu toate îndreptările și înrudirea lui, pentru că bunătatea nu are de-a face cu răutatea. Vorba ceea:

Vița de vie tot învie.
Iară vița de boz tot răgoz.

Și din ceasul acela, au început a vorbi ele în de ele, că spânul de fel nu samănă în partea lor, nici la chip, nici la bunătate; și că Harap Alb, sluga lui are o înfățișare mult mai plăcută și samănă a fi mult mai omenos. Peseamne inima le spunea că spânul nu le este văr și de aceea nu-l puteau năstui. Așa îl urise ele de tare acum, că dacă ar fi fost în banii lor, s'ar fi lepădat de spân ca de ucigă-l crucea. Dar nu aveau ce se face de împăratul, ca să nu-i aducă supărare.

Amu întru una din zile, cum ședea spânul la ospăț împreună cu moșu-său, cu verele sale și cu alții câți se întâmplase, li s'au adus mai la urmă la masă și niște sălăți foarte minunate. Atunci împăratul zice spânului:

— Ne poate mai mâncat-ai sălăți de aceste, de când ești?

— Ba nu, moșule, zice spânul; tocmai eram să vă întreb de unde le aveți că, tare-ș bune!... O' haraba¹ întreagă aș fi în stare să mănânc și parcă tot nu m'aș sătura.

— Te crede moșul, nepoate, dar când ai ști cu ce greutate se capătă! Pentrucă numai în grădina ursului dacă-i li auzit de dânsa, se află sălăți de aceste și mai rar om care să poată lua dintr'însele și să scape cu vicață. Intre toți oamenii din împărăția mea numai un pădurariu se bizuește la treaba asta. Și acela, el știe ce face, ce drege, de-mi aduce din când în când, așa câte puține, de postă.

Spânul, voind să piardă acum pe Harap Alb cu orice preț, zise împăratului:

— Doamne, moșule, de nu mi-a aduce sluga mea sălăți de aceste și din piatră sacă, mare lucru să fie!

— Ce vorbești, nepoate, zise împăratul; unul ca dânsul, și încă necunosător de locurile acestea, cum crezi că ar putea face această slujbă! Doar de ți-i greu de vicața lui.

— Ia lasă, moșule, nu-i duce grija! Pun rămășag că are să-mi aducă sălăți înlocmai ca aceste și încă multe, că știu eu ce poate el.

Șodată chiamă pe Harap Alb și-i zice răstit.

— Acum degrabă să te duci cum îi ști tu și să-mi aduci sălăți de aceste din grădina ursului. Hai, ieși răpede și pornește că nu-i vreme de pierdut. Dar nu cumva să faci de altfel, că nici în borta soarecului nu ești scăpat de mine.

Harap Alb iese mâhnit, se duce în grajd și începe a-și netezi calul pe coamă, zicând:

¹ haraba - căruța mare.

— Ei, căluțul meu, când ai ști tu în ce năceaz am intrat! Sfânt să fie restul tătâne-meu, că bine m'a învățat! Așa-i că dacă n'am ținut samă de vorbele lui, am ajuns slugă la dârloaga și acum, vrând-nevrând, trebuie s'ascult că mi-i capul în primejdie.

— Stăpâne, zise atunci calul, de-acum înainte ori cu capul do piatră ori cu piatra de cap, tot atâta-i; fii odată bărbat și nu ți face voie rea. Incalecă pe mine și hai! Știu eu unde te-oiu duce și mare-i dumnezeu, ne-a scăpa el și din aceasta!

Harap Alb mai prinzând o leacă la inimă, incalecă și se lasă în voia calului unde a vrea el să-l ducă.

Atunci calul pornește la pas, până ce iese mai încolo, ca să nu-i vadă nimene. Apoi își arată puterile sale zicând:

— Stăpâne, ține-te bine pe mine că:

Am să sbor lin ca vântul,
Să cutreierăm pământul.

Mare-i dumnezeu și meșteru-i dracul, Helbet! Vom putea veni de hac și spânului celuiia; nu-i vremea trecută.

Și odată zboară calul cu Harap Alb până la nouri, apoi o ia deacurmezișul pământului:

Pe deasupra codrilor,
Peste vârful munților,
Peste apa-mărilor.

Și după aceea se lasă încet-încet într'un ostrov mândru din mijlocul unei mări, lângă o casuță singuratică, pe care era crescut niște mașchi pletos ce o podină de gros, moale ca mătasa și verde ca buratecul.

Atunci Harap Alb, descalcă și spre mai mare mirarea lui, numai iaca-l înlâmpină în pragul ușii cerșitoarea căreia-i dăduse el un ban de pomana înainte de pornirea lui de acasă.

— Ei, Harap Alb, așa-i că ai venit la vorbele mele? că deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om. Află acum, că eu sânt sfânta Duminică și știu ce nevoie te-a adus pe la mine. Spânul vrea să-ți răpue capul cu orice chip și de aceea te-a trimis să-i aduci salăți din grădina ursului; dar i-or da ele odată pe nas... Rămâi aici în astă noapte, ca să văd ce-i de făcut.

Harap Alb rămâne bueros, mulțumind sfintei Duminică pentru buna găzduire și îngrijirea ce are de el.

— Fii încredințat că nu eu, ci puterea milosteniei și inima ta cea bună te ajută, Harap Alb, zice sfânta Duminică, ieșind și lăsându-l în pace să se liniștească.

Și cum iese sfânta Duminică afară, odată și pornește desculță prin ronă, de culege o poală de somnoroasă, pe care o fierbe la un loc cu o vadră² de lapte dulce și cu una de miere, și apoi ia mursa³ aceea și iute se duce de o loarnă în fântâna din grădina ursului, care fântână era plină cu apa până în gură. Și mai stând sfânta Duminică oleacă în preajma fântânii, numai iaca ce vede că vine ursul cu o falcă în ceriu și cu una în pământ, mornaind înfricoșat. Și cum ajunge la fântână, începe a bea lacom la apă și a-și linge buzele de dulceața și bunătatea ei. Și mai stă din hânt și iar începe a bea ruăi; și iar mai bea câte un răstâmp și mornăiește, până ce dela o vreme încep a-i slăbi puterile și cuprins de amețală, pe loc cade jos și a-lorame mort, de puteai să tai lemne pe cănsul.

¹ *helbet* — să mi sigur. T'as pe mine.

² *vadra* — unitate de măsură de zece litri.

³ *mursa* — o zeama dulce scosă din flori miere zahar.

Atunci sfânta Duminiică văzându-l așa, într'o clipă se duce și deștep'ând pe Harap Alb chiar în miezul nopții, îi zice:

— Imbracă-te inte în pielea cea de urs, care o ai dela tată-tău, apucă pe ici tot înainte și cum îi ajunge în răsucile drumului, ai să și dai de grădina ursului. Atunci sai răpede înlăuntru, de-ți ia sălăți într'ales și câte-i vrea de multe, căci pe urs l-am pus eu la cale. Dar la toată întâmplarea, de-i vedea și-i vedea că s'a trezil' și năvălește la tine, zvârle-i pielea cea de urs și apoi fugi încoace spre mine cât îi putea.

Harap Alb face cum îi zice sfânta Duminiică. Și cum ajunge în grădină, odată începe a smulge la sălăți într'ales și leagă o sarcină mare, mare cât pe ce să n'o poată rădica în spinare. Și când să iasă cu dânsa din grădină, iaca ursul se trezește și după dânsul Gavriile! Harap Alb, dacă vede reaua, i-aruncă pielea cea de urs, și apoi fugе cât ce poate cu sarcina în spate, tot înainte la sfânta Duminiică, scăpând cu obrazul curat.

După aceasta, Harap Alb mulțămind sfintei Duminiici pentru binele ce i-a făcut, îi sărută mâna, apoi își ia sălățile și încălecând, pornește spre împărăție, dumnezeu să ne ție, ca cuvântul din poveste, înainte mult mai este.

Și mergând tot cum s'a dus, dela o vreme ajunge la împărăție și dă sălățile în mâna spânului.

Împăratul și letele sale văzând aceasta, le-a fost de-a mirarea. Atunci spânul zice îngâmfat.

— Ei, moșule, ce mai zici?

— Ce să zic, nepoate! Ia când aş avea eu o slugă ca aceasta, nu i-aş trece pe dinainte.

— D'apoi de ce mi l-a dat tata de-acasă? Numai de vrednicia lui, zise spânul, căci altfel nu-l mai luam după mine, ca să-mi încurce zilele.

La vr'o câteva zile după aceasta, împăratul arată spânului niște pietre scumpe, zicând:

— Nepoate, mai văzut-ai pietre nestimate așa de mari și frumoase ca acestea, de când ești?

— Am văzut eu, moșule, felurite pietre scumpe, dar ca aceste, drept să-ți spun, n'am văzut. Oare pe unde se pot găsi așa pietre?

— Pe unde să se găsească, nepoate! Ia în pădurea Cerbului. Și cerbul acela este hătut tot cu pietre scumpe, mult mai mari și mai frumoase decât aceste. Mai întâi cică are una în frunte, de strălucește ca un soare. Dar nu se poate apropiе nime de cerb, căci este solomonit¹ și niciun fel de armă nu-l prinde. însă el, pe care l-a zări, nu mai scapă cu vieață. De aceea fugе lumea de dânsul de-și scoate ochii; și nu numai atâta, dar chiar când se uită la cineva, fie om sau orice dihanic a fi, pe loc rămâne moartă. Și cică o mulțime de oameni și de sălbătăciuni zac fără suflare în pădurea lui numai din astă pricină. Se vede că este solomonit, întors dela țată sau dracul mai știe ce are, de-i așa de primejdios. Dar cu toate aceste trebuie să știi, nepoate, că unii oameni is mai a dracului decât dracul; nu se astâmpără nici în ruptul capului; măcar că au pățit multe, tot ecarcă prin pădurea lui, să vadă nu l-o putea găbui? cumva? Și care din ei are îndrăzneală mare și noroc și mai mare, umblând pe acolo, găsește din întâmplare câte o piatră de aceste, picată de pe cerb, când se scutură el la șapte ani odată, și apoi celui om nu-i trebuie altă negustorie mai bună. Aduce piatra la mine și i-o plătesc cât nu face; ba încă ânt bucuros că o pot căpăta. Și află, nepoate, că asemenea pietre fac podoaba împărăției mele; nu se găsesc altele mai mari și mai frumoase decât aceste la nicio împărăție, și de aceea s'a dus vestea despre ele

¹ solomonit — vrăjit.

² a găbui — a prinde fără veste la strâmtoare.

în toată lumea. Mulți împărați și crai inadias vin să le vadă și li-i de-a nădrarea de unde le am.

— Doamne, moșule, zise atunci spânul, să nu te superi, dar nu știu ce fel de oameni fricoși aveți pe aici... Eu pun rămășag pe ce vrei, că sluga mea are să-mi aducă pielea cerbului aceluia cu cap cu tot, așa împodebit cum este.

Ș'odată chiamă spânul pe Harap Alb și-i zice:

— Du-te în pădurea Cerbului, cum îi ști tu, și măcar fă pe dracul în patru sau ori ce-i face, dar nunaidecât să-mi aduci pielea cerbului cu cap cu tot, așa batute cu pietre scumpe, cum se gădesc. Și doar te-a împinge păcatul să clintești vreo piatră din locul său, iară mai ales aceea mare din fruntea cerbului, e'apoi atâta ți-i leacul. Hai pornește iute, că nu-i vreme de pierdut.

Harap Alb vede el bine unde merge treaba, că doar nu era din butuci; dar neavând încotro, iese mâhnit, se duce iar în grajd la cal și netezindu-l pe coamă, îi zice:

— Dragul meu căluț, la grea belea m'a vârit iar spânul. De-oiu mai scăpa și din asta cu vicață, apoi tot mai am zile de trăit. Dar nu știu, zău, la cât nu-a sta norocul.

— Nu-i nimica, stăpâne, zise calul. Capul de-ar fi sănătos, că belelele curg gărlă. Poate ai primit poruncă să jupești piatra morii și să aduci pielea la împărăție?

— Ba nu căluțul meu; alta și mai înfricoșată, zise Harap Alb.

— Vorbă să fie, stăpâne, că tocmala-i gata, zise calul. Nu te teme, știu eu, năzdrăvăni de ale spânului; și să fi vrut, dedemult i-aș fi făcut pe obraz, dar lasă-l să-și mai joace calul. Ce gândești? Și unii ca aceștia sânt trebuitori pe lume câteodată pentru că fac pe oameni să prindă la minte... Zi și dumneata, că ai avut să trași un păcat strămoșesc. Vorba ceea „Părintii mănâncă aguridă și fiilor li se strepezesc dinții”. Hai, nu mai sta la gânduri; încalecă pe mine și punc-ți nădejdea în dumnezeu că mare-i puterea lui; nu ne-a lăsa el să suferim îndelung. Cum vrei? Ce-i e scris omului, în frunte-i e pus. Doar mare-i țel-de-sus! S'or sfârși ele și aceste dela o vreme.

Harap Alb atunci încalecă și calul pornește la pas, pânăce iese mai încolo departe, ca să nu-i iee lumea la ochi. Și apoi încordându-se și scutarându-se odată voinicește, iară-și arată puterile sale, zicând:

— Ține-te zdravăn, stăpâne, că iar am să sbor:

În înaltul cerului,
Văzduhul pământului;
Pe de-asupra codrilor,
Peste vârful munților;
Prin ceața măgurilor,
Spre noianul mărilor;
La crâiasa zânelor,
Minunea minunilor
Din ostrovul florilor.

Și zicând aceste, odată și zboară cu Harap Alb,

În înaltul cerului,
Văzduhul pământului;

și o iee de-a-curmziș.

Dela nouri către soare
Printre lună și luceferi
Stele mândre lucitoare.

și apoi se lasă lin ca vântul.

În ostrovul florilor,
La crâiasa zânelor
Minunea minunilor.

Și când vântul au aburit, iaca și ei la sfânta Duminică iar au sosit. Sfânta Duminică era acasă și cum a văzut pe Harap Alb poposind la ușa ei, pe loc l-a întâmpinat și i-a zis cu blândețe:

— Ei, Harap Alb, așa-i că iar te-a ajuns nevoia de mine?

— Așa este, măicuță, răspunse Harap Alb, cufundat în gânduri și galbăn la față, de parcă-i luase pânza de pe obraz. Spânul vrea să-mi răpuie capul cu orice preț. Și de-aș muri mai degrabă, să scăp odată de sbucium: decât așa vieală, mai bine moarte de o mie de ori.

— Vai de mine și de mine, Harap Alb zise sfânta Duminică, pareă nu te-aș fi crezut așa slab de inger, dar după cât văd, ești mai tricos decât o femeie. Hai nu mai sta ca o găină plouată. Rămâi la mine în astă noapte și țoiu da eu vrun ajutoriu. Mare-i Dumnezeu! N'a mai fi el după gândul spânului. Însă mai rabdă și tu, fătul meu, că mult ai avut de răbdat și puțin mai ai. Pân acum t'a fost mai greu dar de acum înainte tot așa are să-ți fie până ce-i ieși din slujba spânului, dela care ai să tragi multe năcazuri, dar ai să scapi din toate cu capul teafăr pentrucă norocul te ajută.

— Poate așa să fie, măicuță, zise Harap Alb, dar prea multe s'au îngrămădit deodată pe capul meu.

— Câte a dat Dumnezeu, Harap Alb, zise sfânta Duminică; așa a trebuit să se întâmple și n'ai cui hănuî pentrucă nu-i după cum gândește omul ci-i după cum vrea domnul. Când vei ajunge și tu odată mare și tare, îi căuta să judeci lucrurile de-a fir-a păr și vei crede celor asupriți și năcăjiți, pentrucă știi acum ce e năcazul. Dar până atunci mai rabdă, Harap Alb, căci a răbdarea ni frigi pielea...

Harap Alb ne mai având ce zice, mulțamește lui Dumnezeu și de bine și de rău și sfintei Duminici pentru buna găzduire și ajutorul făgăduit.

— Ia, acum mai vii de-acasă, fătul meu. Zică cine-a zice și cum a vre să zică, dar când este să dai peste păcat, dacă-i înainte te silești să-l ajungi, iar dacă-i în urmă, stai și-l aștepți. Mă rog, ce mai la deal la vale? Așa e lumea asta, și de-ai face, ce ai face, rămâne cum este ea, nu poți s'o întorci cu umărul, măcar să te pui în ruptul capului. Vorba ceacă „Zi-i lume și te mântue”. Dar ia să lăsăm toate la o parte, și până la una la alta, hai să vedem ce-i de făcut cu cerbul, că spânul te-a fi așteptând cu nerăbdare. Și dă! Stăpân nu-i? Trebuie să-l asculti. Vorba ceacă „Leagă calul unde zice stăpânul”.

Și odată scoate sfânta Duminică obrăzarul și sabia lui Statu-Palmă-Barbă-Cot, de unde le avea, și dându-le lui Harap Alb, zice:

— Ține aceste, că au să-ți fie de mare trebuință, unde mergem. Și chiar haidem cu ajutorul domnului să isprăvim odată și trebușoara asta.

Și pe la cântatul cocoșilor se ie sfânta Duminică împreună cu Harap Alb, și se duc în pădurea Cerbului. Și cum ajung în pădure, sapă o groapă adâncă de un stat de om, lângă un izvor, unde în fiecare zi, pe la amiază venea cerbul de bea apă, apoi se culca acolo pe loc și dormea cât un bei, până ce aslințea soarele. Și după aceea, sculându-se o lua în porneală și nu mai da pe la izvor iar încă a două zi pe la amiază.

— Ei, eil acum groapa este gata, zise sfânta Duminică. Tu, Harap Alb, rămâi aici într'însa toată ziua și iaca ce ai de făcut: pune-ți obrăzarul cum se pune, iară sabia să n'o slăbești din mână; și deamiază când a veni cerbul aici la izvor să bea apă, și s'a culca și a dormi cu ochii deschiși, cum i-i lălușagul, tu îndată ce li-i auzi horăind, să ieși încetșor și să potrivești așa, ca să-i sbori capul dintr'o singură lovitură de sabie și apoi răpede să te arunci în groapă și să șezi acolo într'însa până după aslințitul soarelui.

Capul cerbului are să te strige până atunci mereu pe nume, ca să te vadă, dar tu nu cumva să te îndupleci de rugămintea lui și să te ițești la dânsul, ca are un ochi otrăvit și când l-a pironi spre tine, nu mai trăiești. Iară cum a asfinți soarele, să știi că a murit cerbul. Și atunci să ieși iară frică, să-i jupești pielea, iară capul să-l iei așa întreg cum se găsește, și apoi să vii pe la mine.

Și așa sfânta Duminică se ie și se întoară singură acasă, iară Harap Alb rămâne de pândă în groapă. Și când pe la amiază, numai iaca ce aude Harap Alb, un muget înădușit: Cerbul venca boncăluind. Și ajungând la izvor, odată și începe a be hălpa¹ la apă rece; apoi mai boncălueste și iar mai be câte un răstimp, și iar mai boncălueste și iar mai be, până ce nu mai poate. După aceea începe a-și arunca țărână după cap ca buhaiul, și apoi scurmând de trei ori cu piciorul în pământ se tologește² jos pe pajiste, acolo pe loc: mai rumegă el cât mai rumegă și pe urmă se așterne pe somn, și unde nu începe a mâna porcii la jir.

Harap Alb cum îl aude horăind, iese afară încetișor, și când îl croiește odată cu sabia pela mijlocul gâtului îi și sboară capul cât colo dela trup, și apoi Harap Alb, se aruncă fără sine în groapă după cum îl povățuise sfânta Duminică. Atunci sângele cerbului odată a nceput a curge gâlgâind și a se răspândi în toate părțile, îndreptându-se și năboind³ în groapă peste Harap Alb de cât pe ce era să-l înnece. Iară capul cerbului svârcolindu-se dureros, striga cu jale, zicând:

— Harap Alb, Harap Alb! De nume ț'am auzit, dar de văzut nu te-am văzut. Ieși numai oleacă, să te văd încaltea, vrednic ești de comoara ce ț'o las, și apoi să moriu cu plăcere, dragul meu.

Dar Harap Alb tăcea molcum și deabia își putea descleșta picioarele din sângele închegat, care era mai-mai să umple groapa.

În sfârșit, mai strigă el capul cerbului, cât mai strigă, însă Harap Alb nici nu răspunde, nici se arată și dela o vreme se face tăcere. Și așa, după asfințitul soarelui, Harap Alb iese din groapă, jupește pielea cerbului cu băgare de samă, să nu simtească vr'o piatră din locul ei, apoi ie capul întreg așa cum se găsea și se duce la sfânta Duminică.

— Ei, Harap Alb, zise sfânta Duminică, așa-i că am scos-o la capăt și asta?

— Așa; cu ajutorul lui Dumnezeu și cu al sfintei voastre, răspunde Harap Alb, am izbutit, măcută, să facem și acum pe cheful spânului, rămânere-aș păgubaș de dânsul să rămân și să-l văd când mi-oiu vedē ceafa; atunci și nici atunci, că tare mi-i negru înaintea ochilor.

— Lasă-l, Harap-Alb, în plata lui Dumnezeu, că ș'a da el spânul peste om vr'odată; pentru că nu-i nicio faptă fără plată, zise sfânta Duminică. Mergi de i le du și acestea, că i-or rămâne ele de cap odată.

Atunci Harap-Alb, mulțămind sfintei Duminici, îi sărută mâna, apoi încalecă pe cal și pornește tot cum a venit, mergând spre împărăție, Dumnezeu să ne ție, ca cuvântul din poveste, înainte mult mai este... Și pe undă trecea, lumea din toate părțile îl înghesuea, pentru că piatra cea mare din capul cerbului strălucea, de se părea că Harap Alb soarele cu el îl ducea.

Mulți crai și împărați ieșiau înaintea lui Harap Alb, și care dincotro îl ruga unul să-i deie bănărit cât a cere el, altul să-i deie fata și jumătate de împărăție, altul să-i deie fata și împărăția întreagă pentru asemenea odoare; dar Harap Alb, ca de foc se ferea și, urmându-și calea înainte, la stăpănu-său le ducea.

¹ hălpa — hulpa — lacom.

² a se tologi — a se tolați; a se trânti a lene.

³ a năboi — a năpădi; a se uufia apele și a năvăli la vale.

Și într-una din sări, cum ședea spânul împreună cu moșu-său și cu verele sale sus într'un foșor, numai iaca ce zărese în depărtare un sul de raze scânteietoare, care venea în spre dânșii; și de ce se apropia, de ce lumina mai tare, de li fura vederile. Și deodată toată suflarea s'a pus în mișcare: lumea de pe lume fiind în mare nelumierire, alerga să vadă ce minune poate să fie! Și când colo, cine era! Harap Alb, care venea în pasul calului, aducând cu sine pielea și capul cerbului, pe care le-au și dat în mâna spânului.

La vederea acestei minunatii, toți au rămas incremențiți, și uitându-se unii la alții, nu știau ce să zică! Pentrucă în adevăr era și lucru de mirare!

Dar spânul, cu viclenia sa obicinuită, nu și pierde cumpatul și luând vorbă, zice împăratului:

— Ei, moșule, ce mai zici? Adevăritu-s'au vorbele mele?

— Ce să mai zic, nepoate, răspuse împăratul uitit. Ia să am eu o slugă așa de vrednică și credincioasă ca Harap Alb, aș pune-o la masa cu mine, că mult pretuște omul acesta.

— Ba să-și puie potta'n cui, răspuse spânul cu glas răutăcios. Asta n'aș face-o eu, de-ar mai fi el pe cât este; doar nu-i frate cu mama, sa-l pun în capul cinstei. Eu știu moșule, că sluga-i sluga și stăpân-i stăpân; s'a năntuit vorba. Na, na, na! d'apoi pentru vrednicia lui mi l-a dat tata, caei altfel de ce l-aș fi mai luat eu mine! Hei, hei! Nu știți dumneavoastră ce poam'a dracului e Harap Alb aista. Până l-am dat pe brazda, mi am stăpânit sufletul cu dânșul. Numai eu îi vin de hac. Vorba ceea: frica păzește boțânăria. Alt stăpân în locul meu nu mai face brânză cu Harap Alb cât îi lumea și pământul. Ce te potrivești, moșule! Cum văd eu, dumneata prea într'în voia supușilor. De aceea nu-ți dau cerbii pietre scumpe și urșii salată. Mie unuia știu că nu-mi suflă nimene în borș: când văd că mâța face marazuri¹, ț'o strâng de coadă, de mânăru și mere pădurețe, căci n'are încotro. Dacă ță'a ajuta dumnezeu să mă rânduești mai degrabă în locul dumitale, îi vedea, moșule dragă, ce prefacere are să ice împărăția; n'or mai ședea lucrurile tot așa moarte, cum sânt. Pentrucă știi vorba ceea: Omul sfințește locul. Fosta-i și dumneata la lincerețe, nu zic, dar acum îți cred; da, bătiânțe nu-s? Cum n'or sta trebile baltă?

Instârșit spânului îi mergea gura ca pupăza, de-a ametit pe împăratul, încât a nitat de Harap Alb și de cerb și de tot.

Fetele împăratului însă priveau la verșor... cum privește cânele pe mătă și li era drag ca sarea'n ochi, pentrucă le spanea inima, ce om fără de lege este spânul. Dar cum erau să iasă ele cu vorba înaintea tatălui lor? Spânul n'avea de cine... Vorba ceea: găsisse un sat fără câni și se primbla fără băț, că altă ce pot să zică?

La vr'o câteva zile după asta, împăratul făcu un ospăț foarte mare în cinstea nepotu-său, la care ospăț au fost poțiti cei mai străluciți oaspeți: împărați, crai, voievozi, căpitaniii oștirilor, mai marii orașelor și alte fete cinstite.

În ziua de ospăț, fetele împăratului s'au pus cu rugămîntea pe lângă spân, să dea voie lui Harap Alb ca sa slujească și el la masă. Spânul, neputându-le strica batărul, chemă pe Harap Alb de față cu dânsele și-i învoie aceasta, însă cu tocmală ca în tot timpul ospățului să stea numai la spatele stăpânului și nici măcar să-și rădice ochii la ceilalți meseni: Că de l-oi vedea obrăznicindu-se cumva, acolo pe loc îi tăiu capul.

— Auzit-ai ce am spus, slugă netrebnică, zise spânul, arătând lui Harap Alb tăișul paloșului, pe care jurase credință și supunere spânului la ieșirea din fântână.

— Da, stăpâne, răspuse Harap Alb cu umălință; sânt gata la poronca Luminării-Voastre.

¹ marazuri — mofturi nazuri.

Fetele împăratului au mulțumit spânului și pentru atâta.

Amu, tocmai pe când era vremea mesei și oaspeții tot gustând vinul de bun, începuse a se chiurchiului¹ câte olecă, numai iaca o pasere măiastră se vede bătând la fereastră și zicând cu glas muieratic:

— Măncați, beți și vă vereliți, dar de fata împăratului Roș nici nu gândiți!

Atunci, deodată tuturor mesenilor pe loc li s'a stricat cheful și au început a vorbi, care ce știa și cum îi ducea capul: unii spuneau că împăratul Roș având inimă haină nu se mai satură de a varsa sânge omenesc; alții spuneau că fata lui este o farmazoană² cumplită și că din pricina ei se fac atâtea jefirle; alții întăreau spusele celorlalți, zicând că chiar ea ar fi venit în chip de pasere de a bălui acum la fereastră, ca să nu lese și aici lumea în pace. Alții ziceau că oricum ar fi, dar paserea aceasta nu-i lucru curat și ea trebuie să fie un trimis de undeva, numai pentru a iscodi casele oamenilor. Alții mai încoși își stupeau în sân, menind-o ca să se întoarcă pe capul aceluia care a trimis-o. În sfârșit unii spuneau într'un fel, alții în altfel, și multe se ziceau pe sama fetei împăratului Roș, dar nu se știa care din toate acele vorbe este cea adevărată.

Spânul, după ce-i ascultă pe toți cu luare-aminte, clătină din cap și zice:

— Rău e când ai plăce tot cu oameni care se tem și de umbra lor. Dumnezeu-voastră, cinstiți oaspeți, se vede că pașteți boboci, de nu vă pricepeți al cui fapt e acesta.

Și atunci spânul r. pede își ațintește privirea asupra lui Harap Alb și nu știu cum îl prinde zâmbind.

— Așa... slugă vicleană ce-mi ești? Vra-să-zică tu ai știință de asta și nu mi-ai spus? Acum degrabă să-mi aduci pe fata împăratului Roș, de unde știi și cum îi ști tu. Hai, pornește! Și nu cumva să faci de altfel, că te-ai dus de pe fața pământului.

Atunci Harap Alb ieșind plin de mâhnire, se duce în grajd la cal și nechezându-l pe cunună și sarulându-l, zice:

— Dragul meu tovarăș, la grea nevoie m'a băgat iar spânul. Amu a scornit alta: cică să-i aduc pe fata împăratului Roș, de unde-oi ști. Asta-i curat vorba ceea:

Poftim punga la masă,

Dacă l'ai adus de-acasă...

Se vede că mi s'a apropiat funia la par. Cine știe ce mi s'a mai întâmplat! Cu spânul tot am dus-o cum am dus-o, căne-cânește, până acum. Dar cu omul roș, nu știu, zau, la cât mi-a sta capul. Ș'apoi unde s'a fi găsimd acel împărat Roș și fata lui, care cică este o farmazoană cumplită, numai cel de pe comoară a fi știind! Pareă dracul vrăjește, de n'apuc bine a scăpa din una și dau peste alta. Se vede că n'a născut mama într'un ceas rău, sau nu știu cum să mai zic, ca să nu greșesc înaintea lui Dumnezeu. Mă pricep eu tare bine ce ar trebui să fac, ca să se curme odată toate aceste... Dar m'am deprins a târî după mine o vioală ticăloasă. Vorba ceea: să nu dea Dumnezeu omului, cât poate el suferi.

— Stăpâne, zise atunci calul, nechezând cu înlocare, nu te mai olicăi³ atâta. După vreme rea, a fi el vrodată și senin. Dacă ar sta cineva să-și facă samă de toate cele, cum chitești dumneta, apoi atunci ar trebui să vezi tot oameni morți pe toate cărările... Nu fii așa de nerăbdător! De unde știi ca nu s'or schimba lucrurile în bine și pentru dumneta! Omul e dator să

¹ a se chiurchiului — a se amăci, a se îmbăta.

² farmazoană — fermecătoare, vrăjitoare.

³ a se olicăi — a se plânge, a se văita, a se jeli.

se lupte cât a putea cu valorile vicții. căci știi că este-o vorhă: nu aduce anul, ce aduce ceasul. Când sînt zile și noroc, treci prin apa și prin foc, și din toate scapi nevătămat. Vorba cîntecului:

Fă-mă mamă, cu noroc,
Și măcar m'aruncă'n foc.

Las'pe mine, stăpâne, că știu eu pe unde te-oi duce la împăratul Roș, pentrucă m'au mai purtat odată păcatele pe acolo cu tata-tău, în fine-
retele lui. — Hai, încălecă pe mine și ține-te bine, că acum am să-mi arăt
puterile chiar de aici de pe loc, în ciuda spânului, ca să-i punem venin la
inimă.

Harap Alb atunci încălecă și calul nechezând odată puternic, sboară
cu dănsul:

În înaltul cerului,
Văzduhul pământului,

Și o iê de-a-curmegiș:

Dela nouri cătră soare,
Printro lună și luceferi,
Stele mândre lucitoare.

Și apoi dela o vreme începe a se lăsa lin ca vîntul și luînd de-a-lung
pământul, merg spre împărăție, dumnezeu să ne ție, ca cuvîntul din poveste,
înainte mult mai este.

Dar ia să vedem, ce se mai petrece la masă după ducerea lui Harap Alb.

— Hei, hei! zise spânul în sine, tremurînd de ciudă, nu te-am știut
eu că-mi ești de-aceștiia, că demult îți făceam felul!... Dar trăind și nemurind,
te-oi sluji eu, măi badeo!... Paloșul ista are să-ți știe de știre... Ei, vedeți,
moșule și cinstiți meseni, cum hrănești pe dracul, fără să știi cu cine ai
de-a face? Dacă nu-s și eu un pușor de om în felul meu, dar tot m'a tras
Harap Alb pe șfară! Bine-a zis, cine-a zis, că unde-i cetalea mai tare, acolo
bate dracul război mai puternic.

În sfîrșit împăratul, fetele sale și toți oaspeții rămaseră încremențiți.
Spânul bodrogînd din gură, nu știa cum să-și ascundă ura, iară Harap
Alb, îngrijit de ce i s'ar mai putea întîmpla în urmă, mergea tot înainte
prin locuri pustii și cu greu de străbătut.

Și când să treacă un pod peste o apă mare, iaca o nuntă de furnici
trecea și ea tocmai atunci podul. Ce să facă Harap Alb? Stă el oleacă și se
stătuște cu gândul: să trece peste dăusele, am să omor o mulțime, să dau
prin apă, mă tem că m'oi înneca cu cal cu tot. Dar tot mai bine să dau prin
apă, cum a da dumnezeu, decât sa curm vieța atâtor găzulițe nevinovate. —
Și zicînd Doamne-ajută, se aruncă cu calul în apă, o trece înnot dincolo
la cea mai fără primejdie, și apoi își iê drumul înainte. Și cum mergea el,
numai iaca i se înfășoșază o furnică sburătoare, zicînd:

— Harap Alb, fiindcă ești așa de bun, de ț'a fost milă de vieța noastră
când treceam pe pod și nu ne-ai stricat veselia, vreu să-ți fac și eu un bine:
na-ți aripa asta, și când îi avea vreodată nevoie de mine, să dai foc aripii,
și atunci eu împreună cu tot neamul meu avem să-ți venim în ajutor.

Harap Alb, strîngînd aripa cu îngrijire, mulțamește furnicii pentru
ajutorul făgăduit și apoi pornește tot înainte.

Și mai merge el cât merge, și numai iaca ce aude o bâzăitură înădușită.
Se uită el în dreapta, nu vede nimica: se uită în stînga, nici atîta; și când
se uită în sus, ce să vadă? Un roi de albine se învăteau în sbor pe deasupra
capului său și umblau bezmetice¹ de colo pînă colo, neavînd loc unde

¹ bezmetic — în neștire; zăpăcit; năuc; fără țintă.

să se așeze. Harap Alb, văzându-le așa, i se face milă de dânsese, și luându-și pălăria din cap o pune pe iarba la pământ, cu gura în sus și apoi el se dă într-o parte. Atunci bucuria albinelor: se lasă jos cu toatele, și se adună ciotea în pălărie. Harap Alb, aflându-se cu parere de bine despre aste, aleargă în dreapta și în stânga și nu se lasă până ce găsește un buștihan¹ putregăios, îl scobește cu ce poate, și-i face urdiniș. După aceea așază niște lapuși într-insul, îl freacă pe dinauntru cu cătușnică², cu sulcină, cu mălăciune³, cu poala sântă-Mariei și cu alte buruiene mirositoare și prielnice albinelor, și apoi luându-l pe umăr, se duce la roi, răstoarnă albinele frunușel din pălărie în buștihan, îl întoarcă binisor cu gura în jos, îi pune deasupra niște căplălan⁴, ca să nu razbată soarele și ploaia înlauntru, și apoi lăsându-l acolo pe câmp între flori, își caută de drum.

Și cum mergea el năvălind în sine pentru această facere de bine, numai iaca i se înfătoșază înaintea crătasă albinelor, zicându-i:

— Harap Alb, pentrucă ești așa de bun și te-ai ostenit de ne-ai făcut adăpost, vreu să-ți fac și eu un bine în vicața mea: na-ți aripa asta, și când îi avea vreodată nevoie de mine, aprinde-o și eu îndată am să-ți vin întru ajutor.

Harap Alb luând aripa cu bucurie, o strânge cu îngrijire, apoi mulțămind crătesei pentru ajutorul făgăduit, porneste, urmându-și calea tot înainte.

Mai merge el cât merge și când la poalele unui codru, numai iaca ce vede o dihanie de om, care se pârpaie pe lângă un foc de douazeci și patru de stânceni de lemne și tot atunci striga, cât îi lua gura că moare de frig. Ș'apoi atară de aceasta omul acela era ceva de spăriet; avea niște urechi clăpăuge și niște buzoaie groase și dăbălăzate⁵. Și când sufla cu dânsese, cea de deasupra se răsfrângea în sus peste scăfârliia capului iar cea de desubt atârna în jos, de-i acoperea pântecetele. Și ori pe ce se oprea suflarea lui, se punea promoroaca mai groasă de-o palmă. Nu era chip să te apropii de dânsul, că așa tremura de tare, de parcă-l zghihuia⁶ dracul. Și dac'ar îi tremurat numai el, ce ț'ar fi fost? Dar toată suflarea și făptura de prinprejur îi țineau hangul: vântul gemea ca un nebun, copacii din pădure se vâlcărau, pietrele țipau, vreasurile țînău, și chiar lemnele de pe foc pocneau de ger. Iară vereritele, găvozdite⁷ una peste alta în scorburi de copaci, suflau în unghii și plângeau în pumni, blăstămându-și ceasul în care s'au născut. Mă rog, foc de ger era, ce să vă mai spun mai mult. Harap Alb numai o țără cât a stat de s'a nital, a făcut țurturi la gură și neputându-și stăpâni râsul, zise cu mirare:

— Multe mai vede omul acesta cât trăiește! Măi tartorule, nu mânca haram și spune drept, tu ești Gerilă? Așa-i că taci?... Tu trebuie să fii, pentrucă și focul îngheață lângă tine, de arzului⁸ ce ești.

— Răzi tu, răzi, Harap Alb, zise atunci Gerilă tremurând, dar unde mergi, fără de mine n'ai să poți face nimica.

— Hai și tu cu mine, dacă vrei, zise Harap Alb: de-abia te-i mai încântzi mergând la drum, căci nu e bine, când stai locului.

Gerilă atunci se ie cu Harap Alb și pornese împreună. Și mergând ei o bucată înainte, Harap Alb vede altă drăcărie și mai mare: o namilă de om mânca brazdele de pe urma a 24 de pluguri și tot atunci striga în gura mare că crapă de foame.

¹ buștihan — trunchi de copac, buștean.

² cătușnică — o plantă plăcut mirositoare cu care se freacă stubele.

³ mălăciune — o plantă foarte mirositoare, plăcută albinelor.

⁴ căplălan — planta mirositoare cu flori purpurii.

⁵ dăbălăzate — buze mari ce atârna.

⁶ a zghihui — a scutura, a scâlțâi, a cultramura.

⁷ găvozdite — înmămădite, ghemuite, străntorate.

⁸ arzului — focos.

— Ei apoi, să nu bufnești de rău? zise Harap Alb Măi, măi, măi! că multe-ți mai văd ochii. Peșemne c'aista-i Flămânzilă, foamețea, sac fără fund, sau cine mai știe ce pricopsală a fi, de nu-l mai poate sătura nici pământul.

— Râzi tu, râzi, Harap Alb, zice atunci Flămânzilă, dar unde mergeli voi, fără de mine n'aveți să puteți face nicio ispravă.

— Dacă-i așa, hai și tu cu noi, zise Harap Alb, că doar n'am a te duce în spinare.

Flămânzilă atunci se ie după Harap Alb și pornese tustrei înainte. Și mai mergând ei o postată¹, numai iaca Harap Alb vede altă minunăție și mai mare: o arătare de om băuse apa dela 24 de iazuri și o gârlă, pe care umblau numai 500 de mări, și tot atunci striga în gura mare că se usucă de sete.

— Măi! da al dracului onanie² de om e și acesta, zise Harap Alb. Grozav burdăban și nesățios gătlej, de nu pot să-i potolcească setea nici izvoarele pământului; mare ghiol³ de apă trebuie să fie în mâțele lui! Se vede că acesta-i prăpădenia apelor, vestitul Setila, fiul secetei, nascut în zodia rățelor și împodobit cu darul suptului.

— Râzi tu, râzi, Harap Alb, zise atunci Setilă, căruia începu a-i țâșni apa pe nări și pe urechi ca pe niște lăptoace de mori; dar unde vă duceți voi, fără de mine degeaba vă duceți.

— Hai și tu cu noi, dacă vrei, zise Harap Alb; de abia nu te-i mai lincuri⁴ atâta în cele ape, îi scăpa de blăstămul broaștelor și-i da răgaz morilor să umble, că destul ț'ai făcut mendrele până acum. Ce, doamne iartă-mă! îi face broaște în pânțele de atâta apă.

Setilă atunci se ie după Harap Alb și pornesc tuspătru înainte. Și mergând ei o bucată, numai iaca ce vede Harap Alb altă minunăție și mai minunată: o schimonositură de om avea în frunte numai un ochi, mare cât o sită, și când îl deschidea, nu vedea nimica; da chior peste ce apuca. Iară când îl ținea închis, dar fie zi, dar fie noapte, spunea că vede cu dansul și în mărunțiile pământului.

— Iaca, începu el a răzni ca un smintit: toate lucrurile mi se arată găurite ca sitașea și străvezii ca apa cea limpede; deasupra capului meu văd o mulțime nenumărată de văzute și nevăzute; văd iarba cum crește din pământ; văd cum se rostogolește soarele după deal, luna și stelele cufundate în mare, copacii cu vârful în jos, vitele cu picioarele în sus, și oamenii umblând cu capul între umere; văd înstârșit ceea ce n'aș mai dori să vadă nimene, pentru a-și osfeni vederea; văd niște guri căseate uitându-se la mine și nu-mi pot da samă, de ce vă mirați așa, mira-v'afți de... frumuset-e-vă!

Harap Alb atunci se bale cu mâna peste gură și zice:

-- Doamne ferește de omul nebun, că tare-i de jălit, sărmanul! Pe deoparte-ți vine a râde și pe de alta îți vine a-l plânge. Dar se vede că așa l-a lăsat Dumnezeu. Poate că acesta-i vestitul Ochilă! frate cu Orbilă, var primare cu Chiorălă, nepot de soră lui Pândilă; din sat dela Chitulă, peste drum de Nimerilă, ori din târg dela Să-I-cați, megieș cu Căutați și de urmă nu-i mai dați. Mă rog, unu-i Ochilă pe fața pământului, care vede toate și pe toți, altfel de cum vede lumea cealaltă, numai pe sine nu se vede că e de frumușel. Parcă-i un boț chilimboț boțit, în frunte cu un ochiu, numai să nu fie de diochin!

— Râzi tu, râzi, Harap Alb, zise atunci Ochilă, uitându-se închiorchioșat⁵, dar unde te duci, fără de mine rău arc să-ți cadă. Fata împăratului

¹ postata — o distanța cam cât una sau două prășini.

² onanie — mărare groznică: pocitură monstru

³ ghiol — băltoacă, lac.

⁴ lincuri — a se juca în apă, a se scălda, a se lățăi.

⁵ închiorchioșat — chiorîș

Roș nu se capătă așa de lesne, cum crezi tu. Din gardul Oancei ț'a da-o împăratul, dacă n'oiu fi și eu pe-acolo.

— Hai și tu cu noi, dacă vrei, zise Harap Alb, că doar n'avem a te duce de mână ca pe un orb.

Ochilă atunci se ie și el după Harap Alb, și pornese tuscinci înainte. Și mai mergând ei o bucată, numai iacă ce vede Harap Alb altă bâzdâganie¹ și mai și: o pocitanie de om umbla cu areul după vânat paseri. Ș'apoi chitiți că numai în arc se încheia tot meșteșugul și puterea omului aceluia? Ț'ai găsit! Avea un meșteșug mai drăcos și o putere mai pe sus, decât își poate dracul închipui: când voia, așa se lăța de tare, de cuprindea pământul în brațe. Și altădată așa se deșira și se lungea de grozav, de ajungea cu mâna la lună, la stele, la soare și cât voia de sus. Și dacă se întâmpla să nu nime-rească paserile cu săgeata, ele tot nu scăpau de dânsul: îi le prindea cu mâna din sbor, le răsucea gâtul cu ciudă și apoi le mânca așa crude: cu pene cu tot. Chiar atunci avea un vrv de paseri dinainte și ospăta dintr'insele cu lăcomie ca un vultan hâmisit². Harap Alb, cuprins de mirare, zice:

— Dar oare pe acesta cum mama dracului l-a mai fi chemând?

— Zi-i pe nume, să li-l spun, răspunse atunci Ochilă, zâmbind pe sub mustete.

— Dar te mai duce capul, ca să-l botezi? Să-i zici Păsărilă... nu greșești; să-i zici Lățilă... nici atâta; să-i zici Lungilă... asemenea; să-i zici Păsări-Lăți-Lungilă, mi se pare că e mai potrivit cu năravul și apucăturile lui, zise Harap Alb, înduioșat de mila bietelor paseri. Se vede că acesta-i vestitul Păsări-Lăți-Lungilă, fiul săgetătorului și nepotul arcașului, brăul pământului și scara ceriului, ciurma zburătoarelor și spaima oamenilor, că altfel nu te pricepi cum să-i mai zici.

— Râzi tu de mine, râzi. Harap Alb, zise atunci Pasări-Lăți-Lungilă, dar mai bine ar fi să râzi de tine, căci nu știu ce păcat te paște. Chitești că lala împăratului Roș numai așa ce e mai potrivit cu năravul și apucăturile lui, zise Harap Alb, înduioșat de mila bietelor paseri. Se vede că acesta-i vestitul Păsări-Lăți-Lungilă, fiul săgetătorului și nepotul arcașului, brăul pământului și scara ceriului, ciurma zburătoarelor și spaima oamenilor, că altfel nu te pricepi cum să-i mai zici.

— Hai și tu cu noi, dacă vrei, zise atunci Harap Alb; de abia mi-i lua pe Gerilă de țuluc⁴ și l-ii purta cu nasul pe la soare, doar s'a încălzi cătușdecât și n'a mai clântăni atâta din măsele, ca un cocostăre de cei bătrânicosi, că pareă mă strânge în spate când îl vad așa

Păsări-Lăți-Lungilă se ie atunci după Harap Alb și pornese ei tuscese înainte. Și pe unde treceau, pârjol făceau: Gerilă potopea pădurile prin ardere; Flămânzilă mânca lut și pământ amestecat cu humă, și tot striga că moare de foame; Setilă sorbea apa de prin bălți și iazuri, de se zbăteau peștii pe uscat și țipa șerpele în gura broaștei de secetă mare ce era pe acolo; Ochilă vedea toate cele ca dracul, și numai înghetăi ce da dintr'însul:

Că e laie,
Că-i bălaie;
Că e ciudă,
Că-i cornută.

Mă rog, nebunii de-a lui:

Câte 'n lună și în stele,
De-ți venea să fugi de ele
Sau să râzi ca un nebun,
Credeți-mă, ce vă spun!

¹ *bâzdâganie* — minunăție, ciudățenie, drăcie.

² *hâmisit* — lănat, rupt de foame.

³ *vidmă* — vrăjitoare.

⁴ *țuluc* — moț, smoc de păr, cliică.

În sfârșit Păsări-Lăți-Lungilă ademenca sburătoarele, — și jumulte-nejumulte, și le păpa pe rudă, pe sămânță, de nu se mai stăvea¹ nimene cu păseri pe lângă casa de răul lui.

Numai Harap Alb nu aducea nimic supărare. Însă ca tovarăș, era părtaș la toate, și la pagubă și la câștig, și prietenos cu fiecare, pentru că avea nevoie de dâșii în călătoria sa la împăratul Roș, care cică era un om păclisit² și răutăcios la culme: nu avea milă de om nici cât de un câne. Dar vorba ceea: la unul fără suflet trebuie unul fără de loge. Și gândesc eu că din cinci nespălați câți merg cu Harap Alb, i-a venit el vreunul de hac; ș'a mai da împăratul Roș și peste oameni, nu tot peste butuci ca până atunci. Dar iar mă întore și zic: mai știi cum vine vremea?

Lumea asta e pe dos,
Toate merg cu capu 'n jos;
Puțini suie, mulți coboară,
Unul macină la moară.

Ș'apoi acel unul are atunci în mână și pâinea și cuțitul și taie de unde vrea și cât îi place, tu te uiți și n'ai ce face. Vorba ceea: cine poate, oase roade; cine nu, nici carne moale. Așa și Harap Alb și cu ai săi, poate-or izluti să ție fala împăratului Roș, poate nu: dar acum deodată ei se tot duc înainte și, mai la urmă, cum le-a fi necrucul. Ce-mi pasă mie? Eu sânt dator să spun povestea și vă rog s'ascultați.

Amu Harap Alb și cu ai săi merg ei cât merg, și într-o târzie vreme ajung la împărăție, Dumnezeu să ne fie, ca cuvântul din poveste, înainte mult mai este. Și cum ajung, odată intră buine în ogradă, tus-gese, Harap Alb înainte și ceilalți în urmă, care de care mai chipos și mai îmbrăcat, de se târâiau atele și curgeau ôghelele după dâșii, parcă era oastea lui Papuc Hogea Hogegarul.

Ș'atunci Harap Alb se și înțățoșază înaintea împăratului Roș, spunându-i de unde, cum, cine și pentru ce anume au venit. Împăratului i-a fost de-a mirarea, văzând că niște golani au asemenea îndrăzneală, de vin cu nerușinare să-i ceară lata, fie din partea oricui ar fi. Dar nevoind a le strica inima, nu le spuse nici da, nici ba, ci le dă răspuns, ca să rămâie peste noapte acolo, și până mâni-dimineață s'a mai gândi el ce trebuie să facă... Și pe altă parte împăratul odată chiamă în taină pe un credincios al său și dă poruncă să-i culce în casa cea de aramă înfocată, ca să doarmă pentru veșnicie, dupăcum pățise și alți pețitori poate mai ceva decât aceștia.

Atunci credinciosul împăratului se duce răpede și dă foc casei celei de aramă pe dedesupt, cu 24 stânjini de lemne, de se face casa roșie cum e jărătiul. Apoi, cum însărează, vine și poltește pe oaspeți la culcare. Gerilă atunci, năzdrăvan cum era el, chiamă pe tovarășii săi de o parte, și le zice încetișor:

— Măi, nu cumva să vă împingă *mititelul*³ să intrați înaintea mea, unde ne-a duce omul țapului celui roș, că nu mai ajungeți să vedeți ziua de mâne. Doar unu-i împăratul Roș, vestit prin melegurile aceste pentru bunătatea lui cea nepomenită și milostivirea lui cea neauzită. El știe cu cât e de priitor și de darnic la spatele altora. Numai de nu i-ar muri mulți înainte; să trăiască trei zile cu cea de-alaltăieri. D'apoi fetișoara lui... a zis dracul și s'a făcut bucălică ruptă tată-său în picioare, ba încă și mai și... Vorba ceea: capra sare masa și iada sare casa. Dar las' că ș'au găsit ei emul... De nu le-oi veni eu de hac în astă noapte, nici mama dracului nu le mai vine.

¹ a se stăvi — a sta, a rămânea, a se opri.

² păclisit — răutăcios, îndrăcit, negru la suflet.

³ mititelul — dracul.

— Așa gâdesc și eu, zise Flămânzilă, ș'a pus el împăratul Roș boii în cârd cu dracul, dar are să-i scoată fără coarne.

— Ba mi se pare c'a da el și teleagă¹ și plug și otic² și tot, numai să scape de noi, zise Ochilă.

Ia ascultați măi, zise Gerilă: vorba lungă sărăcia omului. Mai bine haidem la culcare, că ne așteaptă omul împăratului cu masa întinsă, făciile aprinse și cu brațele deschise. Hai! ascuțiți-vă dinții și porniți după mine.

Ș'odată pornesc ei, teleap, teleap, teleap, și cum ajung în dreptul ușii se opresc puțin. Atunci Gerilă suflă de trei ori cu buzișoarele sale cele iscusite și casa rămâne nici fierbinte, nici rece, cum emai bine de dormit într'însa. Apoi intră cu toții înăuntru, se tologește³ care unde apucă și... tac mă chiamă. Iară credinciosul împăratului încuind ușa pe dinafară cu răpegiune, le zice cu răutate:

— Las'că v'am găsit eu ac de cojoc. De-acum dormiți, dormire-ați somnul cel de veci, că v'am așternut eu bine. Vă veți face scrum până mâne-diminețată.

Apoi îi lasă acolo, și el se duce în treaba lui. Dar Harap Alb și cu ai săi nici nu bindiseau⁴ de asta; ei cum au dat de căldurică, pe loc li s'au muiet ciolanele și au început a se întinde și a se hârjoni în ciuda fetei împăratului Roș. Ba încă Gerilă se întindea de căldură, de-i treceau genunchelile de gură. Și hojma⁵ morocâncea pe ceilalți, zicând:

— Numai din pricina voastră am răcit casa, căci pentru mine era numai bună, cum era. Dar așa pățești, dacă te iei cu niște bicisnici. Las' că v'a mai păli el berechetul acesta de altădată. Știi că are haz și asta! Voi să vă lăfăiți și să huzuriți de căldură, iară eu să crăp de frig. Buună treabă! Să-mi dau eu liniștea mea pentru hatârul nu știu cui! Acuș vă lăr-nâesc prin casă, pe rudă, pe sămânță; încaltea să nu se aleagă nimica nici de somnul meu, dar nici de al vostru.

— Ia tacă-ți gura, măi Gerilă! ziseră ceilalți. Acuși se face ziuă și tu nu mai stinchești⁶ cu brașoave de-a tale. A dracului lighioaic mai ești! Destul acum, că ne-ai făcut capul călindar. Cine-a mai dori să facă tovărășie cu tine, aibă-și parte și poarte-ți portul, că pe noi știu că ne-ai amețit. Are cineva cap să se liniștească de răul tău? Ia auzi-lă-i: parcă-i o moară hodorogită, numai gura lui se aude în toate părțile. Hojma tolocănește⁷ pentru nimica toată, curat ca un nebul. Tu, măi, ești bun de trăit numai în pădure cu lupii și cu urșii, dar nu în case împărătești și între niște oameni cumsecade.

— Ia ascultați, măi! da de când ați pus voi stăpânire pe mine? zise Gerilă. Apoi nu faceți din cal măgar, că vă veți găsi mantaua cu mine. Eu îs bun, cât îs bun, dar și când m'a scoate cineva din răbdare, apoi nu-i trebue nici țigan de laie⁸ împotriva mea.

— Zău, nu șuguicești, măi Buzilă? Da amarnic mai ești la viață; când te mâinii, faci sânge 'n baligă, zise Flămânzilă. Tare-mi ești drag!... Te-aș vîrî în sân, dar nu încapi de urechi... Ia mai bine ogoiește-te oleacă, și mai strângeți buzișoarele acasă; nu de altă, dar să nu-ți pară rău pe urmă, că doar nu ești numai tu în casa asta.

— Ei apoi! vorba ceea, lă bine să-ți auzi rău, zise Gerilă. Dacă nu v'am lăsat să intrați aici înaintea mea, așa mi se cade, ba încă și mai rău decât așa. Cine-a face altădată ca mine, ca mine să pățească.

¹ teleagă — cu numai cu roatele și inima.

² otic — lopățica dela plug cu care se curăță pământul adunat dela arat pe brăzdar.

³ a se tologi — a se trânti; a se așeza.

⁴ a nu bindisi — a nu duce grijă; a nu se sinchisi.

⁵ hojma — mereu, întruna.

⁶ a stinchi — a termina, a isprăvi, a înceta.

⁷ a tolocâni — a vorbi vrute și nevrute; a bate capul cu vorba.

⁸ la:e — șatră.

— Ai dreptate măi Gerilă, numai nu te cauți, zise Ochilă. Dar cu prujitură¹ de-a tale ia acuși se duce noaptea și vai de odihna noastră. Măcar tu să fii acela, ce-ai zice când Ț'ar strica cineva somnul? Ba încă ai dat peste niște oameni ai lui Dumnezeu, dar să fi fost cu alții, hei, hei! Mâncai pâpara până acum.

— Dar nu mai tăceți, măi? Că ia acuși trec cu picioarele prin păreți și ies afară cu acoperământul în cap, zise Lăți-Lungilă. Pareă nu faceți a bine, de nu vă mai astâmpără dracul nici la vremea asta. Măi Buzilă, mi se pare că tu ești toată pricina gâlcevii dintre noi.

— Ba bine că nu, zise Ochilă. Are el noroc de ce are, dar știu eu ce i-ar trebui.

— Ia să-i faci chica topor, spinarea dobă și pânțelele cobză, zise Setilă, căci altmintrelea nici nu e de chip s'o scoți la capăt cu buclucașul acesta.

Gerilă văzând că toți îi stau împotriva, se mânie atunci și unde nu trăneste o brumă pe păreți de trei palme de groasă, de au început a clănțani și ceilalți de frig, de sărea cămeșa de pe dâșii.

— Na! încaltea v'am făcut și eu pe obraz. De-acum înainte spuneți ce vă place, că nu mi-a fi ciudă, zise Gerilă, râzând cu hohot. Ei, apoi cică să nu te strici de răs!... De Harap Alb nu zic, dar voi mangosiților² și farfasiților³, de câteori îți fi dormit în stroh⁴ și pe târnomată,⁵ să am eu acuma atâția bani în pungă, nu mi-ar mai trebui altă! Oare nu cumva v'ați face și voi niște feciori de ghindă, fătați în tindă, că sântelei obraze subțiri!

— Iar cauți sămânță de vorbă, măi Buzilă? ziseră ceilalți. Al dracului să fii cu tot neamul tău, în vecii vecilor, amin!

— De astea și eu mă anin și mă închin la cinstita față voastră, ca la un codru verde, cu un polohoc de vin și cu unul de pelin, zise Gerilă. Și hai de acum să dormim, mai acuș să ne trezim, într'un gând să ne uim, pe Harap Alb să-l slujim și tot prieteni să fim, căci eu v'rajbă și urgie raiul n'o să-l dobândim.

În sfârșit ce-or fi mai dondănit ei, și cât or mai fi dondănit, că numai iaca se face ziua!... Și atunci credinciosul împăratului, crezând că s'a curățit de oaspeți, vine cu gândul să măture scrumul afară, după rânduială. Și când ajunge mai aproape, ce să vadă? Casa cea de aramă, înlocată așa de strașnic decusară, era acum toată numai un sloi de ghiată, și nu se mai cunoștea pe dinafară nici ușă, nici ușori, nici gratii, nici obloane la ferești, nici nimica; iar înlăuntru se auzea un tărăboi grozav; toți bocăneau la ușă cât ce puleau și strigau, cât le lua gura, zicând:

— Nu știm ce fel de împărat e acesta, de ne lasă fără scânțete de foc în vatră, să degerăm aicea. Așa sărăcie de lemne nu s'a văzut nici la bordeiul cel mai sărăcăcios. Vai de noi și de noi, că ne-a înghețat limba în gură și măduva în ciolane de frig!...

Credinciosul împăratului auzind acestea, pe de o parte l-a cuprins spaima, iar pe de altă s'a îndrăcit de cindă. Și dă el să descue ușa, nu poate; dă s'o desprindă, nici atât. Pe urmă ce să facă? Aleargă și vestește împăratului cele întâmplate. Atunci vine și împăratul cu o mulțime de oameni, cu cazmale ascuțite și cu cazane pline cu uncrop⁶; și unii tăiau ghiata cu cazmalele, alții aruncau cu uncrop pe la țâțânile ușii și în borta cheii, și după multă trudă, cu mare ce hălăduiesc⁷, de deschid ușa și scot pe oaspeți

¹ prujitură — glumă, fleac

² mangosit — păcătos, de nimic, care încă se crede de ispravă.

³ farfasiți — mofturos, năzuos.

⁴ stroh — scutarătură de fân, ce se așterne de obicei în cotețul porcilor.

⁵ târnomată — rest de fân ori de paie ce rămâne de la măncarea vitelor; gunoi de grajd.

⁶ uncrop — apă fiartă.

⁷ hălăduiesc — izbutesc.

afară. Și când colo, ce să vozi? Toți erau cu părul, cu barba și cu mustelele pline de promoroacă, de nu-i cunoșteai, oameni sânt, draci sânt, ori alte arătări. Și așa tremurau de tare, de lo dârdâiau dinții în gură. Iară mai ales pe Gerilă parcă-l sghihuiau¹ toți dracii; pozne făcea cu buzișoarele sale. Încât s'a îngrozit și împăratul Roș, când l-a văzut făcând așa de frumuseț.

Atunci Harap Alb, ieșind dintre dâșșii, se înfățișează cuviincios înaintea împăratului, zicând:

— Prea înălțate împărate! luminarea sa, nepotul prea puternicului Verde-împărat, m'a fi așteptând cu nerăbdare... De-acum înainte cred că mi-ți da fata, ca să vă lăsam în paco și să ne ducem în treaba noastră.

— Bine, voi nice, zise împăratul, uitându-se la dâșșii, cam acru oarecum: a veni ea și vremea aceea... Dar acum deodată, ia să ospătați ceva ca să nu ziceți că ați ieșit din casa mea ca dela o casă pustie.

— Parcă v'a ieșit un slânt din gură, lumnate împărate, zise atunci Flămânzilă, că ne ghiorăesc matele de foame.

— Poate ni-ți da și ceva udeală, măriu ta, zise Setilă, că ne sfârâie gâttelejul de sete.

— Ia lăsați măi, zise Ochilă, clipocind mereu din gene, că luminarea sa știe ce ne trebuie.

— Așa cred și eu, zise Păsărilă; doar de-a putere-a-și am căzut la casă împărătească și nu vă temeli, că are înălțimea sa atâta purtare de grijă ca să nu fim chinuți cu frig, cu foamă și cu sete.

— Mai rămâne îndoiată despre asta, zise Gerilă, tremurând cumplit. Dar n'aveți știință că înălțimea sa este tata Flămânzilor și al însetaților? Și tocmai de asta mă bucur și eu că de abia m-o-i mai încălzi oleacă bând sângele Domnului.

— Ei, tacă-vă gura de-acum, zise Flămânzilă. Destul e o măciucă la un car de oale. Nu tot cetărati² pe măriu sa, că om e dumnealui... Pentru niște săracuți ca noi e greu de făcut trebi de acestea, dar la o împărăție, ca cum te-ar pișea un purico, nu se mai bagă în samă.

— Din partea mea, mâncarca-i numai o zăbavă; băutura mai este ce este, zise Setilă; și aș ruga pe luminarea sa, că dacă are de gând a ne ospăta, după cum s'a hotărât, apoi să ne îndesască mai mult cu udeala, pentru că acolo stă toată puterea și îndrăzneala. Vorba ceea: Dă-i cu cinstea, să piară rușinea. Dar nu se pare că ne-am prea întins cu vorba și luminarea sa nu știe cum să ne mai între în voce.

— Acum de ne-ar da odată, ce ne-ar da, zise Flămânzilă, căci mă roade la inimă, de foame ce-mi e.

— Ia mai îngăduiți oleacă, măi! zise Ochilă, că doar nu v'au mas șoarcii în pânteco. Acuș s'or aduce și bucatele și vinul, și numai de-ați avea pânteco unde să le puneți.

— Îndată vi s'a aduce și de mâncare și băutoră, zise împăratul, numai de-ați putea dovedi cât vă voi da eu, că de nu-ți fi mâncători și băutori buni, v'ați găsit beloai a eu mine... nu vă pară lucru de șgă.

— Do ne-ar da dumnezeu tot atâta supărare, luminarea voastră, zise atunci Flămânzilă, ținându-se cu mâinile de pânteco.

— Și înălțimei voastre gând bun și mână slohodă, ca să ne dați cât se poate mai multă mâncare și băutorică, zise Setilă căruia îi lăsa gura apă; că din mâncare și băutoră las'dacă no-a întrece cineva; numai la treabă nu ne prea punem cu toți nebunii.

Împăratul lăcea la toate aceste, îi asculta cu desgust și numai înghițea noduri. Dar în gândul său:

¹ a sghihui — a scutura, a șgâlțâi.

² a cetări — a bate capul cuiva.

— Bine, bine! cereați voi marca cu degetul, dar ia să vedem cum i-ți da de fund? Vă vor ieși ele toate aceste pe nas.

După aceea îi lasă și se duce în casă.

În sfârșit, nu trece mult la mijloc, și numai iaca li se aduc 12 harabale cu pâne, 12 ialovițe¹ fripte și 12 buți pline cu vin de cel hrănit, de care cum bei câte oleacă, pe loc îți se taie picioarele, îți steelesc ochii în cap, îți se încheie limba în gură și începi a holborosi turcește, fără să știi bechiu² măcar. Flămânzila și Setilă ziseră atunci celorlalți:

— Măi, mâncați voi întâi și beți cât veți putea, dar nu cumva să vă puneți mintea cu toată mâncarea și băutura, c'apoi al vostru e dracul!

Atunci Harap Alb, Gerilă, Ochilă și Păsări-Lăți-Lungilă se pun ei de ospătează și beau cât le trebuie. Dar ce are aface? Parcă nici nu se cunoștea de unde au mâncat și au băut, că doar mâncare și băutură era acolo, nu șagă; dă! ca la o împărăție...

— Hai, ia dați-vă de o parte, măi păcătoșilor, că numai ați crâmpoșit³ mâncarea, ziseră atunci Flămânzila și Setilă, care așteptau cu neastâmpăr fiind ruși în coș de foame și de sete.

Și atunci, unde nu începe Flămânzila a cărăbăni deodată în gură câte o haraba de pâne și câte o ialoviță întregă, și răpede mi îi le-a înfulicat și le-a forțecat, de parcă n'au mai fost. Iară Setilă dând fundurile afară la câte o hute, horp! ț'o sugea dintr'o singură sorbitură; și răpede-răpede, mi îi le-a supt pe toate de-a-rândul, de n'a mai rămas nici măcar picătură de vin pe doage.

După aceea, Flămânzila a început a striga în gura mare că moare de foame, și a svârli cu ciolane în oamenii împărătești care erau acolo de față.

Iară Setilă striga și el, cât ce putea, că crapă de sete și svârlea cu doage și cu funduri de poloboc în toate părțile ca un nebun.

Împăratul atunci, auzind vuiet totemai din casă, ieșe afară și când vede aceste, și pune mâinile în cap de năcaz.

— Măi, măi, măi! Aceștia-s curat sărăcie trimeasă dela dumnezeu pe capul meu, zise împăratul în sine, plin de amărăciune. Mi se pare că ia acum mi-am dat și eu peste oameni.

Harap Alb iese atunci din mijlocul celorlalți și iar se înfătoșază înaintea împăratului, zicând:

— Să trăiți, luminate împărate! De-acum cred că mi-ți da fata, ca să vă lăsăm în pace și să ne ducem în treaba noastră, căci nepotul împăratului Verde ne-a fi așteptând cu nerăbdare...

— A veni ea și vremea aceea, voinice, zise împăratul cam cu jumătate de gură. Dar ia mai aveți puțină răbdare, căci fata nu-i de cele de pedrumuri, s'o luați numai așa cum s'ar întâmpla. Ia să mai vedem, cam cum ar veni trebușoara asta? Nu-i vorbă, de mâncat ați mâncat, și de băut ați băut liecare cât șeptesprezece; însă de-acum înainte mai aveți și ceva treabă de făcut: iaca vă dau o merță de sămânță de mac, ameștecată cu una de năsip mărunțel, și până mânc-dimineață să-mi alegeți macul de o parte, fir de fir, și năsipul de altă parte. Nu cumva să găsească vreun fir de mac pîntre năsip sau vreunul de năsip pîntre mac, că atuncea am stricat pacea. Și dacă-ți putea scoate la capăt trebușoara asta, atunci oiu mai vedea eu... Iară de nu — veți plăti cu capul obrăznicia ce ați întrebuițat față cu mine, ca să prindă și alții la minte, văzând de patima voastră.

Și apoi, ducându-se împăratul la treaba lui, i-a lăsat să-și bată capul cum vor ști.

¹ ialovițe — vaci grase.

² bechiu — nimic; fără a ști bechi; fără a ști vreun cuvânt.

³ a crâmpoși — a face bucăli; a mânca câte ceva de ici de colo, a risipi.

Atunci Harap Alb și cu ai săi au început a strânge din umere, nepriepându-se ce-i de făcut.

— Ei apoi, șagă vă pare? Cu chițibușuri de aceste să ne zăbăvim noi! Păclisit om e împăratul Roș, se vede el — zise atunci Ochilă. Eu, nu-i vorbă măcar că e așa de întuneric, deosebesc tare bine firele de mac din cele de năsip: dar numai iuțală și gură de furnică ar trebui să ai, ca să poți apuca, alege și culege niște flecuștețe ca aceste în așa scurtă vreme. Bine-a zis cine-a zis, ca să te ferești de omul roș, căci e liștai¹ dracul în picioare, cum văd eu.

Harap Alb își aduce aminte de aripa cea de furnică, o scoate de unde o avea strânsă, apoi scapără și-i dă loc cu o bucătică de iască aprinsă. Și atunci minune mare! numai iaca au și început a curge furnicile cu droaia — câtă pulbere și spuză, câtă frunză și iarbă; uncele pe sub pământ, altele pe deasupra pământului și altele în sbor, de nu se mai curmau viind. Și într'un buc au și ales năsipul de o parte și macul de altă parte. Să fi dat mii de mii de lei, nu găsi ai fir de mac pîntre năsip sau fir de năsip pîntre mac. Și apoi, în zori de ziua, când e somnul mai dulce, de doarme și pământul sub om, o mulțime de furnici de cele mărunțele au străbătut înlăuntrul palatului și au început a pișca din somn pe împăratul, de-l frigeau nu altăceva. Și văzându-se el cuprins de așa usturime, s'a sculat cu nepus în masă, căci nu mai era chip să doarmă cum dormea alte dată, până pe la ameză, nesupărat de nimene. Și cum s'a sculat, a și început a căuta cu de-amăruntul prin așternut, să vadă ce poate să fie? Dar a găsit nimica toată, căci furnicile pară întrase în pământ: s'au mistuit, de nu se știe ce s'au mai făcut.

— A dracului treabă! Uite, ce blândă² mi-a ieșit pe trup. Să fi fost nimica... pară nu-mi vine a crede. Inșă mai știu eu?... Ori părerea mă înșală, ori s'a strica vremea, zise împăratul; din două, una trebuie să fie numai decât. Dar până una-alta, ia să mă duc să văd ales-au năsipul din mac cei nespălăți, care-mi rod urechile să le dau fata?

Și când se duce împăratul și vede cum se împlinise de bine porunca lui, se umple de bucurie... Și ne mai având ce pricină să le caute, rămâne pe gânduri.

Atunci Harap Alb iar iese din mijlocul celorlalți și se înfățișează înaintea împăratului, zicând:

— Prea înălțate împărate, de-acum cred că mi-ți da fata, ca să vă lăsăm în pace și să ne ducem de unde am venit.

— A veni ea și vremea aceea, voinice, zise împăratul, îngânând vorba pîntre dinți, dar până atunci mai este încă treabă. Iacă ce aveți de făcut: fata mea are să se culce desară, unde se culcă totdeauna. Iară voi să mi-o străjuți toată noaptea. Și dacă mâncă dimineață s'a afla tot acolo, atunci poate să ți-o dau: iară de nu, ce-i păți, cu nime nu-i împărți... Înțeles-ati?

— Să trăiți, luminate împărate, răspunse Harap Alb, numai de n'ar fi mai multă întârziere, căci stăpânul mă așteaptă, și grozavă urgie poate să cadă pe capul meu din aslă pricină.

— Stăpănu-tău, ca stăpănu-tău; ce ț'a face el, asta-i deosebit de hașca, zise împăratul, uitându-se chiorîș la dâșșii. Icie-vă măcar și pielea de pe cap, ce am eu de-acolo? Inșă pe mine căutați să nu mă smintiți: fata și ochii din cap, căci atâta vi-i leacul; v'ați dus pe copcă, cu toată șmichiria voastră.

După aceasta împăratul îi lasă încurcați și se duce la ale sale.

— Aici încă trebuie să fie un drac la mijloc, zise Gerilă, clătînd din cap.

— Ba încă de cei bătrâni, săgeata de noapte și dracul cel de amiază-zi, răspunse Ochilă. Dar nu ș-a juca el mendrele îndelung, așa cred eu.

¹ liștai — leit, tocmai, aidoma.

² blândă — pată roșie, urticarie, roșeață a pielii cu mâncărime.

În sfârșit, durai-vurai, sara vine, fata se culcă, și Harap Alb se pune de strajă chiar la ușa ei, iară ceilalți se înșiră tot câte unul-unul până la poartă, după poruncă.

Și când pe aproape demiezul nopții, fata împăratului se prefăce într-o păsărică și shoară nevăzută prin cinei străji. Dar când ajunge pelă străjerul Ochilă, el sircicanul mi ț'o vede și dă do șlire lui Păsărilă, zicând:

— Măi, fetișoara împăratului ne-a tras butașul¹. A dracului sgâtie de fată: s'a prefăcut în păsărică, a sburat ca săgeata pe lângă ceilalți, și ei habar n'au despre asta. Ei, apoi? Lasă-te în sama lor, dacă vrei să rămâi făr' de cap. De-acum numai noi o putem găsi și aduce la urma ei. Taci molcum și haidem după dânsa. Eu ț'i-oiu arăta-o pe unde se ascunde, iară tu să mi-o prinzi, cum ț'i-i meșteșugul, și să-l strâmbi gâtul oleacă, să se învețe ea de altădată a mai purta lumea pe degete.

Și atunci odată și pornese ei după dânsa, și nu merg tocmai mult, și Ochilă zice:

— Măi Păsărilă, iacă-tă-o ia! colo, în dosul pământului, lupilată sub umbra iepurelui; pune mâna pe dânsa și n'o lăsa!

Păsărilă atunci se lățește, cât ce poate, începe a bojbăi prin toate buruienile, și când să pună mâna pe dânsa, sbr!... pe vârful unui munte și se ascunde după o stâncă.

— Iacă-tă-oi, măi, colo, în vârful muntelui după stâncea ceoa, zise Ochilă.

Păsărilă atunci se înalță puțin și începe a cotrobăi pe după stânci; și când să pună mâna pe dânsa, zbr!... și de acolo și se duce de se ascunde tocmai după lună.

— Măi Păsărilă, iacă-tă-oi ia! colo după lună, zise Ochilă; căci nu pot eu s'o ajung, să-i dau o scărmanătură bună.

Atunci Păsărilă se deșiră odată și se înalță până la lună. Apoi cuprinzând luna în brațe, gâbuește păsărică, mi ț'o înșfacă de coadă, și cât pe ce să-i sucească gâtul. Ea atunci se prefăce în fată și strigă înspăimântată:

— Dăruște-mi viața, Păsărilă, că te-oi dărui și eu cu milă și cu daruri împărătești, așa să trăiești!

— Ba că chiar erai să ne dăruști cu milă și cu daruri împărătești, dacă nu te vedeam când ai pașlit-o, farmazoană ce ești! zise Ochilă. Știu că am tras o durdură² bună, căutându-te. Ia; mai bine hai la culcuș că se face ziuă acuz. Ș'apoi ce-a mai fi, a mai fi.

Și odată mi ț'o înșfacă ei, unul de-o mână și altul de cealaltă, și hai, hai!... hai, hai! în zori de ziuă ajung la palat, și trecând cu dânsa pintre străji, o silese să intre în odaia ei, tot cum a ieșit.

— Ei, Harap Alb, zise atunci Ochilă, dacă nu eram eu și cu Păsărilă, ce făceați voi acum? Iaca așa, tot omul are un dar și un amar, și unde prisoșește darul, nu se mai bagă în samă amarul.

Amar era să fie de voi,
De nu eram noi amândoi;
Și cu străjuirea voastră,
Era vai de pielea noastră!

Harap Alb și ceilalți ne mai având ce zice, pleacă capul rușinați, mulțămind lui Păsărilă și vestitului Ochilă, căci li-au fost ca niște frați.

Și atunci numai iaca și împăratul vine ca un leu-paraleu, să-și iee fata pe samă, și când o găsește sub strajă, după cum nu se aștepta el, numai scânteiau ochii în cap de ciudă, dar nu avu ce face.

¹ a trage butucul — a înșela, a trage pe stoară.

² durdură — tremurătură de frică; necaz.

Atunci Harap Alb iar se înfătoșază înaintea împăratului, zicând:
— Luminare împărate, de-acum cred că mi-ți da fata, ca să vă lăsăm în pace și să ne ducem în treaba noastră.

— Bine, voinice, zise împăratul posomorit; a veni ea și vremea aceea. Inșă eu mai am o fată luată de suflet, tot de o vârstă cu fata mea și nu e deosebită între dânscele nici la frumuseță, nici la stat, nici la purtat. Hai, și dacă-i cunoaște-o care-i a mea adevărată, ie-ț'o și duceți-vă de pe capul meu, că mi-ați scos peri albi, de când ați venit. Iaca mă duc să le pregătesc, zise împăratul. Tu vină după mine, și dacă-i găci-o, ferice de tine a fi! Iară de nu, luați-vă catrafusele și începeți a vă cărăbăni dela casa mea, căci nu vă mai pot suferi.

Și ducându-se împăratul, pune de piaptână și îmbracă la fel pe amândouă fetele și apoi dă poroncă să vie Harap Alb, și să găcească care-i fata împăratului.

Harap Alb, văzându-se pus în încurcă, nu mai știa ce să facă și încotro s'o dee, ca să nu greșască tocmai acum la adică. Și mai stând el pe gânduri oleacă, cum e omul tulburat, își aduce aminte de aripa cea de albina, și scoțând-o de unde-o avea strânsă, scapără și-i dă foc cu o bucățică de iască aprinsă. Și atunci, numai iaca se pomenește cu crăiasa albinelor.

— Ce nevoie te-a ajuns de mine, Harap Alb? zise ea sburând pe umărul său. Spune-mi căci sânt gata să te slujesc.

Atunci Harap Alb începe a-i spune cu de-amăruntul și o roagă de toți dumnezeii ca să-i dee ajutor.

— N'ai grijă, Harap Alb, zise crăiasa albinelor; las' că te fac eu s'o cunoști și dintr'o mie. Hai, intră în casă cu îndrăzneală, căci am să fiu și eu pe acolo. Și cum îi intra, stăi puțin și te uită la fete; și care-i vedea-o că se apără cu năframa, să știi că aceea este fata împăratului.

Atunci Harap Alb intră, cu albina pe umăr, în odaia unde era împăratul cu fetele, apoi stă puțin de o parte și începe a se uita când la una, când la alta. Și cum sta el drept ca lumânarea și le privea cu băgare de samă, crăiasa albinelor zboară pe obrazul fetei împăratului. Atunci ea tresărind, odată începe a țipa și a se apăra cu năframa ca de un dușman. Lui Harap Alb atâta i-a trebuit: îndată face câțiva pași spre dânsa, o apucă frumusețel de mână și zice împăratului:

— Luminarea voastră, de acum cred că nu mi-ți mai face nicio împiedecare, pentrucă am adus întru îndeplinire tot ceea ce ne-ați poroncit.

— Din partea mea, poți s'o iei de acum, Harap Alb, zise împăratul, ovilit¹ și sarbăd la față de supărare și rușine; dacă n'a fost ea vrednică să vă răpuie capul, fii măcar tu vrednic s'o stăpânești, căci acum ț'o dau cu toată inima.

Harap Alb mulțamește atunci împăratului, și apoi zice fetei:

— De acum putem să mergem, căci stăpănu-meu, luminarea sa, nepotul împăratului Verde, a fi îmbătrânit așteptându-mă.

— Ia mai îngăduiește puțin, nerăbdătorule, zise fata împăratului, luând o turturică în brațe, spunându-i nu știu-ce la ureche și sărutându-o cu drag; nu te grăbi așa, Harap Alb, că te-i pripi. Stăi, că mai ai și cu mine oleacă de vorbă. Înainte de pornire, trebuie să meargă calul tău și cu turturica mea să-mi aducă trei smicele de măr-dulce, și apă vie și apă moartă, de unde se bat munții în capete. Și de-a veni turturica mea înainte cu smicelele și apa, ie-ți nădejdea despre mine, căci nu merg, ferească dumnezeu! Iară de-i avea noroc, ș'a veni calul tău mai întâi, și mi-a aduce cele poroncite, să știi că merg cu bine oriunde mi-i duce, ș'a mântuit socotcala.

¹ ovilit — palid, ofilit.

Și atunci, odată pornesc și turturica și calul, fugând pe întrecute, când pe sus, când pe jos, după cum cerea trebuința.

Dar turturica fiind mai ușoară, ajunge mai înainte. Și pândind tocmai când era soarele în cruce, de se odilneau munții numai pentru o clipită, se răpede ca prin loc și ie trei smicele de măr dulce și apă vie și apă moartă, și apoi ca fulgerul se întoarce înapoi. Și când pe la poarta munților, calul îi iese înainte, o poprește în cale și o ie cu măgulele, zicându-i:

— Turturică-rică, dragă păsărică, adă la mine cele trei smicele de măr dulce, apa cea vie și cea moartă, și tu du-te înapoi de-ți ie altele, și mi-i ajunge pe drum, căci ești mai sprintenă decât mine. — Hai, nu mai sta la îndoaială și dă-mi-le, căci atunci are să fie bine și de stăpănu-meu și de stăpăna-ta și de mine și de tine, iar de nu mi le-i da, stăpănul meu Harap Alb este în primejdie, și de noi încă n'are să fie bine...

Turturica pareă n'ar fi voit, dar calul n'o mai întrebă de ce-i e cojocul; se răpede și-i ièapa și smicelele cu hapca, și apoi fuge cu dânsule la fata împăratului și i le dă, de față cu Harap Alb. Atunci lui Harap Alb i s'a umplut inima de bucurie.

Vine ea și turturica mai pe urmă, dar ce îi-i bună?

— Alei, țolină¹ ce-mi ești! zise fata împăratului, da' bine m'ai vândut. Dacă e așa, hai, porneste chiar acum la împăratul Verde și vestește-i că venim și noi în urmă.

Atunci turturica porneste, iară fata împăratului îngenunche dinaintea tătâne-său și zice:

— Binecuvintează-mă, tată, și rămâi sănătos! Se vede că așa mi-a fost sortit și n'am ce face; trebuie să merg cu Harap Alb și pace bună!

După aceasta, își iè cele trebuitoare la drum, apoi încalecă și ea pe un cal năzdrăvan și stă gata de pornire. Iară Harap Alb luându-și oamenii săi, încalecă și el și pornesc spre împărăție, dumnezeu să ne ție, ca cuvântul din poveste, înainte mult mai este.

Mers-au ei și zi și noapte, nu se știe cât au mers; și dela un loc Gerilă, Flămânzilă și Setilă, Păsări-Lăți-Lungilă și năzdrăvanul Ochilă

Se opresc cu toți în cale,

Se opresc și zic cu jale:

— Harap Alb, mergi sănătos!

De-am fost răi, tu ni-i ierta!

Căci și răul câteodată prinde bine la ceva!

Harap Alb le mulțumește,

Ș'apoi pleacă liniștit.

Fata vesel îi zâmbește,

Luna'n ceriu au asfințit.

Dar din pieptul lor răsare...

— Ce răsare? Ia un dor:

Soare mândru, luminos și în sine arzător,

Ce se naște din scânteia unui ochi fermecător!

Și mai merg ei, cât mai merg, și de ce mergeau înainte, de ce lui Harap Alb i se tulburau mințile uitându-se la fată și văzând-o cât era de tânără, do frumoasă și plină de vino'neoace.

Sălățile din grădina Ursului, pielea și capul cerbului le-a dus la stăpănu-său cu toată inima, dar pe fata împăratului Roș, mai nu-i venea s'o ducă, fiind nebun de dragostea ei, căci era hoboc de brandafir din luna lui Mai, scăldat în roua dimineții, desmierdat de cele întâi raze ale soarelui, legănat de adierea vântului și neatins de ochii fluturilor. Sau cum s'ar

¹ țolină — femeie vicleană și înșelătoare.

mai zice la noi în țărănește, era frumoasă de mama focului; la soare te puteai uita, iar la dansa ba. Și deaceea Harap Alb o prăpădea din ochi, de dragă ce-i era. Nu-i vorbă și ea fura cu ochii, din când în când, pe Harap Alb, și în inima ei parecă se petrecea nu știu-ce... poate vreun dor ascuns, care nu-i venea a-l spune. Vorba cântecului:

Fugi de-acole, vină'neoace!
Sezi binisor, nu-mi da pace!

sau mai știu eu cum să zic, ca să nu greșesc? Dar știu atâta, că ei mergeau fără a simți că merg, părăndu-li-se calea scurtă și vremea și mai scurtă, ziua ceas și ceasul clipă; da, cum e omul când merge la drum cu dragostea alături.

Nu știa sârmanul Harap Alb ce-l așteaptă acasă, căci nu s'ar fi mai găndit la de-alde acestea.

Însă vorba cântecului:

De-ar ști omul ce-ar păți,
Dinalute s'ar păzi!

Dar iaca ce m'am apucat de spus. Mai bine vă spuneam că turturica ajunsese la împăratul Verde și-l înștiințase că vine și Harap Alb cu fata împăratului Roș.

Atunci împăratul Verde a și început a face pregătire, ca pentru o fată de împărat, dând și poroncă să li iasă într-o întâmpinare. Iară spânul iecea în sine și se gândea numai la răzbumare.

În sfârșit mai merge Harap Alb cu fata împăratului cât mai merge, și dela o vreme ajung și ei la împărăție.

Și când colo, numai iaca ce le iese înainte Verde împăratul, fetele sale, spânul și toată curtea împărătească, ca să-i primească. Și văzând spânul că e de frumoasă fata împăratului Roș, odată se răpede să o ție în brațe de pe cal; dar fata îi pune atunci mâna în piept, îl brâncește cât colo și zice:

— Lipsești dinaintea mea, spânule! Doar n'am venit entru tine, s'am venit pentru Harap Alb, căci el este adevăratul nepot al împăratului Verde.

Atunci împăratul Verde și fetele sale au rămas încremeniți de ceea ce au auzit. Iară spânul, văzând că i s'a dat vicleșugul pe față, se răpede ca un câine turbat la Harap Alb, și-i zboară capul dintr'o singură lovitură de paloș, zicând:

— Na! așa trebuie să pățească cine calcă jurământul!

Dar calul lui Harap Alb îndată se răpede și el la spân, și-i zice:

— Pân' aici, spânule! Și odată și-l înșfacă cu dinții de cap, zboară cu dânsul în înaltul cerului și apoi dându-i drumul de acolo, se face spânul până jos praf și pulbere.

Iară fata împăratului Roș, în învâlmășagul acesta, răpede pune capul lui Harap Alb la loc, îl înconjură de trei ori cu cele trei smicele de măr dulce, toarnă apă moartă să stee sângele și să se prindă pielea, apoi îl stropește cu apă vie și atunci Harap Alb îndată învie, și ștergându-se cu mâna pe la ochi, zise suspinând:

— Ei, da din greu mai adormisem!

— Dorânci tu mult și bine, Harap Alb, de nu eram eu, zise fata împăratului Roș, sărutându-l cu drag și dându-i iar paloșul în stăpânire.

Și apoi îngenunchind amândoi dinaintea împăratului Verde, își jură credință unul altuia, primind binecuvântare dela dânsul și împărăția tot-odată...

După aceasta se începe nunta, ș'apoi dă doamne bine!

Lumea de pe lume s'a strâns de privea,
Soarele și luna din ceriu le râdea.

Ș'apoi au fost ofliți la nuntă:

Crăiasa furnicilor,
Crăiasa albinelor
Și Crăiasa zânelor,
Minunea minunilor
Din ostrovul florilor!

Și mai fost-au pofliți încă:

Crni, crăiese și'mpărați,
Oameni în seamă băgați,
Ș'un păcat de povestariu.
Fără bani în buzunariu.
Veselie mare între toți era,
Chiar și sârăcimea ospăta și'bea!

Și a ținut veselica ani întregi, și acum mai ține încă. Cine se duce acolo
bea și mănâncă. Iar pe la noi cine are bani bea și mănâncă, iar cine nu,
se uită și rabdă.

MOȘ ION ROATĂ ȘI UNIREA

(1880)

La 1857, pe când se fierbea unirea în Iași, boierii moldoveni liberali
ca de-alde Costache Hurmuzachi, M. Kogălniceanu și alții, au găsit cu cale
să cheme la Adunare¹ și câțiva țărani fruntași, câte unul de fiecare județ,
spre a lua și ei parte la facerea acestui măreț și nobil act național. Cum au
ajuns țărani în Iași, boierii au pus mână delă mână, de i-au ferchezuit
frumos și i-au îmbrăcat la fel, cu cheburi² albe și cușme³ nouă, de se mirau
țărani ce berechet i-a găsit. Apoi, se zice că i-ar fi dat pe seama unuia dintre
boieri să le ție cuvânt, ca să-i facă a înțelege scopul chemării lor la Iași.

— Oameni buni, știți pentru ce sânteti chemați aici, între noi, zise boie-
riul cu blândeță.

— Vom ști, cucoane dacă ni-ți spun, răspuse cu sfială un țăran mai
hătrân, scărpinându-se în cap.

— Apoi iaca ce, oameni buni: de sute de ani două țări surori, creștine
și megieșe, Moldova noastră și Valahia sau Țara Muntenească, de care poate-ți
fi auzit vorbindu-se, se sfășie și se mănâncă între dânsule spre cumplita urgie
și peire a neamului românesc. Țări surori și creștine, am zis, oameni buni;
căci precum ne închinăm noi Moldovenii, așa se închină și frații noștri din
Valahia. Statura, vorba, hrana, îmbrăcămintea și toate obiceiurile câte
le avem noi, le au întocmai și frații noștri munteni. Țări megieșe, am zis,
oameni buni: căci numai pârăușul Milcov, ce trece pe la Focșani, le des-
parte. „Să-l săcăm dar dintr'o sorbire” și să facem sfânta Unire, adică întră-
țirea dorită de strămoșii noștri, pe care ei n'au putut s'o facă în împrejurările
grele de pe atunci. Iaca, oameni buni, ce treabă creștinească și frumoasă
avem de făcut. Numai Dumnezeu să ne-ajute! Înțeles-ați, vă rog, oameni
buni, pentru ce v'am chemat? Și dacă aveți ceva de zis, nu vă sfițiți; spuneti
verde, moldovenește, ca la niște frați ce vă sântem. Că de aceea ne-am

¹ *Adunare* — este vorba de divanul ad-hoc, adunare instituită de Congresul dela
Paris (1856) și având de scop să arate care sunt dorințele Românilor din Principate cu
privire la organizarea viitoare. Au fost două adunări: la București și Iași și s'au ținut în
1857. Ele au votat Unirea Principatelor și o Constituție, sub presiunea masselor populare.

² *cheburi* — mantale.

³ *cușmă* — căciulă.

adunat aici, ca să ne luminăm unii pe alții și Dumnezeu să ne lumineze pe toți, cum a ști el mai bine!

— Înțelegem, cucoane, așa a fi, răspunseră câțiva țărani mai rușinoși; că dacă nu-ți ști dumneavoastră ce-i pe lume, noi țărănimea dela coarnele plugului avem să știm ce-i bine și ce-i rău?

— Ba cu drept să vă spun, cucoane, n'am înțeles! cică zise cu îndrăzneală unul dintre țărani, anume *Ion Roată*. S'apoi chiar dacă ne-am pricepe și noi la câte ceva, cine se mai uilă în gura noastră? Vorba ceea, cucoane: Țăranul când merge, tropăește și când vorbește, hodorogește, să ierte cinstită fata dumneavoastră. Eu socot că treaba asta se putea face și fără de noi, că da, noi știm a învăța sapa, coasa și secerea, dar dumneavoastră învățați condeiul și când vreți, știți a face din alb negru și din negru alb... Dumnezeu v'a dăruit cu minte, ca să ne povățuiți și pe noi prostimea...

— Ba nu oameni buni, s'a trecut vremea aceea, pe când numai boierii făceau totul în țara aceasta ș'o storceau după plac. Astăzi toți, dela vlădică până la opineu, trebuie să luăm parte la nevoile și la fericirea țării. Muncă și câștig, datorii și drepturi, pentru toți deopotrivă.

Le spuse boierul apoi despre originea Românilor, cum și de cine au fost ei aduși pe aceste locuri; despre suferințele lor și cum au ajuns a fi desbinați și împrăștiți prin alte țări. Le dă el pilde câte și mai multe cu smocul de nuele, cu taurii învrăjbiți și, însfârșit, se stăpânește bietul creștin din răsputeri a-i face să înțeleagă care sânt roadele binefăcătoare ale Unirii, aducându-le aminte că tot „pentru unirea tuturor” se roagă și sfânta biserică în toate zilele mai bine de 1850 de ani.

— Ei oameni buni, cred că acum ați priceput!

— Priceput cucoane, cât se poate de bine, răspunse mai toți. Dumnezeu să vă ajute la cele bune!

— Ba cu tot nu, cucoane, răspunse moș Ion Roată

— Dumnezeu să mă ierte moș Ioane, dar dumneata, cum văd, ești cam greu de cap; ia haidem în grădină să vă fac a înțelege și mai bine. Moș Ioane, vezi colo în ogradă la mine holovanul cel mare?

— Il vedem, cucoane.

— Ia fă bine, și adă-l lângă mine, zise boierul, care ședea acum pe un jâlț în mijlocul țărănilor.

— S'avem iertare, cucoane, n'om pute, că doar acolo-i greutate, nu șagă.

— Ia ceareă și vezi.

Moș Roată se duce și vre să rădice holovanul, dar nu poate.

— Ia du-te și dumneata moș Vasile, și dumneata bade Ilie, și dumneata bade Pandelachi.

În sfârșit se duc ei vreo 3—4 țărani, urnesc holovanul din loc, îl rădică pe umere și-l aduc lângă boier.

— Ei oameni buni, vedeți? S'a dus moș Ion și n'a putut face treaba singur; dar când v'ați mai dus câțiva într'ajutor, treaba s'a făcut cu mare ușurință, greutatea n'a mai fost aceeași. Povestea cântocului:

Unde-i unul nu-i putere
La nevoi și la durere;
Unde-s mulți, puterea crește
Și dușmanul nu sporește.

Așa și cu Unirea, oameni buni! Credeți dumnevoastră, că de-a ajuta dumnezeu a se uni Moldova cu Valahia, avem să fim numai atâția? Frații noștri din Transilvania, și cei de peste Dunărea, din Macedonia și de prin alte părți ale lumii, numai să ne vadă că trăim bine și ei se vor uni cu noi și vom face împreună o țară mare, bogată și puternică de n'or mai îndrăzni dușmanii în vecii vecilor a se selega de Români. D'apoi frații noștri de sânge:

Franțuzii, Italianii, Spaniolii și Portugezii ce așteaptă? La orice întâmplare, Doamne ferește, stau gata să-și verse sângele pentru noi... Unirea face puterea oamenilor buni. — Ei, acum cred că-ți înțeles și răsuntele?

— Ba eu unul, să ierțați dumnevoastră, cucoane, încă tot n'am înțeles, răspunde moș Roată.

— Cum se face asta, moș Ioane? Mai bine ce v'am tălmăcit, și un copil putea să înțeleagă.

— Mai așa cucoane, răspunseră ceilalți.

— Moș Ioane, zise acum hoierul cam tulburat de multă oboseală, ia spune dumneata în legea dumitale, cum ai înțeles, cum n'ai înțeles, de când se face atâta vorbă; să auzim și noi!

— Dă, cucoane, să nu vă fie cu supărare; dar dela vorbă și până la faptă este mare deosebire... Dumnevoastră, ca *fiecare boier*, numai ne-ați poruncit să aducem bolovanul, dar n'ați pus umărul împreună cu noi la adus, cum ne spuneți dinioarea, că deacum toți au să iee parte la sarcini: dela vladică până la opincă. Bine-ar fi, dac'ar fi așa, cucoane, căci la război înapoi și la pomană năvală, pareă nu prea vine la socoteală... Iar dela bolovanul dumnevoastră... am înțeles așa: că până acum noi țărani am dus fiecare câte-o piatră mai mare sau mai mică pe umere; însă acum sântem chemați a purta împreună tot noi, *opinea*, o stâncă pe umerele noastre... Să dea domnul cucoane, să fie altfel, că mie unuia nu mi-a părē rău...

La aceste vorbe, țărani ceilalți au început a strânge din umere, a se nita lung unul la altul și a zice:

— Ia, poate că și Roată al nostru să aibă dreptate!...

Iar hoierul, luându-i înainte cu glume, a înghițit gălușca și a tăcut molecum.

Iași, 4 Mai 1880

DIN „DESPRE MARELE POVESTITOR ION CREANGĂ“

de Mihail Sadoveanu

...Creangă a dat viață ascuțită poveștilor lui, situându-le în timp și spațiu, creând tipuri care se mișcă și vorbesc fiecare după caracterul lui. Pentru asta, întrebuintează nu numai mijloace simple și elegante de exprimare, ci un depozit secular al neamului, zicători de o mare bogăție și o intensă frumusețe poetică. În plus, asupra întregului stăpânește un duh de voce bună care sporește plăcerea cititorului.

„Amintirile“ și „Poveștile“ lui Creangă sunt însăși limba vie a poporului, ridicată la un înalt potențial artistic. Cu cât pregătirea lectorului e mai bună, cu atât muzica ei e mai înțeleasă și sentimentul ei mai pătrunzător. Ca și în cazul lui Eminescu, Creangă e unic în sine, însă divers în cititori. Fiecare găsește în „Amintiri“ și „Povești“ noutăți și rezonanțe în legătură cu propriul său suflet. Acesta e de altfel privilegiul artei adevărate.

Creangă iese din zona povestitorilor de basme populare, oricât de măiestră ar fi transcrierea lor. „Capra cu trei iezi“, ori „Dănilă Prepeleac“, ori „Stan Pățitul“ nu sunt basme decât prin tema lor îndeolște cunoscută și la alte popoare. Creangă nu le face numai românești prin limbă și amănunte caracteristice; el pune în ele puternica suflare a creației, care învie peisajul, om și animal, care caracterizează în purtare și vorbire, care determină momente și scene dramatice de neuitat. Avem de a face, de fapt, în unele din poveștile lui Creangă, cu cele mai originale nuvele care s'au scris în literatura noastră.

Remarcabil e faptul că nu se găsește ceva asemănător nici într'o altă literatură. Apărut după începuturile noastre literare, străin de influențele

de imitație ale timpului și într-o perioadă când poporul își păstra încă arta lui orală, Creangă aduce prospețimea sufletului artistic popular, adică a cântecului și zicalei, valorificându-le și păstrându-le în putere și pentru epocile când cartea și gazeta scad spontaneitatea și ofilese memoria poetului anonim. Astfel, putem păstra viu în literatura noastră cultă sufletul din veac al acestui popor.

Mai este încă ceva. Dacă țărani noștri nu vorbesc și nu pot vorbi între ei ca în proza lui Creangă, fără îndoială că recunoaștem atât în „Povești” cât și în „Amintiri” esența cea mai subtilă a graiului nostru popular, ca și cum geniul limbii noastre s'ar fi întrupat. În această limbă în care cântă suferinți și bucurii ale generațiilor și strălucesc metaforele acumulate de secole ca într'un tezaur, Creangă a dat la lumină un bun suprem al acestui neam, însușirile de delicateță, sentiment și umor.

Cu toate rătăcirile funeste ale guvernanților de ieri, cu tot întunericul în care a fost ținut, acest neam și-a statornicit prin Creangă documentul imprescriptibil al dreptului său în fața lumii. Dănd cuvintelor cumpăna justă și ținând samă de importanța artei, îi putem socoti pe Creangă și pe Eminescu sofie cătră viitorul de cultură al evului nou al umanității.

DIN NOTE ȘI IMPRESII

de G. Ibrăileanu

S'a zis că Creangă este un colecător — talentat de basme.

Basmele, poveștile lui Creangă!

Ce însemnează „colecător” de basme?

Dar este basmul o formă literară *crystalizată*, ca poezia populară?

Basmul, povestea, valorează cât valorează talentul celui care povestește. Și Creangă a avut un așa de mare talent, încât în toate poveștile sale oamenii trăiesc cu o individualitate și cu o putere de viață extraordinară.

Să nu ne înșelăm: „Poveștile” lui Creangă sânt bucăți rupte din viața poporului moldovenesc. Soacra și nurorile ei, Stan pășitul, Bădea Ipate, etc., sânt oameni vii, țărani din Humulești, țărani din plasa Muntelui din județul Neamț. Și vestiți năzdrăvani: Ochilă, Flămânzilă și Păsări-lăți-lungilă, și Gorilă și Setilă, sânt flăcăi șugubeți și „ai dracului”, ca și dascălii Mogorogea, Trăsnea și ceilalți, din „Amintiri”, numai cât tratați *epic*.

Și chiar capra și iezi ei nu-s decât megieși ai lociorului lui Ștefan al Petrei, o biată văduvă necăjită cu trei copii. Puneți în loc de capră un nume femeiesc, în loc de iezi — copii, și în loc de lup — un țaran hain, și veți avea o nuvelă din viața țărănească.

După cum La Fontaine a zugrăvit în dobitoacele sale pe contemporani, stările sociale și până și pe Ludovic XIV, tot așa și marele nostru scriitor, în poveștile sale, a zugrăvit lumea reală pe care a cunoscut-o. „Miraculosul” e secundar, afară de unele cazuri când îi servește să exagereze *humorisic*.

Creangă este atât de realist încât unele din poveștile lui sânt aproape lipsite de miraculos, iar altele au numai acea specie de miraculos, care îngăduie povestitorului să înzestrez pe croii săi cu însușiri sufletești și trupești peste măsura omenească. Iar creațiilor pur-fantastice, ca smei și c. l., Creangă le împrumută o viață curat omenească, și anume țărănească; îi amestecă cu desăvârșire în mediul vieții de toate zilele din Humulești și-i tratează pe un picior de perfectă egalitate.



ION LUCA CARAGIALE

(1852—1912)

O SCRISOARE PIERDUTĂ¹

(1884)

PERSOANELE

STEFAN TIPĂTESCU, prefectul județului.

AGAMEMNON DANDANACHE, vechi luptător dela 48.

ZAHARIA TRAHANACHE, președintele Comitetului permanent, Comitetului electoral, Comitetului școlar, Comitetului agricol și al altor comitete și comiții.

TACHE FARFURIDI, avocat, membru al acestor comitete și comiții.

IORDACHE BRÂNZOVENESCU, asemenca.

NAE CAȚAVENCU, avocat, director-

proprietar al ziarului „Răcnetul Carpaților”, preșident-fundator al Societății Enciclopedico-Cooperative „Aurora Economicii Română”.

IONESCU, institutor, colaborator la acel ziar și membru al acestei societăți.

POPESCU, institutor, asemenca.

GHITĂ PRISTANDĂ polițaiul orașului.

UN CETĂȚEAN TURMENTAT.

ZOE TRAHANACHE, soția lui Zaharia Trahanache.

Un fecior.

Alegători, cetățeni, public.

In capitala unui județ de munte, în zilele noastre.

¹ Reprezentată pentru întâia oară pe scena Teatrului Național din București, la 13 Noembrie 1884.

ACTUL I

O anticameră bine mobilată. Ușă în fund cu două ferestre mari de lături. La dreapta, în planul din fund, o ușă, la stânga altă ușă, în planul din față. În stânga, planul întâi, canapea și un fotoliu.

SCENA I

TIPĂTESCU, puțin agitat, se plimbă cu „Răcnetul Carpaților“ în mână; e în haine de odaie; PRISTANDĂ în picioare, mai spre ușă, stă rezemat în sabie.

TIPĂTESCU (*terminând de citit o frază din jurnal*). — „...Rușine pentru orașul nostru să tremure în fața unui om!... Rușine pentru guvernul vitreg, care dă unul din cele mai frumoase județe ale României pradă în ghiarele unui vampir!...“ (*indignat*) Eu vampir, ai?... Caraghioz!

PRISTANDĂ (*asemenea*) — Curat caraghioz!... Pardon să iertați, coane Fănică, că întreb: bampir... ce-i aia, bampir?

TIPĂTESCU — Unul... unul care sugă sângele poporului... Eu sug sângele poporului!...

PRISTANDĂ — Dumneata sugi sângele poporului!... Aoleu!

TIPĂTESCU — Mișel!

PRISTANDĂ — Curat mișel!

TIPĂTESCU — Murdar!

PRISTANDĂ — Curat murdar!

TIPĂTESCU — Ei! nu s'alege!

PRISTANDĂ — Nu s'alege!

TIPĂTESCU — Cu toată dăscălimea dumnealui, cu toată societatea morfologică a dumnealui... de geaba! să-mi rază mie mustățile!

PRISTANDĂ — Și mie!

TIPĂTESCU — Dar însfârșit las'o asta! Lasă-l să urle ca un câine!

PRISTANDĂ — Curat ca un câine!

TIPĂTESCU — Incepuseși să-mi spui istoria de aseară. (*șade*).

PRISTANDĂ — Cum vă spuneam, coane Fănică, (*se apropie*) aseară, ați-pisem nițel după masă, precum e misia¹ noastră.. că acuma dumneavoastră știți că bietul polițai n'are și el ceas de mâncare, de băutură, de culcare, de sculare, ca tot creștinul...

TIPĂTESCU — Firește...

PRISTANDĂ — Și la mine, coane Fănică, să trăiți! greu de tot... Ce să zici? Familie mare, renumerație² mică, după buget, coane Fănică. Încă d'aia nevastă-mea zice: „Mai roagă-te și tu de domnul prefectul să-ți mai mărească leafa, că te prăpădești de tot“.. Nouă copii, coane Fănică, să trăiți! nu mai puțin.. Statul n'are idee de ce face omul acasă, ne cere numai datoria; dar dă! nouă copii și optzeci de lei pe lună; familie mare, renumerație mică, după buget.

TIPĂTESCU (*zâmbind*) — Nu-i vorbă, după buget e mică, așa e... decât tu nu ești băiat prost: o mai cârpești, de ici, de colo; dacă nu curge, pică... Las' că știm noi!

PRISTANDĂ — Știți! Cum să nu știți, coane Fănică, să trăiți! tocma dumneavoastră să nu știți!

TIPĂTESCU — Și nu-mi pare rău, dacă știi să faci lucrurile cu minte: mie-mi place să mă servească funcționarul cu tragere de inimă... Când e om de credință...

PRISTANDĂ — De credință, coane Fănică, să trăiți!

TIPĂTESCU — Nu mă uit dacă se folosește și el cu o para, două... mai ales un om cu o familie grea.

¹ misia — misiunea, funcțiunea.

² renumerație, corcel remunerație — salariu leafă, plată.

- PRISTANDĂ — Nouă suflete, coane Fănică, nouă, și renumerație...
- TIPĂTESCU — După buget...
- PRISTANDĂ — Mică, sărut mâna, coane Fănică.
- TIPĂTESCU — Lasă, Ghiță, cu steagurile de alaltăeri (ți-a ieșit bine; ai tras frumuseț condeiul¹).
- PRISTANDĂ (*uitându-se pe sine și răsând*). — Curat condei! (*tuându-și numaidecât seama, naiv*) Adicăte, cum condei, coane Fănică?...
- TIPĂTESCU — Contul s'a plătit la Comitet pe patruzeci și patru de steaguri.
- PRISTANDĂ (*naiv*). — Da.
- TIPĂTESCU — Ei?... s'a pus patruzeci și patru de steaguri?
- PRISTANDĂ (*cu tărie*). — S'a pus, coane Fănică, s'a pus... Poate unul, două să le fi dat vântul jos... da s'a pus...
- TIPĂTESCU — Patruzeci și patru?
- PRISTANDĂ — Patruzeci și patru în cap, coane Fănică.
- TIPĂTESCU — (*răsând*). Nu umbra cu mofturi, Ghiță. Nu m'am plimbat eu la luminație în trăsura cu Zoe și cu nenea Zaharia în tot orașul? Tocmai ea, cum e glumeață, zice: „Ia să-i numărăm steagurile lui Ghiță“...
- PRISTANDĂ (*mâhnit*). — Imi pare rău: tocmai coana Joițica, tocmai dumneaei, care de!... să ne așteptăm dela dumneaei la o protecție...
- TIPĂTESCU — Apoi, ea n'a zis-o cu răutate, a zis-o de glumă. Nu știe și nenea Zaharia și ea că ești omul nostru...
- PRISTANDĂ — Al dumneavoastră, coane Fănică, și al coanii Joițicii, și al lui conul Zaharia... Ei? și le-ai numărat, coane Fănică?... Ei? așa e? Patruzeci și patru...
- TIPĂTESCU — Vreo paispce... cinspce.
- PRISTANDĂ — Apoi să le numărăm, coane Fănică: să le numărăm: două la prefectură.
- TIPĂTESCU — Două...
- PRISTANDĂ — Două pe piața lui 11 Fevruarie...
- TIPĂTESCU — Patru...
- PRISTANDĂ (*căutând în gând*). — Două la Primărie...
- TIPĂTESCU — Șase...
- PRISTANDĂ (*același joc*). — Unul la școala de băieți...
- TIPĂTESCU — Șapte...
- PRISTANDĂ — Unul... la școala de fete...
- TIPĂTESCU — Opt...
- PRISTANDĂ — Unul la spital...
- TIPĂTESCU — Nouă...
- PRISTANDĂ — Două... la Catrindală, la Sf. Niculae...
- TIPĂTESCU — Unsprezece.
- PRISTANDĂ — Două la prefectură... paispce...
- TIPĂTESCU (*răsând*). — Le-ai mai numărat pe ale dela prefectură.
- PRISTANDĂ — Nu, coane Fănică, să trăiți! (*continuă repede pe nerăsu-itate*) Două la Primărie, oispce, patru la școli, douăzeci și patru, două la Catrindală la Sf. Niculae treizeci....
- TIPĂTESCU (*răsând*). — Le-ai mai numărat odată pe toate astea și aduni rău...
- PRISTANDĂ — Doamne păzește, coane Fănică, să trăiți, patruzeci și patru, în cap... patruzeci și patru... Cum zic, unul două, poate vântul... ori cine știe...
- TIPĂTESCU (*răsând*). — Ghiță... Apoi nu mă orbi dela obraz așa.
- PRISTANDĂ (*schimbând deodată tonul, umilit și naiv*). — Familie mare... renumerație după buget, mică....

¹ ai tras... condeiul — ai încercat socoteala.

TIPĂTESCU (*uitându-se la ceas*). — Ia să lăsăm steagurile Ghiță...

PRISTANDĂ — Curat să le lăsăm, coane Fănică.

TIPĂTESCU — Spune odată istoria de-aseară, că mă grăbesc.

PRISTANDĂ — Bine ziceți, coane Fănică. Aseară pe la zece și jumătate, mă duc acasă, îmbrac ceva și mă dau așa pe o parte să alăpesc numai un minutel, că eram prăpădit de ostenit dela foc. Nevasta zice, pardon: „Desbracă-te Ghiță, și te culcă”. Eu, nu; eu la datorie, coane Fănică, zi și noapte la datorie. Așa, mă scol cam pe la douăspre fără un sfert, și pardon, mă desbrac de mondîr¹, scot chipiul, mă 'mbrac (civil)ște și plec... la datorie, coane Fănică. Până să plec se făcuse vreo unul după douăspre. O iau prin dosul Primăriei, și apuc pe maidan ca să ies la bariera „Unirii”. Când dau să trec maidanul, văz lumină la ferestrele de din dos ale lui d. Nae Cațavencu, și ferestrele vraisele. Ulucile înalte... dacă te sui pe uluci, poți intra pe fereastră în casă. Eu, cu gândul la datorie, ce-mi dă în gând ideea? zic: ia să mai ciupim noi ceva dela onorabilul, că nu strică... și binisor, ca o pisică, mă sui pe uluci și mă pui s'ascult: auzeam și vedeam cum v'auz și m'auziți, coane Fănică, știți ca la teatru.

TIPĂTESCU (*interesându-se*). — Ei, ce?

PRISTANDĂ — Jucaseră stos.

TIPĂTESCU — Cine era?

PRISTANDĂ — Cine să fie? dăscălimea: Ionescu, Popescu, popa Pripici...

TIPĂTESCU — Și popa?

PRISTANDĂ — Da, popa și d. Tăchiță, și Petcuș, și Zapisescu, toată gașca 'n păr. Jocul era pe isprăvite... și sumărie de tutun... ieșea pe fereastră ca dela vapor. Măi juca popa și cu Petcuș. Ailalți ședeau de vorbă.

TIPĂTESCU — Și Cațavencu mă 'ujura?

PRISTANDĂ — Grozav, coane Fănică, pe guvern și pe d-voastră... și-și număra voturile.

TIPĂTESCU — Dăscălimea, popa și mollujii².

PRISTANDĂ — Curat mollujii!

TIPĂTESCU — Las' că le dau eu voturi.

PRISTANDĂ — Da să vedeți ce s'a întâmplat... coane Fănică. Din vorbă 'n vorbă. Cațavencu zice: „Mă prinț cu d-voastră că o să voteze cu noi cine cu gândul nu gândiți, unul pe care contează bampirul — și acolo, pardon, tot bampir vă zicea — pe care contează bampirul ca pe dumnezeu... și când l-om avea pe ăla, i-avem pe toți... la ascultați serisoarea asta”... și scoate o scrisorică din portofel... „la ascultați...” Diavolul de popă, n'are de lucru? se scoală repede dela joc și zice: „Să mă 'ngropi. sufletul meu, Năică, nu cili... stăi, s'o ascult și eu... să-mi aprinz numai țigara...” Și, coane Fănică, se scoală dela joc, aprinde chibritul. Trage din țigară și vine să arunce chibritul aprins pe fereastră drept în ochii mei... Mă trag înapoi, alunec de pe uluci și caz pe maidan, peste un dobitoc, care pesemne trecea ori ședea lângă uluci. Dobitocul începe să strige, toți din casă sar năvală la fereastră: eu, cum căzusem, mă ridic de grabă, o iau pituliș³ pe lângă uluci și intru în curtea Primăriei.

TIPĂTESCU (*interesându-se de povestire*) — Ei?

PRISTANDĂ — M'am mai întors eu, dar închiseră ferestrele și lăsasera perdelele.

TIPĂTESCU — Cine să fie? Ce serisoare? Nu pricep... Ghița, eu trebuie să mă duc la dejun, să nu fac pe nenea Zaharia și pe Zoe să m'aștepte.

¹ mondîr — tunică de uniformă militară sau polițienească.

² molluz — falit, de nimic.

³ pituliș — pe furiș.

Ei nu dejunează fără mine și nenea Zaharia nu iese înainte de dejun.
 Și mai ales cum e Zoe nerăbdătoare....

PRISTANDĂ — Ce-mi ordonați, coane Fănică?

TIPĂTESCU — Să-mi aflu ce scrisoare e aia și de cine e vorba.

PRISTANDĂ — Ascult, coane Fănică.

TIPĂTESCU — Dacă s'ar putea să punem mâna și pe firul ăsta — nu doar că mi-e teamă de intrigile proaste ale lui Cațavencu — dar n'ar fi rău să-l dezarmăm cu desăvârșire, ș'apoi să-l lucrăm pe onorabilul.

PRISTANDĂ — Curat să-l lucrăm!

TIPĂTESCU — Stăi un minut până să-mi schimb haina; ieșim împreună; am să-ți mai spun ceva.

PRISTANDĂ — Stau, coane Fănică.

(*Tipătescu iese în stânga*).

SCENA II

PRISTANDĂ (*singur*). — Grea misie, misia de polițai... Și conul Fănică cu coana Joițica mai stau să-mi numere steagurile... Tot vorba bieteii neveste, zice: „Ghiță, Ghiță, pupă-l în bot și-i papă tot, că sătutul nu crede la ăl flământ...” zic: curat! De-o pildă, conul Fănică: moșia moșie, funcția funcție, coana Joițica, coana Joițica, trai neneaco, cu banii lui Trahanache... (*luându-și seama*) babachii¹... Da cu, unde? Familie mare remunerată după buget, mică. (*sade în fund pe un scaun la o parte*).

SCENA III

ZAHARIA TRAHANACHE, GHITĂ PRISTANDĂ, apoi TIPĂTESCU și ZOE

TRAHANACHE (*intră prin fund, jără să ia seama la Ghiță, care se ridică repede la intrare. Trahanache e mișcat*) — A! ce coruptă soțietate!... Nu mai e moral, nu mai sunt prințipuri, nu mai e nimic: enteresul și iar enteresul... Bine zice fiu-meu dela facultate alaltăori în scrisoare: vezi tânăr tânăr, dar copt, serios băiat! zice: „Tatișo, unde nu e moral, acolo e corupție, și o soțietate fără prințipuri, va să zică că nu le are!...” Auzi d-ta mișelie, infamie (*vede pe Ghiță*). Aici crai Ghiță? (*se stăpânește*).

PRISTANDĂ — Aici, sărut mâna, coane Zahario.

TRAHANACHE — Fănică a ieșit?

PRISTANDĂ — Ba nu, coane Zahario, vine numaidecât momental, e dincolo. A! iată conul Fănică...

TIPĂTESCU (*cu pălăria și haina de oraș vine din stânga, e surprins la vederea lui Zaharia*) — Neica Zaharia! Cum se poate? Ai ieșit înainte de dejun? Ce e?

TRAHANACHE — E comédie, mare comédie, Fănică, stăi să-ți spui (*îi face semn să expedieze pe Pristandă*).

PRISTANDĂ (*repede*) — Mai aveți ceva să-mi ordonați, coane Fănică?

TIPĂTESCU — Nu... Nu uiți de ce-am vorbit. Trebuie să avem deslegarea istoriei cât mai de grabă.

PRISTANDĂ — Ascult.

TIPĂTESCU — Nene Zahario, e lung ce ai să-mi spui? Nu mi-o poți spune la dejun?

TRAHANACHE — Ai puținică răbdare... Nu trebuie să știe Joițica... E comédie mare, Fănică (*sade pe canapea, cu spatele spre fund*).

¹ babacă — tată.

TIPĂTESCU (*uitându-se la ceas*) — Atunci treci, Ghiță pe la nenea Zaharia p'acasa și lasă-i vorbă coanei Joițichii — nu-i așa, nene Zahario? — să fie așa de bună să nu se supere dacă om întârzie dela dejun... avem ceva politică de vorbit între bărbați.

PRISTANDĂ — Aseult, coane Fănică, (*Pristandă pleacă spre fund. Tipătescu se întoarce spre Trahanache și coboară. Când Pristandă vrea să iasă prin fund, ușa din dreapta se deschide puțin. Zoe scoate capul, chiamă pe Pristandă! „Pst! Pst!” și închide repede ușa. Tipătescu se întoarce și îl vede pe Pristandă lângă ușa din dreapta.*)

TIPĂTESCU — Ai? Un'le duci?

PRISTANDĂ (*făcându-i semn să tacă și arătându-i pe Trahanache*) — Unde mi-ați ordonat.

TIPĂTESCU (*Jără a înțelege*) — De ce nu ieși prin față?

PRISTANDĂ (*urmându-și jocul*) — Da, prin față... (*se întoarce spre ușa din fund. Tipătescu se întoarce iar spre Trahanache, jocul Zoi se repetă. Fănică se întoarce iar. Ghiță, care este iar lângă ușa din dreapta, iese născală pe acolo. Tipătescu dând din umeri, fără să înțeleagă, se coboară să șază pe fotoliu, lângă Trahanache.*)

SCENA IV

TIPĂTESCU, TRAHANACHE

TIPĂTESCU — Ei! neică Zahario, ce e? ia spune, te văz cam schimbat!...

TRAHANACHE — Ai puținică răbdare, să vezi... Azi dimineată pe la opt și jumătate intră feciorul în odaie, — nici nu-mi băusem cafeaua, — îmi dă un răvășel și-mi zice că așteaptă răspuns... Dela cine era răvășelul?

TIPĂTESCU — Dela cine?

TRAHANACHE — Dela onorabilul d. Nae Cațavencu.

TIPĂTESCU — Dela Cațavencu?

TRAHANACHE — Zic: ce are a face Cațavencu cu mine și eu cu Cațavencu, nici în clin, nici în măneci, ba chiar putem zice, dacă considerăm după prințipuri, dimpotrivă.

TIPĂTESCU — Firește... Ei?

TRAHANACHE — Stăi, să vezi. (*scoate un răvășel din buzunar și-l dă lui Tipătescu*)

TIPĂTESCU (*luând răvășelul și cilind*) — „Venerabilului d. Zaharia Trahanache, prezident al Comitetului permanent, al Comitetului școlar, al Comitetului electoral, al Comitetului agricol și al altor comitete și comiții .. Loco (*scoate hârtia din plic*), Venerabile domn, în interesul onoarei d-voastră de cetățean și de tată de familie, vă rugăm să treceți astăzi între orele 9 jum. și 10 a. m. pe la biroul ziarului „Răcnetul Carpaților” și sediul Societății Enciclopedice Cooperative „Aurora Economică Română”, unde vi se va comunica un document de cea mai mare importanță pentru d-voastră... Al d-voastră devotat, Cațavencu, director-proprietar al ziarului „Răcnetul Carpaților”, prezident fondator al Societății Enciclopedice Cooperative „Aurora Economică Română...” Ei? ce document?

TRAHANACHE — Ai puținică răbdare! să vezi... M'am gândit: să nu mă duc... să mă duc, să nu mă duc... ia, numai de curiozitate, să mă duc, să văz ce moft mai e și ăsta. Mă îmbrac de grabă, Fănică, și mă duc.

TIPĂTESCU — La Cațavencu?

TRAHANACHE — Stăi, să vezi... la Cațavencu, — Cum intru se scoală cu respect și mă poltește pe fotel. „Venerabile” 'n sus, „venerabile” 'n jos. „Îmi pare rău, că ne-am răcit împreună, zice el, că eu totdeauna am

ținut la d-ta ca la capul județului nostru..." și în sfârșit o sumă de delicatețuri... Eu serios, zic: „Stimabile, m'ai chemat să-mi arăți un document, arată documentul!" Zice: „Mi-e teamă, zice, că o să fie o lovitură dureroasă pentru d-ta, și ar fi trebuit să te pregătești mai dinainte, d-ta un bărbat așa de, și așa de..." și iar delicatețuri Zic iar: „Stimabile, hi puțintică răbdare, documentul"... El iar: „... că de, damele...". Să vezi unde vrea să m'aducă mișelul!... Biata Joițica! să nu cumva să-i spui, să nu care, cumva să afle! cum e ea simțitoare!...

TIPĂTESCU — Ce! a cutezat? mizerabilul! (*se ridică turburat*)

TRAHANACHE (*oprindu-l*) — Stăi, să vezi! „... că de, damele, zice, nu înțeleg totdeauna meritele și calitățile morale ale bărbatului, și respectul care va să zică, ce trebuie să-i poarte..." În sfârșit (*Tipătescu jierbe*) ce s'o mai lungesc de geaba! După ce-i pui piciorul în prag și-i zic: „Ia ascultă, stimabile, ai puțintică răbdare: documentul!" vede mișelul că n'are încotro, și-mi scoate o scrisorică... Ghici a cui și către cine?

TIPĂTESCU (*de-abia stăpânindu-și emoția*) — A cui? a cui, nene Zahario?

TRAHANACHE — Stăi, să vezi. (*râspicat și râzând*) A ta către nevastă-mea, către Joițica: scrisoare de amor în toată regula... Ai? ce zici d-ta de asta?

TIPĂTESCU (*turburat rău*) — Nu se poate, nu se poate!

TRAHANACHE — Am citit-o de zece ori poate o știn pe dinafară! ascultă: „Scumpa mea Zoe, venerabilul (adică eu) merge deseară la întrunire (întrunirea de alaltăieri seara). — Eu (adică tu) trebuie să stau acasă, pentru că aștept depeși! dela București, la care trebuie să răspunz pe dată; poate chiar să mă cheme ministrul la telegraf. Nu mă aștepta prin urmare, și vino tu (adică nevastă-mea, Joițica) la cocșelul tău (adică tu) care te adoră, ca totdeauna și te sărută de o mie de ori, Fănică..." (*privește lung pe Tipătescu, care e în culmea agitației*).

TIPĂTESCU (*plimbându-se înfuriat*) — Nu se poate! O să-i rup oasele mizerabilului!... Nu se poate!

TRAHANACHE (*placid*) — Firește că nu se poate; dar ți-ai fi închipuit așa mișelie... (*cu candoare*) Bine, frate, înțeleg plastografie² până unde se poate, dar până aci nu înțeleg... Ei, Fănică, să vezi imitație de scrisoare! să zici și tu că e a ta, dar să juri, nu altceva, să juri! (*oprindu-se și privind pe Tipătescu, care se plimbă cu pumnii înclestați: cu mirare și ciudă*) Uite-te la el cum se turbură! Lasă, omule, zi-i mișel și pace! Ce te aprinzi așa? Așa e lumea, n'ai ce-i face, n'avem s'o schimbăm noi. Cine-și poate închipui până unde poate merge mișelia omului!

TIPĂTESCU (*același joc*) — Mizerabilul!

TRAHANACHE — Măi omule, ai puțintică răbdare, zi-i ce i-am zis cu: „Ești tare, stimabile, la machiaverficuri³, tare, n'am ce să zic: dar nu ți-ai găsit omul..." Ei, dacă a văzut că nu i se trece cu mine, știi la ce-a ajuns? Mi-a spus că dacă nu dau eu importanță lucrului, o să-i dea publicul, pentru că scrisoarea o să se publice Duminică la gazeta și o să fie pusă în cercevea, ca s'o vază oricine-o pofti.

TIPĂTESCU (*turburat*) — Il împușc! îi dau foc! trebuie să mi-l aducă aci numaidecât, viu ori mort, cu scrisoarea. (*se repede în fund*) Ghiță, Ghiță! Să vie polițaiul!

¹ depeșă — telegramă.

² plastografie — falsificarea scrisului, a semnăturii cuiva.

³ machiaverficuri, machiaverfisme — vicieșuguri (după principiile lui Machiavelli, om politic și scriitor italian).

TRAHANACHE (*după el până în fund*) — Al puțintică... (*întorcându-se singur în scenă*) E iute, n'are cumpăt. Amintiri bun băiat, deștept, cu carte dar iute, nu face pentru un prefect. Într'o soțietate fără moral și fără prințip... trebuie să ai și puțintică diplomație!

TIPĂTESCU (*întorcându-se din fund*) — Infamul! Canalia!

TRAHANACHE — Ei, astâmpără-te, omule, și lasă odată mofturile, avem lucruri mai serioase de vorbit. Deseară e întrunire. S'a hotărît? Punem candidatura lui Farfuridi? Ce facem? — Deseară, am aflat că dăscălinea cu Cațavencu și cu toți ai lor vor să facă scandal. Trebuie să-i spunem lui Ghiță să îngrijească. Mișclul de Cațavencu o să ia deseară cuvântul ca să ne combată...

TIPĂTESCU (*stăruind mereu*) — Nu te teme, nene Zahario, deseară d. Cațavencu nu o să fie la întrunire, o să fie în altă parte — la păstrare.

TRAHANACHE — Aide, mergi la dejun?

TIPĂTESCU — Nu, neică Zahario, mulțumim, am treabă. Du-te dumneata singur; sărutări de mâini coanii Joițichii.

TRAHANACHE — Bine, dar la prânz desigur. Deseară eu mă duc la întrunire, trebuie să stai cu Joița, i-e urît singură. După întrunire avem preferanță¹...

TIPĂTESCU — (*amețit*) — Da, neică Zahario.

TRAHANACHE — La revedere, Fănică.

TIPĂTESCU — La revedere, neică Zahario...

TRAHANACHE (*mergând spre ușă, condus de Tipătescu*) — Și nu te mai turbura, neică, pentru fitece mișclie. Nu vezi tu cum e lumea noastră? Într'o soțietate fără moral și fără prințip, nu merge s'o iei cu iuteală, trebuie să ai (*cu fineță*) puțintică răbdare... (*iese în fund*).

SENA V

TIPĂTESCU, apoi ZOE

TIPĂTESCU (*vine amețit și împleticindu-se din fund și cade pe un scaun cu capul în mâini*) — Ce să fac? Ce să fac? și nu mai vine Ghiță!...

ZOE (*ieșind din dreapta misterios și coborînd repede lângă el*) — Fănică! Fănică!

TIPĂTESCU (*ridicându-se iute*) — Zoe!... Știi?

ZOE (*dezolată*) — Știu! Sunt nenorocită, Fănică. Știu... am fost dincolo în odaie, am intrat pe scărișica din dos... Am venit numaidecât după Zaharia. N'am avut curaj să dau ochii cu el, măcar că nu crede... Am auzit tot, tot, tot. Sunt nenorocită, Fănică... Când a plecat Ghiță, l-am chemat dincolo (*Tipătescu înțelege*) i-am spus tot: numai el ne poate scăpa.

TIPĂTESCU — De unde aflaseși?

ZOE — Eu am știut numaidecât după Zaharia... Uite!... (*ți dă o scrisoare. Scena aceasia se face cu multă nervozitate*).

TIPĂTESCU (*citind*) — „Stimabilă doamnă, la redacția noastră se află un document iscălit de amabilul nostru prefect și adresată d-voastră. Acest document vi s'ar putea ceda în schimbul unui sprijin pe lângă amabilul în cestiune. Binevoii dar a trece îndată pe la biroul nostru, spre a regula această afacere într'un chip mulțumitor pentru amândouă părțile...” — (*cu disperare*) Cum? cum? când ai pierdut biletul, Zoe?

ZOE (*innecată*) — Nu știu... Alaltăieri scara, când am plecat dela tine, îl aveam; când am ajuns acasă, nu știu dacă-l mai aveam; poate să li

¹ preferanță, preferansă — joc de cărți.

scos batista pe drum și mi-a căzut scrisoarea: le aveam tot într'un buzunar!

TIPĂTESCU — A! ce nenorocire!

ZOE — M'am dus la Cațavencu... dela el veneam acuma. Mi-a propus să-mi dea înapoi scrisoarea, cu condiție să-i asigurăm alegerea. Aminteri, publică scrisoarea poimăine...

TIPĂTESCU (*în prada agitației*) — Lupta este disperată. Vrea să ne omoare, trebuie să-l omorîm!... Și nu mai vine Ghiță...

ZOE — Pe Ghiță l-am trimis eu la Cațavencu, să-i cumpere scrisoarea cu orice preț.

TIPĂTESCU — Care va să zică Ghiță e acolo?

ZOE — De sigur (*se aude șovăit*)

TIPĂTESCU — El trebuie să fie... (*se repede la ușa din fund, o deschide și se trage iute înapoi*). A! Ascunde-te... de grabă (*o duce repede și ies amândoi prin stânga*).

SCENA VI

FARFURIDI, BRÂNZOVENESCU (*intrând misterios din fund*); apoi TIPĂTESCU (*din stânga*)

BRÂNZOVENESCU — Poate să nu fie toamai așa; poate că e o manoperă¹... o manoperă grosolană, ca să intimideze pe câțiva nehotărâți...

FARFURIDI (*cu intenție fină*) — Pe venerabilul domn Trahanache l-am văzut intrând la Cațavencu astăzi pe la zece, când mă duceam în târg... Eu, am, n'am să întâlnesc pe cineva, la zece fix mă duc în târg...

BRÂNZOVENESCU — Ei!

FARFURIDI — Pe respectabila madam Trahanache am văzut-o ieșind dela Cațavencu tot astăzi pe la unsprece, când mă întorceam din târg... Eu, am, n'am clienți acasă, la unsprece fix mă întorc din târg...

BRÂNZOVENESCU — Nu 'nteleg

FARFURIDI — Cum nu 'ntelegi? la unsprezece fix...

BRÂNZOVENESCU — Nu, frate mi 'nteleg daraverile² astea cu opoziția: tu ai văzut pe Trahanache întâi, pe urmă pe madam Trahanache, și cu adineaori am văzut pe polițaiul, pe Ghiță, intrând la Cațavencu...

FARFURIDI (*cu intenție*) — Ei?

BRÂNZOVENESCU (*cu îndoielă*) — Să fie trădare la mijloc? ai?

FARFURIDI — Eu merg și mai departe și zic: trădare să fie, dacă o cer interesele partidului, dar s'o știm și noi!...

BRÂNZOVENESCU — Prefectul trebuie să ne dea cheia comediei ăștia... Iacătă-l...

TIPĂTESCU (*venind din stânga turburat și dându-și aer silit de degajare*)
— Salutare, salutare, stimabile!

BRÂNZOVENESCU (*aparte*) — E galben!

FARFURIDI (*aparte*) — Ce roșu s'a făcut (*tare*) Salutare, salutare, onorabile...

TIPĂTESCU (*oferindu-le locuri*) — Ia poștiți, ia poștiți, mă rog.

BRÂNZOVENESCU — Mulțumim, mulțumim, stimabile, dar ne cam grăbim sunt douăsprece trecute.

FARFURIDI — Și eu, am n'am înfățișare, la douăsprece trecute fix mă duc la Tribunal...

BRÂNZOVENESCU — Uite de ce e vorba, stimabile, să fim scurți... Prin târg... se spune...

¹ *manoperă* — manevră, uneltire vicleană, necinstită.

² *daraveră, daravelă* — afacere incurcată.

FARFURIDI — Adică, dă-mi voie, să fim expliciti; mie îmi place să pun punctele pe i... se aude...

BRÂNZOVENESCU — Se aude... cum că partidul nostru dă la colegiul II¹ ajutor lui Cațavencu...

TIPĂTESCU (*mișcat*) — Care partid? Care Cațavencu?

BRÂNZOVENESCU — Cum care partid?

FARFURIDI — Adică partidul nostru: madam Trahanache, dumneata, nenea Zaharia, noi și ai noștri... să ducem pe brațe pe d. Cațavencu.

TIPĂTESCU — Și cine spune asta? (*râde silit*).

BRÂNZOVENESCU — Nu râde, stimabile, nu râde; a început să se vorbească...

FARFURIDI — Și dă!... ce să zicem! lumoa are pentru ce să intre la bănuțeli.

BRÂNZOVENESCU — D. Trahanache la vizită la d. Cațavencu...

TIPĂTESCU — Ei?

FARFURIDI — Madam Trahanache la vizită la d. Cațavencu...

TIPĂTESCU — Ei?

BRÂNZOVENESCU — D. Ghiță polițaiul la vizită la d. Cațavencu...

FARFURIDI — De unde și până unde?

BRÂNZOVENESCU — Noi ce să zicem — ne temem de ce spune lumea...

TIPĂTESCU (*nervos*) — Ei, ce spune lumea?

FARFURIDI — Vrei să vorbească curat și deslușit, stimabile? Ne temem de trădare... Na!

TIPĂTESCU (*după ce s'a întors când la unul când la altul, supărat către Farfuridi*) — Amice d-le Farfuridi, nu ți se pare d-tale că te faci mai catolic decât Papa?

FARFURIDI (*hotărât*) — Da, când e vorba de prințipuri, stimabile, da, mă fac, adică nu, nu mă fac, sunt când e vorba de asta, sunt mai catolic decât Papa...

TIPĂTESCU (*supărat*) — Domnilor nu primesc acasă la mine astfel de observații, pe care dați-mi voie să vă spui, le consider ca niște insulte...

FARFURIDI — Să nu ne iuțim, stimabile...

TIPĂTESCU — Cum să nu mă iuțesc, onorabile? D-voastră veniți la mine acasă, la mine care mi-am sacrificat cariera și am rămas între d-voastră, ca să vă organizez partidul — căci fără mine, trebuie să mărturișiți, că d-voastră n'ați fi putut niciodată să fiți un partid — d-voastră veniți la mine acasă să mă numiți pe față trădător... A! asta nu pot să v'o permit...

BRÂNZOVENESCU (*scoțând o hârtie din buzunar*) — Mă rog, iată ce se împarte acum prin târg, din partea lui d. Cațavencu... E tipărit! stimabile!

TIPĂTESCU (*mișcat îi smulge hârtia*) — Tipărit?

FARFURIDI (*smulgându-i-o el*) — Da, tipărit, dă-mi voce... (*citește*) „Dăm ca pozitivă știrea cumcă de sigur candidatura amicului nostru politic d. Cațavencu, prezidentul grupului independent, este pusă la adăpost de orice loviri din partea administrației. *Din contra*, avem cuvinte puternice pentru a crede că atât bătrânul și venerabilul d. Trahanache, prezidentul Comitetului electoral, cât și junele și onorabilul nostru prefect, ar fi convinși în fine că în împrejurările prin care trece țara, județul nostru nu poate fi mai bine reprezentat decât de un bărbat independent ca amicul nostru d. Ca-ța-ven-cu... D. Cațavencu va lua

¹ În epoca respectivă se vota pe colegii, după avere. La colegiul al II-lea, unde chipurile votau masele, se vota indirect, prin delegați, astfel ca voturile claselor ex- ploataoare să cântărească mult mai mult decât ale poporului.

cuvântul la întrunirea de deseară... Comitetul grupului independent“
(*vorbit*)... Aud?

TIPĂTESCU (*aparte*) — Nu mai rămâne nici o clipă de pierdut (*tare*) domnilor, vă rog, niște afaceri importante mă chiamă numaidecât la telegraf... Mă scuzați... dar... (*merge la o masă și trage clopoțelul, apoi iese în fund*).

BRÂNZOVENESCU — Așa scurt?

FARFURIDI — Adică, cum am zice, poștiți pe ușă afară... Bine!

TIPĂTESCU (*apare în fund cu un fecior*) — Unde e Ghiță?

FECIORUL — L-am căutat în tot târgul, coane Fănică, nu e (*vorbește încet în fund*).

BRÂNZOVENESCU (*care a vorbit încet cu Farfuridi*) — Aide la Trahanache. Aici am aflat tot... Aide...

FARFURIDI — Brânzovenescule, mi-e frică de trădare... Câte ceasuri sunt?

BRÂNZOVENESCU — Douăsprece trecute...

FARFURIDI — Douăsprece trecute?... Eu, la douăsprece trecute fix...

TIPĂTESCU (*coborînd între ei*) — Astfel dar, d-lor...

BRÂNZOVENESCU — Ne ducem, ne ducem, stimabile, nu voim să facem deranj...

FARFURIDI (*grav*) — Ne ducem; dar gândește-te stimabile, că suntem membrii aceluiași partid... Cum ziceam adinecări amicului Brânzovenescu: trădare să fie (*cu oarecare emoție*) dacă o cer interesele partidului, dar s'o știm și noi... De aceea eu totdeauna am repetat cu străbunii noștri, cu Mihai-Bravul și Ștefan-cel-Mare iubesc trădarea, (*cu intenție*) dar urăsc pe trădători... (*schimbând tonul, cu desinvoltură*)¹. Salutare, salutare, stimabile!...

BRÂNZOVENESCU (*asemenea*) — Salutare!...

TIPĂTESCU (*închizând ușa după ei, grozav de plictisit*) — A! (*coboară*).

SCENA VII

TIPĂTESCU, ZOE, apoi CETĂȚEANUL TURMENTAT

ZOE (*ieșind din stânga repede*) — S'a dus?... Ai văzut, Fănică? Ai auzit? Și Ghiță nu mai vine ... Fănică, Fănică, ne amenință o nenorocire grozavă...

TIPĂTESCU — Taci! vine cineva. E Ghiță de sigur (*se repede la ușa din fund, prin care apare Cetățeanul turmentat*).

CETĂȚEANUL (*șovăind*) — Sluga! (*în tot jocul sughite și șovăie*).

ZOE — Cine e ăsta?

TIPĂTESCU — Ce poștești d-ta?

CETĂȚEANUL — Eu?... (*sughite*) Eu sunt alegător...

TIPĂTESCU (*nervos*) — Cum te chiamă?

CETĂȚEANUL — Cum mă chiamă? Ce trebuie să spui cum mă chiamă... vorba e, sunt alegător? (*șovăie*).

ZOE — E turmentat?

TIPĂTESCU — Dracul să-l ia! nu e nimeni afară: lasă să-mi intre aici toți nebunii, toți bețivii... Aide ieși!

CETĂȚEANUL — Nu sunt turmentat... (*zâmbind*) coană Joițico... Las'că ne cunoaștem... Mă cunoaște conul Zaharia dela 11 Februarie²... Nu e vorba, ținem la d. Nae Cațavencu... e din Soțietate... dar vorba e,

¹ *desinvoltura* — ușurința, aer degajat, nestingherit.

² *11 Februarie* — ziua când complotul coaliției burghezo-moșieresti l-a silit pe Al. I. Cuza să abdice.

eu alegător... eu... (*sughite*) apropiat... eu pentru cine votez? (*sughite*) d'ăia am venit (*șovăie*).

ZOE — Trimite-l, Fănică, dă-i drumul... e amețit de tot...

TIPĂTESCU (*luându-l cu binisorul*) — Fii bun cetățene, du-te. Al'dată mai vorbim...

CETĂȚEANUL — Dar ce să vorbim al'dată?

ZOE — A!

CETĂȚEANUL — Aeu ce treabă avem?... Nu vă uitați la mine că sunt așa de... Am făcut-o de onie de tot. Să vezi d-ta cum a devenit la băutură... (*sughite*) că a fost lată de tot...

TIPĂTESCU (*necăjit*) — Fii bun, omule și înțelege (*vrea să-l apuce*).

CETĂȚEANUL — Eu am găsit (*sughite*) o scrisoare...

TIPĂTESCU și ZOE — O scrisoare!

CETĂȚEANUL — Da (*către Tipătescu*) A d-tale către coana Joițica... Am găsit-o alaltăieri scara pe drum, când ieșeam dela întrunire... Fă-ți idee (*sughite*) de alaltăieri scara până azi dimineață s'o duci într'un chef!...

TIPĂTESCU (*repezindu-se și apucându-l cu amândouă mâinile de gât*) — Mizerabile!

CETĂȚEANUL — Nu mă sgudui (*sughite*) că amețesc...

ZOE — Lasă-l, Fănică, să vedem.

CETĂȚEANUL — Lăsați-mă să vedeți. Când am găsit-o de curiozitate am deschis-o și m'am dus subț un felinar, s'o citească. N'apucasem s'o isprăvese bine... și ha! pe la sapte, d. Cațavencu... dă să mi-o ia.

TIPĂTESCU — Și (*disperat*) ți-a luat-o?

ZOE (*același joc*) — Ți-a luat-o?

CETĂȚEANUL — Ași! Am băgat-o în buzunar. Zice d. Nae: „Așa? faci parte din societatea noastră și primești scrisori dela prefectul, cetățene, bravos! — Zic: (*sughite*) Ași! dela prefectul! — Zice: i-am cunoscut slova... la arată-mi-o, — Doamne păzește!” Ba că dă-mi-o, ba că nu ți-o dau, din vorbă'n vorbă, tura-vura, ne-am abătut pe la o țuică... una-donă-trei... pe urmă dă-i cu bere, dă-i cu vin, dă-i cu vin, dă-i cu bere... A făcut cinsto d. Nae... l-am băut... o! l-am băut!

ZOE — Dar scrisoarea?

TIPĂTESCU — Scrisoarea (*și repede la el strigând*), unde e scrisoarea?

CETĂȚEANUL — Nu striga (*sughite*) că amețesc!... O am la mine scrisoarea (*amândoi îl ascultă și-l privesc cu îndoială și nerăbdare nervoasă*). Da.

ZOE și TIPĂTESCU — S'ar putea!

CETĂȚEANUL — Da... O am la mine (*căutându-se prin buzunare*). Ehe! d. Nae zicea că-mi dă zece poli pe ea; zic: nu trebuie, onorabile, parale... slava domnului... apropiat sunt (*sughite*) alegător... (*sughite și se caută mereu*) Vorba e... eu (*sughite*) eu, pentru cine votez? (*se oprește din căutat și cu simplitate*) Am pierdut-o! (*se mai caută, apoi cu hotărâre*) Am pierdut-o!

TIPĂTESCU — A!

ZOE — Ți-a furat-o Cațavencu!

CETĂȚEANUL — Adică d. Nae. Se prea poate... că am și dormit... Vezi d-ta (*Zoe și Tipătescu își frâng mâinile*) fă-ți idee... dă-i cu bere, dă-i cu vin... dă-i cu vin... dă-i cu...

TIPĂTESCU (*apucându-l și sguduindu-l*) — Mizerabile! Ce ai făcut!

CETĂȚEANUL (*căzând pe un scaun*) — Nu mă sgudui!

SCENA VIII

ACEIAȘI — GHIȚĂ PRISTANDĂ

PRISTANDĂ (*intră găfâind într'un suflet, prin fund*) — Coane Fănică!
Coană Joițico!

TIPĂTESCU și ZOE — Ghiță!

PRISTANDĂ — Vine! vine conul Zaharia!

CETAȚEANUL (*pufnind*) — Conul Zaharia?... nu mai spune (*sughite*)
că amețesc...

TIPĂTESCU (*lui Pristandă, arătând pe Cetățeanul turmentat*) — Ia-l
pe nenorocitul ăsta, și...

ZOE — Și dă-i drumul prin dos, pe scara a mică.

PRISTANDĂ (*ridicând pe Cetățeanul turmentat*) — Aide, cetățene! (*ii împinge spre dreapta*).

CETAȚEANUL — Nu mă'mpinge (*sughite*) că amețesc.

PRISTANDĂ (*același joc*) — Aide!

CETAȚEANUL — Vorba e... eu pentru cine votez?...

PRISTANDĂ — Aide!

CETAȚEANUL — Nu mă'mpinge (*sughite*) că amețesc. (*Iesc, împins de Pristandă*)

SCENA IX

ZOE, TIPĂTESCU, apoi GHIȚĂ PRISTANDĂ și TRAHANACHE

TIPĂTESCU (*repede Zoi*) — De Zaharia nu avem teamă: știe tot, dar nu crede nimica... N'ai auzit?

ZOE — Fănică! Fănică! (*Ghiță intră din dreapta*). Ce-ai făcut, Ghiță? Ai fost la Cațavencu?

PRISTANDĂ — Am fost, coană Joițico... Se lasă greu, greu de tot: ori o mie de poli, ori deputăția...

TIPĂTESCU — Trebuie să punem mâna pe el (*hotărît*). Du-te Ghiță, ia jandarmi... viu ori mort, trebuie să mi-l aduci la poliție, acumina într'un moment.

ZOE — Fănică!

TIPĂTESCU — Du-te.

PRISTANDĂ — Ascultă! (*vrea să pornească spre fund, în momentul acesta intră Trahanache cu aerul triumfător*).

TRAHANACHE — L-am prins cu alta mai boacăună!

ZOE (*incepând să se jelească și căzându-i ca leșinată în brațe*) — Nene! nene!

TRAHANACHE — Joițico! (*către Tipătescu*). A aflat?

TIPĂTESCU — Știe tot!

TRAHANACHE (*îngrijind-o după ce a pus-o cu ajutorul lui Pristandă pe fotoliu*)! — Bine, omule, nu ți-am zis să nu-i spui? o știam eu cât e de simțitor! Iaca vezi! (*toți o îngrijesc*). Ei! Ți-am spus că l-am prins pe onorabilul cu alta mai boacăună... Ghiță, iute un pahar cu apă (*Ghiță iese în stânga*).

TIPĂTESCU — Care onorabilul?

TRAHANACHE (*același joc*) — Ei, ai puținică răhdare... Cațavencu, de...

TIPĂTESCU — Cu ce alta?

TRAHANACHE (*bătând cu putere în palmele Joițichii*) — Cu altă plastografie... Ce plastograf!

PRISTANDĂ (*care a venit cu paharul cu apă*) — Curat plastograf!
(*Cortina cade*).

ACTUL II

(Același salon)

SCENA I

TRAHANACHE, FARFURIDI și BRÂNZOVENESCU,

(stau împrejurul unei mese rotunde, studiind listele electorale; fiecare are câte un creion colorat în mână).

BRÂNZOVENESCU — Șaizeci și nouă, cu roșu, bun!... unsprezece cu albastru... ai lor...

FARFURIDI — Doisprezece...

TRAHANACHE — Ai puținică răbdare... unu, doi, cinci... șapte... zece... unsprezece.

FARFURIDI — Doisprezece...

TRAHANACHE — Cu Ienache Siripeanu.

BRÂNZOVENESCU — Nici nu mai are drept de vot, de când și-a măritat fata... Nu i-a dat casele de zestre? Ei? Dacă votează, merge la pușcărie onorabilul.

TRAHANACHE — Ai puținică răbdare... Da dacă-l putem aduce să voteze cu noi...

FARFURIDI — Altă vorbă... Să voteze cu noi, e ușor; are procesul cu epitropia¹ bisericii, săptămâna viitoare... dar să voteze cu noi? Adică cum să voteze cu noi?...

BRÂNZOVENESCU — Adică cum să voteze cu noi?

TRAHANACHE — Să voteze cu noi.

BRÂNZOVENESCU — Nu pricepi, neică Zahario, vorba noastră? Adică „noi”, partidul nostru, pentru cine votăm noi, pentru cine lucrăm noi? Noi încă nu știm...

TRAHANACHE — Mă rog, aveți puținică...

FARFURIDI — Nu știm...

TRAHANACHE — Mă rog, aveți...

FARFURIDI — Ba eu merg și mai departe și zic, cum ziceam lui amicul meu Brânzovenescu; mă tem de trădare...

TRAHANACHE — Cum de trădare?

BRÂNZOVENESCU — De-ai-a noi astăzi, când am mirosit ceva cumva...

FARFURIDI — Ceva cumva...

TRAHANACHE — Ceva cumva?...

BRÂNZOVENESCU — Dacă e ceva la mijloc...

TRAHANACHE — Ceva la mijloc?

FARFURIDI — Da, așa, dacă e trădare, adică dacă o cer interesele partidului, fie!

BRÂNZOVENESCU — Dar cel puțin s'o știm și noi. (Trahanache vrea să-i întrerupă fără să izbutească).

FARFURIDI — Pentru că eu am zis-o cu străbunii noștri, cu Mircea-cel-Bătrân și cu Vlad-Țepeș, neică Zahario: îmi place trădarea, dar...

TRAHANACHE — Mă rog, ai puținică...

BRÂNZOVENESCU — Ce răbdare, neică Zahario! Nu mai e vreme de așa lucru... Astă seară e întrunire?

FARFURIDI — Măine începe alegerea?

TRAHANACHE — Da...

FARFURIDI — Ei! pentru cine votăm?

BRÂNZOVENESCU — Pentru cine votăm?

¹ *epitropie* — administrația unui așezământ bisericesc sau filantropic.

TRAHANACHE — Aveți puținică răbdare! Pentru cine ați mai votat și până acuma?

BRÂNZOVENESCU — Nu înțeleg.

FARFURIDI — Nici eu.

TRAHANACHE — Mă rog, ia să ne talmăcim noi puțințel...

FARFURIDI — Să ne talmăcim, da, să ne talmăcim, asta o corem și noi.

TRAHANACHE — Ce sunteți d-voastră, mă rog? Vagabonți de pe uliță? nu... Zavrăgii?¹ nu... Căuzași?² nu... D-voastră, adică noi, suntem celățeni, d-le, suntem onorabili... Mai ales noi trei suntem stâlpii puterii: proprietari, membrii Comitetului permanent; ai Comitetului electoral, ai Comitetului școlar, ai Comitetului pentru statua lui Traian, ai Comitetului agricol și cetera. Noi votăm pentru candidatul pe care-l pune pe tapet partidul întreg... pentrucă dela partidul întreg atârnă binele țării, și dela binele țării, atârnă binele nostru...

BRÂNZOVENESCU — Așa e...

FARFURIDI — Așa e, dar...

TRAHANACHE — Dar ce? Numele candidatului poate să fie al meu, al d-tale, ori al d-sale, după cum cer enteresurile partidului. Din moment în moment așteptăm, să-l știm... Prefectul trebuie să vie; nu-l așteptăm să vie dela telegraf? Ei? nu bate telegraful?... bate; ce treabă alta are? Poate că acuma când noi vorbim, poate să fi și sosit numele... pe sârmă, stimabile... Da, pe sârmă, ce crezi d-ta?

FARFURIDI — Toate bune și frumoase cum le talmăcești d-ta, neică Zahario, dar nouă... nouă ni-e frică de trădare...

BRÂNZOVENESCU — Nu din partea d-tale...

FARFURIDI — Nu din a d-tale....

TRAHANACHE — Da din a cui?

FARFURIDI — Din a cui, din a cui? știi d-ta din a cui...

TRAHANACHE — Să n'am parte de Joița, dacă știi.

BRÂNZOVENESCU — Ei, stimabile, prea te faci chinez, dă-mi voie...

FARFURIDI — Știi ce, venerabile neică Zahario, ia să dăm noi mai bine cărțile pe față.

TRAHANACHE — Dă-le, neică, să vedem.

FARFURIDI — Ți-am spus că mi-e frică de trădare... Ei?

BRÂNZOVENESCU — Ei?

TRAHANACHE — Ei?

FARFURIDI — Ei! ni-e frică din partea amicului.

TRAHANACHE — Care amic?

BRÂNZOVENESCU — Care amic, care amic? Știi d-ta...

TRAHANACHE — Să n'am parte de Joița, dacă știi.

FARFURIDI — Iar te faci chinez...

TRAHANACHE — Zău nu....

FARFURIDI — Din partea amicului... Fănică...

TRAHANACHE (*surprins*) — Ce?

BRÂNZOVENESCU — Din partea prefectului.

TRAHANACHE (*incruntat*) — Cum?

FARFURIDI (*scurt*) — Nouă ni-e frică... de! că-și dă coatele cu Cațavencu...

TRAHANACHE (*urmează jocul crescendo*) — Cu Cațavencu?

FARFURIDI — Cu moftologul³...

BRÂNZOVENESCU — Cu nihilistul⁴...

¹ *zavrăgiu* — rebel, dela „zavera“ din 1821.

² *căuzaș* — complotist, conspirator. „Căuzași“ erau aceia care la 1848 au luptat pentru „cauza națională“.

³ *moftolog* — moftangiu, palavragiu.

⁴ *nifilist, nihilist* — anarhist.

TRAHANACHE (*de-abia stăpânindu-și indignarea*) — Cu Cațavencu? trădare? Fănică trădător? Ei! bravos! Ei! asta mi-a plăcut! Ei! nu mi-așteptam! Ei! ne am procopsit!

FARFURIDI — Dă! noi...

BRĂNZOVENESCU — Ce ne-am zis?...

TRAHANACHE (*biruit din ce în ce mai mult de indignare*) — Ai puținică răbdare, stimabile. Nu dau voie nimănui să-și permită, mă'ntelegi, să bănuiască măcar cătuși de puțin pe Fănică. Pentru mine, stimabile, mă'ntelegi, să vie cineva să-mi bănuiască nevasta, pe Joițica...

BRĂNZOVENESCU — Pe coana Joițica, onorabile...

FARFURIDI — Imi pare rău, neică Zahario, noi nu...

TRAHANACHE (*și mai indignat*) — Ai puținică răbdare... zic: pentru mine să vie cineva să bănuiască pe Joițica, ori pe amicul Fănică, tot una e... E un om cu care nu trăiesc de ieri de alaltăieri; trăiesc de opt ani, o jumătate de an după ce m'am însurat a doua oară. De opt ani trăim împreună ca frații, și niciun minut n'am găsit la omul ăsta măcar atâtica rău... Credeți d-voastră că ar fi rămas el prefect aici și nu s'ar fi dus director la București, dacă mustăruiam eu și cu Joițica... și la dreptul vorbind, Joițica a stărunit mai mult...

FARFURIDI — Ei! se'ntelege, lamele sunt mai ambițioase...

TRAHANACHE (*și mai indignat*) — Ai puținică răbdare... Nu de ambiție că ni-era prieten. — pentru interesul partidului. Cine altul ar fi putut fi prefect al nostru?

FARFURIDI — S'ar mai fi găsit, poate.

TRAHANACHE — Să-mi dai voie să nu te crez. Un om endependent, care a făcut servicii partidului, județului, țării... și mie, ca amic, mi-a făcut și-mi face servicii, da!.. și să veniți d-voastră, tot din partid, (*cu ton de mustrare aspră*) și să bănuiți că... să vă pronunțați cu astfel de cuvinte neparlamentare... Imi pare rău...

BRĂNZOVENESCU — În sfârșit noi...

TRAHANACHE — Ai puținică răbdare... Imi pare rău... (*indignat rău de tot*) Care va să zică unde nu înțelegeți d-voastră politica, hop! nu-maidecât trădare! Ne-am procopsit! Ce soțietate! Adevărat, bine zice fin-meu dela facultate: unde nu e moral, acolo e corupție și o soțietate fără prințipuri, va să zică că nu le are (*în culmea indignării*). Trădare! bravos! Fănică trădător! frumos! (*pleacă*) Salutare! salutare, stimabile! (*iese foarte turburat prin fund*).

SCENA II

FARFURIDI, BRĂNZOVENESCU

(*stau un minut privind unul la altul*)

FARFURIDI — Ei!... și-a plăcut venerabilul?

BRĂNZOVENESCU — E tare... tare de tot... Solid bărbat! Nu-i dăm de rostul secretului. Trebuie să mai așteptăm.

FARFURIDI — Să mai așteptăm? Până când să mai așteptăm?... Descară, la sfârșitul întrunirii, pare-l văz pe venerabilul că se scoală și trage clopoțelul: „Stimabililor, aveți puținică răbdare: Candidatul Comitetului nostru este onor. d. Nae Cațavencu...”

BRĂNZOVENESCU — Mostologul!

FARFURIDI — Nihilistul! — Și bravo'n sus, și bravo'n jos, și mâine poimâine nenea Ghiță polițaiul alcargă până-i iese limba de un cot și îi-l toarnă pe d. Cațavencu, care ne-a înjurat și ne-a batjocorit de atâta

vreme pe toate tonurile, deputat la colegiul II ... Și noi... să stăm cu mâinile în sân?... peste poate!...

BRÂNZOVENESCU — Ce-o să faci? Te joci cu puterea?

FARFURIDI — Ce să fac?.. Batem o depeșă la București, la Comitetul central, la minister, la gazete, scurt și cuprinzător (*bătând cu pumnul drept în palma stângă, ca un telegrafist pe aparatul lui, sacadat, tot textul-proiect al depeșii*) „Trădare! Prefectul și oamenii lui trădează partidul pentru nihilistul Cațavencu, pe care vor să-l aleagă la colegiul II... trădare! trădare! de trei ori trădare!”

BRÂNZOVENESCU (*scurt*) — E tare! prea tare! u'o iscălese.

FARFURIDI (*cu tărie, impunător*) — Trebuie să ai curaj ca mine! trebuie să iscălești: o dăm anonimă.

BRÂNZOVENESCU — Așa da, o iscălese!

FARFURIDI — O iscălim: „Mai mulți membri ai partidului...”

BRÂNZOVENESCU — Da dacă ne cunoaște slova la telegraf?

FARFURIDI — Punem pe altcineva s'o scrie.

BRÂNZOVENESCU — Pe cine?

FARFURIDI — Trebuie să găsim pe cineva să ni-o dea la telegraf! Aide, Brânzovenescule.

BRÂNZOVENESCU — Numai să nu pățim ceva.

FARFURIDI (*impunător*) — Trebuie să ai curaj: anonimă. Câte ceasuri sunt?

BRÂNZOVENESCU — Cinci.

FARFURIDI — Aide degrab, între cinci și șase fix se închide telegraful... (*ies cu grabă*).

SCENA III

GHITĂ PRISTANDĂ (*singur, intră prin ărcapta, e puțin mișcat*).

O făcurăm și p'asta... și tot degeaba. Am pus mâna pe d. Cațavencu... Când am asmuțit băieții de l-a umflat, striga cât putea: „Protestez în numele Constituției! Asta e violare de domiciliu!” — Zic: „Curat violare de domiciliu! da umflați-l”. Și l-au și umflat. L-am turnat la hărdăul lui Petrache¹. M'am întors cu birja acasă la el, am căutat prin toate colțișoarele, am ridicat dușamelele, am destupat urloaietele sobii. am scobit crăpăturile zidului: peste putintă să dau de scrisoare. M'am întors la poliție, l-am scotocit prin buzunare, peste tot: nu e și nu e. L-am amenințat că am poruncă dela conul Fănică să-l chinuiesc ea pe hoții de cai... degeaba; nu spune decât numai și numai coanii Joițichii. O caut și nu o găsesc; acasă nu-i, aici nu e... A! iacăt-o... Coană Joițico!

SCENA IV

PRISTANDĂ și ZOE

ZOE (*venind repede din fund*) — Ghiță, bine că te găsește.

PRISTANDĂ — Și cu vă căutam, coană Joițico...

ZOE — Ghiță, Ghiță, ce am aflat? ce ai făcut? Ai înnebunit? Adinecauri, când ieșeam de-acasă, am aflat dela doctorul că te-ai dus cu jandarmii. ai călcat casa lui Cațavencu, l-ai luat pe sus și l-ai dus la poliție, la arest! Cum ai făcut asta?

PRISTANDĂ — Ordin verbal dela conul Fănică.

ZOE — Unde e Fănică?

¹ hărdăul lui Petrache — porecla dată arestului poliției.

PRISTANDA — Nu știu, îl caut și eu.

ZOE — Și pentru ce l-ați arestat pe Cațavencu?

PRISTANDA — Pentru ca să-i apucăm scrisoarea.

ZOE — Și ai apucat-o?

PRISTANDĂ — Nu, coană Joițico, după cât am căutat și pe dânsul și la el acasă, scrisoarea este ascunsă altundeva.

ZOE — Ghiță, m'ați nenorocit! Scrisoarea o să fie publicată mâine și ai făcut și scandal degeaba. Dăscălimea o să urmeze înainte cu gazeta și în lipsa lui... Ce-o să zică la București guvernul, când o afla că ai violat domiciliul lui Cațavencu și l-ați arestat în ajunul alegerilor după ce guvernul era asigurat că toate au să se petreacă cu bine și cu liniște?... Cum o să mai poată rămâne Fănică prefect?

PRISTANDĂ — Coană Joițico, am uitat să vă spui: după câte făgădueli și amenințări i-am făcut lui Cațavencu, mi-a răspuns că în zadar mai stăruese și că la urma urmelor nici nu mai vrea să stea la vorbă cu nimeni, dar cu nimeni, decât numai cu d-voastră.

ZOE — Cu mine?... Du-te, Ghiță, du-te degrabă, dă-i drumul și roagă-l din partea mea să poftescă aici... Il aștept!...

PRISTANDĂ — Numai dacă conul Fănică...

ZOE — Dacă ții la tine, dacă ții la familia ta, Ghiță...

PRISTANDĂ — Cum să nu ții, coană Joițico? unsprece suflete!

ZOE — Du-te degrabă într'un suflet, și să nu vii fără Cațavencu. Poartă-te bine cu el la o birjă și vino'ntr'o clipă.

PRISTANDĂ — Ascult!

ZOE — Ai venit?

PRISTANDĂ — M'am dus...

SCENA V

ZOE

(singură)

(*agitată scoate gazeta și citește*) „În numărul de mâine al foii noastre vom reproduce o interesantă scrisoare sentimentală a unui înalt personaj din localitate către o damă de mare influență. Originalul va sta de mâine la dispoziția curioșilor, în biroul nostru de redacție. Atât pentru astăzi. A bon entendeur salut!...” Ce e de făcut?... (*se plimbă agitată, apoi se oprește ca în fața unei inspirații*) Trebuie să alegem pe Cațavencu. Nu mai încapе vorbă, nu mai e vreme de stat la gânduri. Cu un mișel ca el, când ne ține la mână așa de bine, lupta ar fi o copilărie, o nebulie... Fănică... trebuie să se învoiască... trebuie... Ei! ș'apoi! mai la urmă Cațavencu poate fi tot așa de bun deputat ca oricare altul... Dar unde e Fănică? unde poate să fie?

SCENA VI

ZOE și TIPĂTESCU

(*venind din fund*)

TIPĂTESCU — Zoe! aici ești?

ZOE — Fănică... te așteptam... Ce ai făcut? Ai arestat pe Cațavencu. Te-ai gândit bine la ce ai făcut? Cum ți-a venit să faci una ca asta? Pentru ce ai făcut-o?

¹ A bon entendeur salut — Cine are urechi de auzit să audă! (expresie franceză).

TIPĂTESCU (*nervos*) — Pentru ce? pentru ce? Tu mă întrebi pentru ce? Pentru nerozia care ai făcut-o tu, pentru ca să evit nenorocirea pe care ai cauzat-o tu din neglijență. Se poate atâta distracție! atâta nebăgare de seamă! o scrisoare de amor s'o arunci în neștire într'un buzunar cu batista, și s'o pierzi ca și cum ai pierde o hârtie indiferentă, ca un aliș, după ce ai ieșit dela reprezentatie... La atâta lipsă de judecată, să-ți spui drept, nu m'asteptam! Ce Dumnezeu! ești femeie în toată firea, nu mai ești copil. Atâta neglijență nu se pomenește nici în romane, nici într'o piesă de teatru.

ZOE — Judecă-mă, Fănică, judecă-mă... (*plânge*) Da, așa e... am fost o copilă... am făcut o nerozie fără seamăn; dar acum trebuie îndreptată. Fănică, dacă mă iubești, dacă ai ținut tu la mine măcar un moment din viața ta, scapă-mă... scapă-mă de rușine! Tu ești bărbat, nu-ți pasă! Pentru tine, alișarea intrigii noastre n'ar fi o nenorocire... dar pentru mine... Fănică, gândește-te, gândește-te. (*plânge*).

TIPĂTESCU — Tocmai de-ai m'am asigurat de persoana lui Cațavencu...

ZOE — În zadar, Fănică; Cațavencu poate muri astăzi, mâine gazeta lui tot o să publice scrisoarea noastră, Dumnezeu! Cum or să și smulgă toți gazeta, cum or să mă sfâșie, cum or să răză!... O săptămână, o lună, un an de zile n'o să se mai vorbească decât de aventura asta... În orașelul ăsta, unde bărbații și femeile și copiii nu au altă petrecere decât bârlirea fie chiar fără motiv... dar încă având motiv... și ce motiv, Fănică!... Ce viuet! ce scandal! ce cronică infernală!... Și eu Fănică, în timpul ăsta, ce să fac? Să mor? să mor dacă voești... pentru că după asta nu o să mai pot trăi.

TIPĂTESCU — Atunci, dacă nu e altă scăpare... Zoe! Zoe! mă iubești...

ZOE — Te iubesc, dar scapă-mă.

TIPĂTESCU — Să fugim împreună...

ZOE (*retrăgându-se*) — Ești nebun? dar Zaharia? dar poziția ta? dar scandalul și mai mare care s'ar aprinde pe urmele noastre?...

TIPĂTESCU (*deseurajat*) — Atunci nu ne mai rămâne nimic de făcut?

ZOE — Ba da!

TIPĂTESCU — Ce?

ZOE — Să sprijinim candidatura lui Cațavencu!

TIPĂTESCU (*sărind*) — Peste puțință!

ZOE — Să-l alegem!

TIPĂTESCU — Niciodată.

ZOE — Trebuie.

TIPĂTESCU — Odată cu capul! Te gândești la ce spui? Iată pe ce depeșe am pus mâna adineori, a adus-o la telegraf canalia care a găsit scrisoarea ta, belivul de ieri. E o depeșe anonimă. Am oprit-o și am dat ordin la telegraf să nu mai expedieze nimica fără știrea mea; dar știu eu ce poate conține o depeșe cu cheie?... Iată „Trădare! Prefectul și oamenii lui trădează partidul pentru nihilistul Cațavencu, pe care vor să-l ategă la colegiul II. Trădare, trădare, de trei ori trădare... Mai mulți membri ai partidului... “...Orice s'ar întâmpla, nu se poate să sprijinim pe mizerabilul nu, nu, nu!... Spune-mi să căutăm, să găsim alt mijloc!”

ZOE (*sdrobotă*) — Alt mijloc nu văz... alt mijloc nu este.

TIPĂTESCU — Atunci...

ZOE — Atunci... (*încetă*) lasă-mă, lasă-mă în nenorocire... lasă-mă să mor de rușine... Omoară-mă pe mine care te-am iubit, care am jertfit tot pentru tine. Iată unde m'ai adus! iată cât plăteau jurămintele tale! M'ai adus la moarte — pentru că (*hotărîtă*) mă omor înainte de izbucnirea scandalului, astăzi, acuma, aici! — m'ai adus la moarte, și mă poți scăpa, și mă lași să mor... (*plânge*)...

TIPĂTESCU — Zoe! Zoe!

ZOE — Lasă-mă... Dacă ambiția ta, dacă nimicurile tale politice le pui mai presus de rușinea mea, de viața mea, lasă-mă! Să mor... (*plângând*) Să mor cu siguranța că opt ani de zile m'ai amăgit în fiecare minută, că nu m'ai iubit niciodată... niciodată... niciodată...

TIPĂTESCU — Zoe! să vedem, să ne mai gândim!

ZOE — Nu mai e vreme de gândit, Fănică! Fiecare minută care trece mă apropie de pieire... Trebuie să te hotărăști!

TIPĂTESCU (*în lupta cu el însuși*) — Să mă hotărăsc! să mă hotărăsc...

ZOE (*înceată*) — Adineaori, în Lipseani, am aflat de arestarea lui Cațavencu. Am alergat ca o nebună la redacție. Iată ce foaie au seos comitetul lor (*îi dă foaia. Tipătescu citește încet*). Înțelegeți la ce trebuie să ne așteptăm după arestarea lui

TIPĂTESCU — Omul ăsta își joacă viața!

ZOE — Nu și-o joacă pe a lui, Fănică, o joacă pe a mea; pentru că încă odată îți spui... din două una: ori tu mă iubești și eu trăesc, și atunci lupta este peste putință cu Cațavencu — trebuie să-mi cedezi: ori nu, și atunci mor, și dacă mă lași să mor, după ce-oi muri poate să se'n-tâmpie orice... (*sdrovită*) Sunt hotărâtă... (*revenindu-i deodată toată energia*). Da, sunt hotărâtă, dar nu voi să mor până nu voi fi luptat cu toate împrejurările (*cu energie crescândă*) și am să lupt! și cu tine am să lupt din toate puterile, cu tine, om ingrat și fără inimă! cu tine trebuie să lupt, pentru că acum tu ești piedica a mai grea, care mă oprește să-mi capăt iar liniștea!... Da, sunt hotărâtă, și trebuie, să biruesc tot, și pe tine... așa de hotărâtă sunt, încât adineaori am poruncit lui Ghiță se meargă să dea drumul lui Cațavencu și să-l poftescă aici din partea mea...

TIPĂTESCU — Femeie nebună! ce ai făcut?

ZOE — Am făcut ce am crezut că trebuie să fac. Dacă tu nu vrei să sprijini pe Cațavencu, dacă tu nu vrei să-l alegi, ea să mă scapi — atunci eu, care voi să scap, îl sprijin eu, îl aleg eu...

TIPĂTESCU — Cum?

ZOE — Da, îl aleg eu. Eu sunt pentru Cațavencu, bărbatul meu cu toate voturile lui trebuie să fie pentru Cațavencu. În sfârșit cine luptă cu Cațavencu, luptă cu mine... Aide, Fănică, luptă, sdrovește-mă, tu care ziceai că mă iubești. Să vedem! (*pleacă spre dreapta*).

TIPĂTESCU — Zoe!

ZOE — Lasă-mă! (*iese*).

TIPĂTESCU (*urmărind-o*) — Zoe! Zoe! (*iese după ea. O clipă scena goată*).

SCENA VII

GHIȚĂ PRISTANDĂ și CAȚAVENCU

Pristandă

(*apărând în fund și făcând loc cu respect lui Cațavencu să treacă*)

Poftiți, coane Nicule, poftiți... (*umilit*) și zău, să pardonați¹, în considerația misiei mele, care ordonă (*serios*) să fim scrofuloși² la datorie... D-voastră știți mai bine ca mine... așa e polițaiul: tată să-ți fie — trebuie să-l ridici? îl ridici! n'ai ce-i face: e misie. De aia (*foarte rugător*) mă rog să pardonați...

¹ să pardonați — să iertați, să scuzați.

² să fim scrofuloși, corect scrupuloși — să fim atenți.

CAȚAVENCU — Imi pare rău, Ghiță, că mai stăruiești cu scuzele tale... Adică noi nu știm cum merge poliția? (*sentențios*) Într'un stat constituțional un polițai nu e nici mai mult nici mai puțin decât un instrument!

PRISTANDĂ — Curat instrument!

CAȚAVENCU — Nu brațul care lovește, voința care ordonă e de vină... Eu chiar am scris un articol în privința asta. Nu știu dacă l-ai citit?

PRISTANDĂ — Trebuie să-l fi citit, coane Nicule; cu gazeta d-voastră o citesc ca evanghelia totdeauna; că să nu vă uitați la mine... adică pentru misie... (*misterios*) altele am eu în sufletul meu, dar dè! n'ai ce-i face: familie mare, renumerație după budget mică...

CAȚAVENCU — Și, însfârșit, cum ar fi posibil martiriul dacă n'ar exista călăul?

PRISTANDĂ — Curat, coane Nicule!

CAȚAVENCU (*schimbând tonul*) — Cetățene, nu uita condiția cu care am venit aici! Am venit în casa prefectului, nu voi însă să dau ochi cu el, nu mă pot așa de ieftin compromite. Am venit chemat de d-na Trahanache, pe dânsa voi s'o văz.

PRISTANDĂ — Mai e vorbă, coane Nicule, pe coana Joițica, pe dumneaei... conul Fănică nici nu e aicea... Poștiți, poștiți, ședeli, coane Nicule, mă duc să spu coanii Joițichii că ați venit... (*vrea să plece*).

CAȚAVENCU — Poți să-i adaogi chiar că mă grăbesc să mă întorc în temnița unde m'a aruncat disgrația dumneaei.

PRISTANDĂ — Ascult. (*aparte*) Mare pișicher! Strajuic prefect ar fi ăsta! (*iese aruncând priviri jurișe de admirație către Cațavencu*).

SCENA VIII

CAȚAVENCU

(*singur*)

În sfârșit capitulează! Se putea altfel?... Iubitul, scumpul, venerabilul nenea Zaharia (*râde*) parcă-l auz deseară proclamându-mă candidat al colegiului. Sărmanul Farfuridi!... (*grav*) Scopul scuză mijloacele, a zis nemuritorul Gambetta!... Amabilul Fănică trebuie să facă vin de moarte... atât mai bine pentru mine! Își pierde mințile, atât mai rău pentru el. Mă arestează, atât mai bine pentru mine! Coana Joițica, mai cuminte ca toți, mă chiamă, și eu politicos, iată-mă, gata să-i sărut mâna cu respect... Mă rog, n'ai ce-i face: mâna care-ți dă mandatul!... Dar... unde e coana Joițica... (*se întoarce spre fund, apoi spre stânga, în fine spre dreapta. În momentul acesta apare Tipătescu în ușa din dreapta, unde stă un moment nemșcat. Gest de surpriză din partea lui Cațavencu. Aparte*) Tipătescu! O preferam pe ea!

SCENA IX

CAȚAVENCU, TIPĂTESCU

TIPĂTESCU (*a apărut în dreapta cu aerul încrunțat și pumnii încheștați, a stat în ușă, a mers apoi liniștit la ușa din fund, măsurând din ochi pe Cațavencu, și s'a oprit în fund un moment; aparte*) — Ține-mă, doamne!
CAȚAVENCU (*jenat*) — Slimabile domn, scuzați-mă dacă v'ar părea că mă prezint la d-voastră astfel, într'un mod neregulat... Trebuie să vă

¹ Gambetta — om politic francez. Adversar al imperiului, deveni în 1868 șef al poziției radicale. În 1871, proclamă republica din Paris la 4 Septembrie și organizează două armate ca să reziste inamicilor comuni.

- spun că am fost adus aici din arest de polițaiul d-voastră, după ordinele... și nu m'așteptam să vă întâlnesc...
- TIPĂTESCU (*aparte*) — Impertinent¹!
- CAȚAVENCU — Pentru că mi se spusese că eram chemat de... altfel nici nu aș fi venit... În fine, dacă sunt aici prizonier, rămâi... dacă sunt liber — și nu cer nimic mai mult — mă retrag îndată...
- TIPĂTESCU (*care a tot bătut din călcâi cu impaciwență, coboară încet, rar și cu dinții strânși*) — Iubite și stimabile d-le Cațavencu, nu înțeleg pentru ce între doi bărbați, cu oarecare pretenție de seriozitate, să mai încapă astfel de meșteșuguri și ralinării de maniere, astfel de tirade distilate², când situația lor e așa de limpede... Eu sunt un om căruia-i place să joace pe față... Să-mi dai voie să-ți spui ceva... Ia poftim, ia poftim, mă rog. (*îi oferă un scaun, aparte*) Să fiu cuminte. Ce bine că-i Zoe dincolo!
- CAȚAVENCU — Stimabile domn, d-tale îi place să joci pe față, primesc; mie-mi place să joc scurt, scurt. (*gest de rețezare*) Situația noastră o putem deslega numaidecât. (*Tipătescu îi oferă jețul, el îl respinge ușor*). Mulțumesc!
- TIPĂTESCU (*același joc*) — Ia poftim, mă rog, ia poftim!
- CAȚAVENCU (*același joc*) — Mulțumesc!
- TIPĂTESCU (*privind țintă la Cațavencu și cu tonul mârâit*) — Poftim de!...
- CAȚAVENCU (*care s'a retras puțin, cedează în sfârșit și cade pe fotoliu cam fără voce*) — Mulțumesc.
- TIPĂTESCU — Așa (*șade aproape de el, Cațavencu se cam retrage. Tipătescu se îndeașă spre el, Cațavencu același joc, și iar*). Astfel, dar, onorabile domn, d-ta — prin ce mijloace nu-mi pasă! — posedezi o scrisoare a mea, care poate compromite onoarea unei familii...
- CAȚAVENCU (*gest*) — A!
- TIPĂTESCU — Mă iartă că te-am ofensat. Să fiu și mai scurt... Iată: d-ta ești un om practic, d-ta posedezi un lucru care-mi trebuie mie, și știi cât îmi trebuie... Eu viu și-ți zic: (*cu multă afabilitate*³) Mă rog, onorabile domn, ce-mi ceri d-ta în schimbul aceluia lucru?
- CAȚAVENCU (*naiv*) — Cum... nu știi?
- TIPĂTESCU (*asemenea*) — Nu...
- CAȚAVENCU (*asemenea*) — Nici măcar nu vă dă în gând?
- TIPĂTESCU (*asemenea*) Nu... d'aia întreb...
- CAȚAVENCU — Stimabile domn, (*cu dignitate*) un om politic...
- TIPĂTESCU (*cu pojidă*)⁴ — Adică d-ta...
- CAȚAVENCU — Dă-mi voie... Un om politic trebuie, mai ales în niște împrejurări politice ca acelea prin care trece patria noastră, împrejurări de natură a hotărî o mișcare generală, mișcare ce, dacă vom lua în considerație trecutul oricărui stat constituțional, mai ales un stat tânăr ca al nostru...
- TIPĂTESCU (*impacient, bătând din călcâi*) — Mă rog, onorabile, încă odată... (*răspicat*) ce-mi ceri d-ta în schimbul acelei scrisori? Scurt! (*repetă gestul de rețezare al lui Cațavencu*)
- CAȚAVENCU — Ei?... dacă este așa, dacă voești scurt, iată: voi (*rugător*) să nu mă combați, ceva mai mult, să-mi sprijini candidatura...
- TIPĂTESCU (*vrând să izbucnească*) — Candidatura d-tale! (*stăpânindu-se*) Onorabile domn, nu ți se pare că ceri prea mult?...

¹ *impertinent* — obraznic.

² *tirade distilate* — fraze meșteșugite, dar goale de înțeles.

³ *afabilitate* — blândete, bunăvoință, politeță.

⁴ *pojida* — ciudă, batjocură.

CATAVENCU — Atuncea d-la, care mi-ai propus sehimbul, care-mi faci întrebarea, trebuie să răspunzi...

TIPĂTESCU (*apropiindu-se și îndesându-se în spre Cațavencu, se repetă jocul de scenă de mai sus*) — Ba zău, spune, nu ți se pare prea mult? Ai? Ce zici?

CATAVENCU (*naiv*) — Nu.

TIPĂTESCU (*cu insinuare*) — Dacă s'ar retrage Comitetul permanent și am rezerva un loc pentru prea iubitul d. Cațavencu?...

CATAVENCU (*zâmbind și cu bonomie*)¹ — E un nimic, stimabile...

TIPĂTESCU — Dacă în postul de avocat al statului s'ar numi același d. Cațavencu?...

CATAVENCU (*asemenea*) — E puțin, onorabile...

TIPĂTESCU — Dacă în locul de primar, vacant acum, și în locul de epitropelor la sf. Nicolae s'ar numi tot nenea Cațavencu? Ai? (*Cațavencu surâde cu un gest de refuz*) Și dacă și moșia „Zăvoiu” din marginea orașului...

CATAVENCU (*zâmbind asemenea*) — Dă-mi voie, stimabile, un om politic trebuie, este dator, mai ales în împrejurări ca acele prin care trece patria noastră, împrejurări de natură a hotărî o mișcare generală, mișcare (*mângâie și umflă curintele distilându-și tonul și accentul*) ce, dacă vom lua în considerație, trecutul unui stat constituțional, mai ales un stat tânăr ca al nostru, deabia ieșit din...

TIPĂTESCU (*bătând impacient din călcâi și întrerupându-l*) — Ei! să lăsăm frazele, nene Cațavencule! Astea sunt bune pentru gură-cască... Eu sunt omul pe care d-la să-l îmbeți cu apă rece...? Spune, unde să fie! bărbătește: ce vrei dela mine? (*se ridică fierbând*)

CATAVENCU (*ridicându-se și el*) — Ce vreau? ce vreau? Știi bine ce vreau. Vreau ce mi se cuvine după o luptă de atâta vreme; vreau ceea ce merit în orașul ăsta de gogomani, unde sunt cel dintâi... între frunțașii politici... Vreau...

TIPĂTESCU (*fierbând*) — Ce vrei?

CATAVENCU (*asemenea*) — Vreau... mandatul de deputat, iată ce vreau: nimic altceva! nimic! nimic! (*după o pauză, cu insinuare caldă și crescândă*). Mi se cuvine!... Te rog!... Nu mă combate... Susține-mă... Alege-mă. Poimăine, în momentul când voi fi proclamat cu majoritatea cerută... în momentul acela vei avea scrisoarea (*cu multă căldură*)... pe onoarea mea!

TIPĂTESCU (*aproape să izbucnească*) — Pe onoarea ta?... Și dacă nu pot să te aleg?...

CATAVENCU — Poți!

TIPĂTESCU (*pierzându-și cumpătul din ce în ce*) — Și dacă nu voi? — zi că nu voi să te aleg?

CATAVENCU (*îndărjit*) — Trebuie să vrei.

TIPĂTESCU (*deabia mai stăpânindu-se*) — Uiți că nu e bine să te joci cu un om ca mine astfel. Nu! nu! nu voi să te aleg!

CATAVENCU — Trebuie!

TIPĂTESCU — Nu!

CATAVENCU — Trebuie să vrei, dacă ții câtuși de puțin la onoarea...

TIPĂTESCU (*izbucnind*) — Miserabile! (*Cațavencu face un pas înapoi*) Canalie nerușinată! Nu știu ce mă ține să nu-ți sdrobesc capul... (*se repede, ia un baston de lângă perete și se întoarce turbat către Cațavencu*) Mișelule! trebuie să-mi dai aci scrisoarea, trebuie să-mi spui unde e scrisoarea... ori te ucid ca pe un câine! (*se repede năvală la el*).

¹ *bonomie* — bunătate, simplitate, naivitate.

Cațavencu ocolește masa și canapeaua, răstoarnă mobilele și se repede la fereastră, pe care o deschide de perete înbrâncind-o în afară).
CAȚAVENCU (*tremurând, strigă la fereastră în afară*) — Ajutor! Săriți! mă omoară vampirul! prefectul asasin! ajutor!

SCENA X

ACEIAȘI — ZOE (*venind repede din dreapta*)

ZOE (*repezindu-se între Cațavencu și Tipătescu, rugătoare și foarte emoțională*) — D-le Cațavencu, d-le, pentru Dumnezeu! te rog, nu striga... Fănică ai înnebunit?... D-le Cațavencu... mă rog...

CAȚAVENCU (*emoționat și el*) — Cum să nu strig, d-nă?

TIPĂTESCU (*sdrobît de mișcare, ștergându-și fruntea și căzând pe unscaun la dreapta*) — Mișel! mișel! mișel!

ZOE (*rugătoare*) — Domnule Cațavencu, cer scuze eu pentru momentul de iuțală care l-a făcut pe Fănică să uite...

CAȚAVENCU — Nu încap scuze doamnă... trebuie să ies d'aci numaidecât: nu mai pot sta un moment într-o casă unde-mi este viața în primejdie!...

ZOE — Domnule Cațavencu, în sfârșit d-ta ești un om cu minte, un om practic d-tale îți este indiferent dela cine ți-ar veni aceea ce-ți trebuie așa de neapărat...

CAȚAVENCU — Nu'nțeleg....

ZOE — Ai cerut, în schimb scrisorii de care e vorba, mandatul de deputat. Ai jurat pe onoarea d-tale că poimăine când ai fi proclamat, vei da scrisoarea aceluia ce te-ar face să fii ales... Ei! eu te aleg, eu și cu bărbatul meu; mie să-mi dai scrisoarea... Primești?...

CAȚAVENCU (*ca lovit de o idee*) — Primesc...

ZOE (*încet către Tipătescu, care stă cufundat în gânduri pe fotoliu*) — Și înțelegi că atunci, când luptând cu tine, voi căpăta scrisoarea... tot... tot... Fănică, va fi isprăvit între noi. (*tare*) Suntem deplin înțeleși, domnule Cațavencu....

CAȚAVENCU — Da, madam', pe deplin... dar... (*ii face semn către Tipătescu*).

ZOE (*stăruind lângă Tipătescu*) — Fănică, Fănică! hotărăște-te! Poți fi tu dușmanul liniștii mele?... Spune!... (*rugându-l frumos*) Fănică!...

TIPĂTESCU (*nemai putând lupta și sculându-se*) — În sfârșit, dacă vrei tu... fie!... Întâmplă-se orice s'ar întâmpla... (*cu hotărâre*) Domnule Cațavencu, ești candidatul Zorii, ești candidatul lui nenea Zaharia... prin urmare și al meu! Poimăine ești deputat!...

ZOE (*triumfătoare*) — A!

CAȚAVENCU — Poimăine veți avea... (*se aude șgomot afară, vocea lui Trahanache: „Ai puținică răbdare!”*).

ZOE — Nenea!

TIPĂTESCU — Zaharia!

CAȚAVENCU — Venerabilul!

TIPĂTESCU — Repede, ascundeți-vă amândoi!... Nu trebuie să vă vădă... (*Zoe iese degrabă în stânga, Tipătescu cu Cațavencu la dreapta*).

SCENA XI

TRAHANACHE

(*singur*)

Nimeni?... și dobitoacul de fecior mi-a spus că Fănică și Zoe sunt aici... (*merge la ușa din dreapta și bate cu discreție*). Nimeni! (*asemenea în stânga*) Nimeni! (*vrea să plece prin fund și ea și când și-ar aduce aminte*

de ceva) A! era să uit! (*șade la masa de scris, ia condeii și scrie, citind*). „Dragă Fănică, te-am căutat! Mă întorc peste o jumătate de ceas. Trebuie să ne vedem înainte de întrunire. Așteaptă-mă, negreșit: nu ieși: ai puținică răbdare... Trahanache...” (*pune scrisoarea la vedere pe masă*). Acuma să dăm de căpătâile firelor iubitelui nostru d. Cațavencu. (*iese prin fund repede. Um moment scena goală; apoi ușile din dreapta și din stânga se deschid binișor. Din stânga iese Zce, din dreapta Tipătescu și Cațavencu*).

SCENA XII

TIPĂTESCU, CAȚAVENCU, ZOE, apoi CETĂȚEANUL TURMENTAT

TIPĂTESCU — Blestemată politică! un moment să n'ai pace! (*merge la ușa din fund și o închide*). Suntem în liniște... (*lui Cațavencu*) Eu merg la telegraf să-ți anunț la București candidatura... d-ta așteaptă acasă un cuvânt al meu... Deseară, la întrunire, fii cu tact... trebuie mult tact. (*se aud în fund bătăi în ușă; toți din scenă tac și nu mișcă, iar bătăi, apoi trei fluerături*). E Ghiță, asta e semnalul lui! (*merge și deschide ușa din fund, prin care apare Cetățeanul fluerând ca de mirare*).

TIPĂTESCU — Iar? (*se dă înapoi*).

CAȚAVENCU — Omul meu! (*se dă cam la spatele Zoi*).

CETĂȚEANUL — Da, iar eu! (*sughite*) Am venit pentru istoria aia de care am vorbit azi dimineață... Ce facem? Iacă, mâine începe... Eu... pentru cine votez?

TIPĂTESCU (*ținându-i calea să nu coboare în scenă*) — Pentru cine? pentru cine? Lasă-mă în pace, cetățene: ai ajuns nesuferit... Volează pentru cine poțestei...

CETĂȚEANUL — Eu nu poftesc pe nimeni, dacă e vorba pe poftit...

TIPĂTESCU — Ei! lasă-mă în pace, administrația nu voește să influențeze câtuși de puțin pe nimeni.

CAȚAVENCU (*intervenind*) — Pardon, dați-mi voie: mie-mi pare din conștiință că într'un stat constituțional, mai ales într'un stat tânăr ca al nostru, administrația ar trebui să...

ZOE (*asemenea*) — Se 'nțelege...!

CETĂȚEANUL (*către Cațavencu*) — Ei! onorabilul! nu te vedeam: sluga! o mie de ani pace! Și zi, mă lucași, ai? Adică, dă-i cu bere, dă-i cu vin, nu pentru cinstea obrazului... pentru ca să-mi faci pontul¹ cu scrisoarea... bravos! dom'le Nae.

CAȚAVENCU — A! a!

ZOE — Fănică! Fănică! trimite-l... e nesuferit!

TIPĂTESCU (*nervos*) — În sfârșit, cetățene, te rog lasă-ne cu binișorul, lasă-ne... Ce poțestei dela mine?

CETĂȚEANUL — Nu ți-am spus? (*sughite*) Mâine începe... Ei? (*sughite*) Eu pe cine aleg? pentru cine?... (*face semnul votării și sughite*).

ZOE — Pentru d. Nae Cațavencu.

CETĂȚEANUL — Pentru... (*sughite și pușnește de răs*). Nu mă nebuni că amețesc...

TIPĂTESCU (*din ce în ce mai nervos, luând pe Cetățeanul de mână și sguindu-l*) — Pentru că ești un om vițios...

CETĂȚEANUL — Nu mă smuci, că amețesc!

TIPĂTESCU (*asemenea*) — Pentrucă te-ai lăsat să-ți ia din buzunar, să-ți fure scrisoarea...

¹ să-mi faci pontul — să mă păcălești, înșeli.

CETĂȚEANUL — Ei! nu face nimica, poate mai găsim alta...
 TIPĂTESCU — Lasă-mă să vorbesc... pentrucă ești...
 CETĂȚEANUL — Alegător...
 TIPĂTESCU — Nu... bețiv... vițios,... păcătos.
 ZOE — Fănică!...
 TIPĂTESCU — Da, bețiv... Uite și acum ești turmentat, ești băut...
(Cațavencu râde).
 CETĂȚEANUL — Ași!
 TIPĂTESCU *(cu desgust)* — Uite, nenorocitele! miroși cale d'o poștă...
(il împinge).
 CETĂȚEANUL *(șovăind)* — Țsta este mirosul meu naturei...
 TIPĂTESCU — Miroși a rom...
 CETĂȚEANUL — Ei bravos! Vrei să miroș a gaz?
 TIPĂTESCU — Ei! pentru toate astea trebuie să-ți dai votul lui onorabilul d. Cațavencu... Pentru așa alegător, mai bun ales nici că se putea...
 ZOE — Fănică!...
 CAȚAVENCU — Totdeauna ironic, *(zâmbind)*, stimabile!

SCENA XIII

ACEIAȘI — FARFURIDI, BRÂNZOVENESCU și TRAHANACHE

TIPĂTESCU *(montându-se treptat)* — Da, pentru d. Cațavencu lucrăm noi, pe d-ș-a noi îl sprijinim. pe d. Cațavencu să-l alegeți d-voastră. Și nu-l sprijinim de silă, îl sprijinim pentrucă dumnealui este cel mai onest concetățean al nostru...
 ZOE — Fănică, fii calm...
 TIPĂTESCU — Da, sunt calm... Pentrucă dumnealui *(Farfuridi, Brânzovenescu și Trahanache apar în fund și ascultă. Cei dintâi arată tot ce se petrece în scenă celui de-al treilea)* nu e ca alții mișel, pentru că nu e ca alții canalie, nu e ca alții înșam... *(se montează din ce în ce)*... pentrucă încăodată la alegător ca d-la, cu minte, cu judecată limpede, cu simț politic, nu se poate mai bun reprezentant decât d. Cațavencu, *(apăsând onorabilul d. Cațavencu! (Tipătescu împinge cu scârbă pe Cetățeanul turmentat).*
 CAȚAVENCU *(zâmbind cu bonomie)* — Ce răutăcios!
 BRÂNZOVENESCU *(din fund)* — A!
 FARFURIDI *(lui Trahanache)* — Iacă trădarea! Când îți spuneam, venerbare!... *(coboară toți).*
 TRAHANACHE — Ei! ai puținică răhdare!
 ZOE — Nene! *(se repede la Trahanache și-l trage de o parte, unde-i vorbește încet și cu multă mișcare. Cațavencu și Cetățeanul turmentat vorbesc de altă parte asemenea).*
 TIPĂTESCU — Ei! lăsați-mă toți în pace!
 FARFURIDI — Te fășăm, stimabile, dar mergem la București...
 BRÂNZOVENESCU — Și vom spune tot...
 TIPĂTESCU *(aparte)* — Duceți-vă la dracul! *(trece lângă Trahanache și Zoe)*
 FARFURIDI — La ziare!
 BRÂNZOVENESCU — La Comitetul electoral central!
 FARFURIDI — La guvern!
 CETĂȚEANUL *(arătând pe Farfuridi și Brânzovenescu lui Cațavencu)* — Oieu!... fugi că anețesc! *(Cațavencu și Cetățeanul turmentat convorbesc foarte mișcați de-o parte cu Farfuridi și Brânzovenescu).*
 TRAHANACHE — În sfârșit, ce e, Fănică?

TIPĂTESCU — Nu mă 'ntreba pe mine, nene Zaharfol
 ZOE (cu energie) — Nicio vorbă nene, trebue...
 TRAHANACHE — De ce?
 ZOE (precipitată) — Dacă mă iubești, dacă ții la mine, acumă tăcere; și spun pe urmă tot (vorbește încet toți trei).
 CAȚAVENCU (către Farfuridi și Brânzovenescu) — Dați-mi voie, stimabile, nu d-voastră veți avea mai multă încredere față cu înaltele loșuri decât onorabilul (toți ascultă, Tipătescu se plimbă agitat în fund) d. Tipătescu, prefectul cel mai onest!...
 TRAHANACHE — Da!
 CAȚAVENCU — Cel mai integru!...
 CETĂȚEANUL — Da!
 CAȚAVENCU — Cel mai credincios!...
 ZOE — Firește!
 CAȚAVENCU — Dați-mi voie să vă spun că toate sbuciumările d-voastră sunt numai și numai chestii personale, și când vin niște asemenea persoane... ca d-voastră.
 CETĂȚEANUL — Nanana!
 FARFURIDI — Care va să zică și insulte!
 BRÂNZOVENESCU — Bravos!
 CAȚAVENCU — Chestie de tarabă, onorabile! daraveri de clopotniță, stimabile!
 ZOE (către Trahanache) — Se 'nțelege!
 CAȚAVENCU — Alegătorii vor vorbi...
 ZOE (îndemnând pe Cetățeanul turmentat și pe Trahanache) — Da, alegătorii vor vorbi.
 TRAHANACHE — Da, alegătorii vor vorbi, firește!
 CETĂȚEANUL (scrios) — Da, noi vom vorbi!

SCENA XIV

ACEIAȘI — GHIȚĂ PRISTANDĂ

(venind fuga din fund cu o depeșă în mână)

PRISTANDĂ — Coane Fănică! o depeșă fe-fe urgent!
 ZOE — O depeșă! (se întorc toți spre fund).
 TIPĂTESCU (deschide nervos depeșa și citește) — „Cu orice preț dar cu orice preț, colegiul d-voastră al II-lea trebue să alcagă pe d. Agamemnon Dandanache. (toți mișcare) Se face din aceasta pentru d-voastră o înaltă și ultimă chestie de încredere"... A!
 FARFURIDI și BRÂNZOVENESCU — Aha!
 ZOE (cu toată energia) — A! nu se poate! Vom lupta contra oricui... vom lupta contra guvernului!... (Tipătescu a căzut obosit pe un scaun).
 TRAHANACHE — Ai puținică răbdare!
 ZOE — Da, nene! vom lupta contra guvernului!
 CAȚAVENCU — Da, vom lupta contra guvernului! (Catavencu, Zoe și Trahanache deoparte, Farfuridi, Brânzovenescu frecându-și mâinile cu satisfacție de altă parte; Ghiță în fund; Tipătescu obosit pe scaun, ca și cum n'ar lua parte la ce se petrece. Cetățeanul turmentat în mijloc)
 CETĂȚEANUL (târît de cureni) — Da! vom lupta contra... (sughitând și schimbând tonul)... adică nu... Eu nu lupt contra guvernului!...

(Cortina).

ACTUL III

Teatrul înfățișează sala cea mare a pretoriului Primăriei, un fel de exagon din care se văd trei laturi. Trei uși în fund; cea din mijloc dă în coridorul de intrare; pe cea din dreapta se citește: „Ofițer livii”; pe cea din stânga „Arhiva”. În stânga la planul al doilea o ușă și inscripția „Cabinetul Primarului”. În dreapta, același plan, altă ușă cu inscripția: „Registratura” — Partea din stânga până la usa „Arhivei” este despărțită de scenă cu un grilaj de lemn acoperit cu perdelele de chembrică¹ verde. Lângă grilaj la stânga, în scena, este o estradă pe care sunt așezate masa și jețul prezidențial. Înaintea mesei, puțin mai jos, este tribuna. Pe masa sunt două candelabre, hârtie, catinări și un clopoțel. Pe tribuna o sticlă și un pahar de apă. De partea dreaptă sunt bănci dese și scaune; sub estradă asemenea. Peste tot sunt bănci și scaune, afară de o cărare lasată liber dela usa de intrare din fund prin mijlocul scenei, pe unde cine și se duce lumea. Pe pereți câteva lămpi atârnat în cure. Lumină cam surucă. La ridicarea perdelei, Trahanache este la masa prezidențială în jețul său, la spatele tribunei. Împrejurul mesei, Brânzovenescu și alți cetățeni. — Înaintea tribunei, cu spatele spre dânsa, alegatori, cetățeni, public, unii șezând jos, alții în picioare. Pe bănci, pe scaune și împrejur asemenea. — În capul băncilor din față, e Catavenca împreună cu Ionescu, Popescu și alți dascăli și partizani. — Farfuridi e la tribuna. — Perdeaua se ridică asupra unei întreruperi. În toata sala e rumoare. Prezidentul agită clopoțelul.

SCENA I

TRAHANACHE, CATAVENCU, BRÂNZOVENESCU,
FARFURIDI, IONESCU, POPESCU, CETĂȚENI, ALEGATORI, PUBLIC.

— (Rumoare)

FARFURIDI (dela tribună) — Dați-mi voie! (gustă din paharul cu apă)

Dați-mi voie! (Rumoare)

TRAHANACHE (trăgându-și clopoțelul) — Stimabili! onorabili! (așabil) faceți tăcere! Sunt chestiuni importante, arzătoare la ordinea zilei... Aveți puținică răbdare... (către Farfuridi) Da-i înainte, stimabile, aveți cuvântul!

FARFURIDI (către adunare) — ... După ce am vorbit dar din punctul de vedere istoric din punctul de vedere de drept, voi încheia cât se poate mai scurt...

POPESCU — Parol?... Numai dacă te-i ținea de vorbă (râsete în partea unde sunt dascăli).

FARFURIDI — Rog, nu mă'ntrerupeți, dați-mi voie...

TRAHANACHE (către partea unde e Popescu) — Stimabile... nu'ntrerupeți...

FARFURIDI — După ce am vorbit dar din punctul de vedere istoric și din punctul de vedere de drept, voi încheia, precum am zis, cât se poate mai scurt. (bea o sorbitură, apoi, reluându-și răsufletul rar ca și cum ar începe o poveste) La anul una-mic-opt-sute-douăzeci-și-unu... fix... (Rumoare și protestări în grupul lui Catavenca: A! A! A!).

POPESCU — Dacă ne întoarcem iar la 1821 fix, ne-am procopsit (rumoare și protestări).

FARFURIDI — Dați-mi voie... La una-mic-opt-sute...

TOȚI (în cor cu tonul lui) — Douăzeci-și-unu fix... (rumoare și protestări).

FARFURIDI — Dați-mi voie.

TRAHANACHE (clopoțel) — Stimabile, onorabile! Nu întrerupeți... Aveți puținică...

CATAVENCU — Ce răbdare, venerabile d-le prezident! Ceasurile sunt înaintate. Sunt și alți oratori înscriși să vorbească...

TOȚI DIN GRUP — Da! Da!

¹ chembrică — pânză subțire de humbac.

CATAVENCU — Onorabilul orator a promis să închee cât se poate mai scurt; apoi ce fel de scurt este asta, s'o luăm a doua oară dela 1821?
A! A! A!

TOȚI DIN GRUP — A! A! A! (*rumoare*).

FARFURIDI — Dați-mi voie...

TRAHANACHE (*către Farfuridi cu dulceață, ridicându-se peste masă către tribună*) — Stimabile... eu gândesc că nu ar fi rău să sărim la 48...

CATAVENCU (*strigând*) — Mai bine la 64...

POPESCU, IONESCU (*și toți din grup*) — Da! Da! la 64...

TRAHANACHE (*ridicându-se ca și când ar consulta adunarea*) — Adică... la plebiscit?¹

TOȚI — Da, la plebiscit. (*sgomot*).

FARFURIDI (*întorcându-se cu spatele spre adunare și cu fața la prezident*) — Dați-mi voie, d-le prezident; mi-ați acordat cuvântul; îmi pare că un prezident odată ce acordă cuvântul...

TRAHANACHE (*sculându-se și punând, peste masă, mâinile pe umerii lui Farjuridi, mângâietor*) — Dacă mă iubești, stimabile, fă-mi hatârul... să trecem la plebiscit... dorința adunării!...

FARFURIDI — Dar, d-le prezident...

TRAHANACHE (*și mai rugător*) — Să trecem la plebiscit! (*îl întoarce binisor de umeri cu fața spre adunare*).

TOȚI (*cu putere*) — Da! la plebiscit! la plebiscit!

FARFURIDI (*soarbe odată și cu aerul resignat*²) — Ce ziceam dar? La 1864, vine, mă'nțelegi, ocaziunea să se pronunte poporul printr'un plebiscit!... Să vedem însă mai'nainte... să ne dăm seama bine de ce va să zică... de ce este un plebiscit...

IONESCU — Știm ce este plebiscitul! Mersi de explicație!

TOȚI — Nu trebuie explicație... (*rumoare*)...

FARFURIDI (*către întrerupători*) — Dați-mi voie! (*către Trahanache*)
D-le prezident!...

TRAHANACHE (*clopoțel*) — Stimabili, onorabili, rog nu întrerupeți pe orator, (*foarte așabil*) faceți tăcere; sunt cestiuni arzătoare la ordinea zilei; aveți puținică răbdare (*către Farfuridi*) Aveți cuvântul, stimabile, dați-i înainte!

FARFURIDI (*luând vânt*) — Când zicem dar 64, zicem plebiscit, când zicem plebiscit, zicem 64... Știm, oricine dintre noi știe ce este 64, să vedem ce este plebiscitul... (*cu tărie începînd fraza*) Plebiscitul!...

CATAVENCU — Aici nu e vorba de plebiscit...

FARFURIDI — Dați-mi voie; (*discutând cu Cațavencu*) mi se pare că atunci când zicem 64... (*cu energică convingere*) și să nu căutați a încerca măcar să mă combateti; vă voi dovedi cu date istorice că toate popoarele își au un 64 al lor...

CATAVENCU — Dați-mi voie; nu e vorba de 64 (*rumoare aprobativă pentru Cațavencu*).

FARFURIDI — Dați-mi voie... (*Toate colocviile și întreruperile se fac avocățește cu multă vioiciune și cu tonul înțepat și volubil*)³. Domnule prezident!...

TRAHANACHE (*clopoțel*) — Stimabile, onorabile, faceți tăcere... avem cestiuni arzătoare...

CATAVENCU (*ridicându-se în capul băncii*) — Cum, domnule prezident? De unde până unde 64 chestie arzătoare la ordinea zilei? Dacă nu mă

¹ plebiscit, corect plebiscit — vot prin care cetățenii erau consultați asupra unor probleme de stat. Este vorba aici de plebiscitul ținut din inițiativa lui Al. I. Cuza și M. Kogălniceanu prin care s'a confirmat prima reformă agrară la 1864.

² resignat — resemnăt, supus, fără împotrivire.

³ volubil — care vorbește cu ușurință.

'nșel, îmi pare că suntem în anul de grație 1883... Ce are a face?...
 Chemați pe onorabilul orator la chestiune...

TRAHANACHE (*ridicându-se iar peste masă și atingându-l pe umeri pe Farfuridi*) — Stimabile... (*afabil și rugător*). Să lăsăm plebicistul, dacă mă iubești; să trecem la chestiune.

FARFURIDI (*obosit de intreruperi, întorcându-se cu fața spre Trahanache și cu spatele la adunare*) — Domnule prezident, ați binevoit a-mi acorda cuvântul... Eu cred c'ar trebui...

CAȚAVENCU (*strigând*) — Nu trebuie, onorabile!

TOȚI DIN GRUP — Nu, nu trebuie!

TRAHANACHE (*punând mâinile peste masă, pe umerii lui Farfuridi și foarte dulce*) — Mă rog, dacă mă iubești, fă-mi hatârul... dorința adunării, stimabile... (*il întoarce de umeri binîșor cu fața spre adunare*)

TOȚI — Da! la chestiune! la chestiune!

FARFURIDI (*foarte obosit, soarbe și se resignază*) — Ajungem dar la chestiunea Revizuirii Constituțiunii și Legii Electorale...

TOȚI (*cu satisfacție*) — A! Așa da!

TRAHANACHE (*asemenea*) — A! (*clopoțel*) Ei! acu aveți puținică răbdare... (*către Farfuridi*) Scurt, stimabile, scurt, dacă mă iubești: dorința adunării.

FARFURIDI (*asudă, bea și se șterge mereu cu basmaua*) — Mă rog, dați-mi voie! Știți care este opinia mea în privința revizuirii?

TOATA SALA — Nu! ... Să vedem!... Spune!

CAȚAVENCU (*batjocoritor*) — Să vedem opinia lui d. Farfuridi (*Trahanache clopoțește*)

FARFURIDI (*asudă mereu și se emoționează pe văzute*) — Opinia mea este aceasta: o vorba de revizuire, da?

TOȚI (*puternic*) — Da! da!

FARFURIDI (*emoționat și asudând*) — Atunci, iată ce zic eu, și împreună cu mine (*începe să se înnece*) trebuie să se zică asemenea toți aceia care nu vor să cază la extremitate (*se înneacă mereu*), adică vreau să zic, da, ca să fie moderați... adică nu exagerațiunii!... într'o chestiune politică... și care, dela care alărnă viitorul, prezentul și trecutul țării... să fie ori pre-prea, ori foarte-foarte... (*se încurecă, asudă și înghite*) încât vine aci ocazia să întrebăm pentru ce?... da... pentru ce?... Dacă Europa... să fie cu ochii ațintiți asupra noastră, dacă mă pot pronunța astfel, care lovește soțietatea, adică fiindcă din cauza sguduirilor... și... ideii subversive... (*asudă și se rătăcește din ce în ce*) și mă'nțelegi, mai în sfârșit, pentru care în orice ocaziuni solemne a dat probe de tact... vreau să zic într'o privință, poporul, națiunea, România... (*cu tărie*) țara în sfârșit... cu un bun simț pentru ca Europa cu un moment mai înainte să vie și să recunoască, dela care putem zice depandă... (*se încurecă și asudă mai tare*) precum, — dați-mi voie — (*se șterge*) precum la 21, dați-mi voie (*se șterge*) la 48, la 34, la 54, la 64, la 74 asemenea și la 84 și la 94, și cetera întru cât no privește... pentru ca să dăm exemplul chiar surorilor noastre de ginte latine însă! (*foarte asudat, se șterge, bea, iar se șterge și suflă foarte greu. Trahanache a urmarit cu mâna tactul succedelor oratorice ale lui Farfuridi. Bravo și aplauze în fund conduse de Brânzovenescu; râsete și săsăituri în grupul lui Cațavencu. Clopoțelul lui Trahanache deabia se mai aude — După ce s'a mai oprit sgomotul, cu multă aprindere*) Dați-mi voie! Termin îndată! mai am două vorbe de zis (*sgomotul tace*) Iată dar opinia mea. (*în supremă luptă cu oboseala care-l birue*). Din două una, dați-mi voie: ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și a numo în punctele... esențiale...

Din această dilemă nu puteți ieși... Am zis! (*Aplauze în fund, sâsăituri în față. Farjuridi coboară scrobît, ștergându-se de sudoare, și merge în jund. Brânzovenescu și alți alegători îl întâmpină și-i strâng mîna — Rumoare. Mai mulți în auditoriu se scoală și strica rîndurile. Cațavencu snie delu dreapta în mijloc, unde vorbește învel cu grupul său gesticulînd cin. Cu un alt grup mai în fund Farjuridi și Brânzovenescu asemenea — Pristandă iese misterios din cabinetul primarului, trece prin usciora grilajului, care este la spatele tribunii și trage de pulpană pe Trahanache, care sună clopoșelul).*

SCENA II

ACEIAȘI — PRISTANDĂ

TRAHANACHE (*lăsînd clopoșelul și întorcându-se la spatele mesei*) — Ai? ce e?

PRISTANDĂ (*misterios și repede*) — Coane Zahario! Conul Fănică, soana Joișica!...

TRAHANACHE — Ei? ce?

PRISTANDĂ — Sunt dincolo în cabinet... au venit pe din dos, vă așteaptă. Numaidecât să poștiți acolo.

TRAHANACHE (*asemenca misterios*) — Nu pot să la- prezidenția... să aibă pușintică răbdare.

PRISTANDĂ — Trebuie... numaidecât!... suspandați!

TRAHANACHE (*trage clopoșelul și se ridică*) — Stimabilă, onorabilă adunare. După discursul important, pe care l-a ținut respectabilul nostru conce- tățean și avocat d. Farjuridi, eu cred că ar fi bine să suspendăm ședința pentru cinci minute.

VOCI — Da! da! pentru cinci minute!

(*Cațavencu cu grupul său, Farjuridi și Brânzovenescu cu al lor se ames- tecă în mulțime. Trahanache, care s'a dat jos de pe tribună, a deschis porțile grilajului și a trecut cu Ghiță în partea stîngă despărțită, bate în ușa „Cabi- netului Primarului”. Zoe și Tipătescu îi deschid; Trahanache și Ghiță dispar înăuntru; ușa se închide la loc).*

SCENA III

ACEIAȘI fără TRAHANACHE și PRISTANDĂ

CAȚAVENCU (*către grupul lui*) — Ei, cum să-l trimeți în Cameră, nene, pe stimabilul? Nu zic, are ideile, opiniile lui — și cu respect ideile, numai să fie sincere, și el e sincer, n'ai ce zice, — respect la orice opinie!... Dar să-ți vie stimabilul cu idei învechite, cu opinii ruginite, și să te sperie merou cu Europa, cu sguduiri, cu teorii sub- versive...² asta nu mai merge... Astfel de opinii nule respect, să-mi dea voe să-i spuiau...

POPESCU — Nu, uite ce susține Farjuridi, n'ai înțeles; susține că adică după istorie — d'aia se teme el de sguduiri — nu trebuie să dăm exemplu rău surorilor noastre de gînte latină. N'ai auzit, chiar a zis-o el: surorile noastre de gînte latină...

IONESCU — Da! a zis-o...

¹ *suspandați* corect *suspendați* — întrerupei.

² *teorii subversive* — termen pe care îl dădeau politicienii burghezi concepțiilor tinzând la răsturnarea ordinii capitaliste.

CATAVENCU (cu aer de protecție) — Voi dascălii sunteți băieți buni, dar aveți un cusur mare: cum vă vorbește cineva de istorie, s'a isprăvit, are droptate (cu putere). Ce istorie? Apoi, dacă e vorba de istorie, apoi ce te învață istoria mai întâi și 'ntâi?

POPESCU — Că România dela Traian...

CATAVENCU — Nu-i așa...

IONESCU — Că adică străbunul nostru...

CATAVENCU — Ce străbun! ce nostru! Vezi că nu știți! (cu tonul retoric) Or, mai întâi și 'ntâi istoria ne învață anume că un popor care nu merge înaintea stă pe loc, (publicul începe să-i ia aminte că perorază¹, și se grupează încet-încet împrejurul lui ca să asculte) ba chiar dă înapoi, că legea progresului este așa, că cu cât mergi mai iute, cu atât ajungi mai departe. (Grupul lui Catavenu aprobă și admiră, grupul lui Farfuridi și Brânzovenescu, care s'au apropiat și ascultă mai dintr'o parte, dă din umeri).

IONESCU — Asta e, așa.

POPESCU — Nici nu mai încapă vorbă.

FARFURIDI (înțepat) — Da! progres! progres fără conservățiune, când vedem bine că Europa...

CATAVENCU (întrerupându-l lătrător) — Nu voi, stimabile, să știu de Europa d-tale, eu voi să știu de România mea și numai de România... Progresul, stimabile, progresul! În zadar veniți cu gogorițe, cu invențiuni anti-patriotice, cu Europa, ca să amăgiți opinia publică...

FARFURIDI (și mai înțepat) — Dă-mi voie... Mi se pare că altcineva amăgește opinia publică.

CATAVENCU — Nu voi să știu de ce zici d-ta.

BRÂNZOVENESCU — Fiește că nu vrei să știi... nu-ți vine la socotală...

CATAVENCU (și mai lătrător) — Să-și vadă de trebile ei Europa. Noi ne amestecăm în trebile ei? Nu... N'are prin urmare dreptul să se amestece în treburile noastre... D-ta ești avocat, ești confrate cu mine...

FARFURIDI — Da, sunt avocat, dar nu sunt confrate cu d-ta...

CATAVENCU (urmându-și jocul) — Știi ca și mine principiul de drept, fiecare cu al său, fiecare cu treburile sale... oneste bibere...²

FARFURIDI — Da de onest n'ai încotro!... (grupurile Catavenu și Farfuridi încep a se despărți, fiecare deoparte).

CATAVENCU (cu tonul înțepător) — Stimabile, nu știu pentru ce d-ta mă prigonești dela o vreme... Ce ai cu mine? Suntem în fața alegătorilor, stimabile: or, nu încapă pică: să luptăm: d-ta o să-ți pui candidatura, o știm; eu ți-o declar că mi-o pui pe a mea... luptă electorală! și știm că lupta electorală este viața popoarelor... De ce te revolți contra adevărului? în contra dreptului? Oneste bibere, onorabile!... (aprobări din partea grupului).

FARFURIDI (isbucnind) — Ia scutește-mă cu mofturile d-tale! Onest d-ta? Pe de o parte „Răcnetul Carpaților“, pe de altă parte chiverniscula contraților; pe de o parte opoziție la toartă, pe de altă parte teșcherea³ la buzunar!... Urtă târgul, domnule...

BRÂNZOVENESCU (trăgându-l de mânecă) — Tache! Tache!

FARFURIDI (smucindu-se) — Ia lasă-mă 'n pace, să mă răfuesc odată cu domnul... Ce adică, noi nu știm, nu vedem, orbi suntem? d-ta ești candidatul prefectului...

CATAVENCU (râzând) — Eu sunt candidatul grupului tânăr, inteligent și independent... Onorabilul, venerabilul nostru prezident — (il caută

¹ a perora — a vorbi mult și fără rost, cu aere de orator.

² oneste bibere corect: oneste vivere — a trăi cinstit.

³ teșcher — adevărînță, certificat, scrisoare.

- cu ochii) unde e venerabilul prezident? nu-l văz... — va proclama, pe cât știm astăseară pe candidatul comitetului d-voastră — comitetul d-voastră. — Or, dacă voi avea onoarea ca să mă agreeze și comitetul d-voastră... căci e al d-voastră...
- FARFURIDI (*fierbând mereu*) — Nu mai este comitetul nostru, este al dume-tale...
- BRÂNZOVENESCU — Tache! Tache, fii cu minte (*îl trage de mânecă, Farfuridi se smucește*)
- CAȚAVENCU (*cu ton batjocoritor*) — Adică, dă-mi voie, d-ta nu mai ești al comitetului! (*grupurile se desenează distinct de două părți și se privesc cu încordare*).
- FARFURIDI — Da, eu nu mai sunt, cu care am susținut totdeauna partidul... și d-ta care l-ai înjurat totdeauna... ești!
- CAȚAVENCU — Dă-mi voie!...
- FARFURIDI (*furios*) — Ce voie! ce-voie!... Vii cu moftologii, cu iconomii, cu soțietăți, cu scamatorii, ca să tragi lumea pe sfoară... cu dăscălinea d-tale (*mișcare în grupul lui Cațavencu*) cu moltangii d-tale...
- POPESCU (*violent*) — Domnule, retrage-ți cuvântul!
- FARFURIDI (*continuând*) — Cu grupul (*umflând cucintele*) inteligent... independent... imperlinent! (*pornește spre fund cu Brânzovenescu și cu grupul lor*).
- TOTI (*din grupul Cațavencu*) — A! a! (*se raped spre ei, șgomot, înecălmășeală și ghionțeli*).
- FARFURIDI (*ieșind prin fund*) — Vă 'nvățăm noi, papugiilor!¹
- GRUPUL CAȚAVENCU — Afară! afară! (*urmărește în fund pe cei din grupul Farfuridi. Toată lumea s'a înghesuie în fund și a eșit afară cu șgomot. În tot timpul scenei următoare, sala întrunirii e goală. În fund, prin ușă, se văd mai mulți alegători plimbându-se în sus și 'n jos, corbind încet și jumând*).

SCENA IV

- TRAHANACHE (*ieșind repede din jund, din cabinetul primarului în partea despărțită cu grilaj, după el Fănică și Zoe urmărindu-l. Scena aceasta se face misterios și repede*).
- TRAHANACHE — Nu! nu se poate...
- ZOE (*urmându-l*) — Nene...
- TIPĂTESCU (*asemenea*) — Neică Zahario.
- ZOE — Dacă ai ținut vreodată la mine...
- TIPĂTESCU — Dacă mi-ești prieten...
- TRAHANACHE — Ei, aveți puținică răbdare! (*serios*). Cum putem noi să punem candidatura unui plastograf?
- TIPĂTESCU — Bine, frate, plastograf, așa e; dar până să bage lumea de seamă... să-l tragem în judecată...
- ZOE — Să ne facem de răs prin tribunale... nene, gândește-te...
- TRAHANACHE (*după un moment de ezitare*) — Ei nu! Dacă ar fi numai una... aia cu scrisoarea ta către Joițica, înțeleg; să zic: pentru politică — unde e în joc enteresul țării, ca oricare român, a încercat omul, ca să te forțeze adică, pentrucă te știe că ții la onoarea Joițichii, ca prieten ce-mi ești, — a făcut plastografie...
- TIPĂTESCU — Se 'nțelege!
- ZOE — Firește; în politică...

¹ papugii — potlogari, șarlatani.

TRAHANACHE — Ei, aveți puținică răbdare! Dar astălală? (*se lovește cu mâna pe buzunarul hainei*). Apoi, dacă umblă el cu machiavelicuri, să-i dau eu machiavelicuri — (*schimbând tonul*). Martoră mi-e maica precista! Să n'am parte de Joița — că e de față — să spue...

ZOE (*cu sentiment*) — Neno!

TRAHANACHE — N'am umblat în viața mea cu diplomatie; dar dacă e vorba să facem pe ieznitul a la Metternich¹, apoi să-i dau eu, neică...

TIPĂTESCU (*impacient*) — Nu pricep, neică Zahario!

ZOE (*ascemenea*) — Nici eu.

TRAHANACHE — Ei, aveți puținică răbdare! (*scoate o hârtie din buzunar și o desface — o poliță*). Așa tot pentru politică e? Girurile astea donă cu care onorabilul d. Cațavencu a ridicat cincii mii de lei dela Soțietate, sunt tot pentru interesul țării?

TIPĂTESCU (*luând degrabă polița și examinând-o când pe-o parte când pe alta*) — Suntem scăpați!

ZOE — Scăpați?

TRAHANACHE — Ei apoi? când îți spuneam eu să ai puținică răbdare, că l-am prins cu alta mai boacă...

TIPĂTESCU (*abia stăpânindu-și bucuria*) — Nene Zahario, candida'tul nostru este d. Agamiță Dandanache.

TRAHANACHE — Așa da!

ZOE — Mi-e frică!...

TIPĂTESCU — Nu mai avem nicio grijă.

TRAHANACHE — ...Dă-mi înseris pe Gagamiță ăla, să nu-i uit numele... (*vorbește încet cu Zoe*).

TIPĂTESCU (*scoate portofelul, rupe o filă și scrie pe ea, apoi o dă lui Zaharia*)
Iată...

TRAHANACHE — Mă duc să deschid ședința.

TIPĂTESCU — Anunță îndată candidatura, ridică ședința și vino să mergem la preferanță, te așteptăm...

TRAHANACHE (*erând să treacă prin porțița grilajului în partea tribunii*)

A! (i-am dat polița lui Cațavencu... Să nu o pierzi (*trece*))

TIPĂTESCU — N'ai grijă, neică Zahario, eu nu pierz hârțile de preț... (*sărută repede pe Zoe*).

ZOE — Fânică!

TIPĂTESCU — A! acuma, să-l lucrez eu pe nenea Cațavencu! (*ies amândoi iute pe ușa din stânga*).

SCENA V

TRAHANACHE, care s'a urcat la tribună, apoi CAȚAVENCU, POPESCU, IONESCU, ALEGATORI, PUBLICUL venind din fund și ocupând locurile lor din scena I-a.
(*Intrare șgomotoasă, acompaniată de clopoțelul prezidentului*).

TRAHANACHE (*în picioare*) — Orele sunt înaintate! poftiți, poftiți, stimabililor: avem cestiuni arzătoare la ordinea zilei... (*șade*).

(*Toată lumea s'a așezat la locul său*)

CAȚAVENCU (*cu modestie*) — D-le președinte, vă rog, cerusem și eu cuvântul...

TRAHANACHE — Da, (*binevoitor*) da, stimabile. Aveți cuvântul. Poftiți la tribună!...

(*Mișcare în grupul lui Cațavencu*)

¹ Metternich Clement (1773-1859), om politic și diplomat reacționar austriac cunoscut prin viclenia și cruzimea politicii sale antipopulare.

CAȚAVENCU (*ia poză, trece cu importanță printre mulțime și sue la tribună, își pune pălăria la o parte, gustă din paharul cu apă, scoate un crai de hârtii și gazete și le așează pe tribună, apoi își trage batista și-și șterge cu eleganță avocațescă fruntea. Este emoționat, tușește și luptă ostentativ¹ cu emoția care pare a-l birui. — Tăcere complectă. Cu glasul tremurat*) — Domnilor!... Onorabili concetățeni!... Fraților!... (*plânsul îl înecă*) lertați-mă, fraților, dacă sunt mișcat, dacă emoțiunea mă apucă așa de tare... suindu-mă la această tribună... pentru a vă spune și eu... (*plânsul îl înecă mai tare*)... Ca orice român, ca orice liu al țării sale... în aceste momente solemne... (*deabea se mai stăpânește*) mă gândesc... la țărișoara mea... (*plânsul l-a biruit de tot*) la România... (*plânge. Aplauze în grup*)... la fericirea ei!... (*același joc de amândouă părțile*)... la progresul ei! (*asemenea crescendo*)... la viitorul ei! (*plâns cu hohot. Aplauze sguđuitoare*).

IONESCU, POPESCU, TOȚI (*foarte mișcați*) — Bravo!

CAȚAVENCU (*ștergându-se repede la ochi și remițându-se d'odată; cu tonul brusc, vioi și lătrător*) — Fraților, mi s'a făcut o imputare și sunt mândru de aceasta!... O primesc! Mă onorez a zice că o merit! (*foarte volubil*) Mi s'a făcut imputarea că sunt foarte, că sunt prea, că sunt ultra-progresist, că sunt liber schimbist... că voi progresul cu orice preț (*scurt și foarte rețezat*) Da, da, da, de trei ori da! (*aruncă roată priviri scânteietoare în adunare. Aplauze prelungite*).

CAȚAVENCU — Da! (*cu putere din ce în ce crescând*) Voi progresul și nimic alt decât progresul; pe calca politică... (*îngrășă vorbele*)

POPESCU — Bravo!

CAȚAVENCU — Socială...

IONESCU — Bravo!

CAȚAVENCU — Economică...

POPESCU — Bravo!

CAȚAVENCU — Administrativă...

IONESCU — Bravo!

CAȚAVENCU — Și... și...

IONESCU, POPESCU, GRUPUL — Bravo! bravo!

TRAHANACHE (*clopoțind*) — Rog, nu întrerupeți pe orator, stimabile...

CAȚAVENCU (*cu tărie*) — Nu mă tem de întreruperi venerabile d-le președinte... (*către adunare și mai ales către grup, cu tonul sigur*) Puteți, d-lor, să întrerupeți, pentru că eu am tăria opiniunilor mele... (*reintrând în tonul discursului și îngrășând mereu vorbele*) și... și... finanțiară. (*Aplauze prelungite*)... Da, suntem ultra-progresiști, da suntem liber schimbști... Or... conduși de aceste idei, am fundat aci în orașul nostru „Aurora Economică Română”, societate enciclopedică-cooperativă, independentă de cea din București... pentru că noi suntem pentru descentralizare. Noi... eu... nu recunosc, nu voi să recunosc epitropia Bucureștenilor, capitaliștilor,² asupra noastră; căci în districtul nostru putem face și noi ce fac dânșii în al lor...

GRUPUL (*aplauze*) — Bravo!

CAȚAVENCU — Societatea noastră are de scop să încurajeze industria română, pentru că, dați-mi voie să vă spun, din punctul de vedere economic, stăm rău...

GRUPUL (*aplauze*) — Bravo!

CAȚAVENCU — Industria română e admirabilă, e sublimă, putem zice, dar lipsește cu desăvârșire Societatea noastră dar, noi, ce aclamăm?

¹ *ostentativ* — de ochii lumii, demonstrativ, intenționat.

² *capitalist* — Cațavencu numește capitaliști pe locuitorii capitalei.

Noi aclamăm munca, *travaliul*¹, care nu se face de loc în țara noastră!

GRUPUL — Bravo! (*aplauze entusiaste*)

TRAHANACHE (*clopoțind*) — Stimabile... nu...

CATAVENCU — Lăsați, d-le președinte să întrerupă... nu mă tem de întreruperi!... În Iași, de exemplu — permiteți-mi această digresiune, este tristă, dar adevărată! — În Iași n'avem uiciun negustor român, niciunul!...

GRUPUL (*mișcat*) — A!

CATAVENCU — Și cu toate aceste toți falșii sunt jidani! Explicați-vă acest fenomen, acest mister, dacă mă pot exprima astfel!

GRUPUL — Bravo! (*aplauze*)

CATAVENCU — Ei bine! Ce zice societatea noastră? Ce zicem noi?... Iată ce zicem: această stare de lucruri este intolerabilă! (*aprobiri în grup. Cu tarie*) Până când să n'avem și noi falșii noștri?... Anglia-și are falșii săi, Franța-și are falșii săi, până și chiar Austria-și are falșii săi, în fine oricare națiune, oricare popor, oricare țară își are falșii săi (*îngrășă vorbele*)... Numai noi să n'avem falșii noștri!... Cum zice: această stare de lucruri este intolerabilă, ea nu mai poate dura!... (*aplauze frenetice. Pauză. Oratorul soarbe din pahar și aruncă iar priviri scânteietoare în adunare. În momentul acesta mai mulți inși se mișcă în fund, pe unde apare Cetățeanul turmentat și Ghița în civil*).

SCENA VI

ACEIAȘI — GHIȚA PRISTANDĂ și CETĂȚEANUL foarte șovăind.

Sgomot la intrarea acestora.

TRAHANACHE (*clopoțind*) — Faceți puținica tăcere...

CATAVENCU (*care, în timpul scurt al rumorii provocate de intrarea lui Pristandă și a Cetățeanului turmentat, și-a consultat hârtiuțele, cu ton predominant*) — Fraților, iată ce spun statutele societății noastre la art. I-ii: „Se formează în urbea noastră o societate Enciclopedică-Cooperativă cu numele de „Aurora Economică Română”. Scopul societății este ca România să fie bine și tot Românul să prospere!”

CETĂȚEANUL (*care dela intrare, a venit șovăind până la mijloc și s'a turnat pe un scaun în fața tribunii, se scoală și ridică mâna*) — Și eu! (*sughite*) și eu sunt! (*șovăie și iar se toarnă pe scaun*). — Răsete în fund, rumoare în față).

CATAVENCU (*către Trahanache, întorcându-se spre masa prezidențială*) D-le președinte, rog să nu fiu întrerupt...

TRAHANACHE — Parcă ziceai, stimabile că întreruperile...

CATAVENCU — Da, (*cu indignare*) dar...

TRAHANACHE — În sfârșit... (*clopoțind*) Nu întrerupeți, mă rog...

CATAVENCU (*căutând șirul*) — Ziceam dar! „...ca România să fie bine și tot Românul să prospere”...

CETĂȚEANUL (*se scoală șovăind și ridică mâna*) — Și eu sunt! (*sughite rău; răsete, rumoare*)

TRAHANACHE — A! (*sculându-se peste masă*) Ce? ce ești d-ta, stimabile?...

CETĂȚEANUL (*sughitând*) — Mă cunoaște d Nae... (*arată pe Cățavencu*) Cioclopedică... (*răsete, rumoare*).

CATAVENCU (*nervos*) — Ce?

CETĂȚEANUL — Română!... (*răsete; sughite*) Aurora!... (*sughite, răsete, rumoare din ce în ce mai mare*).

¹ *travaliul* — munca, lucrul. Aici Cățavencu face un pleonasm.

TRAHANACHE (*nervos și el, către adunare, clopoțind*) — Faceți tăcere, stimabile!... (*către Cetățeanul turmentat*) Cum?

CETĂȚEANUL (*șovăind*) — Cioclopedică! (*sughite*) Comportativă! (*sughite*) Ieconomie! (*sughite*) Soțietate care va să zică... (*răsete și rumoare mare*).

IONESCU — E turmentat!...

POPESCU — E tun! (*grupul se mișcă; unii se scoală*).

CETĂȚEANUL (*sughitând și strigând*) — Sunt nembru!

TRAHANACHE (*agitând clopoțelul cu putere, către Ionescu și Popescu*) — Stimabile, stimabile, (*cu afabilitate*) rog, dați afară pe onorabilul!

IONESCU, POPESCU și GRUPUL — Afară! E turmentat! Afară! (*Ionescu și Popescu îl îmbrâncesc spre ușă; Cațavencu s'a dat jos dela tribună și vorbește cu câțiva din grup*).

CETĂȚEANUL (*îmbrâncit de dascăli și opunându-se*) — Nu mă'embrânceți... că amețesc!

IONESCU, POPESCU și GRUPUL — Afară!

CETĂȚEANUL — Nembru! (*toată scena aceasta a fost însoțită de râsete și rumoare. Dascălii au dat afară pe Cetățeanul turmentat. În adunare, mișcare. Pristandă se apropie de tribună, în vreme ce dascălii și grupul lor, în mijloc cu Cațavencu, se agită și-și reiau locurile*).

PRISTANDĂ (*misterios, lui Trahanache*) — Coane Zahario, dă-i zor! Trebuie să-l lucrăm pe onorabilul, pe d. Nae Cațavencu: ordinul lui conul Fănică. Sunt la ușă, când oi tuși de trei ori, d-ta proclamă catindatul și ieși pe portiță... și pe urmă-i treaba mea...

TRAHANACHE (*incet*) — Bine.

PRISTANDĂ (*incet*) — Când oi tuși de trei ori: nu mi-a sosit încă oamenii!... (*trece lângă ușa din fund, pe unde intră cu șomot Farfuridi, Brânzovenescu și alți câțiva. Pristandă vorbește incet cu dâșii. Toți se aranjează în fund, astupând ușa de ieșire*).

SCENA VII

ACEIAȘI — FARFURIDI, BRÂNZOVENESCU și alți alegători și CETĂȚEANUL TURMENTAT, apoi ZOE și TIPĂTESCU ascunși după grilaj și ascultând ce se petrece în adunare.

TRAHANACHE (*clopoțind, către Cațavencu, care vorbește incet cu grupul lui*)
Poștiți la tribună, stimabile!... (*Cațavencu pornește spre tribună*).

ZOE — Nu mai auz nimic...

TIPĂTESCU — Pesemne n'a sosit încă Ghiță.

CAȚAVENCU (*dela tribună*) — Fraților!

FARFURIDI (*aducând din fund pe Cetățeanul turmentat*) — Te-a dat afară?
Cum se poate, fraților, să lăsăm să gonească din adunare pe un cetățean onorabil, pe un alegător?

BRÂNZOVENESCU — Pentru că d. Cațavencu...

CAȚAVENCU (*răenind*) — Stimabile! (*lui Trahanache*) D-le prezident!
(*Rumoare surdă în fund*).

TRAHANACHE — Stimabile (*clopoțind*) aveți puținică răbdare. (*Ghiță tușește cu putere de trei ori*) Fiindcă orele sunt înaintate...

CAȚAVENCU — Dați-mi voie!...

TRAHANACHE (*ridicându-se*) — Fiindcă unii dintre domnii alegători au început să plece, ar fi bine cred, mâine fiind alegerea, ca chiar acuma să rugăm pe onorabilul orator, să-și întrerupă discursul un moment, să aibă puținică răbdare, pentru ca să proclamăm numele candidatului propus de comitetul nostru.

CAȚAVENCU (*cu aer foarte degajat*) — Primesc cu mulțumire, d-le președinte. (*coboară dela tribună, către grupul său*) Numele candidatului.

TOȚI (*din grup și din sală*) — Da! numele candidatului!

- ZOE (*tremurând, încet*) — Fănică!
- TIPĂTESCU (*încet*) — Taci! n'ai grijă!
- TRAHANACHE (*citind foaia între lumânări*) — Stimabile! candidatul pe care-l susține comitetul nostru, este domnul...
- IONESCU — Nae Caț...
- TRAHANACHE (*întrerupându-l*) — Ai puținică răbdare... (*citind*) domnul...
- CAȚAVENCU — Domnul... (*toată lumea ascultă cu mare nerăbdare și în deplină tăcere; Zoe se strânge după grilaj lângă Tipătescu*).
- TRAHANACHE — Domnul... Agamiță Dandanache! (*Mișcare de satisfacție în fund. În grupul din față, turburare. Zoe și Tipătescu ascultă mișcați*).
- CAȚAVENCU (*sărind în loc și răcnind*) — Trădare! (*gesticulează viu în mijlocul grupului său. În fund aplauze*).
- TRAHANACHE (*în picioare*) — Dați-mi voie! (*clopoțind; după un moment de tăcere*) Cine a pronunțat cuvântul trădare! (*Toată lumea e în picioare și în jierbere*).
- CAȚAVENCU (*din mijlocul grupului, cu putere*) — Eu!
- GHITĂ, BRĂNZOVENESCU și CETĂȚEANUL TURMENTAT și cei din fund Afară! afară! moftologul!
- TRAHANACHE (*trăgând clopoțelul foarte violent, către grupul din fund*) — Aveți puținică răbdare! (*către Cațavencu*). Și cine este trădător, stimabile?
- CAȚAVENCU (*foarte aprins*) — Acela care falsifică numele candidatului odată hotărât, acela care uită, care trădează interesele și onoarea familiei sale... (*un gest colosal*) D-lă!
- TRAHANACHE (*trântind clopoțelul pe masă, în culmea indignării*) — Apoi, ai puținică răbdare, stimabile! Mă scoți din țâțâni... Eu falsificator?... Pe mine, om venerabil, să vie într-o adunare publică, să mă facă falsificator... cine? (*rumoare mare. Tipătescu și Zoe ascultă palpitând*) cine? (*cu energie*) Un plastograf patentat.
- CAȚAVENCU (*sărind din loc*) — Plastograf!
- TOTI DIN FUND (*strigând amenințător*) — Afară plastograf!
- TOTI DIN FAȚĂ (*asemenea*) — Afară falsificatorul! trădătorul! (*jierbere mare*).
- CAȚAVENCU (*spunând, se repede din mijlocul grupului său la tribună cu pumnii încheștați și sbierând febril. Un moment de tăcere*) — Fraților! domnilor! un moment, onorabili concetățeni! Am voit să acoper o rușine care se petrece de atâta vreme în sânul orașului nostru... (*Zoe și Tipătescu mișcare*) am voit să cruț opinia publică de o lovitură scandalosă... astăzi însă am fost lovit așa de crud în dignitatea mea, încât nu mai pot tăcea. (*Zoe și Tipătescu mișcare*). Acest onorabil cetățean (*arată pe Trahanache*) acest om venerabil, d. Zaharia Trahanache...
- TRAHANACHE (*cu pojidă*) — Ei? Eu...
- CAȚAVENCU — Este atât de naiv, încât crede că e plastografie un document olograf...¹ (*Zoe și Tipătescu mișcare de groază*).
- ZOE — Fănică!... (*șovăite*).
- TIPĂTESCU (*sustinând-o și răcnind cu o supremă putere*) — Ghită! (*se repede la porțița grilajului... Zoe se agată de el și-l oprește. Rumoare mare*).
- PRISTANDĂ (*punând mâinile amândouă lângă gură ca o portvoce și strigând asemenea spre partea de unde i-a venit chemarea*) — Prezent! (*către cei din fund*) Pe ei, copii! (*Grupul din fund cu Pristandă, Farjuridi, Brânzovenescu, Cetățeanul turmentat, se repede la tribună și pun mâna pe Cațavencu*).
- CAȚAVENCU (*continuând a sbiera în mijlocul șgomotului*) — O scrisorică a prefectului către...
- GRUPUL LUI CAȚAVENCU — Pe ei, fraților. (*Grupul din față dă năvală spre fund*).

¹ document olograf — document scris în întregime de mâna persoanei care semnează.

TOATĂ LUMEA — Afară! ho! huido! (*Sgomot la culme, strigăte, huidueli, fluierături. Zaharia Trahanache a ieșit repede pe porțile grădajului, a dat dincolo de Zoe și de Tipătescu și toșitrei ascultă ce se petrece în adunare. Pristandă, Farfuridi, Brânzovenescu au apucat de gât pe Cațavencu și-l târâsc afară. Grupul Ionescu și Popescu sunt grămadă peste cei din fund. Toate cuvintele și mișcărilor acestei mișcări a scandalului).* — Cortina se lasă asupra primei mișcări a scandalului).

ACTUL IV

Grădina lui Trahanache, în fund grădaj cu poartă de intrare în mijloc; se vede în fund perspectiva orașelului pe un fundal de dealuri. La dreapta în grădina, pe planul întâi și al doilea, intrarea, cu trei trepte de piatră, în casele lui Trahanache. La stânga, boschete, Mobilie de grădină.

SCENA I

ZOE și TIPĂTESCU

ZOE — Unde e? unde poate să fie Cațavencu?

TIPĂTESCU — Nu știu: a fugit, a murit, a intrat în pământ... (*după o pauză, apropiindu-se de Zoe*) Ei? și pentru ce voești să știi? pentru ce te îngrijești mai mult acum. Din contra. Eu parec nu mai am grije... Zoe, gândește-te: de două zile oamenii noștri aleg pe Dandauache, pe care-l așteptăm din minut, în minut, — am ordine să-i fac o primire strălucită.

ZOE — Ei și?

TIPĂTESCU — Ei!... de două zile vasăzică, strivesc pe Cațavencu, și el nu e nicăiri. Unde e? pentru ce nu s'arată!... Are scrisoarea, pentru ce nu o publică? Pentru ce a dispărut, nu știu, — din ce motive nu publică scrisoarea, nu-mi pasă, — (destul că nu o publică... Și-l crezi tu pe mișelul capabil să nu o publice pentru altceva, decât pentrucă nu poate?

ZOE — Ce inimă! ce judecată ai, Fănică? (*cu frământare concentrată*). Dar aste două zile cum am trăit eu?... Ce strângere continuă de inimă! ce frică! ce tortură!... Fiecaré persoană care-mi iese înainte, fiecare figură pe care o văz, fiecare mișcare ce se face în jurul meu, îmi zdrobește toată puterea... Fănică, ai milă de mine, o zi încă de astfel de chinuri și nu mai pot trăi... înnebunese... (*iși ia capul în mâini și plânge*).

TIPĂTESCU — Nu fi copilă, Zoe... Zoe...

ZOE (*plânsă*) — Tu nu înțelegi, tu nu simți! peste câteva minute se slăvește alegerea și se proclamă deputat al vostru Dandauache; sunt sigură... sigură... că în același moment, mișelul, care s'a ascuns și ne pândește din întuneric, o să-și împrăștie publicația lui infamă... ca să-și răzbune! Ei... atunci eu?...

TIPĂTESCU (*scoate polița din buzunar și i-o arată*) — Nu poate... Dacă face asta, e pierdut...

ZOE — Ce-mi pasă! după ce m'o pierde pe mine!... Fănică, n'aș voi să mă răzbuni, aș voi să mă scapi... Prevedeam asta... Presimțeam c'o să ajungem aici când am văzut scandalul de alaltăieri scara la întrunire... Iată culmea nenorocirii: el nu știe că ai plastografia lui;... el nu știe că dacă ar veni aici să primească schimbul acestor două hârtii, ar scăpa și el și m'ar scăpa și pe mine... Te-ai bizuit să joci cu Cațavencu și te-ai amăgit, și mi-ai jucat onoarea mea, rușinea mea, viața mea, și ai pierdut, pentrucă sau el joacă mai bine ca tine, sau noi avem mai puțin noroc decât el... (*se înneacă de plâns*) Ce să fac? ce să fac!

TIPĂTESCU — Taci! vine cineva... șterge-te la ochi!

SCENA II

ACEIAȘI — TRAHANACHE și AGAMIȚĂ DANDANACHE
venind din fund.

TRAHANACHE (*foarte politico*) — Poftim, poftim, stimabile!

TIPĂTESCU — Cine să fie?

ZOE — Un străin?...

TRAHANACHE (*coborînd*) — Dă-mi voie, Joitico, să-ți recomand pe d. Agamiță Dandanache!

ZOE și TIPĂTESCU — Dandanache! (*complimente*).

TRAHANACHE — Candidatul nostru!... adică ce mai candidat... alesul nostru.

DANDANACHE (*vorbește peltic și sâsâit*) — Sărut mâna... Si domnul? bărbatul dumneei?

TRAHANACHE — Nu, eu sunt bărbatul dumneei, dumneei este nevasta mea, cum am avut onoarea să vă recomand...

DANDANACHE — Si d-voastră?

TRAHANACHE — Și eu?... bărbatul dumneei... Eu (*serios*) Zaharia Trahanache, președintele Comitetului permanent, Comitetul electoral și... ai puținică răbdare... (*se caută în buzunar și scoate o carte de vizită, pe care i-o dă lui Dandanache*), sunt aicea toate comitetele...

DANDANACHE (*ia cartea*) — Mersi!... Si domnul?

TRAHANACHE — Domnul Fănică Tipătescu, prefectul nostru, amicul meu și al familiei mele.

DANDANACHE (*lui Fănică*) — Imi pare bine, d-le preșident! (*ii dă mâna. Trahanache trece lângă Zoe*)

TIPĂTESCU — Și mic, onorabile, nu mai puțin... Sunt încântat... Dar cu ce ocazie pe la noi?

DANDANACHE — Cu ocazia aledzerii, neicursorule, cu ocazia aledzerii; stii, m'a combătut opoziția și colo, și dincolo, și dincolo... și rămăsesem eu... care familia mea dela patuzsopl în Cameră... rămăsesem mă'n-țeledzi fără coledzi... și așa am venit pentru aledzere.

ZOE (*cu răutate*) — Nu trebuia să vă mai deranjați!...

DANDANACHE — Ba încă țe deranz, conța mea! Da stii, nu făța să nu fatem măcar act de prezență...

TRAHANACHE — Se'nțelege foarte bine, foarte bine! trebuie, trebuie!

DANDANACHE — Da de deranz... destul! Inchipueste-ți să vii pe drum cu birza ținți postii, hodoronc-hodoronc, sdronca-sdronca... Stii m'a sdrunținat!... și clopoterii... (*gest*) îmi ține urechile... stii așa sunt de amețit și de obosit... nu-ți fați o idee, conța mea. (*către Trahanache*) nu-ți fați o idee, d-le preșident, neicursorule (*către Tipătescu*) nu-ți fați o idee, d-le preșident, neicursorule...

TIPĂTESCU — Firește...

ZOE — Mai e vorbă...

DANDANACHE — Adineaori am sosit, era să trag la otel... dar birzarul... el stia de țe viu, mi-a arătat pe d. prefect. (*arată pe Trahanache*).

ZOE (*incet către Tipătescu, care râde*) — Și încă mai râzi. Fănică

TRAHANACHE — Da, mă duceam pe la alegere ca să văz cum mergem... Nu-i vorba, de mers, mergem strună... dar știi de obicei, ca un cap ce sunt al partidului, trebuie să fiu acolo...

DANDANACHE (*strângându-i mâna*) — Bine că te-am găsit, neicursorule, mersi. (*vorbesc amândoi de-o parte*).

ZOE (*către Fănică, incet*) — Iată, Fănică, pentru cine mi-am pierdut eu liniștea... Și spune drept dacă nu era mai bun Cațavencu!

TIPĂTESCU (*scurt*) — E simplu, dar îl prefer, cel puțin e onest, nu e un mișel!

TRAHANACHE (*lui Dandanache*) — Stimabile, eu te las aci cu amicul Fănică și cu Joițica... Eu trebuie să mă duc la alegere: peste o jumătate de ceas se deschide urna; trebuie să fiu acolo... D-ta n'ai nicio grijă, mergem la sigur, la noi opoziția nu încapă... suntem tari, stimabile... tari... Nu o să ai majoritate, stimabile...

DANDANACHE — Cum se poate? Să nu te pomenești cu vrun balotaz? ai?... a mai pățit-o și alții.

TRAHANACHE — Adică, ai puținică răbdare, balotaj la noi?... zic: nu majoritate, unanimitate o să ai, stimabile.

DANDANACHE — A, așa?... (*cu siguranță*) Se'nțeledze... Niți nu se putea altfel...

TRAHANACHE — Salutare, stimabile, salutare... La revedere Fănică... La revedere Joițico. (*iese*).

SCENA III

ZOE, TIPĂTESCU, DANDANACHE

DANDANACHE — Cum îți spui, să nu m'aleg, puicursorule, nu merd-zea... Eu, familia mea, dela patuzsopt... luptă, luptă și dă-i, și dă-i, și luptă... și eu mă'nțeledzi tocmai acumă să rămân pe din afară... fără coledzi!... și cât p'ați, neicursorule, să nu m'aleg...

ZOE — Să nu te-alegi d-ta, cu meritele d-tale! era peste puțință...

TIPĂTESCU — Peste puțință...

DANDANACHE — Ei, uile asa, cu meritele mele, conia, vezi! era cât p'ați, dar stii cât p'ați... Întreabă-mă, neicursorule, să-ți spui nu vrea comitetul țentral și pațe: zicea că nu sunt marcant. Auzi, eu să nu fiu marcant... Am avut noroc, mare noroc am avut. Să vedeți, într'o seară... ținevas — nu spui ține... persoană însemnată... da, becher¹ — vine și zoacă la mine cărți... și când pleacă își uită pardesiul la mine. A doua zi, voiu să-l îmbrac... gândeam că-i al meu... văz că nu-i al meu; îl caut prin buzunare și dau... peste țe te gândești?

TIPĂTESCU — Peste?

DANDANACHE (*râzând*) — Peste o scrisorică.

AMĂNDOI — O scrisorică.

DANDANACHE — De amor...

AMĂNDOI (*mișcați*) — O scrisorică de amor?

DANDANACHE — O scrisorică de amor către becherul meu, dela nevasta unui prietin, — nu spui ține... persoană însemnată.

ZOE — Ei și?

TIPĂTESCU — Ei?

DANDANACHE — Ei, țe să-ți mai spui, puicursorule? Adu o birze, mă, băete, degrabă... Mă suiu în birze și mă duc la persoana, la becherul, — nu spui ține — e persoană însemnată — : Găsește-mi, mă'nțeledzi, un coledzi, ori dau scrisoarea la „Răsboiul”... De colea până colea... gări-mâr... a trebuit, conia mea, să țedeze, și trancl depesa aiți, neicursorule...

ZOE (*agitată treptat în măsura povestirii lui Dandanache*) — A! d-le Dandanache, ai făcut rău... fapta d-tale este... să-mi dai voie să-ți spui...

TIPĂTESCU (*încet*) — Zoe! (*ea urcă*).

DANDANACHE — Asa e, puicursorule, c'am întors-o cu politică? Aud? Țe era de făcut? Aminteri dacă nu-mi dedea în gând asta, nu m'aledzeam...

¹ becher — neinsurat, burlac, holtei.

- si nu merdzea de loc neicursorule; fă-ți idee! familia mea dela paluzsopt
(*coborînd către public*) si eu, în toate Camerele, cu toate partidele. ca
rumânul imparțial... si să rămâiu fără coledzi!
- TIPĂTESCU — Vezi bine! (*mușcându-și buzele*) Dar nu ne-ai spus sfârșitul
istoriei... scrisoarea.
- ZOE — Da, scrisoarea...
- DANDANACHE — Care scrisoare?
- TIPĂTESCU — Scrisoarea becherului...
- DANDANACHE — Care becher?
- ZOE (*nervoasă*) — Persoana însemnată... scrisoarea... de amor.. arma
d-tale politică, cu care te-ai ales...
- TIPĂTESCU — Scrisoarea pe care **voiai** s'o publice în „Răsboiul” dacă nu...
- DANDANACHE (*aducându-și în sfârșit aminte*) — A da! scrisoarea...
da... am prițepul.
- ZOE — Ei! scrisoarea?
- TIPĂTESCU — Ce s'a făcut?
- DANDANACHE — O am pusă acasă la păstrare... dar stii, la loc sigur...
- ZOE — Nu i-ai înapoiat-o persoanei?
- DANDANACHE (*cu mirare*) — Cum s'o înapoiez?
- TIPĂTESCU — Iată te-alegi, el și-a ținut cuvântul...
- ZOE — Trebuie să i-o dai înapoi...
- DANDANACHE — Cum se poate, conia mea, s'o dau înapoi? S'ar putea
să fac asa prostie? Mai trebuie s'aldată... La un caz iar... pac! la „Răsboiul”
(*coboară*).
- ZOE (*cu desgust*) — A! (*trecând lângă Fănică, încet și cu tonul lui de mai
sus*) E simplu, dar e un om onest! (*tare către Dandanache*) D-le Danda-
nache, am să vă fac o rugăciune: o să rămâneți la masă la noi... mă rog
să nu povestiți istoria cu scrisoarea becherului d-voastră...
- TIPĂTESCU — Știți, asupra alegătorilor ar face poate rău efect...
- DANDANACHE — Nu spun, neicursorule; dar dacă oiu uita — amînteri,
am memorie bună. dar stii, cum sunt amețit de drum, poate să uit
și să'nțep — să mi fațeti semn Eu la masă o să stau ori lângă d-ta,
ori lângă consoarta d-tale...
- TIPĂTESCU — Care consoarta mea?
- DANDANACHE — Doamna.
- ZOE (*aparte*) — Al idiot!
- TIPĂTESCU (*impacientat*) — Pardon, d-le Dandanache, doamna e soția
d-lui prezident al Comitetului, domnul care v'a adus aici, (*subliniază
silabic*) domnul Zaharia Trahanache, doamna Zoe Zaharia Trahanache.
Eu sunt Ștefan Tipătescu, prefectul județului... cu doamna sunt numai
prieteni...
- DANDANACHE (*care a ascultat cu multă atenție*) — Asa e, bine ziți puicuso-
rule... bată-vă sănătatea să vă bată... pardon... sti eu... de pe drum,
(*serios*) fă-ți idee d-la ținți postii, hodoronc-hodoronc, sdronca-sdronca,
și clopoțelii... îmi ține grozav...
- ZOE (*aparte*) — Trebuie să-l duc de aici să se liniștească puțin... e amețit
rău de tot.
- TIPĂTESCU — D-le Dandanache, nu voiți să vă odihniți, să vă liniștiți
puțin...
- DANDANACHE — Ba da, neicursorule... dar unde?
- ZOE — Postiți cu mine, d-le Dandanache.
- DANDANACHE (*dându-și brațul și ieșind cu ea la dreapta pe scară*) — Stii,
conia mea, sunt asa de amețit... stii, trăsura... și clopoțelii... stii,
îmi ține grozav... grozav îmi ține... (*ies*).

SCENA IV

TIPĂTESCU (*singur*) — Și-l aleg pe d. Agamiță Dandanache! Iaca pentru cine sacrific de atâta vreme liniștea mea și a femeii pe care o iubesc... Unde ești. Cațavencule, să te vezi răzbunat! Unde ești, să-ți cer iertare că ți-am preferit pe onestul d. Agamiță, pe admirabilul, pe sublimul, pe neicursorul, pe puicursorul Dandanache... Ce lume! ce lume! ce lume!

SCENA V

TIPĂTESCU, ZOE (*apoi*) PRISTANDĂ

ZOE (*coborînd precipitat treptele*) — Ai auzit, Fănică? Ai auzit? Onestul tău d. Agamiță, care triumfează, păstrează serisoarea... Ce trebuie să facă onestul Cațavencu, care n'a reușit, care-și mușcă acum mâinile, își mestecă turbarea și măocheșle din cine știe ce ascunzătoare! (*agitată*) A! mi-e groază să mă gândesc. Ce face Cațavencu? unde e ascuns șarpele? de unde o să-și arunce veninul asupra mea!

TIPĂTESCU — Zoe! Zoe! fii bărbată...

ZOE (*innecată*) — Nu mai pot, nu mai pot. Vorbele lui Dandanache mi-au luat toată puterea, mi-au frânt inima... Al înnebunesc de frică. (*își ascunde obrazul*).

PRISTANDĂ (*venind repede din stînga*) — Coană Joițico! coană Joițico!...

TIPĂTESCU — Ghiță!

ZOE (*tresărind*) — Ghiță... Ce e? Spune!

PRISTANDĂ (*oprindu-se*) — Coană Joițico, voiam să...

ZOE (*fierbând*) — Spune, nu mă chinui! Ce e? A publicat-o? dă-mi o, s'o văz! (*foarte agitată*) dă-mi-o s'o văz!

TIPĂTESCU — Zoe! ești nebună!

PRISTANDĂ (*aparte*) — Curat nebună!

ZOE — Da, sunt nebună! și ție trebuie să-ți mulțumesc de asta.

PRISTANDĂ (*căutând s'o calmeze*) — Nu, coană Joițico, nu e nimica publicat... „Răcnetul” nici n'a apărut astăzi... După ce a fugit Cațavencu, dăscălimba s'a apucat la coartă, s'au bătut, l-au bătut pe popa Pripici, și nici vorbă să mai scoată gazeta... S'a spart partidul independent... s'a spart! (*incet Zoi, trecând spre Tipătescu*). Am să vă spun ceva, secret, acu, numaidecât...

TIPĂTESCU — Nu spuncam eu? Dar Cațavencu?

PRISTANDĂ — Nu l-am găsit, coane Fănică, parcă a intrat în pământ (*bătându-se repede pe frunte ca și cum și-ar aduce aminte de ceva*). A! ce-am uitat! Să mă ierțați, sărut mâna, coane Fănică... Ministrul... nu, ministrii, toți șapte, vă chiamă la telegraf numaidecât... de-ai a vă căutam așa de zor...

TIPĂTESCU — La telegraf? Ce mai voi dela mine?

PRISTANDĂ — Nu știu, dar bate telegraful de un ceas, coane Fănică, trebuie să mergeți.

TIPĂTESCU — A, blestemată politică... Zoe! Zoe, curaj, mă duc...

ZOE — Du-te.

TIPĂTESCU — Măntorc îndată (*ii sărută mâna*) Zoe, fii cumintel! Nu suntem pierduți! n'ai grijă; la revedere! (*pleacă prin fund*)

ZOE — La revedere!... A!... cum pot să iubesc pe omul ăsta! (*cade pe gânduri. Pristandă urmărește pe Tipătescu până la ieșire și se uită după el până se depărtează*).

SCENA VI

ZOE, PRISTANDĂ

PRISTANDĂ (*după ce s'a asigurat că Tipătescu s'a depărtat, coboară degrabă*)
Coană Joițico!

ZOE (*tresărind*) — Ai! Ghiță! iar m'ai speriat... Ce e? ce vrei? du-te! lasă-mă'n pace!

PRISTANDĂ — Sărut mâna, coană Joițico, nu vă supărați, (*foarte cu binșorul*) Este cineva... cineva, pe care-l știți d-voastră bine... așteaptă aici... ar voi să vă vorbească... dar numai d-voastră... De-ai eu l-am trimis pe conul Fănică la telegraf, pentru ca să rămâneți d-voastră singură... Am mințit... nu-i adevărat că-l chiamă ministrii... Știu că o să mă ocărăscă, o să mă bată că l-am trimis la cai verzi pe păreți, dar lasă să mă ocărăscă... să mă bată... Nu e mai marele meu? nu e stăpânul meu, dela care mănânc pâine eu și unsprece suflete? L-am mințit, dar pentru binele d-voastră, coană Joițico... Il primiți?... da?

ZOE (*care a stat pe gânduri și n'a ascultat tirada lui Pristandă*) — Pe cine să primesc?

PRISTANDĂ — Pe cine — pe cine?... pe d. Nae Cațavencu...

ZOE (*sărind din loc*) — Pe Cațavencu? E aici? Unde e, Ghiță? Să vie acu, numai-decât: mergi, adu-l iute (*e în culmea nerăbdării*).

PRISTANDĂ — Ascult! (*merge în fund la stânga și aduce pe Cațavencu*)
Poftim stimabile, poftim. (*il introduce și iese repede*).

SCENA VII

ZOE, CAȚAVENCU

ZOE (*repezindu-se la el*) — D-le Cațavencu, ai voit să mă pierzi pe mine și te-ai pierdut și pe d-ta. La ce-ai fugit, pentru dumnezeu! la ce-ai dispărut? Fănică are în mână o poliță, ale cărei giruri le-ai plastografiat, ca să ridici cinci mii de lei dela societate... Știi?

CAȚAVENCU — Știu, madam', că o are, (*dezolat*) știu, dar ce e de făcut?

ZOE — Om nebun! (i-ai pierdut mințile? mai întrebă ce e de făcut! Nu știi... Să-ți dau polița, scapă-mă, să te scap! să schimbăm: dă-mi scrisoarea...

CAȚAVENCU (*dezolat*) — Madam! madam! peste puțină...

ZOE — Ce?

CAȚAVENCU — Scrisoarea d-voastră.

ZOE — Ei?

CAȚAVENCU — N'o mai am!...

ZOE — Nu se poate!...

CAȚAVENCU — N'o mai am!...

ZOE — Minți!

CAȚAVENCU — Nu minț; n'o mai am!

ZOE — Nenorocitul! ce ai făcut-o?

CAȚAVENCU — Am pierdut-o!

ZOE (*dând un țipăt și uitându-se pierdută în toate părțile*) — A! de ce nu pot să te omor!

CAȚAVENCU — Omoară-mă, madam! omoară-mă, dar nu e vina mea!

ZOE — Cum ai pierdut-o? când ai pierdut-o? unde ai pierdut-o?

CAȚAVENCU — În scandalul, în bătaia de alaltăieri seara dela întrunire, cine nu știu... mi-a smuls pălăria din cap... scrisoarea o aveam în căptușeala pălăriei...

ZOE — Care va să zică, adevărat ai pierdut-o?

CATAVENCU — Da!

ZOE — Mi-ai pierdut scrisoarea... și nu știi, nu bănuiești pe unde poate ratăci scrisoarea mea?

CATAVENCU — Nu.

ZOE — Nu?

CATAVENCU — Nu...

ZOE (*disperată*) — A! ești un om pierdut!... pierdut!... Eu poate că mai scap... căci poate să mai scap! dar d-ta... (*cu putere*) d-ta ești pierdut!... Când te-a arestat fânică, te-am scăpat eu... acum te arestez eu și n'ai să scapi decât atunci când mi-oiu găsi scrisoarea... pentru că poate să mai ai noroc s'o găsească... Roagă-te lui Dumnezeu s'o găsească... A! s'a întors jocul, d-le Cațavencu... începe să te părăsească norocul și să mai treacă și'n partea noastră... A! ești pierdut! da, pierdut!... (*strigând în fund*) Ghiță! Ghiță!

CATAVENCU — Doamnă, pentru Dumnezeu! (*se uită în toate părțile*).

ZOE — Ghiță!... (*către Cațavencu*) Nu te uita pe unde să scapi... Nu mai e scăpare: plastografii dovediți nu mai au scăpare... s'a mântuit... Ghiță! Ghiță! (*merge strigând în fund și se întâlnește piepi în piept cu Cetățeanul turmentat*).

SCENA VIII

ACEIAȘI — CETĂȚEANUL TURMENTAT *cu pălăria albă a lui Cațavencu*

CETĂȚEANUL (*intrând și coborînd foarte bine dispus*) — Nu e Ghiță, eu sunt...

ZOE — Ce cauți?

CATAVENCU (*aparte*) — Pălăria mea!

CETĂȚEANUL — Pe d-voastră coană Joițico!

ZOE — Ce vrei cu mine?

CETĂȚEANUL — Ei! uite și d. Nae. Salutare onorabile!

ZOE (*nervoasă*) — Ce vrei? spune ce vrei?

CETĂȚEANUL — Ce vreau eu, bine vreau. Eu am o vorbă: o mie de ani pace! (*gest de impaciență din partea femeii*) Eu, coană Joițico, am găsit o scrisoare.

ZOE — Pe care ai lăsat-o să ți-o fure onorabilul d. Cațavencu...

CATAVENCU (*sdrobot*) — Doamnă!

CETĂȚEANUL — Las'o aia... am mai găsit una!...

ZOE — Ei, ce-mi pasă!

CETĂȚEANUL — Nu vă supărați coană Joițico, să vedeți... nu v'am spus tot. Eu până să nu intru în politică, cum am zice, care va să zică până să deviu negustor și apropitar, am fost împărțitor... la poștie... mă cunoaște conu Zaharia!

ZOE — Ei! ieși odată și lasă-mă... Ghiță!

CETĂȚEANUL — Și d'atunci, care va să zică, eu dau scrisoarea după adresă. Dacă nu găsească andrisantul, scriu pe ea cu plavaz: „andrisantul necunoscut“, ori „nu se află“, ori „mort“, care va să zică fiecare după cum devine... (*Zoe se plimbă impacientată în fund*) dar dacă găsească andrisantul, i-o dau andrisantului... Bunioară acum... Eu am găsit alaltăieri, în învălășala dela Primărie, o pălărie...

ZOE (*coborînd*) — O pălărie?

CATAVENCU (*aparte*) — Mizerabilul...

CETĂȚEANUL — O pălărie da, asta... și astăzi tot îndesând-o pe capul meu s'o potrivesc — că mi-era strâmtă, am vrut să-i scot căptușeala s'o mai lărgesc... când colo în căptușeală peste ce dau!...

ZOE — O scrisoare!

CATAVENCU — O scrisoare!

CETĂȚEANUL — O scrisoare, da, d-le Nae... Nu mai mergem pe la o țuică?

ZOE (*foarte emoționată*) — S'o vedem!

CETĂȚEANUL — E dela conul Fănică: andrisantul sunteți d-voastră,

ZOE — Dă-mi-o, dă-mi-o degrabă!

CATAVENCU — Sunt în adevăr pierdut!

ZOE — Degrabă, dacă o ai.

CETĂȚEANUL — O am, n'am pierdut-o... nu m'am mai întâlnit (*sughite și arată pe Cațavencu*) cu onorabilul (*scoate scrisoarea din cătușeale pălăriei și i-o dă Zoii*).

CATAVENCU (*aparte*) — A! mizerabilul!

ZOE (*care a smucit scrisoarea*) — A!

CATAVENCU (*încet către Cetățeanul turmentat, care a trecut lângă el*) — Nenorocitul! (i-ai aruncat norocul în gârlă: te făceam om!

CETĂȚEANUL — Nu puteam... andrisantul cu domiciliul cunoscut. (*arată pe Zoe*).

ZOE (*care s'a remis de prima emoție*) — Domnule, domnule, ești un om onest, ești un om admirabil, fără pereche. Cum te chiami, mă rog? spune-mi... recunoștința mea...

CETĂȚEANUL — Ce trebuie să mai spui cum mă cheamă? mă cunoaște conul Zaharia dela 11 Fevruarie! Iacă un cetățean și eu...

ZOE — Cum să-ți mulțumesc? Ce ceri dela mine?

CETĂȚEANUL — Să-mi spui d-ta pentru cine votez. Iacă mai e un sfert de ceas și se închide alegerea... cu... pentru cine votez?...

CATAVENCU (*cu amărăciune*) — Pentru d. Agamiță Dandanache.

ZOE (*întorcându-se spre el cu o privire de dispreț și amenințare*) — D-le Cațavencu! tot mai poți vorbi? și încă ironic. A! ești tare, drept să-ți spuiu...

CETĂȚEANUL — Coană Joițico, adevărat?

ZOE — Da, adevărat, pentru d. Agamiță Dandanache: da, adevărat: poate că e singurul adevăr pe care d. Cațavencu l-a spus în viața d-sale...

CETĂȚEANUL — Atunci mă duc să votez... (*vrea să plece*) dar cum îi zice?

ZOE — D-le Cațavencu, fii bun, serie-î, mă rog, votul acestui onest cetățean. (*Cațavencu stă pe loc*) Te rog... (*îi arată scrisoarea. Cațavencu trece la masă, scrie un buletin și i-l dă Cetățeanului turmentat*) Imi dai voce? (*ia buletinul*) „Agamiță Dandanache”... Bravo, d-le Cațavencu, ești un om de bună credință...

CETĂȚEANUL (*luând buletinul*) — Mă duc, nu mai e vreme.

ZOE (*conducându-l*) — Te rog să crezi, d-le, că oricând recunoștința mea...

CETĂȚEANUL (*foarte grăbit*) — Nu mai e vreme... se închide alegerea. (*iese ducând sus bitetul*). (*Zoe l-a condus cu multă amabilitate până la ieșire; se întoarce, se oprește în fund, își deschide corsajul, pune scrisoarea în sân, se încheie la loc și coboară încet și țintă spre Cațavencu. La fiecare pas al Zoii, Cațavencu se îndoaie de încheeturi; când ea s'a apropiat bine se oprește feapăn înaintea lui; el cade în genuchi*).

SCENA IX

ZOE, CATAVENCU

CATAVENCU — Iartă-mă, iartă-mă...

ZOE (*râzând*) — Scoală-te, ești bărbat, nu ți-e rușine! (*cu ton aspru*)
 Scoală-te!

CATAVENCU (*sculându-se rușinat*) — Iartă-mă...

ZOE (*cu dignitate*) — Ești un om rău... mi-ai dovedit-o... Eu sunt o femeie bună... am să ți-o dovedesc. Acuma sunt fericită... Puțin îmi pasă dacă ai vrut să-mi faci rău și n'ai putut. Nu ți-a ajutat Dumnezeu, pentru că ești rău; și pentru că eu voiu să-mi ajute todeauna, am să fiu tot bună ca și până acuma

CATAVENCU (*umilit*) — Madam'!

ZOE — Nu tremura! Pe parola mea de onoare, ești scăpat...

CATAVENCU — Sărut mâinile... devotamentul meu...

ZOE — Cu o condiție: după alegere, o să fie manifestație publică... d-ta ai s'o conduci.

CATAVENCU (*repede și supus*) — O conduc.

ZOE — D-ta o să prezidezi banchetul popular din grădina Primăriei.

CATAVENCU (*asemenea*) — Prezidez...

ZOE — O să chefești cu poporul...

CATAVENCU (*același joc*) — Chefuesc...

ZOE — Și o să vii aici cu toții, să saluți, în numele alegătorilor, pe deputatul ales și pe prefect...

CATAVENCU — Da.

ZOE — Ne-am înțeles?

CATAVENCU — Da.

ZOE — Du-te și ia loc în capul mesii; fii zelos, asta nu-i cea din urmă Cameră!

CATAVENCU — Madam', madam' Trahanache, ești un inger...

ZOE — Mulțumesc, ești prea galant, dar du-te degrabă...

CATAVENCU — Mă duc, mă duc, și să vedeți dacă nu v'o plăcea... Sărut mâinile! sărut mâinile!... (*iese repede zăpăcit prin fund*).

SCENA X

ZOE (*singură*) — E adevărat, ori visez? (*șade pe un scaun, scoate scrisoarea, o citește, o sărută*) Fănică! (*se scoală răsând, o mai citește, o mai sărută de mai multe ori și iar șade*) Fănică! (*plâns nervos... după o pauză se scoală zâmbind, se șterge la ochi și râsuflă tare*) A!... mi-a trecut... Fănică! (*suie repede scările la dreapta și dispăre*).

SCENA XI

TIPĂTESCU — (*singur*) — (*intră repede din fund*). A înnebunît Ghiță! Mă trimite la telegraf pentru nimica... Imi face farse? Ce însemnează... Și Zoe... unde e Zoe? (*se uită în toate părțile și iese repede în dreapta*)

SCENA XII

TRAHANACHE ȘI DANDANACHE

vin din dreapta din grădină, planul al treilea.

TRAHANACHE — A! aici la noi, stimabile, a fost luptă crâncenă, orice s'ar zice... s'au petrecut comedii mari.

DANDANACHE — Tați, frate.

TRAHANACHE — Infamii! Inchipuște-ți d-ta, un caraghios, un mișel, ca să influansez pe Tipătescu... pe Fănică, de... pe prefect. (*Dandanache dă multă atenție, dar pare că nu pricepe*).

DANDANACHE — A, da! așa! că nu esti d-ta prefectul. (*Se aude în depărtare intrata unui marș*).

- TRAHANACHE — Ori să-l învrăjbească cu mine și familia mea... s'apucă și face o scrisorică de amor ca din partea lui Fănică, prefectul... cătră Zoițica, nevastă-mea, și-i imitează slova băiatului... știi să juri, nu altceva... Închipuește-ți plastografie!
- DANDANACHE — Nu mă nebuni, neicursorule! La mine a fost cazul adevărat!... (*Marșul se apropie, se aud și urale*).
- TRAHANACHE — Cum, cazul adevărat?
- DANDANACHE — Scrisoarea era a persoanei... da... becher
- TRAHANACHE — Cum becher?
- DANDANACHE — Adică necăsătorit...
- TRAHANACHE — Cinc?
- DANDANACHE — Nu spui ține, — persoană însemnată... Când i-am pus pițorul în prag — ori coledzi, ori „Răsboiul“ mă'nțeledzi — tranc! depesa aiți...
- TRAHANACHE — Nu'nțeleg! (*aparte*) E amețit de drum... căruța... și ciopoteii.
- DANDANACHE — (*aparte*) — E slab de tot prefectul. îi spui de două ori o istorie și tot nu prițepe... (*În toată scena aceasta și în cea următoare, până la intrarea mulțimii, se aude marșul și uralele treptat din ce în ce mai aproape și mai distinct*).

SCENA XIII

ACEIAȘI — ZOE, TIPĂTESCU

- ZOE (*coborînd întâi treptele, urmată de Tipătescu, veseli și fără să vază pe cei din scenă*) — Și astfel cum ai văzut (*văzând pe Trahanache și Dandanache, schimbă tonul*) — d-le prefect, furtuna rea trece curând... (*coborînd*) D-le Dandanache, într'un moment masa e gata...
- DANDANACHE — Tocmai îi spuneam d-lui prefect, și dumnealui îmi spunea...
- TIPĂTESCU — D-lui prefect?...
- DANDANACHE — Da, d-lui prefect? (*arată pe Trahanache, care vorbește la o parte cu Zoe*).
- ZOE (*încet*) — Îți place, nene, alesul d-voastră?
- TRAHANACHE (*încet*) — Deștept... dar mi se pare că e cam șiret.
- DANDANACHE (*lui Tipătescu*) — Îmi spunea istoriile de aiți dela aledzeri,* cu scrisoarea, cu plastografia (*mişcarea Zoi*) și eu îi spuneam de cazul meu... că la mine a fost chiar adevărat... cu becherul...
- ZOE (*repezindu-se lângă el, încet*) — D-le Dandanache, mi-ai promis să nu mai pomenești de istoria asta...
- DANDANACHE — Eu am promis? (*repede*) când am promis? cui am promis? țe am promis? (*aducându-și deodată aminte*) A! da! Nu mai... nu mai... (*Uralele s'au apropiat cu desăvârșire. Lumea toată intră cu muzica*).

SCENA XIV

ACEIAȘI — FARFURIDI, BRÂNZOVENESCU, CAȚAVENCU, CETĂȚEANUL TURMENTAT, GHIȚĂ PRISTANDĂ, IONESCU, POPESCU, ALEGĂTORI, CETĂȚENI, PUBLIC. .

(*Brânzovenescu și Farfuridi cu alți alegători mai spălați, în costume de pretenție provincială, intră venind din casă, coborînd pe treptele din dreapta; salutări de toate părțile. Prin fund, Cațavencu, Ghiță polițaiul, îmbrăcat civil. Cetățeanul turmentat, Ionescu și Popescu, intră conducând manifestația publică.*)

Cei ce vin prin fund, sunt toți amețiți, și mai ales Cațavencu și Cetățeanul turmentat, care înghite și sughite mereu. După ei vin o mulțime de cetățeni cu ramuri verzi, și steaguri, asemenea foarte chefulți. Toată lumea cu borcane de băntură în mâini. — Din casă, în urma lui Farfuridi, Brânzovenescu și celorlalți alegători, vin seciori cu sticle de șampanie. — Ghiță Pristandă, îndată ce sosește în scenă face semn muzicii să tacă. Muzica tace. Se împart pahare de șampanie frunțașilor. — Tipătescu, Zoe. Trahanache. Dandanache sunt în stânga).

FARFURIDI (*luând un pahar de șampanie*) — În sănătatea d-lui Agamiță Dandanache, alesul nostru! Să trăiască! (*Urale și muzică. Pristandă ține cu mâna tactul uralelor. Toți ciocnesc și beau*).

DANDANACHE (*îndemnat de Zoe și Tipătescu, trece în mijloc cu paharul în mână*) — În sănătatea alegătorilor... cari au probat patriotism și mi-au acordat... (*nu nemerește*) asta... cum să zic dè!... zi-i pe nume dè!... a! sufradzele¹ lor; eu, care familia mea dela patuzsopt în Cameră, și eu ca rumânul imparțial, care va să zică... cum am zice... în sfârșit să trăiască! (*urale și ciocniri*)

TRAHANACHE (*către Cațavencu, care a coborât spre el și Tipătescu*)
Și așa zi, ai? d'ai noștri, stimabile? bravos! mă bucur.

CAȚAVENCU — Venerabile, neică Zahario! în împrejurări ca acestea, (*mișcat*) micile pasiuni trebuie să dispară.

TRAHANACHE — Ei, aici mi-ai plăcut! bravos! să trăești!

CAȚAVENCU — În sănătatea venerabilului și imparțialului nostru prezident, Trahanache! (*Urale și ciocniri*).
(*Zoe vede pe Cetățeanul turmentat în grămadă, ia un pahar și merge de i-l oferă*).

CETĂȚEANUL — În sănătatea coanii Joihichii! că e (*sughite*) damă bună! (*ciocnește cu ea; ea îi strânge mâna din toată inima. Urale, ciocniri*).

CAȚAVENCU (*lui Tipătescu încet*) — Să mă ierți și să mă iubești! (*expansiv*) pentru că toți ne iubim țara, toți suntem români!... mai mult, sau mai puțin onești! (*Tipătescu râde*). În sănătatea iubitului nostru prefect! Să trăiască pentru fericirea județului nostru (*Urale, ciocniri*).

TRAHANACHE (*luând un pahar și trecând în mijloc foarte vesel*, — Ei, aveți puținică răbdare!... Nu cunosc prefect cu! eu n'am prefect! eu am prieten! În sănătatea lui Fănică! Să trăiască pentru fericirea prietenilor lui! (*sărută pe Fănică, apoi pe Zoe, Fănică sărută mâna Zoii*). (*Urale. Dandanache între alegători, cu Farfuridi și Brânzovenescu, le povestește încet, făcând gestul cu clopoșcii; la dreapta, în fund, Pristandă, Cetățeanul turmentat, muzica și lume. În stânga Zoe, Tipătescu. Trahanache cu alți alegători. În mijloc Cațavencu*).

CAȚAVENCU (*foarte amețit, împleticindu-se'n limba, dar tot îngroșându-și silabele*) — Fraților! (*toți se întorc și-l ascultă*). După lupte seculare, care au durat aproape treizeci de ani, iată visul nostru realizat! Ce eram acumă câțva timp înainte de Crimeca? Am luptat și am progresat; ieri obscuritate, azi lumină! ieri bigotismul², azi liber-pansismul!³ ieri întristarea, azi veselia!... Iată avantajele progresului! Iată binefacerile unui sistem constituțional!

¹ *sifragi* — dreptul de vot; *sufrazete* — voturile.

² *bigotism* — habotnicie, supunere oarbă față de preceptele religioase.

³ *liber-pansism* — liber pansist era un termen prin care burghezia desemna pe atei.

PRISTANDĂ — Curat constituțional! Muzica! Muzica!

(Muzica atacă marșul cu mult brio. Urlete tunătoare. Grupurile se mișcă. Toată lumea se sărula, gravitând în jurul lui Catacean și lui Dandanache, care se strâng în brațe în mijloc. Dandanache face gestul cu clopoșcu. Zec și Tipătescu contemplă deta o parte mișcarea. Cortina cade repede asupra tabloului).

UN PEDAGOG DE ȘCOALĂ NOUĂ

(1893)

Dr. Marius Chicoș Rostogan¹, distinsul nostru pedagog absolut, și-a început cariera printr-o memorabilă conferință didactică.

Vom da aci mai la vale conferința în rezumat, apoi câteva note luate, după natură, despre activitatea în *praxă*² a eminentului pedagog.

Trebuie prealabil să spunem că d-za, totdeauna înainte de *e* și *i* pronunță pe:

n ca *gn* francezesc,

t ca *k*

d ca *gh*,

g ca *j*

e ca *ș*

Aceasta pentru ușurarea citirii citatelor din vorbirea d-sale, pe care vom să le transcriem pe cât se poate cu pronunțarea lor originală. Cititorul va suplini părțile din cale afară de originale, pe care ne-a fost prea greu să le transcriem exact, ca de ex.: *gn* și *ș*.

1. Conferința

„Onorat aughitoriu,

„Vom căuta să ne șkim astăzi ghespre metoda *ghe* a *prăda* grămakica în jeneru și apoi numai doară ghespre metoda *intuikivă* și ghespre răspunsurile neapărate, neșitate *ghe* logica lucrului, amăsurat înkelijinții școlerului!“

Așa începe dl. conferențiar. Cui nu a asistat la conferința aceasta trebuie să-i spunem că pedagogul pune întrebările și presupune și răspunsurile. Așa că urmarea, deși s'ar părea o conversație între pedagog și școlar este însuși corpul conferinței. Iată rezumatul acestei superioare opere didactice.

Urmează conferențiarul:

Pedagogul. — No! ce-i grămakica?

Școlerul. — Grămakica iaște...

Pedagogul. — No că-z ce iaște? că-z doar nu iaște v'un lucru mare.

Școlerul. — numai apoi să răculeje și răspungho: grămakica iaște o știință ghespre cum lucră limba și lejile mai apoi la care se supune aceea lucrare, ghin toate puncturile *ghe* veghere.

Pedagogul Bravo, mă! prostovane! (ii zic așe doară nu spre admonițiune³ ci spre înghem și încurajare). No, acuma, spune-ne tu numai cum se împart substankivele? Școlerul, la întrebarea aceasta a mea doară, musai să răspunză, neșasare amăsurat priceperii și rățiunii sale:

¹ Pentru crearea figurei lui Marius Chicoș Rostogan, Caragiale și-a luat ca model un pedagog ardelen al timpului — Borgovan. Dar caricaturizând o anumită persoană, Caragiale a creat un tip și a satirizat însuși școala vremii în care domnea protecția și nepotismul.

² *praxă* — practica.

³ *admonițiune* — mustrare.

Școlerul. — In substankive care se văd și substankive care nu se văd — respeckive, concreke și abstracte!

Pedagogul. — Apoi merem mai gheparke pe ogorul pedagogic și punem chestiunea doar:

Ați auzit, voi, copii, ghespre jän? Ce iaște jänul?

Școlerul răspungh: Jänul e cumu-i lucru: masculin, femenin și eke-rojen au neutru, respeckive ghe bărbat, ghe femece și ghe ce nu-i bărbat, nici femece.

Pedagogul. — Exemple doară...

Școlerul, apoi musai se exprime astfel:

Calul îi substankiv masculin; iel se schimbă în iapă, ș'apoi ghevine femenin.

Pedagogul. — No! dar neutru?

Școlerul, (inoțent cumu-i, el nu poake da exemplu aghecvat!¹ cu pedagogul, atuncea-s gata să-i dau ilustrațiunea keoriei...

Pedagogul. — Neutru! Neutru mai apoi, dacă-i calul masculin și iapa femenină, neutru-i catârul, carele nu-i nici cal, nici iapă, nici măgar, nici cal: e catâr, aghică corșitură, ghe îmbele jenuri, și mai gheparke pentru aceea se konzultă zoologhia care-i o altă știință naturale, și doară naturalia non sunt turpia!²).

După aceea doară, școlerul musai să fie, în rățiunea sa puerilă, eghificat pe gheplin ghe jänurile tuturor substankivelor.

Vine numai dup'aceea cheskiunea makemakică... Spune-ne tu doară, Bărsăscule! (zic eu școlerului) ce înțaleji tu prin curbă, o linie curbă?

Școlerul. — Care nu-i ghireaptă...

Pedagogul (zâmbind cu bunătate). — No, care nu-i ghireaptă, bine! da cumu-i, dacă nu-i ghireaptă?

Școlerul mai apoi vine la aceea înduplecare a rățiunii că musai va să răspundă minken³.

E o linie oablă, oablă, care mere și mere și mere și iarăși se întoarnă ghe ungh e purces.

Pedagogul (jucându-și serios rolul). — Bine! răspuns limpeghe! chiar! respeckive exact... No, acuma spune-ne cine au invântat numerele?

Școlerul acuma, după memorare numai, căci memoria e, cum zice Tubinghen, pur animală, răspunde ca animalul: numerele pare, respeckive cele cu soțiu, le-au invântat Pitagora⁴, iar mai apoi cele impare, respeckive cele fără soțiu, le-au invântat Eratoskenes!⁵

Bravo!

Cum veghe onoratul aughitoriu, foake răspunsurile școlerului după metoada intuikivă mogheariă sunt necesitate prin lojika lui, proprie vorbind născândă, dar complectaminke formată printr'o educațiune aghecvată cercustanțelor, probăluike ca gherivând ghin natura noastră, carea lucră pe cum e mănătă mai gheparke.

¹ *aghecvat*, adecvat — potrivit.

² *naturalia non sunt turpia*: în latinește — ceace e natural nu poate fi rușinos.

³ *minken*, *minten*, — îndată.

⁴ *Pitagora* — ilustru filosof și matematician grec (sec. VI înainte erei noastre).

A creat cel dintâi tabla de înmulțire a 9 numere.

⁵ *Eratoskene* — matematician și astronom grec, bibliotecar din Alexandria (274—194 înainte erei noastre).

Intr'o viitoare conferință, vom cuvânta apoi ghespre această natură
jarăși în aplicațiunile sale în raport cu pedagogia, cu biserică și cu școala!
(Aplauze. A doua zi, pedagogul nostru este numit în slujbă profesor
„ghe pedagogie în jenăre și ghe limba makernă în șpecial“. Să-l vedem la
lucru).

2. O Inspețiune

Profesorul. — Că-z onorat, domnul inspektore va binevoi doară un
moment să asculke aplicațiunea metoaghii intuikive.

Inspectorul. — (se așează, scoate carnetul și condeiul și ascultă).

Profesorul. — Mă! prostovane! tu ala ghe colo... Spune-ne tu doară:
ce iaște ființă și ce iaște lucru mă?

Elevul. — Lucrul, dom'le, este care nu mișcă și ființă pentru că mișcă!

Profesorul. — No, dar ornicul meu... prostule! ființă-i ori lucru?

Elevul. — E lucru, dom'le!

Profesorul. — Că-z doară mișcă, mă! auzi-l (bagă ceasul în urechea
elevului).

Elevul (ferindu-se). — Da dacă nu-l întoarcem, nu mișcă.

Profesorul (satisfăcut). — Bravo! (cătore domnul inspektor). Ș'apoi
doară ăsta-i ghintre cei meghiocri... Bine! (Elevul trece la loc). Tu, mă!
alălant ghe lângă el... Câte picioare are boul, mă?

Elevul. — Patru, dom'le!

Profesorul (vesel). — Ei, pe dracu! că-z doar n'o să aibă șăpke!... Și
ce e boul cu patru picioare? lucru ori ființă? Ha?

Elevul. — Ființă, dom'le!

Profesorul. — Dar, masa, ființă-i?

Elevul. — E lucru, dom'le!

Profesorul. — No! că-z n'are și ea patru?

Elevul. — Da, dar nu se mișcă, dom'le!

Profesorul (și mai vesel). — Ei! pe dracu! să se miște... poake doar
cu șpirikismus!

Inspectorul (tușește tare și caută să schimbe vorba). — Mă rog, cum îl
cheamă pe elevul acesta?

Profesorul. — Anibal Ioanescu.

Inspectorul. — Răspunde bine.

Profesorul (cu siguranță). — Că-z ăsta-i ghintre cei bunșori... No!
la gheografie acuma... Mă! tu ghe colo... Spune-ne tu doară toake ștakele
Europei.

Elevul. — Franța, dom'le!

Profesorul. — Franția, bine!

Elevul. — Anglia, dom'le!

Profesorul. — Iaște!

Elevul. — Germania, dom'le!

Profesorul. — Ghermania!

Elevul (se pornește repede) — (Profesorul dă din cap afirmativ la fiecare nume de stat, cu satisfacție și cu mândrie). — Elveția, Rusia, Suedia, Italia, Belgia, Olanda, Turcia, Bulgaria, România, Serbia, Muntenegru și Grecia... dom'le!

Profesorul (încruntându-se). — Și apoi mai care, mă?

Elevul. — Atâtea, dom'le!

Profesorul (începând să scrâșnească). — Dar Spania, mă?

Elevul (intimidat). — Și... Spania, dom'le!

Profesorul (mai aspru). — Dar Spania, ungh-e-i Spania?

Elevul. — ...?

Profesorul (magistral). — Spania-i lângă Portocalia, mă boule, și viță-versa!

Elevul (aiurit). — Și... Spania și Portocalia, dom'le!

Profesorul (din ce în ce mai sus). — Și mai care?

Elevul (pierdut). — Vițăvercea, dom'le!

Profesorul (indignat). — Nu Vițăvercea, mă! Danimarea, mă! Dania, mă! (șoptind amenințător printre dinți). Dania lătână-tău! (energie). Merji la loc, boule!

Elevul (pleacă obidit la loc).

Inspectorul (conciliant). — Ei! oricum, tot a știut destul de bine.

Profesorul (încă fierbând de ciudă). — Pe dracu! știut! Traiane Chiorghiescule! Vină tu... Spune-ne tu doară, s'audă și onorat domnul inspector: dacă sunt în lume apoi căke le veghem doară, cine le-au făcut pe toake?

Elevul (sigur). — Natura, dom'le!

Profesorul (zâmbind cu bunătate filozofică). — Ei, pe dracu, Natura!... Dar pe Natura aia cine au făcut-o, mă prostovane?

Elevul. — Dumnezeu, dom'le!

Profesorul. — Dar vezi bine că dumnezeu, că-z doar nu tată-tu și mumă-ta!... No! acuma... noi, Românii, musai doară să șkim pe cum că: ghe ungh-e ne trajem noi?... ghe ungh-e?... spune!

Elevul (energie). — Dela Traian, dom'le!

Profesorul (lăcând cu ochiul inspectorului, care stă în admirație). — Și cine era Trăian?

Elevul. — El era un om bun!

Profesorul (emoționat). — Bun, drăguțul ghe el, zic zău lui dumnezeu bun... și cu cine s'au bătut el?

Elevul (grav). — Cu Turcii!

Profesorul (râzând cu mult chef). — Pe dracu: Că-z ungh-e erau Turcii până atunci în Europa... Mai târziu doară apoi s'or ghescoferit Turcii... (puternic) Cu Dacii, mă!

Elevul (mai tare). — Cu dracii!

Profesorul. — Că zău lui dumnezeu că cu draçi s'o bătut! Dar mai apoi, Ștefan cel Mare și Michaiu-Bravul cine au fost?

Elevul (mândru). — Ei erau oameni buni.

Profesorul (aprobind cu lăcră). — Beni, mă!... și s'au bălăut...

Elevul (cu multă mândrie națională). — Cu draci!

Profesorul (entuziast). — Cu draci! zic ziu lui dumnezeu! Morji la foc!... Bravo-prostovane, (căt-re inspector, care e transportat). Că-z asta doar iaște un școler omîinke!

Inspectorul. — Are și mult talent!

Profesorul (cu siguranță). — Ei! pe dracu, talent! că-z talent nu-i doar ghe vreo samă! asta-i lucru antievat... Cu melonghele mogherne doar, tetul zace numai în aplicațiune!... No! la muzică acuma... Spune-ne. Popăscule: ce-i muzică?

Elevul. — Muzică este care cântă, dom'le!

Profesorul (nemulțumit). — Nu așa loază! Nu cu vânta doară ca rătăni... vorbește ca școlerii. Dă-ne tu nunaighecăt ghefiniția chiară și agheevată!

Elevul. — Muzică este...

Profesorul. — Ce?

Elevul. — Este când...

Profesorul (foarte nemulțumit și repetând definiția). — Muzică iaște aceea care ne găghilă urechile într'un mod plăcut... (printre dinți, aparte, școlerului) — Ia seama doară să nu ți le găghil eu ție într'un mod neplăcut! (se aude clopotul de ieșire).

Inspectorul (se ridică, copiii fac și ei ca inspectorul). — Domnate profesore, sunt foarte mulțumit. Metoda dumatăle e admirabilă...

Profesorul (tăindu-i vorba cu mândrie). — Că-z asta doară e metoda lui Peștaloiu¹.

Inspectorul (urmând). — ...și zelul dumatăle vrednic de laudă... (căt-re elevi). Voi băieți, căutați a profita de știința bunului vostru profesore și nu uitați că dela voi așteaptă mult patria, România, pentru viitor!

Profesorul (conducând cu multe reverențe² pe inspector și încântat de rezultat). — Că-z eu ce le tot spun boilor, onorat domnule inspectore? Apoi dacă-s porci și n'au ghestulă aplicațiune!

3. Ajunul examenelor

Profesorul. — No! mâne apoi începem doară! Câți ghindre voi au ștudiut, ori mere mai gheparte; câți au fost pulori și n'au ștudiut, trebue să rămână repekinți. Acuma, doară, numai să vă muștrulesc, că cum să fiți la aceea înălțime la care caută a fi școlerul intrucât privește educațiunea prințipială, respeckive la conduită exămplară față ghe azistenții cari vor fi ghe față. (Căt-re un școlar din fund). Inchighe gura, boule, că-ți intră unasca. (Băieții rād). Silențiu³!... Școlerul caută să fie curat îmbrăcat...

Școlarul Ionescu. — Mie mi-a făcut mama haine nouă, dom'le!

Profesorul. — Ei! Mă-ta! că-z doară nu era să ți-le fac eu! (itâsete). Silențiu, măgarilor! Educațiunea prințipială mai apoi ne obligă la respect căt-re cei mari și la înfățișare moghestă, care iaște ca un *ghecorum* al juncții... (răspicat și sever) — Că pe carele îl voi veghe că rânjește, ori se sbenguiaște,

¹ *Pestalozzi* — pedagog elvețian, 1746—1827.

² *reverență* — plecațiune, venerație adâncă.

³ *silențiu* — liniște.

apoi minken aceluî măgar i-oi lunji eu urechile... măcar de-ar fi fecior ghe Erzherzog¹!...

Şcolarul Popescu. — Dom'le, tata a zis că să-i spui de câte ori ne tragi de ureche, ca să vorbească la Cameră.

Profesorul (cu ton de mângâiere). — Că-z astea nu le-am spus pentru kine. Pe kine doară ke cunosc ca un şcolaremîninke... Le-am spus numai pentru porcii eilanţi!... No! acuma să probăluim căke o ţără ghin makerie... Popăscule! (O plesnitoare şi-apoi alta şi încă una pocnesc în zidul din spatele profesorului; acesta sare în sus speriat). Hoghi o fêne eşhemek². Cine a fost porcul şi măgarul? (Ioată clasa râde). Cine?... Minken musai să aflăm cine nu a ştiut respectul? (fierbe de ciudă).

Mai mulţi şcolari. — Popescu, dom'le!

Profesorul. — Popescu? Nu se poake... Popescu doară-i un şcoler eminenke.

Şcolarii. — Popescu, dom'le!

Profesorul. — Acela care mai face asta, lasă-l apoi doară... Popăscule... dacă cineva ke'ntrecabă să-i spui numai căke operaţiuni avem în aritmetikă cum vei răspunde?

Popescu. — Trei, dom'le.

Profesorul. — Nu-s mai mulke?

Popescu. — Cinci.

Profesorul. — Nu-s mai puţine?

Popescu. — Două.

Profesorul — La ghereptu vorbind sunt numai două în prinţipiu, sporire şi scăghere ge unitake; numai doară după diferanţierea lor în praxă, ghevin că-s patru; aghiţiunea, substraţiunea, multiplicăţiunea şi ghiviziunea. No! bine! meri la loc... Spune numai lui tată-tău să vină mâne să ne onoreze (altă plesnitoare)... O fêkete kukio!³ Cine-i porcul şi măgarul?

Toţi — Popescu, dom'le!

Profesorul (necăjit). — Silenţium! Ioanescule! Dacă cineva ke în-trecabă că-s căke-s emisfererele pământului, tu ce vei răspunghe?

Ionescu. — Două, dom'le!

Profesorul. — Nu-s mai mulke?

Ionescu. — Nu, dom'le!

Profesorul (iritat). — Ba da, loază!

Ionescu. — Care, dom'le?

Profesorul. — Acele care sunt, boule, emisferul austral, emisferul boreal, mai gheparte apoi emisferul oriental şi emisferul occidental, măgarule! Meri la loc, vită! Vine mâni-ta mâne?

Ionescu. — Nu, dom'le, că spală la mama lui Popescu.

Profesorul. — No bine, că-z tot n'avea ce procopseală să vază (un pumn de plesnitori, profesorul sare cât colo). O fêne ş'o fêkete kukio! (turbat)... Care e iar măgarul şi porcul care n'are respect?

¹ *Erzherzog* — arhiduce.

² *Hoghi o fêne eşhemek* — lua-l-ar naiba (expresie în limba maghiară).

³ *O fêkete kukio* — câine negru (în limba maghiară).

Toți. — Popescu, dom'le... (râd).

Profesorul (potolindu-se). — No! **Silentium!** luați amînke doară la muștruluiala care v'am făcut... Mînc este ziua cînd pukem zice, pedagoji și școleri, față cu onorata azistență care va fi ghe față, finis coronat opus¹!... In educațione et virtuke²... (copiii fac sgomot... **Popescu** se caută să mai găsească o plesnitoare. Profesorul iese repede, înjurând teribil ungurește).

4. Examenul anual

Două mahalagioaice asistă la examenul copiilor lor.

Profesorul, pedagogul nostru absolut, ascultă pe copiii mahalagioaicelor. E foarte aspru și fără chef.

Mamele stau înțepate pe scaune, unde s'au așezat fără să fie poftite.

Profesorul (către elevul Popescu, care n'a răspuns la trei întrebări).

— No! prostule, dacă nu știi pe eslea, care-s ghe tot simple și jenărale, apoi spune-ne rățiunea pîntru carea românii au kins să urmează o polikikă jermână pe timpul lui Mihaele Bravul?

Popescu. — ...?

Profesorul. — No! spune odată!

Popescu. — ...?

Profesorul (energic). — Meri la loc, boule! (către mama lui Popescu care este foarte mîhnită). Că-z prost l'ai făcut, cucoană! Apoi ăstua doară numai paie să-i dai să mînce (mama lui Popescu plînge). Că-z geaba te mai bocești acum! nu-l mai dreji. Are să mai stee înca șapke ani repekinke... Ionescule! (mama lui Ionescu tușește foarte mișcată). Cumu-i pămîntul, mă?

Ionescu. — Mare, dom'le!

Profesorul. — Pe dracu mare! L-a măsurat mâni-la, să vază mare-i. Pe lângă alke astre, bunăoară Saturnus, au Neptunus, au Jupităr, pămîntul nostru doară-i o scărba! nici cât să chiorăști un șoarece... Nu-i vorbă ghe mare mă prostovane! e vorba cumu-i?

Ionescu. — Se'nvârtește, dom'le.

Profesorul (răstîndu-se puternic, mama lui Ionescu se sperie). — No! apoi? dacă se învârke, cumu-i? în trei colțuri, animale?

Ionescu. — Nu, dom'le!

Profesorul. — No, dar?

Ionescu. — Rotund.

Profesorul. — Vezi, așa, loază!

(Se face un zgomot la ușă. O doamnă din înalta societate, doamna Ftiriadi, intră împreună cu un mops gras, care vine să se gudure pe lângă pedagog).

Profesorul (întîmpinînd-o foarte emoționat). — Onorată doamnă, eu încă mă recomand! (ia cătețul în brațe).

Doamna Ftiriadi (foarte volubil și pe un diapason mult mai înalt).

— Am venit pentru băiat... Să-ți spun drept că nu vream să-l aduc să dea examen la școala publică, nu vream să se amestece cu fel de fel de băieți rău creșuți... Dar a stăruit tată-său... zice că e ordin dela minister... și

¹ finis coronat opus — sfârșitul încoronează opera.
² in educațione et virtuke — în educație și virtute.

de-ai-a l-am trimis la d-ta, care-i cunoști caracterul lui ambițios. de când fi ești meditator

Profesorul. — Binevoiască numai onorata doamnă să iee loc (căt-re Ionescu, care așteaptă în picioare). Tu meri la loeu-ți... De hatărul mâni-ți, pe kine nu ke las repekinke! No! meri (Ionescu merge la loc).

Ioneasca (ridicându-se). — Sărut mâna!

Profesorul (demn). — No bine! poți mere (ia scaunul Ioneaschii și-l pune lângă doamna nou sosită și așează cătețul pe el; mopsul multumit, îl linge pe nas. Mahalagioaicele ies foarte umilite). No, acuma tânărul Ftiriadi! Spune-ne s'audă și ilustra matroană, onorata ta mamă; nu-i așa că pământul se 'nvârke în jurul soarelui trei ani câte 365 ghe zile și mai apoi în al patrulea în 366 ghe zile?

Micul Ftiriadi. — Da, dom'le.

Profesorul (face semne de aprobare doamnei Ftiriadi care foarte satisfăcută se scoală dela locul ei, drege cravata băiatului, îl sărută și se așează iar la loc). — No, nu-i așa că presiunea se ghemonstră suficientă prin ele două emisfere (Doamna Ftiriadi tușește tare) ghe Magheburg?¹

Micul Ftiriadi. — Da, dom'le.

Profesorul (căt-re clasa întrecă). — No, boilor, vegheți numai exămplu ghe aplicățiune! (căt-re micul Ftiriadi). No, încă una ș'apoi basta! Spune-ne nu-i așa că Ioane Corvin ghe Huniaghe, și Makiaș Corvin² și-apoi după aceea doară toți magnații niaghari fost-au Români ghe-ai noștri?

Micul Ftiriadi. — Da, dom'le.

Profesorul. — Bine! Bravo! Emininke!!

Doamna Ftiriadi. — Merçi, domnule profesor... Sunt foarte mulțumită... O să-i spui și lui Ftiriadi câtă osteneală-ți dai cu copiii...

Profesorul. — Ilustră doamnă, că-z asta ni-i misiunea. Datoria ni-i să lumiuăm jenărațiunile june, că-z fără instrucțiune și educățiune, un popor doară e învins astăzi în lupta pentru existență, și cine-i învins, apoi acela dă-l dracului! vorba lăkinească: una salus vickis, nullam șperare salukem!³

DESPRE COMETĂ

Prelegere populară

Dl. Mariu Chicoș Rostogan, distinsul nostru pedagog și director al școlii model „Ulpiu Traian“, este destul de cunoscut tuturor acolora care se interesează de mișcarea noastră culturală, așa ca să ne scutim de a-i mai face vreo reclamă. Ne mărginim doar să dăm aci, cu sfințenie, prelegerea pe care d-sa a ținut-o, în fața școlarii săi, asupra cometei de luni, 1, marți la 2 Noembrie.

Iată prelegerea d-lui Mariu Chicoș Rostogan.

Profesorul. — Am primit ghela onoratul ministeriu, următorul țireular:
Domnule director,

¹ *emisferele de Magdeburg* — experiență fizică prin care se demonstrează puterea presiunii pe care o exercită atmosfera asupra corpurilor.

² Nobili unguri de origină românească. Matei Corvin, fiul lui Ioan a ajuns rege al Ungariei (1443—1490).

³ Corect: *una salus victis, nullam sperare salutem* — singura salvare a învinsilor este de a nu mai spera nimic.

În apropierea zilei de prima Novembre, lumea toată și mai cu seamă masele populare sunt adânc mișcate de profetia savantului Falb asupra sfârșitului lumii prin întâlnirea cu cometa lui Biela.

Ministerul vă invită dar cu onoare a face copiilor din școala dv. o prelegere populară despre comete în genere și despre falsitatea prevederilor alt corp ceresc.

Știm cu toții că influența generațiilor care trăiesc simultaneu este reciprocă. Astfel, copiii, mergând pe la căminurile lor, ar aduce părinților îmbărbătarea de care au astăzi atâta nevoie masele populare ignorante a căror imaginație este totdeauna pornită la superstițiuni și la credință în supranatural.

Primiți, domnule director, distinsa noastră considerațiune.

No! auzi-ați numa cum se exprime onoratul ministeriu către migne, mă?... „cu onoare!“ și... ghischinsa noastră considerațiune!... „Numai voi, niște rătăgii, nu cunoașteți respectul și doar ghestul vă muștruluese...

Ne vom îngheplini aședar misiugnea și vă vom face o prelejeră ghe-pre comeată.

Școlarul Ionescu. — Apăi, a trecut...

Profesorul (aspru). — Nu fă larmă, spurcăciune!... Silențiu și atențiune, că-z intrăm în makerie!

Numele „comeată“ iaște ghe jânul feminin; o comeată, două comeake, și gherivă ghela coma, coamă, capelură, pleate lunji, respective: comată, comeată, astru pletos, *vulgo*¹ stea cu coadă.

Apărițiunea comeakelor au esărțitat toghcauna înrăurire asupra maseselor populare, asupra prostimii, cu atât mai mult că aceea apărițiune, au fost preșoa ghe holizi, mechcori, așterozizi cari se arată ca o ploaie ghe steale și care...

Școlarul Otopeanu (ridicând mâna în sus). — Dom'le!...

Profesorul. — No! ai vreo observațiune ghe făcut?...

Școlarul Otopeanu (în picioare). — Dom'le, mama într'o scară, iarna tre ută, a văzut ploaie de stele afară..

Profesorul (impacientat). — He!... că-z doară nu era să le vază în bordei...

Școlarul. — Și eu și eu taica cram culcați și când a intrat mama în casă și ne-a spus să ieșim afară să vedem, taica n'a vrut.

Profesorul (mai impacientat). — Ha! ...

Școlarul. — Zice taica: nu ies din plapumă pe gerul ăsta să știu de bine că plouă și cârnați... (școlarii râd).

Profesorul (foarte impacientat). — Tată-tău este un azin, carele nu știe să-ți ghea o educațiune zolidă. (Copiii râd mai tare: profesorul foarte aspru) No! basta!...

Merem mai gheparte și intrăm în ghemonstrațiune. (Coboară la tablă, ia tibișirul și desinează, nu tocmai exact, o elipsă² cu focarele foarte depărtate). No, acuma, Bârsăseule, tu carele ai mai multă aplicațiune la makerie, spune-ne doară ce am vrut eu să prezent aici?

Școlarul Bârsescu. — Un... castravete, domnule.

¹ *vulgo* — popular se spune.

² *elipsă* — figură geometrică de forma unui cerc turtit.

Profesorul (stăpânindu-și un zâmbet simpatic). — Mâncă-l cu mămă-ta! (schimbând repede tonul). Tot la foale ți-i gândul să le 'ndopi!... Nu-i castraveche, mâncăule! e o elipsă, o curbă lunguiață, care are dublu țentrum: unul aici în punctul omicron, și alt țentrum tognia dincoace, la ceilantă extremitate, în punctul omega. Aceasta-i calea cometei.

No, acuma pornim, mă rog, cu comeata ghe ghincolo ghe punctul omicron pe calea ei, și merem, merem, merem merem către soare carele iaște în primul țentrum, omega. (Urmând, după metoda intuitivă, cu creta pe linia elipsei, profesorul simulează creșterea și descreșterea mersului cometei).

Cu cât se apropie ghe soare, astrul pletos își acțelerează amăsurat mersul său neță sare creștendo, simțind acea atracțiune puchcarnică, ca un școler diligenke când se apropie de focarul luminii intelectuale și morale, de școala și de profesorele său. Apoi, cu cât se depărcează dela primul țentrum și mere către al doilea țentrum, se leneveaște amăsurat și îmblă'neet și tot mai încet, descreștendo ca un școlar puturos și fără aplicațiune (cu desgust) carele preajetă la dătorință.

Exempla doțent: bunăoară, întâi ca Bărsescu Știpiogne, și al doilea ca Ioanescu Agnibal *alias*¹ agnimal! (râsete). Silențium!...

Pentru aceea doară cu toate calculățiunile și operațiunile algebraice asupra proțesului mecanic că a plus b musai că este, mă rog, ceval cu t , cometa nici ghecât nu vine proțize.

Școlarul Ionescu. — Zicea că vine ieri seară, dom'le.

Profesorul. — Au zis tat 'ău...

Școlarul. — Nu, dom'le; Falb...

Profesorul. — Ai văzut tu pe Falb...

Școlarul. — Nu, dom'le, era în „Universul“ și'n toate gazetele.

Profesorul (grav). — „Ugniverzul“, doară și toate gazetele evotighiene nu sunt compekenke în cauză; pântru așa un lucru trubue să conzultăm publicațiunile șpetiale, cum e bunăoară *Mundus oder Todiakon* „Univerzal-transcendental-cosmologhișe-astronomișe-meteorologhișe Flighende Bletter“, acea publicațiune de fală care apare odată la lună și în care se arată țălebritatea erughitiunii germâne, pântru carea, ca s'o poată cineva pri-cepe, musai să aibă știință ghespre rățiuca pură, musai să știe jugheca ca Kant². (Școlarii rād tare).

Faveke lingvis³! vitelor și grobianilor, când caut să vă scot din acele credințe rătăcite, a căror consecvenție este igonoranția și imbețilitakea!... Căci au fost proști și neghiobi, *stultorum numerus infinitus*⁴ care au crezut cumcă orice comeată iaștă un semu, o amenințare, o piază rea...

Școlarul Otopeanu. — La noi, la Otopeni, spune, dom'le, lata, că s'a stârpit toate vacile când a venit cometa ailaltă.

Profesorul. — Dar mămă-ta de ce nu s'au stârpit, boule?

No, merem mai gheparke... fără *collocvium*! Să veghem numa care este posibilitatea ghe o întâlnire a globului terestru cu comeata lui Biela... (hotărît). Apoi asta nu-i slobod, asta nu se poate, ghe oarece țoți erughiti au proholuit negativa (cu siguranță). *Natura non fațit zallus*, mă prostovanilor! Ea au pus doară ghestul spaț, ca să aibă loc corpurile cerești să îmble

¹ *alias* — tot una cu.

² *Kant* — filosof idealist german din sec. al 18-lea.

³ *Favete lingvis* — țineți-vă gura.

⁴ *stultorum numerus infinitus* — numărul proștilor este nesfârșit de mare.

care încătrău în univerz, fără coliziune¹, fără craval; să aibă fiecarele pântru
trubuințele respeckive comoghitakea lui!

(Școlarii rād foarte tare și fac șgomot).

Profesorul. — Nu larmă, rātanilor inconștii! nu rādeți că ruralii, care
n'aveți decăt instincturi chelurice² și nu simțiți penetrațiune la contāmplā-
țiunea naturii carea, (cu multā elevațiune) după cum lucrā iaște, mă rog,
pāntru șpectatorul cu perspicacitate, un șpectacol plin de admirāțiune și
venerāțiune!...

No! acuma văzti-ați că ieri nu s'au întâmplat nimica... De ce n'ați
vint la școală ieri, să azistați împreună cu profesorole vost?...

Școlarul Bârsescu. — Ni-era frică de cometă!...

Profesorul. — Frică, ha? No du-che!

Școlarul Ionescu. — Eu am venit, dom'le, cu Popescu Ion și cu Olo-
peanu Marin și-am stat dela două până la patru și d-ta n'ai venit.

Profesorul. — Ha!

Școlarul. — Și când i-am spus mamii, a zis că n'ai venit de frica cometii.

Profesorul (supărat cu humor amestecat cu dispreț). — Pe mine să
mă'nvălați corajul, tu și cu mumă-ta, niște loaze! pe mine? care în cătane,
la Zollārino,³ unde au fost și cu franțozul și cu talianul, am avut un frache
mai mare undrofițir în gavaliri și un unchiu de pe mama, felfeb⁴, la grana-
liri!... și cari ori māncat acolo, m'rog, ghimpreună cu drāguțul gho'mpărat
o paparadā ghe așele. mă rog Voi! pe migne... Corajul?

Vezi numa! (transportat, cāntă cu mult avānt eroic).

La Zollārino ghe vale
Mere-uu ghegeneral călare
Și tot strigă 'n gura mare:
Impărate înălțache!
Cu răcuke ghenvălake
Pugne pașe, nu che bache,
Că-ți perzi cătagnele toake!
...und zo vaiter⁵!...

(Copiii aplaudă și rād).

Profesorul. — Nu larmă, vitelor care n'aveți respect ghe istoria nea-
mului!...

Merem acu mai departe, să vorbim de temp'ratura comeatii și apoi
de consistenția ei, pentru ca mai apoi la urmă, s'ajungem, mă rog, la con-
cluziunea aceea, cumcā nicicānd n'avem să ne temem de sfârșitul lumii,
carele nu se poate.

No! temp'ratura! (cu multā volubilitate).

Vromea, mă rog, se 'mparte, după cum au proboluit Telzius⁶ în două
părți, care se despart una de alta la acel fixum, carele se chiamă zero-graduri
sau nul... Deacolo, aceea care mere'n sus — Bârsescule lii atent! — este partea
călduroasă, și aceea care mere 'n jos — Ionescu, nu cășea gura, că intră

¹ coliziune — ciocnire, conflict.

² telurice — pământești.

³ Soljerino — localitate unde s'au dat lupte între austrieci și italieni și la care
au participat și trupe din Ardeal (1859).

⁴ felfebel — plutonier major.

⁵ unul zo vaiter — și așa mai departe.

⁶ Celsius — matematician și fizician suedez (1701—1744).

museca! — este partea friguroasă, iar la năl, mă rog, apa — Popăscule, vrei să măneci bătao! — apa prinde pojghiță.

Deaceea, iaște iarnă și vară, după cum arată la termometrul lui Telzius, lui respektive pozitivul, iar acei care știu carie, iar nu ca poporul de rână, numesc căldura plus și frigul minus. Prin umare, e proboluit cu motoaghele mogheane cumcă comeata este totdeanna în minus: despre o inflămățiune dară nu poate fi vorba.

No! acum conzistențiat (și mai volubil).

Conzistenția comeatii conzistă din materia cea mai faină din toate pantarile de vedere a senzurilor noastre *mutaelis mutanghis*¹, mai faină decât o beșică de săpun, mă rog!

Materia în jenăre e doar ceva, mă rog, carele nu există, ei e mai apoi numa o însușire a lucrului în sine, carele iaște o energie, carea nu se știe și pe carea semper ignorabimus!²... Aceea apoi nu-i ghe nasul vost, niște mucoșii că e prea înalt; aceea o veți ștudi când veți imbla la Universitache, cum am imblat și eu. De nasul vost este doar aceea care vă spun eu, cumcă destulu-ți-i vorba măiastră a marelui jeniu Newton,³ că o comeată cât de mare măcar ca de-aici pân' la Budopesta, prin condensățiune, o poate vâri într'un ... figherhut... pălăria ghejetului... ghejatar... *vilgo* năpârtoe.

No, acuma concluziunea.

Mereți acasă și spuneti tată-tân și nuni-ti respeckiv părinților voștri ignoranți să nu mai fie neghiobi să aibă frică ghe lignis munghi⁴ că cine crede în superstițiuni devine ridiculos față cu știința și merită ghesprețaluit.

(Școlarii rād, Ionescu mai tare ca toți).

Profesorul (dând din cap cu dispreț către Ionescu). — Las pe alții să rādă; nu rāghe tu, urechiatule, că eu che urechesc înc'o toană; che fac numa apoi să vezi steale și comeache ziua miază-mare! înțālesu-m'ai?

(Copiii devin din ce în ce mai impacienți și mai sgomotoși).

Profesorul. — Deaceea trubue ca să avem pāntru știință cel mai înalt respect, dar totdeodată cu cea mai profundă moderățiune, mă rog. Că-z știința, nu trubue tratată în mod exclusivist, nici ca pe o zeiță ce stă în ceriu, cum spune Schiller, nici ca pe un dobitoc ghe muls!

(Copiii devin și mai impacienți și mai sgomotoși).

Profesorul (ridicând emfatic tonul pe măsură ce crește sgomotul școlarilor). — Aignem ist ghi visensaft, ghi hohe, ghi himlișe Ghiotin... măgarilor! ghem anghern ghi tiuhlighe Kuh... boiler!... ghi in mit Buter fer-sorel⁵... porcilor!

(Profesorul iese cântând „La Zollărino ghe vale“, copiii ies foarte veseli după el, făcând sgomot strașnic, mă rog).

1899.

EMULAȚIUNE

Doă zile întregi, 10 și 11 Mai, vechea noastră cunoștință dl. Mariu Chicoș Rostogan, pedagogul absolut, a urmărit cu cel mai viu interes pas cu pas, pe elevii liceului Traian dela Severin, care au fost aceea ce se numește *le clou* (cuiul) cu ocazia festivităților naționale în anul acesta.

¹ *conzistenția* — compoziția, materia, din care e făcută.

² „*Mutatis mutandis*“ — dicton cu sensul: ținând seama de condițiile respective.

³ *semper ignorabimus* — nu o vom putea cunoaște niciodată.

⁴ *Newton* — matematician, fizician și astronom onglez (1642—1727).

⁵ *Finis mundi* (lat): sfârșitul lumii.

⁶ *Aignem ist...* știința e înaltă, zeița cerească... nu ca vac de treabă care ne furnizează unt.

Prin multe emoțiuni a trecut ziua eminentului pedagog și ceea ce vedea ziua nu-l lăsa să doarmă noaptea. Acel cui al sărbătorilor regale i-a rămas la inimă.

După două zile de emoțiuni adânci și de gânduri înalte, după două nopți de insomnie, dl. M. Gh. Rostogan intră vineri, 12 Mai, dimineața, în clasă foarte posomorît.

Se vede bine, după fizionomia și după mișcările eminentului profesor, că sufletul i-e încărețat.

De ce oare?

Vom vedea îndată ce-l vom asculta.

Cititorul știe, fără să mai alterăm modul normal de a scrie românească, micile particularități de pronunțare ale cronului nostru național-cultural.

Profesorul intră, cum am zis, posomorît, se uită lung la școlari, clătină din cap considerându-i, apoi începe solemn.

Să-l ascultăm cu atenția cuvenită.

Profesorul. — No!... care dintră voi a fost ieri și alantăieri la paradie?

Școlarul Ionescu. — Am fost toți, domnule...

Profesorul. — Toți?... bine! Văz-ăți numa la parac e pe colegii voștri din gimnaziul Traian dela Turnu-Severin, care au vint...

Școlarul Georgescu. — Numa după ei ne-am ținut toată ziua, domnule! d'ăia n'am venit ieri la școală.

Profesorul. — N'ăți vint ieri la școală, ha?...

Școlarul Otopeanu. — Nu, domnule, că te-am văzut și pe dumneata că umblai după ei, și...

Profesorul. — No!... văz-ăți numa?...

Școlarul Ionescu. — Dumitale ți-era cald, domnule...

Profesorul. — Ha!

Școlarul Otopeanu. — Te ștergeai mereu cu basmaua...

Profesorul (impacientat). — Tu închide-ți râtul!... No! văz-ăți numai ieri ș'alantăieri la paradie cum au fost cununate cu lauri și înaltă aprobățiune disziplina aceea și aplicățiunea aceea, m'rog, pe carea au arătat-o școlerii aceia?

Otopeanu. — Păi?

Profesorul. — No!... văz-ăți numa ce iaște lucru acela, m'rog carele se chiamă respectul datorinții (cu elevațiune) carele este fundământul aceluï lucru, m'rog, carele se chiamă adevărul românism?... Că-z eu ce vă spun în toate zilele, mugarilor! și vă muștruluese (foarte sentimental) cu aceea dragoste, cu acel devotament ca un adevărat părinte pântru copiii lui, m'rog! ca să scot și din voi, oameni... și voi (foarte măhnit) n'ascultați!

Școlarul Otopeanu (afectat de măhnirea profesorului). — Ba ascultăm, dom'le!

Profesorul (schimbând tonul, foarte aspru). — Ba n'ascultați râtanilor! că dacă ați fi ascultat, în atâta vreme de patru ani, de când fac eu voi rotățiune, mi-ar fi suțes și mie să vă scot odată la un defilir în paradie; să capăt și eu aceea înaltă aprobățiune, carea este ca o recompenză, m'rog.

Școlarul Anibal Ionescu (făcând șgomot în bancă, cu tonul înfundat către camaradul său Otopeanu.) — Astâmpără-te, dom'le!

Profesorul (lunător). — Ce-i acolo animale? (ia rigla dela tablă și o joacă în aer)

Ionescu. — Domnule! Otopeanu nu mă lasă 'n pace.

Profesorul. — Otopene! socotești că nu ți-s urechile destul de lunji?

Otopeanu. — Nu... domnule! nu i-am făcut nimica... el nu mă lasă pe mine.

Ionescu. — Nu, domnule!

Profesorul (cu toată asprimca). — Silențiu!... No!... uitați-vă numa vitele cum nu știe asculta cu atențiune când le vorbesc de un așa lucru m'rog, care ar trebui să provoace o emulațiune... Pântru aceea, toate ostenelile mele cu cele mai din urmă metode, nu mi-au suțes! (se emoționează troytat). Pântru aceea doară ieri ș'alantăieri am simțit acel simțimânt carele se numește, m'rog penetrațiune, când am văzut aceea mândreță de școleri ca o lejiune din acelea care au vint cu divul Traian și au trecut întâiu pe la Viminacium — Ionescule! — și a doile pe la Egreta-Drubetis — Ghiorghiescule! — pe podul lui Apolodor — Otopene!!!... — aceea mândrețe de școleri, cu pieptul 'nainte, cu capu 'ndărăpt, cu pas amăsurat pe muzică! (ridică linia ca o sabie,¹ scoate pieptul, înalță fruntea). Așa școleri să fi avut ca să fac cu ei, m'rog, un defilir (pornește). Links! rechts! links! rechts! links! rechts!² (defilează pe dinaintea băncilor cu pas soldățesc).

Școlarii aplaudă foarte veseli.

Profesorul (oprindu-se ostentit). — Așa școleri romani îmi trebuia mie! da nu niște loaze levantine ca voi, cari nu știți decât numa doară să vă rânjiți și nu aveți respect pentru dătorință!

Școlarul Ionescu. — Domnule, tata spunea ascară c'a citit la gazetă, că zice că e acolo la Severin un profesor mare, l-a decorat Regele, că zice că el...

Profesorul (cu humor). — Ce e tată-tău?

Ionescu. — E de aici, domnule!

Profesorul. — Nu te 'ntreb de unde-i prostule! te 'ntreb ce-i.

Ionescu. — Ce să fie, domnule?

Profesorul. — Ce meșteșug are, boule? Ce-i? popă? negustor? hengher?

Ionescu. — Nu, domnule... pantofar... zice că-l cheamă d. Costescu.

Profesorul. — Pe cine-l chiamă d. Costescu? pe tată-tău?

Ionescu. — Nu, domnule; pe profesorul dela Severin; zicea tata: așa profesor, halal să-i fie!

Profesorul. — Spune-i tată-tău, șusterului², așa dela mine: ne, sulor, ultra crepidam³, că-z doar nu toți șusterii or să aibă compektența să se pronunțe obiectiv asupra metoaghelor de pedagogie care iaște cea mai înaltă știință. Ințelesu-m'ai?

Ionescu. — Nu, domnule!

Profesorul. — Vina tată-tău și mumi-ti, că te-or făcut prostovan!

Școlarul Georgescu. — Domnule, pe mine a zis tata că mă trimite la Severin în gimnaziu... la d. Costescu.

Profesorul. — Da, tată-tău ce-i?

¹ Slâng! drept etc.

² Cismarului.

³ Frază di opera scriitorului roman Pliniu; are sensul: „să nu se amestece nimeni unde nu se pricepe“.

Georgescu. — Avocat și deputat...

Profesorul. — Te poate trimite și la Kecikemet! Tot dejaba! dacă n'ai aplicațiune, n'are ce-ți face, să fie nu d. Costescu, să fie, m'rog, și cel mai emininke pedagog, să fie măcar și Peștaloțiu, că-z doară te-am proboluit de atâta vreme, de patr' ani, de cân' fac eu tine rotațiune.

Otopeanu. — Și eu o să rog pe taica să mă trimeată tot la d. Costescu...

Profesorul. — Da trimetă-te și la furci!... (schimbând tonul). No! basta cu coloevia! Nu vreau să vă las să mereți mai departe în gimnaziium arăta cu toții onoratului ministeriu cum am știut să ne împlinim dătorința, ca să căpătam și noi o înaltă aprobățiune.

Pentru aceea dar, m'am hotărît ca de astăzi o oară pe zi să aibă o destinațiune hotărîtă pântru muștruluială, ca să proboluim, m'rog, spiritul nostru de emulațiune. De astăzi, vom începe să facem până la împărțirea premiilor exercițir. Aceia dintră voi care vor avea mai multă aplicațiune, vor fi amasurat, caporali și undrolițiri, iar acele loazo cari vor fi proști, vor rămâne cătane proaste. Trebuie ca să arătăm și noi, m'rog, onoratei azistente, care va li de lată ca să ne onoreză la un defilir, că ne-am dat osteneala, așa ca toți musai să strije cu patriotism *virtus romana rediiva!*¹

No! acum să vă văz! toți după mine la exercițir, ca o lejiune traiană! (Merge la ușă, o deschide de perete; apoi se întoarce, ia rigla ca o sabie, așează pe copii în linie de companie și pornește urmat de micii legionari, comandând)

Peptu naintre! capu ndărăpt! forver!² marș! Links, rechts! links, rechts!

(Iese pe ușă. Copiii urmează foarte mândri pe comandantul lor. Ajung în curte)

Profesorul (se oprește și comandă). — Halt!³

(Școlarii se opresc în repaus pe loc)

Profesorul (asudat, se șterge cu basmaua). — No!... văz-ați că nu e v'un lucru mare, dacă aveți o țăr de atențiune și de aplicațiune... Gândiți-vă numa la reușita aceea măreață — când onoratele matroane romane ale soțietății (cu mândrie prospectivă crescândă) vor arunca cununi de flori asupra voastră și felmaresalii și generalii și onoratul ministeriu, și toți șpectalii înșpectorii și Rejele și Rejina, și cronprinții, care sunt, m'rog, mai mari ca un ertetog, vă vor da înalta aprobățiune, și mie, profesorului vost, pîntru împlinirea dătorinții după metoda mea, o distințiune, m'rog, o decorațiune până să mă pună în penziune, cum i-or dat și Costescului, m'rog! gândiți-vă numa la răușita aceea măreață, care, neam de neamul vost, niște râtani! nu s'au învrednicit, mă rog!

Ionescu. — Da!... da noi n'avem ca băicții lui Costescu, muzică.

Profesorul. — Muzica nu-i de lipsă!... Destulu-ți-i un trombetaș și un dobaș la o mică lejiune romană!

Otopeanu. — Eu bat toba, domnule!

Profesorul (ohosit). — S'o bați pe pielea tată-lău, măgarule! No!... destulu-i pentru astăzi. Mereți acas cu mândrie la mumele voastre și mâne cu toții iar la exercițir!

¹ A reînviat vechea virtute română.

² În germană: înainte.

³ Stai.

Copiii vor să iasă în neregulă. Profesorul sbiară. Halt. Ei se pun în rând și ies pe poarta școlii, militărește, pe când profesorul le comandă cadența pasului: links! rechts!
1900.

ARENDAȘUL ROMÂN

(1893)

— Și zici că te-am încăleat cu zece zile de prașilă, măi Ioane, așa?
— Păi?... eu știu că te-am făcut.
— În doi ani de când sunt aici, numai tu nu te-ai dat pe brazdă, așa?
— Păi, cocoane, am casă grea...
— Apoi eu n'am casa grea, măi Ioane? Vezi bine, patru copii aci, două fete la oraș în pension...

— Auleo, ai și la oraș!!

— Doi băieți la Paris...

— Sărăcii de noi!!

— Vezi că și eu am greutăți, mă Ioane.

— Da, cocoane, însă eu zic că fieceate să-și crească copiii.

— Apoi eu ți-i dau ție să-i crești, mă Ioane?

— Nu, cocoane, dar eu prașila, drept și drept.

— Stăi să-ți dau eu drept, mă Ioane.

Se apropie de țăran și începe să-i care la pumni în cap.

Țăranul iese năncit și se duce la primărie să se jeluiască.

După un ceas se ivește primarul cu căciula în mână la poarta boierului.

— Dar ce-a făcut blestematul ăla de Ion, cocoane?

— Nu-i treaba ta, primarule; ia vezi să am mâncă oameni la muncă, și nu uita de datoria aia, știi, c'apoi...

— Bine, cocoane, sărut mâna.

A doua zi Ion se duce cu o petiție la subprefect; acesta pune rezoluție, recomandând petiția primarului.

Primarul văzând pecetea *tactului*¹, zice țăranului:

— Ce mi-o dai mie! Arat-o boierului.

— Ce, să mă bată iar? arată-i-o dumncata.

— Ba eu nu mă duc la el, că m'apucă de datorie.

Țăranul se duce la târg cu chirie și dă o hârtie prefectului, jeluindu-se de încărcarea la datorie din partea arendașului și de bătaie.

Prefectul nu-și mai vede capul de treburi, căci e aproape să se declare o dizidență² în partidul local guvernamental și dacă guvernul pierde câțiva partizani pierde și el funcția și... are familie grea.

Deci, recomandă subprefectului plângerea țăranului. Și subprefectul, având de regulat oarecare interese private cu arendașul, trimite pe țăran acasă spunându-i că-l ajunge pe drum.

Și-l ajunge în adovăr și-l și lasă.

Sosind în comună, trage firește la arendaș.

Mănâncă, bea bine, doarme un ceas două, vine la primărie la braț cu arendașul și cheamă pe țăranul cu hârtia la cercetare.

Indată ce țăranul se ivește, arendașul, roșu de furie, începe să-i strige:

— Opincarule, mămăligarule, țopârlanule, să mă dai tu pe mine în vileag?!...

¹ *tact, habt* — isprăvnicie, subprefectură.

² *dizidență* — rupere a unității unui partid politic din pricina intereselor deosebite ale diferitelor grupuri.

Se apropie încet de el și începe să-i care la pumni în cap.
 Subprefectul zice cu blândețe:
 — Coccoane Arghir, cocoane Arghir..
 Înșă arendașul e prea mândros ca să-l audă. Dă înainte și tocmăi după ce obosește iese pe ușă răcnind:
 — Să te sature de cercetare!
 Când țăranul își mai vine puțin în fire, subprefectul îl întreabă:
 — Ei, ia spune, cum a fost...
 — Păi dumnezeu nu văzuși?
 — Lasă asta, ailaltă.
 — Ailaltă întocmai ca și asta, încă una și zac toată vara și la iarnă mor de foame. Mai bine fi lac acele zece zile și dumnezeu o ști...
 — Ei, uite așa mai vii d'acasă: măi omule, când țărani și arendașul trăiesc bine, le merge cu spor la toți; înțelegerea, dragostea între săteni și arendași este mâna lui dumnezeu pentru unii și pentru alții... că, nu'nțelegi tu?... omul cu bine și cu pace, mă'nțelegi, devine că poate pentru ca să nu'nțelegi, să... cum să zic?... să... în sfârșit, să fie toate cu bine și cu pace.
 Și tot așa un ceas întreg, subprefectul îi dă sfaturi, neuitând a vorbi de grija guvernului pentru țărani, de legile ce le face guvernul pentru apărarea țărănilor, ș. c. l. ș. c. l.
 Apoi face un raport prefectului, răspunzând la rezoluție, că părțile s'au împăcat.

RĂSPALATA JERTFEI PATRIOTICE

(1897)

În sfârșit... Mai erau câteva ceasuri până în dimineața de 11 Februarie¹, când trebuia să se dea lovitura. În cazarma lor din Dealul-Spirii, tunarii îmbrăcau roatele tunurilor în paie, pentru ca, despre ziuă, să poată merge în dosul palatului spre a protege operația conspiratorilor, fără să turbure liniștea nopții și să strice somnul pacinicilor mahalagii. Militarii își făceau datoria — da; dar nici civilii nu rămâneau mai pe jos.

Era ultima întrunire a secțiunilor conspirației. Ca să înțeleagă mai bine cititorul, trebuie să spun că vasta urzeală se compunea din secțiuni cu număr restrâns de membri, dela zece până la optsprezece inși. Unii din aceștia fără să știe ceilalți, aveau relațiuni cu câte un altul din câte o altă secțiune; așa că, la un moment dat, chiar dacă s'ar fi prins una din acestea lucrând, nu s'ar fi putut descoperi nimic mai mult decât o mână de oameni. Această organizațiune mazziniană² fusese combinată de răposatul C. A. Rosetti³, după reminiscențele-i clasice.

În scara aceea, într'una din secțiuni, compusă în majoritate din câțiva tineri entuziaști și din vreo trei negustori, președintele, un liberal fanatic, care mâncase la 48 jimbă oxilului în formă de tainuri turcești, la Brussa, ținu o scurtă cuvântare, cam așa:

— Fraților! Vremea vorbelor a trecut; acum are să sune în sfârșit ceasul faptelor. Trebuie să avem curaj; momentul cel mare se apropie. Până să nu crape de ziuă poate vom fi chemați să facem cea mai mare jertfă pe care are dreptul patria s'o ceară dela un om. Să fim gata la tot! Să nu ne dăm înapoi dela nimic pentru a ne împlini datoria de patrioți!

¹ 11 Februarie 1866 — ziua în care monstruoasa coaliție l-a silit pe Al. I. Cuza să abdice.

² *Mazzini* — revoluționar italian (1805–1872).

³ C. A. Rosetti — unul dintre fruntașii politicii al revoluției dela 1848. A devenit apoi membru marca I al partidului liberal.

Când prezidentul a terminat solemnă lui cuvântare, tinerii carbonari, scrâșnind din dinți, au ridicat pumnii încheștați în sus, în semn de aplauze și de aclamațiuni, știut fiind că într-o conspirațiune, șgomotul este interzis. În timpul însă când vorbea prezidentul, unul dintre negustori se căuta cu multă stăruință în fundul buzunarului dela nădragi. Iudată ce cuvântarea fu isprăvită, negustorul se sculă în picioare, scoțând din buzunar un pungoci unsuros destul de greu, plin cu mărunțiș. Apoi, mergând hotărât la masa prezidentului, trânti șgomotos, între sfeșnice, pungociul, și zise:

— Dacă a venit vremea pe jertfă, apoi cât n'ajunge partea, nu mă dau în lături!

Zicând acestea, isnaful¹ începe să deslege baerile pungociului.

Prezidentul și toți tinerii entuziaști au un moment de desgust în fața acestui act. Unul din ei, cel mai înflăcărat, nu se poate opri a zice cu indignare: „Mitocanul, tot mitocan!“ Dar cum sunt toți foarte libniți, înflăcășarea pungociului durdului le răstoarnă cu desăvârșire mișcarea întâia. Intrucisându-și unii între alții niște priviri fulgerătoare și, uitând că se află într-o cavernă de conspirație încep să pleoscăiască din palme, strigând toți:

— Ura! bravo patriot! să trăiască nenea Niță!

Și palmele tinichelelor se pornesc toate cu degetele încovoiate cătră pungociul mitocanului; dar mitocanul, în același timp, ridică pungociul de pe masă și-l vără în buzunar, zicând:

— Bine, eu dau partea mea... Care, ce dă?

Prezidentul care se înțelesese din ochi cu tinerii, zice:

— Neică Niță, aici e pe frăție, dă fiecare ce poate și cum poate. Dumnealor, că sunt mai tineri și, vorba aia, ce-am avut și ce-am pierdut! dumnealor o să-și puie, doamne ferește! viața în primejdie; că asta nu-i glumă ce facem noi! Ia gândește-te dumneata: șapte puteri garante! nene Niță, și Convenția dela Paris²! Care va să zică noi ne punem contra lui Napoleon III, neică Niță... te joci! D'aia spui că dumnealor, ca tineri, pot să meargă până la moarte...

— Să ferească dumnezeu! zice nenea Niță; ar fi păcat...

— Da, dar vorba e: se poate? Inșă dumneata care ești altfel de om, om cu dare de mână, negustor, de dumneata nu face pentru ca să te bagi unde se bagă dumnealor. D'aia a și împărțit dumnezeu trebile pe pământ: unul, adică cu alergătura și altul, vine vorba cu căpitaful; și pe urmă toți la câștig, fiecare pe cât a pus, împart drept pentru interesurile patriei, fiindcă toți sunt patrioți!... nu-i așa?

— Așa da, zice nenea Niță, acuma te pricep.

— Ei vezi?... dă-ți partea.

Nenea Niță a scos iar pungociul, i-a deschis baerile și a vărsat pe masă un pumn de mărunțiș: icusari³, nisifiele⁴, sfanți⁵, sfânțoaice⁶, firfirici⁷ și gologani: l-a socotit până la suma de cinci galbeni; apoi a legat iar pungociul la gură, zicând:

— Ei! acu, cinc-mi iscălește fitanția ?

— Care fitanție?

— Pentru sumă.

— Cum, nene Niță? strigă prezidentul. Cum se poate să spui dumneata așa vorbă? să ceri hârtie la vreme de revoluție?

¹ isnaf — negustor.

² Convenția dela Paris din 1858, între Turcia și celelalte puteri, cu privire la situația din Principatele Române.

³ icusar — veche monedă turcească de argint în valoare de 10 lei vechi.

⁴ nisifjer, esefea — veche monedă turcească de argint în valoare de 4 lei.

⁵ sfant — veche monedă de argint în valoare de 20 creițari sau 30 parale.

⁶ sfânțoaică — jumătate sfant.

⁷ firfiric — mică monedă austriacă de argint în valoare de 15 parale.

Dar nenea Niță acopere cu laba mărunțișul și dă să-l tragă la margină, ca să-l puc la loc.

— Fără filanție nu pot să dau, fiindcă n'am temeii la catastif.

Atunci, cel mai linichea dintre carbonari¹, văzând primejdia, se repede la mâna isnafului, pe care o apucă strâns, și zice:

— Stai, nene Niță!... Fraților, are dreptate nenea Niță: dacă varsă negustorul parale, trebuie să aibă adevărate la mână. Uite ce m'am gândit eu: să dăm toți iscălitura noastră cu girul prezidentului.

Toată asistența cu ochii sclipitori, aprobă unanim propunerea, iar tânărul ia un condei și hârtie și scrie citind în gura mare:

„Subt-iscăliții, patrioții, la un moment greu al nostru, pentru interesele patriei, am luat dela nenea Niță suma de 70 staniți pe care i-o vom înapoi îndată ce vom izbui să facem toate bune, ca să nu mai fie tiranie...”.

Și iscălește toți.

Sedinta se ridică; isnaful mai numără odată paralele, ia țidula, o îndoaie și vrea să plece. Atunci, prezidentul îl cheamă dela ușă, îl trage la o parte și, pe când ceilalți ies binișor unu câte unul, îi spune la ureche:

— Nene Niță, eu zic că nu e bine să porți țidula asta în buzunar. Dacă, Doamne fereste! nu izbutim să dăm jos pe Cuza, și te calcă poliția, și găsește chitanța la dumneata?... ce te faci?

Nenea Niță stă un minut pe gânduri și răspunde, făcând cu ochiul:

— Las' că o pui eu bine; n'ai dumneata grije!

Și pleacă.

Prezidentul stinge lumânările, îl conduce pe nenea Niță până la poartă și, după ce-l vede depărtându-se, se întoarce în curte, o curte paragină de mahala, și aprinde un chibrit. Intr'o clipă, de pe lângă uluci din fundul curții, răspund alte chibrituri aprinzându-se, ca niște ecouri luminoase: era semnalul de raliere al conspiratorilor. Toți își dau întâlnire, peste o jumătate de ceas, la Rașca, unde trebuiau să bea banii isnafului, așteptând ceasul abdicării lui Cuza.

La Rașca, intră unul câte unul foarte veseli și încep să comande mâncare și băntură. Când staniții isnafului erau pe slârșite, tunurile, cu roatele îmbrăcate în paie, aungeau în dosul palatului, în vreme ce prin față intrau conspiratorii sus, salutați de garda vânătorilor...

A fost cuminte nenea Niță când a luat țidula la mână... Pe când, mult mai târziu, în fața Griviței, batalionul de vânători spăla în sânge steagul mândrit în noaptea de 11 Februarie, nenea Niță, fruntaș al comerțului român, ca întreprinzător de furajuri și altele, încasa, în virtutea chitanței cu data de 10 Februarie 66, partea-i cuvenită după luptele sale pentru răsturnarea tiraniei; în virtutea aceleiași chitanțe, nenea Niță lua apoi parte printre fericiiții subscriitorii ai conversiei drumurilor de fier și ai „Băncii Naționale”.

Astăzi vechiul patriot are un otel nobiliar în București, un echipaj blazonat și câteva milioane; dânsul păstrează încă cu scumpătate bătrâna chitanță, pe care o arată la toată lumea ca un pergament de noblete, pentru a proba câte sacrificii a știut el să facă odinioară în vremuri grele, pentru patrie.

Și încă tot mai face: de exemplu, a scris pentru monumentul lui Brălianu douăzeci de lei și pentru al vânătorilor cinci. Totdeauna entuziast și generos ca și în ajunul lui 11 Februarie, nenea Niță, cu calitățile lui de inimă, trebuia să prospereze și merită să fie stimat.

¹ carbonar — membru al unei societăți revoluționare burgheze menită să răstoarne orânduirea feudală.

TELEGRAME

(1899)

ONOR PRIM-MINISTRU

București.

Directoru prefecturi locale Raul Grigorașcu insultat grav de dumnezeu
mami și palme cafiné¹ central. Amenințat moarte. Viața onorul nesigure.
Rugăm anchetați urgent faptu.

COSTĂCHEL GUDURĂU

Avocat, aleg. coleg. I, fost deputat.

ONOR PRIM-MINISTRU

București.

Repet reclama telegrama No... Petiționat parchetului. Procuror lipsește
oraș mănăstire maici chef. Substitut refudat pâra vini procuror. Tremur
viața me, nu mai putem merge cafiné. Facem responsabil guvern.

COSTĂCHEL GUDURĂU

Avocat, aleg. coleg. I, fost deputat.

PROCUROR TRIBUNAL X...

Anchetați urgent scandalul Costăchel Gudurău cu directorul prefecturii
și raportați imediat.

Ministrul Justiției

ZIARULUI „AURORA ROMÂNĂ“

București.

Az pitrecut scenă nostimă piața noastră. Madam Atenaisa P. al cărui
nume trecem sub tăcere, care părăsit soțul cetățean onorabil, pentru romanse
cu individ infam localitate, întâlnind nefericitul soț, casatată ună lecție
moralitate în public, care aprobat. Această fimec fără inimă neroșind ame-
nințat cu sbiri puteri, de oare ce complicele directoru prefecturi.

Correspondent

ONOR PRIM-MINISTRU

București.

A doua oară atacat palme picioare piața independenți acelaș bandit
director scandalos însoțit sbiri. Situația devenit insuportabilă. Oraș stare
asediu. Panica domnește cetățeni.

COSTĂCHEL GUDURĂU

Avocat, ecțetera.

¹ Lucrul se petrece după toate probabilitățile, într'un oraș moldovenesc; citiți
prin urmare moldovenește: cafiné. (Nota autorului).

PROCUROR TRIBUNAL X...

Repet ordinul telegrafic. Cercetați imediat incidentul directorului prefecturii cu Costăchel Gudurău la cafenea centrală și în piața Independenței și raportați urgent.

Ministrul Justiției.

ONOR PRIM-MINISTRU

București.

Faceți înțelegerea atacului contra fratelui Costăchel bandă infamă tâlhari ziua meaza mare sub conducerea personală directorului Raul Grigorașcu. Reclamat tronului.

IORDĂCHEL GUDURĂU

Mari proprietar, aleg. col. I, fost senator.

*

M. SALE REGELUI

Sinaia.

Bandiți regimului acest secol lumină bagiucurind constituția ce ați giurat voi ucideți din două ori cafină centrală și piața independenței fratelui fost reprezentant națiunii. Victima frică merge telegraf sigur al treilea atentat bandiți. Implorăm garanția vieții onorului contrar siliți face justiție singuri. Trăiască Dinastia.

IORDĂCHEL GUDURĂU

Mari proprietar, aleg. col. I, fost senator.

PROCUROR TRIB. X...

Pentru ultima oară repetăm ordinul privitor scandalul Costăchel Gudurău. Dacă până mâine dimineață n'avem raportul dv., veți fi considerat ca domisionat.

Ministrul Justiției.

ECS. SALE MINISTRU JUSTIȚIEI

București.

Raport.

Cercetat imediat cazul și cu respect raportez urgent.

Acu cinci zile duminică, fiind absent anchetă județ orele 2 p.m. directorul prefecturii Raul Grigorașcu afla cafină centrală jucând table cu căpitan Parlache întendență. Mare devenă foarte iritat pronunțat Dumnezeu mami, nu personal cineva, ci ghinion. Atunci Costăchel Gudurău care sta altă masă criticând guvernul gura mare, sculat și apostrofând directoru strigat ba pe al mării și ridicat bastonul. Directoru parând rapide lovitura aplicat agresorului palme, și promițând cavalereste duel. Agrisorul plecat injurând amenințând guvern de bandiți, propriile cuvinte.

Cu respect adaug spre cunoștința dv. între ambi suscitați ură veche cauza politică și familie. Fimeea nepotului lui Costăchel Gudurău, anume Albert

Gudurău, unul din capii înverșunați opoziție locală, divorșată, iar ei bănuiesc Raul directoru cauza divorșului acuzând trăiește cu menționatu concubinagin dar vrând s'o iee socie legitimă, care reclamat restituțiunea dotei și parafernei¹ di 2 mii lei obținând titlul executoriu², iar opoziția promis răzbunare pretinzând paraferna cheltuită cu luxul di notoritate publică.

In consecință alaltăeri nepotul lor însoțit de moșii lui pândind piață fosta socie insultato public foarte grav. Dama chemat sergent stradă care ne-fiind niciunul urcat birje un cal plecând de grab huiduită di toți trii și cu vorbe triviale incapabile a vi le reproduce. Sosit imediat directoru prefecturi ofensat polițai ipistați cerut cons. Dar agrisoru tugind, directorul prins Costăchel și întrebat pentru ce insulti dame mișălule și apucat de pept, dar el răspuns să nu mai dai mizerabile canalie încât directoru apărându-se tras două palme, atunci agrisorul smucind voit fugi și directoru prima furie lovindul piciorul spate gios.

Cred nu trebuie dăm altă urmare pără parchetul nu sezisat în regulă.

Binevoiți d-le ministru, etc.

Procuror Trib. X...

DIRECTORUL PREFECTURII X...

Vă invit căutați aplanarea diferendului cu familia Gudurăilor. Contrariu, puneți guvernul în situațiune prea delicată. Nu convine acum, în așteptarea campaniei electorale, ca agenți superiori ai autorității să dea loc la scandaluri, din toate punctele de vedere regretabile.

Ministru de Interne.

D-LUI MINISTRU DE INTERNE

București.

Interese familie obligă părăsi funcțiune. Rog dar respectuos primi demisia me postu director prefecturii pe ziua di poimâne când prefect întoarca congediu.

RAUL GRĂGORASCHICO

ONOR PRIM-MINISTRU

București.

Fratemeu Costăchel Gudurău avocat, alegător col. I, fost reprezentant națiuni legitimă apărare contra treilea atac mișcesc bandiți amenințând viața fost az arestat procuror. Victima areșt torturată ca inchiziță. Cuțitul os.

JORDACHEL GUDURĂU

Mari proprietar, aleg. col. I, fost senat.

¹ parafernă — partea din averea femeii, în afară de zestre, care îi rămânea în administrație și folosință proprie.

² titlu executoriu — ordin de execuție imediată.

MINISTRE INTÉRIEUR

Bucarest.

N'acceptez point démission cousin Raoul. Pauvre jeune homme embêté, par cochon opposition, veut faire coup de tête. Ne point se fier aux criail-compromettre. Si Raoul se retire, ce crétin de préfet capable de tout giudețul¹.

Ami

GÉNÉRAL GRÉGORASCHCO.

PROCUROR TRIB. X...

Raportați imediat cauza arestării lui Costăchel Gudurău. Ar fi bine să înceteze odată scandalurile de acolo. Purtarea parchetului dv. lasă de dorit. Cercetați dacă arestatul suferit maltratări arest. Avem denunțuri că ar fi fost torturat poliție. Răspundeți telegrafic.

Ministrul Justiției.

DIRECTORUL PREFECTURII JUD. X...

În interesul serviciului, demisia respinsă. Rămâneți la post.

p. Ministrul de Interne

Secretar general Z...

ECS. SALE MINISTRU JUSTIȚIEI

București.

Bandă desperată opozanți îndârjiți sub conducerea Costăchel Gudurău, Iordăchel Gudurău și nepot Gudurău, Albert divorsat Atenaisa Perjoiu, atacat directoru prefecturi față grădina primării. Acesta apărat bastonu, lovit cap Iordăchel, Costăchel tras revolver spart glob lampa centrul grădini electrică. Panică, asasin arestat. Luăm prim interogatoriu. Garantăm invențiuni fictive torturile.

Procuror Trib. X...

M. SALE REGELUI

Sinaia.

Fratemen Costăchel omorât torturi secret beciurile poliției locale. Familia orfană cerem liberarea cadavrului reclamând satisfacție la picioarele tronului. Trăiască Dinastia.

IORDACHEL GUDURĂU

Mari ectetera ect.

¹ Nu primiți cumva demisia vărului Raoul. Bețul băiat plictisit de porci opoziție, vrea să-și facă de cap. Nu trebuie dat crezământ chelălăiturilor acestor canalii. Dacă Raoul se retrage, tîmpitul de prefect capabil să compromită tot. N'aș mai putea garanta situația locală. Se duce etc.

PROCUROR TRIB. X...

Aci denunțare Costăchel Gudurău mort arest în urma torturilor. Vă facem răspunzător. Răspundeți la moment, dacă nu vreți să fiți telegrafic destituit.

Ministrul Justiției.

ECS. SALE MINISTRU JUSTIȚIEI

București.

Costăchel Gudurău liberat az dimineață lipsă probe intenție asasinat. Impăcat cu directoru. Pupaț toți piața independenți. Mâne sară logodna Raul madam Atenaisa Perjoiu. Dânsa renunțat orec pretenție revandicare parafernă dela Albert Gudurău, dând înseris primit toată suma.

Adineaori ora două post meridiene avocatul statului Pamfil mort subit cafină central. Medic primar constatat caz apoclepsie celebră.

În considerația vechimi mele di magistrat-procuror de aproape douăzeci și trei di ani, fiind înaintat în vârstă și o familie numeroasă devenind misiunea de minister public pre gre pentru mini, vă rog respectos a mi se acorda mie postul de avocatul statului, pe care o voiu îndeplini cu zel și activitate

Bine voiți, etc.

Vechiu procuror Trib. X...

D. PREȘEDINTE AL CONSILIULUI

București.

Avocat public Pamfil mort subit. Raportându-mă la depeșa confidențială de azi noapte, cu respect stăruesc a se numi în postul rămas vacant persoana știută, de care acuma garantez.

p. Prefectul de X...

Directorul Raul Grég rasheo

*

D-ului COSTĂCHEL GUDURĂU,

avocat, fost deputat, etc....

În urma bunelor recomandării din localitate și în considerația titlurilor dv., d. ministru al domnelor v'a numit avocat al Statului în locul decedatului Antonache Pamfil. Cu poșta de mâne primiți decretul oficial

Șeful de Cabinet

al Ministerului Domnelor

HIGH-LIFE¹

(1899)

Tânărul Edgar Bostandaki este suplinitor la catedrele de muzică, desen, gimnastică, scrimă și religie dela gimnasiul clasic înființat de curând în urbea sa natală. Gimnasiul are până acuma numai clasa întâia și e întreținut de comună; se speră că la anul viitor se vor completa patru clase, tre-

¹ *High-Life* — termen cosmopolit prin care clasele exploatare înțelegau societatea aleasă; înseamnă în englezește „lume înaltă“.

când totul pe seama Statului. Deși încărcat cu predarea a cinci cursuri importante de gradul secundar, tânărul suplinitor găsește destulă vreme să frecventeze societatea înaltă din localitate, unde trece drept un perfect gentilom¹. În adevăr, Edgar este un tânăr care are multe succese în saloanele din Târgul-Mare. Vorbește franțuzește de când era mic și se pricepe foarte bine la mode și confecțiuni, așa că nu odată este consultat asupra acestui capitol. Profesia de cronicar *high-life*, nu este ușoară, fiindcă trebuie să scrii despre dame, și damele sunt dificile, pretențioase, caprițioase. Spui de una o vorbă un om galant; însuși cu deosebire asupra uneia, dai loc la bănuțeli; neglijezi restrânsă și foarte aleasă cu societatea din Târgul-Mare, un cronicar de salon trebuie să și drămuiească atenția cu cea mai mare strictetă. Greu profesic, ce-i drept; însă tânărul Bostandaki, om de spirit și cu educațiune distinsă, a fost parecă născut a fi cronicar *high-life*. Cronicile lui, în formă de corespondență, le publică într'un ziar cotidian din cel mai apropiat oraș mare de provincie.

Dar, va zice cineva:

— Bine! însă cronicarul este și el om, mai ales dacă e tânăr; trebuie să aibă și el simpatiile și preferințele, antipatiile și aversiunile sale. El stă într'un colț al salonului cu carnetul său în mână și privește la vârtejul valsului: în acest vârtej, ochii lui trebuie să deosebescă între toate pe câteva, mai grațioase, și, între aceste câteva mai grațioase, pe una, ne'ntrcută, adorabilă.

— Ei, da, răspunz eu, înțeleg ce spuneți. Însă cronicarul de salon, trebuie să-și calce pe inimă, să fie discret și imparțial. Și asta n'o poate oricine, cum o poate Turturel.

— Care Turturel?

— Edgar Bostandaki... Turturel este numele pe care i l-au dat în copilărie, alintându-l, papaia, mamaia și duduile, surorile mai mari... Turturel — așa-i că sună bine? — este pseudonimul destul de transparent cu care Edgar își semnează cronicile.

Ei! și totuși, cât de corect și de discret, cât de galant și de imparțial, însuși Turturel a greșit odată un *carnet mondain*².

Din inițiativa unui comitet compus de damele din înalta societate a Târgului-Mare, reședința subprefecturii Plășii-de-Mijloc s'a dat în saloanele Ofelului Regal de acolo „Un mare bal filantropic, al cărui venit se va împărți jumătate în folosul umanității suferinde și jumătate pentru sporirea fondului de întreținere a gimnasiunii clasice locale, până la trecerea lui în bugetul Statului“. Maiorul a oferit muzica militară, pe care a adus-o cu trenul dela reședința prefecturii.

A fost un bal cum nici într'o capitală de județ nu se poate mai splendid. Damele, pline de devotament pentru nobilul scop al petrecerii, s'au în trecut în toalete. Uniforma și fracul au fost minunat reprezentate, deși fracul nu purtau decât subprefectul, primarul și Turturel; restul sexului urit, purtau unii redingotă³, alții jachetă scurtă. Onorurile balului le-a făcut comitetul damelor, sub președinția tinerei doamnă Athenaïs Grégoraschko, soția subprefectului. S'a petrecut până la șapte dimineața, când aurora soția subprefectului. S'a petrecut până la șapte dimineața, când aurora soția subprefectului. S'a petrecut până la șapte dimineața, când aurora soția subprefectului. S'a petrecut până la șapte dimineața, când aurora soția subprefectului. S'a petrecut până la șapte dimineața, când aurora soția subprefectului.

¹ gentilom — om cu purtări alese.

² carnet mondain — cronică mundenă, cronică vieții de brândăvie și lux a clasei stăpânitoare.

³ redingotă — haina cu două rânduri de nasturi, cu poale lungi.

virile ei lumina petroleului, amintind infatigabililor¹ dăntuitori că trebuie, cu regret, să se despartă.

A doua zi, d. Turturel pune la poștă pentru gazetă un *carnet mondain*, cu notița: „Rog a se trimite, după obicei, 50 de exemplare pe adresa mea”. Seara, cronicarul citea în fața comitetului damelor, al cărui secretar era, darea de seamă asupra rezultatului opercii de binefacere. De prisos să reproducem textul întreg al acestei lucrări de caracter oficial. Ne mărginim a-i da concluziunile: „Venit brut, 576 lei; cheltueli, 368 lei; beneficiu net, 207 lei; 103 l. 50 bani pentru sporirea fondului de întreținere a gimnasiului; 103 l. 50 b. pentru umanitatea suferindă”.

După ce au mulțumit comitetului de dame, d. Edgar Bostandaki în numele gimnasiului, iar d. primar în numele umanității suferinde, ședința oficială s'a ridicat. Apoi s'a 'nvârtit un maus². Peste două zile, iată că mult așteptatele exemplare din „Vocea Zimbrului” sosesc. Ele conțin cronica atât de dorită: „Cum se pitrece la noi”.

Extragem la întâmplare câteva rânduri:

„... Sâmbătă seara s'a ținut în fine la noi strălucitul bal filantropic sub presidenția grațioasei doamne Athenais Grégoraschko, născută Perjoiu...

„... O enormă afluență de tot ce Târgul-Mare are mai distins, fiecare ținând să mulțumească încântătoarei presidente inițiatoare, prea amabila doamnă Athenais Grégoraschko...

„... În acordurile muzicii militare, care întonează cu destul *brio*³ un vals vaporos, perechi pornesc ca duse pe niște valuri, în care se perde conștiința, iar timpul pare că s'a oprit pe loc ca să admire cum trec în vârtej ferbinte, uimitor, nebunesc, atâtea ș'atâtea flori, parcă smulse de vântul aprig al pasiunii... Doamna Athenais Grégoraschko face onorurile, luând loc în capul mesei, cu grația nespusă care o caracterizează...

„... Dopurile pornesc, pare c'am fi la un atac de tiraliori, care nu sparie deloc pe bravii convivi.... Șampania curge 'n valuri. Doamna Athenais Grégoraschko dă semnalul și aci; ridicând în sus cupa plină de delicii ca divina Hebe⁴, atinge de buzele răci buzele sale calde, cu acea delicateță poetică cu care fluturul atinge caliciul unei miosotis....

„... Dar muzica ne chiamă. Trăiască valsul! Doamna Athenais Grégoraschko, infatigabilă silfidă⁵...”

Aci o îngrozitoare greșală de tipar... A doua zi, Duminică dimineața, la cafeneaua din centru, spiritualul cronicar high-life citea mai multor tineri din localitate *carnetul* lui: *Cum se pitrece la noi*. Tinerii îl ascultau cu multă admirație și poate cu mai multă invidie: e de sigur fericit un tânăr care dispune, pe lângă talentul stilului, de o coloană de publicitate, ca să se facă, firește, atât de plăcut damelor! Pe când se comenta articolul și autorul cănta să explice amicilor săi ce înseamnă „divina Hebe” și „calici”, iată că deodată intră d. subprefect Raoul Grégoraschko, soțul „infatigabilei silfide”. Domnul subprefect salută în dreapta și în stânga cu gravitate, apoi, drept în fața lui Edgar Bostandaki și cu ton neobișnuit de aspru:

— Domnule Turturel! uite-te la mine... Te opresc, magariule, să faci de *mauvaises plaisanteries*⁶ pe conta doamnei Grégoraschko, soția mea! Apoi face un ocol prin cafenea bufnind:

— *A-t-on jamais vu pareille insolence!*⁷

¹ *infatigabil* — neobosit.

² *maus* — joc de cărți.

³ *brio* — energie, vioiciune într'o compoziție muzicală sau în executarea ei.

⁴ În mitologia greacă, Hebe turna de băut nectar zeilor.

⁵ *silfidă* — zeitate aeriană.

⁶ *mauvaises plaisanteries* — glume proaste.

⁷ S'a mai văzut așa obruznicie! (expresie franțuzească).

Edgar nu pricepe de loc. Inșă Raoul se întoarce iar și, gesticulând cu cravașa, de care nu se desparte niciodată:

— Altădată, dacă-ți mai permiți di aceste, îți rup urechile.

— Dar...

— Urechilel m'ai înțeles? *espèce d'imbécile!*¹

Și iese turbat, făcând să șuiere acru sub jocul cravașei. Toată lumea rămâne uinită. Din ce pricină?... Hebe? ... Calici?...

— Nu înțeleg deloc, zice Turturel, dând din umeri cu totul nedomărit.

Pe când fiecare caută cu de-amănuntul să găsească în cronică motivul penibilei scene, iată că intră în cafenea d. maior Edmond Buzdrogovici, grație amabilității căruia opera filantropică avusese concursul grațios al muzicii militare. Fără să salute și vădit foarte supărat, Edmond se apropie de Edgar, cu așa pas și aer strașnic, încât Edgar se ridică drept în picioare în fața lui Edmond.

— Domnule! zice Edmond, fierbând ca un samovar: dumneata ești acela care scrii porcăriile aceste?... Răspunde!

Și-i vără lui Edgar gazeta sub nas. Edgar, ferindu-se, răspunde hotărît:

— Da!

— N'o fost și madam Buzdrogovici, soția mē, la hal?

— Ba da!

— Alunce, di madam Buzdrogovici, soția mē, pentru ce n'ai pominit nimic?... nici chiar numele!... Să fi fost fără compliment — nu pretinde!... dar nici macar numele!

— Domnule maior...

— Mișălule! strigă Edmond.

Și, scurt mișcarea! până să-i zică unui dintre amici: „Ăra! da stăi, bri omule!” îi trage două palme vajnice și iese.

— Nu mai înțeleg nimic, pi onoarea mē! zice Edgar și iese și el.

ULTIMA ORĂ

(1900)

Mă aflam, în toiul conflictului româno-bulgar, în parcul dela Sinaia. Vreme splendidă, deși prea călduroasă, și o mișcare neobicinuită; pe de o parte afluența trenurilor de plăcere, ale căror bilete, fiindcă luna cădea între două sărbători, erau valabile până miercuri dimineața astfel, se îngrămădea lumea pentru bălciul de a doua zi marți, Sf. Maria, când e și hramul mănăstirii; pe de altă parte, era hotărîtă pentru după amiază plecarea Suveranilor noștri spre străinătate.

Fizionomia parcului era destul de caracteristică. Persoanele oficiale — Curtea regală era în mare doliu — redingotă și mănuși negre, pălărie înaltă; generalii și ofițerii în uniformă de mare ținută; mult public de elită și lume de jos destulă. Unii steteau la mese în fața bufetului, pe când alții se plimbau în sus și în jos.

Așteptând să-mi aducă o cafea, mă pomenesesc bătut pe umăr cu multă discreție... Un amic, reporter de ziar. A venit să asiste la plecarea Suveranilor, spre a face cuvenita dare de seamă în ziarul său, un ziar foarte belicos.

— Ai aflat?

— Ce? zic eu.

— Care va să zică, nu știi nimic?

— Ce frate?

— Așară s'au prins doi inși, un bulgar și un italian.

— Unde?

¹ Imbecilule.

— Pe bulgar l-au prins la Valea-Largă, când se cobora din tren și pornea pe jos către Sinaia. Au găsit la el două revolve, două cuțite și mai multe scrisori iscălite de Sarafoff, de Dimitroff, de Trifanoff și de asta, cum îl cheamă, frate?... de.

—... De Ciciu Penciu....

— Da, de Ciciu Penciu...

— Ei! și?

— Ei! și... a vrut el s'o întoarcă, s'o răsucescă; s'a contrazis și l-au arestat.

— Și acuma, unde e?

— E închis la cazarma vânătorilor în deal.

— Ei! dar italianul?

— Care italian?

— Italianul pe care l-a prins.

— Nu nene; nu-ți spui că e bulgar?

— Bine ăsta, pe care l-a închis la cazarma vânătorilor, da, e un bulgar; dar ăla pe care spuseși că l-a prins la Bușteni... nu era italian?

— A! da! ăla, da ăla, era italian...

— Ei! cu ăla cum stă lucru?

— Vine din America.. S'a găsit la el un pachet de dinamită, cam de vre-o patru kilograme, otravă și....

— Și mai multe scrisori...

— Da, mai multe scrisori... De unde știi?

— Ei, bravo! se putea fără scrisori?... Fac prinsoare că scrisorile sunt dela Bresci și dela Luccheni.

— Exact.

— Și, întreb eu, ce s'a făcut cu acest anarhist? Unde l-au închis? Tot la cazarma vânătorilor?

— Aș! asta e teribil... că le-a scăpat!

— Cum se poate?

— Da, le-a scăpat frumușel. Pe când voiau să-i ia dinamita și să-l lege, repede a dat brânci unuia dintre agenți, pe alt agent l-a răsturnat cu o lovitură de picior în pântee, pe urmă a scos un pumnal și un revolver și amenințându-i s'a făcut nevăzut... Se crede că s'a ascuns în pădurile Peleșului... S'au luat cele mai strașnice măsuri ca să fie prins... Înțelegi, ce primejdie!

— Bine, zic eu, astea trebuie să le dai la gazeta d-tale.

— Firește, că le dau... Acu mă duc la telefon... Stai puțin, mă'nțoră îndată... îți aduc știri din București.

Și a plecat amicul meu la telefon. Rămânând singur, iată vâ! un ofițer de vânători cunoscut.

— Iubite căpitane, iartă-mă că te rog un lucru: nu s'ar putea să văz și eu pe bulgarul...

— Care bulgar?

— Bulgarul prins la Valea-Largă... care e arestat la dv. la cazarmă în deal.

— Un bulgar arestat la noi la cazarmă?... Poate de acum douăzeci de minute încoace... Acuma viu de acolo...

— Nu, frate, arestat de aseară... S'au găsit la el două revolve, două cuțite, și mai multe scrisori de la Sarafoff, dela Dimitroff, dela Trifanoff și dela Ciciu Penciu...

— Fugi, monșer! Cine îi-a spus gogoșile astea?... N'avem niciun bulgar arestat... Poți, dacă vrei, să mergi să te convingi. Salutare, mă grăbesc; e târziu, trebuie să dejunez mai de vreme; escortăm pe Majestatele lor la gară.

Când căpitanul a făcut câțiva pași, lată se întoarce dela telefon reporterul meu foarte încrunțat.

— Nu știi nimic...

— Ba știu, zice eu; știu că bulgarul dimitale nu există la cazarma vânătorilor; acum am vorbit cu căpitanul... (și i-l arată pe căpitanul, care se depărtase prin mulțime) mi-a spus că sunt toate foarte gogoși, că la cazarma lor nici pomencală n'a fost despre vreun bulgar.

— Da?... bravo! În adevăr că acum nu mai există nici un bulgar la cazarma dumnealor... Dar pentru ce?... Pentru că nu l-au păzit cum se cade și l-au lăsat să scape. Bine c'am aflat-o și pe asta!... Dar în sfârșit, asta n'are atâta importanță; asta e veche... Să-ți spui ce am aflat acuma la telefon din București... E lată rău! Războiul e declarat.

— Ce? zice eu îngrozit.

— Douăzeci-și-trei de ofițeri români și treisprezece soldați, făcând exerciții pe malurile Dunării, între Călărași și Giurgiu, au fost înconjurați de echipajul unei șalupe bulgare, care debarcase pe teritoriul nostru, dezarmați, făcuți prizonieri, încărcăți în șalupă și trecuți pe malul bulgar.

— Cum se poate?

— Vezi dar că nu mai putem sta cu brațele încrucișate... Stai un moment... Mă duc la telefon, să dau amănunte despre evaziunea bulgarului...

— Care bulgar?

— Bulgarul care a evadat dela cazarma vânătorilor.

— Ce amănunte, domnule? De unde știi și amănuntele?

— Ce-ți pasă?

Și zicând acestea, bravul meu aleargă la telefon.

Mă ridic înneecat de vestea războiului... am nevoie să mă mișc, nu mai pot sta locului.

La câțiva pași, un grup de domni, între care și un domn ministru, de care am deosebita onoare a fi cunoscut.

Mă apropiu cu respectul cuvenit și salut... D. ministru îmi răspunde foarte politicos și îmi întinde mâna. Mă miră mult că d. ministru nu pare îndeostul de emoționat de lovitura echipajului șalupei bulgare.

— Scuzați-mă, îndrăsnesc eu, domnule ministru... E adevărat?

— Ce? întrebă d. ministru, zâmbind ca și cum ar înțelege ce sentimente mă muncesc.

— ... O șalupă...

— ... Bulgărească, zice d. ministru accentuându-și mai bine zâmbetul.

— ... Da... zice eu.

— Liniștește-te... N'a făcut până acuma nici un prizonier român.

Apoi, către toți:

— Hotărât, oamenii aceștia vor să smintească lumea!

Pe urmă, către mine:

— Ei, cum îți vine dimitale să crezi așa baliverne?

— Dè! domnule ministru, zice eu, știu eu ce să mai crez și ce să nu mai crez? De exemplu, istoria cu evaziunea bulgarului.

— Care bulgar?

— Care a fost prins aseară la Valea-Largă și închis la cazarma vânătorilor din deal... zice că a reușit să fugă.

Ministrul și toată lumea din grup încep să râză.

Dar eu urmez.

— Și anarhistul pe care l-au scăpat la Bușteni, care venea din America cu patru chilograme de dinamită...

— Nu vlam spus eu, zice d. ministru, că o să smintească lumea?... Uite'n ce stare l'au adus chiar pe un om ca dumnealui, care dè? ori și cât... om cu condei...

Zicând acestea, d. ministru ne salută frumos și după ce mai mă 'mbăr-
bătează încă odată, asigurându-mă că războiul nici n'a început, nici n'are
să'nceapă, se depărtează.

Amețit, mă'rentorc la scaunul meu și șez la loc, să aștept pe d. reporter,
care trebuie să se 'ntoarcă dela telefon.

Nu aștept mult; iată-l.

— Ei? întreb eu. Mai ai ceva nou din București?

— Se vorbește cu stăruință despre asasinarea unui judecător de in-
strucție.

— Nu mă'nnebuni!... Dar știi ce am aflat eu?... Acum am vorbit cu
ministrul X...

— Cu ministrul X!

— Da.

— Ei?

— E mai lată decât toate!

— Ce?

— Podul de pe Dunăre...

— Ei? podul de pe Dunăre...

— Podul dela Cernavoda...

— Ei? podul dela Cernavoda...

— Nu'ntelegi?!!

— A sărit în aer?!!

— Da, zic eu: cum ai ghicit?

— Mi s'a spus ceva la telefon, dar nu credeam... Mă duc să dau con-
firmarea știrii!

Și pleacă glonț.

— Stai! strig eu.

Mă iau după el, îl ajung și-l opresc:

— Nu uita să telefonezi că de trei zile escadra bulgară bombardează
Constanța.

— Constanța?... Bine!

DOUĂ LOTURI

(1901)

— Asta e culmea!... culmea!... strigă d. Lefter, ștergându-și fruntea de
sudoare, pe când madam Popescu, consoarta sa, caută fără preget în toate
părțile... Nu e și nu e!...

— Femeie, trebuie să fie'n casă... Dracu n'a venit să le ia!...

Dar ce au pierdut? ce caută?

Caută două bilete de loterie, cu care d. Lefter Popescu a câștigat.

Însă oricine mă poate întreba:

— Bine, dacă a pierdut biletele, de unde știe d. Lefter de câștig?

— E lucru simplu. Biletele le-a fost cumpărat cu bani împrumutați,
ca de căbulă¹, dela d. căpitan Pandele, fiindcă îi spusese mulți, când se
tot plângea că n'are noroc la joc, să'ncearcă a juca cu bani de'mprumut...
Și a făcut învoială, pe onoare, lașă cu martori, să dea din câștig, dacă s'o
întâmpla, zece la sută căpitanului.

Când a cumpărat biletele, d. Lefter a răs pesimist:

— Ți-ai găsit! eu și noroc!

Dar d. căpitan Pandele, mai optimist

— De unde știi dumneata norocul meu?

Ș'a pus pe d. Lefter să-i însemneze în carnet numerele biletelor.

¹ căbulă — noroc (superstiție de jucător).

A trecut mult dela aceasta. Lotăriile, amânate de atâtea ori, s'an tras în sfârșit amândouă în aceeași zi. La prima (Lotăria „Societății pentru fundarea unei Universități Române în Dobrogea, la Constanța”), lotul cel cîștigat pentru fundarea și înzestrarea unui Observatoriu Astronomic la București”), lotul cel mare tot de 50.000 lei l-a cîștigat numărul 109.520.

D-l Lefter, până adineaori, habar n'avea că se trăsese ieri amândouă lotăriile. Era seară; omul ședea la masă cu consoarta sa în sălița de intrare, vorbind în tîcnă despre cum se scumpește viața din zi în zi, când aude o birjă oprindu-se'n poartă, apoi pași apăsai în curticiă și pe urmă bătînd în gînd: „Hait! iar ne cheamă deseară la serviciu extraordinar turbatul (turbatul, e șeful), să ne canonească până la miezul nopții, ca să se recoman le ministrului că e grozav!” — iar madam Popescu se repede în odaie, fiindcă era în *négljé*. D. căpitan Pandele intră ca o furtună și vorbind din ce în ce mai tare, ca și cum d. Lefter ar fi surd.

— Bine, nene, păcatele mele! de ce n'ai venit la berărie?... se poate să fii așa de indiferent? te caut ca un nebun de atâtea ceasuri!

— Ne-a lînut până adineaori turbatul la canțilerie... De ce?

— Leftere!... nu știi nimica?

— Ce?

— Ieri s'a tras lotăriile noastre!

— Ei?

— Am cîștigat!

— Nu mă'nebuni!... Cît?

— La amândouă am cîștigat loturile mari! ale mari de tot!

Și căpitanul pune pe masă listele oficiale și alături carnetul său. În adevăr, carnetul sună tocmai ca'n liste: 076.384 *Universitatea Constanța*, 109.520 *București-Astronomie*.

Cîțitorul a înțeles acum ce căutau de trei zile pe brînci soții Popescu.

D. Lefter a trimis turbatului o scrisoare, cerînd, cu tot respectul, un concediu de două-trei zile, pe motiv că nu se simte de loc bine. Așa și e; e bolnav.

După o muncă zadarnică de atîta vreme, după ce toată casa a fost răsturnată de zece ori, când așa, când aminterea, d. Lefter a căzut pe o canapea sfărîmat de oboselă; a simțit că i se taie încheieturile și așa, un fel de slăbiciune la lingurea, parcă-l lua o apă; a motăit de câteva ori și a adormit. Femeia a șezut și ea pe un scaun, că nu mai putea de picioare și de mijloc — se'nțelege, de atîta alergătură și de-atîtea ridicături. Să fi ațipit d-l Lefter ca vreun sfert de ceas și, deodată, se scoală drept, cu fața luminată de raza adevărului...

— Știu unde sunt! acum știu!... uf!... le-am găsit!

— Unde?

— În jacheta mea a cenzio de vară... Cu ea eram la berărie când le-am cumpărat. Țiu mînte bine; le-am pus în buzunarul dela piept înăuntru... Acolo sunt!... sigur!... Adu-mi jacheta!

Pe cât își aducea mai limpede aminte domnul Lefter, pe atît madam' Popescu se turbura, se roșea, se ngălbenea...

— Care jachetă? întrebă ea aiurită, ea de pe altă lume.

— A cenzio.

— Leftere! zice femeia punînd mîna la sînul stîng, ea și cum ar fi simțit un junghiu grozav.

— Ce?

— Am... dat-o.

— Ce ai dat?

— Jacheta!
 — Care jachetă?
 — A cui?
 — Cui?
 — N'ai spus tu că n'o mai porțif?
 — Cui? cui ai dat-o, nenorocito!
 — La o chivuță.
 — Pentru ce?
 — Pe farfurii.
 — Când?
 — Alaltăeri...
 — Alaltăeri!... fără s'o cauți prin buzunare?
 — Am căutat-o, răspunde femeia îngrozită de vina ei; nu era nimic.
 — Tac! strigă crunt d. Lefter... Pe câte farfurii ai dat-o?
 — Pe zece... Destul m'am tocmnit: n'a vrut să-mi dea o duzină întreagă,
 răspunde ea fără să mai știe ce spune.
 — Unde sunt farfuriile?... Voi să văz farfuriile! Adu farfuriile! poruncește strașnic d. Lefter.

Consoarta sa, fără să mai zică o vorbă, se supune; i le aduce și le pune pe masă. Frumoase farfurii! cu chenar dublu, unul conabiu¹ lat pe muche, și altul pembé² îngust pe buză. D. Lefter ia una ș'o sună — porțalan.

— Bravo! bun gust, ai! zice rânjind sardonice³.

Și pac! trânteste una jos... țândări! și pe urmă, paf, alta asemenea

— Leftere!

— Așa sunt eu, galant, cocoană! când am chef, sparg, sparg, cocoană, când am chef, farfurii de câte zece mii de franci una! sparg mă'nțelegi, sparg al dracului!

Și iar pac! paf! până la a din urmă, pe când cocoana se scutură la fiecare, parcă ar arde-o cu un bici de foc. După ce le isprăvește pe toate, d-l Popescu își scoate batista, își șterge sudoarea frunții și se așează grav pe scaun, apoi, cu tonul sever, dar calm al judecătorului ne'nduplecat către criminalul care-i stă de față'n picioare:

— La care chivuță? o știi?

— La Țăca, aia tânără frumoasă, care vine totdeauna pe aici, răspunde vinovata, plângând cu inima frântă de târzie căință.

— Știi unde se află această chivuță?

— Zice că stă tocmai la margine, în mahalaua Farfurigiilor.

— Destul, nenorocito!

Peste un ceas, pe'nserate, o birje trece în goana mare prin strada Emancipării din Farfurigii: pe capră, alături de birjarul un sergent; în fund, d. Lefter și d. căpitan Pandele; iar dinainte, încă un sergent și d. comisar al secției respective, Tartureanu, deja cointeresat cu cinei la sută asupra câștigului — se'nțelege câștig, dacă se vor găsi cele două bilete. Comisarul știe unde stă chivuța Țăca.

Birja, trecând din greu prin noroi, se oprește în sfârșit în apropierea unei cocioabe de pământ, care șade singuratică într'un peș, pe un maidan. Comisarul postează pe sergenți, pitulați, în dosul cocioabei, după regula strategică consacrată la călcări de vizuini; le face semnul clasic al lui Harpocrates⁴, ș'apoi trece, urmat de d. căpitan și de d. Popescu, să bată la ușă... O fetiță sdronețuită vine să deschiză. În sălița luminată de pâlpâiala a câțiva tăciuni de pe vatră, mișoase strașnic a carne cu prune: o țigancă bătrână

¹ conabiu — roșu închis, vișiniu.

² pembé — roz.

³ sardonice — se spune despre un răs ironic și răutăcios.

⁴ Harpocrates — semnul discreției, al tăcerii.

pregătește de cină. Toți trei vizitatorii se dau înapoi pe prispă punându-și mâna la nas.

— Unde-i mă-ta, fū? întrebă d. comisar.

— Trebuie să vie acuma, zice copila uitându-se sperios cu ochii ei mari la cei trei domni.

— Aprinde-un muc de lumânare și hai de ne du în odaie, s'o așteptăm. Fata stă la'nolială.

— Haide! se răstește d. Turtureanu... și toți trei intră, împingând pe fată'nainte.

— Da' ce e? întrebă bătrâna, ridicându-se dela vatră, unde sta stăreaiă.

— Avem treabă cu lie-ta, cu Țăca...

— Lipssește ceva dintr'o casă... știe ea ce lipssește, adaugă d. Lefter.

— Vai de mine boiarule, zice bătrâna... N'are Țăca obiceiul... La toate casele bocești o cunoaște pe Țăca... la toate cocoonale mari o știe pe Țăca...

— Haide nu mai lungi vorba, comandă d. căpitan Pandele, și aprinde, cât vrei să mă ții în picioare?

— Iac'aprinz... Da nu se poate, boiarule! să ferească Dumnezeu! eu pântru Țăca, poi să-mi pui mâna'n foc pântru Țăca... Poate altă chivuță.

Și zicând acestea, baba a aprins o lumânare de scu ș'a trecut în odaie urmată de boierii. Odaia are două paturi, o masă, o laviță, un scaun și o sobiță de tuci. Pe amândouă paturile stau grămezi de haine, încălțăminte, pălării, șaluri purtate, pe sub paturi și pe laviță fel de fel de mărfuri de farmacie și sticlărie...

La vederea normanelor de vechituri, d. Lefter tresare; se repede, și începe să scotocească, luând și examinând pe rând bucălică cu bucălică, fir cu fir. Câte reflexiuni ironice, picante, sentimentale se pot face asupra unei așa grămezi peștrițe de vechituri, cu privire la zădărnicia lumii trecătoare prin care au trecut și ele o clipă, nouă, nevestejite! Dar d. Lefter n'are vreme să filosofeze... el caută... caută mereu... Fatalitate! Jacheta cenușie nu se află. Când gânduri peste gânduri îi elocotesc în cap, iacă-tă și Țăca, d'abia ducându-și coșul plin de vechituri nouă, foarte obosită de alergătura zilei întregi și flămândă: de departe i s'au umflat nările ca răspuns la chemarea generosului miros de pe vatră.

Cum intră, o înconjoară toți trei musafirii; d. Lefter o ia de piept:

— Unde mi-e jacheta?

— Care jagetă?

— Jacheta a cenușie...

— Care jagetă cenușie?

— Jacheta cu biletele...

— Care belete, boiarule?

— Te faci că nu știi, gașperiiță!

— Sa mai trasnească Dumnezeu! sa hie al dracului!

— Mai bine spune drept, zice d. Turtureanu.

— Dacă spui ai bacșiș bun, adaugă d. căpitan Pandele.

— Ce sa spuie, boiarule! zice bătrâna apilpisită: ce sa spuie? vai de pacatele noastre, dacă nu știe... auzi colo! ce sa spuie?

— Taci tu! sbiară d. Turtureanu și-i dă brânci babei cât colo în săliță.

Baba își face cruce, iar copila tremură ca varga lângă vatră, unde prunele sfârâie tare'n cratiță.

— Sa n'aiibă parte!... dă să zică Țăca.

— N'ai fost tu, o'ntrepuie d. Lefter, în strada Pacienții, numărul 13, la madam' Popescu, madam' Lefter Popescu, o damă'naltă, subțirică, frumoasă, oacheșă, casele ale verzi cu geamlăc, care are o aluniță cu păr d'asupra sprâncenii din stânga și se poartă legată la cap cu roșu?

— Ba am fost.

— Atunci de ce minți?

— Ba nu mint, boiarule; am fost. Ei?
— Nu ți-a dat pe zece farfurii, că n'ai vrut să dai o duzină¹ntreagă, cu chengar conabiu lat pe muche și altul pombé îngust pe buză, o jachetă cenușie?

— Ba, mi-a dat.

— Atunci de ce minți?

— Nu minte, boiarule! zice bătrâna din săliță.

— Taci tu!... Unde e jacheta?

— E pa mine... ô port pe dedesubt.

— Ca să nu te prinz!

— Ba, sa hi al dracului care n'o poartă de frig... Sunt hortoasă boiarule... alerg toată zăulica pân zloată — bogdaproste fini țâne cald la pântece și la șale.

— Desbracă-te, poruncește d. Lefter.

— Iaca...

Și Țăca începe a-și lăpăda țoalele de pe ea. Toamai dedesubt de tot, peste cămașă, se vede jacheta cenușie. D. Lefter repede o caută'n buzunarul dela piept; chivuța se strâmbă, că se gădilă la sân. În buzunar, nimic; dar în fund are o descusătură... de sigur că o fi căzut în căptușală. Țăca scoate jacheta și o dă d-lui Lefter, care o descoase cu briceagul din toate țighe-lurile... În căptușală, nimic și iar nimic.

— Ce mi-ai făcut biletele? răcnește îngrozitor cu pumnii încheștați d. Lefter, pe când ceilalți doi o strâng de aproape într'un colț.

— Care belete? sbiară și chivuța ca o nebună; ș'apoi, schimbând tonul, strigă tare către baba din săliță în țigănește: „Săi, că se sfârșesc pranele de tot!”

— Ce ai spus pe țigănește? urlă d. Lefter.

— Haoleu! încep să se boccescă baba și copila, ce năpastă a fost să cază pe noi!

— Să-mi scoți biletele! serășnește d. Lefter; să-mi scoți biletele, hoată! că te omor, mă'nțelegi? te omor!

Și-i trage Țăchii o palmă, s'o năucească. Atunci, toate trei femeile se pornesc pe răgete, să crezi că s'a aprins o cușcă cu pantere. D. Turtureanu dă'ntr'o parte pe d. Lefter și cu gravitate:

— Las'o, mă rog... Las'că spun dumnealor la secție.

Apoi iese'n ușă, dă un signal: sergenții răsar ca din pământ, și haidă! le-au pornit pe nemâncate...

Toată arta d-lui Turtureanu a rămas infructuoasă... Femeile nu știu nimic despre bilete... Cu tot zelul său, nu putuse depăși limitele prudenței; de aceea el spunea seara la berărie d-lui Lefter și căpitanului:

— Cu baba și cu fata, dă! merge să le mursici¹ mai sdravăn; dar cu Țăca, nu prea, fiindcă e, pardon, în poziție; dacă se întâmplă la secret vreun avort... Nu știi dumneata? Astăzi nu mai poți conta pe inferiori... nici pe superior! S'aude... Gazetele atât așteaptă ca să ne persecute... Da îți spun eu că nu e! Biletele n'au fost în jachetă; pot face prinsoare pe ce poftesti... Să vezi când ți-o mai trece nițel asta... cum să zic? amorul propriu, — așa e lot omul la'nceput când îi vine o surpriză de așa un câștig, să vezi ai să dai peste ele acasă.

D. Lefter susține că Țăca i-a furat biletele — chivuțele când cumpără haine vechi, le purică pân toate'ndoiturile.

— la dă-mi-le, mă'nțelegi, la discreție, să stau eu cu dumnealor în țete-à-tête² la secret. Să vezi cum scot biletele.

Și zicând aceasta, se uită cruciș fioros și serășnește din dinți.

¹ a mursica — a mușca, vorbind de fiare sălbatice; aici: a bate, a chinul...

² în țete-a-tête — (frațuzism) = în intimitate.

D. Turtureanu răspunde făcând teorii asupra instrucțiunii criminale pe temeliul îndelungatei d-sale experiențe în serviciul siguranței publice. Așa, femeile rabdă mai mult, sunt mai piloase¹ decât bărbații. Dintre bărbați, bulgarii întrec pe toți la răbdare; mai puțin ca toți rabdă țigani, și țigancele mai puțin decât toate: cum le strângi puțin în corset, „Stai ca spui, mânca-te-aș!”

De aceea le slăbise pe chivuțe, lăsându-le însă tot la secret nemâncate, să se mai gândească — poate!... dar nu-i vine să creadă.

Pe când vorbește d. Turtureanu, d. căpitan Pandele citește gazeta de seară, iar d. Lefter ascultă dus pe gânduri. La un moment, d. Popescu se face palid: un domn a intrat în berărie și trece pe lângă masa lor către fund. Este șeful său dela minister, un tip foarte posomorit și din cale afară de aspru. D. Lefter se scoală și salută; șeful d'abia moțăce din cap și se așează la o masă puțin mai departe.

— Uite, zice d. căpitan și arată celorlalți gazeta care scrie:

„Precum se știe, cele două mari lotării s'au tras zilele trecute. Numerele care au câștigat loturile cele mari, de câte 50.000 lei sunt: la Constanța-Universitare, 076.384; — la București-Astronomie, 109.520.

Un lucru curios însă: până acuma, fericii posesori ai numerelor câștigătoare nu s'au prezentat să-și reclame dreptul. Pentru numeroșii noștri celorlți și gentilele noastre cetitoare, în rândurile cărora am dori din suflet să se ale câștigătorii, amintim că, după șase luni dela trageri, nu se mai poate sub nici un cuvânt reclama vreun câștig. Sumele n'ar clamate până la termenul fatal trec de drept la fondurile societăților respective“.

Cu tot respectul ce i-l insufla d-lui Lefter șeful său, care-l ochea pe sub sprâncene din când în când cu privirea plină de mustrare — adică: „Dumneata ne tragi pe sfoară; scrii că ești bolnav, ca să-mi lipsești dela datorie, și pe urmă-mi bați berăriile... Bravo!” — cu tot respectul acela foarte legitim, d. Popescu nu se putu stăpâni la propoziția finală din notița gazetei, și izbucni într'un hohot de râs, un râs vânat:

— Hahaha! să știi, nene Turturene, că le găsim tocma a doua zi după termen... Imi cunosc eu norocul... Hahaha!

Râsul și vorbele acestea au făcut pe d. căpitan Pandele să sară din loc. El, care până aci păstrase o atitudine calmă, mai presus de orice laudă, a trebuit în sfârșit și el să izbucnească... Imputări amare de neglijență, de indiferență, de imprudență! Când are cineva hârtii de valoare așa de mare, nu le lasă să se târîie de colo până colo... Trebuie să fie cineva prea sêc! Așa trebuie să pați când faci afaceri de o sută de mii de franci cu un zevzec! șcl... Și asupra acestora d. căpitan pleacă, spumând și înjurând ca un grad inferior. D. Lefter parcă n'a auzit nimic; bate toba încetinel cu deștele pe marmura mesei.

Feste câteva momente, domnul șef, care a plătit paharul său de bere, se scoală și, trecând spre ușă pe lângă masă, zice:

— Domnule Popescu, dacă dumneata nu mai vrei să vii la serviciu, atunci, te rog, cel puțin trimite mâine cheia sertarului, unde ai acte publice în întârziere.

— Am fost bolnav, domnule șef.

— Molluri!...

— Parol, domnule șef; mâine viu negreșit.

— Te rog! zice scurt și apăsător șeful și pleacă fără să salute.

D. Turtureanu se uită la ceas... Târziu! Trebuie să meargă la serviciul de noapte; peste un ceas trece inspectorul pe la secție. Pleacă: d. Lefter pleacă după el. Se aruncă într'o birjă; d. Lefter se aruncă după el.

¹ pilos — răbdător.

— Merg și eu la secție, nene Turturene s'o mai văz pe hoța!

D. Turtureanu se'nvoiește numai după ce amicul își dă cuvântul solemn de onoare că n'are să mai fie violent și n'are să mai facă nimica femeilor arestate. Pe drum, d. Popescu promite amicului său să-i ridice partea din câștig dela cincii la zece la sută, dacă se găsesse biletele.

— Pe viitorul și pe onoarea mea! nene Turturene.

Au sosit... Nenorocire!... Inspectorul trecuse pe la secție adineiori; cercetase la secret, notase ceva, foarte supărat, în portofel, și liberase pe cele trei femei, îmbunându-le cu vorbe blânde.

— De mare belea mi se pare că m'ai dat, nene Popescule, cu ipohondriile dumitale! a zis d. comisar.

D. Lefter atunci a'nceput să se vaite.

— Prin urmare, care va să zică, dacă nici d-v., poliția, nu ne protejați contra bandiților, atunci, mă rog, ce mai rămâne? Am înțeles, care va să zică, cum merge chestia! Nu vă săturați nici cu zece la sută? Cât vreți, cât poștiți, domnule? șaptezeci? nouăzeci? sută la sută?

Și apoi o cascadă, un torent de invective la adresa autorității, care e compusă din pungași, din zbiri, complici cu briganzii! exemplu: d-l inspector care s'a'nvoit cu țigancele...

— Frumos! sublim! adaogă, după o pauză de răsufu, d-l Popescu, cu un ton de acră ironie.

Ș'apoi, schimbând tonul, cu glas tunător:

— Rușine pentru acest început de secol! de trei ori rușine!

Prudența și amicitia au oprit pe d. Turtureanu să nu-i dresese cuvenitul proces-verbal pentru insultă adusă autorității în exercițiul funcțiunii, și poate i-l-ar fi dresat dacă, asupra ultimelor cuvinte d. Lefter n'ar fi ieșit în fuga mare ca un nebun, strigând că se duce să reclame la parchet!

Era cam pe la rândul al treilea al salipgiilor¹; mișea bine de ziua când d. Lefter, după ce rătăcise atâta vreme prin mahalale, ajunsese în sfârșit în maidanul din strada Emancipării, în fața cocioabei, de unde ridicaseră așeară pe cele trei chivuțe...

Poate... poate că rugămintea să birue ce n'a putut birui violența... și d-l Popescu bate cu sfială la ușa sărmancei locuințe... Niciun răspuns... Mai bate odată, tot așa de discret... Același rezultat... Să bată mai cu inimă! Dar mai multă inimă n'are... Se apropie în vârful galoșilor de ferestruică și ascultă ce să fie înăuntru... În tăcerea dimineții umede și neguroase, se aud bine horcăeli... Femeile, zdrobite de împrejurările prin care trecuseră, dormeau duse.

D. Lefter șezu pe marginea de lemn a prispei și aprinse o țigaretă... Șezu cât șezu așa, meditănd un discurs bine simțit pentru a convinge pe chivuțe că niște femei muncitoare pot câștiga o avere într'un chip onorabil fără să caute a ruina pe un om, dela casa căruiua au câștigat totdeauna o bucățică de pâne... Ar fi păcat! și mai la urmă, el a dat de știre: biletele sunt anulate; dar zece, cincisprezece la sută! o avere necalculabilă, care le pică din cer: bogate, independente și... oneste, șcl...

Deodată se aude sgomot ușor în casă... În sfârșit, s'au deșteptat... Musafirul se scoală'n picioare, tușește și pune mâna pe bordul pălăriei. În același moment ușa se deschide și se arată'n prag chipul nețesălat al fetei:

— Haoleu, mamă! săriți! e'a venit hăla iar!

Femeile sar degrab:

— Iar ai venit, nebulule? țipă Țăca.

— Ai venit iar la belete, ai? urlă bătrâna.

¹ salipgiu — vânzător de salep, o băutură ușoară preparată din miere și apă.

Și, până să n'apuce d. Popescu să salute măcar, se pomenește floașel drept în ochi, o strachină cu prune sleite:

— Na belete!

— Sa pui sa ne omoare, nevinovate, la poliție, ai? oțule!

Și după ce i-au luat văzul, trage-i, pumni, palme, și pe urmă care cu ce apucă, baba cu o cratiță, fata cu o scurtătură de lemn și femcea cu un târn¹, și dă-l tava pân noroi:

— Na belete! na belete!! na belete!!!

Când au ostenit bine chivutele, a plecat și d. Lefter destul de ostenit și dumnealui, dar repede, și cu capul gol, de degrab ce-i era. — și chivutele după el:

— Ho! ho! nu mai vrei belete? sa mai vii la belete! ho! oarrba!

Pe la șapte și jumătate d. Popescu era acasă. Consoarta sa nu dormise toată noaptea de grija. Cicoana văzând halul omului, s'a pornit pe plâns... De cu seara venise un prieten dela minister și lăsase o scrisoare...

O cește:

„Dragă Leftere,

Astăzi, când am plecat dela canțilerie, d-l Georgescu, șeful, mi-a zis să te anunț că, dacă mâine nu vii la serviciu, poți să nu mai vii deloc, căci face raport de destituire și pune sa spargă broasca sertarului tau, unde ai încuiat dosarul cu afacerea Goldstein. Au venit astăzi trei deputați și au făcut gura că se lărăgănează lucrările. De mâine, începem pe cât o ține Camera, canțileria la 8 dim. Te rog, în interesul tau, vino negreșit. Șeful e turbat rău.

Al tău fidel amic,

Mitică”

La opt și cinci, d. Lefter, spălat și premonit, sue treptele ministerului. Intreabă pe aprod:

— Șeful a venit?

— Acușica, răspunde aprodul. A ordonat să mergeți imediat la dumnealui.

D-l Popescu grăbește și intră foarte umilit. Șeful, care se plimbă de colo până colo, cu mâinile în buzunar, cum îl vede, se oprește:

— Ai venit, domnule?

— Da, domnule Georgescu...

— Aici nu sunt domnule Georgescu, domnule! aici sunt domnul șef...

Să-mi aduci la moment dosarul afacerii Goldstein... și aldată, să știi că te dau afară! Statul nu plătește impiegații, ca să faci beții noaptea și ziua să zacă — uite ce prăpădit ești! — în loc să vie la datorie... m'ai anzit?... Mergi de-mi adu dosarul!

Impieगतul iese împleticindu-se. Se duce la masa lui de lucru, descue sertarul și apucă nervos un vraf de hârtii. Când dă să pună vrăful pe masa, scapă pântre dește jos o hârtiuță mică îndoită. S'apleacă — o ridică — o privește lung — dă un țipăt...

Toți zeii! toți au murit! toți mor! numai Norocul trăește și va trăi alături cu Vremea, nemuritoare ca și el!... Sunt aci!... aci biletele!... aci era soarele strălucitor căutat atâta timp orbește pe întunerec!

D. Lefter e liniștit — acea liniște a mării care înțelenită în fine, vrea să se odihnească după sbuciumul unui năprasnic uragan: fața ei este senină, fără creț, pe când în fundu-i zac atâtea sfărâmături de corăbii înghițite pe deapururi înaintea de a fi putut ajunge la liman!

¹ târn — mătură de nuiete.

El ascunde'n sân, între flanelă și piele, într'un plic de pânză, cele două bucățele de hârtie tipărită conabiu, ca muchia unor farfurii pierdute pe veci. Surâzând de această reminiscență vizuală se încheie la jiletea fără pripă, se așează bine în jețul său de mușama și așterne cu mână sigură, pe o coală de hârtie ministerială, următoarea compoziție, care, sub forma-i laconică, ascunde atâta bogată ironie:

„Domnule Ministru,

„Sănătatea mea prea delicată nu-mi permite să mai suport asprimile de tot felul ale serviciului.

„Vă rog dar respectuos să binevoiți a-mi prinde demisia din postul ce ocup la acest onor minister.

„Binevoiți etc.

Elcutheriu Poppescu“

Ia apoi dosarul și demisia și intră hotărât la șeful, care lucrează cu nasul vârît în hârtii:

— Domnule șef, iată dosarul Goldstein.

— Bine, răspunde superiorul fără să ridice capul. Lasă-l aici.

— Și mai iată, „domnule Georgescu“, vă rog foarte mult, și demisia mea.

— Bine... Las-o aici.

— Vă salut.

— Bine... Du-te.

După zece minute, omul care a scuturat în fine jugul nesuferitei robii intră la bancherul unde au fost depuse biletele *en gros*.

— Mă rog, unde se'ncează câștigurile dela lotăriile care s'au tras alaltăieri?

— Fondul e depus la casa de depuneri, dar poate cineva să le'nceazeze și prin noi. Aveți vrun bilet câștigător?

— Am... două câștigătoare, răspunde fără afectare d. Popescu, și arată de departe biletele, ținându-le grațios între două degete.

— Sunt câștiguri mari?

— Măricele... Am amândouă câștigurile mari!

Bancherul deschide niște ochi plini de admirație și zice dând să ia biletele:

— Dați-mi voie, mă rog.

Dar d. Lefter, retrage încetinel mâna, desdoește biletele și întreabă:

— N'aveți listele oficiale?

— Ba da. Iată-le.

— Mă rog, zice d. Lefter cu vorbă răspicată, avem odată: zero-șapte-zeci-și-șase-de-mii-trei-sute-opt-zeci-și-patru, Universitate — Constanta.

— Nu, răspunde bancherul; una-sută-și-nouă-mii-cinci-sute-două-zeci.

— Dă-mi voie, nu mă'ncurea: una-sută-și-nouă-mii-cinci-sute-două-zeci București-Astronomie.

— Ba, pardon, zice bancherul... București-Astronomie zero-șapte-zeci-și-șase-de-mii-trei-sute-opt-zeci-și-patru.

D. Lefter nu-și dă seama bine de ce, dar simte o sfârșeală, și cade alb ca portălanul, pe un scaun lângă contor, întinzând mașinal mâna cu biletele. Bancherul le ia: se uită bine la liste, la bilete, la posesorul lor, și, zâmbind și el fără afectare, zice d-lui Lefter, care ascultă stupid:

— Uite ce e, stimabile: v'ați înșelat... și iacă de unde provine... Dumneata ai... Ciudat lucru, ce-i drept... Cum s'a întâmplat!... Al dracului!... Dumneata ai la una tocmai numărul care a câștigat la cealaltă și...

— Și... ce?

— .. și vice-versa.

Cum aude cuvântul vice-versa, d. Lefter se face vânăt ca ficatul și se ridică izbucnind cu o volubilitate supremă:

— Vice-versa! Nu se poate, domnule! peste poate! Vice-versa! Asta-i șarlatanie, mă'nțelegi! Vă'nvăt cu minte pe d-voastră să umblați d'acu'ncolo cu infamii, și să vă bateți joc de oameni, fiindcă este o exploatare și nu vă mai săturați ca vampirii, pierzând toată sudoarea ficcare om onest, deoarece se'ncrede orbește'n mofturile d-voastră și cu tripotajuri¹ de bursă; care suntem noi proști și nu ne'nvătăm odată minte ca să venim, mă'nțeleși și să ne revoltăm... da! să ne revoltăm! Așa să știți: proști! proști! proști!

S'a'nceput să se jelească, să se bată cu palmele peste ochi și cu pumnii în cap și să tropăie din picioare, făcând așa un tărăboiu, încât a trebuit bancherul să ceară ajutorul forței publice ca să scape de d. Lefter.

* * *

Dacă aș fi unul din acei autori care se respectă și sunt foarte respectați, aș încheia povestirea mea astfel...

... Au trecut mulți ani la mijloc.

Într'un târziu, cine vizita mănăstirea Țigănești, putea vedea acolo o maică bătrână, oacheșe, înaltă și uscată ca o sfântă, cu o aluniță mare păroasă d'asupra sprâncenei din stânga și cu privirea extatică². Ea nu scotea un cuvânt, nu voia să răspundă la nicio întrebare; nu făcea nici un rău, era dimpotrivă foarte blândă. O singură apucătură denunța oarecum că sub fruntea ei senină, clipea o minte cu reazimul desrădăcinat: toată ziua, maica Elefteria culegea, te miri pe unde le mai găsea, cioburi de străchini, pe care le ascundea cu scumpătate în scunda ei chiliuță.

Tot într'un timp, colo departe, în haosul sgomotos al București'or, trecătorii puteau vedea un moșneag micuț, intrat la apă și scofăleit, plimbându-se liniștit, cu acea liniște a mării, care potolită în slârșit, vrea să se odihnească după sbuciumul unui năprasnic uragan. Bătrânul se plimba regulat, — dimineata, de colo până acolo, pe dinaintea Universității — scara cum răsăreau astrii, de jur împrejurul Observatorului pompierilor dela bifurcarea bulevardului Pake — șoptind mereu, cu un glas blajin, același cuvânt: „Vice-versa!... da, vice-versa!...” cuvânt vag ca și vagul vastei mări, care sub fața-i fără creț, ascunde'n tainicele-i adâncuri stâncoase cine știe câte corăbii, sdrobite înainte de a fi ajuns la liman, deapururi pierdute!

Dar... fiindcă nu sunt dintre acei autori, prefer să vă spun drept: după scandalul dela bancher, nu știu ce s'a mai întâmplat cu eroul meu și cu madam Popescu.

„ROMÂNII VERZI”

(1901)

Spiritul de asociație, trebuie să constatăm cu bucurie, a luat un mare zăvănt la noi.

Numărul deosebitorilor societăți române, pe față sau secrete este astăzi aproape incalculabil.

Românul cât trăiește trebuie să fie membru în mai multe societăți: ba ceva mai mult, sunt români care, chiar înainte de naștere, sunt membri în „Cornelia”, societatea mamelor române pentru ajutorul mutual în caz

¹ tripotaj — intrigi josnice, bârfeli nedemne.

² extatic — transport extatic; transportul spiritului absorbit în contemplarea unui lucru extraordinar, nemaivăzut.

de naștere"; iar alții, chiar după ce mor, continuă a fi membri activi în societatea de îngropăciune mutuală: în schimbul unei neînsemnate cotizațiun, orice membru, la caz, doamne ferește, de moarte, are dreptul a fi îngropat cu muzica.

Ca orice român, am căutat și eu să fac parte din cât mai multe societăți. Până mai zilele trecute, eram membru la opt; astăzi grație stăruințelor celebrului meu amic, eminentul pedagog Marius Chicoș Rostogan, am onoare a fi membru la nouă. A noua, cea din urmă, îmi pare mie că este societatea cea mai bine venită; ea răspunde la o mare și arzătoare necesitate națională. Cititorul se va convinge îndată cât de urgentă nevoie aveam de înființarea noii noastre societăți.

Dar să lăsăm pe promotorul înființării acestei societăți să vorbească...

„Noi, Românii verzi, purcedem dela următoarele principii sănătoase de progres național:

A iubi neamul său e peste puțină din partea aceluia care nu urăște celelalte neamuri.

Un neam nu poate avea vrăjmași în propriile sale defecte: vrăjmașii lui sunt numai și numai calitățile altor neamuri.

De aceea, un neam nu trebuie să-și piardă vremea a se gândi cum să-și îndrepteze defectele și cum să-și cultive calitățile; el are altceva mai preferabil de făcut: să le numere defectele și să le ponegrosască sau d'a-dreptul să le lăgăduiască altora calitățile.

Prin urmare, un neam trebuie să aibă vecinic groază de celelalte deoarece existența unuia n'are altă condiție decât compromiterea completă a altuia.

De aci, necesitatea imperioasă a exclusivismului național celui mai extrem.

Bărbatul care are copii cu o femeie de alt neam, sau vice-versa, crește la sânul lor niște monștri, care jumătate vor iubi până la nebunie neamul în mijlocul căruia au văzut lumina, iar jumătate îl vor urî cu înverșunare.

Să ferească dumnezeul străbunilor noștri pe orice român sau orice româncă să dea naștere la așa specimene teratologice¹!

Acestea sunt principiile cari ne-au călăuzit când am pus bazele noii noastre societăți.

Noua noastră societate este chemată să deștepte spiritul public național, solidarizând pe toți românii; de aceea sperăm, nu! nu sperăm, suntem siguri că toți românii — și când zicem toți românii, înțelegem nu pe toți levantinii, care se dau drept români, ci pe românii adevărați — se vor grăbi să se înscrie împreună cu familiile lor în rândurile noastre.

După această esențială expunere de motive, ne grăbim a da aci, în strâmtul spațiu de care dispunem, câteva extracte din

STATUTELE SOCIETĂȚII „ROMÂNII VERZI“

Cap. I

Despre numele, membrii și emblema societății

Art. 1 — Se înființează în România o Societate Română cu numele de „Românii Verzi“.

Art. 2. — Oricine poate face parte din această societate, fără deosebire de sex, de etate sau de culoare politică, dacă este român sau româncă verde.

Art. 3. — Emblema societății va fi un român verde zdrobind falnic, sub călcâiul său șearpele străinismului, care serășnește și țipă.

¹ teratologic — monstruos.

Cap. II

Despre datoriile membrilor societății în genere

Art. 4. — Membrii de orice sex și etate ai societății „Românii Verzi” sunt datori să urască tot ce e străin și tot ce e dela străin, tot ce nu e român verde sau tot ce nu e dela român verde.

Urmează apoi mai multe articole unde se enunțără cu deamănuntul tot ce nu este verde românesc și care trebuie sistematic respins de orice membru al societății, ca, de exemplu, sentimente neromânești, artă neromânească, idei și spirit neromânești.

Apoi:

Art. 9. — Se exceptează dela această regulă capitalurile neromânești.

Statutele prevăd înființarea unui organ de publicitate al societății, cu titlul de „Românul Verde”, pus sub direcțiunea unui comitet de 40 membri, iar comitetul sub președinția eminentului meu amic M. Ch. Rostogan.

În acest comitet nu vor putea figura mai mult de jumătate membri nevârstați.

Ziarul „Românul Verde” va fi redactat de toți membrii societății: fiecare membru, indiferent de vârstă sau sex, va fi dator a colabura măcar odată la lună cu un articol de fond.

Se înțeloge dela sine ce idei e chemat să propage „Românul Verde”.

Mai departe, statutele arată că îndată ce societatea „Românii Verzi” va număra o sută de membri, se va declara constituită și va proceda la alegerea comitetului.

Cap. III

Despre datoriile membrilor minori ai societății

Art. 30. — Membrii minori ai societății, indiferent de etate și de sex sunt datori a li căl se poate mai curați.

Art. 31. — Ei sunt datori a asculta pe părinții lor de ambe sexe, de preferință pe acei care sunt membri activi ai societății.

Art. 32. — Acei care urmează la școală nu pot, sub niciun cuvânt, să se joace cu conșcolari străini; ei trebuie să se joace numai cu conșcolari români verzi, de preferință cu membrii activi ai societății.

Art. 33. — Membrii minori ai societății sunt obligați a obține note bune numai la profesorii români verzi, de preferință la acei care sunt membri activi în societate.

Cap. IV

Despre datoriile membrilor de sex feminin

Art. 40. — Membrele societății sunt datoare să fie virtuose ca niște matroane române.

Art. 41. — Membrele societății sunt datoare să devie bune mame române.

Art. 42. — Ele sunt datoare a naște copii sănătoși după preceptul străbun: *mens sana in corpore sano*¹.

Art. 43. — Membrele societății care sunt încă june domnișoare sunt datoare să se mărite numai cu români verzi, de preferință dintre membrii activi ai societății.

¹ *mens sana in corpore sano* — minte sănătoasă în corp sănătos.

Art. 44. — La cazul când o jună domnișoară s'ar mărita cu un român verde, care însă nu face parte din societate, este datoare a-l înscrie imediat printre membrii activi.

Art. 45. — Indată ce o membră devine mamă, ea este datoare să-și înscrie imediat copilul în societatea „Românilor Verzi”.

Art. 46. — Membrele societății sunt datoare a-și boteza copiii cu nume străbune ca Rea-Silvia, ca Tiberiu, ca Cicerone, ca Caracala, ca Cornelia ca Catone etc.

Art. 47. — Membrele mame sunt datoare să dea copiilor lor o educație maternă în limba maternă. Sub niciun cuvânt apoi, nu-i slobod să încredințe educațiunea copiilor la alte guvernante decât românce verzi.

Art. 48. — Ele sunt datoare a da singure să sugă copiii alăptându-i în același timp cu sentimente și idei de român verde, conform statutelor de față.

Art. 49. — În cazul când un membru nu ar avea lapte, sau întâmplător nu i-ar fi sfârcul mamelelor perforat, sau s'ar gădila prea tare, sub niciun cuvânt nu va putea lua o doică străină, care ar da copilului să sugă lapte străin, alăptându-l în același timp cu sentimente și idei străine: ei va fi datoare să ia o doică româncă verde, de preferință o membră activă a societății.

În capitolul despre membrii de sex masculin ai societății, statutele impun aceleași obligațiuni și taților ca și mamelelor, afară, se înțelege, de obligațiunile privitoare la alăptare.

Se înțelege că orice abatere dela îndatoririle statutelor atrage după sine: întâia oară un avertisment, a doua oară o amendă și a treia oară excluderea, în ședință plenară, a membrului vinovat din societatea „Românilor Verzi” și declararea lui ca străin de neam.

Abaterea dela îndatoririle privitoare la alăptare atrage după sine dela întâia oară pedeapsa excluderii.

KIR IANULEA²

(1909)

Zice că odată acu vreo sută și nu știu câți ani, a dat poruncă Dardarot, împăratul iadului, să s'adune dinainte-i diavolii, dela mare până la mic, unul să nu fie lipsă, că-i scurtează coada și-i lungește urechile! Și dacă s'au adunat ei toți cu toții, împăratul s'a tras de lăcălie scrâșnind strașnic, a tușit de i-a părâit jețul, a holbat ochii la ei și le-a sbierat așa:

— Afurisiților! care dintre voi nu e zevcec, să-i treacă pe sub nas toate și el să nu bage nimic la cap, trebuie să fi luat seama, ca și mine, că toți oamenii sosiți de pe la dâșli aici la noi nu se plâng decât numa și numa de soțiile lor; toată vina pentru pierzarea lor o aruncă în spinarea nevestelor; pe care-l întrebi de ce a ajuns aici: „femeia” și iar „femeia”. Măi, am zis eu în gândul meu, adevărat să fie asta?... Pe spusele oamenilor, firește, mare temei nu putem pune, fiindcă-i știm ce iubitori de adevăr sunt. Dar iarăși nu-mi vine să las așa lucru ciudat fără de aproape cercetare; căci politica împărăției noastre cere ca să știm tot, fără greșală, nici îndoială... Mai întâi, era să vă poruncesc a supune la casne fioroase pe toate femeile, doar de-om putea afla dela dâștele un erâmpel de adevăr; dar, pe urmă, m'am gândit că nici așa n'ajungem la mare ispravă; le cunoaștem și pe dumnealor cât de'ndărătnice și de'ncăpățânate sunt... Așa dar și prin urmare, după multă chibzuință, am hotărât să trimit pe mititelul, pe Aghiută... Ce? n'a venit Aghiută?... unde-i Aghiută?

² Kir Ianulea — Domnul Ianulea, Conul Ianulea.

Mititelul sta pitit locmai pântre diavoliu mărunței dela urmă, și, pe când cuvânta Dardarot, el, trăgând cu urechia, își cântărea coada'n mâini. Cum și-a auzit numele, a lăsat coada și a lipat:

— Aici sunt, întunecimea ta!

— Apoi, dacă ești aicea, ce nu te arăți mai la vedere? Vino 'ncoace, procele¹. Te dai coadei, ai? Simțiși c'am să te pun la treabă și te pitești, să nu-ți văd nutra, să nu-mi aduc aminte de tine, mititelul taichii!

Și când s'a apropiat Aghiuță de tron, l-a 'nhătat Dardarot de urechi și scutură-l, de-i trosnea junghetura — de dragoste multă ce avea pentru el, fiindcă era mititelul mucalit, și când se plictisea împăratul de treburile 'mpărăției, pe el îl chema, să-i spue lafuri² și să-i facă giumbușuri.

— Ascultă-mă, Aghiuță, puiule... Dumneata numaidecât ai să iei din comoara împărătească suta de mii de galbeni aduși alaltăieri cu sgârceitul pe care-l îngropară cu talerul părliții de mahalagii, că 'ncepuse să le miroase — zi o sută de mii de galbeni. Apoi, o să te 'mpelițezi³ din cap până'n călcâie în chip de om muritor și să te duci pe pământ, în ce loc ți s'o părea mai potrivit. Acolo — ascultă bine, astâmpără-te cu codița! — să te căsătorești și să trăiești cu nevasta zece ani. Pe urmă să te faci că mori, să-ți lași acolo trupul, și să te'nțori să-mi dai socoteala una câte una de toate pîn câte ai fost trecut ca om însurat...

Bietul Aghiuță! știa el dece sta pitit pântre plevușcă, măcar că era un drac și jumătate: bănuise ce-l aștepta, că iar o să-i dea cine știe ce grea sarcină. Când a mai auzit că o să aibă a face și cu femeie, a vârit coada'n tre picioare; încă n'o putea nița pe baba la care intrase să slugărească trei ani... li dedese baba de lucru — să-i îndrepteze un fir de păr creț: l-a tot muiat cu limba Aghiuță și l-a tras prin degete, zi și noapte fără răpaos: dece-l muia și-l trăgea, de-aiia firul se'ncărlionța și mai tare: și așa și iar așa, până i-a ieșit dracului părul pîn căciulă; s'a lipsit și de simbrie și de tot, și-a fugit dela stăpână.

— ... Și să știi, a adăugat Dardarot, după ce a stat puțintel la gânduri, că în toată vremea de zece ani pe pământ, ai să fii supus la toate necazurile, slăbiciunile și ticăloșiile pământenilor... la neștiință, la sărăcie, robie, prostie și la mânia chiar, rămânând să te aperi de toate relele cum ai putea și cum te-o tăia capul... Înțelesu-m-ai, puiule?

Ce să mai zică puiul? Nu mai încuipa căr-mâr; că Dardarot, cât îi vorbise, nu-l slăbise din ghieră.

— Înțeles, întunecimea ta!

— Apoi, dac'ai înțeles puiule, dragă, ce mai stai?

— Dacă nu-mi dai drumul de ureche...

Mare haz a făcut împăratul de vorba asta, și zice râzând:

— Pt! să nu te deochi!

Și l-a stupit pe mititelul în vârful nasului. Pe urmă i-a lăsat urechia și, fără să mai zâmbească, răcnindu-i fioros: „Ai plecat?“, i-a tras un picior drept unde 'ncepe să-i zică spatelui coadă. S'a dus de-a-herbeleacul puiul până la comara împărătească; a luat suta de mii de galbeni, și p'aci ți-e drumul! într'un suflet, la 'mplinirea datoriei.

Pe drum s'a prefăcut în chip de om, nici matuf⁴ dar nici prea lângău⁵, om locmai în puterea vârstei, frumos și arătos; și, după ce s'a gândit în care loc anume să meargă pe pământ, zice:

¹ *procel* — blestemat.

² *lafuri* — palavro, vorbe de laifas.

³ *a se impelița* — a lua înfățișare de om.

⁴ *matuf* — bătrân, posac.

⁵ *tângău* — tinerel, băcțandru.

— Știi ce?... Am să mă duc la București... cunosc orașul... (că mai umblase de multe ori p'acolo), e loc de petrecere. Banul e scump: învățit bine, aduce peste sută la sută; vorba veche dacă ești sărac, du-te 'ntr'o poliție bogată... din ce scapă pîntre degetele altora, poți culege destul; dacă ești bogat, du-te 'ntr'una săracă... din orice firimitură dă s'aducă un nevoiaș la gură, îi smulgi peste jumătate.

Gîndind astfel, cum a picat în București, a tras în miezul târgului, la hanul lui Manuc. Acolo a chemat îndată un samsar și i-a spus să-i găsească țără zăbavă o pereche de case frumoase, cu încăperi multe pentru stăpâni, musafiri și slugi, la aer curat cu grădină și fântână 'n curte, cu pîmnițe, bucătării, spălătorii, cu grajduri și șoproane, înfășișit cu toate câte trebuiesc pentru așezarea cuviincioasă a unui negustor chiabur. La vreo câteva zile, casele erau și dereticate cu tot dichisul — niște case mari în mahalaua Negustorilor: și slugi peste slugi, și cai la grajd, și calești în șopron...

Stăpânul casei, cunoscînd păcatul oamenilor și mai ales al femeilor, că or să-l descoasă care mai de care, ea să-i afle rostul — că de unde e, cine e, cu ce trăiește, ce caută aici și câte altele — a chemat pe jupâneasa bătrână — o coloroanță zugrăvită și smălțuită pe care o pusese mai mare peste slugi, să poarte cheile și să ducă grija de toate — a pofțit-o să șcază jos pe chilim,² iar el, de pe divan, trăgînd ciubuc, s'a apucat a-i povesti pă cum urmează:

— Uite, dragă Kera Marghioalo... Mic, cum ți-am mai spus, îmi zice Kir Ianulea... Eu sunt de felul meu din părțile de spre Sfântagora. Părinții mei, oameni de jos, se țineau cu o liveze mică de măsline. Pe cînd împlineam șapte anișori, le-a venit părinților dorința să încargă la hagiâlăc³ și așa, după ce au făcut rost de ceva parale, m'au luat împreună și ne-am dus călare pe cătari pînă la portul Salonicului. Acolo, ne-am suit pe o corabie mare, care aștepta cu pânzele ridicate în vînt, ca să pornească spre miiazăzi către Iafa. N'a trecut mult; a'nceput să sufle vîntul așteptat; s'au umflat pânzele și am pornit. Trei zile cu soare și trei nopți pe lună am mers tot drept înainte fără nicio supărare. Noi mîncam, după datină, post. Cam a treia zi, am mîncat la nămieț fasole și ridichi... Ce să te pomenești?... Așa, pe la toacă, au început amîndoi părinții mei să se ție se mîinile de pînțele și să se vaiețe grozav: „mor” și iar „mor”!... Căpitanul, vîzîndu-i cum se svârcolesc și se sgârcoesc în dureri de moarte, a chemat degrabă pe un călugăr papistaș, care se suise cu noi pe corabie, om învățat, priceput și la căutarea boalelor. Pînă să vie acela, bolnavii începuseră să'nvinețească și d'abia i-au putut spune ce mîncaseră — fasole și ridichi. Călugărul a 'ntrebat încă odată:

— Înțeleg, fiilor; dar trebuie să-mi spuneți: ați mîncat fasole și ridichi ori ridichi și fasole?

Iar mama i-a răspuns cu glasul leșinat:

— Ridichi și fasole...

— Atunci, nu prea e bine! a zis călugărul.

Și a poruncit să-i frece pe pînțele cu călți aspri... Dar deoaba i-au frecat pînă le-au jupuit pielea: că, pe cînd răsărea luna, tata întîi și mama îndată după el, și-au dat ot pustul...⁴ Eu copil, ce să fac?... Mă țineam plîngînd tot după căpitan și după călugăr, și i-am auzit vorbind așa; zice căpitanul:

— Părinte, dac'o fi holeră, m'am nenorocit; patruzeci de zile nu-mi dă voe să intru'n port, mi se strică marfa și rămîi sărac pe drumuri!

¹ poliție — oraș.

² chilim — covor mare turcesc, scoarță.

³ hagiâlăc — calatorie la Ierusalim.

⁴ ot pustul — și-au dat duhul.

Dar omul învățat i-a răspuns:

— Nu e holera cum nu sunt eu călugăriță. Asta e un fel de boală care bântue mai cu seamă în postul Paștelui la christianii răsăriteni... Greșesc oamenii — e așa e bietul om, supus greșelii — mănâncă întâi ridiche și pe urmă fasole... Vezi bine, ridichea își repede lăria 'n sus, iar fasolea își năvălește puterea spre partea dimpotrivă; una 'mpinge, alta nu se lasă, se 'ncepe lupta cu iuțea mare în măruntaie, căreii peste căreii, până se face încureătură 'n mațe, de se sparge praporul — și se prăpădește omul de burduharismos — așa zic grecii la năprasnica asta de boală.

— Dar nu se ia?

— Deloc; n'ai nicio grijă.

I-au înfășat frumos pe bietii părinții mei în niște cearșafuri curate; le-au aprins câte o lumânare de ceară la cap; un alt călugăr grec i-a prohodit și de dimineață, când s'a arătat soarele d'asupra talazurilor — „veșnica lor pomonire!” — una! două! trei — i-au aruncat în adâncime... Pe mine, văzându-mă plângând, și-a făcut pomonă căpitanul de m'a luat pe procop-seală — întâi slugă, pe urmă ajutor, mai apoi tovarăș... Nu-ți mai spui, dragă kera Marghioalo, pân câte necazuri am trecut; câte ocări, injurături și bătăi am înghițit, de câte ori ora să pier în vultoare; de câte ori m'au amăgit împrejurările și înșelat lumea — mai ales de când am încăput¹ eu singur o corabie și m'am apucat de negoț, pe seama mea, fără alt stăpân nici tovarăș decât norocul meu! Nu-ți mai spun cum am scăpat odată cu viața umma'n pielea goală, că, după ce umblasem șapte luni pe ape, tocmai când să intru în Țarigrad, mi s'a aprins corabia încărcată cu cositor și chihlibar de peste două mii de lire, pe care le cumpărasem cu piper și curmate nici de trei sute! Nu-ți mai spui câte și mai câte am pățimit, prin atâtea depărtări, pe mări și pîn țări cu fiarele, și, încă mai grozave, cu oamenii!... Destul să-ți spui că, încet-încet, m'am chivernisit² cum se cade, ajungând să am o stare destul de bună pe potriva mea... Am învățat, cât am colindat pîn lume, purtările cele frumoase; știu destule limbi străine — încai despre a cumâncească, pot zice, fără să mă laud, că o știu cu temei; măcar că de viță sunt arvanit³ și nu prea am învățat buche, dar, drept să-ți spun, la asta nu mă dau pe nici un rumân, fie cât de pricopsit cărturar. Imi plac cu deosebire limba și lumea de-aici, și, așa, fiindcă m'am săturat de atâtea primejdii ale călătoriilor, de atâtea bătăie de cap și de inimă ale negoțului, am venit să m'așez aici, în Valahia, la București; să mă bucur în isihie⁴ de rodul îndelungatei mele tude...

— Doamne, kir Ianuleo, a zis kera Marghioala; pân multe ai mai trecut și dumneata!... Dar să nu-ți pară rău! Incai n'ai pățimit ca atâția alții degeaba! Frumos ești, voinic ești, bogat ești! de trăit știi să trăiești!... Halal să-ți fie!

Iar kir Ianulea a adăugat:

— Uitam ceva... Ascultă, rogu-te, bine, dragă kera Marghioalo: să nu care cumva să aflu că ai spus la vreun vecin, ori altcuiva — da măcar tatii, de s'ar întoarce din fundul mării — câte le aflași acu dela mine, că-zezi dumneata? câtă nevoie am de slujba d-tale, ca femeie cinstită și credin, c'ioasă ce te știu; cât sunt eu de blând și cât ești de bătrână, nu-ți caut!... te cotonogesc! îți rup ciubucul ăsta pe șale și te dau ș'afară din pâinecu ocară!... Ai priceput?

— Vai de mine! a zis bătrâna: s'ar putea?... N'am obiceiul!... În viața mea n'am mâncat labe de pui!... Hei! kir Ianuleo; eu am slujit în case mari

¹ am încăput — am luat.

² a chivernisi — a se pricopsi, a se înavuși.

³ arvanit — albanez.

⁴ isihie — odihnă, liniște.

boierești!... Câte am văzut ș'am auzit eu!... n'am vreme acuma să ți le povestesc!... dar lasă!...

— Ei, eu atâta-ți spui dunitale... te nenorocesc!... s'a isprăvit!

— Să mă omori! a zis jupâneasa și n'a mai stat; s'a ridicat de pe chilim și a plecat degrabă cu cheile la treburile ei.

Până seară, toți ai casei; până'n două zile, mahalaua 'ntreagă, pân'nt'r'o săplămână, tot târgul... toată lumea a știut istoria lui kir Ianulea mai bine chiar decât el; corabia arsese de trei ori; chihlibarul prăpădit făcea douăzeci de mii lire: iar de atunci, în post, numai mănâncă nimeni ridichi cu fasole, toată lumea mănâncă fasole cu ridichi.

Cu azi cu mâine a făcut cunoștință kir Ianulea cu fel de fel de negustori, ba și de boieri: a început să meargă pe la ei și să-i poarte pe la el, la sindrofie¹. Și la toată lumea plăcea, fiindcă era om deștept și blând, cu multă știință despre ale lumii, cu purtări alese și, mai vartos, cu dare de mână: levent și galanton², pătruns de filotimie³ și de hristoitie⁴ — într'un cuvânt, adevărat om de omenie. Astfel, care dintre negustori, ba chiar dintre boieri, aveau mai multe copile decât stare, umblau cu dinadinsul să-l ginerească. În vremea asta, el și pusese ochii pe o tânără din vecini — o chema Acrivița, fata a mai mare a lui hagi Cănuță, toptangiu pe vremuri. Hagiul, văduv, — era om de seamă, însă cam ifilliu⁵ pe potriva greutăților casei lui, fiind împovărat de trei fete, una după alta gata de maritat, și încă doi fecieri băieți buni, aminteri, da'cam nepricopsiți: așa că puțină nădejde de zestre dela Acrivița. Dar zestre-i trebuia lui kir Ianulea? Fata era vestită de frumoasă; numai atâta cusur avea și ea, se uita, uneori, nu totdeauna, cruciș; dar tocmai asta îi plăcea lui cu deosebire. Fata-l plăcea și ea pe el... A cerut-o hagiului, iar acesta, fără nazuri multe, i-a dat-o.

Fiind și kir Ianulea, ca tot omul, supus slabiciunilor omenești, era stăpânit de patima luduliei; îi plăcea să trăiască domnește, numa'n petreceri scumpe, împărțind în dreapta și'n stânga daruri prețioase. Așa dar, a făcut o nuntă strălucită, cum nu se mai pomenise vreodată în mahalaua Negustorilor: încât bărbații ziceau „Trebuie să fie putred de bogat arvanitul!.. Văzuși, nene, ce bine a lovit-o sărăcia de hagiul!”, iar femeile: „Poftim, noroc pe chioara lui Cănuță!”

Cum a adus-o kir Ianulea în casă cu lăutari, parc'a întors-o pe dos. Până la sfârșitul cununiei, duminică seara, era blândă și supusă ca o mielușca; dar, luni dimineata, s'a ridicat din pat ca o leoaică... A chemat toate slugile, femei și bărbați; s'a uitat odată chiorîș de i-a băgat în spaime pe toți și, de față cu bărbatu-său, le-a zis:

— Să știți că de azi încolo sunt eu stăpână aici! Și să mai știți că cu Ianuloaia n'o să vă meargă cum vă mergea cu prostul de Ianulea! și încă să mai știți că eu am toanc: pe cine m'o supăra cu atitica măcar, îl plesnesc și-l trimit numaidecât la Agie să-și ia morticul⁶ și de-acolo! Scurt!... Ați înțeles?... Aid'acuma! ieșiți afară!

De atunci, zi cu zi, cocoana se făcea mai aspră și mai lanțoșă; și dece era mai lanțoșă și mai aspră, d'aia kir Ianulea o iubea mai tare; și de ce creștea dragostea dumnealui, de-aia-i creștea și ifosul dumneaei. Toată ziua o sta tot posacă și neruntată. Dacă se apropia de ea și da s'o mângâie, ea s'o îmbuneze: „Dragă Acrivițe, de ce ești supărată”, ea îl împingea cât colo.

— Ah! Ianuleo, fugi, că n'ai haz deloc... nu vezi?

¹ sindrofie — petrecere în societate.

² levent și galanton — darnic.

³ filotimie — darnicie.

⁴ hristoitie — bună creștere.

⁵ ifilliu — sărăcuț.

⁶ mertie — tain, porție; baniță de 20 ocale.

Alt bărbat în locul lui, și-ar fi pierdut răbdarea și ori îi punca picioru'n prag, s'o potolească, ori o trimitca înapoi la babacă-său, la Hagi Cănuța... Dar el, unde? când îl împingea, el îi cădea în genunchi: „Dragă Acrivîto, iartă-mă!” și da să-i sărute mâinile; dar ea:

— Uf! Ianuleo, scoală-te! nu mă mai plictisi!

— Nu mă scol până nu mă ierți!

— Atuncia, stăi așa până poimăine, dacă poștești.

Și se scula ea și pleca, după ce-i da cu tifta.

Kir Ianulea ce să facă? Se uita lung după ea cum ieșea înțepată fără să-și întoarcă ochii, măcar că o ruga cu lacrimi să nu-l părăsească așa... oftă, se ștergea la ochi și... o iubea și mai mult.

A mers așa cât a mers, până i-a dat în cap cocoanei sa'ntoarcă foaia, să-l prăjească și pe altă parte: s'a prefăcut că-l teme, că e zultar¹. S'a prefăcut azi, s'a prefăcut mâine, până a început să creadă. Omul da bani cu împrumut, și lirește veneau la el boieri, cocoane, negustori, slugbași, fel de fel de lume cu daraveri. Cocoana Acrivîta sta cu urechia la ușă, s'anză tot; și nu s'a mulțumit s'auză numa: a sfredelit ușa cu un burghiu, ca să și vază. Și neai nu tăcea? îi spunea fără sfială ce auzise și văzuse, și ține-te: că ala îi-a zis așa și i-ai răspuns așa; că pe aia ai strâns-o de mână și i-ai sărutat-o de trei ori, pe urmă, când a vrut să plece, ai luat-o de mijloc și te uitai la ea așa galeș, și ai dus-o până la ușă și iar i-ai sărutat mâna — și câte alte ponosuri și mai și.

Iar dacă el se jura că pe nedrept îl bănuște, că el e dator să se poarte politicos cu lumea și mai ales cu cocoanele, ca orice negustor — ea începea să-l ocărăască, făcându-l nerușinat și mincinos. Nu mai putea kir Ianulea; îi venea să se strângă de gât ca pițigoi și mai multe nu. Dar nici cu atâta nu se mulțumea cocoana. Nu-i era deajuns cum le încornora toate câte le auzea și le vedea pe aseunsele; ca să afle și mai multe, da bacșișuri la slugi să-l iscodească; ba a pus chiar pe un frățior al ei să nu-l mai slăbească de pe urme, să-i descopere toate „berbantlăcurile dumnealui”. Firește că nici slugile, nici frățiorul, n'au putut afla nimica, fiindcă omul era un bărbat nu se poate mai de ispravă. Cocoana s'a pornit atunci cu ocări pe slugi, că-i mânăncă pâinea, ca niște „păcătoase, ticăloase și necredincioase”; frățiorului i-a strigat că ori e haple, ori „pe... semne altceva”, și i-a poruncit să nu-i mai calce pragul, că-i rupe picioarele; iar pe slugi, chiar în fața lui kir Ianulea, le-a smintit în palme și le-a dat afară.

Cum a schimbat slugile, alte bănueli și alte certuri!... Dar nici nu putem zice așa, fiindcă la ceartă unul spune una, altul alta, ori pe rând, ori amândoi deodată; în sfârșit, are parte fiecare de cuvânt: pe când aicea, țipă, ocăra și blestema numai dumneaci, iar dumnealui asculta, înghițea și tăcea. Allând slugile că în casa asta, nu cântă cocoșul, se dedeau bine pe lângă găină; îi turnau fel de fel de gogoși, care de care mai umflăte pe placul dumneaci: că dumnealui face și drege, că umblă așa și pe dincolo; și, fiindcă Ianulea era mulțumită cu astfel de slugi, apoi și ele își făceau de cap: furau de stingeau.

Tolodată, Acrivîta mai căzuse și la darul foțelor; casa plină de jucători, masă lângă masă — otusbir², ghiordun³, ba și stos și dulcetuți, zumaricale⁴, vinuri, cafele și vutei, și ciubuce peste ciubuce, zina până seara și noaptea până la ziuă. Pe lângă asta, era și agiamie⁵ și nfumurată ca nimeni nu știe juca mai bine ca ea — și se nțeleg, pierdea gros. Toate cheltuiețile

¹ zuliară — gelosă.

² otusbir — un fel de joc cu 31 cărți.

³ ghiordun — joc cu 24 de cărți.

⁴ zumaricale — bomboane.

⁵ agiamiu — nepriceput vedibaci.

și pierderile astea îl dedeau mult îndărăt pe kir Ianulea; nu se mai ajungea din venituri. De regulă, nu zicea nimic; dar așa, uncori, cam în glumă, se 'ntâmpla să-i scape și lui câte o vorbă, bunioară:

— Numă de nu ne-ar bate odată toba cu atâta cacialmale!

Nu-i trebuia mai mult cocoanei...

— Da' ce? nici atâta petrecere novinovață să n'am în casa mea?... Dumneata nu trebuia să te li însurat dacă te știași părțit, să iei pe Aerivița, fata lui hagi Cănuță, care n'a fost învățată la casa părintească să-și mănânce de sub unghie!... Să li luat o mahalagioaică sărmană, s'o ții în-cuiată pe măslina și pe mămăligă, să-ți spele rufele și să nu se 'ndure s'aprinză un muc de lumânare 'n casă! ori una, să-ți puie niște coarne, să nu le poți duce!... Nu ți-e destul că sunt cinsbită, după ce că-ți rabd, ca o nenorocită, toate ticăloșiile și murdăriile dumatiale?... Eu voi să trăiesc, d'aia m'am măritat, aminteri mă duceam la călugărie!... Și'n sfârșit, dacă-ți place, kir Ianule! de undo nu, du-t'le plimbă, și să ne vedem când mi-oiu vedea ceafa... fără oglinzi!

Intr'o zi, stând oi la masă împreună cu o sumă de musafiri, până s'aducă ciorba, a 'nceput din chiar senin Ianuloaia să vorbească despre o prietenă măritată, care nu se afla de față:

că s'a ținut cu beizadea cutare, un copil! și vodă supărat foc, era să puie să-i taie coadele și s'o trimită surghiun la un schit, tocmai în fundul munților;

că a prins-o odată bărbatu-său, ziua'n amiază mare, la Turloaia, la chiolhan, la iarbă verde, cu consulul muscălesc și cu alți drângălăi; țiganii îi trăgeau de unul singur „Măi, cazace, căzăcele!” și ea chiuia și juca numa'n papuci, cu palmele 'n ceală, ca un maladei zaporojean¹;

că 'ntr'un rând a plecat la Căldărușani, s'o spovedească sfinția-sa părintele Ioanichio, și a stat acolo de micreuri în săptămâna Patimilor până 'n săptămâna luminată — după Izvorul Tămăduirii; — se plimba toată noaptea cu duhovnicu'n luntre pe lună și cânta de răsuna lacul! „Frum-zuliță, lobodă! of! țapo, gura lumii-i slobodă!” Iar părintele lucra din lopeti și-i ținea isonul pe glasul al optulca...

Și câte alte grozăvii.

Musafirii și mai ales musafirele făceau haz; iar bietul kir Ianulea, om cu hristoitie², făcea fețe-fețe. A răbdat el cât a răbdat, și zice, întii cu destulă blândete:

— Bine, Aerivițo, scumpa mea! cum poți dumneata, mai ales că știi ce bun prieten sunt eu bărbatu-său... cum poți, fără să le fi văzut toate astea cu ochii dumatiale, fără niciun temei, să categorisești astfel pe o prietenă, pe care o primim aproape în toate zilele în casa noastră?... Imi pare rău!

— Ei! apoi vezi bine că dumneata o s'o aperi... că vă scoateți ochii unul la altul!

Și apoi le spune tutaror că acuma prietena nu se mai duhovnicește la Căldărușani: i-a pus lui kir Ianulea gândul... „să-mi spargă casa!” Da'o s'o prinză odată și n'o s'o ierte cum a iertat-o vodă; o să puie s'o tunză ca la cazarmă pe... și din „muscălească” și „călugărească” n'o mai scoate.

N'a mai putut suferi Kir Ianulea, s'a ridicat foarte turburat și s'a răstît odată tremurând:

— Ascultă-mă, Aerivițo! nu-ți dau voce, mă 'nțelegi, să mai zici o vorbă despre o femeie care — poți spune dumneata toate murdăriile ce-ți trec prin gândul dumatiale! — este mai cum-secade ca dumneata: că dumneata ești, mă 'nțelegi, mai îndrăcită decât talpa iadului, și oricât de blajin să

¹ maladei — tânăr, flăcău; zaporojean — cazac.

² hristoitie — viață morală.

fie omul, îl scoți din toate răbdările! Să taci din gură, scorpie nebună, că
pui de te leagă și te trimite la balamuc, mă înțelegi!

Cocoana s'a ridicat și dumneaci și s'a năpustit asupra dumnealui, să-i
arză o palmă; dumnealui s'a ferit repede într'o parte, iar dumneaci, de necaz
că nu l-a putut nimeri, a luat castronul cu ciorbă de pe masa și i l-a aruncat
în față — l-a opărit de sus până jos. Kir Ianulea și-a oșit din pepeni: s'a
repezit cu pumnii 'neleștați, s'o pilduiască; dar musafirii s'au pus la mijloc
și l-au oprit în piept:

— Nene Ianuleo! stai, omule! nu șade frumos!

Și pe urmă, către dânsa:

— Mai potolește-te și dumneata, coană Acrivito, pentru dumnezeu!
nu-l mai turba!...

Ți-ai găsit!... S'a pornit cocoana pe răenete, să ridice mahalaua'n
picioare:

— Săriți! săriți, oameni buni! că mă omoară păgânul, arvanitul!
...Mă bați, ai? după ce-ți răzi de casa și de cinstea mea, hoțule și pehliva-
nule!... Dacă te-ai îmbătat și ai pollă de bălăt, du-te de-ți bate țitioarele
de prin fundul mahalalelor, pe care lo'ndopi cu pumnii de lire și'n casa te
calicești până la lescac, râtane!... Da pe mine să mă bați? pe mine, mă!
spureacăune de bătăran?... pe mine, fata lui hagi Cănuță, să'ndrăznești
la să mă bați, păcătosule, jaughinosule și răiosule!... Stăi tu, că te 'nvâț
eu pe tine, cenghen² turcească.

Și până nu i s'a stins glasul, n'a conținut... Firește că petrecerea n'a
mai mers înainte... Au sărit toți musafirii care, mai de care. „Nene Ian-
leco!” „Cocoană Acrivito!... că „la necaz spune omul multe”; că „are năna
cinei degete și nu se potrivește unul cu altul”; că „și măruntaiele din om tot
se ceartă uneori”; dar orișicum, „nu e bine să s'auză 'n lume de așa întâi-
plări într'o casă de seamă!... și așa mai departe, cu chiu cu vai, i-au îm-
păcat. Dar, firește, s'a știut în toată mahalaua că „biata Acrivita lui hagi.
Cănuță a ajuns de-o bate arvanitul — la masă! față cu musafirii! — după
ce o'nșcală cu care-i iese 'nainte!...” și pe urmă prietenele. „Cum a fost ea
crescută, mititica, și pe ce mâini a 'nceput!... o s'o bage 'n pământ păgânul!”

Lui Kir Ianulea i-a trecut repede necazul și iar „dragă'n suș! dragă 'n
jos! puile și suflete!” și orice porunca dumneaci, dumnealui răspundea:

— Cum poștești dumneata, *jos-mu parighoria tu kosmu!* (vorbe frumoase,
care 'nscamnă, pe clinica: *lumina mea! mângâierea lumii!*).

În vremea asta, cocoana Acrivita se gândea:

— Eu cu budalaua³, cu capsomanul ăsta de Ianulea, mult n'am să
mai fac purici... Ia să mă gândească la viitorul meu...

Astfel, zi cu zi, i-a luat diamantialele și sculele și argintăria, și le-a
pus la păstrare acasă la Hagi Cănuță: pe urmă, a 'nceput să vândă și de
pân lucrurile de proț ale casei, despre care „budalaua” habar n'avusese să
facă și el, ca orice negustor cuminte, o catagrafie⁴. Tot odată, s'a luat cu
binișorul pe lângă el; a 'nceput să-l mângâie și să-l măglicească⁵. După ce
l-a răsucit și l-a fermecat cum a știut ea, când erau într'o seară amândoi
singurei în iatac, s'a pomenit Kir Ianulea că se repede dumneaci și-l ia
strâns în brațe și pupă-l!... El zice:

— Mă iubești, dragă Acrivito?

Da ea, uitându-se la el cruciș:

— Mai mă 'ntrobi, Ianulică, *jos-mu?*

¹ pehlivan — șarlatan; poznaș.

² cenghen² — de neam țigănesc.

³ budalaua — prostănac.

⁴ catagrafie — inventar.

⁵ să-l măglicească — să-l lingusească.

N'a putut Kir Ianulea s'adoarmă toată noaptea de bucurie că s'a dat Acrivita lui pe brazdă... De-acu 'ncolo trai neneco! Despre ziua, când s'a-tipească și el, haț, îl ia dumneaei în brațe și zice:

— Dragă lanulică, am să te rog ceva... dar... să nu zici ba.

— Când am zis eu ba la vreo dorință a mălăluță, sufletul meu?

— Uite ce e?... Tătița ar vrea să mărite și pe surioarele mele — să nu-i rămâie fete bătrâne 'n casă — e'au și 'nceput mahalagioaicele (le știi gurița) să le zică „iepele lui Cănuță” — și nu prea are cu ce să le 'nzestrezze pe po-triva lor; că dacă nu era om cinstit și filotim cum e, ar fi avut astăzi stare!... Mulți bani are de luat de pe la boieri mari; ce folos dacă deocamdată nu-i poate scoate?... Dar, după ce o 'nchide el ochii, firește, dumneata ai să fii mai mare între clironomi¹; ai să strângi pe boieri în chingi negustorești și o să-ți intri în bani... Și... așa, m'am gândit să-l ajutăm noi; să le facem fetelor o zestre cât de micșoară; că, de! cine se mai însoară astăzi fără zestre, doar de dragoste?... Numai eu am avut noroc să le găsesc pe dumneata— și plăcut și bogat, și galant și să mă iubești atâta!

Și pe urmă, strânge-l iar și pupă-l.

— Bine, puică, să le dăm... Cam cât?

— De! știu eu? cam câte o mic, două de galbeni.

— Bucuros, sufletele!... adu-mi aminte mâine să mergem la Hagiu! să-i numărăm paralele... Acu, aide bibilico, că ne culcăm.

Dar ea îl strânge iar și zice:

— ... Și pe urmă, uite... Frățiorii mei... nu e bine să mai stea degeaba... M'am gândit să le faci dumneata rost de un capitălaș, să s'apuce și dânșii de vreo negustorie, că sunt gogeamite găliganii acuma, nu mai face să se lase tot în spinarea bătrânului: pun'te masă! scoal'te, masă!... Ce zici dumneata, nu zic bine?

— Dragă puicule, nu o știi că eu zic ce zici mălăluță?... Adu-mi aminte mâine dimineață... Acuma, hai să-i tragem un somn.

— Mai dă-mi o guriță, lanulică, *parighoria tu kosmu!*

I-a mai dat o guriță, și au adormit ca niște copilași scăldați.

A doua zi, s'a isprăvit daravera: au fost înzestrate surioarele amândouă și amândoi frățiorii încăpuți; iar peste vreo câteva zile, după ce i-a dăscălit pe larg cumnatul mai mare în toate privințele negoțului, ca om încercat, au pornit, cu chimirul plin, după marfă — unul, cu corabia, dela Galați către Smirna, înspre părțile răsăritului; altul, pân Brașov, spre părțile apusului către Lipsca, în chervan², cum umblau negustorii p'atunci.

Nu mai încăpea 'n piele Kir Ianulea de fericire... Zaiafeturi³ peste zaiafeturi zi și noapte cu toate bunătățile și trufandalele, chef și tîmbălău cu zeci de musaliri și lăutari — și tot ce dorea Acrivita trebuia să se implinească. Turnul Colții să-l fi cerut pe masă, Kir Ianulea pe masă i l-ar fi adus.

Au mers lucrurile tot așa și iar așa, a tot băgat mâinile Kir Ianulea în lada cu bani; a tot luat cu pumnul, la loc n'a mai pus nimic, până a dat, într'o zi, cu unghiile de fundul lăzii. N'avusese pân'acuma obicei nici vreme să numere ce avea 'n ladă; acu i-a dat în cap să facă și asta, și nu i-a trebuit multă răbdare... Mai rămăseseră vreo trei sute și ceva de lire — să tot ajungă pentru coșniță și cheltuieli mărunte pe vreo două-trei săptămâni... Dar, om cu fire neclintită, s'a gândit așa:

— Ei! ș'apoi?... ce-mi pasă?... Mâine, poimâine se'ntore băleții cu marfa: ne apucăm de negustorie și, cu stăruință multă și puțin norec, umplem lada la loc... Pân'atunci, helbet! avem credit destul. Și s'a pornit după

¹ *clironom* — moștenitor.

² *chervan* — car mare, caravană în mișcare.

³ *zaiafet* — petrecere.

împrumuturi. Alergau cu limba scoasă samsarii de colo până colo să-i găsească bani cu orișice preț... Pân'acuma, el luase dobânzi cam sărate; de acum ajunsese să plătească el camătă din ce în ce mai pipărată. Mai întâi nu s'a prea băgat de seamă; dar n'a trecut mult și a aflat negustorimea că se clătina rău Kir Ianulea; și mai ales că băntuia pe atunci mare che-¹at¹ asupra lărgului, i s'a scurtat omului creditul de tot: cu mai bine de sută la sută și deabia găsea, și nu vreo sumă mai însemnată, doar numai așa de mezetic. Poată nădejdea lui se răzina pe înboarcerea tinerilor, care, nu-și putea el închipui, dece zăbovește atâta, când toți negustorii plecați tot odată, ba unii chiar mai târziu se și întorseseră dela tacsid², fiecare cu încercătura lui, la potrivită vreme.

Pasă-mi-te cumnățelei aveau cuvinte să zăbovească... Toemai când să-și pliarză Kir Ianulea răbdarea, iacă-i sosese, una după alta, două vești destul de urâte... Băiatul dintâi, pe când se întorcea dela Smirna, i se cufundase corabia încercată; iar el, începător în ale negustoriei, a fost uitat s'o asigureze... Cel mai tânăr dedese la Lipsca, în iarmaroc, peste alt chilipir: se nălăuise cu niște cîini, de care mișună totdeauna pînă îmbulzeala lărgurilor mari; hoinărise cu ei pe la berăriile nemțești toată ziua, iar seara merse-eră împreună la cafeneluța unui simbatriot³ într'o ulicioară do-n'că de lângă Casa Sfatului, să 'nvârtească un endekamisi⁴ și pe urmă, la iuteală un stoșișor; și așa de pe la aprinsul lumînărilor pînă despre ziuă, îl lăsaseră linichea: nu mai avea băiatul nici cu ce să vie 'napoi acasă.

Cum s'a răspîndit vorba și despre astea, au intrat la grijă mare creditorii lui Kir Ianulea, că rămâne mufluz și s'au adunat cu toții la cafenea dela Hanu-cu-Tei, spre a se sfătui ce-i de făcut, ca să-l țină zi și noapte sub de aproape pază, nu cumva s'o șteargă înainte de sorocul plăților, cum au mufluzii obicei. Pe de altă parte, vîzându-se scos la selemet⁵, l-a apucat pe Kir Ianulea un fel de groază... Ce are să facă el de-acuma, căzut în sărăcie, în necinste și'n ocară?... Or să-l vîre întâi în temniță, și pe urmă când i-or da drumul, să'nținză mâna pe la porțile ălor de i-a 'ndopat cu atâtea hunătăți și daruri!... Și încă, treacă-meargă toate!... Dar ce te faci, cu fata lui Hagi Cănuță?...

N'a stat mult pe gânduri spre a vedea că alta nu-i mai rămâne decât să spele degrabă pulina—să se ducă, încotro vedea cu ochii, pînă dincolo de Mărul-Boșu. Astfel dar, în faptul zilei, s'a sculat hinișor, a strâns câtă drojdie se mai găsea pe fundul lăzii, s'a dat jos la grajd, a poruncit să-i pue șaua pe un buestraș tătăreș, a 'nealceat spunând argatului că merge pînă la Snagov după plăciea proaspătă, că are deseară musafiri la masă, a ieșit pe poartă la pas și... pe urmă, cu ochii tot înainte, p'aci ție drumul...

Cînd a luat-o pe sub Mitropolie la stînga, către câmpul Filaretului se luminase de răsărit, așa că, suind la deal, pînă dreptul Cușitului-de-Argint, și uitându-se 'napoi în vale, a zărit un pâlme mare de călăreți în goană venind parcă pe urma lui. În adevăr, bănuiala fi era întemeiată... Prînseseră de veste negustorii și porniseră repede după el cu ceauși dela Agie. El a vrut s'abată din drumul mare și s'o ia pe sub deal la dreapta; dar a dat de niște șanțuri; buestrașul s'a potienit și l-a trîntit cât colo... Atunci, omul s'a sculat, a părăsit calul și a apucat-o pe jos... A suit la niște uluci, le-a sărit: pe urmă, alt șanț și alte garduri, pînă cînd, rupt de osteneală, a ajuns pe culme, s'a oprit în fața viișoarei unui mîrginaș bondoc și îndesat, care toemai se spăla pe ochi de dimineață la soare, în prîsna cramei.

¹ *chesat* — lipsă de vînzare, criză.

² *tacsid* — călătorie.

³ *simbatriot* — compatriot.

⁴ *endekamisi* — joc de cărți.

⁵ *scos la selemet* — scos la vînzare.

Kir Ianulea, cum l-a văzut, i-a zis gâfâind:

— Bună dimineța, neicuțule; cum te chiamă?

— Bună dimineța, jupâne... Pe mine Negoiță mă chiamă; dar pe dumneata?

— Kir Ianulea...

Și d'abia mai ținându-și balamalele, a pășit pârleazul înăuntru și zice:

— Frate Negoiță, fă-ți pomană și mă scapă! Umblă niște dușmani, să pună ghiara pe mine, să mă nenorocască! Ascunde-mă undeva pe-aici, și eu te fac om bogat... Iar, dacă, pân'oi pleca, nu-ți voi dovedi că te pot procopsi, atunci primesc să mă dai chiar dumneata pe mâna dușmanilor... Mă rog dumitale, frate Negoiță, nu mă lăsa'n pierzare! mă rog și iar mă rog!

Negoiță s'a scărpinat în cap, stând puțin la gânduri și a răspuns:

— Aseculă-mă, kir Ianulea; ce sunt dușmanii dumitale?... n'or fi boieri?... că de! drept să-ți spun, cu boierii în cârcotă¹ nu mă bag...

— De unde, boieri? sunt negustori...

— Atuncia, te scap...

Cum l-a ascuns sub o claie de haraci, peste care a mai trântit și niște coceni de porumb, iacătă și dușmanii...

— Mă, neicuță, a 'ntrebat unul, nu văzuși dumneata adineori trecând p'aci un negustor — așa ș'așa?

— N'am văzut.

— Ți-am da un bacșiș bun, să ne spui încotro a apucat...

— Păi, dacă nu l-am văzut...

— Spune, mă! a zis un slujitor ridicând gârbacial...

— Dumneata mă poți și omori!... da' dacă nu l-am văzut.

— Dacă n'a văzut omul, n'a văzut, zice altul... Hai degrabă înainte, că pierdem vremea degeaba.

Și au plecat, care călare, care pe jos, unii 'ntr'o parte, alții 'ntra'alta, alergând ca nebunii... După plecarea lor, Negoiță s'a suit într'un dud mare și s'a uitat pretutindenii roată, să se 'ncredințeze dacă s'au depărtat bine: pe urmă s'a dat jos încetinel și l-a scos pe fugar din ascunzătoare:

— Te-am scăpat! acuma, să te văz, kir Ianuleo... te ții de vorbă?

— Dragă neică Negoiță, nu știi cât îți sunt de îndatorat și cât vreau din tot sufletul să mă ții de cuvânt!... Iar ca să 'nțelegi că mă pot plăti de dumneata, te rog șezi colca lângă mine să afli cine sunt eu și să ascuți toate pățaniile mele...

Și le-a povestit toate pe șart kir Ianulea lui Negoiță — de cum a fost plecat din adâncuri după porunca împărătească și până 'n ceasul de față — toate, cu de-amănuntul toate, pe care Negoiță le-a ascultat cu mare plăcere și cu multă luare aminte.

— Și acuma, neică Negoiță, ascultă bine cum te pot eu procopsi pe dumneata... De câte ori ai auzi c'a intrat dracu 'n vreo femeie, nevastă, fată, măcar fie ori din ce loc, ori de ce neam ar fi, să știi că eu sunt ala. Numai de cânt dar să vii acolo, că eu nu ies din ea până nu m'ăi goni dumneata... Firește că dacă i-ăi da de leac, degeaba n'are să-ți fie... Bărbatul femeii ori părinții fetei or să te răsplătească frumos... Ce zici?... îți vine la socoteală?

— Cum nu? a răspuns zâmbind Negoiță.

Iar kir Ianulea, după ce i-a mulțumit încă odată, a plecat p'aci 'ncolo.

Nu se 'ncheiase nicio lună după astea, și coborînd Negoiță 'ntârg cu niște vișine trufandale de vânzare, a aflat dela precupeți că pe una din

¹ *cârcotă* — ceartă, gâlceavă.

fetele lui Zamfirache Ulterul din Colentina, a de s'a logodit cu Ilie Bogasterul dela Bărăție, o munește dracul de vreo zece zile... Ce nu i-au făcut?... Leucuri, descântece, molitve... dogeaba! Părinții și logodnicul plâng într'una văzând-o cum se canonește... Vorbește în toate limbile fără să le fi 'nvățat, și sporovoește și-i turuie mereu gura și spune fel de fel de laine și păre — de unde le-o mai fi știind? — încât o lume, care aleargă s'o asculte, stă și se crucește:

ba că „sacul cu lire dela Paharnicul Iordache din Dudești, de nu i s'a dat de urmă — furat de grămăticul pe care l-au prins pe drumul Olteniței și scăpat peste noapte din beciurile Agiei — se află acuma pus bine, înfășurat într'un testemel ciadiriu¹, în fundul sertarului de jos dela scrinul de lângă soba din iatac la clucereasa Tarsita, mătușa despre mamă a lui Aga, mai tânără ca dumnealui — se 'ntâmplă! — și că cine nu-i știe merchezul² poate scotoci 'n sertar cât poștește, că nu-i dă de fundul adevărat”;

ba că „adiata³ lui Agop, tulungiu dela Sfinți, lăsată nepoată-si nu-i scrisă de răposatul: a licheit-o pe urmă într'o noapte, bărbatu-său Tacor, cafegiul din Caimata, care vinde și soliman și cană⁴ de păr... Tacor cu Avedic, paracliserul dela biserica armenească”;

ba că „sratele ăla tinerelul, de d'abia-i mijeste mustața, călugărașul sprâncenat, care șade la prea-cuvioșia sa părintele arhimandritul Hrisant, în curtea mitropoliei — chip și seamă la 'nvățătura cântărilor — este lata a mai mieșoară a lui Ristache Muscalagiu dela Ploiești“... și câte și mai câte alte bazaconii — cine le mai poate ținea minte?

Cum a auzit Negoită toate acestea, și-a desfăcut coșurile la preocupăți cu ridicata pe ce a pulut rupe și s'a dus d'adrepul să vază și el pe lata apucată; și cum a ajuns acolo, s'a vârit pântre lumca adunată ș'a spus părinților și logodnicului că el o scapă pe fată dacă i-or da o sută de galbeni. Fîrește că bieții oameni n'au mai stat la gânduri: o sută fie! Iar Negoită s'a apropiat de urechia pătimașei, și, făcându-se că o descântă, i-a zis încet și sfios:

— Am venit, kir Ianuleo după vorba noastră...

— Am înțeles, i-a șoptit duhul; dar drept să-ți spui, neică Negoită, nu te-am crezut așa de nătărău, să te mulțumești cu o sută de galbeni... Ce o să-ți ajungă ție numai atâta? Trebuia să ceri gros! Dar fiindcă ai greșit, te iert de data asta... Acum mă duc la Craiova să intru în soția Caimacănului⁵. Săptămâna viitoare să te 'nființezi acolo... Nu mă face să te-ăștept prea mult: mai am și alte trebușoare nu numa grija dumitale... caimacamul își iubește nevasta ca ochii din cap, e și bogat și darnic. Socotește-te bine în talia⁶ asta, că deacolea 'ncolo nu mai ai nicio putere asupra mea; să știi că după aia sunt deslegat de orice cuvânt și nu mai avem nimica de 'mpărțit împreună!

Zicând acestea, s'a depărtat duhul... Tânăra s'a tămăduit. Toată lumea se 'nchina; părinții și logodnicul nu știau ce să mai facă de bucurie, iar Negoită, luându-și suta de galbeni, a pornit la vie să se gătească de drum lung.

Și-a vândut a doua zi rodu! la un oltean; a treia zi și-a cumpărat un călușel, cu tot dichisul de călărie, dela pătură și șea pân la ipingea⁷; a patra dimineață, a plecat. Asta era într'o miercuri... Ziua umbra!

¹ ciadiriu — verdo.

² merchez — moșteșug.

³ adiată — testament.

⁴ cană — vopsea.

⁵ caimacam — locșiiilor de domn.

⁶ talia — parto.

⁷ ipingea — manla cu glugă.

noaptea se odihnea; așa încet-încet, haideha-haideha, marța următoare, pela aslinițit, a ajuns drumelul la straja Craiovei și, deacolo, întrebând din om în om că unde ar putea găzdui un negustoraș ca el, l-au mânat la un han peste drum de o biserică mare.

Cum a descălecat¹, a dat calul în primirea argaților și a intrat în cărciumă, unde mai erau și alți isnați, să-și prinză inima cu un ciocan de rachiu și cu ceva mezelice, înainte să meargă la odaie. Inserase linișcr. Până să-i frigă niște pastramă, sta la masă pe gânduri: stând așa, aude clopote, și întrebă pe un arnăut, care trăgea ciubuc la altă masă ce sărbătoare e a doua zi, de se face privityhere mare. Deia arnăut și dela cărciumăreasă, află îndată că nu-i a doua zi nicio sărbătoare, dar că așa se fac ziua și noaptea slujbe peste slujbe la toate bisericile pentru usurarea tinerei soții a caimacamului, care e chinuită de duhuri, și nu-i pot da de leac cu nimica: toate babele meștere, toți doftorii dela Sibiu, pricepuți la așa boale, toate maslurile și molitvele, cetite de vâldică și arhieriei cu patruzeci de preoți — degeaba. Femeia are năvârlii¹ grozave: întruna sare și joacă lontoroiiul, că trebuie s'o lege; cât o țin legată, dărdăc din toate necheieturile și șcrășnește, parcă ar arde-o în foc; dacă-i dau drumul, iar începe să sară și să țopăe și sare până o leagă iar; asta de peste o săptămână, fără clipă de odihnă și fără să primească 'n gură măcar o picătură de apă... O lume se 'ngrozește; iar soțu-i se jolește ca un nenorocit; și de-ajă se fac slujbe peste slujbe la biserică, doar s'o milostivi Maica Domnului cu vreo minune.

Negoită a dat toiu! repede pe gât, a 'mbucut o fărâmă de pastramă, ca orice slugă, de teamă să nu-l aștepte prea mult stăpânul; a dat un ieusar arnăutului și l-a rugat să-l ducă degrabă la curte. Când au ajuns acolo, fierbea lumea, că bolnavei îi era totdeauna mai rău când înnopta... O sumă de cocoane și slujitoare o țineau legată 'n cearceafuri ude pe biata tânără, care se sbuciuma din creștel până 'n tălpi; preoții 'n odăjdii mari o slujeau ș'o afumau cu cădelnițele, iar soțul plângea, făcând merou la metanii. Când iată că un arnăut vine și zice 'n gura mare:

— Măria ta, nu te supăra!... este aici un om prost, care vine tocmai dela București într'adins; zice că el știe să descante la boale ca a măricei sale și-și pune capul pe chezășie că o tămăduie îndată.

S'a ridicat nenorocitul, luminat în pierzania lui de razele nădejdi din urmă și a strigat:

— Să vie!

Cum s'a arătat Negoită în prag, până să-l întrebe cineva ce și cum, tânăra s'a potolit din dărdăială, a poruncit, parcă era sănătoasă, la baie, să-i scoată cearceafurile; s'a nital drept la el, a început să râză veselă, ca la vederea unui vechi prieten demult așteptat și i-a făcut semn să vie mai aproape, chemându-l chiar pe nume:

— Bino-ai venit, dragă Negoită! ce mai faci? sănătoșel? vino 'ncoace mai aproape, că am să-ți spun ceva, să nu ne-auză nimenea!

Cine să-și creadă ochilor și urechilor?... Negoită a dat pe toți într'o parte, s'a apropiat prietenește de pătimaș și i-a șoptit:

— Drăguță, să mă ierți că te lăsa să cam așlepti, dar nu știi ce greu drum și ce gloabă de cal am avut.

— Nu face nimica, a răspuns duhul foarte încet: eu plec de aici...

Deacuma, te-am pricopsit; nu-ți mai sunt dator cu nimica. Să știi prin urmare, neică Negoită, că asta ți-este a din urmă... Să nu care cumva să te mai văz că te ții de coada mea, că nu numai că nu capeli nimica, dar încă mă și supăra, și dacă m'oiu supăra, de! poate să-ți pară foarte rău... Atăta-ți spun...

¹ năvârlii — năbădăi.

A pierit duhul... și firește și-a venit pătimașa 'n fire, bună, sdravănă, ca mai 'nainte, parcă și mai veselă... Acuma cu câte daruri și cinste l-a 'ncărcat cainmacanul pe Negoită ce să vi le mai înșir eu? — că vi le puteți singuri închipui... i-a dăruit cu *hrisov*¹ o moșie, s'o stăpânească de veci, și pe d'asupra l-a și boierit.

Trăia acum Negoită în huzur, ce cu gândul nu gândise, de vreo trei luni și mai bine. Dar într'o zi, tocmai când își făcea după prânz tabietul boieresc, cu cafea și ciubuc în pridvorul lui dela țară, iacăta vede de departe, pe drumul care vine din spre miazăzi, un vârtel de prai, care se tot apropia... Ce să fie?... Sunt niște slujitori dela curte: vin în goană cu 'naltă poruncă să-l aducă napristan² la Craiova.

Nu l-a prea plăcut lui Negoită că i-au turburat tabietul: dar ce să facă?... Ajungând la curte a sărutat mâna stăpânului; acesta l-a luat în brațe, l-a sărutat pe frunte, și i-a zis:

— Prea iubite frate Negoită, dacă îți la mine cătuși de puțin, să pornești fara clipă de zăbavă spre București: butca e gata; pe drum așteaptă cai de olac³ din poște 'n poște... Fata măriei sale lui Vodă, domnița, e apucată cum a fost și nevastă-mea, poate și mai rău, după ștafeta ce primii... Numai dumneata o poți scăpa... Alargă!

— M'am fript! s'a gândit Negoită; dar de zis, n'a putut zice nimic.

Cainmacanul l-a strâns în brațe, l-a suit în butcă, și, mânați, bre! Surugiii au dat bice și călcăie, pe urmă țipete și chiote... Până a doua zi pe la ceasul vecerniei, l-au adus pe Negoită techer-mecher⁴ drept la scara palatului domnesc din București.

Vodă și doamna frângându-și mâinile, l-au întâmpinat în capul scării, și vodă i-a strigat în grecește, cum vorbea p'atunci boierimea:

— Ah! dumnezeu te-a adus, boierule. Poftim!

Dar Negoită — de unde să știe grecește? — a răspuns într'o doară:

— Cine nu-l caută îl găsește, măria ta, dar cine-l caută! Să vedem!... să-l căutăm!... Dacă s'o putea, și mie mi-ar părea bine. Să vedem.

— Haide!

Și zicând asta, vodă l-a împins pe Negoită până 'n sagnasiu⁵ din fundul sălii... Acolo sta domnița grecește pe un covor jos, clătînând mereu din cap ca o păpușă cu gâtul pe sarmă; întruna se chinuia așa de cinci zile cu dinții 'nelestați și fără să 'nchiză ochii o clipă.

Cum s'a arătat Negoită, domnița a stat din cap și a început să țipe apucată de toate năbădiile.

— Alară! dați-l afară! să nu-l văz în ochii mei pe rătanul de Negoită! afară!... să vie băbaca!

Negoită n'a așteptat mai multe și, în loc să se supere că-l gonește cu ocară, a ridicat așa din umeri; parc'ar fi zis „De! dacă nu postești!“... S'a 'ntors în loc și a voit să plece. Dar doamna l-a apucat de mână; iar vodă s'a apropiat de fiică-sa:

— Aicea sunt! uite babaca matale!

— Nu tu! țipa fata. Nu te-am chemat pe tine! să vie babac'al meu!

— Eu sunt babac'al tău! a zis cu lacrimi fierbinți prăpăditul de bătrân. Dar copila țipând și mai grozav:

— Nu! nu ești tu! tu ești urit! tu du-te cu Negoita! să vie capitan Manoli Ghaiduri, că el e babac'al meu adevărat!

¹ *hrisov* — act domnesc.

² *napristan* — îndată.

³ *olac* — schimb.

⁴ *techer-mecher* — pe nepusă masă.

⁵ *sagnasiu* — balcon închis cu geamuri.

La așa vorbe nebunești, doamna a leșinat... Dacă nu-era Negoită s'o apuce 'n brațe, cădea lată. Au sărit cocoanele curții și au luat-o s'o frece cu oțet de trandafir¹ și să-i dea pe la nas cu pene aprinse. Iar bietul vodă a început să se bată cu pumnii 'n les, pe câtă vreme copila tot mai tare țipa:

— Să-mi aduceți pe băbac 'al meu! pe căpitan Manoli! p'ala-l vreau eu!
In sfârșit, Negoită zice lui vodă la o parte:

— Măria ta, la așa pățimași trebuie să le facem cheful deocamdată; că dacă ne 'mpotrivim, îi atățăm mai rău.

I l-au adus prin urmare pe căpitan Manoli... Mai rar așa palicar!¹ înalt, spătos și mustăcios — o mândrețe de armău! și muțat numa 'n fireturi de sus până jos — să fie de fală pentru orice curte domnească.

Cu mustățile lui frumoase înecate de lacrimi, s'a apropiat căpitan Manoli, sluga erdineioasă, de fiica doamnei; iar mititica, îndată ce l-a văzut, s'a descumnat deodată, a zâmbit dulce și, ca orice copil supus când roagă frumos pe tată-său să-i facă un hatâr, i-a zis cu multă blândețe:

— Băbacă, te rog, băbacă, dacă mă iubești, să-i tai lui Negoită nasul și urechile și să-l dai afară ca pe un obraznic... că e botos, e lacom și nenul-țumitor!... să nu-l mai văz în ochii mei, că nu-l pot honipsi!²

Căpitan Manoli iubea firește pe domnița din tot sufletul; dar așa mare hatâr nu-i putea face fără voia stăpânilor. Iar Negoită s'a gândit: „Așa ți-e vorba!... Bine!” pe urmă s'a întors la vodă și zice:

— Măria ta, ia să se dea toți într'o parte, să văz și eu mai aproape pe pățimașa.

I-au făcut toți loc, iar Negoită s'a dus drept la domnița care se sbuciuma și răcnea cât putea:

— Afară Negoită! leși afară, mojiucle!

Dar el nu s'a sinchisit de pandaliile³ ei și i-a vorbit încet:

— Drăguță, eu aș zice să pleci mai bine de bunăvoie...

Ași! fata răcnea mai rău:

— Afară Negoită!

— Și zi, așa ai?... Nu vrei?

S'a dat s'o apuce de mână. Atunci domnița l-a scuiptat în față și i-a ars o palmă de i-au scăpărat ochii lui Negoită.

El s'a șters cu mâncea pe obraz și 'ntorcându-se 'n loc spre vodă, zice:

— Măria Ta, patima asta vine aicea cu o împrejurare cum pân 'acuma n'am mai întâlnit... Că n'ar fi leac de tămăduire, nu zic; dar, singur eu, nu pot face deocamdată nimica... îmi trebuie un ajutor... Am aicea la București, în mahalaua Negustorilor, o prietenă meșteră care știe să tragă de găleci și de năjit⁴, e văduva unuia care și-a prăpădit averea în risipă și 'n desfrânări; a rămas mufluz, și-a luat lumea 'n cap și a lăsat pe biata femeie nevinovată pieritoare de foame... O cheamă Acrivița Ianuloaia, fata lui Hagi Cănuță...

La vorbele astea, domnița a 'necat deodată cu țipetele ș'a'necput să tremure, clănțănind ca 'n toiul frigurilor.

— Așa dar, rog pe măria ta să poruncească a pune iute caii, s'aduc numaidecât pe Ianuloaia.

A vrut să facă un pas; dar domnița l-a apucat strâns de pulpană, țipând apelpisită:

— Stăi, Negoită!

¹ palicar — voinic, viteaz.

² a honipsi — a suporta, a suferi.

³ pandalii — furii, toane.

⁴ năjit — inflamația urechei.

Și... ce să mai lungim povestea? — că o poveste, cât de frumoasă, dacă-i prea lungă, iar nu face — i-a trecut copilei, parca numai visase cineva că ar fi fost bolnavioară; s'a gătit frumos, ș'a plecat veselă cu doamna la plimbare, în butea deschisă... Patru telegari cu falaitari¹, doisprezece arnăuți călări înaintea și tot atâția în urmă, fluturându-le fustancele; iar Manoli, sus pe capră, cu mâna dreaptă pe prăselele hangerului din silea², și cu stânga răsucindu-și mustățile... Și era mare bucurie pe sufletul lui vodă când se uita dela fereastră cum sbura butea departe...

Negoia a rămas în gazdă la curte. Cam a treia zi, aducându-și aminte că mai are și alte daraveri în București, a mers drept în mahalaua Negustorilor, să-i ia urma lanuloaicei!... Casele cele frumoase, le vânduseră creditorii... Sarmana! părăsită de bărbat, trăia acum la tată-său, la Hagiul... Acolo, găsim-o, a rămas încerenit de așa frumusețe, mai ales cum se purta ea acuma, cernită de sus până jos, ca orice văduvă jalnică... După ce i-a sărutat mâna, i-a zis:

— Uite, cocoană; eu mă știu dator lui kir lanulea cu o sută de galbeni; ieri am aflat de nenorocirea dumneavoastră, și (i-am adus datoria... poftim!

Cocoana a început să plângă și să-l întrebe dacă știe el ceva despre ce s'o fi făcut omul ei, că ea nu mai poate — se frige, o să moară de dorul lui. Negoia i-a răspuns că nu știe nimica; iar, ca mulțumire că bărbatul îndatorase la vreme de mare nevoie, a rugat-o pe cocoana să primească a stăpâni ea de veci vișoara lui dela Cuțitul-de-Argint, și i-a și dat la mână hârtie de danie, întărită cu pecetie domnească. După aceea, ca să se mântue el odată de slujba doitoritului, s'a gândit căva și i-a mai spus:

— Cocoană, eu am văzut mult bine de pe urma bărbatului dumitale; în cineșta și pomenirea lui, vreau să te învăț ceva, cu care, la prilej, să te salți bine din lipsă. Ascultă, rogu-te, cu luare aminte... De câte ori ai auzi că a intrat dracu 'n vreo femeie, nevastă, fată, măcar fie din orice loc, ori dece neam ar fi... numaidecât să mergi acolo, că nu iese din ea până nu l-ai gonit dumneata... Să-i zici pătinașei numai atâta, parc'ai fi întâlnind pe omul dumitale: „Aici mi-ai fost ascuns lanulică?... și eu te căutam ca o nebună... Jos-mu! parighoria tu kosmu!”.

— De unde știi dumneata vorbele astea? a 'ntrebat cocoana privindul cruciș.

— Le-am învățat de mult, dela un prieten... a răspuns Negoia, zâmbind la privirea cocoanei; apoi a adăugat:

— ...Numai atâta să-i spui... Pe urmă, s'o apuci în brațe tot cu gândul la kir lanulea; să te uiți la ea așa frumos, cum te uiți acuma la mine. S'o săruți cu foc și să n'o slăbești din dragoste până nu-i trece de tot... Firește că, după potriiva ipochimenilor³, n'are să-ți fie ostencala degeaba... Ai înțeleș?

— Am înțeleș.

— Acuma rămâi sănătoasă, cocoană! S'auzim de bine!

S'a înapoiat după aceasta Negoia la curte, unde a stat încă vreo patru, cinci zile, numa 'n bunătați și 'n cinste mare. Când ședea el sus la masă cu măriile lor, cu protipendada și cu evangheliștii ai mai simandicoși, cântau jos pe sub ferestre meterhanele⁴ și jucau soitarii⁵ pentru petrecerea isnaților ș'a prostimii. A opta zi, s'a hotărât Negoia să se pornească la urma lui înspre părțile Jiului... L-au călțănit și i-au dăruit vodă și doamna câte trei pungi de ibrișim cu câte o mie de galbeni; iar domnița un inel cu o nestemată

¹ falaitar — călăreț, care mergea înaintea unei trasuri domnești sau boierești.

² silea — hrâu de arme.

³ ipochimen — persoană.

⁴ meterhanele — muzica dela curtea domnului.

⁵ soitari — măscărici.

cât o alună turcească, și cu sevas¹ mare l-au petrecut toți până jos în capătul scării.

Căpitan Manoli s'a rugat de stăpâni să ducă el pe Negoită pân acasă. Toată vremea, pe drum, l-a îngrijit căpitanul ca un frate ziua și noaptea, cântându-i din gură și cu tambura² mandele³ turcești și cântece de palicari de pân munții lui depărtați — și cânta strășnic: avea și glas și pătrundere. I-a plăcut mult lui Negoită tovărășia lui Manoli și, ajungând acasă la moșie, s'a crezut dator să poftescă și el în gazdă pe căpitanul, care era tot atât de plăcut și de bun, pe cât de voinic și de viteaz... Seara au cinat împreună, cu vin vechi de Drăgășani, cu cafele și ciubuce până târziu; iar, după cină, la care, osteniți cum erau de drum, se cam trecuseră din pahare, căpitanul, cât era de mare palicar, înecându-l deodată așa un parapon, s'a lăsat să-l podidească plânsul ca pe o țencie, și căzând în genunchi, i-a zis gazdei:

— Eu sunt sărac, *bei-mu* (adică prințul meu), n'am să-ți dăruiesc nimic de preț; dar numai dumnezeu și sufletul meu știu cât îți sunt de recunoscător!... că, dacă se prăpădea fetica, eu — uite, vezi hangerul ăsta?... până 'n prășele mi-l băgam în piept!... că fără copila asta, ce s'ar mai fi făcut Manoli sărmanul, sărmanul Manoli?

Și-a nceput să sărute mâinile lui Negoită și l-a rugat să-i primească în dar o pereche de mătâni dela Ierusalim.

Câtă vreme căpitan Manoli vărsa aci lacrimi de mulțumire, colo, departe, la București, se jelca de durere mitropolitul, că una din nepoțelele i. p. s. sale începuse să aibă pandalii. Dar s'a 'ndurat pronia și nu l-a lăsat să plângă prea mult pe robul iubitorului de oameni... Cum a intrat coana Acrivița pân gangul clopotniței, parcă i-a luat tinerei boala cu mâna... Și a zis bogdaproste lanuloaia când a plecat blagoslovită și mulțumită destul dela mitropolie.

Iar, noaptea aceea chiar, în adâncuri se aduna soborul demonilor dinaintea lui Dardarot, să asculte pe Aghiută, care se 'ntorsese și el la urma lui cu coada între picioare, rupt de obosală.

Le-a povestit el toate câte le pătimise dincolo, mai cu șart și mai frumos decât vi le-am putut povesti eu dumneavoastră. Impăratul a făcut un haz nespus și a zis râzând:

— M'am pătruns acuma cum merge pricina... Halal să-ți fie, dragă Aghiută! frumos te-ai purtat, n'am ce zice... Cu ce vrei să te răsplătesc pentru atâta osteneală?

— Intunecimea ta, spre răsplată, două hatâruri am să 'ndrăznesc a cere:

— Spune, puiule dragă.

— Întâi, pe Acrivița și pe Negoită să nu-i văz vreodată p'aici!... Ducă-se la rai, să se 'mpace sf. Petru cu ei cum o ști.

— Bine... Și al doilea?

— Al doilea, să mă lăsați să mă mai odihnesc și eu puțintel acasă, că m'am dehulat⁴ de atâtea trebușoare pe pământ.

— Bine, ș'asta!... ai dreptul să dormi trei sute de ani d'aici 'ncolo fără să te mai supere nimeni cu nimic!

Zicând acestea, Dardarot i-a tras un picior, după obicei și l-a trimis să se culce.

Și așa, au mers cocoana Acrivița și Negoită, fiecare la ceasul său, în rai; iar Aghiută s'a pus să-i tragă la soamne... și dormi! și dormi! ș'o fi dormind și acuma, dacă nu cumva s'o fi sculat mititelul, să se apuce iar de cine știe ce drăcii.

¹ *sevas* — evlavie, venerație.

² *tambura* — instrument muzical, ca o mandolină cu gâtul lung.

³ *manea* — melodie duioasă turcească.

⁴ *dehulat* — istovit, obosit.

DIN PRIMĂVARĂ PÂNĂ'N TOAMNĂ¹

Câteva note

(Fragmente)

(1907)

I

Europa era deprinsă de atâția ani să știe că tânărul regat român e cel mai solid element de civilizație între statele balcanice, iubitor de pace și bună înțelegere, atât în relațiile claselor sale sociale, cât și în relațiile internaționale, — un stat de ordine par excellence². Anul trecut, și-a serbat acest tânăr regat patruzeci de ani de domnie pașnică și glorioasă a înțeleptului său suveran; ca o încoronare a operei de progres săvârșit în acest timp, el a făcut o frumoasă expoziție jubiliară, care a repercutat atâta succes față de reprezentanții Europei civilizate. A fost un adevărat triumf al muncii și al păcii, și regele a avut dece să fie mândru și fericit³.

Firește dar că recentele răscoale ale maselor țărănești, care au luat proporțiile unei hotărâte revoluțiuni teroriste⁴, aproape ale unui crunt război civil, trebuia să producă în Europa emoțiuni și uimire. Cine, însă, cunoaște ca noi de aproape organele acestui stat și funcționarea lor, se miră acuma, nu de ceace se întâmplă, ci — dacă a existat (cum era îndreptățit să nu mai crează) atâta energie în acele mase — cum de n'a izbucnit acest enorm scandal public cu mult mai înainte. În adevăr, poate că nici

¹ În timpul marilor răscoale țărănești din 1907, Caragiale, care se afla la Berlin, a publicat în ziarul „Die Zeit” acest studiu politic, compus din două părți; prima a fost publicată în Martie 1907, iar a doua în Octombrie 1907. Studiul a fost apoi publicat în românește în broșura: „1907 din primăvară până 'n toamnă, câteva note de I. L. Caragiale, Buc. 1907”. Ca și alți mari scriitori ai timpului, Caragiale se ridică cu indignare și revoltă împotriva măcelului monstruos organizat de burghezii și moșierime, măcel prin care au fost asasinați peste 11,000 de țărani.

² Studiul lui Caragiale, analizând stările sociale din țara noastră, demască fără cruțare sistemul burghezo-moșieresc; „1907 din primăvară până 'n toamnă” constituie unul din cele mai puternice documente acuzatoare împotriva regimului de jaf și asuprire la care a fost supus poporul nostru în trecut.

³ *par excellence* — în cel mai înalt grad.

⁴ Aici Caragiale ironizează îngâmfarea stupidă a regelui, care în 1906 sărbătorise printr'un șir de serbări fastuoase, 40 de ani de domnie.

Un puternic atac antimonarhic al lui Caragiale găsim și în poezia „Mare farsor, mari gogomani”. Aceste versuri scrise în 1906, dau altă imagine a domniei lui Carol I, decât imaginea dată de barzii dela curte.

MARE FARSOR MARI GOGOMANI

216

Un comediant de bravură
Joacă de patruzeci de ani,
Făcând enormă tevatură
În fața niște gogomani.

114

63

9990

Dibaci, sub tatele-i fireturi,
Ascunde un talent îngust.
Jucând cu-aceleași marafeturi
Aceași farsă de prost gust.

Întâi, cu toții, zi și noapte
Îl gratulau pe acest farsor
Cu ouă moi și mere coapte —
Dar el urma nepăsător.

L-au maltratat. Ce nu-i facură?
În brânci afar' au vrut să-l dea...
Ași! răbdătoare creatură
Că nu 'nțelege se făcea.

⁴ *teroriste* — violente.

într'un stat, din Europa cel puțin, nu există atâta extravagantă¹ deosebite între realitate și aparență, între ființă și mască.

... Țara românească este o țară aproape absolut agricolă; câteva începuturi de industrie, protejate într'un mod scandalos de către stat și chiar începuturile de exploatare a petrolului, stau, ca producție de avere națională, într'o proporție infimă, aproape neglijabilă, față cu producția agricolă. Pământul țării este stăpânit:

1. *de proprietarii mari*: între aceștia, cel mai mare e Statul; coroana, cu domeniile de apanaj²; fundațiile de binefacere, ca Eforia Spitalelor; cele culturale, ca Academia, etc.; și marii proprietari particulari;

2. *de proprietarii mijlocii*, și

3. *de proprietarii mici*, masa enormă a țăranilor, împroprietăriți dela 64 și dela 88.

Toți țăranii sunt plugari; ei cultivă micile lor proprietăți și proprietățile mari și mijlocii. Acestor proprietari mici (aproape 5 milioane suflete la o populație totală de vreo 6 milioane), nu le poate ajunge producția proprietăților lor; căci, pe de o parte, nevoile traiului și dările au sporit și sporesc necontenit; iar pe de altă parte, pământurile lor s'au micșorat și se micșorează răzunit, trecând în fragmente la copii prin moștenire după dreptul comun — alienarea³ fiind prohibită⁴ prin lege și fiind permis numai schimbul prin compensare dela țăran la țăran — și se fragmentează în porțiuni așa de mici până în fine, încât ar mai putea servi doară la o rafinată cultură intensivă — un fel de muncă imposibilă aci din cauza deprinderilor străvechi, lipsei de inteligență specială și de răbdare, ignoranței metodelor pentru așa cultură savantă, și din cauza lipsei de capital și de credit.

Pe de altă parte, proprietatea mare și cea mijlocie nu au forțe pentru cultura lor extensivă decât brațele țăranilor. Aceștia solicită porțiuni de pământ pentru a munci și produce cât mai mult, după putere. Ei plătesc pentru porțiunile arendate, ori în bani și'n muncă, ca în Moldova, după obiceiul locului, ori în natură ca în Muntenia. În cazul acesta, țăranul muncește pământul, iar produsul îl împarte cu proprietarul mare, după cum s'a prevăzut în anume învoială, întărită prin autoritatea comunală.

Primea zâmbind fluerătura;
În dreapta 'n stâng'a salutată
Și grav, bravând huiduitura
Rolul 'nainte și-a jucat.

Și 'ncet-încet toți gogomanii
De-acest farsor au fost nebuni;
La beneficii în toți anii,
Flori, daruri, saltanat* cumuni!

Că'n loc să poarte o lichie
Ca un farsor ce este, el
Și-a pus pe cap cu fudulie
O cască mândră de oțel.

Și joacă — joacă prost, da-i iese;
Stau paf toți bieții gogomanii.

Paf! din succese în succese,
De douăzeci ș'atâți de ani!

Și, ține-te de-acu reclamă:
Măreț, sublim nemuritor!
O lume 'ntreagă îl aclamă
Ca pe un geniu creator!

Acuma 'mbătrânit în slavă,
Sub casa lui de caraghioz
Și cam zahărisit la glava
Vrea chiar triumful grandioz.

Nobil metal nu e oțelul,
Dar scump destul, destul de greu...
Ca rol fu mare mititelul!
Hai, gogomanii, la jubileu!

¹ *extravagantă, faptul extravagant* — din cale afară, ciudată, stranie.

² *domenii de apanaj* — moșii dăruite principilor sau regilor ca bunuri personale. Carol I de Hohenzollern, cel mai mare moșier din țară, fusese poreclit Majestatea sa Apanagist.

³ *alienarea* — înstrăinarea.

⁴ *prohibită* — interzisă, oprită.

* suită domnească.

Țăranul mai este silit la această învoială și prin faptul că proprietatea mică nu are deloc pășune pentru vitele lui; pășunea o stăpânește exclusiv proprietarul mare. Învoielile agricole, deși sunt obligațiuni de natură civilă, sunt executate, la nevoie, de către autorități, manu militari¹, ca și așa numita în dreptul penal „munca silnică” (Constrângerea corporală s'a desființat în 1881 prin legea modificatoare a barbarei legi anterioare. De drept nu mai există; dar de fapt se aplică înainte. Acesta e un adevăr ce nimeni nu l-ar putea tăgădui, tot așa precum niciun țăran n'ar îndrăzni să se prevaleze de desființarea constrângerii corporale prin lege, știind bine că atunci s'ar expune la pedepse corporale, desființate și mai de mult, prin Constituția din 1866).

Accasta este generalitatea... Mai este însă, din nenorocire, și o altă generalitate. Dintre proprietarii mari și chiar dintre cei mijlocii, foarte puțini îi cultivă singuri domeniile: cei mai mulți, foarte mulți, și le arendează în bloc la cine dă mai mult. Particularii fac arendările pe cale de contract între particulari, iar statul și fundațiunile, pe cale de licitație publică, potrivit legii contabilității statului; numai domeniile coroanei sunt administrate de-a-dreptul, fără amestec de arendași în bloc. Cu oarecare capital, dar și cu potrivit credit, oricine poate concura la achizițarea moșiilor mari și mijlocii. În Moldova trebuie mai mult, deoarece, după obiceiul locului, pământurile se subarendează la țărani pe bani și muncă, și arendașul mare are nevoie de vite, care, mașini, etc. în Muntenia trebuie mai puțin: aici ai luat moșia, plătești o rată de arendă, ai câțiva bani pentru sămânță și pentru avansuri ca împrumut țăranilor nevoiași; după aceea, rearendezi aproape tot, în porțiuni, la țărani. Aceștia lucrează din primăvară până în toamnă, din revărsatul zorilor și până în răsăritul stelelor, iar toamna, potrivit învoielii, țăranul îi cără întâi arendașului partea acestuia la hambar sau la gară, și numai în urmă are voie să-și ridice și el partea ce i se mai cuvine și lui.

Să nu uităm a spune că țăranii nevoiași, peste iarnă, când nu au de lucru și nu pot produce în genere nimica, având nevoie de bani, fac împrumuturi cu camătă, mai mult sau mai puțin infamă, tot dela arendași, rămânând a se răfui la socoteala din toamna viitoare. Adesea țărani, după o muncă de peste opt luni, se văd rămași datori pe anul următor. Și iar vine o iarnă aspră peste tristele și umilele lor vetre, și iar rugăminți cu căciula'n mână pentru un nou împrumut... Și așa mai departe...

Concurența arendașilor a ridicat și ridică necontenit prețul arenzilor, lucru ce convine proprietarilor, și din aceasta firește rezultă crescândă îngreunare, pentru mulțimea plugarilor, a condițiilor de subarendare. Așa dar, avem următoarea formulă strictă: coarda îndrăzneții la concurență din partea arendașilor mari se măsura supunerii la învoielii din partea arendașilor mici, a plugarilor.

.....
Ce a rezultat din această sistemă? Iată:

1. Scăpătarea atâtor proprietari mari, care și-au sporit cheltuielile pe măsura creșterii arenzilor înecându-se în risipe de lux din ce în ce mai exagerate pe speranța unei continue progresiuni a veniturilor;

2. Prosperitatea fenomenală a clasei arendașilor mari, și, pe lângă asta, avântul prodigios² al băncilor și institutelor de credit, din cale atară disproporționat cu o țară agricolă și

3. Mizeria țăranilor.

Trebuia să fie așa. Din storcerea forțelor acestora din urmă a rezultat și luxul nechibzuit al proprietarilor, și înavuțirea nemăsurată a arendașilor

¹ manu militari — cu ajutorul armatei.

² prodigios — extraordinar, minunat.

și câștigurile enorme ale băncilor, și bacșișurile administrației publice și, mai încă, ridicarea mereu crescândă a veniturilor statului.

Pe deasupra acestei realități, ia să vedem acum ce politică, ce administrație, ce cultură intelectuală se fac în acest stat.

Partidele politice, în înțelesul european al cuvântului, adică întemeiate pe tradițiune, pe interese vechi sau nouă de clasă și prin urmărire pe programe de principii și idei, nu există în România. Cele două așa numite partide istorice care alternează la putere, nu sunt, în realitate, decât două mari facțiuni¹, având fiecare, nu partizani, ci cliență. Capii facțiunilor sunt mai mult sau mai puțin ambicioși politicieni. Firește că nu punem la îndoială nici patriotismul, nici curatele lor intențiuni „toți, toți, cum zice Antoniu, sunt bărbați onorabili!“ Iar cliențela este plebea² incapabilă de muncă și neavând ce munci, negustorași și preocupți de mahalale scăpătați, mici primejdioși agitatori ai satelor și împrejurimilor orașelor, agenți electorali bătăuși; apoi productul ibrid³ al școalelor de toate gradele, intelectualii semiculti, avocați și avocăței, profesori, dascăli și dascălași, popi liber-cugetători și răspopiți, învățători analfabeți — toți teoreticieni de berărie: după aceștia, mari funcționari și împiegați mititei, în imensa lor majoritate amovibili⁴ (Comerțul e cea mai mare parte în mâinile străinilor: în Moldova, evrei; în Muntenia, greci, bulgari, albaneji, români supuși unguri, toți străini fără drepturi politice, nici comunale).

După Constituția și Legea electorală în vigoare, reprezentatia națională este aproape de 70% produsul acestor elemente: 30%, fiind date de proprietarii mari și mijlocii și de câțiva comercianți și puțini industriași români. Imensa clasă a țăranilor nu are, propriu vorbind, niciun reprezentant natural al intereselor ei în Cameră; deși această imensă clasă ar avea după lege dreptul să trimită (ca al III colegiu electoral) din toată țara cam 20 la sută din membrii Camerei deputaților. Dar colegiu III votează prin delegațiune, iar delegații sunt recrutați tot din plebea de care vorbim mai sus și impuși, fără putință de împotrivire, maselor sătești.

Astfel dar, Camerele sunt în marea lor majoritate reprezentantele intelectualilor și ale plebei orașelor. Pe lângă agricultură deci, trebuie să'nflorească în România și o vastă industrie, industria politică, și, ca orice industrie bine și inteligent dezvoltată, trebuie să prospereze.

Administrația e compusă din două mari armate. Una stă la putere și se hrănește; alta așteaptă flămânzind în opoziție. Când cei hrăniți au devenit impotenți prin nutrire excesivă, iar cei flămânzi au ajuns la completă famină⁵ încep turburările de stradă... Plebea, clienții, cu studenții universitari și școlarii din licee, conduși uncori de profesori universitari, cer numaidecât răsturnarea guvernului. Facțiunea dela putere, supranutrită, este incapabilă a mai ține piept torentului popular, adică facțiunii răzbite de foame; iar regele, gelos de reputația europeană de liniște și ordine a statului său, este silit să concedieze, *avec force compliments*⁶, cabinetul, care avea aproape unanimități în Parlament, pentru a însărcina pe capul opoziției cu formarea unui nou cabinet, cu dizolvarea Parlamentului și a tuturor consiliilor județene, urbane și rurale, cu convocarea colegiilor electorale pentru constituirea unui nou Parlament și unor noi consilii, care toate, după bunele obiceiuri consacrate, sunt firește aproape unanime partizane ale noului guvern.

¹ *facțiune* — clică politică.

² Termenul „*plebe*“ e folosit aici în înțelesul de drojdia societății.

³ *hibrid* — aici, neserios, nepregătit.

⁴ *amovibili* — putând fi mutați după bunul plac al guvernului.

⁵ *famină* — lăhnire, flămânzire.

⁶ *avec force compliments* — cu multe complimente.

Care va să zică, în loc să derive guvernul din majoritatea reprezentanței naționale, derivă unanimitatea acesteia dela guvern. Și asta se întâmplă regulat, în cazul cel mai bun, din trei în trei ani; adică cu un an mai puțin decât o legislatură întreagă... A căzut un guvern și a venit altul, îndată, toată administrația țării, și cea de stat, și cea de județ, și cea comunală — dela prefect și secretari generali de ministere, până la cel din urmă agent de poliție și până la moașa de mahala — se înlocuește... pentru mai mare expeditivitate chiar pe cale telegrafică. O clientelă pleacă, alta vine; flămânzii trec la masă, sătuii la penitență¹. Și asta așa, mereu și pe rând din trei în trei ani, ba și mai des uneori...

Dela o administrație astfel recrutată și constituită pe termene provizorii, se înțelege că numai seriozitate și scrupuluri nu se pot pretinde. Toți oamenii de afaceri, începând dela arendașul care plătește milioane arenda și sfârșind cu micul preocupat care învârtește în mizeriele-i daraveri abia câțiva lei, sunt *raçonnés*², în proporție, de către acești baroni feudali mari și mici, care se numesc agenții administrației statului român. Și oamenilor de afaceri asta trebuie să le convină; în așa stare de lucruri, numai astfel pot exploata fără nici o sială — poate nedreptăți mare pe mic, poate înșela mic pe mare — puțin reducând în mizerie pe mulți. Rar, din când în când, ea pentru paradă de lux, se aruncă un *homme à la mer*³ — cine știe ce nenorocit agent care lipsit de cel mai elementar tact, a făcut prea brutal o flagrantă delapidare sau s'a lăsat prea stângăcește mituit. Incolo, sistema lucrează fără supărare pe toată linia, afară de netăgăduite rare excepții onorabile. Deaceea, cu un zâmbet plin de amărăciune, românul numește țara lui patria bașişului și hatârului.

Cu așa parlamente se fac legi peste legi — cu așa administrație se aplică.

Justiția?... Judecătorii de pace și membrii tribunalelor de prima instanță, afară de prezidenți, sunt amovibili, ca și agenții și funcționarii ordinari. În justiție, poporul n'are încredere; ea are, astfel, autoritate, dar nu și prestigiu; și între această justiție fără prestigiu și poporul sceptic, se răsfață formidabila și excesiv numeroasa clasă a avocaților — cea mai prosperă în România după a arendașilor mari. Avocații constituie grosul intelectualilor: clasa lor este pepiniera cea mai mare a bărbaților de stat.

Să vedem acum cum se fac în Statul Român educația și cultura publică, în ce scop se face și ce rezultate dau.

Toate școalele, dela cele populare, până la universități — școale primare, secundare, profesionale, agricole, comerciale, de popi, de moașe, de muzică, de alte arte, facultăți de toate ramurile culturii înalte — toate dau mai mult sau mai puțin *d'emblee*⁴ absolvenților lor drepturi la dignități și funcțiuni publice. Astfel școala română, în loc de a fi un mijloc de educație și cultură a poporului și a claselor dirigente, devine un canal de scurgere a postelor de întâietate între cetățeni, de iellină parvenire, de scutire de îndatoriri, de sporire de drepturi și privilegii. Și din ce în ce, din gradul cel mai de jos până la cel mai de sus, școalele sunt niște fabrici de funcționari, de salariați publici și de avocați — o pletoră de semidocti, fără caractere, fără omenie, adevărați cavaleri de industrie⁵ intelectuală, cărora le trebuie numai deocâț onoruri cât de multe, fără niciun merit, și câștig cât de mare, fără multă osteneală.

¹ *penitență* — pedeapsă, căință, lipsuri.

² *raçonnés* — jupuți.

³ *un homme à la mer* — un om svârțit peste bord; are sensul de „un țap ispașitor“.

⁴ *d'emblee* — din capul locului.

⁵ *cavaler de industrie* — eseroc.

Aceste fabrici alimentează oligarhia¹ publică ce stăpânește exclusiv țara românească. Din aceste fabrici iese și se premeneste și crește, în oarba luptă de concurență pentru reputarea rangurilor, distincțiunilor și profiturilor, oligarhia de aventură. An cu an apar proaspeți pe arena publică, în poze teatrale, teoreticienii, reformatorii și patrioții, placizi² făuritori de sistemă nouă, instigatorii exaltați, șoviniști, naționaliști, iredentști, antisemiți, xenofagi³, călărind pe întrecute fiecare pe calul său de bătaie, spre nimirea naivei trândave plebe, servanta oligarhiei. Familiile sărmâne din plebea orășenească, lipsite de orice mijloace de producție, trăind din mică preocupție, ori din slujbe sau slujbușoare, ori din cărciumăritul de mahala, ori din meserii mai puțin ușor de mărturisit — toate aspiră grație școalelor naționale, să-și vadă copiii cât mai degrabă, după vârsta majoratului, în cel mai rău caz funcționari; în cel mai bun, măcar deputați ministriabili, dacă nu chiar miniștri... Și, ca la cele mai absurde loterii, și aci, nu toate iluziile sunt amăgite.

Așa se recrutează oligarhia care stăpânește țara românească. Nu este o oligarhie măcar statornică, de tradiție istorică, de bravură, de obligațiuni morale, de nobilitate, ori de merite: este o oligarhie mutabilă, de perpetuă primeneală, accesibilă oricui prin nemereală, prin loterie, prin aventură. Idrăzneală multă, lipsă de orice scrupuluri, renunțare de demnitate personală, la onoarea familiei, infamie chiar, dacă trebuie și puțințel noroc — și cariera strălucită e gata. Așa se face concurența: așa se parvine: așa se intră în rangurile nobiliare ale oligarhiei române. Astfel dar, nici un salt social dela o generație la alta oricât de enorm nu este exclus. Dintr'un fiu de țărănic iese un bărbat de stat care umple lumea cu personalitatea sa mercantă: dintr'un fiu de familie istorică, mari boieri până ieri, iese un escroc, care moare victima vițiului, când a scăpat din pușcărie, grație intervenției rudelor influente; dintr'un copil de cărciumăraș, un avocat ilustru, care, în câțiva ani, din sărac lipit ajunge milionar: dintr'un fiu al unui ministru remarcabil, un militel agitator, trepăduș electoral, la solda unui ambuloș politic deja ajuns la culme, fost odinioară fecior în casă la răposatul ministru.

Asta în țara românească, se numește cu tot seriosul, sistemă democratică... Și oligarhia asta, semicultă sau în cel mai bun caz, fals-cultă, pe cât de incapabilă de producție utilă ori de gândire, pe atât de lacomă la câștiguri și onoruri, își arogă puterea întregă a statului: cu o crudă și revoltătoare neobrăzare, ea tăgăduște țărănilor (imensci mase, supusă și cuminte producătoare a avuției naționale), sub pretextul ignoranței și lipsei lor de maturitate politică, orice drept de amestec, fie măcar pur consultativ, la cărmuirea intereselor lor, la dirijarea destinului lor. Împărțită în două bande ce se numesc cu pretenție „istorică” — liberal și conservator — bande mai nesocotite decât niște seminții barbare în trecere, fără respect de lege, fără milă de omenire, fără frică de Dumnezeu — această oligarhie legiferează, administrează, calea astăzi legile pe care le-a făcut ieri, prefăce mâine legile făcute azi, ca poimâine să le calee și pe acelea, fără spirit de continuitate și fără altă sistemă decât numai împăcarea momentană a excludivelor ei interese, pentru perpetuarea sacrei organizațiuni numită aci democratică.

Se înțelege dela sine că tot ce spunem și aci privește generalitatea: firește, între politicienii români și în rândurile profesiunilor liberale, se găsește și mulți oameni de inimă, de caracter și de ispravă; ei văd și deplâng, ca și noi răul patriei; dar pierduți în mulțimea celor răi n'au puterea să răstoarne blestemata sistemă, în care sunt liniți captivi, cu zălogirea intereselor lor vitale...

¹ oligarhie — dominația celor puțini asupra celor mulți.

² placizi — blajini, potoliti, nepăsători.

³ xenofagi — șoviniști, care urăsc pe cei de alt neam.

Iată ce se petrece d'asupra; ceace se petrece dedesubt am spus și lumea născută asistă la prăpăstia și faliment al oligarhiei de strănsură din România, la catastrofa care era inevitabilă.

II

.....

Cum au izbucnit prințele răzării, guvernul conservator (sub harba căruia, pe'ndelote, încă din vara anului trecut 1906, pe vremea Expoziției jubiliare, se organizase mi carea maselorărănești) s'a declarat cu toată candoarea incapabil să lina drept elementului deslăntuit. Regele, firește, adânc îngrijat și bănuind, cu drept cuvânt, el care-și cunceaște bine oamenii, că liberalii nu erau atât de ignorați în privința evenimentelor, a făcut apel la patriotismul șefului lor. Acesta a primit zdrobitoarea sarcină a puterii numai cu condiția ca facțiunea conservatoare și majoritățile ei să-i promită concursul fără nicio rezervă: iar conservatorii, rușinați și îngroziți de moștenirea ce lăseau, s'au plecat învoicelii.

Au urmat, în Camere, duioase scene teatrale... În publicitatea românească, foarte înclinată, la ocazii mari, către nota sentimentală, astfel de exhibițiuni se numesc „scene înălțătoare”. Teată lumea a plâns, miniștri de azi, miniștri de ieri, deputați, senatori, publiciști, reporteri, și tribune publice; și'n fața lumii acestea atât de emoționate, doi mari între mari frantași, un conservator și un liberal, s'au strâns în brațe cu o luziune¹ și s'au sărutat solemn, spălând cu lacrimi fierbinți tot trecutul—care, ce-i drept, cam avea nevoie de spălat, în căldura luptelor de până ieri a celor două facțiuni, primul nu numea pe al doilea decât „trădător de neam”, iar acesta pe acela „fiul lui Belzebut”. Răscălele făceau deci o minuno: trădătorul de neam de până ieri se prăschinaba în salvatorul patriei; iar fiului lui Belzebut îi crescuseră peste neaple aripa de cheruyim. În fața primejdiei, pentru amândouă egal de amenințătoare, facțiunile de guvernământ dușmane își dau mâna spre restabilirea ordinei. Care va să zică, un guvern incapabil, deși dispune de majorități formidabile, cade; vine altul la putere declarându-se și el dintru început incapabil dacă incapabilul căzut nu-i dă fără nicio rezervă, concursul — tocmai după principiul gramatical că două negațiuni fac o afirmațiune: două incapacități mărlurisite dau o capacitate netăgăduita.

Între masa poporului și clasele stăpânitoare este (cine ar putea tăgădui?) o prăpastie de interese și de sentimente pe care aceste clase n'au știut-o umplea încetul cu încetul, ba chiar și-au dat toată osteneala s'o sape cât mai adânc. Solidarizarea celor două facțiuni adverse la cuțițe până ieri — cu nitarea crierii vechi dușmanii, cu calcarea peste toate scrupulurile personale, cu excentrica paradă teatrală — trebuia firește să fie considerată de poporul întreg ca o ultimă opinteală a politicienilor pentru păstrarea privilegiilor oligarhiei... Așa dar, nu ne aflam în fața unor dezordini pe care un guvern fusese incapabil să le astâmpere, iar altul cu mai multă autoritate și cu mai mult spirit politic, se biziua să le năbușe; ne aflam în fața războiului civil al maselor producătoare — satule de prea îndelungată nesocotire a lor în cămăuirea intereselor publice — contra oligarhiei uzurpătoare — prea numeroasă și prea seampă pentru a mai putea fi întreținută, prea cinică pentru a mai putea fi suferită.

¹ efuziune — exprimare sgomotoasă a sentimentelor.

A fost o neînchipuită aiureală generală. În Camere, cât și prin organele officioase, guvernul declară sus și tare că „răsecoalele sunt laptele unei mâini străine de *undeva*”. Imediat, de „*undeva*”, pică o fulgerătoare protestare. Atunci, același guvern „desminte, iar sus și tare, prin legătuimile regale, orice știre de așa fel ca o *curată născocire*”. La un moment oligarhia dă semne de curată demență: își închipuie ca sorginți ale dezastrului, fel de fel de conjurațiuni anarhiste, din Barcelona sau Paterson, din Honolulu — mai știm de unde? Nu mai vede nicăieri decât instigatori, nu mai visează, nu mai caută, nu mai gândește decât să găsească pe instigatori — fenomen și ridicul și deplorabil ca totdeauna așa numitul *delirium persecutionis*¹. Nu le vine politicienilor noștri să creadă că dezastrul este urmarea fatală a sistemelor politice și-i căuta explicația la chilometri departe, când, dacă ar fi în stare să se uite bine, ar putea-o găsi sub vârful nasului. Trebuie numaidecât să fi fost o vrajă care să fi deslănțuit așa, din chiar senin, un uragan. să fi fost neapărat instigatori, ca să se fi răsturnat o lume întreagă, liniștită până'dineaori, într'o clipă cu josu'n sus!... Ca baba chioară punând țingirea pe pirostria șchioapă: când se răstoarnă țingirea în foc, se crucește baba, și scupă și caută 'n spuză urmele necuratului — care i-a răsturnat hiertura.

.....

Dar „sinistrul” s'a potolit de mult... A trecut parcă un veac de astă primăvară!... Toate sunt cu totul uitate.

Cum i-a venit sufletul la loc, oligarhia și-a luat iar buncele clasice năravuri! a început iar jocu-i normal de cacialmale² între facțiuni, grupuri și grupușoare și în sânul acestora, ca în frumoasele senine zile de pace... Șoapte și intrigi de culise; sfări și sfăricele, cât mai subțiri dacă trebuiesc, cât mai groase dacă merg; emulație de subtile ergoterii³ bizantine pe față; concurs de pișcherlăcuri pe la spate; adevărul curat strecurat la ureche cu acele elipeli din ochi și cu acel tremur de buză, caracteristic minciunii, minciuna rostită tare în vileag cu glaciala neșovăire, pecetea sfântului adevăr...

Și câte griji pentru atâtea grave probleme publice? De exemplu...

Un așa numit *gheșeft* (ce barbarism! ce grozăvie ne mai pomenită la noi!) cu niseai furnituri publice;

după asta... o recidivă de indelicatete sau de abatere dela seninătatea ori gravitatea impusă unui înalt magistrat, care a îndrăznit, unde și când nu se cuvenea, să spună și el ce avea pe suflet.

pe urmă... trebuie sau nu să se permită plutonierilor bacalaureați a purta sabie ca ofițerii titulari?

apoi... rezultatul unei alegeri comunale dintr'un orașel de provincie adăpostit în cine știe ce văgăună de munți, cu patru-cinci mii de locuitori și cu de vreo trei ori pe atâția decalitri de țuică pentru consumația anuală!

dar în fine, instituirea doctoratului în drept! această ridicare absolut imperioasă în momentele de față? această înălțare cu un etaj mai sus a prosperelor noastre fabrici naționale de bărbați de stat?...

nu sunt astea atâtea și atâtea chestiuni destul de arzătoare ca să dea insomnii sacrei noastre oligarhii?

În cluburi somptuoase, unde se aruncă pe o carte arenda unui vast domeniu; în cabinete particulare, unde un mic *souper* fin se plătește cu prețul câtorva chile de mălai; în berării populare, unde meschini împiegați azvâră într'o seară la chef leafa-le pe o săptămână; în cărciumi de mahala, unde se strâng hăițașii electorali să se cinstească cu tulpurel nou prelăcut din vechi: — pe căile publice — la colțul bulevardului, sub splendoarea lămpilor elec-

¹ *delirium persecutionis* — mania de a se crede persecutat.

² *cacialmale* — înșelăciuni.

³ *ergoterie* — discuție stearpă.

trice, sau la răspântia depărtată, sub licărirea unui felinar afumat: în tramvai, pe jos, în muscal cu cauciuc; în vagon-lits, în clasa a doua ori a treia; — dela spuma oligarhiei până la drojdia clientelei — toți roiesc și forțotesc... Șoptesc, discută și perorează și izbucesc și pun lumea la cale—gândind la... persoane; vorbind de... persoane; aplaudând sau condamnând... persoane; expulzând sau decorând... persoane; exaltând sau calmându... persoane!... Persoane și iar persoane! Firește sistema trebuie să fie consecventă. Aci, lumea e a persoanelor, nu persoanele sunt ale lumii... Aci sunt slujbe pentru slujbași, nu slujbași pentru slujbe; biserici pentru popi și paracliseri, nu paracliseri și popi pentru biserici; găște pentru hahami, nu hahami pentru găște; catedre pentru profesori, nu profesori pentru catedre... Aici e în fine, o patrie pentru patrioți, nu patrioți pentru o patrie...

Firește, iarăși cu rezerva multor excepțiuni onorabile, nelăgăduit oameni de ispravă, nomoliți în nenrocita sistemă politică și socială...

Aceste toate se petrec d'asupra pe o pojghiță foarte subțire, subțire de tot, gata să crape sub prea grea apăsare... În același timp, dedesubt, în adânc elocotesc aproape cinci milioane de creaturi umane, sufletele ofensate de prea îndelungată obișnuire. Mințile care au început și ele să se lumineze, le ard de gândul răsturnării uzurpatorilor, de dorul cuceririi unei părți măcar din stăpânirea intereselor și destinelor proprii... Acolo, pe când d'asupra se'nvârtește tot cu mai mult avânt veselul cancan fără soluțiune; acolo în adânc, gem uriașe nevoi materiale și morale ale unui popor întreg — singura temelie, singura realitate, singura rațiune de a fi a statului național român... Acolo în adânc o lume care știe mai bine ce înseamnă a muri ca vitele, decât ce va să zică a trăi ca oamenii, scrâșnește: „Noi vrem acum nu doar pământ!... vrem și pământ și omenie!”... Acolo sub lumina candeliei, stă atârnat între sfintele icoane manifestul regal așteptând...

Să aștepte!

1907, Septembrie.

III

Încă puține cuvinte deocamdată...

Zilele acestea se deschide Parlamentul (am arătat mai sus de unde derivă așa numita reprezentatiune națională), ales în urma strășnicei represiuni a răscoalelor, să avizeze asupra răului de care s'a dovedit îndestul cât suferă țara. După cele ce vedem până în ultimele momente, toți bărbații noștri de stat, dela nulități până la somități, precum și toată presa noastră urmează a crede că la noi n'ar fi vorba decât de o chestiune economică — adică țara n'ar avea alte nevoi decât economice; nu i-ar mai lipsi statului nostru ca să-i meargă perfect de bine de cât niște reforme economice... În adevăr, luera de mirare! Cum nu văd oamenii că mai mare amăgire nu se poate?... Cine ar putea tăgădui importanța chestiunilor economice?... Dar de asta mai e vorba acum?

Oricâte reforme s'ar face în această direcție, unele mai ingenioase sau mai simpliste, mai mult sau mai puțin originale, decât altele — toate vor fi doar niște paliative. Răul de care suferă țara va rămânea, cum am mai spus, și va coace cu cât mai acoperit, cu atât mai adânc. Țara are nevoie de o fundamentală reformă politică. Ba, ceva mai mult: cu atât pentru moment starea intereselor materiale i se va îmbunătăți, cu cât echilibrul acestora se va repeta provizoriu, cu cât nevoile mentale și morale vor deveni mai imperioase și deci mai violent strigătoare; fiindcă tot răul vine numai și numai dela falsa alcătuire politică ce nu mai poate ținea astăzi în picioare, dela deplorabila noastră sistemă oligarhică, fără restrângere de număr, fără limite de ranguri, fără rațiune istorică, fără tradiție și fără posibilitatea de a și le crea măcar cu timpul, având pentru viața publică, pentru interesele

generale ale statului, toate păcatele oligarhiilor senile și putrede și neavând vreunul dintre meritele oligarhiilor voinice și sănătoase.

I-or fi trebuind, firește, țării multe reforme economice; dar pe acestea nu oligarhia noastră, cum o cunoaștem, ar avea interesul, și mai puțin capacitatea și autoritatea, să le facă dintrodată; numai țara însăși le-ar putea face încet-încet potrivit trebuințelor și intereselor ei. Pentru aceasta, ea are acum nevoie de o singură reformă — și precum zice un înțelept istoric, „când a ajuns neapărată o reformă, și i-a sosit ceasul îndeplinirii, nimic n'o mai împiedică; hai, totul o ajută” — o singură reformă.

Abolirea alcătuirii politice de uzurpare, desființarea celei mai odioase sisteme boierești, fără boieri și fără boiernași numărați și cu nenumărați ciocoi și cioclovine — și intrarea întregii țări în stăpânirea dreptului ei întreg de a hotărî asupra avutului și onoarei ei, asupra soartei și destinului ei, după voința lui Dumnezeu, numai prin voința ei.

Atât mai rău, pentru cine, orb sau orbit, amăgit de alții ori de sine, nu înțelege această supremă necesitate a existenței Statului Român!

Așa dar, mai întâi: destul cu casta de strânsură din vârfuri pân' n guoaie! destul cu mamelucăria inică,¹ destul cu absurdul anacronism², ibrida Constituție arhontologică³, pe care ar trebui s'o punem cu minte și cu liniște la arhivă, fără a mai aștepta momentul când s'o vedem arsă cu un alai și cu o pompă mult mai puțin veselă decât cele cu care a fost ars odinioară Regulamentul Organic!

Și pe urmă?... Pe urmă țara întreagă, chemată să-și exercite dreptul ei sfânt, fără da se...⁴ Vază-și, după înțelegerea și judecata ei, sub paza celui de sus, de nevoi! Și dacă nu va ști deocamdată destul de bine, atunci... să învețe! să 'nvețe, cu necazuri, și jertfe, cum a 'nvățat toată lumea civilizată. Are pentru asta vreme destulă: Dumnezeu, fie lăudat numele lui! n'a pus hotar viitorului...

1907, Octombrie.

Din volumul „1907, din primăvară până'n toamnă“

Buc. 1907

DIN STUDII CRITICE VOL. I I. L. CARAGIALE

de I. Gherea.

Talentul lui Caragiale și-a găsit expresiunea sa cea mai desăvârșită, a dat roadele cele mai frumoase în a treia comedie, în „O scrisoare pierdută“. Intriga acestei comedii e cât se poate de simplă. Zec Trahanache, nevasta a doua a lui Zaharia Trahanache, mare proprietar și capul unui partid politic, pierde o scrisoare de amor, scrisă de către Tipătescu, prefectul județului, amantul ei. Această scrisoare cade în mâna unui opozant, Cațavencu, care se folosește de ea, ca de un instrument, pentru a fi ales deputat. Aceasta e esența intrigii politice, dacă putem să ne exprimăm așa. Cât despre intriga amoroasă, ea e mai aceeași ca și în „Noaptea furtunoasă“. În „Noaptea furtunoasă“, avem pe Titireă, Veta, Chiriac; în „Scrisoarea pierdută“, pe Trahanache, Zec, Tipătescu. După cum Titireă, are deplină încredere în Chiriac, amantul nevastei sale, făcându-l straja „ambitului de familist“, onoarei sale de familist; tot așa și Trahanache are încredere deplină în Tipătescu. Increderea bărbaților

¹ inică — nedreaptă, nelegiuită.

² anacronism — care nu mai cadrează cu timpul, vechitură.

³ arhontologică — bazată pe ierarhia boierească.

⁴ fără da se — va acționa singura, dela sine.

în amănții nevestelor lor e oarbă: amândouă comediile se sfârșesc fără ca bărbații să bănuiască măcar pe amănții nevestelor. Cu această intrigă simplă, politică și amoroasă, Caragiale a știut să creeze nu numai o comedie mare de moravuri, dar și una din cele mai sângeroase satire politico-sociale. Aici satira e mai adâncă, mai serioasă, aici nu mai e vorba de ridiculizarea naivităților politice ale unui mahalagin, cum e conu Leonida, ci de funcționarea întregului sistem constituțional, reprezentativ, în condițiuni special românești. Aici satira e mai ascuțită, mai serioasă; după un răs homeric, ea ne provoacă alte sentimente, cari numai a răs nu seamănă. Căci cel care eugetă, de multe ori sub forme caraghioase vede un fond, ce merită o întristare adâncă. Când zefarii tipografi, eulegeau geniala operă a lui Gogol, „Sufletele moarte” râdeau, ca nebunii. Se zice, că acesta e unicul exemplu de o operă, care să fi fost atât de spirituală, încât să facă pe zefari să râdă așa de mult. Când însă Gogol a citit opera sa celebrului poet Pușchin, acesta a început să râdă, dar cu cât Gogol citea mai mult, Pușchin se întrista, și la sfârșitul citirii, scoțând un adânc oftat, a zis: „Ah, cât de tristă e țara noastră!” Și când ne desmetim de torontul de spirit vesel care stă abate toată comedia oare nu ne vine, nu trebue să ne vie același simțimânt trist și dureros? În adevăr, să adâncim puțin această piesă.

Iată-l pe Trahanache, inculț, prost ca o ciubotă, dar bogat; acesta e reprezentantul marilor proprietari. Iată pe Tache Farfuridi, de trampa lui Trahanache, avocat, care face politică. Tot bagajul lui politic stă în câteva fraze deșerte, ba are și un program politic care se rezumă în următoarele: să se revizuiască constituția, dar să nu se schimbe nimica. Brânzovenescu, avocat, prietenul lui Farfuridi, e și mai ceva decât Farfuridi. Lui Brânzovenescu, Farfuridi i se pare un om politic prea aprins și de un temperament periculos, și de aceea îl trage mereu de mână, repetând: „Tachi, fii cuminte”. Despre această breime, Trahanache zice: „Noi trei suntem stâlpii puterii, proprietari, membrii Comitetului permanent, ai Comitetului electoral, ai Comitetului școlar, ai Comitetului pentru statuia lui Traian etc.”.

Capul partidului potrivit e Cațavencu. Acesta e mai deștept ca ceilalți, plin de inițiativă și de energie. În schimb însă e un plastograf, un falsificator de polițe, om fără cel mai mic scrupul. Pentru el toată politica se reduce la carieră și la apetituri.

Madam Trahanache e nevasta lui Zaharia Trahanache și amanta prefectului; această cucă-nă energetică duce în adevăr politica județului, în locul venerabilului Trahanache. Politica pentru ea, cum se și cuvine unei Cucoane Zoîțica, e o petrecere, ori un mijloc d'a urma intriga amoroasă cu Tipătescu. Nu principiile, dar chiar simple scrupule politice, îi par niște fleacuri, niște nimicuri demne de copii, iar nu de oameni serioși. Ea e sincer revoltată contra amantului său Tipătescu, care „nimicurile politice” (propria ei expresie) îndrăznește să le pue mai pre sus de liniștea ei.

Dandanache, un bătrân ramolit, idiot, e candidatul administrației, se alege chiar deputat, tot prin amenințare de a publica o scrisoare de amor a unei înalte persoane; lucru ce dorește, dar nu reușește să facă Cațavencu. — Reprezentantul administrației e prefectul Tipătescu.

Tipătescu e amantul nevestei prietenului său Trahanache, pe care îl înșală de cinci ani. Ca prefect bate lumea, face alegeri cu bălăuși, arestează oamenii, ca să capete înapoi o scrisoare de amor, pe care a pierdut-o amanta sa; dă voie polițaiului să ia mită, numai să-i fie lui cu erodintă; sechestrează telegrame și dă ordine, ca să nu se expedieze nici o telegramă fără știrea sa și toate acestea le face cu atâta seninătate de suflet, în cât ai crede că nici nu poate și nici nu trebuie să fie altmintrelea. Când vine dela telegraf și spune Zoîței, că a dat ordin să oprească toate telegramele, spune aceasta cu atâta liniște, încât s'ar părea c'a dat ordin slugii să-i facă ghetele. Și eu

toate acestea, din toată compania onorabilă, din „Serisoarea pierdută”, par că tot Tipătescu e mai om decât alții. Ingrozit de toată corupția politico-socială, care se desfășoară înaintea sa, Tipătescu strigă: „Ce lume, ce lume, ce lume!...” Că Tipătescu e nevoit să strige plin de desnădejde: „Ce lume, ce lume!” aceasta e poate cea mai dureroasă parte a satirei, caracteristică pentru întreaga viață politică din „Serisoarea pierdută”. Trahanache, un om, cum am zis, ineult, naiv, foarte mărginit, dar om cinstit în afacerile lui personale — zice: „Înțeleg, să zic, pentru politică, unde e în joc interesul țării, ca oricare român, a încercat omul, ca să te forțeze, adică pentru că te știe că ții la onoarea Joițichii, ca prietin ce-mi ești — a făcut plastografie”. Din aceste cuvinte incoherente iese morala politică nu numai a lui Trahanache, dar a tuturor oameșilor politici din „Serisoarea pierdută”.

Revoltat grozav pentru neonestitatea lui Cațavencu în afacerile lui hănești, pentru falsificarea girurilor la polițe, Trahanache admite însă, ca oricare român, să facă „plastografie”, mișelie, când e vorba de politică, de „interesul țării”; Dandanache rămâne cu gura căscată de mirare, când Zoe îi zice că, odată ales deputat, trebuie la rândul lui să se ție de cuvânt, și să întoarcă scrisoarea de amor, acelei înalte persoane cu al cărei ajutor s'a ales. „Cum se poate. Conița mea, s'o dau înapoi? S'ar putea să fac așa prostie? Mai trebuie aldată... La un caz iar... pac! la Răsboiul”. Necinste, mișelie, lipsă de scrupule, sunt norme de purtare și de înțelepțenie, când e vorba de „politică”, de „interesul țării”.

Mai sunt încă două persoane în „Serisoarea pierdută”, aceștia sunt Cetățeanul turmentat și Pristanda. Cetățeanul turmentat n'are nume propriu, și așa și trebuie să fie căci Cetățeanul turmentat în comedia lui Caragiale, e o simbolizare a majorității alegătorilor, pentrucă acest cetățean turmentat trebuie să reprezinte, după ideea din „O scrisoare pierdută”, masa anonimă a alegătorilor. Când prefectul Tipătescu e nevoit să-și calce pe inimă și să recomande Cetățeanului turmentat, să aleagă pe Cațavencu, îl apostrofează cu următoarele cuvinte: „Pentru că ești un om vițios, beliv, păcătos... trebuie să dai votul lui onorabilul domn Cațavencu...” „Pentrucă încă odată, la alegătorica d-ta cu minte, cu judecată limpede, cu simț politic, nu se poate mai bun reprezentant de cât d-l Cațavencu”. „Și mai bun prefect de cât d-l Tipătescu” ar fi putut să adauge cu multă dreptate. În realitate însă Cetățeanul turmentat al lui Caragiale, nu e nici vițios, nici păcătos, ci ignorant și prostit. Cațavencu îl îmbată cu rachiu, Farfuridi și acelaș Cațavencu îl îmbată și mai rău cu vorbe, prefectul are pentru el „hârdăul lui Petrache” și cu toate acestea cetățeanul e unicul om adevărat cinstit din toată piesa.

Când pentru a doua oară găsește scrisoarea cucoanei Joiței și i-o aduce acasă, Cațavencu, mirat și revoltat de *prostitia* cetățeanului, îi spune: „Nenorocitul! Ți-ai aruncat norocul în gărlă: te făceam om”. Cetățeanul, care știe și el foarte bine ce folos putea să tragă făcând o mișelie cu scrisoarea, răspunde hotărât: „Nu puteam... andrisaantul cu domiciliul cunoscut (arată pe Zoe)”.

Cât de departe sunt toți acești Trahanache, Cațavencu, Dandanache, Tipătescu, dela această pricepere a datoriei, de la acest simțământ de dreptate și onestitate. Aici avem una din cele mai fericite și mai adânci idei din „Serisoarea pierdută”.

A doua persoană, de care n'am vorbit încă, e polițaiul Pristanda; acesta e iarăși una din cele mai fericite creațiuni ale lui Caragiale. Polițaiul G. Pristanda, lingusește, se țiric, minte, se înjosește, mijlocește în afaceri, ca om al prefectului, ascultă la ferestrele oamenilor, bate, arestează ilegal, stânge bătașii, e gata să trădeze azi pe acela pe care l-a servit ieri. Unde e cauza acestei activități atât de febrile, atât de nesănătoase și vătămătoare? E oare cauza chiar în caracterul lui? Pristanda însuși o explică: „Și la mine,

coane Fănică, să trăiți! greu de tot... ce să zic? Familie mare, renumerație mică, după buge, coane Fănică, iacă d'ăia nevastă-mea zice: mai roagă-te și tu de domnul prefect, să-ți mai mărească leafa, că te prăpădești de tot... Nouă copii, coane Fănică, să trăiți! Nu mai puțin... Statul n'are idee de ce face omul acasă, ne cere numai datoria: dar de! nouă copii și optzeci de lei pe lună: familie mare, renumerație mică, după buget”.

În acest mic monolog, admirabil și natural, atât de caracteristic pentru Pristanda, se arată tot odată și mobilul ce-l mișcă, și cauza întregii lui activități. Ca un refren, care face pe unii să râdă cu hohot, pe alții să râdă cu lacrimi, Pristanda, repetă mereu: „familie mare, nouă copii, unsprezece suflete, renumerație mică”.

Că iubirea cea mai curată (în cazul acesta iubirea de copii), poate să fie mobil de lapte mișelești, e din nefericire un dureros adevăr. În „Scrisoarea pierdută”, Cetățeanul turmentat și Pristanda fac posibilă toată tragedia comedia politică, pe care o joacă Trahanache, Dandanache, Cațavencu. Cetățeanul turmentat, persoană simbolică, după cum am zis, prin ignoranța lui, prin lipsa de simț politic; Pristanda, prin faptul că e instrumentul acestui politicianism, și e instrument, pentru că are nouă copii... „unsprezece suflete...”

Așa e conținutul, așa e satira politico-socială, din „Scrisoarea pierdută”. E oare adevărată această satiră, e oare viața noastră atât de păcătoasă, nu e oare o exagerație mare aici? De sigur că toată viața noastră politico-socială nu e așa cum ne e zugrăvită în „Scrisoarea pierdută”; de sigur că avem și oameni cinstiți, și alegători, cari nu sunt nici ignoranți, nici belivi, altminterlea ar trebui să disperăm de soarta și viitorul țării. De sigur multe anomalii existente vor dispărea, dispar chiar acum, aceasta e adevărat. Dar toate acestea nu dau nici un cuvânt în contra satirei lui Caragiale; pentru că el nu ne-a zugrăvit toată viața, ci o parte a vieții, o parte caraghioasă și urtă. Și că astfel de viață, astfel de anomalii există, ba chiar unele cari întrec pe acele din „Scrisoarea pierdută”, cine ar îndrăzni să nege? Și odată aceste anomalii existând, cine oare ar putea să nege dreptul lui Caragiale, de a le ridiculiza, de a le biciui, de a le expune la râsul și disprețul public? Ba nu numai că are dreptul, ci are chiar mare merit de artist, ci și merit cetățenesc, merit de a-și fi făcut datoria. Dar zic alții: tipurile nu sunt oare exagerate? Unde s'au văzut oameni atât de proști, unde s'a pronunțat un discurs așa de incoherent ca al lui Farfuridi?

Mai întâi satira și-a arogat totdeauna dreptul unor exagerări, și în această privință chiar lucrările marilor măestri satirici, întrec multe în exagerări pe ale lui Caragiale. În adevăr, Caragiale s'a folosit foarte puțin de acest drept al satirei. Tipurile create de dânsul nu sunt numai de cât oameni, cari se plimbă pe stradă, și nu trebuie deci căutată o absolută identitate între tipurile lui Caragiale și între tipurile similare din viața reală, și nici între frazele ce pronunță eroii lui și între acele pe cari le spun oamenii ce trăiesc realmente, și care au dat material lui Caragiale pentru scrierile lui.

Această identificare, această cerere ca eroii producțiilor artistice să fie identici, în vorbă, în caracter, în toate în sfârșit cu oamenii reali, e absurdă. Cu mare naivitate, această cerere, s'a manifestat cu ocazia criticelor asupra celei din urmă lucrări a lui Caragiale „Năpasta”. Eroii comediilor lui Caragiale sunt creațiuni ale lui Caragiale, deci sunt oameni nou născuți, care au individualitatea lor proprie, caracterul lor propriu.

Fiind creațiuni vii, veți întâlni o sumedenie de oameni care seamănă cu ei, niciodată însă identici, cum nu există nici în viața reală doi oameni absolut identici. Cu cât tipul creat de artist va fi mai rousit, mai cu viață, cu cât mai mult va fi o adevărată creațiune de artă, cu atât această creațiune va fi mai individuală, cu atât va fi mai puțin vorba de identitate, cu alt

tip din viața reală. O fotografiere, o copiere a unui ins din viața reală, nu va fi o creațiune vie, ci ca o fotografie, ca o copie, va fi o lucrare moartă.

Dacă tipurile din comediile lui Caragiale sunt vii și sunt tipurile din comediile lui, atunci ceace trebuie să cerem e ca frazele ce se spun să fie caracteristice, să fie logice, să nu fie în contradicție cu caracterul celui care le pronunță, ci dinpotrivă să arate tocmai caracterul lui.

În acest sens a avut dreptate marele scriitor rus Dostoievski, când a zis că o creațiune adevărată artistică e mai adevărată decât viața reală. În adevăr, pe când în realitate, oamenii vorbesc și fac multe lucruri care nu sunt deloc caracteristice, ori care sunt indiferente caracterului lor, în artă însă fiecare acțiune, fiecare frază trebuie să fie și este caracteristică pentru croul producțiunii artistice. Și în acest sens figurat, putem zice, și noi, că tipurile comediilor lui Caragiale, sunt mai adevărate decât cele din viața reală. Fiecare frază, fiecare acțiune, ne zugrăvește caracterul omului. Fiecare frază e caracteristică pentru acel care o pronunță, caracteristice sunt chiar acele cari par a fi exagerații satirice. Și aici dăm peste o greutate cu totul specială, pe care trebuie s'o învingă un scriitor satiric. Se înțelege că și în roman o frază trebuie să fie caracteristică croului; într'o piesă teatrală ea trebuie să mai lucreze pentru deslegarea intrigii, și trebuie să fie scenică; iar într'o piesă teatrală cu conținut satiric, se adaugă o nouă greutate, ea trebuie să ridiculizeze pe un individ, ori chiar o întreagă stare de lucruri socială. Caragiale a învins toate aceste greutăți. E caracteristic pentru Farfuridi, incoherentul discurs de la întrunirea publică, e scenic acest discurs, și caracterizează și ridiculizează și pe Farfuridi și pe cei care-l ascultă și aprobă. Mai ales e admirabil caracterizat programul lui Farfuridi prin frazele din urmă, unde cere revizuirea constituției, însă cu condiție să nu se schimbe nimica. Pe frontispiciul câtor programe politice nu s'ar putea pune această frază, ca admirabila lor caracterizare! Și tot aceleași calități le găsim și în discursul lui Cațavencu. Câte discursuri patriotice, câte lacrimi patriotice nu se varsă dacă nu pe tema că n'avem și noi falși naționali români, apoi pe teme similare? Discursul demagogic al lui Cațavencu, plin de șiretlicuri, de tirade false, discursul unui speculant nerușinat și îndrăzneț, ar fi peste putință în gura naivului și tâmpitului Farfuridi, dar e foarte natural în gura lui Cațavencu.

Analiza sufletescă a crouilor din „Scrisoarea pierdută” nu e destul de adâncă. Cele mai adânci și mai variate simțiminte, mai nu sunt atinse. Aceasta se explică în mare parte prin faptul că „Scrisoarea pierdută” e o satiră politică; asupra acestei satire a fost așintită mai ales atenția autorului, și nu asupra adâncirii psihice a persoanelor. Dar analiza sufletescă atâta câtă e, ca exactitate, ea pricepere a sufletului omului, ea putință de-a zugrăvi acest suflet, e mai presus de orice laudă. De altmintelega pentru două tipuri, trebuie să facem excepție și în privința adâncirii psihice: Tipătescu și Zoe Trahanache, chiar în această privință, nu lasă nimic de dorit. Aici iarăși avem o dovadă cât de adânc vede necori în inima omenească, mult talentatul nostru scriitor dramatic. Între Zoe și Tipătescu nu se agită numai chestiuni politice, ci e atins un puternic și adânc simțământ omeneș, iubirea; de aceea și autorul nostru a avut prilej să facă o analiză mai puternică.

Din punct de vedere psihic, unii sunt zugrăviți mai adânc, alții mai puțin adânc, dar, cum am zis, niciunul greșit. Sunt scene care din punct de vedere al adevărului și puterii în zugrăvirea caracterelor și stărilor sufletesti, sunt făcute cu adevărată mână de maestru. Așa e scena a IX-a din actul al II-lea între Cațavencu și Tipătescu. Tipătescu e nevoit, prin pozi-

¹ Dostoievski — scriitor rus (1822—1881).

Încea să, prin rugămintele Zoci Trahanache, să trateze cu Cațavencu pentru răscumpărarea sororii. Plin de dispreț, de ură, pentru Cațavencu, e nevoit să înăbușe aceste sentimente. Dar, ca prefect, învățat să poruncească și neînvățat să-și înfrâne pornirile caracterului său violent, de abia poate să se stăpânească. În toată scena aceasta între Tipătescu și Cațavencu, o scenă mare de șapte pagini, la fiecare frază, la fiecare cuvânt, se simt, se văd admirabil simțimintele ce fierb în sufletul lui Tipătescu. Frazele ce pronunță, bătaia nervoasă din călcâi, strângerea seamului cu mâna, trădează și zugrăvesc aceste simțiminte, dar mai presus de toate e admirabil exprimată creșterea treptată a indignării lui Tipătescu și silința de a se stăpâni, până ce în sfârșit, indignarea învinge și izbucnește în strigătul „mizerabile,” și turbat se aruncă asupra lui Cațavencu. Ca „pendant” pentru această scenă admirabilă, am sfătuit pe cititorii noștri să citească din nou scena I-a din actul al II-lea, între Brânzovenescu, Farfuridi și Trahanache. Brânzovenescu și Farfuridi după multe ocoluri, în sfârșit, mărturisesc lui Trahanache, că ei bănuiesc pe prefect de trădare politică. Trahanache, indignat, începe să mustre pe Farfuridi și pe Brânzovenescu, la fiecare întrerupere se indignează mai rău și sfârșește prin a fugi de amicii săi politici, strigând: „Salutare! Salutare! Stimabile”. Creșterea indignării lui Trahanache e zugrăvită cu o admirabilă pricepere. Zugrăvirea unui aceluiași simțământ al indignării, a creșterii treptate a indignării la doi oameni atât de deosebiți, ca Tipătescu și Trahanache, arată și mai bine, tot puternicul spirit de observație, toată puterea cu care Caragiale știe să creeze adevărate și vii individualități.

Sunt iarăși admirabile două scene dintre Tipătescu și Zoe. În scena a V-a din actul al II-lea, se zugrăvește admirabil caracterul Cucoanei Zoia: alintată, capricioasă, învățată să i se împlinescă toate capriciurile, când peste ea dă o nenorocire, când o amenință un scandal, uită toate. Neînvățată să fie contrariată în viață, neînvățată cu toată seriozitatea vieții, la prima arătare a primejdiei, e gata să jertfească interesele politice trecute, prezente și viitoare ale lumii întregi. De un egoism strămt, de-o inteligență, care era tocmai destulă, pentru a duce de nas și înșela pe bărbatu-său, de a face întrigă amoroasă, dar cu totul neîndestulătoare, când se cer vederi ceva mai înalte, ce se miră, e revoltată de scrupulul lui Tipătescu, care nu vrea să susție candidatura escrocului de Cațavencu. Pentru a învinge scrupulul și îndărătnicia lui Tipătescu, cucoana Zoe pune în mișcare toate mijloacele de care dispune o femeie, și încă o femeie-cucoană: lingușiri, desmerdări, muștrări, amenințări și în sfârșit lacrimi. Toată această scenă e admirabil de expresivă și de adevărată. Față cu aceste multiple arme, Tipătescu se pleacă, e învins. Faptul că Zoe duce de nas și pe bărbat, și politica județului, faptul că învinge scrupulul și îndărătnicia lui Tipătescu, prin energie, poate să apară că e semnul unei energii superioare.

Aceasta o greșit și Caragiale o un observator prea fin, ca să fie de această părere; în altă scenă, între Zoe și Tipătescu, petrecută câteva zile după cea dintâi, se arată adevăratul caracter al Zoci. Câteva zile de suferință, de primejdie, o distrug într'atâta, în cât ea se pierde cu desăvârșire. Fiecare mișcare, fiecare zgomot, o face să tremure ca varga, să plângă cu un plâns isteric, de astă dată neprefăcut și cât se poate de sincer.

Pe când Tipătescu cugeta și se lupta pentru înlăturarea primejdiei, pentru scăparea poziției lor, cucoana Zoe plânge, tremură, îl împovărează cu muștrări, și-a pierdut capul până într'alât, în cât nu știe ce face nici ce vorbește; ea ne insuflă milă. Diferența pe care o învoacă ea, între pozițiunea ei și a lui Tipătescu, căci el e bărbat, deci asupra lui scandalul nu se va răsfrânge atât de mult, nu e tocmai adevărată, pentru că Tipătescu oricând e gata să plece cu ea. În această scenă, se arată adevăratul caracter al cucoanei Zoe, caracter mai roușt poate de cât toate celelalte.

Dar talentul lui Caragiale se arată nu numai într'o scenă, ci câte odată într'o singură frază se oglindește tot caracterul talentului lui. Dăm aci două pilde foarte caracteristice: Tipătescu vorbește cu Pristanda.

Acesta din urmă, plin de un extaz ipocrit pentru Tipătescu, plin de supunerea unui rob pentru prefect, supunere și admirație ipocrită, cum și trebuie să fie la un rob, cu un surâs de supunere pe buze, repetă, ca un ecou după prefect, cel din urmă cuvânt al frazei.

Când prefectul injură pe Cațavencu, Pristanda repetă după prefect, adăugând cuvântul „curat”, „Mișel” injură Tipătescu pe Cațavencu, „curat mișel” repetă Pristanda; „murdar”, „curat murdar”, răspunde Pristanda. Se schimbă vorba. Pristanda ca un ecou repetă sfârșitul frazei, dar iată că Tipătescu spune fraza următoare, al cărei sfârșit e cu totul în defavorul lui Pristanda:

Tipătescu. Lasă, Ghiță, cu steagurile de alaltăcri (i-a eșit bine; ai tras frumușel cu condeiu).

Pristanda (uitându-se pe sine, râzând) Curat condeiu (luându-și numai-decât seama, naiv) Adecă cum condei, coane Fănică?

Acest răspuns al lui Pristanda, această frază, e cât se poate de caracteristică pentru natura de rob ipocrit a lui Pristanda. Ea e și cât se poate de logică, de adevărată, din punct de vedere psihologic.

În adevăr, când Tipătescu începe zâmbind să vorbească de steaguri, Pristanda, al cărui spirit se modelează după spiritul lui Tipătescu, începe să râdă, pregătindu-se să repete cuvântul din urmă. Prin puterea inerției psihice, mecanicește, el repetă cuvântul din urmă, „curat condeiu”; sunetul cuvintelor pronunțate îi deșteaptă în conștiință însemnarea lor, și atunci — schimbând deodată expresiunea feței în naivă și mirată, el pare că nepricepând de ce e vorba, întreabă: „adică cum condeiu, coane Fănică?”

Dar acest răspuns pe lângă că e foarte caracteristic, pe lângă că e perfect logic, și adevărat, psihologiceste vorbind, e și cât se poate de scenic. Păcăleala lui Pristanda face pe public să izbucnească într'un râs cu hohot.

A doua pildă o luăm din actul al IV-lea, scena a X-a. Zoe, după atâta spaimă și durere, capătă pe neașteptate scrisoarea de amor înapoi. Ea rămâne singură pe scenă, cu scrisoarea în mână. Ce prilej ar fi pentru un scriitor cu mai puțin talent, să facă un lung monolog, în care Zoe și-ar fi exprimat toată mulțămirea, toată bucuria că în sfârșit a căpătat scrisoarea pierdută, în sfârșit n'o mai amenință nici o primejdie, în sfârșit poate să trăiască înainte, nesupărată, cu omul pe care-l iubește: Fănică Tipătescu. Dar Caragiale e un observator prea fin, prea bine știe să privească în adâncul inimii omenesti, pentru ca să facă astfel de greșeală. Bucuria mare, fericirea mare neașteptată, ca și o mare nefericire neașteptată, turburând toate puterile sufletesti, le seacă, amuțește pe om și îl fac să exprime nimicitorul sentiment în fraze scurte, confuze.

De aceea, e așa de greu, așa imens de greu a exprima, a zugrăvi un asemenea sentiment. Ceeace e adevărat în general, e bine înțeles, și mai adevărat în cazul cocoanei Zoe, femeie slabă și nervoasă. Toate acestea le-a priceput și simțit perfect Caragiale. Iată cum își arată Zoe sentimentul de nespusă bucurie.

Zoe. E adevărat ori visez? (șade pe un scaun, scoate scrisoarea, o citește, o sărută) Fănică! (se scoală râzând, o mai citește, o sărută de mai multe ori, și iar șade) Fănică! (plâns nervos... după o pauză se scoală zâmbind, se șterge la ochi, și răsuflă tare). A!... mi-a trecut... Fănică! (sue repede la dreapta și dispăre).

Cât de sobru și cât de admirabil de adevărat! Două simțiminte au muncit mult pe Zoe: teama de un scandal public, și mai cu seamă teama,

că va pierde pe amantul ei Fănică. Și cât de uimitor de adevărat e exprimată în câteva cuvinte bucuria de a se fi mântuit de această spaimă. Câte simțimânte nu s exprimate în această repetire de trei ori: Fănică! Sătuim pe cititorii noștri să citească de mai multe ori aceste câteva rânduri, acest mic monolog al Zoci, pentru a înțelege mai bine acea pătrundere adâncă a lui Caragiale, și acea artă sobră, cu care știe s'o exprime. Prin asemenea bucați, Caragiale se ridică de la un scriitor de talent, la înălțimea unui artist.

Este încă o particularitate în scrierile lui Caragiale, asupra căreia, dorim să atragem luarea aminte a cititorilor noștri. Toate comediile lui sunt pline, împestritate, cu paranteze. Mai fiecare monolog mai însemnat, mai fiecare frază mai caracteristică e urmată de o paranteză, în care e arătat fiecare gest, fiecare intonație, fiecare schimbare a feței chiar, e arătată în paranteză. Se înțelege, așa obișnuiesc toți scriitorii dramaticei, dar foarte puțini cât Caragiale.

Comediile lui Caragiale, din această cauză, sunt foarte îndemânatică pentru jucat. Care o fi cauza acestor paranteze atât de numeroase? E oare frica lui Caragiale, să nu greșească actorii, și de aceea le arată în paranteză fiecare gest ce trebuie să-l facă? O fi și aceasta. Dar cauza principală e mai ales în felul talentului scriitorului nostru. Caragiale cunoaște așa de bine, așa de perfect pe acei pe care-i descrie: el vede așa de bine, așa de exact, fiecare mișcare ce fac; el aude așa de deslușit fiecare cuvânt: el simte așa de bine fiecare mișcare sufletească, fiecare simțimânt al eroilor săi, și cum acest simțimânt se manifestează, și toate modurile posibile de manifestare — în cât i-ar trebui spațiul larg al unui roman pentru a le exprima. Strămtorat însă, de felul scrierii speciale care e piesa teatrală, strămtorat în convențiile teatrale, în monologuri, el varsă toate observațiile atât de fine, atât de exacte în paranteze. De aceea, între altele, sunt așa de ușor de jucat comediile lui Caragiale, și ceeace e mai important, de aceea sunt așa de interesante la citire. E o plăcere... aproape fizică de-a citi „Scrisoarea pierdută“; ori și cât de bine ar fi jucată, ea nu ne poate produce atâta plăcere.

În privința tehnicii piesei „Scrisoarea pierdută“, nu mai avem mult de zis, trebuie să repetăm ceeace am spus despre toate comediile lui.

Plină de spirit, făcând pe public mai la fiecare frază să izbuenească în hohote de râs, acțiunea se desfășoară atât de viu și natural, în cât, cum am mai zis, niți că ești la teatru. Convențiile teatrale, absolut necesare într'o piesă de teatru, sunt întrebunțate cu atâta artă, în cât nu ne lovesc neplăcut sentimentul logicei și naturalului.

În „Noaptea furtunoasă“ sunt mai puține persoane, de aceea erau mai ușor de mânuit, dar în „Scrisoarea pierdută“ sunt multe, ba e chiar o adunare mare de oameni, întruniri, manifestații publice, și mânuirea pe scenă a acestor numeroase persoane, a acestor adunări mari de oameni, e făcută cu o egală siguranță, cu tot atâta pricepere și măiestrie. Persoanele principale le ține Caragiale mai tot timpul pe scenă, ceeace face să nu scadă nici un moment interesul spectatorilor.

Ar fi de scris un articol întreg, spre a arăta acele greutăți speciale, care sunt de învins în împărțirea în acte, în desfășurarea acțiunii, în zugrăvirea caracterelor, prin monologuri și convorbiri, în economia spațiului lucrării, în închegarea intrigei și deslegarea ei la sfârșitul piesei, și într'o sută de alte greutăți mai mici ori mai mari, care îngreiază acest special fel de producțiune artistică.

Ar fi de făcut alt articol, spre a arăta, cum toate aceste greutăți speciale, au fost învins de Caragiale. Nu-l facem aici, pentru că nici loc n'avem, și pentru că socotim mult mai importante alte însușiri ale creațiunei lui

Caragiale, pe care am stăruit să le punem în evidență, adică: satira politico-socială, și mai ales crearea unor ființe și tipuri vii.

Această din urmă observație o facem mai ales pentru acei care vor să imiteze pe Caragiale, pentru acei care vor să lucreze în aceeași direcție, pentru acei care vor dori să creeze lucrări de valoare „Scrisorii pierdute“.

E grea tehnica în scrieri teatrale, mai ales, când ajunge la perfecția din „Scrisoarea pierdută“, dar o poate căpăta totuși un om inteligent prin muncă, prin stăruință, prin viața în culisele teatrului. E un prețios lucru spiritul, mai ales un spirit înțepător, ca al lui Caragiale, dar găsim mulți oameni de spirit în țara noastră, care în multe privinți, îl egaleză. Însă ceace e peste măsură de rar și de excepțional, ceace nu se capătă prin nicio muncă și stăruință, e talentul artistic de a zugrăvi, de a crea viață, tipuri, oameni vii și viețuitori.

Chiar frazele, cuvintele de spirit din comediiile lui Caragiale care au început să capete dreptul de celătenie în convorbirile de toate zilele, ca fraze tipice, sunt mai ales de aceea, așa de spirituale, fiindcă sunt pronunțate de oameni vii, și sunt caracteristice pentru acești oameni. Chiar satira politico-socială e așa de adâncă și înțepătoare, pentru că își găsește exprimarea în viață și în oamenii vii. Și vii sunt oamenii din „Noaptea furtunoasă“ și „Scrisoarea pierdută“, atât de vii, în cât parcă vor să plece din comediiile scrise, să plece în lume, să plece pe străzile orașului de munte, unde se petrece acțiunea „Scrisorii pierdute“. Farfuridi, pentru că are, n'are procese, să meargă la unsprezece fix la tribunal. Cațavencu să plângă la întruniri, lacrimi patriotice, că n'avem și noi falitii naționali români, după cum are fiecare stat civilizat, Trahanache să prezideze o ședințenie de comitete, să facă mare politică și adânci observații ca următoarea: „Într-o societate fără moral și fără prințip... trebuie să ai și puținică diplomatie“, ori să se extazieze înaintea scrisorii băiatului său: „Tânăr, tânăr, dar copt, serios băiat“ și care scrie: „Tătilo, unde nu e moral, e corupție, și o societate fără prințipuri, va să zică că nu le are!“. Zoe să petreacă și să mă-nânce averea bătrânului său bărbat cu „cocoșelul“ ei, Tipătescu; iar Pristanda să mintă, să înșele, să se înjosească, să lingusească, să hală pe cei mici, să fie bătut de cei mari, și toate acestea pentru că de... are omul „nouă copii, unsprezece suflete“. Dacă stăruim așa de mult asupra puterei de a trăi a tipurilor din Caragiale, despre cari am vorbit până acuma, e de altmintrelea, nu numai pentru acei cari vor să-l imiteze, ci chiar pentru Caragiale însuși. După cum vom vedea pe dată, Caragiale uneori pare a nu pricepe el singur ce constituie, mai ales mărirea talentului său.

BOINA P CONSTANTINESCU

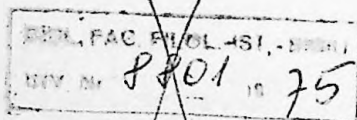
TABLA DE MATERIE

	<i>Pag.</i>
N. FILIMON	
Ciocoi vechi și noi	3
AL. ODOBESCU	
Muncitorul român	30
Mihnea Vodă cel Bău	31
Pseudo-kynegeticos	46
B. P. HASDEU	
Răzvan și Vidra	86
Viersul	138
M. EMINESCU	
Epigonii	140
Sara pe deal	143
Cugetările sărmanului Dionis	144
Floare albastră	145
Impărat și proletar	146
Călin	151
Lacul	157
Ai noștri tineri	157
Freamăt de codru	157
Vicața	159
Scrisoarea I	160
Scrisoarea II	164
Scrisoarea III	165
Luccafărul	171
Peste vârfuri	180
Pe lângă plopii fără soț	180
Ce te legeni	181
Somnoroase păsărele	182
Criticeilor mei	182
Monumentul lui Eminescu de <i>M. Sadoveanu</i>	183
Eminescu tauritor al limbii literare de <i>G. Calinescu</i>	183
I. CREANGĂ	
Amintiri din copilărie	188
Capra cu trei iezi	232
Povestea lui Harap Alb	237
Moș Ion Roată și Unirea	268

Despre marele povestitor Ion Creangă de <i>M. Sadoveanu</i> . . .	270
Note și impresii de <i>G. Ibrăileanu</i>	271

I. L. CARAGIALE

O scrisoare pierdută	272
Un pedagog de școală nouă	321
Despre cometă	328
Emulațiune	332
Arendașul român	336
Răsplata jertfei patriotice	337
Telegrame	340
High-Life	344
Ultima oră	347
Două loturi	350
Românii verzi	359
Kir lanulea	362
1907. Din primăvară până'n toamnă	379
Studii critice de <i>I. Gherca</i>	388



Responsabil de carte : Maria Jalbă.
Tehnoredactor : Achile Daniel.
Corector : Crețescu Leon

*Dat la cules 9.XII.1953. Bun de tipar 1.VI.1954. Tiraj
47290. Hârtie semi-vel. 70×108/65gr. m. p. Cofă
editoriale 42.100. Cofă de tipar 29. Nr. plan Editură
2035 A 05316*

Tiparul executat sub comanda Nr. 26 la
Combinatul Poligrafic Casa Școlii „I. V. STALIN”,
București — R.P.R.

BIBL. FAC. FILOL. IST. SIBIU
INV. Nr. _____ 19 _____

C. A. 31

27

Lei 9.-